

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover
per promoure i dur a cap la formació del lèxic
d'aqueixa llengua

TOM VII
(1912-1913)

1913
Estampa de N'Amengual y Muntaner
CIUTAT DE MALLORCA

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[1]*

Disertació doctoral

del Dr. Martí Niepage sobre el català escrit de Mallorca¹ (1-6)

§ 4

Pronoms relatius, interrogatius i indefinits

Lo que va entre cometes, es la traducció o el resum de lo que diu el Dr. Niepage. Els paragrafs encapsalats ab una lletra minusc[u]la son les observacions que hi feym.

21. *Pronoms relatius*. —«El relatiu es *qui* o *que*, i també's troba *lo qual*, *la qual*, *los quals*», i posa les fonts aont ha trobades aqueixes formes, que son dels anys 1400, 1361, 1386, 1391, 1373, 1602.

a. —Ni'ls monuments escrits ni la llengua vivent mantenen la distinció que fan alguns escriptors del Renaixement, i que mantén el francès literari, entre *qui*, exclusiu del *nominatiu* o *subjecte*, i *que*, exclusiu de l'*acusatiu* o cas retgit. Per això tant deym, per exemple, *tu*

* T. VII. —Janer i febrer de 1912. —N. 1.

¹ Nota (1) de l'original: Veyau els BOLLETINS de febrer i desembre de 1910 i mars de 1911.

QUI *vens*, com *tu que vens*; *jo QUI no hi era*, com *jo QUE no hi era*. Això en quant an el *nominatiu*. Respecte de l'*acusatiu*, s'usa ordinàriament *que*: v. gr. *sa persona QUE veuràs, aquell QUE trobaràs*; son raríssims els casos de posar *qui* en l'*acusatiu*, en no esser un *relatiu ponderatiu* o *interrogatiu*. Quant el *relatiu* va ab una preposició, si's refereix a persona o animal, sempre s'usa *qui* i no *que*: v. gr. *Sa persona AN-e QUI hu he donat, es aquesta*; *sa dona DE QUI he rebuts més favors, es ella*; *s'homo PER QUI jo faria qualsevol cosa, es ell*; *sa bístia AN-e QUI he donada paya, es aquesta*; *es cavall AMB-e QUI som vengut, es de primera*; *sa mula de QUI tens més queixes, es Na Blava*. —Tractantse de coses, s'usa sempre el *relatiu que*, maldement vaja retgit de preposició: [2] *sa roba DE QUE estic enamorat, es aquesta*; *sa barca AMB-e QUE me'n vatx, es bona*; *sa paret AN-e QUE s'acosta, era baixa*.

22. —*Pronoms interrogatius*. —«Serveixen de pronoms *interrogatius* QUI, QUAL, QUIN, QUINA, QUINES». Cita també les fonts aont ha trobades aqueixes formes, que son dels anys 1344, 1392, 1386, 1581, 1469.

a. —El *qui* es inalterable tant p'el masculí i femení com p'el singular i plural, sempre que s'usi en sentit ponderatiu: v. gr. *es fiys, QUI han de respectar, es son pare*; *QUI han d'estimar tant com son pare, es sa mare*; *QUI han de tenir es catòlics per Mestres en sa Fe, son es Bisbes*; *QUI hem de mirar com a superiors nostros naturals, son es nostros pares*.

b. —Tant el *qual* com el *quin quina* no tenen en la llengua viva ni en l'escrita altre sentit que'l purament *relatiu*, no el de *possessius relatius*. L'autor *QUALS obres llitx, es mort*; *sa nació QUIN rey es virtuós, pot donar gracies a Deu*, i totes les altres frases aont se doni a *qual, quin quina* el valor del *cuyo, cuya* castellà, son altres tants de barbarismes, que no han existit may a Mallorca ni dins la llengua viva ni dins l'escrita. Sols se troben dins alguns escriptors de l'actual Renaixement, coneguts per la seua falta de formació gramatical. Lo que pertoca dir, es v. gr. *s'autor de ses obres que llitx, es mort*; *s'autor ses obres DEL QUAL jo*

llitx, es mort; sa nació AONT el Rey es virtuós, pot donar gracies a Deu; sa nació el Rey DE LA QUAL es virtuós, pot donar gracies a Deu.

23. —*Pronoms indefinits.* —«Dels pronoms *indefinit*s, hi ha qu'anomenar: *altri* (dins un doc. de 1507), equivalent a *un altre*; *alcún* (d'un doc. de 1403); *negún* (d'un doc. de 1398); *casquun*, equivalent a *cada un* (d'un doc. de 1299); *cada un* (d'un doc. de 1393); *quiscún* (d'un doc. de 1682); *cada qual* (d'un doc. de 1677)». —«S'usa ademés en sentit generalisador *qualquequals lohismes* (d'un doc. de 1409); *en qualque part del mon se vulla, de qual part se vulla* (d'un doc. del segle XIV); *an a quin temps se vulla* (dins un doc. de 1368); *per qualsquequals persones* (dins un doc. de 1365); *qualsquesien* (dins un doc. de 1429); *quesquesia* (dins un doc. del s. XIV); *qualsevol qui* (doc. de 1565)».

a. —El pronom *altri*, ordinariament s'usa retgit de preposició: v. gr. *qui escudella D'ALTRI espera, freda la menja; son mals de fer contes a ca-D'ALTRI; fa mal anar sota D'ALTRI; fer feyna PER ALTRI, estar ab ALTRI*. També s'usa en nominatiu, com ho indiquen aqueys bocins de cançons populars: *clavell qu'ALTRI ha olorat, | ja no fa s'olor tan fina. —I qu'ALTRI se'n gayardesca*.

b. —Dels pronoms que retreu i documenta el Dr. Niepage, [3] son d'us corrent avuy *alcún*, que's pronuncia *algún*; *cada un*; *cada qual*, *qualque part*. *Casqún* i *quiscún* se senten encara de vegades entre gent vella. Els altres ja no s'usen. En canvi se'n usen una partida que'l Dr. Niepage no posa: *altre*; *altretant*; *negú*; *neguna*; *nengú*; *nenguna*; *nigú*; *niguna*; *ningún*; *ninguna*; *qualcú*; *qualcún*, *qualcuna*; *algú*; *alguna*; *cada u*; *cada una*; *cadascú*, *cadascuna*; *qualsevuya*; *quisvuya*; *quesvuya*; *cap*; *tothom* (Veyau *Gramática de la Lengua Catalana* de D. Tomàs Forteza, no acabada encara d'estampar desgraciadament, p. 197-200).

§ 5

L'article *es, sa*. —Rectificació de lo que diuen els Drs. Schädel i Niepage

24. —*L'article ES, SA*. —«Les formes d'article, corrents a Mallorca, son aquestes:

a) «Masculí singular ordinari: *es* [əs]: que devant *s* (*sorda*) i *ʃ* (*xap*) sona *et* [ət]; devant consonant sonora sona *z*; devant *dʒ* (*meTGe* [mé^dʒə]) sona *ed* [əd]; devant *rr* [r] sona *e* [ə]; finalment devant vocal sona just *s* (*sorda*). —Exemples: əs parə, ət sak, əz véntrə, əd dʒənəraɫs, e rosiⁿəɫ, s'əzə.

b) «Masculí plural: *es* [əs]: que devant *s* o *ʃ* sona *et* [ət]; devant consonant sonora sona *z*; devant *dʒ* sona *ed* [əd]; devant vocal sona *eds* [ədʒ]. —Exemples: əs parəs, ət səⁿjós, əz méws fiɫs, əd dʒənəral, ədz-abrəs.

c) «Femení singular devant consonant; *sa* [sə]; ara devant vocal es just *s*. —Exemples: sə tawlə, s'égo.

d) «Femení plural: *ses* [səs] devant consonant sorda, *sez* [səz] devant consonant sonora, *se* [sə] devant *r* (*rr*). —Exemples: səs tawləs, səz dənəs, səz-animəs, sə ruəs.

«Sobre desviacions locals d'aquestes formes d'article, que surten totes de l'ipse llatí, com també de l'ús de *ille* en certs casos i també en el dialecte, —dona claricies el Dr. Schädel a diferents endrets».

a. —Els canvis que posa'l Dr. Niepage que sofreix l'article *es* segons sia singular o plural o segons vaja devant paraula que comensa en vocal o consonant sorda o sonora, linguodental fricativa o prepalatal fricativa, son els mateixos que consigna el Dr. Schädel dins el seu preciós estudi *Mundartliches aus Mallorca* (Halle a. S. 1905), p. 36-39. Desde que'l Dr. Schädel ens va dir dins el setembre de 1904, que vengué a Mallorca,

qu'això eren les tramudances que sofría dit article, nosaltres vàrem creure que així eren efectivament; pero la observació més atenta del moviment dels orgues bucals en l'articulació dels sons consonants [4] qu'entren en dit article, ens ha fet veure que aquelles tramudances de l'article es no acaben d'esser així com diu el Dr. Schädel i repeteix el Dr. Niepage. Anem per parts.

1. *L'article ES devant paraula que comensa ab s- (ES sabre) o ab x- (=f: ES xap), segons les observacions demunt nosaltres meteixos i altres mallorquins, no sona et [ət], com diuen aquells doctors, sino que devant paraula que comensa ab s- se fon ab aquesta i resulta un so linguoalveolar-fricat-sort; i devant paraula que comensa ab x- se fon ab aquesta i resulta un so prepalatal-fricat-sort. Per l'articulació de la t ja's sap que s'atraca el cap de la llengua an el tall de les dents de dalt, pero ben atracada, i, fents'hi l'explosió ab l'ayre que puja per la gargamella, s'hi produeix tal so de t. Doncs bé, hem notat en nosaltres meteys i en diferents mallorquins qu'hem observats, que, per pronunciar v. gr. ES sabre, ES xap no atracam gens el cap de la llengua an el tall de les dents; si hi toca gens la llengua, es ben a poc. Per lo mateix, no articulam cap t. ¿Qu'es, doncs, lo que feym? Dues coses: 1a Per pronunciar ES v. gr. ES sabre, atracam les vores de la llengua just a les genives o alveols no sols de les dents, sino dels caixals, fents'hi una occlusió o tancadura que s'obri cop en sec ab l'ayre que puja de la gargamella, iniciants'hi una explosio que's torna a l'acte fricció, i resulta un so linguoalveolar-fricat-sort, que per ara representam per una σ: əsabrə. —2a Per pronunciar v. gr. ES xap, no atracam tampoc gens el cap de la llengua an el tall de les dents; si hi toca gens la llengua, es ben poc. Lo que feym, es aixamplar bé la llengua i atracarla an el paladar de davant i per les genives o alveols, no sols de les dents sino dels caixals, fents'hi una occlusió o tancadura que s'obri cop en sec ab l'ayre que puja de la gargamella, iniciants'hi una explosió que's torna a l'acte fricció, i resulta un so*

prepalatal-fricativ-sonant, el so que representam fonèticament per tʃ, i en l'escriptura usual catalana per tx i en la castellana *ch*: ətʃap.

2. *L'article plural SES devant paraula que comença ab s- (SES sopes) o ab x- (SES xapetes)*: succeeix lo mateix que an el cas anterior, es a dir, la -s final de l'article se fon ab la s- i x- inicials de la paraula següent, i resulta en el primer cas un so *linguo-alveolar-fricativ-sonant*, que representam fonèticament per σ, pronunciant: səsóps, i en el segon cas resulta un so *prepalatal-fricativ-sonant*, que representam fonèticament per tʃ: sətʃəpétəs.

3. *L'article ES devant paraula que comença ab ge-, gi-, j- [ʒ]* (ES Gep, ES Gipó, ES Jay): succe[e]ix per l'estil dels dos casos anteriors, que no sona *ed*, com diuen els Drs. Schädel i [5] Niepage, segons les nostres observacions entre mallorquins. No, pronunciant nosaltres l'article es ab molts que comencen ab ʒ, i fentho pronunciar a altres mallorquins, no s'hi atraca per res el cap de la llengua an el tall de les dents per ferhi *l'occlusió o tancadura* i després *l'explosió* ab vibració de les cordes vocals, qu'es així com s'articula la *d*. Per lo mateix, no hi ha articulació de *d*, i per lo tant l'article es s'atraca la llengua an el paladar de davant i an els alveols de dents i caixals, s'hi fa una *occlusió o tancadura*, iniciants'hi una *explosió* que's torna a l'acte fricció, i resulta el so *prepalatal-fricativ-sonant*, que's representa fonèticament per dʒ, i en l'escriptura usual catalana per -tg- -tj- i que en castellà no's representa de cap casta perquè no hi existeix. Per lo mateix l'article es davant mots que comencen per ʒ- sona així: ədʒép, əʒipó, ədʒaj.

4. *L'article plural SES devant mots que comencen per ʒ-* (SES Genetes, SES Gírgoles, SES Jayes): succeeix al mateix fenomen que en el cas 2: la s- se fon ab la ʒ- del mot següent, resultant el so *prepalatal-fricativ-sonant*: dʒ: sonant, v. gr. sədʒənétəs, sədʒírgoləs, sədʒajəs.

5. *L'article plural ES devant mots que comensen ab -s o x- [ʃ]-* sofreix meteixa tramudansa que an el cas 1; i així sona v. gr. əsabrəs (es sabres), ətʃaɔ (es xaps). I sona ətʃaɔ perquè a Mallorca la -p final, si li sobrevé una s derrera, sofreix una tramudansa grossa: deixa d'ésser *billabial-esplosiva-sorda*, i fonentse ab la -s característica del plural, torna un so *linguoalveolar-africat-sort*, que representam fonèticament per σ, com hem dit, i en l'escriptura usual catalana per *ts*. I així, ni pronunciam *xaps* ni *xats*, sino tʃaɔ.

6. *L'article plural ES devant mots que comensen per ʒ- (es geps, es gipons, es jays):* sofreix el mateix fenomen que an el cas 3: se fon ab la ʒ- del mot següent i sona dʒ, així: ədʒéɔ (per lo que hem dit an el cas 5), ədʒipóns, ədʒajs.

7. *L'article plural ES devant mots que comensen ab vocal:* sofreix una altra tramudansa, que no es a Mallorca així com diuen els Drs. Schädel i Niepage. Aqueys diuen que sona *edz* i que s'escriu *ets* (ETS Àngels, ETS Abres, ETS Animals). Si pronunciàvem lo que diuen aqueys doctors, hauríem d'articular una *d*, cosa qu'es evident que no feym els mallorquins, sino que atracam just les vores de la llengua an els alveols o genives, hi [6] feym una *oclusió* o *tancadura* que s'obri en sec ab l'ayre que munta per la gargamella, iniciantse una *esplosió* que's torna tot-ab-u *fricció*, resultant el so *linguoalveolar-aficat-sonor*, que representam fonèticament per la ζ grega, i en la escriptura catalana usual per -*tz-* i -*ts-*. De manera que v. gr. ETS Àngels, ETS Abres, ETS Animals, sonen en boques mallorquines: əʒanʒəls, əʒabrəs, əʒəniməls.

b. —No es tampoc exacte lo que diu el Dr. Niepage que, en mallorquí ES *Rossinyol*, SES *Rues* soni ə rɔsɪjɔɫ sə ruəs. Basta sentir d'aprop qualsevol mallorquí per convencerse de lo que pronunciam, es ər-rɔsɪjɔɫ səər-ruəs; i lo meteix feym ab totes les paraules que comensen per *r-*. Es que la -s de *es* i *ses*, devant el so *linguoalveolar-vibrant-sonor-prolongat*,

torna aqueix meteix so, i resulten dues *rr* prolongades. D'això se va convèncer el Dr. Niepage la mesada que fonc a Mallorca l'any 1910, després d'estampada la seua *Disertació* qu'estam estudiant.

c. —Dues altres formes d'article determinatiu li passaren per alt an el Dr. Niepage, vivents a Mallorca: *eu* (=el), exclusiu de Pollença (EU *Puig*, EU *cavall*, EU *rey*) [əw Putʃ, əw cəvaɫ, əw réj]; i só, que casi només s'usa a les viles *del pla*, i sols ab la preposició *ab* (əmb): *ab so cap*, *ab so mànec*, *ab sos uys*, *ab sos peus*. El plural de *eu* es *eus*; pero la -s sols sona quant segueix un mot que comensa ab vocal; si comensa ab consonant el mot següent, se pert la -s. I així se diu: əwz-anzəls, əwz-əmiɔ (els àngels, els amics); əw kəvaɫs, əw réjs, əw pujs. —I se dona'l cas a Pollença que l'article *eu* no l'usen may ab la proposició *ab*; en tal cas usen l'article *lo*: v. gr. *ab LO cavall*; *ab LO Bal·le*; *ab LOS àngels*; *ab LOS peus*.

Sens dupte passaren per alt en el Dr. Niepage aqueixes dues formes d'article perque tal volta no's troben en tots els documents que lletgí, per quant son formes populars que'ls antics escrives no consignaven, en no esser per distracció, com no's troben tampoc casi may les formes: *es*, *ets*, *sa*, *ses*.

L'origen de *eu*. Es claríssim: *eu* no es més que la -l de *el* que torna -u, canvi freqüentíssim quant la l va devant altra consonant, con hi va an el present cas: v. gr. *paLma* > *paUma*, *baLma* > *baUma*, *aLba* > *aUba*, *paLm* > *paUm*, etc.

L'origen de *so*? Es igualment obvi: es el *demonstratiu* llatí en *ablatiu*: *ipso*. Ja hem dit que just s'emptra ab la preposició *ab*. [7]

Aclaracions sobre l'article referent a la "Grammatica" del Dr. Todesco (7-11)

I

Sobre'l mot **salm**

Dins la nota bibliogràfica que an el BOLLETÍ passat dedicàrem a la *Grammatica della lingua Catalana* del Dr. Todesco diguérem (p. 383): «no tenim recort d'haver sentit may a les Balears, Catalunya ni València que's mengin» la / del mot *salm*, «sino que sempre la hi hem sentida sonar ben llampant». Doncs bé, ara ens escriuen amics de Vic, Igualada i de Sant Vicenç dels Horts que an aqueixes comarques se mengen tal /, i que per lo meteix pronuncien *sams* i no *salm*s, això la gent sensa lletres. —L'amic de Vic que'ns ho escriu, En Lluís B. Nadal, diu qu'allà's deya *resar tres rosaris i uns SAMS*, i qu'un temps hi havia pobres qui captaven dient *sams* p'els qu'ls-e feyen almoyna, per lo qual s'anomenaven *samayres*, mot verament preciós. —L'amic, nadiu d'Igualada, N'Emili Vallès, ens assegura qu'allà negú del poble diu *SALM*, sino *sam*, i qu'ha demanat a amics seus d'altres comarques que diuen a les llurs, i tots han contestat que diuen *SAM* i no *SALM*. —L'amic de Sant Vicenç dels Horts, En Pau Modolell, diu que la gent analfabeta d'allà també pronuncien *SAM* i no *salm*; que hi corre aqueixa frase aplicada an els malfaners: *Com serà béy, podrà anà di sams p'el mon*; i que d'un que'l renyen i recapitoletja baix baix entre dents, se diu: *No diguis SAMS, que t'espabilarè*. Un altre amic, En Josep Blat i Salgot, de Barcelona, d'una familia de la muntanya catalana, ens escriu també ab data de 17 del corrent que ell no recorda haver sentit may a la gent del poble més que *sam*, fins a l'estrem de qu'ell no sospità may que tal mot significàs lo meteix que *salm* fins que llegí llibres catalans i va veure escrit *salm*: conta que, com era menut, tot anant per les esglesies, sentia els pobres del portal que deyen a la gent

qu'entrava o sortia: *Si voleu fer dir SAMS per les animetes del purgatori!*; i posa un bossí de cansó popular que corria entre la gent menuda del seu temps que diu: —*Serrallonga, Deu vos guard!* | —*Qui sou vos, que no us conec?* | —*Soc un pobre estudian(t), | vingut de la Vall d'Aran.* —*Quinze o setze anys qu'estudio, | i encara no sé cap SAM.*

Agraim coralment a tots aqueys amics aqueixes comunicacions que'ns acaben de fer. iO que aniria de bé que tots els qui reben el BOLLETÍ, sempre que hi vegin una inexactitut o que hi atribuïguem a la llengua catalana qualque cosa que a tal comarca o regió es diferent o oposat, ens ho fessen avinent! Així s'aclaririen aviat un sens fi de fenòmens de la llengua qu'estàn sense aclarir. Idoncs, ¿per que no s'animen tots els entusiastes de la llengua catalana? iQue'n venguen d'aclaracions i rectificacions! iCom més en venguen, més contents mos faràn!

I ara n'hem de fer una també nosaltres sobre'l mot *SALM*. Com es un mot que [no] s'usa gayre, no té res d'estrany que ab les nostres excursions per tot el territori de la llengua no notàssem ni'ns fessen notar els amics may aqueixa forma sense *l*, que's veu que té a diferents endrets [8] de Catalunya. I ara ens es vengut a la memoria que, quant nosaltres érem al·lots pussers, a Manacor hi havia al·lotons que'l día de Tots Sants de capvespre se'n anaven per dins l'esglesia ab una llibreta del *salms penitencials* i una candeleta, i deyen trescant per devant sa gent: *¿Voleu que vos resem uns set SANS? ¿ Voleu que vos resem uns set sans?* I sempre n'hi havia deyen que sí, i a-les-hores s'aturaven, i devant els qui los havia dit que sí, resaven els *set salms penitencials*. —Ara bé, com a Mallorca tota *-m* final, si li sobrevè una consonant derrera sense pausa, sona *-n*. I així *teMPS*, *llaMPS*, *eixaMS*, *tenruMS*, sonen: *teNS*, *llaNS*; *eixaNS*, *tenruNS*. I per lo meteix *SAM* en plural sona a Mallorca: *saNS*, en lloc de *saMS*. De manera que es segur qu'antigament deyen també a Mallorca *sam* en lloc de *salm*.

II

Sobre'ls intensius **asenet asenàs**

Dins l'*Observació* 7a de dit article diguérem que'ls intensius *asenàs* i *asenet* de *ase*, que'l Dr. Todesco posa, serien exclusius d'Alguer. Poc ens crèiem que'ls-e tenguéssim tan avinent. Doncs heu de creure i pensar que dins pocs dies d'ésser arribat a Eivissa el BOLLETÍ de desembre, rebem una postal, ab data del 23 del corrent, del M. I. Sr. D. Vicenç Serra, Rector del Seminari de dita illa, aont ens fa avinent qu'allà diuen *àsens* i no *ases*, *asenàs* (ase gros) i *asenet* (ase petit). Aqueixes formes surten netes de la rel llatina *asĭn-u*. —¿Se troben a altres bandes del territori de la nostra llengua? Qui hu sapia, qu'alsi el dit! Que hu diga! iHala! ifora vèssa!

III

Us de substantius sense article

Sobre lo que diguérem referent an aquests substantius dins l'*Observació* 16a a), ens han escrit els amics En Lluís B. Nadal i En Josep Blat i Salgot fentmos a sebre que a Vic es freqüent dir *anar* o *sortir* A CACERA. En Nadal ens fa notar ademés que a Barcelona en freqüentíssim dir *anar* a LLOTJA, i no A LA LLOTJA, i que dins tot Catalunya se diu *anar* A PLASSA per A LA PLASSA. A Palma de Mallorca també's diu sense l'article. En Blat per la seua banda fa constar que a Vic hi ha el *fuster* DE CAPÍTOL, això es, *del Capítol Catedral*. An aixó porem afegir nosaltres que a la Seu de Mallorca el mot *Capítol* (el cos de Canonges) s'usa casi sempre sense article, i així diuen: CAPÍTOL *ha resolt això o allò, es un acort de* CAPÍTOL; *anar a* CAPÍTOL; *sortir de* CAPÍTOL, etc. —També s'usa, tant a Mallorca com a Catalunya, la frase: *anar* A MUNTANYA, això es, a viure o a fer feyna a qualche regió muntanyosa, que'n diuen genèricament *Muntanya* o *la Muntanya*.

Ens agradaria molt aclarir si en-lloc diuen: *anar A PALAU; sortir de PALAU*. A Mallorca que'l palau del Bisbe es *el Palau* per antonomasia, sempre aficam l'article. —Això que'ns han escrit alguns amics de que's diu *anar A PALACIO, el cuyner DE PALACIO*, no serveix absolutament perquè es una expressió castellana rònega, que'ls bons fills de la Patria [9] han de foragitar del llenguatge corrent com una taca, com una lletjura que no's pot tolerar.

IV

La frase: —«Si j'on tenia, n'hi donava

Aquesta frase que posarem com exemple dins *l'Observació 17a-a*, es en sentit futur, *irreal*, no *realisat*, exactament com si diguéssim: *si jo'n tengués, n'hi donaria*. Usar *l'imperfet d'indicatiu* en tal sentit es usadíssim a Mallorca. Un dels amics que'ns han escrit, barceloní, ha cregut veurehi un *castellanisme*. Aquest bon amic no endevina; el defiam a que'ns citi cap frase castellana aont *l'imperfet d'indicatiu* tenga tal sentit.

V

Sobre l'orde dels pronoms personals dobles en cas retgit dins la frase

Dins *l'Observació 16a-c* diguérem que la lley de posar el qui està en *acusatiu* devant i el qui està en *datiu* darrera (el *llibre EL TE daré*), qu'era la lley primitiva, general a tot el territori lingüístic fins an el segle XVI, ja només se conserva a Mallorca i Eivissa» i «sens dupte» «a Alg[u]er». — Donchs ara ens surt el Sr. Rector del Seminari d'Eivissa dient que lo general allà es posar el pronom en *datiu* davant i el qu'està en *acusatiu* darrera (*la roba TE LA daré*; no: *LA TE daré*). Segurament la nostra equivocació prové d'haver collida al vol qualche frase de qualche eyvissenc que parlava *amallorquinat*, i no anàrem llavò a contrastarla ab altres eyvissencs. ¡Es qu'ab aixó de filologia es precis anarhi ab seny de bistia vella!

VI

Sobre'ls mot **yaya** i **baba**

Referent a lo que diguérem dins l'*Observació* 7a-a, que'ls mots *ayo* (*ayo*) *aia* (*aya*) son exclusivament castellans, uns dels amics ens escriu que «no cal oblidar el *yaya* de la canalleta per *avia*, dita també *baba*.». — Clar està que no-hem d'oblidar aqueys altres mots. Sembla que sí que'ls infants a molts de punts de Catalunya anomenen *yayo* i *babo* l'*avi* i *yaya* i *baba* l'*avia*. ¿D'ont surten aqueys mots? Vetassí lo que'ns ocorre:

BABO, BABA, segons Körting, surt de BABBUS = *Pare*. Diu (*Lateinisch. Rom. Wörterbuch*, n. 1126), que dins el llatí hi havia tal mot per quant se'n troben derivats dins casi totes les llengües romàniques: v. gr. Dins el sart se troba *babu*; dins l'italià, *babbo*; dins el rumà, *babă*; dins el retoromanx, *bab*: sempre de *pare* o *avi*. I a Catalunya se conserva també tal mot en la forma masculina i femenina. Per nosaltres es evident que la forma **babbus* es una derivació de l'hebreu *abba* o *pappa* = *pare*.

YAYO, YAYA. Ja es més mal de desllatigar aquest altre mot. Per primera hem de descartar tot parentiu ab el *ayo aya* castellà (*pedagog* o *institutriu*, que's *cuyda d'infants*), que, segons Körting. n. 1114, surt del vasc *ayoa* (*guardador*), i que Diez (*Etymologisches [10] Wörterbuch der Romanischen Sprachen*, p. 428) diu que poria esser de nissaga gòtica, derivació del *vell-alt-alemany* HAGAU, HAGJAN (*defensar, cuydar*), que donà un substantiu HAGÍO (*cuydador*); i també ocorre dins Graff (IV. 761, 710) el mot *Heio* (*guardià*). Acaba el gran Diez per dir que'l mot *ayo* pot bellament sortir d'aqueys mots germànics. —D'ont surten doncs els mots *yayo yaya*? Creym que son una evolució dels mots catalans *jay* o *jayo* i *jaya*. Segons el *Diccionari Mallorquí-Castellà* del P. Antoni Figuera, franciscà, imprès a Palma l'any 1840, *jay* i *jaya* volen dir *home vell* i *dona vella*. Segons el *Diccionario Menorquín-Castellano* de D. Jaume Ferrer i Parpal, metge-cirurgià, estampat a Maó l'any 1882, *jay* o *jayu*, *jae* o *jaye* volen dir: *viejo, abuelo, anciano*. El meteix valor dona a *jay, jayo* i *jaya* el

Diccionari de la Llengua Catalana de la Casa-Salvat. El de D. Antoni Bulbena i Tosell (*Diccionari català-francès-castellà*. —Barcelona 1905) posa: *Jay*, o: *Grand père, grande-mère: abuelo, anciano, jaque*. El gran Mistral dins son *Tresor dóu Felibrige* posa el mot JAI (sustantiu masculí, *terme d'infant*) que vol dir a Guienne: *germà*. També posa En Mistral (v. *gai -aio*) el mot *jay jaia* com a vell provensal en sentit de *alegre, joyós, xelest*. Mr. Raynouard, dins el seu monumental *Lexique Roman* (T. III. V. GAUCH, p. 445) posa també el mot *jai* ab el sentit de GOJÓS, *joyós, alegre*, i retreu aquest vers d'En Pistoleta, antic trovador provensal: *qui JAYS non es, com chantarà?* —i aquest altres de N'Arnau de Mervell, també antic trovador: *No m puesc mudar no m sovena | d'un'amor don ieu sui JAYS* (no puc estar que no'm recordi d'una amor de la qual jo som tot gojós). Ara bé, ¿té res a veure aquest *jay*, provensal d'ara i dels antics trobadors, ab els mots catalans: *jayo, jay, jaya*, ab sentit de *vell o ancià*? No veyem quins punts de relació puguen tenir. ¿D'ont surten idoncs els nostres *jay, jayo, jaya*? Ni Körting ab son *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch*, o Diez ab son *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen* ni Raynouard ab son *Lexique Roman* ens donen gens de llum per afinar tal rel. —A Mallorca existeix el mot *jay*, equivalent de *puntal*, que'ls picapedrers per fer llurs *bastides* o *bastimentada*; es una biga bescunsada o perpendicular que'n reforsa una altra d'horitzontal, i l'anomenen *jay*. Creyem qu'es una derivació del mot *jayna*, de baixa llatinitat, existent encara en provensal baix de la forma *jaino* ab el sentit de *bigueta, perllonga, cabiró, xebró*, com consta p'el *Tresor dóu Felibrige*, v. *Jaseno, Jaino* (T. II, p. 156). Constata l'existència de *jayna* dins la llengua d'oc el benemèrit Emil Levy dins lo seu notabilíssim *Suplement* de Raynouard, *Provençalisches Supplement-Wörterbuch* T. IV, pag. 246), aont cita texts ben antics, trets de las obres *Pèages de Tarascón*, publicació de E. Bondurant (Nimes, 1891) i de *Histoire civile, ecclesiastique et littéraire de la ville de Nimes...* par M. Ménard, París, 1750-1758. D'aquesta *Histoire* posa un registre de contes que diu: « Solvi duobus bastaissis, qui portaverunt trabes, *jayuas* et alia necessaria ad

palmum, pro ibidem dicta die ramis palmorum divinum officium celebrando...». Repetim que consideram el terme *jay* (= puntal ò estaló) com un derivat del llatí *jayna*. Representant tal *jay* l'idea de *sosteniment*, de *soca* d'ont surten les branques, poria traspassarse tal sentit a l'orde espiritual i aplicarse a la *paternidat* o *rel de nissaga*, que l'*avi* o *patriarca* representa. Així el *jay* i la [11] *jaya* serien l'*avi* i l'*avia*. ¿Agrada aqueixa explicació? Els nostres filòlegs diràn.

Dit tot això, vegem el parentiu que els mots *yayo* *yaya* tenen ab *jayo*, *jaya*. Per nosaltres es tan estret, que no's tracta més que d'un cas de *assimilació* del *so prepalatal-fricatiu-sonor* (3) an el *medipalatal-fricatiu-sonor* (y) o (j). La conversió del *prepalatal* en *medipalatal* es molt freqüent dins el Ribagorça, Pallars, Conca de Tremp, Berguedà, Lluçanès i Pla de Bages, aont pronuncien *puyà*, *puyol*, *negreyà*, *passeyà*, etc. per *pujar*, *pujol*, *negrejar*, *passejar*; com a molts pobles de Mallorca que diuen: *vaya*, *vayes*, *vayen*, per *vaja*, *vages*, *vagen*, etc. Gracies a tal canvi el *jayo*, *jaya*, torna *yayo*, *yaya*. Tant es així que a Eivissa, en lloc de *jay*, *jaya*, diuen *yay*, *yaya*. El bon amic N'Artur Pérez Cabrero derrera la seua preciosa publicació *Ibiza: Guia del turista*, posa un *Vocabulario de las dicciones del léxico ibicenco que no tienen analogía ni semejanza con el castellano ni su significación*, aont baix de la lletra Y inclou el mot *yay*: *anciano*, *frasco de barro*. —Ens sembla qu'això es l'explicació dels mots *yayo*, *yaya*.

VII

Sobre'l camvi de -d- llatina en -n.

A lo que diguérem de tan camvi dins l'*Observació* 5a, hem d'afegir un nou cas de tal fenomen fonètic que's dona a Mallorca, aont la gent del poble, en lloc de *módica* (adjetiu llatí,) pronuncia *mònica* (*una cosa MÒNICA* = *cosa poca*). Hi ha aqueys dos mots d'una *glosada* de l'amo

Antoni Vicens Santandreu que diuen: *I lo qu'és molt, vol passar | per una cosa molt* MÒNICA.

Escorcolls sobre la significansa del mots *femar* i *femada*. (11-15)

Demunt el BOLLETÍ d'abril d'entany tractàrem de la significansa d'aqueys dos mots catalans dins les diferents comarques del nostre domini llingüístic i dins els monuments escrits. Avuy donarem conte de les contestacions qu'hem rebudes de corresponsals de diferents comarques an-e qui demanàrem claricies sobre aquesta cosa.

El corresponsal de Valls, D. Fidel de Moragas ab data de 14 de mars (1911) ens diu: «FEMAR *una terra* sols se pot fer ab fems, es a dir, ab sustancies escrementicies».

El d'Alcoi, D. Rafel Cantó i Llopis, ab data 15 de mars ens diu: «Que jo sapia, *femar i femada* solament s'aplica, assí, a posar fems a les terres»; «y a la acció de tirar» «sustancies químiques» diuen «abonar».

El de Ponts, D. Francesc Montanyà, ab data de 18 de mars, ens deya: «... El verb *femar* s'usa aquí sols en el sentit de posar *fems* a la terra. Quant no s'hi posa *fems* sino altres adobs, se'n diu *adobar*».

El de Castelló de la Plana, D. Gaietà Huguet, dia 19 de mars, ens escrigué: «Entech que *femar* es lo que'ls francesos diuen *fumer* i els anglesos *to manure* y los castellans *estercolar*». «*Femar* no es sinònim d'*abonar*, sino que es *abonar* ab *fems*». [12]

El de Pineda, D. Emili Genís i Horta, dia 5 de juny ens escriu: «He consultat a diferents pagesos d'aquest terme; i de les seues explicacions n'he tret en clar» que «per *fermar*» s'entén posar a la terra «tota mena d'escrements animal». «Les sustancies artificials destinades al meteix fi, son aquí anomenades *adobs*, y el verb *adobar* s'usa com equivalent a *femar* en aquest cas». «Ningú diria aquí *femada química*, sino *adob* a *abono* químic».

El de Blanes, D. Pascual Boada, dia 17 de juny ens escrigué: «*Femar*: aquest verb l'usen tots els terressans de per aquí per l'acte de tirar *fems* a la terra». «*Femada*: s'usa per a significar una escampada general de *fems* sobre la terra».

El de Montserrat, Rt. P. Ramon Colomé OSB, dia 19 de maig ens escriu: «Per eixos barris: *femar* vol dir posar *quera* o fema animal, barrejada ab lo jas dels corrals, estables, etc.».

Els d'Olost i Sitges, ens enviaren informacions prou curioses i que aprofitarem, si Deu ho vol, per l'*Obra del Diccionari*; pero no contestaren concretament an els punts de consulta sobre'ls mots en qüestió.

Ab lo que diuen aqueys corresponsals, i se pot donar per aclarit definitivament el valor precís dels mots *femar i femada* en aquelles comarques? Ens permetem dubtarho. Aqueys amics nostres estimadíssims son persones acomodades que en materia de conrar no hi posen les mans, i ademés llur ilustració i posició socials els allunyen una mica del vocabulari dels treballadors de la terra. Han consultats aquests, per contestar a la nostra consulta? Sols els de Pineda diu que hu «ha consultat a diferents pagesos» d'aquell «terme». Així es que tenim l'impressió de que encara s'hi trobaríen rastres del sentit genèric dels mots *femar i femada* dins aquelles comarques si les escorcollaven de rel, escoltant bé els pagesos d'allà en llurs converses *inconscients*, es a dir, no quant tracten ells de precisar el sentit d'un mot, sino quant parlant, usen tal mot sensa reflexionarhi, donantli el sentit que té entre ells sense que se'n donin bé conte. —Deym això perque moltes de vegades ens ha succeït ab les nostres escursions filològiques demanar, a persones instruides i sense instruir, si tal mot o forma o manera de dir s'usaven an aquella comarca aont ens trobàvem, i ens contestaven uns que sí i els altres que no, i de vegades tots que no. I llavó conversant, ab aquelles meteixes persones que havien dit que no, els escapava, sensa temerse'n, aquell mot, forma o manera de dir. Els ho féyem notar, i naturalment romanien confusos. Entre altres poreu citar un cas d'això que'ns succeí a Santa Margalida (Mallorca) ab tot un metge. Erem an aqueixa vila per

estudiarhi la pronuncia o fonètica. Havíem notat, entre'ls infants principalment, una tendència a pronunciar tancades les ee atones finals de *parE*, *marE*, *JaumE*, etc. no pronunciant *parə*, *marə*, *ɜawmə*, sino *pare*, *mare*, *ɜawme*, això es, e castellana, un poc desmayada per la seua atonicitat. Per completar el nostre escorcoll, anam ab el Sr. Rector d'allà a veure el Sr. Metge, que, conferint ell ab la gent pobre en l'exercici de la seua professió, havia d'haver notada de més aprop la pronuncia popular. Com li ensatàrem una tal cosa, ens va dir que a Santa Margalida no's [13] pronunciava tancada tal -e final àtona. I lo bo va esser, que's posa a conversar d'això del mallorquí, i a les set o vuyt paraules retreu *sa mare*, que ja era morta (al cel sia ella), i no pronuncià *marə*, sino un *mare*, tan net com un valencià, lleydetà o tortosí, això es, pronuncià tancada, com en castellà, la -e final del mot *mare*. No le hi férem notar per no ferlo empegueir. —Això vol dir que, per aclarir quin sentit donen a una paraula els pagesos i no-pagesos d'una regió determinada, es esposat contestar tot d'una, sense pensarhi bé i ferhi les consultes que pertoqueu; i no consultar de qualsevol manera, sino detengudament i posanthi tota l'atenció. Això, naturalment, quant no's tracta de les paraules més obvies i corrents. —¿Volem dir ab tot això qu'aquells corresponsals nostres, més amunt anomenats, ens contestaren sense la deguda informació? Deu mos ne quart de dirho. Res d'això volem significar, sino que tenim l'impressió de que, ben escorcollats, així com hem dit, els pagesos d'aquelles comarques, —pot ser hi trobaríem encara vivent els sentit genèric dels mots *femar* i *femada*. Si dins Mallorca, aont es tan viu i sense escepsió de cap poble el sentit genèric d'aqueys dos mots, entany hi va haver persones instruides (ciutadans, això sí) que ab la major bona fe del mon ens negaren que existís tal sentit genèric *femar* i *femada*, ¿que no ha de succeir an aquelles comarques catalanes i valencianes, més ubertes a les influencies forasteres, aont la llengua no no viu tan ufanosa ni polent com a Mallorca?

—Pero bè, dirà qualcú, ¿i cap dels vostres corresponsals a Catalunya vos ha constatat el sentit genèric dels mots *femar* i *femada*? —Prou que sí, i ab la particularitat de que'ns senyalen estenses regions catalanes aont se mantén ben vitenc el sentit genèric d'aquells mots, qu'es el tradicional i general an el domini lingüístic, com demostràrem dins el BOLLETÍ d'abril d'entany.

Els corresponsals qu'han contestat ab tal sentit, ademés del competentíssim En Torrent d'Agullana, que citàrem dins el referit BOLLETÍ, son els següents:

El de Caldes de Montbui, D. Pere Argemí, ens escrigué dia 1 de juny: «Responent a sa crida del BOLLETÍ del passat més d'abril, dech manifestarli, en primer lloch, que trobo digne de lloansa la fermesa dels pagesos de Manacor en sostenir la parla mallorquina, trobant també que la rahó'ls surt per les butxacas al sostenir que'l mot FEMAR expresa clarament lo sentit qu'ells li donen; y en segon lloch, que aquí entre'ls pagesos, se usa'l mot AFEMAR Y FEMAR en sentit de adobar las terres ab tota mena de substancies y que no se'n troba cap que usi la paraula ABÓNO QUÍMICH, sinò la de ADÓB, comprenent ab aytal denominació'l GUANO, SULFATS, NITRATS que'ls pagesos han bateijat ab lo nom genèrich de POLVOS, que a dir la veritat no té res de català».

El de Centelles, D. Josep Reurell, dia 17 del meteix juny ens diu: «Cumplint ab l'encàrrech que feya a tots els col·laboradors an el BOLLETÍ d'abril darrer respecte a les paraules *femada* y *femar*, tinch el gust de comunicarli que he procurat parlar ab pagesos y trevalladors de la terra d'aquest terme de Centelles y dels vehins termes de Balenyà, [14] Tona, Aiguafreda, Sant Martí de Centelles y Collsuspina, y el preguntarlos que entenien per *afemar la terra* com diuen ells, avant-posanthi la *a*, tots sense excepció han respost que *afemar* vol dir *reforsar* o *alimentar la terra ab tota mena de sustancias, tant animals, com vegetals, com minerals, pera que produeixi més*.

«Es veritat que quan se diu *fems*, per tota aquesta comarca s'entén solament lo que en castellà s'en diu *estiércol*; aixís s'acostuma dir: *tal dia*

portém fems al camp, volent significar el portarhi els productes dels femers y tota mena d'excrements animals, pero quan se tracta de *afemar* la terra, s'entén en general tota mena de *abonos* animals, vegetals y minerals.

«Molt sovint sentim dir a la gent del camp: *enguany tinch la terra molt ben afemada*, perque además de haverhi sembrat bésses, fangantles després com s'acostuma, hi ha portat lo que s'anomena propiament *fems* y després hi ha escampat lo que s'en diu *güano*.

«Ab lo dit me sembla n'hi ha prou pera demostrar lo que per aquets poble s'entén per *fems* y *femada* y *afemar*, que es lo meteix que creyèm s'entén per totes les comarques de Catalunya».

Un altre bon amic, resident a la Bisbal i nadiu del Vallès, que s'amaga baix del pseudònim de *Un vallesà*, ens escrigué fa quatre o cinc mesos: «Vista la qüestió de *fems* y *adobs* en el BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA d'abril, he preguntat a varis catalans procedent de distintes comarques sobre l'ús dels verbs *femar* y *adobar*, y m'han dit que a la Plana de Vic y a Olot per *femar* la terra entenen reforçarla ab tota mènna de substancies, puig diuen: *femarla* ab *fems*, ab *formiguers*, ab *guano*, etc. deduintse d'aquí que per els vigatans y olotins *femar* es el verb més genèrich. En cambi a Montblanc, Cervera, Balaguer, al Vallès, a la Selva (Girona), Baix Empordà, etc., no's diu *femar* la terra ab *formiguers*, *guano*, etc., sino *cremarla*, *côurela*, *abohigarla* o *adobarla*.

«Diu el conegut agricultor d'Agullana (alt Empordà) D. Joan Torrent: «En aquesta comarca (Empordà), si bé les paraules *femar* y *femada* deriven de *fems*, s'han vingut aplicant fins de poch temps a n-aquesta part, en relació a tota mènna de substancies aplicades a la terra per ferla més productiva.² D'aquí no's deduhèix que tots els empordanesos actualment apliquin els mots *fems* y *femada* «en relació a tota mènna de substancies aplicades a la terra per fer la més productiva». En prova d'això, segons alguns pagesos de la Bisbal (baix Empordà), que no tenen

² Nota (1) de l'original: BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA d'abril, plana 248.

lletres, no diuen *femar* la tèrra quant hi cremem formiguers, sino *còurela* o *cremarla*. Quant hi colguen past o herba, en diuen *empastrarla*; y genèricament ans que *femarla* diuen *adobarla*.

«En una conferencia donada al Sindicat Agricol de la Garrotxa (alt Empordà) pel propietari agricultor don Joaquim Ordis, digué que'ls *fems* eren el *rey dels adobs*.³ Sembla que'l conferenciant tenia per més genèric *adob* que *fems*. [15]

«Per consegüent, prescindint del sentit etimològich y científich dels mots *femar* y *adobar* y de lo que diuen els diccionaris, y fixantmos en la llengua viva, resulta que'ls pagesos de les distintes comarques catalanes no convenen en l'ús y significança dels damunt dits mots *femar* y *adobar*, puig mentres uns tenen per més genèrich el primer, altres en cambi hi tenen el segon».

Mots d'encoratjament (15)

Ens ne dirigeix uns quants l'honorable Dr. Guarnerio de Milà, catedràtic de Filologia de la Universitat de Pavia, encarregat ab el Dr. Salvioni de la formació del *Vocabulari de la Suissa Italiana*, un dels caporals del romanisme filològic dins Itàlia, conegut dins tot el mon de la Filologia. Fa anys qu'es en gran amic de la llengua catalana, havent fets sòlids estudis del dialecte català d'Alguer (Sardenya), col·laborant a l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, i tothom recorda la part principal que va prendre en el *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* d'octubre de 1906. De més a més, el Dr. Guarnerio ha donats alguns cursos dins la seva càtedra, de Llengua Catalana. Doncs el Dr. Guarnerio ab data de 26 de novembre (1911) ens escriu, entre altres coses, les següents: «Ma vedo ed ammiro con vivíssima compiacenza che la filologia catalana si va affermando de giorno in giorno sempre piú solida e forte.

³ Nota (2) de l'original: *La Veu de l'Empordà* (Figueras) de 3 de juny de 1911.

Dalla *Cronica dell'Institut d'Estudis Catalans* e dal vostro BOLLETÍ rilevo che i semi gettati sapientemente da voi, col vostro viaggio in Germania, coll'invio di studenti all'Università estere e coll'opera solerte dell'Institut, si svolgono e cominciano a dare buoni frutti. Ormai la *filologia catalana* è sulla buona via e non può fallire a glorioso porto».

¿No es ver qu'aqueys mots de l'insigne romanista de Milà son verament encoratjadors? Les hi agraim ab tota la nostra ànima, i creym que tots els qui estimen de cor la Llengua Catalana, se'n alegraràn de bon de veres.

¿Qué'ns pertoca a nosaltres? Seguir endavant, desteixinantnos per l'enaltiment de la nostra llengua benvolguda, i no afluixar may, i més tost reprendre sempre! *Qui no's cansa, alcanza*. Si no'ns *cansam* en la campanya empresa a favor de la nostra llengua, *alcansarem* més prest o més tart el seu triomf. ¡Amèn que l'*alcansem*, i ben aviat! ¡Amèn!

Amics morts (15-16)

†

Il·lm i Rdm. Sr. D. Antoni M.ª Massanet, Bisbe de Segorb

Víctima d'una afecció gàstrica, donà l'ànima a Deu casi repentinament, dia 16 d'octubre, aqueix zelosíssim Bisbe, nadiu de la ciutat de Mallorca, adornat de totes les virtuts sacerdotals i episcopals, an els tres [16] anys d'ocupar de Seu de Segorb i an els coranta sis d'edat. Se morí així com sempre havia viscut, com un sant. Si bons exemples deixà del temps que fou prevere, més alt els e deixà del poc temps que fou Bisbe. ¡Quina perduda més grossa es estada aqueixa mort per l'Esglesia de Segorb! Fou subscriptor del BOLLETÍ desde'l primer nombre, i sempre ens animava a dur endavant l'*Obra del Diccionari*. Just per això bé's mereixeria un mot de cristiana recordansa per la seua mort. Ademés, era un amic nostre coral de tota la vida.

iQue'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia! i, si encara estigués entretengut an el purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la Santa Gloria; i doni a tots sos germans i demás familia molts d'anys de vida per pregar per ell, i el conort i conformansa que tant necessiten per suportar un cop tan terrible com fou aqueixa mort. ¡Al cel lo vegem! ¡Amèn!

†

M. I. Sr. D. Juan Garau i Vila

Aqueix bon amic de *l'Obra del Diccionari*, subscriptor del BOLLETÍ i entusiasta de la nostra llengua, se morí repentinament la dematinada de 30 de novembre, deixant dins la desolació més feresta la seua pobre familia i tot sos amics i companys. Nat a Esporles (Mallorca) l'any 1878, fets els estudis d'Humanitats, Filosofia, Teología i Dret Canònic primer an el Seminari Conciliar de Mallorca, i després a l'Universitat Gregoriana de Roma, l'Illm. Sr. Bisbe el feu catedràtic l'any 1902, i Fiscal Esglesiàstic l'any 1903; feu oposicions de Canonge els anys 1903, 1905 i ara, l'estiu darrer, mereixent anar a primer lloc de la terna, i per això fonc anomenat canonge de la Seu de Mallorca la primeria de setembre, i prengué possessoria dia 7 d'octubre. ¿Qui s'ho havia de pensar que abans dels dos mesos ja fos mort? Doncs ho va esser ab greu sentiment de tot-hom qui'l coneixia. Encara que no hagués publicat res en la nostra llengua, n'era un entusiasta. La seua mort representa una gran perdua per a l'Esglesia de Mallorca. —iQue'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia! i si encara estigués entretengut a les penes del purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la Santa Gloria; i doni a la seua honorable i atribuladíssima familia molts d'anys de vida per pregar per ell i el conhort i conformansa que tant necessiten per suportar un cop tant terrible com es aqueixa mort. ¡Al cel lo vegem! ¡Amèn!

Escoltau! (16)

Aquest nombre de 16 planes serveix per janer i febrer; el de mars en tindrà 32, si Deu ho vol, i així rescabalarem totes les 16 planes qu'ara quedam a deure.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1912

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[17]*

D. Rufí Josep Cuervo (17-30)

Tot d'una que'ls joves pensionats de la Diputació de Barcelona, En Griera i En Barnils, foren a París ara per novembre, per perfeccionarhi llurs estudis, els escriguérem qu'anassen a visitar aqueix gran filòleg colombià, sens dupte el primer qu'ha tengut la llengua castellana, amic fervent de la catalana i amic nostre estimadíssim. I iquina sorpresa més grossa que ens ne duguérem quant aquells bons joves ens varen enviar a dir qu'havien aclarit que el Sr. Cuervo era mort feya mesos, dia 17 de juliol anterior! iQuin greu de l'ànima que'ns va sebre i quin empegueiment que'ns va venir de que fossen passats tants de mesos de la mort d'aquell gran filòleg, sensa que'ns ne fóssem temuts! Se morí a París, aont vivia feya molts d'anys, i els periòdics i revistes d'allà prou que'n parlarien; pero no arribà a les nostres orelles, perque la premsa espanyola no se'n feu eco desgraciadament, i les principals revistes de Madrid no li consagraren ni un trist recort an aquell gran benefactor i glorificador de la llengua castellana. Ni *Ciudad de Dios*, ni *Razón y Fe*, ni *La Lectura*, ni *Nuevo Mundo*, ni *España Moderna*, que son les qu'hem vistes, han tengut p'en Cuervo ni mitja plana ni una retxa. I eren les

* T. VII. —Mars de 1912. —N. 2.

revistes castellanques que les pertocava directament rendirli homenatge, allà ont En Cuervo era un esperit superior qu'aplicà tot el seu gran talent i total la seua exemplar i ben aprofitada vida a il·lustrar i enaltir la llengua castellana, an-e que pertanyen aquelles revistes. Això es una prova més de lo enrera que cavalgam a Espanya en materia de filologia i el cap apreci que'n fan fins les persones més empiulades d'allà dessà l'Ebre. Sí, la cultura castellana ha comesa una gran injusticia contra En Cuervo. En canvi, la premsa francesa (iquina vergonya p'els castellans i en paret també pe'ls catalans!) ha rendit en aquell filòleg capdal un homenatge digne per boca d'escriptors tan il·lustres com Boris de Tannenberg i Alfred Morel-Fatio demunt la notable publicació *Bulletin Hispanique* de Bordeus i per boca del famós filòleg Mr. Paul Meyer demunt la célebre *Romania* (T. XL, p. 474) el metex més de la mort. Anam a fer un estracte de lo qu'han dit del gran filòleg colombià aquest il·lustres escriptors i altres, també de cap d'ala. S'ho mereix la seua honorable [18] memoria per lo amic qu'era de la nostra llengua i per la seua importancia escepcional dins el mon de la filologia romànica.

Nasqué D. Rufí Josep Cuervo a Bogotà l'any 1844. Son pare era advocat i figurà molt en política arribant a Governador d'aqueixa Ciutat i a Vice-President de la República, es a dir, de Colòmbia. Home de gran cultura i fervent cristià, procurà an els seus fills (D. Angel i D. Rufí) el doble benefici d'una fonda educació moral i relligiosa i d'una sòlida instrucció. En Rufí se sentí de bona hora fortament atret p'el llatí, estudi completament abandonat a-les-hores an aquelles regions americanes: pero tengué la bona sort de trobar «un mestre ben entès, que li posà dins les mans els dos llibres que li havien de desxondir la seua vocació científica: la clàssica *Gramática Castellana* de N'Andreu Bello de Xile i la *Gramática Ilatina* de Burnouf. La *Gramática* d'En Bello es una obra de primer orde, verament sorprenedora per l'època en que's publicà, l'any 1847, que en certes coses passa devant els treballs posteriors d'En Diez i dels grans filòlegs contemporanis. Pot semblar envellida avuy respecte d'alguns endrets; pero lo que no hi ha envellit es el mètode de l'autor, un

mètode excel·lent i verament científic» (B. Tannenberg, *Silhouettes, Bulletin Hispanique*, 1901, p. 108). «No sabríem atribuir el meteix valor a la *Gramática Llatina* de Burnouf», pero sempre valia incomparablement més que no la d'En Nebrija, que era la que s'usava encara a Colòmbia per aprendre'l llatí. Dins la *Gramática* d'En Bournouf va veure citada la gran obra d'En Bopp, *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine*, 1821, que feu venir d'Europa i cuydava a esclatar llegintla (id. ib.). Arribà l'any 1860 i esclata a Colòmbia la revolució; els col·legis romanen tancats una partida d'anys. En Cuervo en tenia setze, i ¿que fa ell? Se tira dins la biblioteca de la Ciutat, gira casi tots els llibres, i allà llitx que llitx, trobanti riqueses que'ls bibliotecaris no hi havien ni sospitades may. Se mor ab això son pare; la revolució havia compromesa la situació material de la família, i ell va creure que lo més avengut seria ferse catedràtic, i le hi feren de llatí an el Seminari de Bogotá. La seua cultura no li comportà fer llatí ab la *Gramática* d'En Nebrija; i ¿que fa ell? Idea ab D. Miquel Antoni Caro de compondre'n una, i bil·lo bil·lo l'encitronen i la publiquen l'any 1867. Aquest Caro, poeta enlayrat, més envant se feu famós traduint el príncep de la poesia llatina, Virgili. La *Gramática* d'aqueys dos jovensans es interessant perque introduia per primera vegada dins l'ensenyansa elemental un bon ratx de teoríes llingüístiques modernes; en tal concepte se fa més envant que la major part de les gramàtiques clàssiques (ib. ib.). Preocupat ab l'ensenyar a sos deixebles el castellà ab tota sa puresa, se servia per això d'un llibret d'un tal Ulpià González, *Observaciones curiosas sobre la lengua castellana*, que li despertà l'idea de ferne un ell per l'estil ab l'esplet d'*observacions* noves que li ocorrien prenint per punt de partida el castellà de la seua ciutat nadiua. L'any 1867 posa fil a la gulla, i escriu qui escriu, resultà més envant una de les seues obres més notables: *Apuntaciones críticas sobre el language bogotano*, que sortí l'any 1872; aviat n'hagué de fer segona edició, i arribà a ferne la cinquena, estampada a París l'any 1907, qu'es la que tenim ab una [19] dedicatoria d'ell ben coral i que val per nosaltres a pes d'or. —Devers l'any 1868 son germà D. Angel, que li guanyava de sis

anys, escriptor també, desxondit i home pràctic, se'n pensà una de bona per alsar la casa i forrarse tots dos: armar una *fàbrica de cervesa*. Fa venir llibres d'Anglaterra i d'Alemanya, ja es partit a estudiarlos i D. Rufí per lo meteix, munten la *fàbrica*, hi posen els dits i les mans i tot el suc de cervell, i son tant sortats, que dins d'un parells d'anys varen tenir el negoci en popa, i feren diners per llarc. Tota llur idea era arribar a aplegar per viure a la regalada i poderse consagrar exclusivament a les lletres. Deu les va fer la gracia de conseguirho. L'esment i preocupacions de la fàbrica de cervesa no decantaren may D. Rufí dels llibres ni de les seues vareres llingüístiques, sino que va concebre el magnífic pensament de fer un *Diccionario completo de la lengua castellana*, per l'estil del d'En Littré de la llengua francesa. S'aplega, per emprendre això, ab un altre jove tan entusiasta com ell, un tal Venanci G. Manrique, i l'any 1871 ja publicaren a Bogotà *Muestra de un diccionario de la lengua castellana*. Aviat en Manrique feu flaca, i En Cuervo, veyentse totsol i havent comensat a tocar ab les mans lo massa grossa qu'era tal empresa per un totsol, i més per un com ell que no tenia avinent els elements, la feyna feta, de que va poder dispondre tot un Littré, com eren els diccionaris francesos, especials d'arts i ciencies, que aquest pogué aprofitar per alsar el seu immortal monument a la llengua francesa, —devant aquesta rierada de dificultats En Cuervo se va veure precisat a restrènyer i reduir el seu pla, i a-les-hores brollà dins la seua ànima l'idea del *Diccionario de construcción y régimen*, la seua obra capdal, qu'envestí ab un coratge fora mida, i que, si no l'ha duya a terme, l'ha deixada ben envant. Devers l'any 1872 posà fil a la gulla, això es, comensà la colossal replega del cabal d'exemples i frases de tots els grans autors castellans. Ab la llapidera a la mà l'hauríeu vist passarse dies, setmanes, mesos i anys llitx qui llitx volums i més volums de la *Biblioteca de Autores españoles* de Rivadeneyra, els clàssics castellans, fent una retxeta baix de cada mot o frase que li interessava o anotantlos a una llibreta, indicanthi el volum i la plana (B. Tannenbergh, ib. p. 111). Així se passà tot Cervantes de cap a cap, tot el P. Granada, tot Quevedo, i molts d'altres, i els quatre volums de Lope de Vega, que li

fongueren tot un any a raó d'una hora cada dia (ib. ib.). Així omplí una pila de llibretes, que venien a esser reyalment el lèxic de cada un d'aquells grans autors. Un copista ben curós estava encarregat d'anotar en els marges d'un exemplar del *Diccionari* de la Royal Academia Espanyola la pàgina i la retxa de cada gran autor aont se trobava tal paraula que'l *Diccionari* duya. I arribà En Cuervo a tenirne una bona partida d'exemplars d'aqueix *Diccionari* ab els marges re-de-plens de tals anotacions. Així quant ell volia exemples d'un mot qualsevol, estava ben segur de trobarne tot d'una a forrellons. Quant se tractava de compondre un article del seu *Diccionari*, copiava demunt cèdules els exemples que tenia replegats; llavò lletgía l'article consagrat a tal mot dins els grans diccionaris de totes les llengues, En Littré, En Webster, En Sachs, En Freund; i a-les-hores comensava la feyna de classificació, que devegades [20] es d'una dificultat estrema, particularment respecte de les *preposicions*. Basta dir que l'article consagrat a la preposició *de* umpl coranta planes en 4t de dues columnes! (id. ib.).

Treballant d'aquesta faysó se passà En Cuervo anys i més anys, fins que l'any 1878 ab l'avinentesa de l'*Exposició Universal de París*, fa un viatge per visitarla i recorre les nacions principals d'Europa, i li vé l'idea de mudarse a París per passars'hi tota la vida com a punt indicadíssim per un home de lletres com ell (id. ib. any 1991 *Cuervo intime*, pag. 480). Llavo fonc que, passant per Halle, se presenta an el gran catedràtic de filologia d'allà, el Dr. Pott, el qual el troba enteradíssim de les teories lingüístiques més modern[e]s, i no se'n poria avenir qu'un de Bogotà, sense esser sortit d'aquella ciutat, tan esberrada del mon de la filologia, s'hagués pogut formar i posarse tan el corrent de tal ciencia. Li demanà al Dr. Pott quina era la seua professió, i En Cuervo li fa de resposta: —*Som un fabricant de cervesa*. En Pott ho sentia i no ho acabava de creure; le hi feu repetir tres vegades. Se parlaven en llatí perque En Cuervo parlava poc l'alemany i En Pott poc el castellà (id. ib. any 1901, p. 107)

Arriba l'any 1882, i els germans Cuervo, haventlos dit bé ferm el negoci de la fàbrica de cervesa, enamorats tots dos de París, aprofiten

una bona avinentesa que tengueren de vendre la fàbrica, i se muden a la gran capital francesa, ab tot el cabal lexicogràfic que ja teníen aplegat. Allà sí que s'hi engolfa D. Rufí en la seua tasca colossal. Tenia a-les-hores 38 anys; estava a la flor del mon, i se'n aprofità a l'uf, treballant a les totes en aquell *Diccionario de construcción y régimen*, qu'era el somi i l'ilusió de tota la seua vida. Hi feu tanta de via que l'any 1884 ja en va treure a llum un fascicle, que cridà fort la atenció dels especialistes, sobre tot, del famós romanista Mr. Arseni Darmesteter, que va romandre esglayat de l'article que hi havia, consagrat a la preposició A, tot una obra-mestre-d'anàlisi. Seguí endavant, i l'any 1886 ja sortí el tom I, qu'abrassa les lletres A-B, de 922 planes, i l'any 1893 publicà el tom II, qu'abrassa les lletres C-D, de 1348 planes. —L'impressió que causaren aqueys dos volums dins el mon científic fou molt grossa. Respecte del primer fa constar Mr. de Tannenberg (ib. any 1911, p. 483) que «va obtenir» «per part del mon sabi» una «acullida» «la més favorable». «Tothom estava meravellat de l'èxit obtengut per aquell gran esforç solitari», això es, d'un filòleg fet tot sol. En Cuervo, naturalment, en va tenir «una alegría grossa», i va prendre un coratge fora mida, ben resolt a publicar tot d'una els quatre o cinc volums que li faltaven. Tot li anava en popa fins que sortí el tom según l'any 1893, que li donà un disgust ferest per una cosa an el parèixer insignificant, pero que per ell no hu era. El paper, sobre tot els derrers fulls, era una cosa un poc xereca i una mica massa inferior, i l'estampat no hi brillava sino que hi plorava. Allò fou un cop mortal, anque no parega possible, p'el pobre Cuervo. No hi va haver qui li tregués de dins el cap i menys encara de dins el cor que la seua obra, causa aquell paper xerec, estava tudada, feta mal bé. Allò li feu perdre'l delit i les ganes de tirar endavant. Passaven mesos i mesos i no li bastava cor tornarhi posar les mans. Ab això l'any 1896 el seu [21] germà D. Angel, que més qu'un germà, era un amic coral de tota la vida, dues ànimes dins un cos, que's cuydava de la casa i li feya de mare i de pare, se morí (al cel sia ell i tots los cristians). iAquella mort sí que hu va esser un cop terribilíssim per D. Rufí! iSi considerava sa vida impossible

sensa aquell germanet seu! Se'n va dur una torroscada feresta, que'ls amics tenien por que no fés pell (id. ib. any 1911, p. 483-4).

Pero no foren sols aqueys soscaires i amargors que tabuixaren i capturaren En Cuervo de seguir la publicació del seu monumental *Diccionario de construcción y regimen*, segons conta l'insigne Morel-Fatio dins son preciós article necrològic consagrat a la memoria de *D. Rufino José Cuervo* demunt *Bulletin Hispanique* d'entany (pàg 475-78). Diu el gran hispanòfil francès que En Cuervo «per diverses raons» «no's decidí a continuar», després de 1893, la publicació del seu *Diccionario*. «D'aquestes raons, diu Mr. Morel-Fatio, cal indicarne algunes, car son ben característiques de la consciencia ab que ell treballava i de l'importancia didàctica i fins patriòtica qu'ell donava an aquesta obra. Els exemples del *Diccionario* los prenía, com era natural, de la *Biblioteca de autores españoles* de Rivadeneyra, l'únic recull general d'autors en llengua espanyola que hi havia quant (En Cuervo) comensà la seua feyna. Ple de respecte envers d'alguns noms il·lustres que figuren entre'ls editors d'aqueixa Biblioteca, En Cuervo com a ver fill de l'«innocent Amèrica», s'imaginà que'ls texts de Rivadeneyra los havien enllestits demunt les edicions originals i que, fora de l'ortografia, que a ell no li anava ni li venia p'el seu objecte, la *Biblioteca* li donava la reproducció feel de lo qu'havien escrit els autors. iQuina no va esser la seua sorpresa, millor dit, la seua decepció quant, vengut a París, la riquesa i baldor de la Biblioteca Nacional d'edicions antigues dels clàssics espanyols li revelà que la major part dels texts que dona Rivadeneyra no eren més que la reproducció rònega d'edicions del segle XVIII sobre tot, modernisades ab poc tranc per mans ignorants i presumides. Aquesta descoberta, confirmada més tart ab les nombroses adquisicions de llibres espanyols antics qu'ell feu a la botiga Heredia, l'acongoixà i trastornà. Aviat ell meteix se demanava si tenia dret ell de servir-se dels exemples replegats dins Rivadeneyra p'els volums que encara havia de publicar del seu *Diccionario*, i si calia sometre els dos publicats a una refusa completa. Pero això havia d'esser una feynada feresta, aborronadora! iRefondre els dos primers volums i revisar

p'els altres tots els exemples que tenia replegats! Ell baubetjà; i estirar per altres escorcolls, no's sentí ab coratge per prendre aqueixa heroica determinació. Altres consideracions acabaren de descoratjarlo i de decantarli les ganes de dur l'obra avant. L'aparició del *Diccionari* era estat un èxit per tot fora dins Espanya, aont, si treym unes quantes persones, raríssimes, que s'enteren dels estudis lingüístics, negú va comprendre la importancia capital (de tal obra). I no sols no apreciaren ni veren tot el valor de la feynada d'En Cuervo, sino que gramàtics i lexicografs de mitja hora-a-passar l'envestiren i el desjectaren grollerament, pretenint que en materia de llengua castellana un americà de Bogotà no poría ensenyar res an els espanyols *naturals*. En Cuervo les hagué d'haver sobre tot ab certs puristes, tot bruixats ab la literatura ascètica i mística dels sigles [22] XVI i XVII i que's figuren que fora d'aqueys no hi ha la salvació (no hi ha castellà ni un sant remey). Tots aqueys contraris, d'altre vent, que no compregueren que'l *Diccionari* d'En Cuervo lo que's proposa, es demostrar l'evolució de l'espanyol desde son origen fins avuy, i no que servesca de manual de bell llenguatge, saquetjaren qui més pogué el tresor d'exemples aplegats i meravellosament classificats p'En Cuervo: fins a l'estrem que's nota que llurs elucubracions, molt ben documentades per les quatre primeres lletres de l'alfabet (les tractades dins l'obra d'En Cuervo), desmayen i s'esmortueixen allà ont les manca En Cuervo per proveirse d'exemples. Aqueixa conducta envers d'ell tan poc digna de part d'una gent que al menys els establía esserli agraits, ferí i feu felló En Cuervo. Se'n guardà prou de protestar; i, fora d'un article polèmic, una mica puntarrut i punyent que posà l'any 1903 demunt el *Bulletin Hispanique* contra D. Juan Valera referent an el pervindre del castellà d'Amèrica, aont el gran llingüista hagué de fer entrar an el cavat aquell home de talent que tant esberrava en questions que no entenía gota, — En Cuervo no's dignà respondre an aquelles esvestides que l'ignorancia i el prejudici li donaren. No feu més que entristirse'n i donarse conte de que l'obra an-e que havia consagrada tota la seua vida, no havia lograt en

part el seu objecte i que no exerciria demunt els estudis gramaticals i lexicogràfics dins Espanya l'influència qu'un poria llegítimament esperar».

Mr. Tannenberg (ib. p. 484) creu que En Cuervo, si no's mor el seu germà D. Angel, hauria d'uyta endavant la publicació del *Diccionari*. Idees d'això li venien devers l'any 1900, segons Mr. Tannenberg. Consta que de Mèxic ab motiu del Congrés Panamericà i de Bogotà meteix li arribaren encoratjaments i propostes de fer del *Diccionari* una obra americana i nacional i d'atendre an el gros llayt de l'estampació. Sembla qu'arribà un moment que les proposicions que li feyem de Mèxic, li sonreyen an En Cuervo; pero aviat el dimoni hi bufà i tot va esser fum de formetjada. La llàstima es que no publicàs al menys el tom III, que deixa tot ordenat dins un moble aposta i qu'arriba fins a la lletra L, segons diu Mr. Tannenberg.

Veyau ara lo que escriu Mr. Morel-Fatio de les altres publicacions d'En Cuervo dins el meteix article necrològic: «En Cuervo uní'l seu nom a altres dues obres considerables, sobre tot una d'elles. Sap tothom, que p'el més gros profit de sos compatriotes i de tots aquells qui parlen espanyol, En Cuervo revisà la célebre gramàtica de N'Andreu Bello. Les notes i els comentaris qu'afegí an el text d'aqueixa gramàtica, desde 1874, la renovellaren fins an el punt de qu'avuy ja negú la cita més que ab els noms encoblats de Bello-Cuervo. Aqueixa feynada tan profitosa, aont ell s'amagava modestament, quant ja poria parlar com a mestre, el posà de punta ab alguns americans poc escrupulosos, que s'atansaren a reimprimir les seues notes sense demanarlí orde. En Cuervo hagué de defensar la propietat de la seua feyna i se resolgué a editar ell meteix el llibre que ell tant i tant havia contribuït a posar a l'altura del[s] avenços de la ciencia. L'introducció de l'edició de París (1898) dona a alguns americans una petita llissó de propietat literaria, [23] de les més avengudes, i que hi ha qu'esperar que'ls ferits se'n recordaran prou. L'altra obra, no cal dirho, es *Apuntaciones críticas sobre el lenguaje bogotano*, qu'elles totes soles haurien bastat per remuntar En Cuervo a l'alsada dels primers llingüístes de la nostra època. Aquesta obra,

publicada primerament l'any 1872, desde la segona edició qu'alcansà l'any 1876, cridà l'atenció d'En Pott i va prendre a poc poc una aixamplitut i una importància, que resultà aviat un dels primers llibres capdals i indispensables per tot *hispanisant i romanista*. D'un rònc tractat pràctic de les anomalies i incorreccions gramaticals del llenguatge d'una encontrada d'Amèrica, devengueren les *Apuntaciones*, sobre tot ab la cinquena edició de 1907, un estudi tan fondo com benplacent sobre l'història i els destins de l'idioma espanyol an el Nou-Mon. Moltes de qüestions lingüístiques d'orde general s'hi estudien a propòsit de fets particulars de l'espanyol americà, lo qual dona an aqueixes *Notes* un alcans infinitament més gros que no indica el títol. Després d'aqueixes obres fonamentals cal encara recordar nombrosos estudis de gramàtica històrica i de lexicografia que sortiren demunt la *Romanía*, demunt *Revue hispanique* i demunt *Bulletin hispanique*, aont En Cuervo havia comensada una serie de estudis de lo més interessant baix el títol de *Algunas antiguallas del habla hispano-americana*. Sense dupte En Cuervo duya idea de reimprimirne alguns, car a la portada de *Apuntaciones*, edició de 1907, anuncià un volum de *Disquisiciones sobre filología castellana*».

«Dins tot lo qu'ha escrit En Cuervo, segueix dient Mr. Morel Fatio, i més particularment dins el seu *Diccionari* i dins la derrera edició de *Apuntaciones* domina una correcció i una exactitut tant més de notar per quant aqueixes qualidats d'estil sols apareixen qualche volta dins els autors de llengua espanyola. Les seues definicions, les seues descripcions de matissos delicats de sentit, ab un mot, son llenguatge gramatical té qualcom de lluminós i de rigurós que umpl. A una pensada forta i penetrant respòn sempre una forma ben triada i que dona l'idea ab tota la seua plenitut, i gracies a la pràctica contínua de les dificultats i de les sutileses de la sintaxis, acabà per adquirir en aqueixes materies una destresa i mestría que fa pensar ab uno Tobler, pero més clar, més llatí».

«En Cuervo com [a] home estava a tanta d'altura que com a sabi. D'una lleyaltat i fidelitat a tota prova, s'acostava volenterosament an

aquells que jutjava dignes de la seua amistansa; envers dels altres guardava una prudent reserva, qu'acompanyava, d'altre vent, d'una cortesia casi excessiva, Envers de tothom, amics o indiferents, se demostrava servicient fora mida, lo qual per força li havia de fer perdre molt de temps; pero ell considerava com un dever seu contestar a qualsevol que'l consultàs, i així n'escampà moltes de riqueses que ja no es possible replegar.»

Entre'ls estudis que Mr. Morel-Fatio diu qu'En Cuervo publicà demunt *Romania, Revue hispanique i Bulletin hispanique*, mereixen especial menció els següents: a) *El Castellano en América*, dos articles, un de 28 planes i l'altre de 20, publicats demunt *Bulletin hispanique* [24] (T. III, p. 35-62; T. V, p. 58-77), aont sostén, contra D. Juan Valera, que'l castellà d'Amèrica ab el temps s'esbrancarà del castellà d'Espanya formantse'n una partida de llengues diferents, per l'estil de lo que succeí an el llatí després de l'esfondrament de l'Imperi de Roma. Ab aqueixes 48 planes, farcides i atapides d'erudic(c)ió i de ciencia llingüística, —En Cuervo deixà En Valera fora de combat, demostrant ell la seua tesis fins a l'evidencia. —b) *Disquisiciones sobre antigua ortografía y pronunciación castellana*, dos articles meravellosos publicats demunt *Revue hispanique*, el primer dins el tom II de la *Revue* (any 1895. p. 1-69), el según l'any 1898, p. 2-43. Els aprofitarem prou dins les nostres *Qüestions de llengua i literatura catalana* (BOLLETÍ, T. I, p. 523 i s.) per demostrar que la fonètica castellana an els sigles XVI i XVII esperimentà una fonda tramudansa respecte d'una partida de sons, decantantse de totes les altres llengues neollatines; i ens ne tornàrem aprofitar, pero molt més encara, p'el nostre estudi sobre la pronuncia del llatí que cal an els catalans, que publicàrem l'any 1908 (BOLLETÍ, T. IV, p. 49-74). —c) *Acudia, Canoa, Sabana*, una monografia de dotze planes, ben espinzellada, sobre aqueys tres mots, que publicà demunt *Romania*, toms XXIX i XXX l'any 1901, aont, com sempre, se mostrà lo ben forrat qu'estava en materia de llenguatge i el gran cabal lexicogràfic que posseia. —d) *Los Casos enclíticos y proclíticos del pronombre de tercera persona en castellano*, un estudi admirable de

xixanta cinc planes que posà demunt *Romania* (T. XXIV), l'any 1895, aont se veu lo molt i molt qu'havia enfondit en qüestió de sintaxis castellana i que coneixia com negú l'estructura interna i el demble i jayent del pensament castellà. —Altres articles, no menys notables *de re filològica* posà demunt la famosa *Romania* (T. XII, p. 105 i ss.; T.XXII, p. 71 i ss.), demostrants'hi sempre tot un filòleg, com cap altre de llengua castellana n'hi haja hagut may a Espanya ni a Amèrica.

Totes aquestes obres feren famós En Cuervo dins tot lo mon científic, i passà a esser una autoritat de filologia romanista i especialment de la castellana. Avuy cap sabi voldrà parlar de castellà sensa tenir a la vista les obres d'En Cuervo. Poreu fulletjar totes les obres filològiques que toquin res de castellà, i le hi veureu citat sempre com un oracle. Dins la *Grammatik der Romanischen Sprachen* de Meyer-Lübke, la més notable de totes les qu'ha produïdes la moderna ciencia romanista figura En Cuervo en la llista d'autors consultats, i se'n hi troben moltes de cites del *Diccionario de construcción y régimen*, de *Apuntaciones críticas sobre el lenguaje bogotano* i de la *Gramática Castellana* d'ell i d'En Bello. La mateixa importancia li donen els diferents autors de la gran compilació del Dr. Gröber, catedràtic de filologia d'Estrasburg, *Grundriss der Romanischen Philologie*, aont figura també En Cuervo com una de les fonts capdals en materia de castellà. L'autor del tractat del castellà que hi ha dins tal compilació, el notable hispanòfil Gottfried Baist, parlant de les obres d'En Cuervo an el comensament del seu estudi *a)* diu que'l *Diccionario* es «el treball filològic més amplament important que s'es publicat dins el domini castellà des que sortí l'any 1726 el voluminós *Diccionario de la Real Academia Española* (seit [25] dem *Diccionario* von 1726 die weitaus bedeutendeste philologische Arbeit auf spanischem Gebiet); —*b)* de la *Gramática* d'En Bello diu que En Cuervo l'ha refusa de sol a rel i en tots sentits, escorcollant el cabal sintàctic primitiu de la llengua (in der Neubearbeitung Bello-Cuervo, 6 Ausg, 1898, über die Vertiefung des ursprünglichen syntaktischen Gehaltes hinaus nach allen Seiten ausgebaut); —*c)* i de *Apuntaciones críticas sobre el lenguaje*

bogotano diu que «son d'un valor capdal també per les qüestions de castellà» (von hervorragenden Wert auch für castilische Fragen).

I ara si un gira fulla, i contempla el poquíssim cas qu'han fet d'En Cuervo dins Espanya, que casi negú s'es recordat d'ell, en no esser per ponyir-lo o llevar-li la pell i també per saquetjar-li el gran capdal d'autoritats de llengua que'l seu *Diccionari* inclou; si un considera tot això i estima Espanya, com l'estimam nosaltres de tot cor, per més que certs toixarruts ens tenguen per *separatistes* reconsagrats, —un sent dins l'ànima una engunia grossa i un empegueiment fort, ben fort. Sí, els castellans, els espanyols son estats injustíssims, desagradíssims ab En Cuervo. No s'ho mereixia aquell home extraordinariament benemérit de la llengua castellana; se mereixia tot lo contrari.

Ab això el pobre s'anava fent vell: la seua salut havia pres el cap-avall: «patia, diu Mr. Tannenberg (ib. p. 484), de mal-de-cap seguit seguit; li costava massa tot esforç de cervell; s'aprimava, s'aprimava; se planyia de la poca resistència dels homes nats, com ell, a les regions tropicals. Més si'ls sufriments físics i morals no'l plangueren, li serviren per exercitar la fermesa de la seua ànima, que semblava que s'engrandia dins la dolor. Demostrava una resignació, que negú que la vés, era capaç de no commoure-se'n. Lo que més li costava, era haver d'escapsar les hores de feyna i fins de lletgir. No obstant, ell trebayava sempre, encara que en coses no massa feixugues: i treballà fins a la mort».

I segueix dient Mr. Tannenberg (ib. p. 487-8): «En Cuervo era patriota fins an el moll dels ossos. Ab tot i haver viscut tants d'anys a França, seguí sempre essent un ver colombià, deplorava les lluytes civils qu'esqueixaven la seua patria, desitjava veure-la entrar dins una era de pau i de prosperitat. Son cor sancà quant el Govern francès reconegué la separació de la República de Panamà: considerà això com un insult fet a Colòmbia, i desde aquell dia deixà de dur la *cinta vermella* que ab tant de gust seu havia rebuda a proposta Mr. Gaston Paris. En matèria de patriotisme era intractable. Les seues dèrres voluntats mostren qu'ha volgut que la seua patria recullés tot l'hereuatge de la seua feyna.

Deixa els seus llibres a la Biblioteca de Bogotà, fora la col·lecció de diaris americans i d'obres referents a Amèrica, que s'han d'oferir a la Biblioteca Nacional de París. Com home prudent, pren totes les disposicions preventives contra la negligència tropical. *Aqueys llibres*, diu ell, *no'ls escamparàn, i les caixes ab que'ls enviaràn, no s'han d'entregar an el Govern ni a la Biblioteca, que no estiguen fets els prestatges aont s'han de conservar. La despesa de l'embalatge, que faràn obrers especials i ben curosos, serà a càrrec de la meua successió.* L'hospital de Bogotà es l'hereu d'En Cuervo. Els pobres, qu'ell va socòrrer tant en vida, seràn sos [26] hereters. Hi ha una clàusula conmovedora an el seu testament: funda una renda que's donarà cada any a un obrer tipògraf de Bogotà, honrat i favorit d'infants». «En Cuervo ha honrat, diu Mr. Tannenberg, el nostre país venint a viure, donant feyna an els nostres obrers, enviant articles a les nostres revistes. Ell estimava la França ferma. Sens dubte, fora de la decepció ab motiu de lo de Panamà, hagué de sufrir molt, com tot bon francès, dins el seu cor de cristià, per amor de la política antirreligiosa dels nostres Governs; però així meteix estava una mica avesat, fins dins el seu país, an els esclats d'anticlericalisme, i bé sabia ell tot lo que hi ha encara dins França de religió sincera, d'honradesa, de treball. May se penedí d'haver aluyat París per estars'hi, i tenia per París la predilecció entusiasta de tots els hispano-americans, encara qu'ell no hi era vengut a cercarhi divertiments, sino a ferhi feyna per llarc. «En Cuervo, segueix dient el crític francès, es justament ab En Pereda el tip més complet del castellà antic que jo he conegut. Sí, aqueix sabí temorec, qu'un trobava carregat de llibres vells p'el carrer, era ben bé el ver castellà del segle XVI, ab el cor demunt la mà, formal, ab son caràcter generós, pero que no's deixa qualcar, ab la seua altiva independència, ab la seua susceptibilitat i *pundonor* i son ascetisme místic. L'impetuositat del seu natural l'havia associada i adonada a forsa de dominarse i de fer feyna. Lo que estava ensenyorit d'ell els derrers anys, era la dolçor, una dolçor com la de Sant Francesc de Sales, conquesta gloriosa de la voluntat. Aquesta dolçor no era may fluixetat ni arrufament. Ell sabia

perdonar, no jutjava negú nat, no malparlava may; pero prou que sabia resistir, i la rectitut de la seua conciencia era inflexible; el mar era per ell mal sempre; no tenia aquella indulgencia escèptica que dona el comerç del mon, pero que casi may va sens un vinclament del sentit moral. Ferse ab un home com ell era una obra bona».

«I ¿per que, després de tot, afitx Mr. Tannenberg, hem de callar lo més gros? ¿Es una indiscreció destapar la bellesa suprema dels actes més amagats, cumplits ab tota humilitat i ab tot candor? D. Rufí tenia molt de Sant Vicenç de Paül. Un dia (m'ho contà la seua criada) tornà a ca-seua sensa juba devall el seu demunt-tot o abric. Havía donada la juba a un malenat que no'n tenia. La seua fe era d'una altre època, sensa res de dupte ni mica de trempoletx, una fe d'infant i ensems viril, una vera fe espanyola. Desitjós de ferse amunt en la perfecció cristiana, s'era fet admetre com a terciari de l'orde de Sant Francesc. Poques setmanes abans de morir, privat feya algún temps per la falta de salut de porer anar a l'esglesia, anque no estigués clavat dins el llit, volgué combregar. A les cinc del matí la seua bona criada Maria ja'l sentia que trafegava dins la seua cambra: ella no hi gosà guaytar. Era que'll preparava la cosa per rebre el Santíssim: la tovalloleta demunt la taula, els canelobres d'argent, els pitxers de flors, el ciri qu'ell havia de tenir ab la mà. Llavò treu del guarda-robes el vestit d'etiqueta, que no havia duyt feya temps; el se posa a forsa de forses; i allà espera qui espera el sacerdot, que, després del combregar, sortí tot commogut. Figurauvos agenollat, a pesar de la seua malaltia, aquell venerable vell, de front d'ivori, barba [27] grisa, ab frac i corbata blanca i obrint la boca per rebre Deu ab una expressió de fervor estàtic. ¡Quina escena més extraordinaria i quina bellesa de fe! — «Vetassí, s'esclama Mr. Tannenberg, lo qu'era D. Rufí Josep Cuervo. Jo voldria que a mon testimoni se n'hi unissen altres de testimonis, per que poguéssim conservar tots plegats intacta la figura moral d'aquell insigne home de bé, com la mol·lada (que'n va treure Mr. Borda-Tanco) mos conserva el seu retrat, aquella cara admirable de monjo de Zurbarán, del

qual jo he venerada piadosament, la resplendor sobrenatural, tot agenollat de vora el seu llit de mort».

¿No es ver que resulta En Cuervo una figura interessantíssima, grandiosa, veneranda, com [a] escriptor, com a filòleg, com a patriota, com [a] home? ¿No es ve[r] que fa sigles negú ha fet per la llengua castellana lo que feu ell? ¿No es ver qu'es verament una honra grossa, una gloria capdal de la ciencia romanista?

Hem dit an el principi qu'era un gran amic de llengua catalana i de l'*Obra del nostre Diccionari*. Ho demostrà sobiranament la carta que'ns va escriure ab data de 5 d'octubre de 1903, tot d'una de rebre i lletgir les nostres *Qüestions de llengua i literatura catalana*, carta ab que honrarem les columnes d'aqueix BOLLETÍ (T. I, p. 572-3). Pero en tenim d'altres de cartes d'ell, ben espressives, i que hem cregut que les havien de retreure dins aqueixa nota necrològica, no per les alabanses que'ns fa, filles del seu boníssim cor, sino per l'amor a la llengua catalana i a Catalunya que hi batega ben rabent i per la seràfica i tendríssima pietat que totes elles respiren. Valestassí:

«—28 de Dic. 1903. —Mi venerado amigo:... Según los usos de este mundo, el primer día del año echamos muchas cuentas y formamos muchos planes que no sabemos si el cielo nos permitirá cumplir; según la Iglesia, hemos de recordar la primera sangre que derramó nuestro dulce Redentor. Yo me atrevo á enlazar las dos cosas, anhelando que la última fecunde los trabajos de V. para que todos contribuyan no menos al bien general que á la gloria de Dios. Que el Diccionario adelante mucho, y que el lustre de la lengua catalana redunde en el de sacerdote que con tanta abnegación lo solicita...

Me encomiendo mucho á las oraciones de V., y le ruego me mande en todo lo que me juzgue útil, como á su más respetuoso amigo y admirador qu. b. s. m. R. J. CUERVO.

— París, 19 de Dbre. de 1904. —Señor D. Antonio M.ª Alcover, Pbro. —Muy señor mío y amigo: Espero que estas cuatro letras lleguen á manos de V. el alegre día de Navidad, y que sean testimonios de los fervientes

votos que hago porque el Niño recién nacido colme á V. de gozo espiritual y le aumente las fuerzas corporales para trabajar en pro de todas las buenas causas.

No acierto á encontrar términos oportunos para agradecer à V. el tomo IV de *Rundayes Mallorquines*, y sobre todo la dedicatoria, que, por la excesiva, me demuestra más que todo el cariño con que V. me honra, y al cual deseo corresponder con el corazón y con obras. Ruego al cielo me ayude á cumplirlo.

Veó que V. continúa trabajando incansable en su colosal empresa [28] y no dudo que su energía, apoyando á su vasto saber, se comunicará á todos los colaboradores, y terminará una obra que resumirá la vida íntegra del gran pueblo catalán.

Termino reiterando á V. mis agradecimientos, los votos que elevo al cielo por la salud de V. y los respetuosos sentimientos de sincera y buena amistad con que soy de V. para siempre, afectísimo y seguro servidor qu. b. s. m. —R. J. CUERVO.

—París 26 de Dbre. de 1905. —Señor D. Antonio M.ª Alcover, Pbro. —Muy señor mío y venerado amigo: Pasmado estará V. de mi silencio. En fin de año debo rendir cuentas, y aunque malas, sé que hallarán indulgencia en la exquisita bondad de V. Por febrero último me comprometieron á hacer una edición de un librito mío que está agotado hace no sé cuántos años, corrigiendo lo indispensable solamente. Puestas manos á la obra, y enviado el principio á la imprenta, resultó que lo indispensable fué casi todo; en esta faena se me ha pasado el año, y aun no está concluída. Con esta fatiga mi salud se ha quebrantado, y por eso escribo á V. en esta forma homeopática.

En estos días tan alegres, espiritualmente, he pensado mucho en V. y pedidole á Nuestro Señor le dé todas sus bendiciones, para que con el alma contenta y serena continúe V. sus trabajos para gloria de El y lustre de la amada tierra catalana.

Tenga V. dichoso año nuevo, mándeme como á su más adicto y respetuoso amigo qu. b. s. m. —R. J. CUERVO.

—París, 23 de Dbre. 1906. —Señor D. Antonio M.ª Alcover, Pbro. — Palma. —Mi venerado y querido amigo: Algo sabía yo del admirable éxito que había logrado el Congreso de la Lengua Catalana; pero la lectura del BOLLETÍ me ha llenado de entusiasmo, y al mismo tiempo de envidia á todos aquellos á quienes su saber y competencia permitieron concurrir á él. ¡Cuánto placer no habría yo experimentado en conocer personalmente á V. y á otros amigos y cultivadores de la lengua catalana! Pero he de contentarme, como en casos parecidos, con batir palmas de lejos y compartir en el fondo de mi corazón el alborozo del triunfo.

La principal parte de él corresponde á V. que con fé indecible y con actividad igual promovió la idea y la ha llevado á feliz término. La causa que V. defiende puede llamarse santa, pues se junta é interesa á lo más íntimo de nuestro entendimiento y nuestro corazón, como que la lengua es el primer instrumento del uno y la expresión imborrable de nuestras primeras y más puras emociones. Cultivarla y amarla es un deber de todo hombre bueno y de todo buen ciudadano; sin que pueda decirse que el amor de la *Patria menor* dañe al de la *Patria mayor*, como no daña á una ni á otro el amor de la familia, la aldea ó de la ciudad; y como en nuestro ser la expresión de los ojos no daña á la de los labios. La gracia de cada miembro contribuye á la belleza y gloria de todo el cuerpo. No dudo que los esfuerzos de V. apresurarán el florecimiento de la lengua catalana y que á los gloriosos nombres del pasado seguirán añadiéndose otros tan insignes [29] como los de uno y otro Rubió y los de un Verdaguer, un Costa y Llobera, un Balaguer y tantos otros (entre los cuales callo no digo á quién, V. sabe por qué) que por sí solos bastan á dar lustre á la Nación Española.

Quiera Dios que en estos días de santa alegría espiritual se aumente y aquilate la satisfacción de V. por el triunfo de su obra y que la vea florecer y propagarse con frutos de amorosa y fraternal unión de todos los pueblos á quienes V. ha congregado en fiesta de familia intelectual y confraternidad literaria.

Tenga V. felices Pascuas de Navidad, preludio de un año de salud, tranquilidad y nuevas victorias. B. L. M. de V. su más ferviente y respetuoso admirador. —R. J. CUERVO.

—París, 26 de Dbre. de 1907. —Mi venerado amigo: Con estas cuatro letras van los cordiales votos que hago al cielo porque el año que va á comenzar sea para V. de paz en el alma y salud en el cuerpo, á fin de que pueda continuar sus gloriosos trabajos para honra de Dios y provecho de todos.

En la primera tuve el alegrón de saber, por nuestro común amigo el Sr. Saroïhandy, que V. iba á llegar de un momento á otro á esta ciudad: dos veces estuve en el Hôtel-Fenelon, y dejé mi tarjeta. Luego supe, por el mismo amigo, que una dolencia repentina le había impedido á V. ponerse en camino; lo que me apesadumbró sobre manera.

En otros días supe que V. al fin había ido á Alemania, supongo que sin pasar por aquí. No permita Nuestro Señor que se me frustre la esperanza de estrechar algún día la mano de un amigo á quien no sé si amo ó venero más.

Mi salud está bien quebrantada: por eso escribo en esta forma homeopática. Téngame siempre V. por su más respetuoso y adicto amigo qu. b. s. m. —R. J. CUERVO.

—París, 22 de Dbre. de 1908. —Venerado señor y amigo mío: No quiero que lleguen las alegres fiestas de Noche buena y Navidad sin haber mostrado á V. mi agradecimiento por todas las bondades con que se digna favorecerme y el respetuoso y cordial cariño con que pido á Ntro. Señor siga dispensando á V. sus gracias y beneficios en el año que va á comenzar.

Recibo siempre con íntimo placer el BOLLETÍ, y cada día me persuado más de que la energía y el saber de V. llevarán a feliz término la grandiosa obra emprendida, obra que redundará en gloria del nombre de V., del pueblo catalán, y también (que es lo que importa) de Dios, pues que se encamina á descubrir y hacer amable la verdad, de la cual es El

fuelle. ¡Ah si viviera yo para aplaudir su conclusión! Todo lo humano es incierto, y me basta aplaudir la labor actual.

Por estar bien achacoso escribo á V. tan breve. Reciba V. la voluntad y los votos que hago á Ntro. Señor por su salud y prosperidad. Su amigo tan fino como respetuoso qu. b. s. m. —R. J. CUERVO.

—París, 25 de Dbre. de 1910. —Venerado señor y amigo mío: [30] Después de visitar al Divino Señor que nos ha nacido hoy, pienso en el sabio y nunca olvidado amigo cuyas bondades experimento diariamente, y acudiendo al Soberano Dador de todas las gracias, espero que en este día las tendrá todas.

Recibo con particular gusto el BOLETÍN, y admirando la incomparable laboriosidad de V. confío en que Nuestro Señor le dará fuerzas para darle cima.

Mi salud no es nada buena, y ruego á V. no me olvide en sus oraciones.

Quedo de V. respetuosísimo y agradecidísimo amigo qu. b. s. m. —R. J. CUERVO.

Ens escrivía cada any per-a Nadal, i aqueixa va ser per lo meteix la derrera carta que'ns va escriure, tota vegada que dins el juliol subsegüent, dia 17, d'entany, entregà l'ànima a Deu, i es casi segur que se'n anà cap dret an el cel. Per si acàs estigués entretengut en el purgatori, preguem a Deu que'l trega i l'admeta tantost a l'etern descans de la santa gloria, i ens doni a tots els seus amics i admiradors molts d'anys de vida per pregar per ell, i gracia i seny per imitar les seues virtuts i entusiasme per la llengua propia, i poguem servir i enaltir la catalana com ell serví i enaltí la castellana. Amèn. ¡Al cel lo vegem ab tots els cristians!! ¡Així sia!

Lo de la llengua catalana en la testamentifacció i la centralització de les oposicions de Notaríes a Madrid (30-31)

Dins el BOLLETÍ de juny ens posàrem resoltament an el costat del benemèrit notari de Selva (Mallorca), el nostre bon amic D. Sebastià Canyelles, qu'alsà la veu contra l'abús de que hi haja a Mallorca notaris forasters que no entenen prou el català que aquí tothom parla, o sia el mallorquí. Vérem llavò que fins la Ley Notarial i el Còdic Civil estàn a favor de lo que sostenim: que'ls notaris han d'entendre la llengua que's parla vulgarment an el territori aont exerceixen el Ministeri de la Fe pública. De llavò ensà la Exma. Diputació Provincial de Balears, el Col·legi de Notaris d'aqueixa Provincia, lo Exm. Ajuntament de Palma i tots els altres Ajuntaments de Mallorca, fora un, han acudit an el Govern demanant això meteix: que'ls qui actuin de Notaris a les Balears, entenguin prou la llengua que aquí's parla vulgarment, això es, la llengua catalana.

I aqueys Ajuntaments també han demanat que's derogui el decret de 29 de juny que estableix la centralització a Madrid de les oposicions de Notaríes. Contra aquest decret se son alsades mil protestes a Catalunya, a València, a les Provincies Vascongades. El Govern devant tals [31] protestes no ha gosat passar avant la seua obra perversa de centralització; i té la cosa en là: ni arrecona'l decret ni convoca oposicions.

Ara lo que interessa, es que'ls pobles no afluixin, i que la opinió pública de les diferents regions espanyoles de llengua no castellana se manifesti ben llampant i vitenca. Aqueixa es la única manera de que'ls Governos ens escoltin. Si nosaltres no la defensam la nostra llengua, ¿qui la defensarà? No, no deixem may p'els altres la defensa dels nostres drets, de la nostra personalitat ètnica, de la nostra gloriosíssima nacionalitat catalana.

Nous confreres (31)

Han visitada la nostra Redacció: a) *ARS, revista artística i literaria*, de Barcelona en català i castellà. N'hem rebut el nombre de desembre de 16 planes. Deu esser *mensual*. Els gravats son bons i la part literaria no té res que desjectar. Li desitjam llarga vida i bona sort i establím el canvi. b) *Arxiu d'Estudis del Centre Excursionista de Terrassa*. El nombre rebut es el I-III, corresponent a octubre-desembre, de 48 planes, bon paper, bona estampació, gravats i articles ben prenidors. Li desitjam també llarga vida i bona sort, i establím el canvi. c) *Patria, setmanari català* de Valls. També li desitjam llarga vida, i hi establím el camvi.

Grans merces (31)

Les donam an els dos benvolguts confreres *Ca-Nostra* d'Inca i *La Veu de Catalunya*. Un i altra, els dies 20 i 26 de janer, donen conte del nostre nombre de desembre ab grans alabanses, alegrantse de que'l BOLLETÍ vagi tan endavant, gracies a Deu. *La Veu de Catalunya* posa, además, un estracte del BOLLETÍ d'agost-novembre, detenintse a donar una mica d'idea de l'estudi que hi posàrem sobre «el llatí classic i el llatí popular i relacions d'un i altre ab les llengues romàniques i el llatí cristià». *La Veu* ens dedica demunt això grans elogis, qu'agraim de tot cor.

“Bulletí” i “Revue de Dialectologie Romane” (31-33)

Acaben de sortir els nombres d'aqueixes importants publicacions, corresponents a juliol-desembre de 1911. Una i altra duen estudis ben interessants.

Vetassí el *sumari* del «Bulletin»: *J. Jud*, Dalla storia delle parole lombardo-ladine, II. —*F. Boillot*, Traditions populaires de Franche-Comté. —Id. Phonologie patoise. —*B. Schädel*, Zur Sprache der (sobre la llengua de la) *Doctrina dels Infants* (un manuscrit de Milà del segle XV, català). —COMPTE RENDUS: *F. N. Fink*, Die Sprachstämme des Erdkreises (les soques de les llengues del món) de E. Herman. —*S. Seligman*, Der böse Blick und Verwandtes (mal ull i coses semblants —bruixeria) H. —*F. Zitzmann*, Grammatische Bemerkungen zum ersten [32] Supplementband des 8 Bandes des (observacions gramaticals an el primer volum suplementari del volum 8 del) Corpus Inscriptionum Latinarum, de J. Pirson. —*P. E. Guarnerio*, La Rosa delle Alpi, de M. L. Wagner. —*A. Prati*, Ricerche di toponomastica trentina de C. Battisti. —*P. di Mayo-Gelati*, Il correttore italiano de B. Wiese. —*K. Neuse*, Landeskunde von Frankreich (descripció territorial de França) de B. Schädel. —*A. Schenk*, Table comparée des observations de Callières sur la langue à la fin de XVIIe siècle de P. B. f. —*J. Brütling*, Das Bauern-Französisch in Dancourts Lustspielen (la construcció francesa en la comedia de Dancourt) de F. Boillot. —*J. Kremers*, Beiträge zur Erforschung der Französischen Familiennamen (Contribució a l'escorcoll dels noms de família o llinatges francesos) de M. Friedwagner. —*K. Koblichke*, Studien zum Malmedier Wortschatz des (Estudis p'el diccionari de Malmedy del) Atlas linguistique de la France, de H. Urtel. —*A. Ravanal*, Dictionnaire du patois des environs de Grenoble de P. B. f. —*J. Sahuc*, Dictionnaire topographique et historique de l'arrondissement de Saint-Pons, de G. Millardet. —*E. Vogel*, Taschen-wörterbuch der katalanischen und deutschen Sprache (Diccionari de butxaca de la llengua catalana i alemanya), de B. Schädel. —A.

Unterforscher, Rätische Rätsel (enigmes rétiques), de F. Melcher. —O. *Quelle*, Die Pyrenäenhalbinseln (la península pirenenca), de B. Schädel. —J. D. M. Ford, Old Spanish Readings (lectures de vell espanyol), de F. Hanssen. —A. R. Gonçalves Viana, Vocabulário ortográfico e ortoépico de lingua portuguesa, de L. Ey. —J. de Urquijo, Retrocede el vascuence? De H. Schädel. —Lacombe et Ruède, Nouveau dictionnaire français-italien et italien-français, de P. B. f. —Prinzipienfragen der romanischen Sprachwissenschaft (primeres questions de la ciencia lingüística romànica). —B. Terracini, Il parlare d'Usseglio. —J. Dewachter, Le flamand et le français dans le nord de la France. —Glossaire des patois de la Suisse romande. —A. Constantin et J. Desormaux, Essai de grammaire. —M. Ferh, Dialektologische Excursion des roman. Seminars Zürich. —A. J. Verrier, Deux monologues angevins du 16e siècle. —E. Lefèvre, Catalogue général de la librairie provençale. —E. Jeanroy, Les Etudes meridionales à la Sorbonne de 1830 à 1905. —ANALYSES D'AUTEURS: G. Panconcelli-Cazia, Die Sprachmelodie in italienischen Sätzen und in einem italienischen Gedicht (melodia del llenguatge en les frases italianes i en una poesia italiana). —F. Hanssen, La Seguidilla. —L. Spitzer, Stilistisch-syntaktisches aus den spanisch-portuguesischen Romanzen (sintaxis i estilística dels romansos espanyols i portuguesos). —Cotarelo y Mori. Como se pronunciaba el castellano en los siglos XVII i XVIII. —C. C. Uhlenbeck, Contribution à une phonétique comparative des dialectes basques. —CHRONIQUE de la société: Nouveaux Membres. Nouvelles. Polémique. Bibliographie. —Aquest nombre forma un quadern de 30 planes.

Vetassí ara el *sumari* de la *Revue*: A. M. Espinosa, Studies in New Mexican Spanish (Estudis del castellà de Nueva-Méjico). —F. Krüger, Sprachgeographische Untersuchungen (escorcolls de geografia lingüística) in Languedoc und Roussillon II. —G. Bottiglioni, Note morfologiche sui dialetti di Sarzana, San Lazzaro, Castelnuovo Magra, Serravalle, [33] Nicola, Casano, Ortonovo. —W. v. Wartburg, Die Ausdrücke für die Fehler des Gesichtsorgans in den romanischen Sprachen und Dialekten (Les

paraules per espresar les faltes de l'orga de la vista dins les llengues romàniques). —Aquest nombre forma un quadern de 252 planes.

Amics morts (33-37)

†

Mn. Jusep Porta, Rector de Fullea

Aqueix virtuós sacerdot, Rector de Fullea (província de Lleida), va passar d'aqueix mon a l'altre, la primeria d'octubre, després d'una llarga malaltia, sufrida ab una gran conformansa, edificant tots els qui'l rodetjaven ab la seua mort tan cristiana i sacerdotal. ¡Bon repòs i bon remey per la seua ànima! que Deu haja acullida a la Santa Gloria; i, si encara estigués entretengut an el purgatori, demanem a Deu de tot cor que'l tregui de tals penes, i l'admeta a la Llum eterna. Amèn.

Mn. Porta era lo que's diu un entusiasta de la llengua catalana, per la qual treballà tota la vida. Per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* ens envià uns quants paquets de cédules, molt escullides, fetes ab gran seny i fina competencia. ¡Quina llàstima que la seua salut fos casi sempre tan migrada i que sia mort tan jove! Decrets de la divina Providencia, devant els quals no hi ha més que acalar el cap, pensant que Deu sap que fa, i no pot errar.

†

En Miquel Victorià Amer

Nat a Mallorca l'any 1824, resident de molt jove fins a la mort a Barcelona, se manifestà de bona hora entusiasta de la nostra llengua i esquisit conrador de la santa Poesía. Quant l'any 1859 se restauraren els Jocs Florals de Barcelona, ell fou ja un dels set Mantenedors, i hu tornà

esser l'any 1871. L'any 1865 hi guanyà la *Viola d'or* ab la poesia *Redempció* i l'any 1867 un *accessit* an el meteix premi ab sa poesia *Fe Esperança i Caridat*. Després va treure a llum un dels toms de la *Biblioteca Catalana*, l'any 1873, *Lo Genesi de Scriptura*, que Mn. Guillem Serra traslladà del provensal l'any 1451. Era un gran bibliòfil, arribant a replegar vers tresors de llengua catalana, de la qual fou sempre devotíssim. Feya anys que, rendit de l'edat i dels perjuys que l'edat du, vivia decantat de la vida pública, comanantse a Deu i atenent a la seua honorable familia, fins que dia 1 del passat febrer Deu el va voler per ell, i passa d'aquest mon a l'altre. ¡Bon repòs y bon remey per la seua ànima! que Deu haja acullida a la santa gloria, i don consol i conort a la seua digníssima familia, an-e qui enviam el nostre condol més coral. [34]

†

El Dr. Gustau Groeber

Bé'l vos hem anomenat moltes de vegades aqueix romanista capdal, l'autor de *Grundriss der Romanischen Philologie*, fundador i director de *Zeitschrift für romanische Philologie*, de la qual publicà 35 toms, catedràtic de filologia romànica de l'Universitat d'Estrasburg, benvolgut i venerat dins tot lo mon de la ciencia romanista. Doncs aqueixa gran figura del romanisme contemporani també es passada d'aqueix mon a l'altre, no fa gayre, dia 6 de novembre d'entany. Al cel sia ell i tots els morts cristians. Amèn.

També ens estableix dedicar una memoria an aqueix gran sabi, no sols per lo que feu per la filologia romànica en general, sino per la catalana especialment. Ell dins la seua obra monumental *Grundriss* va donar a la llengua catalana la meteixa categoria que a la castellana, italiana i francesa, no inclouentla en la provensal o llegadociana, com feren Diez i Meyer-Lübke dins llurs *Gramàtiques de les Llengues Romàniques*, resultant així dins aquestes el català just com una variedat

del provensal. I per fer el tractat de la llengua catalana dins la seua obra, escullí un escriptor tan il·lustre i tan entès en totes les coses d'Espanya com Mr. Morel-Fatio, i per la segona edició cercà un entusiasta del català com Mr. Saroïhandy que feu varies eixides an els nostres Pirineus per poderse documentar bé respecte de la nostra llengua estimadíssima. Això fa que tots els amadors d'aqueixa llengua estrenua, tots els fills de la Patria catalana tenim un deute d'agraïment davant el Dr. Gröber, i que seria una ingratitut i una lletjura no rendir un homenatge a la seua memoria.

Per això lo més avengut creyem qu'es donar un extracte i algun comentari de l'article necrològic que la *Revista de Filologia romànica* (*Zeitschrift für romanische Philologie*), fundada i dirigida per ell tants d'anys, li consagra dins el nombre de janer-febrer d'enguany anunciant la seua mort i la de l'editor Max Niemeyer (al cel sia ell) ocorreguda ja dia 17 de juny d'entany, més de cinc mesos abans de la d'el gran professor d'Estrasburg. Diu el Director actual, Dr. Ernest Höpffner, professor de l'Universitat de Jena, que la fundació d'una revista qu'abrassàs tot el domini científic romanista, era una empresa aposta p'En Gröber. Aquell esperit seu que tot ho destriava i no li passava res per alt, lo particular i el conjunt ab tota la seua extensió, s'anuncià poderosament ab la creació d'aquesta revista (*Zeitschrift für romanische Philologie*), que an els seus 33 anys d'edat i essent catedràtic [35] a-les-hores de Breslau, fundà, l'any 1877, fentli costat amics experimentats i especialistes de nota. Realment aquella revista va omplir un buyt. Desde l'any 1872 l'escorcoll romànic posseïa a França ab la *Romania*, fundada per Gastó París i Paul Meyer, un fort, ben brillant i eminent, p'els estudis i treballs llingüístics. Mancava a la ciencia alemanya un orga qu'estigués a l'altura d'ella; les revistes i fulles professionals que hi havia, no feyen el pes que calia. En Gröber trobà ab En Niemeyer l'editor que s'arri[s]càs a carregarse un feix tan gros com era la publicació de tal revista. En Gröber estava superiorment capacitat per esserne el director. Ell contava ab una prodigiosa aptitut p'el treball, que li permetia encarregar-se, no sols de la

feyna professional i científica, sinó de la que la redacció d'un periòdic professional suposa i que roba tant i tant de temps. Ell posseïa admirablement aquell sentit escrupulós per l'orde i l'exactitut, per la profunditat i la puntualitat, indispensables p'el despatx oportú de la complicada i nombrosa correspondència qu'una revista tal ocasiona i per tenir llests d'hora els quaderns d'ella, qu'han de sortir quant els-e cau el dia. Ans que tot contava ell ab una preparació científica, tan estensa com sòlida i que no s'aturava may de créixer encara, la qual s'era feta patent d'una manera brillant ab la magnífica serie de treballs científics sortits dels diversíssims dominis de la seua obra sobre *Fierabras* l'any 1869, sobre'ls *manuscrits dels trovadors provensals* (Provenzalischen Liederhandschriften) l'any 1877, escorcolls etimològics dins l'estudi *Cabal originari del llatí vulgar* (Valgärlateinische Substrate) els anys 1884-92, i escorcolls històrics de sons i formes i de critica de texts del domini llingüístics francès, provensal, italià i reto-romanx, i sobre tot els seus treballs d'història literaria sobre l'edat mitja romana i particularment la seua exposició de la literatura del llatí de l'edat mitja i del francès antic, qu'umpl el segon volum del seu *Grundriss* i els articles metodològics tan sugestius i de tan alt valor dins el primer tom d'aquella meravellosa obra seua. Aqueixa plenitut i diversitat de la seua ciencia permetien an En Gröber d'una faysó especial formar judici per sí meteix en casi totes les coses, i el seu esperit crític, tan fí i penetrant, li donava a conèixer just ab una ullada tant les faltes i minves com els mèrits i excel·lencies d'un treball qualsevol que li presentassen. En materia d'escrits era tan exigent ab els altres com ab ell meteix. Així com ell els problemes particulars qu'estudiava els envestia ab tota consciencia, arribant fins a lo més endins de tot, per poderlos aclarir fins allà ont fos possible i obtenirne la [36] solució precisa i cabal, lo meteix demanava dels altres. Pero el que les havia ab ell, sap massa bé ab quin gros esment estava sempre an el costat dels seus deixebles o col·laboradors, aconsellantlos, aydantlos, i ab quina abnegació se destirava ell del seu polent tresor de coneixements, fentne part generosament a tothom del seu sebre. El mestre, tan

estretament lligat dins ell ab el sabi, se demostrava no sols en les explicacions i exercicis, aont ell a moltes de generacions de deixebles que per agraïment no l'oblidaran, els-e feu arribar la opulenta plenitud de sos coneixements positius, i, més que no això, la orientació per les idees i treballs rigurosament científics. May deixà passar una avinentesa que s'esdevengués, ja en la conversa ja en tota altra classe de lliure comunicació, d'estendre, escampar i consolidar idees i coneixements. Comunicar la seua ciencia, ensenyar, era per ell una necessitat, la seua vertadera missió, que complia sens falta en tota ocasió, en tota avinentesa. Donava sempre an el seu judici l'expressió justa i exacta. Si may li escapava cap parauleta espinosa, els qui'l coneixien, no se'n ofenien gota, porque massa sabien qu'ell may volia ofendre. Sempre's va mantenir lluny de tota polèmica menuda, de tota betzerria; un to distingit dominava demunt la revista qu'ell dirigia, i que sempre conservava, en les lluytes d'opinions oposades que a voltes s'esdevenien, la més estricta imparcialitat. —Una personalitat tan plena de caràcter, tan ferma, tan conscient, tan capdal, per forsa ha de viure llarc temps dins la memoria dels qui'l conexien, dels deixebles, dels amics. Els altres, les generacions que vendran, l'apreciaran i el celebraran com a sabi d'un sentit finíssim, de mirada travessadora, que obrí a la nostra ciencia camins nous en certa manera, i que ha possat dins les nostres mans medis de treball que resulten d'un valor grossíssim. Ell que no havia viscut més que p'el treball, va tenir la mala sort de que l'aglapís una malaltia avorridora, incurable, que'l deixà fora de combat per tot lo que fos ciencia i treball espiritual, i saludà la mort com un benefici, com un deslliurement. El seu traspàs d'aquesta vida representa per la filologia romànica una perdua grossa». Fins aquí el Dr. Höpffner, director actualment, de *Zeitschrift für romanische Philologie*. —Ademés de tot això qu'acabam de retreure, que justifica plenament qu'hàgem consagrades unes quantes planes a la memoria del Dr. Gröber, hi havia un motiu especial que'ns posava an el cas de ferho, i es l'elogi ben expressiu que de la nostra persona i de l'*Obra del Diccionari* se fa dins l'obra capdal de l'eminent professor de

l'Universitat d'Estrasburg, *Grundriss der romanischen Philologie*, tom I de la 2a edició (1904-1906), [37] 1877, aont se diu lo següent: «A pesar de l'abundor que de diccionaris tenen els catalans, no dissimulen ells que encara hi ha un nombre gros de paraules de llur llengua sensa aplegar, i per això van derrera fer un diccionari monumental que abrassi tot llur tresor llingüístic, el llenguatge escrit i el llenguatge vivent en boca del poble. Mn. Antoni Maria Alcover, Vicari General de Mallorca, s'es posat al davant d'aquesta empresa, i no es duptós que la durà a bon terme. Recorrent totes les regions catalanes aquest apòstol d'una nova creudada, donant conferencies per tot arreu, ha despertat entre sos oyents un gros desitx de col·laborar en l'obra del Diccionari. Sobre el pla i els medis de realitzar-lo dona totes les clarícies la *Lletra de Convit*, estampada a Palma l'any 1901, endressada a tots els amics de la llengua catalana, i de la qual se son repartits milenars d'exemplars. Les cédules plenes de mots, trets de monuments escrits i del llenguatge vivent, les envien a la Ciutat de Mallorca. Dins el janer de l'any 1905 ja n'hi havien enviades prop de 250.000. Veyau BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, Palma, T. II, n. 9. Dins aqueixa revista que Mn. Alcover publica, hi ha l'obra *Qüestions de llengua i literatura catalana*, que citam més amunt tan sovint».

¿Com no li hem d'estar agraidíssims an el Dr. Gröber? A la seua obra devem principalment que'ns coneguen una mica dins el mon de la ciencia filològica. Per la nostra part demanam de tot cor a Deu que fassa resplandir per ell la llum perpetua de la Gloria. Amèn.

P'els qui ens envien llibres (37)

El autors catalans se son avesats, molts d'ells, a enviarnos els llibres que publiquen, lo qual agraim de tot cor, i ens afalaga ferm porque això es una senya de que concedeixen un valor positiu a la nostra crítica,

sempre imparcial i desinteressada. Quant només ens n'enviaven qualcún de llibre que no tractàs de filologia, no hi feya res si hi dedicàvem qualche plana, per allò de que *poques matgines no maten*; pero ara son tants els llibres que'ns envien, que si haguèssim de ferne la crítica literaria o científica que's mereixen, el BOLLETÍ tornaria una revista bibliogràfica, deixant d'esser allò per que'l fundàrem: per impulsar l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i fomentar l'amor i el conreu de la nostra llengua. Això no pot esser en vía neguna. Per lo qual hem resolt que d'avuy endavant dels llibres que'ns enviin, sols en parlarem desde el punt de vista filològic i com a monuments de llengua, preszindint de tots els altres aspectes que tenguen. Que hu tinguen en conte els autors. [38]

Sobre la reforma de l'ortografia catalana (38-40)

[ANTONI GRIERA]

L'*Institut d'Estudis Catalans* ha acordat establir unes *Normes ortogràfiques* per les seves publicacions, comanant aqueixa feyna a la *Secció filològica i d'Expansió de la Llengua Catalana*, associanthi dos membres de la *Secció de Ciències* i tres de la *Secció històrica-arqueològica*.

Aquestes *Normes* de l'Institut han de venir a ésser les normes de l'ortografia catalana; per això convé molta calma i bon seny en dictarles.

No convé decidir de corre-cuyta sense tenir en compte l'història de la llengua, ni la tradició ortogràfica, d'altra manera la qüestió de l'ortografia quedaria indecisa igual qu'avans.

Si no tenim encara una unificació en l'ortografia, no'ns hem d'impacientar i volguer curar la *malaltia* ab unes quantes setmanes, fent amputacions i pegats a la manera que tothom vulga; es necessari el temps per que puguem donarse solucions acertades.

L'estat actual de l'ortografia catalana no es tant anormal com molts se creuen. Totes les llengues romanes han passat o estan passant períodes semblants a n'el actual nostre.

L'història de les reformes de l'ortografia de la llengua francesa dura de la publicació de *Champfleury* de Geoffroy Tory, fins a l'època actual; de 1530 els francesos tenen la ç, qu'el citat autor va introduir del castellà i qu'entre nosaltres s'ha reintroduït per imitació del francès, sense preocupar-se poc ni molt de l'ús d'aquesta lletra en la literatura catalana antiga i de l'època del Renexement.

L'ortografia fonètica de Meigret lluyta ab l'ortografia etimològica, llatinisant del Renexement, i aquesta lluyta es perllonga per tot el rest del segle XVI.

Els partidaris en teoria de l'ortografia fonètica de Meigret, no la seguien en la pràctica al editar les seves obres, i d'aquí va venir qu'el seu sistema no triomfès. Les circumstàncies d'una covardia, probablement foren la causa qu'el francès no tingui una ortografia fonètica, i pot ser ab ell totes les llengues romanes.

Enlloc la polèmica per l'ortografia ha set tan violenta com a França, en l'època de Meigret i'ls seus contradictors, els de la «Pléiade» per arribar a fer triomfar casi tot el sistema tradicional; a aquest se li obría'l camí ab els diccionaris de Estienne, Richelet, i triomfava ab la publicació del *Dictionnaire de l'Académie* de 1694.

La llengua castellana es la qu'ha conegut menys les polèmiques d'ortografia i la que millor pot orientarnos per la reforma de la nostra: per esser la més senzilla i millor resolta de totes les llengues romanes, segons el parer dels millors romanistes, per haver exercit sobre nostra llengua una influència casi tradicional i per raó de l'escola, ja que ningú pot escriure català sense conèixer més o menys el castellà.

Lo que diu N'Enric de Villena, dins la *Gaya Ciencia* o *Arte de trobar*, sobre l'ortografia, no va exercir influència per no existir l'impremta en son temps.

Nebrissa qu'ab la seva gramàtica va exercir tanta influència en tot el segle XVI i XVII, va ser qui va lliurar a la llengua castellana de les [39] polèmiques d'ortografia. Tots els gramàtics repetien lo dit per ell, el mestre per excel·lència. Aquí no s'ha d'analitzar el capítol de la seva gramàtica dedicat a l'ortografia, del 1492; ni la seva ortografia de 1517, on ell senta unes regles en teoria i se contradia en la pràctica: ell havia devingut l'acadèmic i la norma d'aquelles famoses universitats espanyoles del segle XVI. Venegas, Robles, Villalón, el purista Valdés, Pimentel el seguien. Els castellans pràctics se preocupaven més de que s'ensenyàs la llengua castellana en l'escola, que no pas qu'es dictassen regles ortogràfiques per unificar la seva parla, com se veu en el *Memorial presentado á Felipe II sobre algunos vicios introducidos en la Lengua y Escritura Castellana y medios tomados para su reforma examinando los maestros de primeras letras del lenguaje castellano y su escritura*.

A mida que l'obra de Nebrissa s'allunyava, l'anarquia en l'ortografia augmentava; aixís Aldrete introduïa la grafia general de la *i* perquè'ls italians l'usaven; Correas construïa un sistema ortogràfic casi fonètic introduint la *k* per la *c*, etc.

Els jueus espulsats, sobre tot a Anvers, publicaren alguns sistemes d'ortografia complicadíssims, que ni cap influència exerciren. El Diccionari de l'Academia de 1726 solucionava d'una manera definitiva i bastant perfecta l'ortografia castellana.

L'ortografia de les altres llengües romanes no té pas una historia tan clara com la castellana o la francesa.

L'italià encara avuy no ha solucionat l'accentuació de les *e* i *o* per saber si son obertes o tancades.

El portuguès no ha pas resolt molt més avans que nosaltres el problema de l'ortografia; l'anarquia ha durat fins als darrers temps.

L'Ortografia Nacional de Gonçalves Viana sembla que l'ha d'acabar.

L'interés dels portuguesos per lliurar-se de l'influència de l'ortografia castellana, els ha portat a un sistema ortogràfic complicadíssim que sols respon al dialecte de Lisboa.

El rumà que té escrits en caràcters ciríl·lics casi tots els monuments de sa migrada literatura, que va del segle XVI al primer ters del XIX, ha tingut quatre o cinc sistemes diferents d'ensà qu'usa els caràcters llatins, tots prou complicats; pot ser s'acabi ab el Diccionari de l'Academia Rumena qu'està en curs de publicació.

El reto-romà, encara avuy, no té sistema ortogràfic, ni n'arribarà a tenir aquesta llengua, que cada dia pert terreny.

En el cantó dels Grisons els catòlics usen un sistema i'ls protestants un altre.

El català i'l reto-romà son les dugues llengues que no tenen sistema ortogràfic i les dugues llengues romanes en pitjors condicions per llurs disposicions topogràfiques i polítiques.

Totes les llengues romanes han passat o passen un període consemblant al nostre d'anarquia ortogràfica; per això encara qu'una reforma s'imposi, no hem d'impacientarnos, si algú se queixa de l'estat actual de la nostra ortografia. L'història de la nostra ortografia encara està per fer. Ningú s'ha preocupat d'estudiar l'ortografia catalana en els documents de la nostra Cancilleria quant la nostra llengua era *la parla del rey i del [40] regne*; encara no sabem lo que digueren els nostres gramàtics i'ls seguidors de Nebrissa ja desde'l principi del segle XVI.

L'història de l'ortografia està relacionada ab el Renexement i l'impremta, i en aquesta època, entra l'influència castellana qu'ha vingut a formar una tradició fins en la metexa ortografia.

Tot això s'ha de tenir en compte per reformar la nostra ortografia, i tot això encara s'ha d'estudiar. Prescindir de tota tradició, voler fer una reforma a corre-cuyta, es una equivocació. La tradició ortogràfica que va acompanyada de l'escola bilingüe o castellana i d'una regió com València i una altra com Mallorca, aont l'element cultural castellà ha penetrat molt més encara qu'a Catalunya, reclamen molta prudència en l'introducció d'un sistema ortogràfic per que faciliti l'expansió del català a casa i fora de casa.

Fa alguns anys que G. Paris, a propòsit d'una reforma ortogràfica que pretingueren fer els francesos, escrivía: «Ce serait rendre un vrai service à l'Académie française, que la décharger d'un fardeau qu'elle n'a assumé que par hasard, qui pèse lourdement sur elle, et qu'elle n'est pas faite pour porter... Quant à la fixation d'une orthographe nationale, elle devrait être confiée à une commission peu nombreuse, composée de philologues et de gens pratiques, et qui en très peu de temps pourrait doter la pays d'un instrument comode simple et bien approprié à cette besogne, si importante et aujourd'hui si inutilement compliquée, de la représentation des mots de langue par l'écriture.»

La comissió va ésser elegida i la qüestió estudiada. P. Meyer i A. Thomas, els dos romanistes francesos, en formaven part; entre altres reformes va decidir-se la supressió de la -x dels plurals. La reforma havia de portar-se a la pràctica; el Ministre d'Instrucció pública va decretar la reforma i *l'ortografia s'ha quedat tal com era*.

Ni P. Meyer, qu'estava conforme ab la reforma, va voler-la introduir dins la revista *Romania*.

Pot ser que seria convenient que qui hagi pres una càrrega tan fexuga, com la de reformar l'ortografia, se la tragués de sobre o li traguessen; perque no's tracta d'un punt o dos de la nostra ortografia, sino de tota l'ortografia, ni la nostra ortografia es tant estudiada com la francesa, ni tenim romanistes com P. Meyer i A. Thomas, ni la nostra gent esta més disposada que la francesa a rebre per imposició una ortografia.

A. GRIERA.

El Club Muntanyenc (40)

Aqueixa benemèrita «associació de Ciències Naturals i Escursions» que tant ha treballat i treballa per la ciència catalana i de rebot per la llengua, ha comensat a publicar un *Butlletí* que promet ésser ben

interessant. Establim de bon cor el canvi, i suplicam an aquells agosserats escorcolladors de la ciència Natural que posin un gran esment de replegar tots els noms vulgars tan de la flora com de la fauna com dels minerals que vagin estudiant. [41]

L'Academia Catolica de Sabadell (41)

Ens ha enviada la «Memoria» «reglamentaria» de l'any 1910 que'l Secretari General hi lletgí dia 21 de janer d'entany, aont dona conte de l'estat, vida i moviment d'aquella respectable entitat, tan amiga del bon catalanisme, i que's veu que va vent en popa, gracies a Deu, i que fa Patria, pero ben feta; no la desfà, com tants i tants que's diuen catalanistes, i no'n tenen un pel. La «Memoria», com se suposa, està en català.

Els Estudis Universitaris Catalans (41)

També aqueixa meritíssima entitat barcelonina ens ha enviada la seua «Memoria», endressada an els seus «protectors», corresponent an el curs de 1911 a 1912. Aquesta «Memoria» demostra fins a l'última evidència el gran bé que aquella entitat fa a la causa de la cultura catalana i el gros profit que'n treu la nostra llengua benvolguda. *Els Estudis Universitaris Catalans* venen a esser un croquis, una idea de la futura *Universitat Catalana*, de lo qu'hauria d'esser tal *Universitat*. Professors molt entesos i competents hi expliquen totes aquestes assignatures: el Dr. Antoni M.ª Borrell, *Dret Civil Català*; En Francesc Carreras i Candi, *Historia de Catalunya*; En Guillem Graell, *Economía Social i Política Aranzelaria*; el Dr. Rubió i Lluch, *Literatura Catalana*; En

Puig i Cadafalch, *Historia de l'Art Català*; En Francesc Novelles, *Geología Catalana*; el meteix Sr. Novelles, *Tècnica d'Anàlisis Químic*; En Maspons i Camarasa, *Càtedra d'Agricultura*, fundada i pagada d'En Pere Grau Maristany. *Els Estudis* donaríen moltes més ensenyances si tenguessen diners abastament, puys ab els que tenen, les vè tan just tan just porer sostenir aquella partida de Càtedres. iQuina institució més garrida i més benemèrita qu'es aqueixa dels *Estudis Universitaris Catalans*! iQuina llàstima que no tenguin més moreduixos per tirar endavant, sempre cap amunt! iCatalans adinerats, feyshí costat ab la vostra bossa!

El lenguaje (41-42)

Baix d'aqueix titol i ab el calificatiu de *Revista de Filología*, ha comensada a publicar-ne una a Madrid de 32 planes mensuals un Sr. R. Robles. Hem rebuts els dos nombres primers, de janer i febrer: les hem lletgits de cap a cap, i hem de creure que an els nombres vinents tal *Revista de Filología* treurà una mica més l'estam filològic que no en aqueixes 56 planes qu'ha publicades, aont no hi hem sabut afinar res que fassa olor de filología més que una ressenya del Rt. Sr. A. Amor Ruibal sobre'ls sistemes de *classificació de les llengues* de Schegel, Bopp i Fr. Müller. Lo demás son revolveries gramaticals, que no passen del llivell de la *Gramàtica* de la *Reyal Academia Espanyola*, qu'es un llivell tan baixet tan baixet. Com a mostra dels graus que fa com a filòleg aqueix Sr. Robles, *Director* de tal *Revista de Filología*, mirau lo que s'atansa a dir: [42] «Sin negar la utilidad é importancia del latín», «creemos que éste está muy bien desterrado de las Escuelas Normales; y debiera desterrarse también del bachillerato». «En los institutos está demás...». «Que en Francia, que en Italia, que en Alemania, estudian tantos ó cuantos más cursos de latín? Allí ellos si quieren perder su tiempo. ¿Los hemos de

imitar siempre en todas sus equivocaciones, en todas sus extravagancias»?

Quant un veu en lletres de mol·lo tals... enormidats, romàn sense polsos. ¿Vol dir p'els qui volen sebre bé qualsevol de les llengues romàniques, es «perdre el temps» estudiar el llatí? ¿Vol dir es una «equivocació», una estravagancia d'aqueys beneyts de sabis de França, Itàlia i Alemanya això d'estudiar anys i més anys el llatí? iI això te pit per sostenirho tot un director d'una *Revista de Filología* de la capital d'una nació neo-llatina! *iUbinam gentium sumus!* iBé li poren tapar el cap com a filòleg an aqueix home!

De totes maneres, establim de bon gust el canvi ab aqueixa bona de *Revista de Filología*, per allò que deya aquella vella: —*Visquem, i veurem coses!*

El Dr. Oiva Joan Tállgren (42-43)

Es un nou amic que ens es sortit a Hèlsinki, capital de Finlàndia, *Docent de Llengues Romàniques meridionals* a l'Universitat d'aqueixa capital. Nosaltres, parlant en plata, no sabíem que hi hagués tal home an el mon, fins que a mitjàn janer rebem d'ell una *postal* escrita en català ben llampant, dientmos: *Molt senyor meu: Tinc l'honor d'adresarli avuy un etzemplar de les meues GLANURES CATALANES I, que constítueixen un assaig d'estudiar una munió de veus catalanes, materia que'ns interessa a'ls dos i fins ens acalora. Tinc l'atreviment a-n-el mateix temps de manifestarli que li agrairé sumament m envii un tiratge a part (si ecsisteix?) de la seua ressenya de la Gram. de Saroïhandy, publicada dalt el BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, IV (1909). Pero tot aquêt tom IV m'interessa fins el punt que dec demanarli el preu de tot ell. La suscripció del BOLLETÍ és àduc de dugues pessetes en l'any? Allavors, en seré suscriptor. Y ¿cómo es podrán obtenir les RONDAYES*

MALLORQUINES? —*Amb un calurós saludo'm dic de vostè servidor.*—O. Joan Tállgren. —3 de Janer 1912.

Bé poreu pensar que a l'acte remetérem an el Dr. Tállgren un paquet postal de tota la col·lecció del BOLLETÍ i dels dos volums de «Rondayes» no agotats.

Pocs dies abans de que li arribàs el paquet, ab data de 29 de janer replicà a una *postal* nostra dientmos, entre altres coses: «*Rebuda ab moltíssim de plaer meu una postal vostra, que'm va donar tantes informacions d'importancia*». «*No dupteu que l'estudi del català em fa molt de plaer. iQuin concepte us mereix la SOLITUT d'En Víctor Català? A mi'm va plaure sobre manera la seua lectura; en so extractat una munió de notes llingüístiques. En quant a la dificultat que hi ha per aprendre'l català en aquesta distancia geogràfica del domini català, en so après un poc gracies a les meves lectures. [43] So estat 5 dies a Barcelona l'any 1908; pero no vaig haver molta d'ocasió de parlar el català, tan sols el castellà, que ja havia estudiat abans. Pero durant aquêts últims anys vaig haver una bona ocasió de cartejar-me amb un amic català, y aixís sempre s'apren qualcomet. —Pero la cosa que més importa a un llingüísta avuy dia, es coneixer, no sols la llengua escrita, sino també la pronunciació. QUI STÀ il busillis! Y vos, apreuat senyor, ¿no pensau ab publicar qualcom de les Rondayes, p. etzemple, en la transcripció de Schädel? Sería certament de desitjar; y si vos no ho voleu fer, ¿qui ens donarà may més aqueixes transcripcions*»?

¿No es ver qu'aqueix doctor finlandès sembla tot un català i d'aquells recolats en l'escriure? Un altre dia, si Deu ho vol, parlarem de les seus *Espigolayes (Glanures) catalanes*, un enfilall d'etimologies de mots catalans i castellans, que demostren que'l Dr. Tállgren sap que du entre mans. Ab tot el nostre cor li enviam l'enhorabona per aqueixes *Espigolayes* i per l'entusiasme nobilíssim que demostra per la nostra llengua estimadíssima. Això es lo que'ns convè a caramull: que'l català cobri amics i entusiastes dins totes les nacions civilitzades del mon.

¿Ho veuen els *filisteus* com, escrivint ab el nostre rònc català de Mallorca, ens lletgeixen fins i tot a Finlàndia, allà entre Noruega i Sant Petersburg?

¿Ah idò? ¿Qué paupau, grans caps-closos de *filisteus*? ¡Beveuvos aquesta!

Notes Bibliogràfiques (43-48)

Salvador Galmés i Sanxo | **Flor** | **de Cart** | *Contarella* | (1891-1899) | Sóller | Imp. de «La Sinceridad» | 1911. —Un volum de 178 planes de 167 x 116 mm.

Es una *contarella* preciosa qu'honra l'enginy i la ploma de l'autor, el qual demostra una volta més que posseeix tot el cabal llingüístic del seu poble nadiu, Sant Llorenç des Cardassar, qu'es un dels millors agres del català de Mallorca. Mn. Galmés ens resulta un poc massa malfener respecte del conreu de la bella literatura mallorquina. Qui té enginy enlayrat i posseeix la llengua nadiua com la posseeix ell, no pot estar mans fentes. Qui tè i no dona, mereix tupar.

El Terciari franciscà | **Beat Ramon Llull** | *Doctor arcangèlic* | *y martre de Crist* | *Sa vida y la historia contemporanea* | *per* | *Mossen Joan Avinyó, Pbre.* | Ab censura eclesiàstica | Igualada | Establiment tipogràfic de Nicolau Poncell | 1912. —Un volum de 654 planes de 206 x 125 mm.

Mn. Avinyó ha escrita aqueixa *Vida* ab un viu entusiasme p'el gran poligraf mallorquí, per lo qual mereix alabansa i agraiment. Aqueixa obra

sempre servirà per estendre i donar a conèixer el nom d'aquell home extraordinari, tan desconegut fins dels seus compatricis; per això es altament meritori tot lo que sia divulgar els coneixements *Iulians* i fer atmósfera Iuliana. Ab tot i estar escrita l'obra de Mn. Avinyó en català, [44] lo de la llengua se veu que té per l'autor una importancia secundaria, per lo qual no'ns hi porem estendre gayre, donat el caràcter del nostre BOLLETÍ. Llàstima qu'hajen escapades a Mn. Avinyó coses com aquesta: dins la plana 64 se citen unes paraules del Bt. Llull del *Llibre de Contemplació*, c. 132, n. 27, que diuen: «*Mon ànima, Senyor, està malalta.*» Com no diu que tals paraules siguen una traducció de la traducció llatina del text català que'l Bt. Llull va escriure, qualsevol del llibre de Mn. Avinyó ha de deduir que'l Bt. Llull escrigué realment tals paraules. D'elles n'hi ha una, el *mon* encoblat ab *ànima* que es impossible que l'escrigués el Bt. Llull; i llavò hi ha *està*, que també no tenim de creure de tot que hu escrigués un autor català del sigle XIII. An aquell temps deyen ESSER *malalt o malaut*; no recordam haver vist may dins monuments de llavò: ESTAR *malalt*. MON *ànima* no sabem que hu haja dit cap català may, fins que vengueren alguns escriptors del renaixement actual, més rics d'entusiasme que de coneixements gramaticals, que hu copiaren esburbadament del francès *mon âme*, o imitaren grollerament el castellà EL *alma*, EL *agua*, EL *àguila*, etc. Qualsevol cosa de messions posam a Mn. Avinyó que no es capaç de citarnos cap text original del Bt. Llull que diga MON *ànima*, com també creym que no es capaç de citarnosne cap que diga: ESTAR *malalt*. —L'edició que s'està fent a Mallorca ab tota la cura possible del text original del *Libre de Contemplació*, qu'es la primera que's fa an el mon, es feta demunt dos còdics del s. XIV i tres del XV, transcrits ab la major escrupulositat en part p'els paleografs En Mateu Obrador (al cel sía ell), En Miquel Ferrà, del Cos d'Arxiuers i Bibliotecaris, i Mn. Salvador Galmés. Doncs bé, vetassí com figuren dins la nostra edició de Mallorca de dit llibre, T. III, p. 194, aquelles paraules, tan infeelment traduïdes dins el llibre de Mn. Avinyó: «La *mia* ànima, Sènyer, es malauta e nafrada». Quant els còdics

no s'avenen, els transcriptors posen les variants; an aqueixa frase no n'hi posen cap. Més avall, dins el n. 28, en canvi, escriu el Bt. Llull: «... seré sensible... en *ma* anima de sanitat...». I an això posen els transcriptors una variant d'un dels còdics del s. XV que diu: «e en *sua* anima».

Ab tot i això, recomanem el llibre de Mn. Avinyó perquè creiem que pot fer bé an els qui el lletgesquen, encara que cal estarne prevenguts en qüestió de puresa de llengua catalana, que no es l'objecte primordial de l'obra de Mn. Avinyó.

Joseph Carner | **Verger** | **de les** | **Galanies** | Barcelona: MCMXI. —Un volum de 78 planes de 200 x 140 mm.

Es un nou tom, un nou ramell de poesies de la fecunda i lluminosa Musa d'En Carner, un dels poetes catalans de més volada i de més esplendor i puresa de llengua. Els nostre poetes avuy, en general, son més purs i polents de llenguatge que no els de la primera època flouresca, i En Carner es dels qui hu son més a Catalunya. L'esment escrupulós i la bona cura d'enaltir la nostra dolsa mare, la llengua benvolguda, es d'un interés capdal per tot poeta. Grans mercès, amic [45] Carner, de l'exemplar ab que'ns heu obsequiats, i l'enhorabona per la derrera mostra que'ns heu dada del vostre alt enginy. Donaumosne d'altres sovint sovint.

Obres de Ramón Llull | **Libre de Contemplació** | **En Deu**, *escrit a Mallorca* | *transladat darabic en romanç vulgar* | *devers l'any MCCLXXII* | *Transcripció directa* | *ab facsímils y variants dels més vells manuscrits* | *Tom V* | Palma de Mallorca | Comissió Editora Lulliana | 1911. —Un volum de 383 planes de 243 x 160 mm.

La *Comisió Editora* de les *Obres del Bt. R. Llull*, es a dir, del texts catalans que's conserven del gran polígraf mallorquí, acaba de fer sortir el tom V del gran Libre de Contemplació, may estampat fins avuy en el mon. Ara hi falten el tom IV, qu'està ben envant d'impressió i els VI i VII. Ens sens dupte l'obra caporal del Bt. R. Llull, i una de les més mengívoles i més bones per guanyarse lectors profans. Tots els qui son entusiastes de la llengua catalana, hem d'estar agraidíssims an aqueixa *Comissió Editora* que vé realitzant lo que no eren arribats may a realitzar tots els lulistes que fins avuy hi havia haguts: publicar lo que'l Bt. R. Llull deixà escrit, tal com ell ho escrigué originariament, en català. —Aquest tom V es tot transcrit de Mn. S. Galmés demunt sis còdics dels sigles XIV i XV. Mn. Galmés ha corretgides les proves ab tot l'esment qu'ha pogut. —An els qui s'aprecien de bons fills de la Patria, pertoca fer costat a la *Comissió Editora*, perque si aquesta arrisca els seus cabals estampan les obres originals lulianes, i llavó no les hi compraven, despreciant els fills de la Patria aquella gloria sublim de la llengua catalana, sería una vergonya i una malifeta sensa nom. Que no vengia tal oprobi demunt els catalans.

Vida popular | *del gloriós* | **Sant Joan de Deu** | *pel* | Dr. Antón Vila y Sala | *Pvre.* | *Ab Llecencia* | Librería Catòlica Internacional | Lluís Gili | Clarís, 82 Barcelona | 1912. —Un opuscle de 60 planes de 187 x 116 mm.

Es ven avengut el pensament de Mn. Antón Vila de donar a conèixer a la gent senzilla la vida d'un sant tan admirable i tan sublim com Sant Joan de Deu. iQue aniria de bé que n'hi hagués de *vides populars* dels sants més coneguts, escrites en bon català com la que acaba de publicar Mn. Vila! per que tothom les pogués lletgir i aprofitarse'n. Sería una gran

passa per la catalanització de la gent catalana. L'enhorabona, Mn. Vila, i escriviune d'altres de *vides populars*, vos que ja hi teniu la mà trencada.

Crònica de les Festes | del | **Centenari den Balmes** | per | *Lluís B. Nadal* | Vich | Gazeta Muntanyesa | MCMXI. —Un volum de 192 planes de 195 x 140 mm.

Ja es conegut En Nadal com un escriptor discret i distingit i que sempre s'es tractat bè ab la llengua catalana; per això, tot quant escriu [46] sempre resulta una obra bona feta a la nostra estimadíssima llengua, i hi resulta particularment aqueixa *crònica*, i per lo meteix li enviam la enhorabona més coral i les gracies de l'exemplar ab que'ns ha honrats.

Flors Semprevides | *Recull dels cants populàs en* | *Mallorquí* | per | *Cosme Bauzà Adrover* | Firmat. —Rep. Argentina | Imprenta y Llibreria. | D. Manrique | Any 1911. —Un volum de 245 x 117 mm.

Mn. Bausà ha feta la bona obra de replegar dins aqueix volum mil cançons populars mallorquines, estampades a Firmat, població de la República Argentina, per quel's molts de mallorquins que hi ha per allà, no se n'oblidin i seguesquen cantantne. Aqueixes *cançons* son tot un monument de la nostra llengua, i que mos seràn cent cavalls per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. L'enhorabona a Mn. Bausà i les gracies de l'exemplar que'ns ha remès.

Historia | de la | Literatura Catalana | Antiga —*Aplech d'Estudis per la seua formació | Conté: Assaig històrich sobre la literatura catalana antiga | per F. R. Cambouliu. —Ressenya històrica i crítica dels antichs poetes catalans y poe-| tes catalans del segle XIV per | Manuel Milà y | Fontanals | Barcelona | Arthur Suarez, Estamper | MCMXI. —Un volum de 364 planes de 241 x 160 mm.*

Bé ha fet Mn. Jaume Barrera d'aplegar dins un volum, tan elegant de trassa i tan ben estampat, aqueixes obres dels dos escriptors de cap d'ala, En Cambouliu i En Milà, aont tant i tant poren aprendre els amadors de la nostra llengua. Dins elles batega l'amor a la llengua catalana, i serveixen per anostrear aqueixa amor, per ferla reflexiva i de resultats positius. Per això Mn. Barrera, que s'amaga modestament baix del pseudònim de *Bernard de Vallvirent*, ha prestat a la nostra llengua i a Catalunya un gran servey; per lo que n'hi donam les gracies i l'enhorabona, que prou la se té ben guanyada. iQue n'hi poguem donar moltes per la publicació de nous llibres tan útils a la nostra llengua com aqueix qu'acaba de publicar.

Vida íntima | de | Mossen | Jacinto Verdaguer, Pbre. | per || Mossen Joan Güell, Pbre. | Barcelona | Imprempta «El Siglo XX». — Retiro, 12 a 18. —Sans | 1911. —Un volum de 300 planes de 187 x 117 mm.

El llibre de Mn. Güell es oportuníssim. La gent culta de Barcelona ja hu sabien qu'era una faula que'ls Jesuites i el Bisbe Morgades haguessen tractat may de perseguir l'immortal Mn. Cinto. Ho sabia massa la gent de cara i ulls de Barcelona que el gran inimich de Mn. Cinto era ell meteix, el seu poc seny pràctic, la seua falta absoluta de mon; pero fora de Barcelona, fora de Catalunya, fora d'Espanya se formà una atmósfera

completament falsa respecte de Mn. Cinto, presentant aquest com un innocent, víctima dels Jesuïtes i del Bisbe Morgades. El llibre de Mn. Güell tira abaix tota aquella llegenda i acabarà per esvair tota [47] aquella atmosfera, presentant proves incontrastables i irrecusables. D'altre vent, Mn. Güell manetja prou bé la llengua catalana. Se mereix una enhorabona ben coral. La hi enviam ab tota la nostra ànima i les més expressives gracies de l'exemplar del seu llibre ab que mos ha honrats.

María | *corona poètica* | per | *Antonia Gili y Güell* | Librería y Tipografía Catòlica, Pi, 5 | Barcelona, 1911. —Un opuscle de 104 planes de 189 x 125 mm.

No recordam ja qui'ns envià aqueixa obreta de la simpàtica poetessa, Na Gili i Güell, morta en la pau del Senyor, fa algú temps, al cel sia ella i tots los morts cristians. Amèn. Agram l'obsequi que'ns feren de l'exemplar. La Musa de Na Gili, ancque no s'enlayràs molt, volava volava ben garrit i ayrós dins el cel de la santa Poesía. En quant a llenguatge no té gayre que desjectar, i se veu que procurava tota la netedat i puresa que li era possible. Es una llàstima que's deixàs dur, com la majoria dels nostres poetes, de l'influencia de la prosodia castellana, tan repugnant an el català, fent diptong allà ont el català no n'ha fet may: v. gr. *admiracIÓ*, *inspiracIÓ* (p. 7), *desobediEncia*, *desgraciAt*, *glorIOsa*, *generacIONS*, *regIONS*, *crIAtura* (p. 9). El llibret n'es ple d'aqueixes equivocacions. No, en català no son diptongs aqueys encoblaments de vocals *-ió-*, *-ie-*, *-ia-*. Es més perdonable aqueix pecat en una bona senyora com Na Gili, que no tenia cap pretensió. Quins mereixen més blasme, son els nostres poetes garruts, qu'haurien de sebre una mica millor la prosodia catalana, i no ferse esclaus may per may de la castellana.

Garraf | *Poema líric en cinc actes y un pròlech* | *escrit en català* | per |
D. Ramon Picó y Campamar | *Musica de* | D. Joseph García Robles |
Barcelona. —Imprempta d'Enrich y C^a. En C. || Carrer de Córcega,
número 348 | 1911. —Un volum de 124 planes de 225 x 159 mm.

Devem i agraïm a la bona amistansa de l'eminent Picó i Campamar
un exemplar d'aqueix preciós *poema líric*, del qual coneixíem fragments,
ja fa estona.

¿Qué hem de dir de l'altaresa d'enginy i d'inspiració sobirana d'En Picó i
Campamar, que no hu sapia tothom que coneix mitjanament les Lletres
catalanes? Aqueix *poema* es una nova mostra de lo molt i molt que poria
fer l'autor per la nostra Poesia si s'hi dedicava una mica més. En quant a
llenguatge, sempre s'es distingit En Picó per la puresa argentina i per la
opulència suntosa de la seua dicció. ¡No hauria d'esser nat a Pollensa de
Mallorca! un dels millors agres que's coneixen de llengua catalana. ¡Que
fassa fer l'amic Picó una mica de més feyna a la seua Musa! ¡Es una
llàstima grossa qu'una princesa de la Poesia com ella haja de passarse
mans fentes anys i més anys! [48]

Ivón L'Escop | **El Bon-Mot** | *y els Propietaris* | *Agricultors* | *Ab llecencia* |
Lluís Gili, Llibreter-Editor | Clarís, 82, Barcelona | 1911. —Un opuscle
de 133 x 108 mm.

Se tracta del discurs que'l benemèrit Ivón L'Escop lletgí a l'*Assamblea
d'Agricultors* que la *Lliga del Bon-Mot* celebrà a Girona dia 2 de novembre
de 1910. Bé ha fet Ivón L'Escop d'estampar i publicar tal discurs. Així se'n
podràn aprofitar tots els catalans, que prou ho necessiten netejar la
llengua de flastomies i mots incivils, grollers i baldrums. ¡Prou que hu

es meritíssima la tasca que la *Lliga del Bon-Mot* du entre mans! Mereix totes les nostres simpaties i tots els nostres aplaudiments. Ivón L'Escop dins aqueix *Discurs* demostra de bell nou que posseeix a fondo la puresa del llenguatge català i ab ell endiumenja la paraula de foc, la seua eloqüència apostòlica. ¡Endavant, amic del cor, per tan gloriosa via com duys a favor de la dignitat i reialesa de la nostra llengua cent voltes gloriosa!

Ensaig històrich | *dels dotze anys que seguiren | a n'el de sa desgracia de | Ciutadella (Menorca) | per | Joseph M. Ruiz Manent amb una introducció d'En | Francesch d'Albranca | (Francesch Camps) | treball premiat ab el premi de Molt Ilustre Ajuntament de Ciutadella a n'el Concurs | organiat per el Col·legi Salessià de dita ciutat | ab motiu de les festes del | 9 de Juliol | 1910 | Ciudadela | Fototipia y Tipografía de A. Moll y Camps | año 1910. —Un opuscle de 32 planes de 211 x 136 mm.*

La portada de l'opuscle ja dona ben espinzellat l'objecte del meteix: resulta ben interessant la relació que dona l'autor d'aquell gran dalt-abaix que'ls turcs feren pegar a Menorca l'any 1558, entrant a Ciutadella, d'ont se'n dugueren a Constantinoble 4.000 catius, com qui no diu res. L'autor ha engarbullada la relació escorcollant totes les fonts històriques que d'aquell temps queden a Menorca, enriquint bellament aqueix capítol de l'història ab notícies i clarícies que'ls historiadors no donaven. Aqueixa es la única manera admissible d'escriure l'història: escorcollar ben bé les fonts i no limitarse a repetir lo qu'han dit els altres historiadors, repastant i capgirant les frases per que no's veja la manganeta.

Tant el proleguista com l'autor escriuen ab molt d'esment i bona cura llur llengua nadiua, el català de Menorca, per lo qual mereixen una enhorabona que de tot cor els enviam, i la mereix especialment l'autor

perque va escriure això l'any 1910 quant encara només tenia devuyt anys. Se veu que treu l'avior de son pare, el nostre estimadíssim amic N'Àngel Ruiz i Pablo, sens dupte el primer escriptor de Menorca de l'actual generació, tant en castellà com en català.

Lo que hi plora a la portada de l'opuscle, es el peu d'imprenta en castellà. ¡Que no hu permeta l'autor una altra volta que li clavin una castellanada d'aquestes a la meteixa portada de cap obra seua en català.
[49]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1912

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[49]*

Transcripció fonètica (49-54)

[ANTONI GRIERA]

Es de la rondaya *Es Jay de sa lluna* del tom V de *Aplec de Rondayes Mallorquines d'En Jordi dels Recó* (Antoni M.ª Alcover, pre.), segons la pronuncia de Na Catalina Alcover i Duran, de Manacor.

Es jay de sa lluna: ət ʒay də sə ʎunə⁴

* T. VII. —Abril de 1912. —N. 3.

⁴ Nota (1) de l'original: El sistema de transcripció qu'usem no es definitiu; esperem qu'En P. Barnils donarà una *Fonètica Catalana* basada en la Fonètica Experimental, qu'haurà de servir per norma de transcripció.

El valor dels signes usats es el següent:

VOCALS: *i, u*: tenen el valor ordinari.

ɛ = e oberta: *cel*: *sɛl*.

ɔ = o oberta *cor*: *kɔ*.

ɐ = e mitja: surt en alguns casos.

e = e tancada: *fer*: *fɛ*.

o = o tancada *remor*: *rəm[o]*.

a = tancada : *cap* (dialecte de Manacor: *cap*).

á = so especial mallorquí, semblant a la e dels mots francesos *cE, quE*; pero qu'es tònic: *veu*: *váw*; *ferse*: *fersá*.

CONSONANTS: *b, p, t, d, m, n, f, l*, tenen el valor de l'ortografia usual.

v: representa per tot el so llavi-dental *vi*: *ví*.

g: representa per tot el so velar esplosiu sonor de *gota*: *gotə*.

k: representa el so velar esplosiu sort *cos*: *kos*.

s: representa el so linguo-alveolar fricatiu sort: *serra*: *serrə*.

(Dialecte de Manacor)

now rəpərət māj ce sə ʎunə fawnə klápə nəgrəŋce?

iðó ʒə vos diré lo ce vá sé səgón kóntən.

Es jay de sa lluna⁵

¿No heu reparat may que sa lluna fa una clapa negrenca?

Idó jo vos diré lo que va esser, segons conten. [50]

va sé kunə vəjáðə un diántre də ʒáj pəsá pər un trosét də vijnə

pəðáðə də frásc i sensə ʃərməntá.

i ce fa eʎ?

əplógə sət sərmənz ən fa ʃərbóns los féʃə lət sə cerreʃə ən əs kəʎ i

kap ə la vílə!

z: representa el so linguo-alveolar fricatiu sonor: *cosa* kəzə.

ʎ representa'l so medi-palatal lateral de *llop*: ʎóp.

ɲ representa'l so medi-palatal nasal de *pinya*: píɲə.

j representa el so medi-palatal eXplosiu sonor, propi de Palma, Manacor, Pollença, Felanitx i altres viles de Mallorca: *biga*: bíjə.

c reprenta el so medi-palatal esplosiu sort, que's troba an els meteixos punts de Mallorca que tenen la j: *cap*: cap.

β representa la b entre vocals *roba*: rəβə.

ð representa la d entre vocals *dada*: dəðə

ɣ representa la g entre vocals *dada*: dəɣút

ʒ representa la prepalatal fricativa sonora: *puja*: puʒə.

ʃ representa la prepalatal fricativa sorda: *caxa*: káʃə.

dʒ representa la prepalatal africada sonora: *metge*: medʒə.

tʃ representa la prepalatal africada sorda: *esquitxar*: əskitʃá.

ʎ representa la lateral velar *mal*: maʎ.

lamo də sə vɪnə ceɹ ʔnávə ə ʃərməntellé əɫ trɔvə i li va vəní dənów
əʃi mətɛʃ un ʒaj ʔn tántə somádə; pəró səs dərérəs ce tənɟé də sospitet
sé ʒéns.

Va esser qu'una vegada un diantre de jay passà per un trosset de
vinya podada de fresc i sensa xarmentar.

I ¿qué fa ell?

Aplega ses sarments, en fa garbons, les feixa, les se carrega an es
coll, i icap a la vila! [51]

L'amo de sa vinya, que hi anava a xarmentarla, el troba, i li va venir
de nou així meteix un jay ab tanta de somada; pero ses derreres que
tengué de sospitarse gens.

ərívə sə vɪnə i ni trɔvə sərméns ni ɟərbóns.

ʒa es əcéɫ dimóni də ʒa ce lə má fétə! diw tótdúnə.

i cáp ə lə vílə ər vəwrə si·ɟcárə ləɟəfəriə.

ləɟéfá i li va di:

əskoltáw ʒermá ɫi vos non diríew ki má ʃərməntádə sə vɪnə i sə

ná duyɹ ər ɟərbóns?

ɟarəvon me veniw? rəspón ət ʒáj tot rəmolést, dəc esé ʒo cap gordədó

də səs vɔstrəs kɔzəs!

iʒo lo ce vos dic ce mə pərəʃ ce vos mətɛʃ vos i sow fét sensə əsperá

ce voz i fésən va ði lamo də sə vɪnə i ðə tan bé ke ləs voléw gordá ləs vos nə

duyɹ ə ca vɔstrə.

⁵ Nota (2) de l'original: La'm contaren mon pare i l'amo Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta. Es una cosa que conten a tots els nins. —Nota de Mn. Alcover.

i vos ə pɔc ə pɔc cən vɔldrɛw trədtá də ʎádrə? diw ət záj.
ʒə lo ce vos dic, rəspɔn saltrə, cecej fɛʃ də ʝərbóns əs də sə mevə vɪnə.
i ʒə vos dic ce no wés.
i ʒə vos dic ce si. məyám ɛcew vɔldrɛw ʒurá ce no-ves roβát?
i dəprəsə ! diw ət záj. si cew ʒur. ɪmaʃ roməŋgés pənʒát ə sə
ʎúnə ən so fɛʃ si ər roβát!
enɟarə now vá ve ðit cən zás! roməŋjé pənʒát ə sə ʎúnə ən so fɛʃ
də ʝərbóns.

Arriba a sa vinya, i ni hi troba sarments ni garbons.
—iJa es aquell dimoni de jay, que la m’ha feta! diu tot d’una.
I cap a la vila a veure si encara l’agafaría.
L’agafà, i li va dir:
—Escoltau, germà, ɛi vos no’m diríeu qui m’ha xarmentada sa vinya i
se’n ha duyts es garbons?
—ɛI ara aont me veniu? respòn es jay, tot remolest. iDec esser jo
cap gordador de ses vostres coses!
—iJo lo que vos dic, que me pareix que vos meteix vos hi sou fet,
sense esperar que vos hi fessen! Va dir l’amo de sa vinya. I de tant bé
que les voleu guardar, les vos ne duys a ca-vostra!
—ɛI vos a poc a poc que’m voldreu tractar de lladre? Diu es jay.
—Jo lo que vos dic, respòn s’altre, qu’aquest feix de garbons es de sa
meua vinya.
—I jo vos dic que no hu es.
—I jo vos dic que sí. Veyam, ɛqué hu voldríeu jurar que no hu es
robat?

—iI de pressa! diu es jay. iSi que hu jur! iMal romangués penjat a sa lluna ab so feix, si es robat!

Encara no hu va haver dit, com zas! romangué penjat a sa lluna ab so feix de garbons. [52]

jełá stá jestərá dew sap fiŋ kwánt.

sovətzeví vɔłtros ən so ʒurá jən só dí: mał mə tɔc eʃó!

mał mə tɔc ełó.

I allà està i estarà Deu sap fins quant.

Bovetjauhi voltros ab so jurar i ab so dir: *iMal me toc això!*

iMal me toc allò!

Observacions

1. L'[é] del llatí vulgar en mallorquí vé a esser un so molt semblant a la *eu* francesa dels mots *ce*, *que*. La representam així *é*: *nəgrəŋce*, *frəsk*, *əpləgə*, *trosət*, etc. Sembla notar-se la tendència de l'evolució d'aquesta *é* vers *e* en uns casos.

2. L'*á* se conserva sempre; després de palatal explosiva vé a *a* (oberta dels francesos): *cap*, *cavəstrə*, *əŋcarə*. A Palma aquesta *a* > *e* *əskep*.

3. La [ɔ] i [o] se conserven: *kɔł*, *nɔw*, *səgón*, *ʃərbons*.

4. L'*a* i *e* àtones les transcrivim *ə*: si la vocal tònica es una [ɔ] o [o] sembla que la final tendex més a *-o* i si es *i* a *-[e]*. Després de palatal vé a *[e]*: *ʃərbóns*, *ʒərmà*.

5. L'ó àtona dins casi tot Mallorca se conserva sempre; i no vé a *u* com en català oriental: *ámo*, *trosət*, *voláw*. Hi ha pobles (Sóller, Fornalutx, Biniaraix) aont sona sempre *u*, i a altres pobles en certs casos.

6. La *b* inicial se conserva sempre; entre vocals devé *v*: *ənávnə*.

7. La *-v* inicial té'l so llabidental no tant pronunciat com al Camp de Tarragona: *viŋə*, *vilə*. Vé a *m-* en *məyám* = *vəyám* de *veure*. Quan es final la trovem representada pel so *w* *dənów*.

8. La *l-* inicial la trovem representada per *ʎ*: *ʎunə*, *ʎádrə*. En el pronom *le*, *lo* té'l so linguodental lateral.

9. La *s* té un so ligo-alveolar en *sərmens*. En *ʃərməntá* = *tallar els serments*, derivat de *sərmén* la *s-* > *ʃ*. En alguns casos ve la *-s* > *t* prepalatal quan va seguida de dentals o prepalatals *ətʒay*. Devant de *rr-* ve a *r*: *si ər rr[oβ]át*. [53]

10. El so de *k*, procedent de *ca* o de *qu*, o d'una *c* que devé final, passa de velar a medipalatal fins arribar a una certa *y* qu'es desprén d'aquesta *k*: *cap*, *ce*. Al venir final en tots els cassos *k* > *c*: *dic*, *pəc*.

11. La *g* devant *a* té'l metex so: *ʃərbóns*.

12. L'article masculí presenta les formes *l'*, *əs*, *əl*, *ər*, *ət*, *s'* devant de vocal inicial: *s'altrə*; *əs nas*, *əl r[ej]*, *ət ʒáy*; *ər ʃərbóns*; *l'amó*, etc. L'article femení es *sə*. L'article masculí so només s'usa derrera la preposició *ab amb*: *ab so feix*.

13. Quan derrera d'un verb va un pronom enganxat, l'accent de la vocal tònica del verb traspasa sobre'l pronom: *tr[o]bəllá*, *vəwrələ*.

JAY: *ʒay*

Al protagonista de la rondalla fins ara no se li ha pogut trobar l'etimologia. Els mots *ʒay* i *avi* ens representen una meteixa idea. Si'l

concepte qu'els dos mots ens expressen es el metex, no podrien tenir la metexa etimologia?

El cat. *avi* < llat. AVIU presenta un caràcter no popular per raó de la -i. El grupo -VI- devant de vocal sembla qu'hauria de tenir una altra evolució: cast. *ayo*: persona encarregada de l'educació o criansa d'un infant. En català BI + VOC > *y* com RUBEU > *rub. rɔy*; RUBEA *rɔya*; cat. orient. *rɔtʃ*, *rɔʒə*. L'evolució d'AVIU sembla qu'hauria hagut de ser *ay*; però'l català no conex altre *ay* que l'exclamació i l'*ay* < ALIU (planta). Si en *ɜay* tenim l'evolució espontànea de -vi-, s'ha de veure com podrà explicarse l'origen de la *ɜ* que fa pendre un caràcter impenetrable al mot.

L'aglutinació del article es un fet qu'es pot observar en totes les llengues romanes, en català ant. *llambre*: àmbar; *lɛskə*: mos de pa; *lɔmə*; en mall. hi ha *səbɔgə*, una classe de *bɔgə* (pex); en Catalunya es freqüent la pregunta *ɛlɔβi* que feu? *ɛlɔβi* ont aneu? L'aglutinació qu'en *avi* tenim avuy, també va existir en el mot AVIU ab evolució popular.

La /- inicial en català està representada per la medi-palatal *ʎ*; aquesta evolució ja pot constatar-se en el segle XIII.

La -LI + VOC. i CL- desd'una època preliteraria vingueren a *ay*: FOLIA > *fuya*, VECLU > *vey*; aquesta etapa qu'encara se conserva a una bona part de Catalunya, ha retornat a *ʎ* a Barcelona: *fuʎe*, *v[eʎ]*.

La *y*, axís com en castellà vingué a *ɜ*, en català s'ha conservat o tornat *ʎ*.

En alguns casos no obstant trovem l'evolució de *y* > *ɜ*, que pot ser ens representen l'etapa de tota una evolució [54] desapareguda; pot ser després d'haver-se acomplida, pot ser avans de operarse.

Axís tenim: *ɜibreʎ gibrell* < LIBRELIUM; l'alicantí *[ɜe]ntiʎe* (*l lentia*) < LENTICULA; mall. *ɜuəvərt* cat. *ɜulivért*: *julivert* < LOLIUM VIRIDE. La /- de l'aglutinació en AVIU devingué *ʎ* i d'aquí *ɜ*. L'*avi*, que representa un

concepte tan extès en el poble i un mot tan usat en la vida cotidiana, havia d'ésser un mot popular. Aixís jutgem que's formà el mot *jay*, tan usat encara a Mallorca.

A. GRIERA

Vocabulari del bestiar de llana de Manacor (54-59)

Se concreta aquest estudi an el vocabulari que s'usa an aquesta vila de Mallorca entre els amos i pastors de possessions (masíes) que hi ha remats d'ovelles. Ab motiu d'ésser a Mallorca el Dr. Griera, anàrem ab ell a passar uns quants dies an el sí de la nostra família, a Son Crespí Vell, i replegàrem ab el Dr. Griera tot aquest enfilall de notes, i les publicam per que puga servir de mostra i de llum an els nostres col·laboradors, i cadascú dins la seua comarca respectiva ens puga fer la replega del *vocabulari* que hi haja referent a *bestiar de llana*.

Ja's sap qu'una de les cultures més primitives dels pobles es la vida pastoral; per això es una de les més interessants a conèixer. Ella porta en certa manera aquell caràcter de pau i tranquil·litat que la cultura moderna va esveïnt de per tot. Per això el *vocabulari* dels pastors i del *bestiar de llana* es un dels més importants per l'estudi de la llengua i de la cultura primitiva de la nostra gent pagesa.

I

Noms del bestiar de llana

a.

Durant l'any del néixer.

mè [mɛ]: el fill de l'ovella des que neix fins a l'estiu vinent. Solen néixer dins setembre, octubre o novembre. Tot d'una de néixer, el nadís

no's diu més que *mè*, tan si es mascle com femella. La forma femenina *mena* [ménə] no's diu casi may. En nom *mè* el consideram una *onomatopeya* del bel que fa l'animaló: a les orelles dels mallorquins: *mè*; a les dels catalans: *bè*. [55]

anyell [əpélɫ] / **anyella** [əpélɫə] Es lo meteix que *mè*. La forma *anyella* es usadíssima, sobre tot en tenir el nadís uns quants mesos. Sens dupte, *anyell* vé de *agnellu* < *agnu*.

mè primerenc [mɛ primərɛnk]: el qui neix dins el setembre. A Manacor, Sant Llorenç i Son Severa s'es introduit això de procurar tenir *mens primerencs*, fa una trentena d'anys. Abans neixien més tardans.

mè de bon temps [mé də bɔn téns]: el qui neix dins octubre o primeria de novembre.

mè tardà [mé tərɔdà]: el qui neix quant tomba el novembre o dins el desembre.

mè d'ivern [mé divɛrn]: el qui neix dins el janer.

tenral [tənrál] / **tenrala** [tənrálə] el qui neix dins febrer o mars. Els *tenrals* els-e lleven el Dijous Sant, que's venen per ferne *panades*, que's fan a Mallorca a casi totes les cases el dissapte de Pascua. Si *duen dol* (el primer any d'una mort de la familia), la casa no fa *panades*; pero els parents i veynats los ne duen per que en puguen menjar. Les *panades* son una especie de coques cubertes, de pasta fina, aont colguen una bona grapada de carn d'anyell, tallades fetes, ab tallatons de xuya i trempat tot ab pebre bort i sal. A la pasta hi posen saim, oli i suc de taronja o llet, per que sia *brévola* (trencadissa). Les *panades* les couen an el forn, i llavò les se mengien, i ben bones que les troben. A un mallorquí no li lleveu les *panades* per a Pascua, si no li voleu donar un greu disgust.

recort [rəkɔrt]: l'anyell que neix tardà d'una ovella que ja ha *menat*, que ja n'ha fet un altre aquell any. No s'usa gayre aqueix nom. El nom ordinari es el derivat.

recordell [rəkordéɫ]: lo meteix que l'anterior i que s'usa ordinariament.

desmamar [dəsməmə]: separat el mè o anyell de sa mare per que no mam i s'avès a pasturar. Fan sa **desmamada** devers Nadal.

desmamada [dəsməmadə]: acte de desmamar; —l'aplec o estol de *mens desmamats*.

desmamador, -ra [dəsməmədó, -rə]: adjectiu que s'aplica a l'*anyell* i a l'*anyella* que ja toca *desmamarlos*.

mamador, -ra [məmədó, rə]: l'*anyell* o *anyella* afectats de *mamar*, que *mamen* molt.

armada (fer) [ərmáda]: comprar *mens* tot d'una de desmamats [56] per engreixarlos ab bona pastura, i llavò vendrelos més envant devers el matx, en haver tos. Solen vendre només els *anyells*, i se deixen les *anyelles*, per augmentar la *guarda de ses euveyes*.

treure s'armada [trɛwrə sərmáda]: vendrela.

guarda (de *mens*) [gwárdə]: el *remat*, l'estol, la trequelada que fan tots els *mens* pasturant i anant plegats.

remat [rəmat]: la *guarda*. S'usa ben poc aqueix mot a Mallorca; pero s'usa així meteix, per exemple, dient: ¿Qué n'hi havia molts? (d'homes o animals o altres coses); —i contesten devegades: —Sí, n'hi he vists un *remat*. També's diu: le hi he dit un *remat* (moltes) de *vegades* o una *guarda* de *vegades*.

xotinar: avesar un mè a mamar a una *euveya* que no es sa mare, i ginyar aquella *euveya* a que l'admeta a mamar. Això se fa ab les ovelles que'l seu mè se mor. Escorxen el *menet* mort, i abriguen la pell an el que han de *xotinar*, i la hi cusen i fins li freguen aquella pell per la cara, perque l'ovella, ensumant aquell *menet* que li presenten, s'arribi a creure qu'es el seu.

mamar [məmə]: xuclar a les mamelles de l'ovella i treurel'la llet.

mamussar [məmusá]: mamar qualche poc, comensar a mamar.

b.

Del primer estiu de nats fins que compleixen els tres anys.

toís [toís] o **tovís** [tovís] o **touis** [towís] / **toissa** [toísə] o **tovissa** [tovisə] o **touissa** [towísə] En arribar anyells i anyelles a Sant Bartomeu (24 agost), prenen aquest noms. De *mascles* n'hi arriben pocs a *toissos*: just es qui han de servir per *llevor*. Els altres els-e venen an els *carnicers*, que los *tayen*, això es, els-e maten per *carn*.

primal [primál] / **primala** [primálə] El *toís* i *toissa* quant arriben an el segón estiu de nats.

tercenc [tərsánc] / **tercenca** [tərsáncə] El *primal* o *primala* quant arriben an el tercer estiu de nats.

c.

De tres anys en amunt.

euveya [ewvájə]: la *tercenca* que entra an els quatre anys; i ja es *euveya* fins a la mort. [57]

xota [ʃótə]: nom que's dona a les *euveyes* per cridarles, en haverles de monyir. Ho indica la cansó popular, que diu: *Sa tonada des monyí | la fan dins una escudella. | L'agafen pe'sa mamella: | ixota, xota, vina aquí!*

xot [ʃót]: el mascle de l'*euveya*, l'*euveya mascle*.

xot de llevó [ʃót də ɫəvó]: el que's deixa per les ovelles. Per poc grossa que sia la guarda, n'hi sol haver dos i tres, i devegades quatre. Per a Tots Sants tanquen els *xots de llevó* porque no puguen *cobrir* [kobrí] o els-e pengen un *devental* a sa panxa o els-e posen un *canó*. Els-e tanquen dins una *cloa* [kləə] (*cloa*: tros de terra *clos*, tancat de

paret) o *pleta* [plátə] (tros de terra tancada de paret, que molta volta es garriga o hi ha mates, revells i altres arbres i arbusts per l'estil); dins tal *cloa* o *cloua* [klɔwə] o *clova* [klɔvə], *clovó* [klovó] o *clovetó* [klovətó] hi ha d'haver molt de menjar, per que els *xots* s'hi puguin viure i no s'amagresquen.

mardà [mardà]: xot de llevor. Ja s'usa molt poc a Manacor; només ho diuen els vells més vells.

marrà [marà]: xot de llevor. Actualment ha desaparegut de Manacor aquest mot; pero no es duptós qu'antigament hi era. S'hi conserva encara l'adjectiu: **marraner** [marané], **marranera** [maranérə]: que's diu de la persona *amorosa*, que fa *afalagadures*, *moixonies*, *festes*, qu'es molt *afectuosa* i que sap guanyar el cor de la gent.

amarrirse [əmarisá]:⁶ entrar les ovelles en calor per concebre.

cara de s'euveya [càrə də səwvájə]: l'endret de la boca, nas, ulls, galtes i front, aont l'ovella té el pel curt, que no hi ha llana.

bèl [bɛl]: el crit de l'ovella.

belar [balà]: el cridar a l'ovella.

belada [beladə]: l'acte de belar molt una ovella.

beladissa [balədísə]: molts de bels, bel insistent.

menar [mənà]: tenir l'ovella mè propi, que la segueix i li mama. [58]

guarda [gwàrdə]: l'estol que fan les ovelles que van o pasturen plegades.

remat [rəmət]: lo meteix que *guarda*; es ben poc usat, no hu diuen casi may.

⁶ Nota (1) de l'original: Ab la *ce-trencada-capgirada* representam el so *linguo-alveolar africàt* sort que pren a Mallorca la *s* sorda davant una altra *s* (*eS-Sac*). A Mallorca la *-r* final dels infinitius, davant la *s* o la *l* dels pronoms enclítics que s'hi afigen (*moriRSe*, *trobaRLa*), se assimila an aquelles lletres (*s*, *l*), sona com elles, i així resulta : *moriS-Se*, *trobaL-La*; pero en el cas de l'enclític *-se* la *r* dona una passa més, sonant com *africada sorda*, resultant *moritsə*, per l'estil de *moritse*, per lo que hem dit, que tota *s* davant una altra *s* se tramuda així a Mallorca.

pasturar [pəsturà]: verb intransitiu: menjar-se les ovelles la *pastura* o erba del camp que'ls agrada. No se diu: *aqueixes euvelles pasturen aqueixa erba, aqueix camp*, sino: se **mengen** *aqueixa erba, pasturen dins aqueix camp*.

pasturar [pəsturà]: tenir el pastor esment a les ovelles quant *pasturen* dins un camp, *mitjà (garriga baixa)* o garriga.

aferrar [əferà]: concebre l'ovella, devenir mare.

nescia [nɛsi]: desxendencia, nissaga; lo engendrat, concebut i nat l'ovella.

treure bona o mala nescia: se diu del *xot de llevor*, segons sos fills siguen *bon bestiar* o *mal bestiar*.

esvortar [əsvortà]: fer l'ovella el *mè* abans d'hora i sense condicions de vida.

esvort [əsvɔrt]: l'acte d'*esvortar*; també s'aplica a lo *esvortat*, an el *mè* nat abans d'hora i sense condicions de vida.

esvortó [ətsvortó]: l'anyellet *esvortat*.

esvortada [əsvortàdə]: l'acte d'*esvortar*; —conjunt d'*esvorts* o *esvortons*.

guarda en sa nit [gwərdà'n sə nit]: de devers Cingomena fins a Sant Miquel (29 de setembre) es *pastors guarden* les ovelles *en sa nit* perquè es el temps millor per *elles pasturar*. Ab el calor que fa de dia no *pasturaríen*. Les treuen del *sestador* un poc abans de pondre-se el sol, i les menen a *abeurar*, i llavò an el camp, aont se posen a *pasturar*, i *pasturen* fins la dematinada, que les tornen tancar dins el *sestador* i hi estàn tot lo dia. En *guardar en sa nit*, els pastors posen els *picarols* a les ovelles per que elles no s'ajegin o no's perdin. Si s'ajeuen, el *picarol* no sona perquè l'animal no se batega, i el *pastor* coneix que s'es aturada de caminar, que no *pastura*. Si l'ovella s'esgarria, i du el *picarol*, el pastor ab el so la té bona de trobar. —

Fora del temps d'estiu, les ovelles pasturen de dia, i al vespre les tanquen dins un pleta o les amollen dins un *mitjà* o *marina*.

sestar [səstà]: estar les ovelles tancades de dia dins el *sestador*; i dormen desiara i desiara *remuguen*.

remugar [rəmuʝà]: la segona roegada que les ovelles fan del menjar qu'han pellucat p'el camp, això es, se treuen [59] de dins el ventrell lo que s'han enviat, i hu tornen roegar ben roegat; i, si s'han enviat res que no pertocava, com pinyols d'olives, els-e tiren.

remuc [rəmuc]: l'acte de *remugar*; l'habilitat de *remugar*.

(Acabarà)

Una crida an els amics de *l'Obra del Diccionari* (59-60)

El doctíssim catedràtic de Pavia, Dr. P. E. Guarnerio, tan benemèrit de la nostra llengua p'els cursos que n'ha donats dins la seua càtedra de Filologia, p'els estudis qu'ha publicats sobre'l català d'Alguer i per haver presa part an el *Congrés Internacional de la nostra llengua* dins l'octubre de 1906, està fent un estudi sobre els noms vulgars que dins les diferents llengues neollatines té la planta *Rhododendrom ferrugineum* L.; i ens va escriure l'altra diassa demanantmos quin nom o noms tenia tal planta en català i si's trobava ella an els Pirineus o a altra banda. Com nosaltres desgraciadament no som botànics, consultàrem sobre això el nostre benvolgut amic D. Josep Sureda, un dels primers farmacéutics de Mallorca, el qual ens trobà i mostrà dita planta descrita dins la *Flora Farmacéutica de España y Portugal* del famós botànic D Juan Teixidor i Cos (Madrid: imprenta de José M. Ducazcal 1871. —p. 760 i s.), que posa com a noms vulgars d'aqueixa planta a Catalunya: *talabard*, *salabarda*, *gaved*, *muxereta*; pero no diu el Dr. Teixidor si aqueys noms se troben

tots per tot arreu de Catalunya ni si cada un es exclusiu de tal o qual regió catalana. I això es lo que'l Dr. Guarnerio de Milà ens demana per l'amor de Deu que li aclariguem. —I aquí vé la *crida* que feym desde aquestes columnes del BOLLETÍ a tots els amics de l'*Obra del Diccionari*, que tenguin la bondat d'enviarnos a dir els de cada regió catalana o valenciana si es conegut allà cap d'aquells noms que posa el Dr. Teixidor, expressius del *Rhododendron ferrugineum* L. A. Mallorca existeix a balquena una planta que's diu *ciprell* (*sipr[eɪ]*) i *xiprell* (*[ʃ]ipr[eɪ]*), que's fa per les garrigues a terres de grava, i la seua flor serveix d'ivern per alimentar les abelles, quant les pobretes no troben casi altra flor. El nostre insigne botànic Sr. Barceló i Combis dins las seua clàssica *Flora de las Islas Baleares* (Palma, 1879 1881), posa aqueixa planta, *Erica multiflora* L., pero no el *Rhododendron ferrugineum* L. —iVaja, idoncs, bons amics de l'*Obra del Diccionari* de les diferents regions valencianes i catalanes, veyam si'ns enviau a dir quin nom vulgar d'aqueixa planta se coneix dins les vostres respectives [60] regions i comarques! iVaja si'ns ho enviau a dir aviat iFora son! Que no es gens hora de dormir p'els fills de la Patria! iHala, espediu! iNo fotgeu! Massa ho heu de comprendre que no estaria bé fer esperar el Dr. Guarnerio, qu'espera aqueixa informació ab tot l'interés i la frissansa que posen sempre els sabis en llurs coses!

El Dr. Grieria (60)

Vengué de París la primeria de febrer, i arribà a Mallorca dia 2 de mars, comissionat per la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans* per veure quin cabal lexicogràfic tenim dins la nostra *Calaixera* i preparar la replega del que encara hi falta, replega que haurà d'esser llargaruda i complicada per motiu de que fins ara, per la forsa de les circumstancies, cada col·laborador havia fetes cédules de lo que li entrava per l'ull dret o

no n'havia fetes de cap casta. Ara gracies a Deu, hi haurà remey per donar una nova organisació a l'*Obra del Diccioniari*, ab la qual podrem omplir tots els buyts que hi ha encara dins la grandiosa colecció de cédules que hem arribades a aplegar dins la *Calaixera*, ordenades ja a forsa de forses per ordre alfabètic. El Dr. Grieria està preparant els *Qüestionaris* que haurem de repartir periòdicament an el *Cos de col·laboradors* qu'hem d'organitzar dins totes les comarques o regions de llengua catalana.

Més sobre el mot **sam** (*psalm*) (60)

Segueixen diferents amics enviantnos a dir que a llurs respectives regions s'usa el mot *sam* per *salm*. Entre ells, figuren: a) lo Rt. P. Conrad Aixelà, OSB, que'ns escriu que, essent noy, sentia sovint a Hostafranchs, aont vivia, el mot *sam*, i que hi capllevava un *samayre*, un diguedor de *sams*, qu'ell meteix s'anunciava, de la porta estant, dient: *¡El samayre!* — b) D. Pere Alsius, de Banyoles, que'ns escriu que an aquella «comarca» «son molt conegudes les paraules *sams* y *samayres*». —c) D. Àngel Sallent, de Terrassa, que'ns certifica que'l mot *sam* es viu dins tot el Vallès. El Sr. Sallent es prou conegut com *etimologista*, i ens fa curioses observacions sobre la formació del mot *sam*, recordant que resulta de la cayguda de la *l* devant *m*; retreu una partida de casos, molt coneguts: *om* < *uLmu*, *pam* < *paLmu*. De la meteixa serie es el mot *popa* (*carn sensa ossos*) de *puLpa*. [61]

Una altra exida (61)

Será, si Deu ho vol, de devers dos mesos. Quant aquest BOLLETÍ arrip a mans dels nostres subscriptors, ja mos serem espitxats cap a París, aont estarem una mesada i més tart arribarem fins a Zuric; i tot per qüestió d'estudis filològics i per porer fer anar més envant l'*Obra del Diccionari i la Gramática*, qu'es tan grossa i tan grossa, que per ella tot s'es mester.

Un nou triunf de la llengua catalana (61-62)

L'ha obtengut a la Universitat de París, la Sorbona, un dels primers centres de cultura del mon, dia 28 de mars passat, ab la lectura que s'hi va fer en català de la tesi doctoral del professor de la Rochelle, N'Amadeu Pagès.

L'*Institut d'Estudis Catalans* ho ha comunicat a la Prens, poc-sa poc-lla, ab los termes següents: «Les noves que'ns venen d'aquesta inoblidable jornada (28 de mars) son ben confortadores pera tots els catalans. L'eminent Tribunal encarregat d'oír y judicar la «Introducció a l'edició crítica de les obres d'Ausiàs March», era compost per Mrs. Morel-Fatio, Thomas, Roques, Jeanroy, Rodier y Regnier.

«Bon punt comensat l'acte, com a salutació de benvinguda a la nostra llengua, reintegrada al mon de la cultura, el famós hispanòfil monsieur Morel-Fatio feu remarcar els ardots avensos que ha fet en pocs anys la ciencia catalana y els eminents de l'*Institut d'Estudis Catalans*.

«Després, la discusió sobre'ls punts més essencials de la tesi va ser interasantíssima y, a estones, empenyada. Sobre tot als darrers capítols, al tractar de les vies de coneixensa per les quals Ausiàs March arribà a Aristòtil, va produirse entre'l membre del Tribunal M. Rodier, professor de

Filosofia, y el defensor de la tesi, M. Pagès, un debat animadíssim y lluminós.

«Per fi, prop de les set del vespre, entre'ls aplaudiments de l'auditori, l'erudit comentador d'Ausiàs March, M. Pagès, va ser declarat digne del grau doctoral ab la menció «très honorable», que es a França la més alta y la primera.»

¿No es ver qu'es tot un triunf que l'Universitat de París, la Sorbona, haja admesa una tesi doctoral en català? No es, es ver, la primera Universitat estrangera que rendeix tal homenatge a la llengua catalana. La primera fonc la Universitat de Zuric, que va admetre entany la voluminosa disertació de N'Antoni Griera sobre'ls *limits del català ab l'aragonès an el Ribagorsa*, que va valer an el nostre amic estimadíssim el grau de *Doctor en filologia romànica*. Anc que la Sorbona no sía estada la primera en dispensar tal honor a la nostra llengua estimadíssima, donat el burocratisme ferest que reyna encara dins França, es tot una heroicidat lo qu'ha fet la Sorbona ab la tesi doctoral de N'Amadeu Pagès: es una honor grossa de tot per la llengua catalana qu'estam bé an el cas de celebrar i agrair ab tota la nostra ànima tots els amadors i entusiastes de les nostres lletres. [62]

I ara ique prenguen llum de les Universitats de Zuric i de París els burócrates que dirigeixen desde Madrid l'Ensenyansa espanyola! iLa llengua catalana es admesa a les Universitats de Suïssa i França, i no hu es a les Universitats espanyoles ni fins a l'Universitat de Barcelona! ¿Pot anar això ni ab rodes? ¿Fins quant heu d'esser uns caps-closos... *colossals*, o insignes burócrates, manyucladors inconcients de l'Ensenyansa espanyola?

D. Benvingut Oliver (62)

El nostre bon amic En Francesc Mestre i Noé, de Tortosa, posa un article necrològic demunt *El Restaurador* de Tortosa dia 6 d'aquest més sobre tan honorable com benemèrit patrici D. Benvingut Oliver, mort a Madrid dia 29 de mars. Bon repòs i bon remey per la seua ànima. Al cel no vegem. Amèn. —N'Oliver, nat a València l'any 1837, feu brillantment la carrera de Dret, i se dedicà ab viu entusiasme a l'estudi del Dret català, arribant a publicar l'any 1867 en quatre volums la *Historia del Derecho en Cataluña, Valencia y Mallorca*. —*Código de las costumbres de Tortosa*. Aquest còdic es del sigle XIII, un dels grans monuments de la llengua catalana, que N'Oliver tengué la gloria de publicar, donantlo a conèixer i fent que tothom en pogués gaudir. Lo qual fou un gran servey prestat a la nostra llengua que tots els amadors d'aquesta hem d'agrair ab tota la nostra ànima i contar D. Benvingut Oliver entre els benemèrits de la Pàtria.

Notes Bibliogràfiques (62-64)

Ramón Llull | *Sumari d'unes lliçons en els* | *Estudis Universitaris Catalans* | per Antoni Rubió | Barcelona | Tip. L'Avenç: Rambla de Catalunya, 24 | 1911. —Un opuscle de 32 planes de 195 x 140 mm.

Aquèst opuscle es una demostració dels fondos coneixements que son autor atesorà sobre'l més gran del nostres escriptors, el Bt. Ramon Llull. Aquells coneixements els esposà meravellosament desde la seua càtedra dels *Estudis Universitaris Catalans*. Així com se presenta l'opuscle,

es un resum complet de tot lo que digué el Dr. Rubió sobre'l gran polígraf mallorquí, això es, la seua biografia, el catàleg de les seues obres i edicions de les meteixes, la llengua en que les va escriure (casi totes en català), esposició suaria de *l'opus* científic lulià, es a dir, obres en vers i obres en prosa, unes en prosa novel·lesca i de fons social enciclopèdic i polèmic, altres filosòfiques, altres teològiques, altres místiques, altres científiques, altres doctrinals. Quina llàstima qu'aquest opuscle del Dr. Rubió no arribi per tot el territori de la llengua catalana i que no'l s'afiquin dins el cap tots els qui's diuen amadors de la nostra llengua, per que, apreciand com cal el valor imponderable de les obres del Bt. Lull, com a monuments de llengua, en fessen una mica més de cas que no'n fan i ajudassen de tot cor a la *Comissió Editora* que a [63] Mallorca, fa anys, està publicant els texts catalans d'aquelles obres! —La nostra enhorabona més coral an el Dr. Rubió per aqueix resum qu'acaba de publicar de les seues admirables conferencies sobre'l Bt. Ramon Lull en la càtedra d'*Estudis Universitaris Catalans*.

Historia de Manrèsa | *Compendi de propaganda* | *escrit per divulgar l'amor a la terra* | *a la memòria* | *de les glorioses gestes* | *per Joaquín Sarrèt y Arbós* | Manrèsa: Imprenta i Enquadernació de Sant Josèph | 1910. —Un opuscle de 170 x 117 mm.

En Sarret i Arbós es ventatjosament conegut per les diferents obres d'història local qu'ha publicades. Consideram qu'una de les més avengudes es aquesta que breument ressenyam. Es lo que s'hauria de fer a totes les poblacions catalanes: una història documentada, feta directament demunt les fonts autèntiques de cada població. Això il·lustraria molt la nostra gent, i ja seria més de mitx camí per arribar a l'història de tot Catalunya, que, trist es haverho de dir, està per a fer encara. En Sarret i Arbós ha duyt a cap aquesta tasca per lo que toca a

Manresa, aixó es, per il·lustrar a la gent sobre la vida d'aquella ciutat benemérita. I ha tengut el bon sentit d'escriurela en català, i ab un català prou acceptable. N'hi donam l'enhorabona més coral y les gracies de l'exemplar ab que'ns ha honrats.

*Juan Alcover y Maspons | D. **Pedro de Alcàntara Peña** | Hijo ilustre de Mallorca | Discurso | leído en la | Sala de Sesiones | del | Excmo. Ayuntamiento de Palma | Palma | Imprenta de J. Tous | 1911. —Un opuscle de 18 planes de 267 x 176 mm.*

Per dir que aqueix *discurs* es cosa bona bona, basta recordar que es D. Joan Alcover. Llàstima que, estant dedicat an aquell gran poeta popular mallorquí En Pere d'Alcàntara Peña, no sia tal discurs en català, en la llengua que En Peña glorificà ab les seues poesíes i proses, tan delitoses com genials. Es evident que N'Alcover se seria estimat més ferlo en català; pero certes exigencies de l'element filisteu, poderosíssim desgraciadament a Mallorca, capturaren el desitx de l'eminent discursant. En donam conte tractantse d'un gloria del català de Mallorca tan pura i tan alta com En Pere d'Alcàntara Peña.

*Jules Leclercq | **Voyage | a | l'Ile Majorque** | Avec 16 gravures hors texte et une carte | Paris | Librairie Plon | Plon-Nourrit et Cie Imprimeurs Editeurs | 8, rue Garancière —6.^e | 1912 | tous droits réservés. —Un volum de 284 planes de 188 x 119 mm.*

Devem i agraïm a l'autor l'exemplar d'aqueixa obra ab que ens ha obsequiats, i sobre tot li agraïm de tot cor que a diferents endrets del llibre mencioni aquest BOLLETÍ i els nostros estudis ab vius elogis. L'obra

està escrita ab gran discreció, i no n'haviem vista cap d'autor [64] estranger que resulti ab tan poques inexactituts. No mos ne porem queixar gens els mallorquins de Mr. Leclercq, sino estarli ben agraits per lo bé qu'ens tracta i per l'entusiasme xardorós ab que's parla de Mallorca. També hi ha que agrairli que diga que la llengua que's parla a Mallorca, es el català, cosa que tants i tants d'espanyols desconeixen. Vetassí lo que diu Mr. Leclercq: «La gent, entravessats de sanc mora, son renouers, xelests, bons per fer una berba: criden, canten, gesticulen ab tot el delit de les rases meridionals: parlen el sonor idioma català, aquesta llengua saborosa dels cronistes i dels trobadors, que consona ab el provensal i que fa molts de sigles passà de Catalunya a les Balears». Parla molt del Bt. Ramon Llull, i se fa càrrec de les rectificacions que férem dins aquest BOLLETÍ (T. VI, p. 145-6) a lo que deya sobre alguns passatges de la vida del gran poligraf mallorquí dins l'opuscle que publicà l'any 1910 *Sur la tombe de Raymond Lulle*, qu'es el capítol IV del llibre qu'estam resenyant; lo que llavò donava per cert, ara ho dona com una llegenda. Bé va que'ls estrangers s'avesin a parlar exactament de les coses de Mallorca.

El Obispado de Elna | por | D. Francisco Monsalvatje | Hijo adoptivo de la villa Condal de Besalú etc. Tomo I | XXI de la colección | Olot Imprenta y Librería de Sucesores de J. Bonet —Calle Mayor núm. 3, —1911. Un volum de 404 planes de 224 x 154 mm.

En Monsalvatje no para un moment de dur avant la seua tasca gloriosa d'historiar en tots els seus aspectes l'antic Comtat de Besalú i regions veynades. Aquest ja es el tom XXI dels éstudis històrics que hi ha dedicats, tots molt interessants desde'l punt de vista llingüístic p'els molts de documents catalans que inclouen. El present tom es el I dels que va a dedicar a la antiga diòcesis de Elna; an aquest tom casi tots els

documents son en llatí, alguns en català; ja en el tom II seràn molt més els catalans, segons ens escriu l'autor meteix. Que Deu conservi an En Monsalvatje molts d'anys la vida i el delit per dur a cap la seua tasca gloriosa en bé de Catalunya i de la nostra llengua benvolguda. La nostra enhorabona més coral per aquest tom XXI: mil gracies de l'exemplar ab que'ns ha honrats.

Escoltau! (64)

Reproduim aquest BOTLLETÍ d'abril perque an el que sortí, ens hi escaparen tantes d'errades per una mala inteligencia que hi va haver en la correcció de proves, que hem considerada indispensable la reproducció. Per lo meteix, que treguen de la col·lecció els subscriptors el nombre que reberen d'abril, i hi posin aqueix, qu'es el qui val.[65]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1912

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[65]*

La nostra parla i l'escola (65-68)

[ANTONI GRIERA]

Totes les manifestacions de la vida humana venen a prendre forma espiritualisada en la paraula. Lo qu'estableix un lligam entre la mentalitat de l'home i la materialitat de les coses es la paraula. Ella lliga l'esperit ab la materia i sintetisa la vida i'ls sers en fòrmules capaces de representarse en l'enteniment de tots. La parla es lo que'ns caracteritza com a homes.

La compenetració del qui parla ab els sers que l'han vist créixer es absoluta; la claredat d'idees i fixació de conceptes dependeix de la manera ab que un ha conviscut ab les coses mateixes desde l'infancia. D'altra part la vida de familia està plena de sentiment; ell es el qui forma'l caràcter i educa la voluntat de l'infant en els seus primers anys. La llar enmotlla'ls fills i l'escola'ls puleix. L'escola ajuda a la missió de la familia i alleugereix la carga que pesa sobre'ls pares en la formació i educació dels infants per que sien homes; d'aquí la necessitat de que l'escola sia una

* T. VII. —Matx, juny i juliol de 1912. —N. 4.

continuació de la vida de família, una segona llar p'els fills mentre els mestres seràn uns segons pares.

Per l'home gran els dos més preuats recorts son la llar i l'escola, la veneració als pares i als mestres, perquè son els qui l'han fet home. A ells guarda aquell sant respecte qu'inspira tota cosa veneranda; a són culte consagra dintre la llantia del seu cor aquell oli suau d'ont s'alsa una flama que may mor.

A aquests sagrats recorts va unida la parla, part de nosaltres mateixos, aquella qu'ens servia per expressar nostres ignocentes tendreses als pares, aquella que servia a nostra mare per cantar cançons per farnos dormir en el bres. Aquesta parla mamada ab la llet no mor may, es part de nosaltres mateixos, substancia de nostra substancia, os de nostres ossos; al morir, ab ella espressem nostra darrera voluntat com ab ella invoquem [66] per primera vegada la *mare*. La nostra parla es quelcom sagrat, es la nostra identificació inseparable de nosaltres mateixos i identificada ab el poble qui la parla i venerada p'els seus fills, mentre tinguin consciència de lo que son, mentre no hagin abdicat dels sentiments més nobles d'amor a la família i amor a la llar.

Aquí la nostra llengua, després de dos sigles de veure's invadida per una parla forastera, s'ha conservat, ha resistit perquè'l nostre poble ha tingut consciència de lo que es. Ha pensat; en la seva llengua pregava a Deu i hi cantava la musa popular; i en les vetlles d'ivern en totes les llars se llegia en nostra llengua el *Flos Sanctorum*, el *Fra Anselm* o'ls *Miracles del Roser*, i en nostra llengua cada diumenge a *missa matinal* se feya l'explicació de l'Evangeli.

Fins a mitat de la passada centuria l'escola poca influencia va exercir; sovint eren sacerdots i esclaustrats de 1835 els qui feyen aquesta; i, si'ls llibres de text eren castellans, l'escola era ben catalana.

L'escola oficial directament no ha exercit l'influència que se li atribueix en la castellanització del nostre poble; ha sigut, fins no fa molt, massa poc concorreguda per tenir una influencia decisiva.

La desnaturalització de la família i'l renegar de la nostra parla es cosa relativament moderna. Aquest atentat a lo més sagrat de la llar, aquesta abdicació i negació de nosaltres mateixos es dels pares i dels mestres d'avuy. Obligar tendres nens, quant arriben a l'escola, a parlar i el parlarlos d'una manera que no entenen, es cosa de no fa molt de temps. La creació d'esperits raquítics que, al arribar a ser grans, ni consciencia poden donarse de les seves creences i manera de pensar, radica aquí. La parla de la llar esclosa de l'escola, es impossible d'obtenir aquella elevació graduada de l'esperit qu'el fa fort i que li imprimeix caràcter. D'una educació ab elements heterogenis no pot resultar res més qu'un caràcter híbrid, i aquest es el caràcter de molts fills de la nostra terra, que s'avergonyeixen d'enraonar, a actes públics i oficials, en nostra llengua. I molts flastomen aquesta llengua i l'insulten. No es estrany qu'els fills d'una escola opressora i enemiga de la vida propia reneguin de llur mateix ser, que fins odien, per que'ls obliga necessàriament a pensar d'una manera i'l seu *caràcter híbrid* els imposa a parlar d'una altra. Per això no es estrany qu'en les ciutats l'element directiu que s'imposa en tots els ordres de la vida, es el vingut de fora, de vila o de poble; la vida ciutadana avuy es massa raquítica per crear esperits forts. Parlem com pensem i pensem com homes sencers. [67]

Una revista francesa temps enrera deya d'aquest BOLLETÍ, que, per conseguir el seu ideal, necessitava de més treball i energía i menys benediccions de Prelats de la terra catalana. Aquesta revista desconeixia la manera de ser de nostre poble; ignorava les condicions especials en que's troba nostra llengua.

En nostra terra l'ensenyansa està bona part en mans de religiosos i religioses; aquests poden exercir una gran influencia en favor o en perjudici de la nostra parla. Les seves escoles, com no son oficials i contenen ab el concurs dels pares, haurien de ser les que més treballassen per la formació de caràcters austers, fermes i sòlids; pero se troben ab un ambient social hostil a la nostra llengua i a la genuina cultura catalana, i per això aqueixes escoles no son per la nostra llengua tot lo qu'haurien

d'ésser, i no per culpa dels religiosos i religioses que les regenten. Aqueix ambient social hostil no sols se fa sentir dins les escoles, sino també dins les esglésies, dins el culte. ¡Quina vergonya! Fa llàstima entrar al temple de Deu i sentir ministres i poble pregar, no en la parla propia ni en la litúrgica, sino en una parla manllevada.

L'escola podria ser ben nostra, i no ho es per culpa nostra, porque no som prou catalans, porque la societat actual no sent encara, com caldria, la Patria; no està prou *nacionalitzada*.

D'aquí vé tota la falta de fermesa de caràcter i l'incapacitat de la nostra gent per molts actes de la vida.

Si fins als 9 o als 10 anys no's posava'l castellà a l'escola, la nostra formació seria una altra, tindriem idees clares i precises de les coses; la nostra austeritat i robustesa de caràcter se manifestarien en tots els actes de la vida porque'ls fonaments de nostra educació serien sòlids i fermes com la terra que'ns ha vist nèixer, com l'amor a la llar que may afluixa.

L'estudi del castellà a una edat de flexibilitat mental seria molt més profitós i l'aptitut per aprendre llengues estrangeres se desenvoluparia millor. Si augmentava la flexibilitat de la nostra llengua i les aptituts per aprendre, la nostra cultura seria major, porque les llengues son les qui li obren les seves portes.

Quina escola més hermosa aquella aont els nins comensen a llegir i escriure en llur propia llengua i poden assaborir les tradicions i gestes glorioses de la patria en llur mateixa parla, cantades per genis. Qu'hermós aprendre a pregar a Deu en la propia parla!

¡Que trista es la nostra escola, aont a l'infant se li parla en una llengua que no comprèn ni li fan assaborir la poesia de la terra que l'ha vist nèixer, ni se li ensenya d'estimar a la patria [68] i se'l fa pregar en una llengua, que no entèn. Això fan les escoles oficials i casi totes les no oficials.

A. GRIERA

La nostra derrera exida a l'estranger

en referencia a la filología (68-81)

Demunt un altre periòdic, *La Aurora* de Manacor, hem donat conte de tot lo principal qu'hem vist durant els xixanta vuyt dies d'aqueixa derrera *eixida* nostra. An els lectors del BOLLETÍ només los contarem lo que fassa referencia a la filología porque això es l'alou del BOLLETÍ.

Abril

Dies 15 i 16. A l'*Institut d'Estudis Catalans* hi hagué llargarudes sessions sobres *Normes Ortogràfiques*, que'ns varen robar aqueys dos dies sencers. Com son qüestions tan envitricollades i enrevisclades, bé cal que s'hi *vaja ab seny de bístia vella*, com deym a Mallorca.

Dia 17. Mos n'anam de bon matí a posar un telegrama an En Pere Barnils a París. L'entregam escrit en català, i mos surt l'oficial de telegrafs que no'l poria admetre porque estava en català i el *Reglament del Congrès Internacional de Berna* el privava d'admetre telegrames en català. Li férem observar que a França, a Suïssa, a Alemanya admeten telegrames en català sense oposarhi la més petita dificultat, lo qual demostrava que els telegrafistes d'aqueixes nacions no entenien com ell tal *Reglament*. L'home no ha volgut posarse a coses de raó; i, per sortir de tan enutjós enderivell, hem escrit el telegrama en castellà. Aquest oficial telegrafista sens dupte se deu tenir per un gran estaló de l'*unitat nacional* i per un gran inimic del *separatisme*; pero de fet resulta un *desfedor* de l'*unitat nacional* i un poderós fautor de separatisme. Així es com se desfà la Patria i se fan *separatistes*.

Prenc el tren de les nou i busques cap a París, i m'hi trop un jovenet de l'Argentina que vé ab mi fins a Portbou. Es nadiu de Buenos Aires, i parla el castellà-argentí ab la pronuncia *argentina*, ben interessant desde

el punt de vista de la filologia romanista. S'hi veuen les passes que van donant els dialectes americans, allunyantse allunyantse del castellà de la Royal Academia. Aquest jovenet, en lloc de LLegamos, LLeno, pronunciava: zegamos, zeno, fent *j* catalana la // castellana. —Hi ha molt qu'estudiar an els dialectes castellans d'Amèrica, molt més que no's creuen els *filisteus*.

De Portbou passam a Cervera de la Marenda, aont sentim més francès que no *rossellonès* o català de França. A les altres estacions fins a Salses sentim les dues llengues entropol·lades, pero a l'estació de Perpinyà, la caporal, no sentim casi gens de català: casi tot es francès. [69] Desgraciadament va enreret la renaixensa catalana an el Rosselló; el francès casi no la deixa xorar.

Arribam a Narbona, passam per Carcassona, ens aturam a Tolosa devers una hora. En aqueixes estacions sí que'n senten poc de llengadocià o *gabatx*; just francès. Per aquí sí que hi volen baixos els torts per la veneranda llengua d'oc; per aquí sí que hi estàn afrancesats. Quant un pensa ab el *centralisme espanyol*, dona gracies a Deu de tot cor de que'ls nostres *centralistes* hagen tengut tan poc tranc i n'hagen sabut tan poc d'aficarmos el castellà dins l'ossa. iPobre llengua catalana, si'n fossen sabut tant com els centralistes francesos! La pobreta estaria... com estàn els dialectes llengadocians i provensals dins les ungles del francès, més de mitx escanyats, que fan més llàstima qu'altra cosa.

Dia 18. Arrip a París devers les deu, i després de dinar ens n'anam ab En Pere Barnils a l'*Escola d'Alts Estudis*, agregada a la Sorbona; me presenten an el gran professor Mr. Gilliéron, el pare de la geografia llingüística, l'autor de l'*Atlas llingüistique de la France*, que ha obrada dins la ciencia romanista tota una revolució, altament gloriosa, obrint camins nous a l'estudi fonamental de la constitució íntima de les llengues. —Mr. Gilliéron me rep amabilíssimament, i mos diu an En Barnils i a mi que'ns espera a dinar diumenge, dia 21. —Entram a la seua càtedra, i ens dona

una explicació de dues hores sobre els derivats de *clavis* (*clau*, de *tancar*) i *clavus* (*clau*, de *clavar*). Resulta una explicació meravellosa: — Assisteixen an aqueixa llissó estudiants de diverses nacions: un australià, un austriac, un rus, un italià, dos catalans (En Barnils i jo) i alguns més, no sé de quina nacionalitat.

Trobam dins els *Jardins de Luxemburg* el Rt. P. Rousselot, el primer fonetista del món, el capità de la *fonètica experimental*, l'inventor dels aparats per reproduir matemàticament els sons tals com surten de la boca o del nas, en parlar. Ja n'hem rallat demunt el BOLLETÍ d'aquest P. Rousselot, professor de *Fonètica* de l'*Institut Catòlic de París* i *Director del Laboratori de Fonètica Experimental del Col·legi de França*. El P. Rousselot es una gloria de la Ciència, de l'Església Catòlica i de França. —Es un home afabilíssim, senzill com un infant, venerable. Hem conversat una estoneta, m'ha fet mil oferiments; li he demanat per assistir a les lliçons que donarà es temps que seré a París. Prou que m'ho ha concedit.

Dia 19. Anam a ca un *dentista*, nebot del P. Rousselot, que fa *paladars artificials*, que'l seu oncle ideà per l'estudi de la fonètica romanista, això es, per estudiar el lloc d'articulació d'els sons *dentals* i *prepalatals*, l'únic medi d'aclarir i fixar el lloc de tals *articulacions* dins cada llengua. —Es un mecanisme senzillíssim: se treu una mol·lada del *paladar fort* i dels *alveols* o *genives* i de les *dents* i *claus*; demunt aquella mol·lada se fa el *paladar* d'una substància negrenca, flexible i resistent, formant una capa molt prima, i que s'adapta perfectament an el paladar de la persona de qui s'ha presa la mol·lada, que només l'ha [70] de dur posat an el moment precís de pronunciar el so que's vol estudiar. Per usar el *paladar artificial*, la part *còncava* se cobreix d'un polsim blanc; s'aplica llavò dit *paladar* an el paladar propi; se pronuncia el so que's vol estudiar; i, una volta pronunciat, se treu el *paladar artificial*, que presenta senyat allà ont ha tocat la llengua; allà ont ha tocat, ha llevat el polsim i queda negre; lo que no ha tocat la llengua, segueix cubert d'aquell polsim. Així s'aclareix quin es el moviment de la llengua contra el *paladar* i *genives* en

l'articulació dels sons que s'hi articulen. —Així's pot fixar i precisar la diferent articulació dels sons dins cada llengua i les variedats i especialitats de pronunciació de les diferents comarques d'una meteixa llengua. —El nebot del P. Rousselot m'ha presa mida del paladar per ferme'n un d'*artificial*. Es evident que'l *paladar artificial* fet per un, no pot servir per un altre. En Pere Barnils ha après de ferne; així, en venir a Catalunya, en porà fer per totes les persones que convinga per l'estudi dels sons catalans de Catalunya, Balears i Reyne de València.

Dia 20. Anam a les onze a l'*Institut Catòlic* a una lliçó de fonètica que hi dona els dissaptes el P. Rousselot. Hi havia capellans, monges, senyoretes, estudiants, professors, de varies nacions. El P. Rousselot ens ha feta una explicació meravellosa sobre la diferent constitució íntima de les vocals i consonants. La seua explicativa es un ratx de mel ab llampecs de geni tot sovint.

Dia 21. Mos n'anam ab En Barnils a ca-Mr. Gilliéron. El trobam tot sol treballant a l'*Atlas Llingüístic de Còrsega*, qu'ara fa. Hem parlat llargament de l'*Obra del Diccionari* de la nostra llengua, per la qual s'interessa ferm el gran professor; i també hi ha hagut un capítol ben llarc per l'*Atlas Llingüístic* dels territoris de la llengua catalana qu'estam resolta a fer. Mr. Gilliéron ens hi dona l'empenta, i s'ofereix a fermos costat. Com prou hem conversat, mos n'anam a dinar, i fins devers les tres que'l deixam, no parlam d'altra cosa més que de filologia romanista i geografia llingüística, sempre ab la punteria an el català. Romanc encantat de la sabiduría meravellosa i de la bondat inefable i de la senzilleza infantívola de Mr. Gilliéron.

Dia 22. Anam ab En Barnils an el *Laboratori de Fonètica Experimental* que'l P. Rousselot dirigeix an el *Col·legi de França*. Ell hi es i el seu *ajudant*, el Dr. Chlumsky, un professor de Bohèmia que fa devers nou anys qu'estudia fonètica experimental ab el P. Rousselot, i es el seu

bras dret an aquest *Laboratori*; també hi ajuda En Pere Barnils, de qui el P. Rousselot fa molt de cas i en té molt bon concepte. Hem vist la partida d'aparats que'l P. Rousselot ha inventats per reproduir i fixar demunt papers els sons de les paraules, uns aparats lo més enginyosos. Ja's sap que la producció de la veu se fa per via de l'ayre que puja del pit per la gargamella i surt per la boca i p'el nas; aqueixa corrent d'ayre vibra, i vibra d'una manera diferent segons es el so que produeix, de manera que cada so té la seua vibració propia. Doncs bé, aquells aparats ideats del P. Rousselot son per aglapir aqueixes vibracions, [71] fixantles demunt papers per poderles estudiar ben de prop i detengudament i determinar llur naturalesa íntima. Aquests aparats encara no son tot lo perfets qu'haurien d'esser; pero així com son, ja han obrada una revolució dins l'estudi dels sons (fonètica); i això es la gloria del P. Rousselot, qu'ha uberts a la Ciència nous camins i nous camps, fent veure l'inconsistència de moltes teories que'ls fonetistes havien ideades, i venint a crear una Ciència nova, fundada, no en fantasies i imaginacions, sino en la realitat.

Un dels aparats que criden més l'atenció es l'*enregistrador* de les *vibracions* de l'ayre que, tot parlant, surt per boca i p'el nas. Per via d'un embut aplicat a la boca i d'una oliva de vidre, foradada a cada cap i aficada dins un aranell, se reculleix aquell ayre, que se'n va per dins uns canonets de goma: un confegit a l'oliva de vidre i dos a l'embut de la boca. Aqueys canonets de goma tenen a l'altre cap un tamborineu, aont arriba aquell ayre i fa vibrar la pell de dit tamborineu. Aquella pell du fermada una barreta ab una punta d'or. Les barretes d'aquells tres tamborineus toquen ab la punta d'or demunt un cilindre, forrat de paper vitela, mascarat ab la fumassa d'un ble encerat. Aquest cilindre, en esser hora, se posa a rodar; aplicada aquella oliva de vidre dins l'aranell d'una persona i aquell embut a la boca de la meteixa persona, si aquesta se posa a parlar, l'ayre que li surt de la boca i del nas devalla per dins aquells canonets de goma, arriba dins aquells tamborineus, fa vibrar les pells dels meteixos, ab lo qual vibren també les barretes que ab la punta d'or hi van afegides, i aquelles puntes d'or ab llurs vibracions determinen

unes retxetes demunt aquell paper fumat, retxetes que, com el paper corre rodant el cilindre, fan unes ondulacions més o menys grosses segons sia la vibració que l'ayre que devalla per aquells canonets de goma imprimeix an aquelles puntes d'or per via els tamborineus. Estudiades aquelles retxetes demunt el paper fumat se veu que son diferents les que resulten de la vibració de l'ayre quant se pronuncia una vocal i quant una consonant, i diferents també les que corresponen a la producció de tal vocal entre les altres vocals i tal consonant entre les altres consonants, de tal manera que ab aquelles retxetes se poren lletgir o desllatigar les paraules pronunciades demunt l'aparat enregistrator en moviment. Després se lleva del cilindre aquell paper fumat, i el passen per dins un bany d'un vernís, que fixa demunt la vitela aquell fumat ab les retxetes ondulades de les puntes d'or, i se té un material d'estudi segur i consistent.

Devant mi han *enregistrades* una partida de frases que diferents persones que hi havia allà, han pronunciades demunt l'*enregistrator*; després me'n hi han fetes pronunciar a mi, i hi he dites dues cançons populars mallorquines.

Aquest *Laboratori de Fonètica Experimental* es una gloria del P. Rousselot, aont acudeixen professors de totes les nacions per instruirse i fer experiències de qüestions de fonètica envitricolladíssimes.

En Pere Barnils ja hi està prou anostrat an el manetx d'aqueys *aparats*. L'idea es de posarne un de *Laboratori* així a Barcelona per estudiarhi fonamentalment tots els fenòmens fonètics de la llengua catalana. [72]

Dia 23. Vatz a sentir lliçons dels doctes professors Mr. Thomas a la Sorbona, i el P. Rousselot a l'*Institut Catòlic*. Mr. Thomas explica i comenta el poema *Erec* del *trouvère Christian de Troyes*, en francès antic, que tanta semblansa tenia ab el català, i que presenta moltes de paraules iguals a les catalanes. El P. Rousselot diserta sabiament sobre el ritme del

vers francès, materia un poc aixuta, pero qu'ell ab lo seu gran talent il·lumina i fa interessantíssima.

Dia 24. Anam a ca'l nebot del P. Rousselot a veure com té'l meu *paladar artificial*. Resulta que'l té llest. El m'ha assetjat, m'es vengut bé ferm, l'he pagat (10 francs), i icap a l'hostal! ab En Barnils a ferhi esperiencies. N'hi hem fetes una bona partida.

Dia 25. Anam a la lliadó de Mr. Gilliéron, qu'ha parlat les dues hores dels mots francesos i llengadocians derivats de *sibilare*, això es, de l'estensió geogràfica de tals mots i de totes llurs vicissituds i tramudances. Ha resultat una lliadó sobirana. Mr. Gilliéron just fa una lliadó cada setmana, els dijous. Bé's necessiten els vuyt dies per prepararla. Un romà esglaiat de la ciencia llingüística d'aqueix home.

Dia 27. Anam a sentir la lliadó del P. Rousselot a l'*Institut Catòlic* sobre fonètica. Esplica la subdivisió dels sons consonants, fent veure lo difícil que es precisar el lloc d'articulació segons els sons de que's tracta. Ens posa exemples de tots els dialectes francesos i de dialectes d'altres llengues. Es una cosa d'esglai lo que demostra sebre en fonètica el P. Rousselot.

Dia 29. Anam ab En Barnils an el *Laboratori de Fonètica Experimental* i me tornen enregistrar una partida de frasses que pronunci demunt l'aparat enregistrator. Se presenten a veure el *Laboratori* i a ferhi esperiencies un professor francès, un de Sèrbia, un de Bonn. El P. Rousselot es famós dins tot lo mon científic.

Dia 30. Assistesc a l'*Institut Catòlic* a la lliadó del P. Rousselot sobre el ritme del vers francès. Es una delicia de Deu la lliadó del gran catedràtic.

Matx

Dia 2. No fas falta a la llissó de Mr. Gilliéron, que segueix estudiant els mots, derivats que's troben dins les diferents regions franceses dels mots llatins *clavis* i *clavus*. Ab aquestes llissons de Mr. Gilliéron se veu que la geografia llingüística es la mare i la font de la ciencia filològica. La geografia llingüística ens ha de donar la clau per resoldre la major part dels problemes llingüístics.

Dia 3. Assistesc a una llissó de Mr. Roques, professor de l'*Escola d'Alts Estudis* i Director de la famosa revista *Romania*, sobre *intensius* francesos, posant de manifest aqueix professor lo molt qu'ha enfondit en les qüestions de gramàtica fonamental.

Dia 4. Assistim a la llissó de fonètica que dona el P. Rousselot. La sala es casi plena; hi ha gent d'una partida de nacions: estudiants, [73] professors, senyorettes, monges, capellans. Esposa les dificultats qu'ofereix la divisió de les consonants segons l'orga ab que s'articulen, perque segons quina es la regió i quina es la llengua, la meteixa consonant s'articula a llocs diferents. El P. Rousselot troba que convendria dividir les consonants, no segons l'orga aont s'articulen, sino segons la manera d'articularles, i per lo meteix dividirles en *aspirades*, *espirants*, *siulants*, etc. Es una qüestió ben envitricollada, i que demana, per resoldre-se, cremarhi molt d'oli.

Dia 7 i 8. Altre pic a sentir el P. Rousselot a l'*Institut Catòlic*. La llissó es estada sobre el ritme del vers francès, es a dir, en que consisteix propiament tal *ritme*, lo qual no es gens bo de endardellar, no cregueu.

Dia 9. La llissó de Mr. Gilliéron. Era avuy i no hi he feta falta; ha versat sobre els derivats dels mots *clavis* i *clavus*, fent l'història de molts

d'aqueys derivats que lluyten uns ab altres a través dels sigles, triuñfant uns, desapareixent els altres: tot lo qual se confirma per la *Geografia llingüística*. —Me despedesc de Mr. Gilliéron i dels seus deixebles. Un d'ells, Mr. Gregori Lozinsky, rus, s'es suscrit an el BOLLETÍ i m'ha demanada una llista de les obres capdals de la literatura catalana, i la hi he donada. Quet molt agrait a tots els deixebles de Mr. Gilliéron. ¡Ell si que s'hi es demostrat ben amable! M'ha fets tota classe d'oferiments per l'*Obra del Diccionari* i de l'*Atlas llingüístic* de la nostra llengua. ¡Benissim!

Dia 11. La derrera llissó del P. Rousselot sobre fonètica a l'*Institut Catòlic*. Prou que hi he assistit, haventhi una concurrencia molt distingida. El gran professor ha estat felicíssim en la seua explicació, deixant esglayat tothom de la fondaria de ciencia i de la sublimidat de talent qu'ha demostrat posseir.

Dia 12. Ab En Barnils som anat a despedirme del P. Rousselot. Hem feta una bona conversada sobre la nostra *Obra del Diccionari*, oferintse ell a feros costat en tot i per tot, i animantmos a tirar endevant. El P. Rousselot té sempre mel a la boca, i se posa la gent dins el cor.

Dia 13. Me'n vatx de París cap a Amiens i Londres, i lo de la filologia romànica queda a l'ayre fins que torn de Londres, pas per Bèlgica i Alemanya i arrip a Zuric.

Juny

De dia 1 fins dia 6. Recorrec i visit les ciutats caporals de Bèlgica: Bruges, Gant, Brussel·les, Malines, Antwerp (Anvers), Lovaina, aont me trop que'l poble en general no parla francès, sino flamenc, una llengua parenta de l'alemany i de l'ínglès, fins an el punt de que la gent del poble m'entenia més si jo els-e parlava alemany que si'ls-e parlava francès. Això me succeí una partida de vegades: a Brussel·les, a Anvers, a

Malines. Allà hi ha la cooficialitat de les dues llengues: el francès i el flamenc; en les dues llengues se publiquen totes les lleys i [74] disposicions de l'Autoritat; en les dues llengues estàn els noms dels carrers i tots els avisos que's donen an el públic dins les esglésies, dins totes les oficines; fins i tot els segells de correu duen l'inscripció en francès i en flamenc, i lo meteix els billets dels tranvies i ferrocarrils. I hi ha ciutats com Anvers aont això d'avisos an el públic dins les esglésies i oficines i de billets de tranvies i de museus just està en flamenc, deixant el francès ben arreconat. —Ja'ns hi aniria bé que'ls catalans, balears i valencians estimassen i fessen respectar tant el català com els flamencs, qu'es la major part de Bèlgica, estimen i fan respectar el flamenc. *Prenguem llum de Na Pintora.*

Dia 7. Arrip a Lieja devers les nou i mitja, i només hi puc estar fins a les dues i un quart. No he tengut pus temps d'esserhi, i m'ha sabut prou greu perque no hi he pogut veure tot lo que jo volía. Es que Lieja es la capital de la Valònia, aont se parla una llengua propia, el *wal·ló*, una de les llengues romàniques, que's defensa admirablement de l'invasió francesa. La desgracia es que la Valònia es un pais curt, vull dir, petit, i es duptós que a la llarga el francès no's menji el *walló*. Aquí també hi ha moguda l'*Obra del Diccioniari de la llengua wal·lona*, aont fa anys que treballen un estol d'entusiastes, alguns ben entesos i destres en filologia. Jo'ls-e volía veure; pero el temps que tenía, no m'ha bastat, ab molt de greu de la meua ànima. Per arribar d'hora a Colònia, he hagut de prendre un tren de les dues i quart.

Dia 11. De Colònia dia 9 me vatx espitxar a Bonn, Mainz (Magúncia), Darmstadt, Heidelberg, Karlsruhe, i dia 10 de Karlsruhe a Freiburg de Breisgau [Friburg de Brisgòvia], Basilea i Zuric, aont estaré fins dia 15 per poder parlar llargament de l'*Obra del Diccioniari* ab els Drs. Gauchat i Jud. Com Zuric es una ciutat que creix molt, i les cases noves que hi fan, son molt mes còmodes i agradoses que les velles pero un poc esberrades,

aquells dos doctors estàn a cases així, m'ha costat una mica trobarles. Som arribat a ca'l Dr. Gauchat ab un bon ruixat de pluja. ¡Quina topada més afectuosa hem tenguda! Ja'l coneixeu els lectors del BOLLETÍ, el Dr. Gauchat. Vos n'hem parlat moltes de vegades. Es un entusiasta de la llengua catalana i de la nostra *Obra del Diccioniari*. A ell en gran part se deu que'l Dr. Antoni Griera pogués presentar en català la disertació del Doctorat, no una part només, sino tota, cosa que no ha fet cap Universitat del mon. La Sorbona de París admeté enguany a N'Amadeu Pagès que presentàs una secció de la seua *Disertació Doctoral* en català. Prou que va esser una gran cosa que la Sorbona admetés dins una *Disertació Doctoral* una secció en català! Pero no es duptós que l'Universitat de Zuric va fer més admetent en català tota una *Disertació Doctoral*, la d'En Griera. —Ab el Dr. Gauchat parlàrem llargament de filologia romànica, dels seus estudis i afanys per enllestir la seua obra magna *Glossaire des Parlers de la Suisse Romande* i de la nostra *Obra del Diccioniari*, animantmos a durla endevant fins a deixarla llesta, qu'es lo que tant desitjam. Ens va fer uns grans elogis del Dr. Antoni Griera p'el talent sòlid que demostrà posseir per la [75] filologia romànica durant l'any que estudià a l'Universitat de Zuric, distingints'hi per la seua aplicació extraordinaria i p'el zel ardent per la ciencia filològica, zel que desplegà sempre en tots sos estudis, fent constar el Dr. Gauchat qu'En Griera havia deixats an aquella Universitat molt bons recorts. Tot lo qual foren per mi molt bons doblers.

De casa del Dr. Gauchat me som espitxat a ca'l Dr. Jud. També el coneixeu el Dr. Jud vosaltres qui lletgiu aqueix BOLLETÍ. Es un altre gran amic de la llengua catalana, i desde el primer dia qu'En Griera fou a Zuric el Dr. Jud li feu costat en tot i per tot, com et Dr. Gauchat. Sensa haverlo vist may jo, just per lo qu'En Griera me n'havia dit, per lo qu'havia lletgit d'ell i per lo que havia manifestat d'ell el gran Gilliéron a París devant mi, ja l'estimava i l'admirava ab tota la meua ànima. Pero arrip a ca-seua, toc, m'obrin, i me top ab ell meteix que'm surt a rebre, també com si fos un dels meus amics corals de tota la vida. El Dr. Jud té una trentena

d'anys: es alt, primetxol, ros, tot nirvi, ab uns ulls que travessen. Tot ell respira activitat i zel ardorós per la ciència romanista. Després d'oferir mos respectes a la seua senyora, amable, agradosa i simpàtica fora mida, mos ne pujam a la seua cambra d'estudi, santuari de la filologia romànica, aont se guarda tot un tresor de ciència llingüística per totes les branques de la llatinitat. L'entrevista només ha durat una horeta curta perque no hi havia pus temps disponible, i hem quedat entesos per demà a les tres, i mos hi pegarem fins a les set, si Deu ho vol.

El Dr. Jud m'ha acompanyat an el tranvia, i me'n som anat a prendre redòs a l'hostal.

Dia 12. Avuy dematí de onze a dotze he assistit a la lliadó qu'ha donada el Dr. Gauchat a l'Universidat sobre *noms de lloc*, especialment dels paissos aont habitaren els celtes. Aqueys noms son interessantíssims per la ciència del llenguatge perque duen impreses les passes que'ls mots han anat donant a través dels sigles i de les diferents civilitzacions que son passades per aquells paissos. El Dr. Gauchat n'ha donada una explicació lluminosíssima. Hi he passat molt de gust; té molt bona explicativa i parla un alemany dels més clars, per l'estil del Dr. Suchier, el bon amic de la llengua catalana i nostre, professor de filologia romànica de Halle, que va esser el professor d'aquella Universidat que jo entenía millor, les quatre setmanes que hi vatx esser l'any 1907.

Com he hagut dinat, li estrenc cap ca'l Dr. Jud, que ja m'esperava. Pujam a la seua cambra de treball, i ja som partits a parlar de filologia romànica, en la qual ell es un mestre consumat. Ho crec ben bé lo que diu Mr. Gilliéron que el Dr. Jud està cridat a esser el primer *romanista* del mon; ara ja es un dels caporals. M'ha mostrada una bona part des seus treballs demunt l'*Atlas Lingüistique de la France* referent a una gran munió de formes tan franceses com provensals, llengadocianes i gascones, fent veure ab altres tants de mapes l'estensió territorial de cada una de dites formes i llurs diferents aspectes. Allà's veuen les emigracions dels mots d'un país a un altre i com s'estenen per un vent o

per un altre. M'ha cridada l'atenció un mapa aont apareix la desinencia [76] verbal -o de la primera persona singular del present (parlo, arribo, etc.), característica, desde el sigle XVII, de Catalunya continental, fora la regió dels Pirineus Orientals. Doncs aqueixa *desinencia* se troba dins un territori considerable entre la Provença i Suïssa. Lo qual demostra que tal desinencia -o no es, com morts pretenien, d'influencia castellana, ja que seria arxi-absurd pensar ab influencies castellanes allà dessà Provença i devers Suïssa. Conversa qui conversa sobre aqueys mapes i les paraules que hi surten ab totes llurs derivacions i ramificacions, el Dr. Jud m'ha esclovel·lades i esmenussades i endardellades i desllatigades una partida de etimologies catalanes, franceses, llengadocianes, italianes, presentantlesme ab una claredat meridiana. A lo millor es venguda la seua senyora a avisarnos que'l tè mos esperava. Som anats a prendre'l, i ben bo qu'es estat, barretjat ab la agradabilíssima conversa d'aquells dos cossos, que's desteixinaven per obsequiar-me. Tornam llavò a la cambra de treball, i ivenga a rallar de bell nou de filologia romànica, essent per mi allò una explicació de les mès fondes que may haja sentides! ¿Que me'n direu? Ell com mos ne som temuts, han tocadés les set. Feya quatre hores que li pegàvem de Filologia. Ens hi ha acompanyat una bona estona un jovenet suís, Dr. Wartburg, doctor en filologia romànica, molt desxondit i que ja ha publicats diferents estudis sobre tal materia, molt apreciables.

Era hora de fogir, i el Dr. Jud m'ha tornat acompanyar an el tranvía, i hem quedat per tornar veuremos divenres a les tres del capvespre per seguir el meteix cap de fil.

Dia 13. Avuy ha plogut tot lo dia a talabaixons, per lo qual he cregut qu'una llissó qu'havia de donar el Dr. Gauchat de filologia a l'Universitat, no la donaria per amor de tanta de pluja. Per això no me som mogut de l'hostal; pero un poc més tart s'es presentat el Doctor an el meu hostal a veure si jo estava malalt perque no havia assistit an aquella llissó. Li he dit que, gracies a Deu, estava ben bo, pero que havia cregut que ab tanta

d'aygua com queya, no hi hauria classe. Ell ha dit que aquí per aygua que fassa no deixen may de ferse les classes. Es que estan avesats a la pluja aquí. ¡Venturosos ells i venturoses llurs terres, que no saben qu'es l'estrenyemat d'aygua!

Dia 14. Avuy he enviats **600** marcs (744 francs) an En Pere Barnils, que's troba a Halle, per pagar el llayt del *Doctorat en filología romànica* que hi ha de prendre. Deu fassa que li vaja bé. Amèn.

A les tres me'n som tornat a ca'l Dr. Jud per seguir an el meteix tall que deixarem ahir, la filología romànica. El Dr. Jud ha tornada desplegar la seua ciencia romanística tan extraordinaria, tan lluminosa per mi, que no'm cansaria may de sentirlo. Ha tocat una partida de punts qu'ha desllatigats sapientíssimament. M'ha mostrada una poesia en un dialecte alemany-suís, tan diferent de l'alemany literari, que un que sapia bé aquest, s'hi veu ab feynes per entendre qualque cosa d'aquell. Ha dit el Dr. Jud que un suís alemany que només sapia el seu dialecte, si se'n va a Alemanya i s'hi fa una mica endins, no entén els nadius d'allà que només parlin el dialecte d'aquella regió. Així es que, [77] comparant els diferents dialectes catalans (català *rossellonés*, català *oriental*, català *occidental*, català *balear*, català *valencià*, català *alguerès*, etc.) ab els dialectes alemanys, italians i francesos, resulta que'l català es una de les llengues més unificades, aont les diferencies dialectals son més petites. ¿Ho senten els nostres filisteus caps-closos?

Sobre tot, com mos ne som temuts, conversant d'aqueixes coses, han tocases les sis, i hem hagut de tallar caps per feynes que teníem el Dr. Jud i jo. I no sols hem hagut de tallar caps, sino qu'he hagut de prendre comiat del Dr. Jud i de la seua senyora, donantlos milions de gracies per tantes i tantes d'atencions com m'han tengudes. El Dr. Jud s'es oferit en tot i per tot a fermos costat en l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i de l'*Atlas llingüístic del Domini català* qu'estam ben resolts a dur a terme, si Deu ens dona vida i delit cons fins aquí.

El Dr. Gauchat i la seua amabilíssima senyora m'han volgut a sopar ab ells, obsequiantme fora mida, i repetintme dit doctor els seus oferiments a favor d'aquelles meteixes empreses nostres encaminades a l'enaltiment de la nostra estimadíssima llengua catalana.

Dia 15-17. De Zuric me'n vatx a Ginebra i de Ginebra a Avinyó, una de les capitals de Provença. Passetjantme per dins la ciutat, trop un monument an el gran Roumanille i un altre an el gran Aubanel, dos capdevaners del reneixement provensal. Ells ab En Mistral alsaren la gloriosa bandera. ¡Deu fassa que may faltin braons per sostenirla tan alta i tan gloriosa com onetjà en mans d'aquells! Anant per carrers i plasses, escoltava ben arreu per veure si sentiría parlar provensal. Som estat mal sortat: n'he sentir ben poc desgraciadament. Es que les ciutats grans i... les petites estàn molt afrancesades, no sols a Provença, sino a tot el Mitxidia de França, inclús el Rosselló. Fa pena haverho de dir, pero ja son més franceses que llengadocianes, gascones, catalanes ni provensals.

D'Avinyó me som espitxat a Saint Remy, ciutat d'unes sis mil ànimes; i m'hi som trobat casi ab lo meteix. A Saint Remy ja senten parlar més en provensal; pero encara en senten parlar massa de francès. He vist el Sr. Rector, persona molt desxondida i zelosa, i m'ha confessat que la predicació se fa aquí en francès perque se considera més fi i més de bon to que no el provensal. ¡O filiteisme tarambana! ¡O *uniformisme* criminal! Aquest despreci de la llengua tradicional del país clama venjansa an el cel!

Dia 18. Vatx venir a Saint Remy per anar avuy a veure el gran Mistral. Me som espitxat a les nou cap a Maiano aont viu ell a una caseta a l'entrada del poble, una casa rodada de jardí, ab arbres esponerosos i forsa de plantes vestides de flors. Arribam an aquella casa veneranda. Una criada vé a obrirme les barreres. Com jo havia anunciada la meua visita desde Zuric, me demana si som jo el qui esperen. Com li dic que sí, me fa entrar, i me trop totd'una un senyor venerable, alt, robust

triunfador de la vellesa, sonrient, ple d'energía i de bondat. Es el gran Mistral, l'*Homer del sigle XIX*, el més alt poeta que la llengua d'oc ha tengut des qu'es llengua. M'abrassa, me fa entrar [78] dins el seu despatx, m'umpl d'atencions i de bones paraules. Jo li esprés el meu vivíssim agraiment i la gran alegria que tenc de trobar-me devant ell, de veure'l tan sà i tan xelest i tan robust, a pesar de tots els seus anys. Ell me fa grans mercès de tot això, i m'espressa la sorpresa que li causa el veure'm, de l'edat que som, cinquanta anys justs, no així com ell se figurava que jo era, d'una xixentena o més anys. M'ha demanat com va l'*Obra del Diccioniari*, per la qual ha dit que s'interessa fora mida, i que l'itx sens falta el nostre BOLLETÍ, que fa temps li enviam, ab el qual s'entera del moviment llingüístic de Catalunya. Jo li he donat conte de lo que feym per l'obra de restauració de la nostra llengua, i lo encoratjats qu'estam ab lo bé que mos van les coses del catalanisme dins la política espanyola, aont feym hora per llegua. El gran Mestre n'ha estat contentíssim, i m'ha dit que a la Provença i en general en el Mitx-dia de França, també hi van bé les coses per la llengua tradicional d'aquelles regions, per la llengua d'oc. Naturalment que no va tant bé com a Catalunya, pero així meteix treuen faves d'olla. Ha dit que dins tot França hi ha una reacció regionalista molt forta, i de cada dia hi torna més, la qual a la llarga acabarà per imposarse.

Li he demanat si tenia res an el teler, i m'ha dit que preparava el seu derrer llibre: *La cullita de les olives*, qu'es la cullita més tardana de Provença.

Li he demanat per favor, si no li havia d'esser molestia, que me lletgís una poesia seua en provensal per poder fer-me càrrec de la pronuncia actual d'aquesta llengua. A l'acte ha ubert un dels seus llibres, i ja es estat partit a lletgir. M'ha causada una gran sorpresa el veure que'ls sons *prepalatals africats* (tʃ, dʒ) i *fricatus* (ʃ, ʒ) son tornats *linguoalveolars africats*: ts, dz. De manera que *chato* (noya), *filibrige*, *canonge* sonen *dzato*, *filibridze*, *canondze*. Com també la a i la e àtones

sonen casi com en castellà, ben clares, i no's confonen elles ab elles com a Catalunya oriental i a les Balears. iQuant de temps hem cregut qu'això a València i a Lleida era un *castellanisme*! El fet de trobarse a Provença prova que no hi ha que pensar en tal *castellanisme*!

Hem conversat llargament d'això; m'ha mostrat, perque le hi he demanat, l'autograf del Sant Pare Pius X que li envià quant va fer els *vuytanta* anys, i que'l té an el punt més visible del seu despatx. En té les parets plenes de retrats ab autografs de grans escriptors i artistes i gent grossa de totes les nacions que hi son anats a rendirli homenatge. *M'ha confessat* que son tantes les cartes i llibres que li envien de totes parts, que'l contestar a tals persones li du una feynada feresta, li roba casi tot el temps. Per paga ell es tan *cumplit*, que contesta a tothom.

Llavó m'ha volgut dedicar tres postals ab el seu retrat de diferents edats. A una m'hi ha posat: *A Mossen Alcover | de tout cor | F. Mistral*. A una altra: *E vivo Catalougno! | F. Mistral*. A l'altra ha posat: *E vivo Maiorco! | F. Mistral*. —Li he agraides de tot cor aqueixes dedicatories, i llavò ha volgut que trincàssem un vas de vi a la *a la salut de Catalunya, Mallorca i de la Provença! a la salut de la llengua catalana i de la provensal*. [79]

Jo no'n solec beure de vi; pero avuy n'he volgut beure; i no vos dic res si le hi trobat bo. Bastava que fos cosa del gran Mistral.

Ja eren prop de les dotze, i m'es estat precis deixar en pau el gran Mestre. N'he pres comiat ben coral, i ell m'ha redoblades les expressions d'un efecte entranyable que li es a ell molt natural i que aquell qui n'es objecte, no sap com agrairli tanta de bondat. Així me'n ha pres a mi, que no sabia que'm passava d'emocionat que'm sentia.

M'ha acompanyat fins an el carruatge, i les derrerres paraules que m'ha dites i repetides de cor, son estades: *A reveire! ià Dieu siats!*

—Si, venerable Mestre! deya jo; sí, sublim patriarca de la llengua d'oc, *A reveire! ià Dieu siats!*

Putx an el carruatge, li fas la derrera capada de cortesia i la derrera capellada, i desapareixen de la meua vista ell i la seua caseta rodada d'arbres esponerosos i de plantes vestides de flors, i icap a Saint Remy!

Hi arribam demunt mitx-dia, dinam, i devers les dues me'n vatx a veure el Secretari del *Comú* o Ajuntament d'aquí, un amic d'En Mistral, que'l m'ha recomanat, poeta també i molt entès en llengua provensal, Mr. Sorrel. El trop a la *Casa de la Vila*. Me dona un poemet seu, *Lou Gangui* (un ormetx de pescar, una especie de *bolitx*), m'hi posa una dedicatoria ben afectuosa, me dona més claricia sobre la pronuncia provensal, i prenc comiat d'ell. Agaf el tren cap a Tarascó, i aquí n'agaf un cap a Montpeller, aont fas nit.

Dia 19. Com hi ha tan poques relacions literaries entre Catalunya i la Provença, Llenguadoc i Gascunya, demaní an En Mistral que fés favor d'indicarme el nom d'alguns *filibres* de Montpeller per poderlos visitar i restablir ab ells els vincles d'antiga germanor. Me donà el nom de tres: Mr. Arnavielle, Mr. Chassary i Mr. Marsal. Me posa la direcció del primer, ab el qual bellament trobaria els altres. La direcció de Mr. Arnavielle era la Redacció del diari *llegitimista* d'assí *L'Eclair*. M'hi present, i le hi trop. Mr. Arnavielle es ja d'edat, tindrà una xexantena d'anys, primet de cos, tot nirvi i briu. Es un entusiasta de la llengua d'oc i de Monsenyor lo Duc d'Orleans, son Rey i Senyor, qu'ell creu que s'asseurà an el trono de França i que hi restablirà el regisme dels antics estats francesos i declararà la llengua d'oc oficial per totes les regions que la parlen. ¡Deu fassa que sia així! ¡Amèn!

Tot parlant ab Mr. Arnavielle, s'es presentat un senyor d'una corantena d'anys, gruixadet, molt simpàtic, *lou Majourau En Jan Fournel, Sendic de la Mantenença de Lengadoc, Cabiscòu dau Parage de Mount-Peliè*. Fetes les mutues presentacions, hem seguit parlant de l'estat de l'esperit públic respecte de la llengua d'oc. Aquells dos bons senyors m'han confessat que, si bé hi ha a Montpeller i regions veynades l'organissació *filibrenca*, els *filibres* no son gayre i exerceixen molt poca

influencia en la cosa pública. La corrent general els es contraria, com ho es de tot lo tradicional; l'opinió pública està ben poc per restauracions de llengues i nacionalitats antigues; la gent s'es afrancesada i ha perdut tot sentiment de la propia personalitat ètnica. ¿Qui's recorda aquí, per exemple, del gran rey En Jaume d'Aragó, nat an [80] aqueixa ciutat dia 2 de febrer de 1208? ¿Qui's recorda que Montpeller va formar part del reyne de Mallorca i de la confederació catalana-aragonesa? Aquí casi no hi ha més que francesos, que no volen sebre res més que de França, i que no els interessa gens gens lo que sia estat Montpeller abans d'esser de França. Ademés, els *Felibres*, no exercint cap influencia dins les corporacions *Municipals* ni *Departamentals*, com desgraciadament no n'hi exerceixen, no contenen ab remeys pecuniaris per fer anar endavant llurs empreses; no disposen de diners, sensa els quals tan poca cosa se pot fer en cap orde de la vida. M'han dit aquests dos bons senyors que'l contrari més gros de la idea *regionalista* i de la restauració de la llengua d'oc es l'*Escola oficial*, tal com està montada, ab un esperit rabiosament *unitarista* i *antitradicionalista*. Es ver, han dit, que avuy hi ha una reacció regionalista, prou pronunciada an el Mitx-dia de França, pero encara no s'es feta sentir gayre en la realitat dels fets. Jo els he dit que no hi ha que descoratjar-se per res del mon, sino servarse forts en les bones idees i esserne sempre apòstols fervents i abnegats, perque tota causa que's defensa així, si es justa, com ho es la nostra, sempre acaba per triunfar.

M'ha, dit Mr. Arnavielle, que els reyalistes (orleanistes) en llurs *aplecs* polítics de propaganda se serveixen de la llengua d'oc, i qu'ell sempre hi parla en tots els actes de propaganda *llegitimista* ab molt de gust dels oyents. Això ja es un síntoma encoratjador.

Ab aqueys dos senyors som anats a veure el Sr. Marsal, un pintor, molt distingit, d'una xixantena d'anys, esquert, de mirada de foc, ab una cabeyera que li pega dalt les espal·les, dibuixant fi i colorista brillant. Ens ha mostrades una partida de pintures seues ben apreciades. Es un entusiasta de Montpeller, de Montpeller d'altre temps. —Som anats a ca-Mr. Chassary, i no le hi hem trobat ni a l'*Escola Normal*, aont té una

càtedra; ja n'era sortit. Sí que me'n ha sabut de greu no poderlo conèixer.

Després mos som aturats a la Redacció del periòdic mensual *La Campana de Magalouna* que surt aquí en llengua d'oc. Es una llàstima que no surta cada setmana! He demanat an el Director qu'establíssim el canvi ab el BOLLETÍ, i m'ho ha promés.

Aqueixa bona gent ens tenen an els catalanistes molta d'enveja com veuen que nosaltres tiram endevant ab les nostres empreses i que la causa de la llengua catalana fa tanta de via, hora per llegua, cap a la seua restauració i reintegració completa i definitiva.

He pres comiat d'aquella bona gent, havent convengut qu'hem de mantenir ben vius i ben estrets el vincles sagrats d'antiga germanor, no contra França ni contra Espanya, sino a favor de la nostra personalitat ètnica, a favor de nosaltres meteixos.

Dia 20. Com ja era dia clar som estats a Portbou i devers les set i mitja a Barcelona. ¡Quina alegria de tornarme trobar dins Espanya, en ple domini de la llengua catalana. He vists una partida d'amics.

Dia 21. He enllestides les feynes que tenia a Barcelona, i a les deu de la nit me'n putx an el magnífic vapor *Rey En Jaume I*, i icap a Mallorca manca gent! [81]

Dia 22. Abans de sortir el sol ja hem tengudes devant les muntanyes de Mallorca, i devers les set hem desembarcat an el moll de Palma, aont m'esperaven parents i amics, content jo de veure'ls a ells i ells de veure'm a mi, sà i fort i ab ganes de ferne una altra d'*Eixida* quant sia hora i convenga per l'*Obra del Diccionari* i de la *Gramàtica* de la nostra estimadíssima llengua catalana. ¡Tot sia per Deu i per aquesta llengua nostra benvolguda!

Un altra Doctor en filología romànica (81-83)

Es el nostre amic estimadíssim i distingit colaborador D. Pere Barnils. En Barnils, ja hu sabeu, es un dels tres joves que la Exma. Diputació Provincial de Barcelona l'any 1908 envià a estudiar filología romànica a l'Universitat de Halle. Els estudis havien de durar tres anys. En Barnils, acabats els tres anys, demanà per anar a completar sa formació científica a París ab els grans professors el P. Rousselot i Mr. Gilliéron, tot[s] dos de fama mundial. La Exma. Diputació de Barcelona, com sabeu, li concedí la oportuna pensió, i a París s'ha passats set mesos En Barnils estudiant a matar, guanyantse la més alta estima d'aquells dos professors incomparables, com tenguérem nosaltres avinentesa de tocar ab les mans a París els vint i sis dies que hi fórem, no fa gayre. Qualcú insinuà an En Barnils que convendria que provàs de prendre el Doctorat en Filología romànica, com ho havia fet En Griera a l'Universitat de Zuric. Pero En Barnils, no havent estudiat més que a l'Universitat de Halle (els set mesos de París no li servien per *doctorars'hi*, porque a França hi ha un altre règim escolar), sols a Halle poria prendre el Doctorat; i allà no calia pensar de presentar la *Memoria* o *Disertació* en català, sino ab alemany, i ademés havia de sufrir un examen de *filosofía* per quant a les Universitats alemanyes la *Filología* no va tota sola, sino agregada a la Filosofia, forma part de la *Facultat* de Filosofia. Això augmentava les dificultats; pero En Barnils no es home que les dificultats l'esperverin, sobre tot quant persona competent li diu que les pot desfiar. Persona així li digué que tiràs endavant, nosaltres li donarem l'empenta tan forta com sabérem, i posà fil a l'agulla: redacta la *Memoria* en alemany sobre el *dialecte alicantí* o *català d'Alacant*, qu'ell coneix prou bé per haverlo estudiat entany una trentena de dies recorrent tota aquella regió. Envia la *Memoria* a l'Universitat de Halle, i la hi admeten. Mentres tant, repassava ab gros esment tot lo estudiat durant aquells tres anys, i ademés empenia coratjosament, obstinadament l'estudi de la filología germànica,

el vell alemany o *gòtic*, i llavò la [82] filosofia, serventli de base la qu'havía estudiada an el Seminari de Vic. I estudiava tot això a les totes, a matar. La derreria de matx se'n hagué d'anar a Halle per lligar tots els caps i dispondre la cosa per porer entrar en combat i obtenir la victòria tan desitjada. A l'Universitat de Halle l'aculliren molt bé: li admeteren els documents que presentà dels estudis fets an aquella mateixa Universitat, a l'*Escola d'Arts Estudis i Institut Catòlic* de París i an el Seminari de Vic. En Barnils no ha cursat a cap Institut de 2a Ensenyansa, sino just an aquell Seminari; i ab el certificat d'Estudis del Seminari de Vic ja l'admeteren l'any 1908 a cursar a l'Universitat de Halle i ara l'admeteren per prendrehi el Doctorat. —¿Ho senten els nostres filisteus burócrates? iAqueixa consideració guarden les Universitats protestants d'Alemanya an els estudis fets an els Seminaris Esglesiàstics d'Espanya, consideració que no'ls-e guarden les nostres Universitats ni l'Estat espanyol, que's diu catòlic. —Arribà el dia 19 de juny, i En Pere Barnils rep orde de presentarse davant el Tribunal de la Facultat de Filosofia. S'hi presenta i sofreix lo *rigorosum examen* de *filologia romànica*, *filologia germànica* i de *filosofia*, i en surt ab tan bon nom que li donen la qualificació més alta que solen donar, la MAGNA CUM LAUDE. De manera que ja tenim En Pere Barnils *Doctor en Filologia Romànica*. Ell i En Griera son els dos únics que hi ha a Espanya. Els castellans no'n tenen cap; els dos que hi ha dins Espanya, son catalans. —Per lo mateix, donam an En Pere Barnils l'enhorabona més coral p'el seu *Doctorat en Filologia Romànica*, qu'esperam serà fructuosíssim per la nostra llengua, i el consideram faustíssim per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i de l'*Atlas llingüístic de la Llengua Catalana*. N'estam segurs de que tots els amics d'aqueixa *Obra magna* se'n alegraràn de cor del *Doctorat* d'En Pere Barnils.

En Pere Barnils es fill d'una família modestíssima, pero honradíssima de Centelles, per lo qual no contava ab remeys pecuniaris per poder fer cara an el gast qu'havía de du l'anar altra volta a Halle, estars'hi una mesada, pagar els drets de matrícules i del Grau. ¿D'ont havia de treure ell aqueys remeys, que pujaven uns *vuytcents cinquanta francs*? Vàrem

escriure desde Londres a l'Exm. Sr. D. Enric Prat de la Riba, President de la Diputació, a veure si aquesta voldria pagar lo del Grau. I D. Enric, com era d'esperar del seu entusiasme proverbial per tot lo que's refereix a la llengua catalana, ho va prendre ab tant d'interés i va trobar tan ben disposats els altres senyors Diputats, que tenen tan ben acreditada la seua amor vivíssima a tot lo que sia cultura i [83] enaltiment de la nostra llengua, —que la Diputació dia 12 de juny votà **500** pessetes per això del Doctorat d'En Barnils, que va fer efectives d'hora, i nosaltres hi afegirem les restants, no de mala gana ni posant cap cabell blanc, sino de molt bon gust. Es tan sagrada per nosaltres la causa de la nostra llengua, qu'es la mateixa causa de la Patria, suprema sempre, que consideràrem qu'estàvem an el cas d'oferirli aqueix nou sacrifici (Deu no mos ho tenga en retret ni en vana gloria).

Un article de fonética catalana (83-84)

En Pere Barnils cridà tant l'atenció del P. Rousselot, el primer fonetista del mon, ab motiu de concórrer ell a la càtedra i laboratori del gran professor, qu'aquest el convidà a col·laborar demunt la seua *Revue de Phonetique* que publica a París, fa dos anys. Honrat En Barnils ab tal convit, escrigué un article, *Études de prononciations catalanes à l'aide du palais artificiel*, en francès, com se suposa; i el P. Rousselot le hi va admetre volenterosament, demanantn'hi d'altres ab viva insistència. Dit article es sortit ja dins el primer fascicle del tom II, corresponent a enguany, de *Revue de Phonetique*, omplint les planes 50-68. Com ho indica el títol, tot l'article se funda ab les observacions fetes ab dos *paladars artificials* demunt el mateix Barnils i el Dr. Grier. De manera que la base es la pronúncia catalana de Centelles (d'ont es nadiu En Barnils) i de Sant Bartomeu de Grau (d'ont ho es En Grier). Encapsalen l'article dues làmines ab vuytanta reproduccions d'aquells *paladars*

artificials impressionats p'els nostres dos *Doctors en Filologia*. D'aqueixes impressions se dedueixen conseqüències lluminosíssimes sobre l'articulació dels sons *llinguodentals*, *llinguoalveolars* i *prepalatals* del català, que desvaneixen les teories o conclusions qu'alguns filòlegs havien formulades sobre el català sense haver observada bé la pronúncia catalana per falta de medis d'observació.

No deym més per ara d'aquest article d'En Barnils perquè ell ens ha promès ferne un extracte i una ampliació demunt el BOLLETÍ quant tenga gens de lleguda.

En Barnils en té d'altres d'articles pensats i preparats per *Revue de Phonetique*, tots de gran actualitat científica, com també n'ha enviat un en alemany sobre el dialecte de la *Vall de Gallinera* (entre Gandia i Xixona) a la famosa *Zeitschrift für Romanische Philologie* del gran Dr. Gröber, la primera revista de filologia romànica d'Alemanya, el Director de la qual li ha contestat que li publicarà dit article. —Ah idò? ¿Que vos [84] figurau que paupam els qui ens hem aficat dins la closca això de l'*Obra del Diccionari*, de la *Gramàtica* i de l'*Atlas Lingüístic de la Llengua Catalana*? Si Deu ens dona vida i delit com fins aquí, no seràn tot berbes l'esquerra que mourem a favor de la causa santa de la nostra cent voltes gloriosa llengua catalana.

«Bulletin» i «Revue» «de Dialectologie Romane» (84-85)

Son sortits els nombres d'aqueixes dues publicacions, corresponents a janer-abril d'enguany.

Vetassí el *sumari de Bulletin*:

M. L. Wagner,⁷ *Le Musée et la Société d'Ethnographie Italienne*. — *COMPTES RENDUS*: *J. Huber*, *Zur Methodik de Mundarterforschung* [p'el mètode de l'escorcoll dialectal] (B. Schädel). — *P. Massia*, *Note di toponomastica* (M. L. Wagner). — *Malagoli*, *Studi sui dialetti, reggiani* L'articolo maschîle singolare nel dialetto di Piandelagotti (B. N. Terracini). — *P. E. Guarnerio*, *Note dialettologiche agli Statuti latini dell' antico comune di Pedemonte* (J. Jud). — *M. L. Wagner*, *Aggiunte e rettifiche al vocabulario dello Spano* (p. e. g.). — *L. Röhrsheim*, *Die Sprache des* [la llengua del] *Fra Guittone von Arezzo* (L. Jordan). — *C. Battisti*, *Bericht über eine Forschungs reise zur Untersuchung der ladinisch-trientinischen Mundarten* [Relació d'un viatge d'escorcoll per l'investigació dels dialectes ladins-trentins] (J. Jud). — *G. Konkal*, *Etymologische Streifzüge* [Escursions etimologiques] (P. B. f.) — *F. Mainone*, *Laud- und Formenlehre in der Berliner franko-venezianischen chanson de geste von Huon de Auvergne*, [fonètica y morfologia de la cansó de gesta franco-veneciana de Huon d'Auvergne, còdic de Berlín] (W. Suchier). — *M. Friedwagner*, *Über die Volksdichtung der Bukowiner Rumänen* [sobre la poesía popular dels Bukowiner-rumans] (W. Suchier). — *A. Scriban*, *Ortografia Romîneasca* (M. L. Wagner). *ANALYSES D'AUTEURS*. — *M. Klinghardt und M. de Fourmestraux*, *Französische Intonationsübungen* [Exercicis d'entonació francesa]. — *G. Ziccardi*, *Il dialetto di Agnone*. — *E. Herzog*, *Aus dem Atlas Linguistique*. — *CHRONIQUE DE LA SOCIÉTÉ*: nouveaux membres. — *Nouvelles, Bibliographie*.

Vetassí el *sumari* de *Revue*: [85]

F. Krüger, *Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*: Fortsetzung [Investigacions de geografia llingüística an el Languedoc i an el Rosselló]. — *W. v. Wartburg*, *Die Ausdrücke für die Fehler des Gesichtorgans in den romanischen Sprachen und Dialekten* [Les expressions per anomenar els defectes de l'orga visual dins les

⁷ Nota (1) de l'original: Els noms en cursiu indiquen els autors dels treballs; els noms entre parèntesis indica l'autor de la crítica que'l *Bulletin* o *Revue* publiquen sobre l'obra que s'anomena dins el *sumari*.

llengues i dialectes romànics: Continuació]. —K. Göhri, Die Ausdrücke für Blitz un Donner im Gallo romanischen [Les expressions per anomenar el llamp i el tro en gal·lo-romànic. —P. Barbier fils, Quelques mots français avec *br-* ou *bu-* initial. —C. Salvioni, Postille italiane e ladine al «Vocabulario etimologico romanzo». —P. Barbier fils, Chronique étimologique des langues romanes.

Un nou confrare (85)

Ha comensat a sortir *Llum Nova*, quinzenari, a *Migjorn Gran* (Menorca) «portaveu de la *Secció Minerva* de *L'Unió*» de dita vila. Està escrit en bon català de Menorca ab molt bon sentit en quant a Relligió i a Patria. Hi surten les firmes d'En *Francesc d'Albranca* (Dr. Francesc Camps) i de N'Andreu Ferrer, entusiastes col·laboradors de la nostra *Obra del Diccionari*. Tant un com l'altre son dels *col·laboradors de poca son*. Molt de camp tè per còrrer el nou periòdic dins Menorca, vull dir, molta de feyna a fer. ¡Ay si ell lograva despertar entre els menorquins l'amor a la personalitat històrica balear i sobre tot a la nostra llengua nadiua, qu'es l'ànima i l'expressió més intensa i més fonda de la Patria! ¡Bé està *Llum Nova* an el cas de cridar ben fort a tots els menorquins: *Desperta, ferro! ifiram! ifiram!*

Desitjam an el nou confrare molts d'anys de vida i bona sort en totes les seues coses. Amèn.

“La Campana de Magalouna” (85-86)

Aquest es el títol d'un simpàtic i valent confrare que fa desset anys que surt a Montpeller cada més escrit en llengadocià de Montpeller, i sol publicar un suplement literari. Día 19 de juny, que fórem a Montpeller, visitàrem la *Redacció* i l'*impremta* d'aquest benemèrit confrare. Proposat an el Director de canviar ab el BOLLETÍ, ho acceptà de bon cor, i nosaltres ben contents! Es que desitjam ferm ferm renuar els vincles d'antiga germanor entre les regions del Mitx-dia de França i Catalunya. No, ni aquelles regions ni nosaltres no porem oblidar la nostra historia. Poble que s'oblida a sí mateix ino dic res si l'obliden els altres ben aviat! i l'esborren del *llibre de la vida* com un mot mal escrit i que ja no té cap servici. —iAh bons amics que repicau tan granat *La Campana de Magalouna*! No vos canseu de repicar per Deu, per la Patria i per la [86] llengua d'oc. No oblideu may el nostre humil BOLLETÍ i deixaumos arribar cada més les vostres valentes repicades.

Los vuyt Dolors de la Mare de Deu (86)

Son uns Goigs populars del Pla d'Urgell, que ha recullits el nostre bon amic En Valeri Serra i Boldú de boca dels cullidors i cullidores d'oliva que les canten de temps immemorial. Bé ha fet l'amic Serra de publicar aqueys Goigs a fi de que's conservin millor i seguesquin cantantse en les cullites d'oliva del Pla d'Urgell. Tant de bo que's recullissen tots els altres *Goigs* i cançons populars que encara's conserven vives dins moltes encontrades de llengua catalana desde Salses fins a Santa Pola, desde Ribagorça i Calaceit fins a les Balears i Alger!

“Portofolio Fotogràfico de España” (86)

Devem a l’amabilitat de l’editor de Barcelona D. Albert Martín els quaderns d’aqueixa obra, corresponents a les provincies de Burgos, Barcelona, Toledo, Valladolid, Oviedo, Logronyo, Vitòria, Palència, Pontevedra, Zamora, Alacant, Saragossa, Tarragona, Guadalajara, amb mapes i vistes panoràmiques i de monuments i descripcions i curioses clarícies de dites provincies. Es una obra que recomanam an els nostres lectors, i agraïm a l’editor l’atenció qu’ha tenguda d’enviarlamos.

Conferencias de filologia romànica (86-87)

En donà una serie aquesta ivernada i primavera a l’Ateneu el nostre bon amic En Manuel Montoliu a conte dels *Estudis Universitaris Catalans*, això es, ab caràcter d’un *curs* de dits *Estudis*. En Montoliu ab aquestes *conferencies* o *llicons* se proposà principalment divulgar els principis i elements de la filologia romanica tal com s’estudia avuy dins les Universitats alemanyes, italianes i suïsses, i dins les grans obres de dita ciencia. Aquesta idea de divulgar els coneixements que aquelles obres inclouen, com, per exemple, *Grundriss* del meritíssim Dr. Gröber, es oportuníssim dins Espanya, dins Catalunya, aont desgraciadament cavalgam tan enrera i anam tan prims de roba i de lloms en materia de ciencia llingüística.

La premsa catalanista de Barcelona a son temps ressenyà i extractà les *Conferencies* d’En Montoliu, i fins i tot un amic s’era compromés a fer mosne una nota-resum de cada una; pero per una llamentable mala inteligencia, no ens arribà la cosa, i no hu poguérem publicar.

Cinc foren les Conferències que donà En Montoliu. La primera versà sobre l'història de la filologia romànica desde el segle XIII fins an el XVI en referència especialment a Provença i Catalunya. —La segona conferència versà sobre la filologia romànica durant els sigles XVI, XVII, XVIII i XIX, fixantse en l'importància científica que ofereix [87] l'humanista andalús, canonge Aldrete, com a filòleg; descrigué el caràcter especial de la erudició filològica del segle XVIII, i esposà com an el segle XIX la ciència alemanya s'amparà de la filologia, constituintla primer En Frederic Diez i coronant l'obra d'aquest els filòlegs posteriors, adherintse els francesos i italians an els alemanys. —La tercera conferència versà sobre la fonètica catalana, fent veure lo deficient qu'es l'ortografia usada i la necessitat dins la ciència d'adoptar un sistema de transcripció que'ns representi gràficament tots els sons de la llengua. —La quarta conferència va esser sobre la divisió de les llengües romàniques, l'imperfeció que's nota en la subdivisió que n'hi ha que fan en dialectes dins cada llengua literaria, i sostengué que la morfologia ens dona el criteri que caracterisa una llengua romànica; i finalment tractà de les oscilacions i desplassaments que a través dels sigles han soferts les fronteres del domini de les llengües romàniques. —La conferència cinquena tractà del llatí, de l'origen d'aquesta llengua, del lloc que ocupa entre les indo-europees, de la via que va fer desde el Laci cap an els quatre vents del mon ab les armes triunfadores dels romans, les lluytes que hi hagué de sostenir ab les llengües primitives de les províncies conquistades, i com el llatí se transformà en la serie gloriosa de llengües neo-llatines.

En Manuel Montoliu ha feta una bona obra donant aquestes conferències, i se'n haurien de donar moltes a Catalunya, Balears i València de conferències divulgadores de la ciència llingüística, aplegada dins les grans obres de la filologia romànica, tan conegudes fora d'Espanya i tan desconegudes desgraciadament entre nosaltres.

iSe fa a sebre...! (87)

Una bona nova. Com ens envien molts de llibres i opuscles que's van publicant, uns de cosa filològica i altres de rònega literatura; i, com solen dir qu'un home no es més qu'un home, això es, que, per feyner qu'un sia, si n'hi donen massa, no hi pot donar raó, i la feyna romàn sensa fer; i això meteix ens passava a nosaltres ab els llibres i opuscles novells qu'ens enviaven, que no'n poríem donar conte tan aviat com pertocava, no per falta de voluntat, sino de temps; —hem proposat a Mn. Miquel Costa i Llobera si's voldria encarregar de fer la crítica de dits llibres i opuscles que no sien de filología, pero sempre escrits en català, i es estat tant bondadós qu'ha dit que sí. Lo qual li agraim ab tota la nostra ànima. Ja n'hi hem enviat un feix de tals llibres i opuscles, els que teníem aturats. —En quant an els qui tracten de filología, seguirem nosaltres fentne la crítica així com les altres feynes nostres ens ho permetin. —Les crítiques de Mn. Costa sempre seràn principalment desde el punt de vista de la llengua catalana. Comensarem, si Deu ho vol, a publicarne dins el BOLLETÍ d'agost.

Estam seguríssims de que'ls nostres subscriptors i tots els amics de les lletres catalanes en seràn ben contents de qu'hàgem ginyat Mn. Costa a fer de crític literari del nostre BOLLETÍ, el qual per això està completament d'enhorabona. [88]

Bibliografía filologica (88-94)

I

Sprachgeographische | Untersuchungen in Languedoc | und Roussillon | *Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde | bei der philosophischen Facultät | der grossherzoglich Hessischen Ludwigs-*

*Universität | zu Giessen | eingereicht von | Fritz Krüger | aus
Spremburg, N.—L. | Hamburg 1911. —Un opuscle de 42 planes de
233 x 161 mm.*

El nostre bon amic Dr. Krüger ha tenguda l'atenció, que li agraim de tot cor, d'enviarnos ab una dedicatoria ben coral aqueix tros, el capítol I, de la *Disertació sobre Escorcolls de Geografia llingüística an el Languedoc i an el Rosselló que, per obtenir el Doctorat, ha presentada a la Facultat de Filosofia de l'Universitat de Giessen del Gran Ducat de Hessen*. El Dr. Krüger va nèixer a Spremburg l'any 1889; feu a diferents bandes sos estudis de primera i segona ensenyansa, fins que l'any 1908 topà a l'Universitat de Halle el nostre benvolgut amic Dr. Schädel, professor d'allà, el qual li inspirà l'amor a la llengua catalana; i tant s'hi infundà el jove Krüger, que escullí per tema de la seua *Disertació Doctoral* un punt de la llengua catalana. Ab aquest objecte va estudiar a l'Universitat de Montpeller el segon semestre de 1910, i feu algunes eixides a Perpinyà i fins una, encara que curta, a Mallorca. Dins el juliol i agost d'aquest any mateix (1910) va recórrer la frontera llengadociana-catalana, això es, desde Hospitalet (Depart. de Vaar) devora Andorra, per Ascou, Lafajolle, Niort, Rodame, Bessede, Axat, Caudiés de Fenouillet, Vira, Prats, Pezilla, Trevillach, Montalbà i Bulaternera fins a la divisió del Conflent ab el Rosselló; i estudià el llenguatge català i llengadocià respectivament de *cent i un* pobles. Els resultats d'aquest estudi dona el Dr. Krüger dins la seua *Disertació Doctoral*, esposant la *Fonètica* i la *Morfología* del català i del llengadocià que's topen an aquelles regions i s'invadeixen mutuament. L'opuscle que'ns ha enviat l'autor, inclou el tractat que les *vocals tòniques*, i umpl 40 planes. Demunt *Revue de Dialectologie Romane*, any 1911, p. 278-338, es sortit el tractat de les *pretòniques àtones* (Unbetonte Vortonvokale), de les pretòniques d'aczent secundari (Nebetonige Vortonvokale), de les *vocals finals* (Auslautvokale) i de les *vocals post-tòniques àtones* (unbetonte Nachtonvokale). Demunt la mateixa revista, quadern corresponent a janer-abril, es sortit el tractat

sobre *Consonants*, això es, *consonants totes soles* (Einfache Konsonanten): les *llabials* (p. b, f, v, w, m).

Això es lo que coneixem de la *Dissertació Doctoral* d'En Krüger, feta, se veu, ab tot l'esment, entusiasme i bona voluntat qu'ha pogut, prenentse per això la gravíssima molestia de tresscar tants de pobles escampats per paratges de mala petja, molts d'ells lluny de remeys i que posen a prova l'entusiasme científic del més pintat.

Per això donam l'enhorabona més coral an el Dr. Krüger per la seua *Disertació* i li agraim ab tota l'ànima l'interés que s'ha pres per la llengua catalana, consagrantli la seua *Tesi Doctoral*. [89]

II

*S.C. prof. Pier Enea Guarnerio | **Appunti Lessicali Bregagliotti** | Note lette nelle aduanze del R. Istituto Lombardo | di Scienze e Lettere | Milano | Tipo-Lit. Rebeschini di Turati E. C. | 1908. —Un opuscle en dos quaderns, estret de *Rendiconti del Reyal Institut Llombart de Ciència i Literatura* de Milàn.*

Grans mercès an el nostre estimadíssim amic i ornament de la Ciència Romanista, el Dr. Guarnerio de Milà, catedràtic de filologia de l'Universitat de Pavia, el qual ens ha honrats enviantmos aqueixa notable producció seua. Se tracta de docents aclaracions sobre altres tants de mots del dialecte de Val Bregaglia, de la Suïssa italiana entre el llac de Como i l'Engadina. Pero ¿que té que veure aqueixa vall ab la llengua catalana? Dirà qualcú. Sols un que ignor completament la cosa romanista, pot fer tal pregunta. El dialecte de Val Bregaglia es un de tants de dialectes neollatins que formen els grans boldrons llingüístics dels idiomes romànics, estretament entrebaulats ells ab ells, fins an el punt de que casi tot aclariment de mots d'uns dialectes serveix d'aprop o de lluny per aclarir molts de mots dels altres dialectes. Sí, de les precioses

observacions del Dr. Guarnerio sobre aquells *docents mots* de Val Bregaglia, bon profit en porem treure per l'*Obra del Diccioniari* de la nostra llengua, que no es més qu'un conjunt de dialectes neollatins, com els que poblen l'estrenua Itàlia. Per això n'estam ben contents de que el Dr. Guarnerio vaja il·lustrant dialectes italians ab la potent clarendera del seu poderós ingeni i amplíssima ciencia filològica.

III

P. E. Guarnerio | La Rosa delle Alpi | Estratto dagli «Studi letterari e lingüistici» | dedicati a Pio Rajna | Firenze | Tipografia Enrico Aiani | Vía Ghibellina, 51-53 | 1911. —Opuscle de 18 planes de 276 x 194 mm. —El nom català del Rhododendron ferrugineum.

També ens ha honrats el Dr. Guarnerio ab un exemplar d'aqueix curiós estudi, que li agraim de cor. Tal estudi està destinat a escorcollar i aclarir tots els noms romànics que an els Alps i regions veynades presenta aquella planta, coneguda dins la botànica ab el[s] noms de *Rhododendron hirsutum* i *Rhododendron ferrugineum*. Resulta molt interessant l'enfilall llargarut de noms i més noms vulgars que el Dr. Guarnerio retreu i desllatiga dins aqueix opuscle, noms que's troben an els Alps i a les regions veynades. Ara ha resolt no concretar ja els seus escorcolls an els Alps, sino que'ls ha estesos a tots els dominis llingüístics neollatins. Per això ens va escriure, com diguérem demunt el BOLLETÍ d'abril, que féssim la mercè d'enviarli els noms que té aquella planta dins el domini de la nostra llengua. Sobre això férem una crida an els nostres col·laboradors, i vetaquí lo que fins avuy ens han contestat: [90]

Mn. J. P. Blazy, amic benivolgut i col·laborador fervent, desde Ribesaltes (Rosselló) ab data de 20 de matx, ens diu: «Som ohit la crida de vostè i fassame'l favor de creure que sempre som el seu devot servent. Donques an el meu benivolgut trosset de Rosselló, Conflent y

Vallespir, del *Rhododendron ferrugineum* se'n diu *Gabet* o bé *Pentecostera*, perquè aqueixa planta hi sol florir p'els entorns de Pentecosta».

L'altre bon amic i zelós col·laborador D. Ignasi Fages de Figueres ab data de 17 de matx ens comunica qu'ha consultat sobre tal *nom de planta* el notable botànic D. Joaquim Codina, que ha publicat «*Apuntes para la flora de La Sella y su comarca*», el qual contesta que a La Sella, dont ell es metge, entre Girona i Santa Coloma de Farners no es coneguda tal planta, i per lo mateix no hi té nom. Però En Fages no's contenta ab això, i ens recorda que'l Sr. Vayreda, de Lledó (Empordà), dins sos notables «*Apuntes para la flora catalana*» diu que el *Rhododendron ferrugineum* L. se fa a «Pirineos: común en la región alpina, bajando hasta Molló (alt Vallespir); en la vertiente francesa hasta *la Preste* (mès enllà de Prats de Molló, entre l'alta conca del riu Tec i del riu Tet). —Junio-noviembre, vulgar: NARÉTS».

L'altre gran amic nostre i entusiasta col·laborador, Mn. Jacinto Costa, Rector de Rocabruna, poblet encastellat an els Pirineus entre Camprodon i Prats de Molló, ens escriu ab data de 21 de matx: «He procurat informarme de la existencia de tal planta en nostre comarca escriguent an el prestigiós botànic d'Olot, D. Ramon Bolòs Saderra, farmacéutich, amic meu estimadíssim y notabilitat botànica, avuy pot-ser la primera de la provincia geronina, qui en carta d'ahir me respòn: *Reverent amich: en contesta a la teua dech dirte que el RHODODENDRON FERRUGINEUM L., que viu en les muntanyes de Nuria, se anomena en vulgar NARETS, MUIXERETA Y BOIXOS DE LA MARE DE DEU*».

Lo Rt. P. Adeodat F. Marcet, OSB de l'Abadia de Montserrat, ab data de 4 de juny ens escriu: «Un amic m'ha ensenyat vostra *Crida* sobre'l *Rhododendron ferrugineum* L, i com aficionat a Botànica dec manifestar que la tal planta es anomenada *Gabet* i *Gauet* a la Vall d'Aran i *Salabardà* a Berga. Se troba an els Pirineus aragonesos (Monte-Soba, Formigal de Sallent, Puerto de Canfranc, Panticosa, Reclusa, Maladetta), i en Catalunya se troba a Peguera, Pla de la Rabassa i boscos de Segalés i

voltants aont es abundant. —La planta *xiprell* qui floreix a l'ivern, no es pas *Rhododendron ferrugineum* L., puix aquest floreix de juny a agost. Ab tota probansa la planta que teniu a Mallorca que'n dieu *xiprell* es la *Erica multiflora* L, que aquí en diuen *xiprell*, *bruc* i *bruguera*, que té les fulles com les del *bruc*, flors vermelles, i floreix de novembre a janer. Ademés el *Rhododendron* es planta *alpina* o de punts enlayrats i la *erica multiflora* no hu es pas. Vos envio un brotet d'aquesta última, per que pogueu comprovar lo que vos dic». Efectivament, el brot que'n envià el P. Marcet es molt consemblant an el *ciprell* o *xiprell* mallorquí; aquell es un poc més clar de color. El Dr. Griera per la seua part diu que an el seu poble, Sant Bartomeu del Grau, existeix el *Rhododendron* ab el nom de *Muixereta*. [91]

Sobre lo que'ns diu el nostre respectable amic P. Marcet de que el *xiprell*, *bruc* o *bruguera* no es *Rhododendron*, sino *Erica multiflora*, hem de fer avinent que el Dr. Guarnerio, entre els noms vulgars del *Rhododendron ferrugineum*, § III, B), posa: *Brughiera*, «la qual» diu, «del sentit primitiu de *ericaia*, s'allarga an el de *mata*, de BRUG, nom que's dona per celta, Meyer-Lübke, *Einführung*, 2a ed. n. 43; Salvioni, *App. merid.* 65, posa totes aquestes formes, que's troben dins la Saboya: *bro ïèrě*, *brê ïèrě*, *brevire*, *bruire*, *brire*: totes les quals repeteixen ab variants fonètiques locals el francès *bruyère*, que s'igualà, com es sabut, ab el llombart *brüghera*, el genovès *brüghéa*, el piemontès *brüéra*, etc., això es, BRUG + el sufix -ARIU, veyau Körting, 3a ed. n. 10.313».

IV

Diccionari | Català-castellà | y | Castellà-català | Publicat en
presencia del Saura | i dels millors i més moderns treballs de filologia
| per | Juseph Pujal y Serra | Catedràtic | Doctor en Filosofía y
Lletres | Barcelona | Fills de E. Pujal | Passeig de la Duana, 19 |
 1911. —Un volum de VIII 165 + VIII-696 planes de 169 x 115 mm.

Rebérem, mesos enrera, aquest nou *Diccionari*, no recordam de quí; suposam que'l mos envià l'autor. Sia el qui sia que'ns tengué tal atenció, la hi agraim. L'autor no'l coneixem més que per servirlo. Suposam que ens enviaren aquesta obra per que hi diguèssim la nostra. La hi direm ab tota sinceritat, així com acostumam. —Lo primer de tot, ens ha cridada l'atenció i feta una impressió dolenta que la part catalana, el *diccionari català-castellà* només tenga 165 planes i el *diccionari castellà-català* en tenga 696, allà ont les planes del *català-castellà* son de dues columnes, i el *castellà-català* de tres. D'això per força qualsevol ha de coletgir que'l *castellà* es quatre vegades més ric que'l *català*, lo qual es una solemne mentida.

Una cosa hi ha an aquest *diccionari català-castellà* de lo més cèlebre que haguèssim vist may. S'hi fa avinent que s'hi suprimeixen: a) totes les paraules que s'escriuen ab les mateixes lletres en abdues llengues; b) totes les que no ofereixen més diferencia que en català «duplicuen» una lletra: v. gr. *abadessa-abadesa*, *al·lucinar-alucinar*; c) totes les paraules que acaben en *-ent*, *-ant*; d) totes les que en català acaben en *-at* i en castellà en *-ado*; e) totes les que en català acaben en *-o*, *-io*, *-ió* i en castellà en *-on*; f) totes les que acaben en català en *-tat*, *-at*, *-ut* i en castellà en *-dad*, *-ad*, *-ud*; g) totes les que en català acaben en *-ós* i en castellà en *-oso*; h) totes les que en català acaben en *-iu* i en castellà en *-ivo*; i) totes les que acaben en català en *-atge* *-atje* i en castellà en *-aje*; j) totes les que en català acaben en *-ment* i en castellà en *-miento*; k) totes les que en català acaben en *-ach*, *-ich* etc. i en castellà en *-aco*, *-ico*; etc.; l) totes les que en català acaben en *-à* i en castellà en *-ano*; ll) totes les que en català acaben en *-i* i en castellà en *-io*; m) tots els verbs recíprocs dels quals se doni la equivalencia dins la part castellana de l'obra; n) tots els modos adverbials de dues o més paraules de les quals se doni l'equivalent en la part castellana de [92] l'obra; ny) totes les paraules que en català duen *s*, *ny*, *tx*, *x*, *l·l* i en castellà duen, *z*, *ñ*, *ch*, *ll*.

Confessam que may haviem vist un *diccionari* fet ab aquest sistema, que'l consideram absurdíssim i depressiu fora mida p'el català. Lo salat es

que l'autor diu que ha adoptat tal sistema per «simplificar en lo possible» el seu «Diccionari». Que'ns perdón l'*Autor*! pero té una manera de «simplificar» absolutament inacceptable. Si el català fos un dialecte del castellà, comprendríem perfectament aquest sistema que redueix el *Diccionari català* a un *apèndic*, a una *dependencia* del *Diccionari-castellà*. Essent el català, com es, una llengua ab tants de reguinyols com puga tenir el castellà, de tanta de mereixera i honorabilidad com puga pretenir el castellà, el sistema de fer el *Diccionari-català* adoptat p'el Sr. Pujal (iDeu li ajud allà ont es[!]), es senzillament una... *equivocació* massa grossa. Sens dubte l'autor ab la seua obra ha volgut prestar un servici a la llengua catalana; pero, a la nostra manera de veure, li ha resultat tot lo contrari. —Llamentam també i no mos explicam com una persona que té pit per envestir la redacció i publicació d'un *Diccionari català*, va tan enrera d'ortografia que encara escriu *fondrer*, *ometrer*, *viurer*, *beurer*, *vendrer*, etc., ¿Com ignora el Sr. Pujal la regla per distingir els infinitius que no duen *r* final dels qui en duen, que consisteix en desfer el futur imperfet del mateix verb, que's compòn de l'infinitiu i del present d'haver: *fondré* < *fondre-he—fondre*; *ometré* < *ometre-he—ometre*; *viuré* < *viure-he—viure*; *beuré* < *beure-he—beure*, *vendré* < *vendre-he—vendre*, etc., etc.

Hem fulletjat una mica aquest *Diccionari català*, i l'hem trobat tan manxol, tan deficient, tan... *simplificat*, que ens ocorre preguntar: ¿pero per que l'havien de publicar aquest *Diccionari*? ¿Quina falta feya? ¿Quin buyt vé a omplir? Que no's diga que obeeix a l'idea de dotar la nostra llengua d'un *Diccionari manual*. Si negú digués això, contestaríem que la llengua catalana desde l'any 1854, ifa cinquanta vuyt anys! Posseeix el *Diccionario Catalán Castellano* del P. M. Fr. Magí Ferrer (Barcelona, 2a ed.-1854), més *manual*, mes manetjable que no el del Sr. Pujal, ja qu'es d'un tamany més reduït, i llavò molt més complet, es a dir, du centenars i centenars de paraules que dins el del Sr. Pujal brillen per llur ausencia. I no parlem de l'apreciable *Diccionari Català Francès-Castellà* de N'Antoni Bulbena (Barcelona, 1905), per l'estil de manetjable com el del Sr. Pujal,

pero incomparablement més complet. Per lo meteix, ¿quin benefici vè a fer a la llengua catalana el *Diccionari* del senyor Pujal? No hu sabem absolutament. Ara si mos diuen que el Sr. Pujal estava ab son dret de fer el *Diccionari català* que li donàs la gana, perque negú se'n ha d'anar a fer els contes a la seua bossa ni a capturarli en res ni per res la seua llibertat, —posada la questió an aquest altre terreny, no tenim res que objectarhi: *cadascú fa sopes del seu pa, així com li passa per l'escudeller*. [93]

Osservazione varie | *sui dialetti meridionali di Terraferma* | (Serie I-III) | *Nota* | del M. E. Carlo Salvioni. —Stratto dai *Rendiconti*, del R. Ist. Lomb. di sc. e lett., Serie II. Vol. XLIV, 1911. —Opuscle de 51 planes de 241 x 160 mm.

Osservazione varie | *sui dialetti meridionali di Terraferma* | (Serie IV) | *Nota* | del M. E. Carlo Salvioni. —Stratto dai *Rendiconti*, etc. (ib.) —Opuscle de 14 planes de 241 x 166 mm.

C. Salvioni | **Per la fonetica e la Morfologia delle** | **parlate meridionali d'Italia** | Milano —Casa Editrice L. F. Cogliati | Corso Porta Romana, 17. | 1912. —Un opuscle de 38 planes de 243 x 170 mm.

Agraim ab tota la nostra ànima an el professor de Milà C. Salvioni l'exemplar que'ns ha enviat de cada una d'aqueixes produccions de les quals acabam d'indicar el títol. Diferents vegades hem parlat demunt el BOLLETÍ d'aquest filòleg eminent, director de l'*Obra del Diccionari de la Suissa Italiana*, de que també parlàrem mesos enrera. El Dr. Salvioni es un dels filòlegs notables que hi ha an el mon, i sens dupte el primer dialectòleg d'Itàlia. ¿Qui com ell coneix els molts de dialectes italians? Bé hu demostra ab l'enfilall d'estudis que sobre tants de dialectes no s'atura de publicar, com aquests tres indicats més amunt, reblits de sana

doctrina romanista, interessants una cosa de no dir, aont esbrina i desllatiga l'etimologia de centenars de mots dels dialectes catalans. Així, per exemple, dins *Osservazioni varie*, n. 9, estudia la forma *annare* (*anar*), qu'es troba dins l'Itàlia meridional, i de *annari* (*anar*), qu'es troba a Sicília; i diu qu'aquest verb, tant català, figura dins el *Codex cavensis*, procedent de la primeria del segle IX, com qui no diu res. De manera que el professor Salvioni considera *annari*, *annare* «indígena» d'aquelles encontrades italianes. ¿Qu'es «indígena» d'allà o de Catalunya o d'una banda i altra? Seria curiós aclarirho.

Estudia també En Salvioni, dins l'*Osserv.* 84 el mot napolità *Schereffe* [skereffe], que vé a significar *xarradissa*, *rall*, *befa*, *lulea*. Es evident que'l mot català *esquerefall* (demostració exagerada d'afecte o d'espant; crits que's fan per una cosa o altra) es de la meteixarel que'l mot napolità. A Mallorca tenim, además, els mots *esquer*, *esquera*, que signifiquen *renou*, *escàndol* o *crits* que's fan per una cosa o altra. *Schereffe* i *esquerefall* ¿sortiràn de *esquer*, *esquera* [əské, əskérə]? ¿seràn aqueys dos mots mallorquins derivats immediats de la rel comuna, que desconeixem absolutament? —En Salvioni indica si *schereffe* vendrà de *calefare*: *galeffare* (jugar, bouetjar), atribuïnt a la influència de *scherzare* les tramudances de sons que hi ha de *calefare* a *schereffe*. La trobam un poc esquerrana aqueixa explicació, sia dit ab tot lo respecte que'ns mereix el Mestre Salvioni.

Dins el tractat *Per la fonètica* etc., n. 6, posa la forma siciliana *virtaderi*, qu'es exactament la forma catalana *vertader*, *vertadera*. Aquest adjectiu es la forma corrent a Mallorca. *Ver* i *vera* només s'usen com *atributius* (això es VER; aquesta nova no ES VERA), casi may com a *calificatius*; antigament sí que s'hi usaven. Encara an el *Catecisme Diocessà* se diu de Jesucrist qu'es VER *Deu* i VER *homo* [vár *Deu*]. I tal forma [94] *virtaderi* es ben vella, ja que En Salvioni diu que l'ha trobada dins l'antiquíssim codi *Libro dei Vizi e delle Virtù*. De manera que'l mallorquí *vertader -ra*, no es cap degeneració, es antiquíssim. Entre els

antics trovadors, de la llengua d'oc, era freqüent aquest adjectiu baix de les formes *vertadier*, *vertadeira*, com ho demostra, citant molts de passatges de dits trovadors Appel (*Provenzalisches Chrestomathie*, Leipzig, O. R. Reiland, 1902. —p. 318).

Dins el mateix article 6 retreu En Salvioni una altra forma siciliana: *máuru* (magre), que fa venir de *magro* per la conversió de la *g* originàriament *c* (*macru*), en *u*, canvi prou freqüent del llatí an el català (*voC·e* > *veU*, *cruC·e* > *creU*, *NuC·e* > *noU*>, *beatriCe* > *beatriU*, *noCere* > *noUre* (antiquat), *feCi* > *fiU*, etc.). Això ens fa pensar si'l llinatge mallorquí *Maura* vendrà, no de *Mauru* (nom propi romà), sino de *maUru*, derivat de *maCru*, com el sicilià *máuru*, i en tal cas significaria *magre*. També pot significar *negre*, puix Levy dins el seu *Provenzaliches Supplement-Wörterbuch*, Leipzig, O. R. Reiland, 1907, T. V, p. 147, posa: *Maurs: niger* (*Don. Prov.* 44^a, 28); *maura: nigra* (*Don. prov.* 62^a, 14). Ja's sap que el *Donat Proenzal* aont se contenen aquests dos mots, es una obra de la primera mitat del segle XIII, del bon temps de la llengua d'oc. ¿Quin d'aquests tres (*magre*, *Maure* [nom propi], *negre*) es el vertader significat del llinatge *Maura*? No es bo d'endardellar.

L'article n. 10 va dedicat a l'adverbi napolità *rente*, *rende*, que vol dir: *devora*, *acostat*, *veynat*: vaja! Lo mateix que'l català *ran*. Fa grans esforços En Salvioni per desllatigar la etimologia, la rel de tal adverbi. A nosaltres ens causa l'impressió de que es ben cosín germà del nostre *ran* aqueix *rente* i *rende* de Nàpols. I el nostre *ran* d'ont surt? ¿Es de la mateixa rel que'l *Rand* alemany, que significa *vora*, *vorera*, *límit*, *rebaua*, *terme*? Creym que si. Convendria que'l Mestre Salvioni s'hi fixàs.

Dins aqueix mateix article retreu el Mestre dues formes dialectals del mot llatí *cauda* > *cova* i *còa*, existents a S. Pelino i a Aquila (Itàlia meridional). Aquestes formes no sols se troben an aquestes dues publicacions italianes, sino que son les úniques que hi ha a Mallorca per expressar la *cauda* llatina. De manera que lo que en italià diuen *coda* i en castellà *cola*, en francès *queue* i en català continental *cua*, a Mallorca se diu *còva* [kovə] i *coa* [koə].

Moltes altres formes dialectals italianes trobaríem que son també catalanes, per poc que repasàssem aquests preciosos estudis del Mestre Salvioni; pero ens manca temps per ferho. Lo que acabam de dir, ja basta per fer tocar ab les mans lo profitós que es per la nostra lexicografia l'estudi filològic dels dialectes italians, i el bé de Deu que'n porem treure per la nostra *Obra* lexicogràfica.

†

D. Marcelí Menendez i Pelayo (94-96)

Día 19 de matx entregà l'ànima a Deu, a la seua ciutat nadiua de Santander an els 56 anys d'edat aqueix home [95] extraordinari, sens dupte un dels talents més grossos qu'ha tenguts may Espanya, un dels grans talents que'ls sigles han vists. Nat d'una familia fondament cristiana i piadosa, mamà ab la llet les creencies catòliques més fervents, que confessà sempre quant va esser hora i que no se'n empegueí may per may. Ja molt prest se donà a conèixer com un talent caporal, que contrapassava tots els altres. Va cursar un parell d'anys a l'Universitat de Barcelona, aont tengué per mestre el gran Milà i Fontanals. An els vint anys ja tenía ben envant la seua estupenda *Historia de los Heterodoxos Españoles* i *La Ciencia Española*, un enfilay de defenses brillantíssimes del valor científic dels sabis espanyols dels sigles passats, entre els quals veyà ell una unitat de pensament, d'orientació i de mètode molt intensa i marcada, que permetia i permet afirmar la existencia d'una *Ciencia espanyola*. Catedràtic de l'Universitat Central an els 22 anys, esplicanthi *Historia de la Literatura Espanyola*, dedicà tota la seua vida an aqueix camp vastíssim, aont pogué desplegar tota la seua activitat inagotable, tot el seu talent fora mida, deixant escrites i publicades una partida meravellosa d'obres preciosíssimes, vers tresors de ciencia, que son l'esglay dels mateixos sabis que les lletgeixen. Tenía una concepció

d'Espanya molt ample: per ell Espanya no eren just els pobles de llengua castellana, sino tots els pobles de llengua castellana, tots els de llengua catalana, tots els de llengua galayca-portuguesa, tots els de llengua vasca. Per això sempre proclamà com a *nacionals* totes aqueixes llengues, i sempre sostengué que totes eren igualment espanyoles, i per això may va admetre que s'hagués de dir l'*espanyol* an el *castellà*. Ab aquesta concepció tan justa de lo qu'era l'Espanya i ab el fet d'haver cursat alguns anys a Barcelona, aont va aprendre el català, va esser un defensor de la nostra llengua i de les nostres lletres dins els seus llibres i per tot allà ont exercí alguna influencia. Per això, l'eximi Dr. Torras i Bages dins la seua monumental *Tradició Catalana* el pogué anomenar: *el gran regionalista de totes les regions espanyoles*. Tothom recorda el meravellós discurs que va fer en català com a President del Consistori dels Jocs Florals de Barcelona l'any 1888. —iAh si'ls homes influyents d'allà dessà l'Ebre tenien d'Espanya una concepció tan justa, integral i equilibrada com En Menéndez Pelayo, d'altra manera estarien els esperits dins la Península! ino hi hauria les rancunies, enveges, prejudicis i malentesos que encara hi ha avuy i que son causa de tantes de desconcordies, conflictes i entreversos, qu'aturen l'Espanya de fer la vía qu'hauria de fer dins el camp del progrés, de la cultura, de les lletres, de la ciencia, de la gloria.

iQue Deu nostre Senyor haja acullida l'ànima d'aqueix sabi [96] incomparable, una de les glories més altes d'Espanya i de l'edat moderna! iLa llum eterna de la Visió Beatífica resplandesca per ell eternement! iAmèn! iAl cel lo vegem!

†

M. I. Mn. Roc Chabàs (96)

Les lletres catalanes estàn de dol per la mort, ocorreguda dia 20 d'abril, d'aquell meritíssim Canonge Chabàs, nadiu de Dénia, valencià de cor, amic vertader de Catalunya, de la qual se sentia fill. Consagrà tota la

seua vida a l'Esglesia i a les Lletres, especialment a l'Historia patria. Estant a Dénia, publicà una partida d'anys la preciosa revista *El Archivo*, que forma un enfilall de toms, constituint un cos de ciencia històrica d'altíssim preu. Els seus mèrits li valgueren una canongia a la Seu Metropolitana de València, aont seguí treballant com un héroe, ordenant l'Arxiu Capitular, que inclou grans tresors de ciencia i de llengua catalana. L'Exm. Sr. Arquebisbe de València li comanà que fés l'*Episcopologi* d'aqueixa *Arxidiòcesi* i s'hi posà tot d'una. Fa dos anys ja'n tenia un tom publicat, i el segon ja'l devia tenir ben envant. Pero l'obra aont demostrà especialment la seua amor ardentíssima a la nostra llengua, fou l'edició crítica que feu del *Llibre de les dones* d'En Jaume Roig, el gran poeta valencià del segle XV, un dels escriptors més notables d'aquell segle en tota Europa un dels caporals de les lletres catalanes. L'edició que'n feu Mn. Chabàs, es molt notable, sens dupte molt superior a totes les que fins ara havia alcansades En Jaume Roig, anant enriquida ab un *vocabulari* copiosíssim de mots difícils del gran poeta, tan opulent d'imatges i de llenguatge. iAquell *vocabulari* de Mn. Chabàs resulta una contribució importantíssima a la nostra *Obra* lexicografica.

iQue Deu nostre Senyor haja acullida en pau l'ànima d'aquell sacerdot exemplaríssim i sapientíssim! i iresplendesca per ell la llum eterna de la Visió Beatífica de la Gloria! iAmèn! iAl cel lo vegem!

Escoltau! (96)

Aquest BOLLETÍ tocava esser de 48 planes i només es de 32. Les 16 qu'ara quedam a deure, les rescabalarem dins el BOLLETÍ d'agost, que, en lloc de 16, en tindrà 32, si Deu ho vol i María. iQui deu, que pac! [97]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1904

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[97]*

Observacions sobre fonètica, morfologia i ortografia (97-113)

I

Contracció del nom CASA ab el nom qu'espressa el propietari o habitador de la mateixa.

EXEMPLES: CA-N'Andreu, CA'N Pere, CA-NA *María*, CA-LA *meua cosina*, CA'L *Rey*, CA'LS *noys*, CA MEUA, CA-SEUA, CA-ELLA. —A *les Balears*: CA'S *Bal·le*, CA'S *senyors*, CA'TS *al·lots*, CA'TS *amics*.

El mot *ca*, contracció de *casa*, tan freqüent dins gran part del territori català, trobam que pertoca escriure'l així, això es, unit per un guió amb la paraula següent o per via d'un apostrof si la paraula següent comensa ab vocal àtona, que per lo mateix no sona perquè la *-a* de *ca* la se menja. Com aquesta contracció no s'usa may tota sola, resulta el primer element d'una paraula composta; i lo lògic, per indicar tal composició, es el guió, quant no hi ha cap vocal *elidida* o perduda an el principi del segon

* T. VII. —Agost de 1912. —N. 5.

membre de la composició, i un apòstrof, quant a l'element según hi ha *elidida* la vocal inicial.

II

Contracció del demostratiu SO, ASSÒ, AIXÒ, ab els mots qu'expressen el propietari de la cosa designada ab tal demostratiu

EXEMPLES: SO'N *Borràs*, SO'N *Vich*, SO'N *Verí*, SO'N *Sureda*, SO'S *Ferrers*, SO'S *Promets*, SO-N'Amer, SO-N'Orlandis, SO-N'Ubach, SO-NA *Moixa*.

A Mallorca es freqüentíssima aqueixa contracció per designar les masíes o possessions. Hi ha el fet de que casi tots els llinatges mallorquins, units ab el *so'n*, serveixen per anomenar les sorts [98] de terra aont hi ha casa p'els qui conren tal sort o possessió. Per convencerse'n, basta pegar una ullada an el mapa de Mallorca.

I no es sols a Mallorca que's troba el *sò* per designar una propietat rústica o urbana. Entre les notes que guardam, recullides a diferents indrets de Catalunya, posam aquestes, que fan p'el nostre cas: De Torre de Cabdella (alt-Pallars): *Som a* SO-MEU [a casa meua]. —De Gerri i Sort (alt-Pallars): *treballaba en* SO-SEU [dins terra seua]. —De Begur (Empordà): SO'N *Moles* [un barri d'allà]; SO'N *Pujol* [un barri i muntanya]; SO'N *Furné* [un tros de terra]. —De Blanes: *Me'n vatx a* XO'N *Borràs* [a la terra d'En Borràs]; *vinc de* XO'N *Juan* [de la terra d'En Juan]. —De Cadaqués: SO'N *Borràs* [terra d'En Borràs]; —*a* SO-L'Agraciada [a la terra de N'Agraciada]; *a* SO-LA *Marieta* [a la casa de la Marieta]; *a* SO'N *Pere* [a la casa d'En Pere]; *a* SO'S *fuster* [a la casa des fuster]; *a* SO'S *ferrer* [a la casa des ferrer]; *a* SO'S *sastre* [a la casa desastre]. —De Lleida i Ribera del Segrià: *Me'n vay a* SO MEU [an el meu tros de terra]; *anam a* SO DEL NOSTRE [la terra de la família]. —De Tremp: *Hem passat per* SO de *Monrós* [la terra de...]; *seguen* ASSÒ del *Pere* [la terra de...].

A Mallorca es corrent dir: *venc d'AIXÒ meu* [d'un tros de terra meua]; *anam a veure* AIXÒ [la terra] *de tal amic*; —*vatx a llaurar* LO [la

terra] MEU: *es sembrat de* LO [la terra] MEU, *es bo*. —Ja's sap que antigament, en lloc del pronom neutre *lo*, usaven el so (assò = això); de manera que allà ont diuen avuy LO *meu*, LO *teu*, LO *d'ell*, LO *de mon pare*, LO *del Rey*, antigament deyen: SO *meu*, SO *teu*, SO *d'ell*, SO *de mon pare*, SO *del Rey*.

III

Els plurals en *-es* i les formes verbals en *-es*, *-en*, *-em*, *-ew*, quant son àtons aquests finals.

EXEMPLES: *portA > portES*, *casA > casES*, *passA > passES*.

ell amA > tu amES, *ells amEN*.

jo amavA > tu amavES, *nos amàvEM*, *vos amàvEU*; *ells amavEN*.

jo teníA > tu teníES, *nos teníEM*, *vos teníEU*, *ells teníEN*.

jo deyA > tu deyES, *nos dèyEM*, *vos dèyEU*, *ells deyEN*.

De manera que la regla es que la *-a* àtona final, tant an els noms com en les formes verbals, quant per la flexió li sobrevé, derrera, una *-s*, una *-n*, una *-m*, una *-w* subjuntiu de diptong), a-les-hores, en lloc d'*-a* s'ha d'escriure *-e*.

Dues raons fortíssimes per ferse així: 1a Tot el Reyne de [99] València i tota la Catalunya occidental, això es, tota la provincia de Lleida i la part occidental de la provincia de Tarragona, es a dir, la Ribera d'Ebre i tot el Maestrat, fan aqueix canvi de la *-a* àtona final, quant en el plural o per la conjugació li sobrevé, darrera, *-s*, *-n*, *-m*, *-w*: la canvien per *-[e]*-tancada castellana; pronuncien *[e]*, per l'estil de la castellana; així, v. gr.: *[eɫ] caminA*, *tu camin[e]S*, *[eɫ]s camin[e]N*; *io caminavA*, *tu caminav[e]S*, *nosaltres caminàv[e]M*, *vosaltres caminàv[e]u*, *[eɫ]s caminàv[e]N*; *amaríA*, *amarí[e]S*, *amarí[e]M*, *amarí[ew]*, *amarí[e]N*; *teníA*, *t[e]ní[e]S*, *t[e]ní[e]M*, *t[e]ní[ew]*, *tení[e]N*; *d[é]yA*, *d[é]y[e]S*, *d[é]y[e]M*, *d[é]y[e]u*, *d[é]y[e]N*. —Escrivint an aqueys casos *e* i no *a*, ens

acomodam a la pronuncia d'aquelles regions, que constitueixen més de la mitat del territori de la llengua, i no contradim gens la pronuncia de Catalunya central, oriental ni balear, puys an aqueixes regions lo meteix sona *a* àtona que *e* àtona. Es una ilusió de certes persones de devers el Camp de Tarragona que diuen que no escriuen els plurals en *-es* perque pronuncien *-as*. Ni pronuncien *-es* ni *-as*, sino *-[ə]s*, es a dir, un so per l'estil de la *e* dels mots francesos *cE*, *quE* i dels alemanys *MorgEn*, *gutE*, *sagE*. —Segona raó per escriure *e* i no *a* en aquests casos: els monuments escrits de tota la nostra tradició fins ben entrat el segle XVI, fins que'ns invadí a les totes l'influencia castellana, ens donen casi sempre *-es*, *-en*, *-em*, *-eu* (a voltes: *-ou*), *-en*. —Això ens dona la tradició escrita: la conservació de la *-a* àtona final llatina, quant no du altre so darrera; i la conversió de tal *-a* en *-e* quant darrera li sobrevé *-s*, *-n*, *-m*, *-w*. —Els qui pretenen que no es lògica ni fundada aqueixa tramudansa, s'atropellen massa a dirho. Si hu estudiassem una mica més d'aprop, mudarien de cantet, respectarien més la tradició, no la romprien escrivint *-as*, *-an*, *-am*, *-au*, *-an*.

IV

Distinció gràfica de certs monosilabs tòpics

Se tracta dels monosilabs tòpics que s'escriuen ab les meteixes lletres qu'altres monosilabs àtons. Perque no's confonguen, consideram molt convenient i fins i tot necessari aczentuar els tòpics.

EXEMPLES: *TÉ*: tercera persona singular del present de *TENIR*: —*TÈ*: la planta i la beguda de tal nom: —*TE*: pronom personal de segona persona en cas retgit.

SÉ: primera persona singular del present de *sebre*: —*SE*: pronom reflexiu.

BÉ: nom sustantiu i adverbi: BÈ: sinònim d'*anyell* [100] (Catalunya):
BE: *beure*. A Mallorca usen aqueix mot els nins que diuen: *vuy be* [*vuj bá*]; *vol fer be* [*vɔl fe bá*].

MÈ: sinònim d'*anyell* (Mallorca): —ME: pronom personal de primera persona, en cas retgit.

MÉS: adverbi de cantidad: —MÈS [*más*]: participi passiu del verb *metre*: —MES: dotzava part de l'any.

Altres monosilabs tòncics hi ha que s'escriuen ab les mateixes lletres qu'altres monosilabs àtons i que trobam que no importa aczentuarlos perque no's poren confondre uns ab altres per quant els àtons son o adjectius possessius o articles determinatius, que per forsa sempre van seguits immediatament d'un sustantiu que califiquen o determinen i no poren anar totsols may, mentres que els monosilabs tòncics corresponents, que s'escriuen ab les meteixes lletres, no van may ab tal condició de dependencia, son autònoms. Per això els possessius *ma*, *mes* (plural de *ma*: v. gr. MES *germanes*), *sa*, *mon*, *son*, ni els articles *sa*, *la*, no's poren confondre may ab *ma* (< *manu*), *sa* (< *sanu*), *poc-SA*, *poc-LLA* (*poc més* o *manco*), *mon* (< *mundu*), *son* (< *sunt*: tercera persona plural del verb *esser*), *en-LA* (a l'ayre, poc segur d'estabilitat).

Nosaltres, fa molt de temps, aczentuàvem *ma* (< *manu*), *poc-SA*, *poc-LLA*, *en-LA*; pero ara, fixantmos en que no es possible la confusió d'aqueys monosilabs tòncics ab llurs corresponents àtons, anque s'escriguen ab les mateixes lletres; i no es possible tal confusió per lo qu'hem dit, que els àtons forsat han d'anar i van sempre immediatament devant un sustantiu; —hem resolt suprimir l'aczent d'aquells monosilabs tòncics, p'el criteri que tenim de simplificar tot lo possible l'ortografia.

Es un cas més complicat el del mot *més*, que té quatre significats i es tònic en tres d'ells: *mes* (< *mense*), *mes* (< *magis*), *mes* [*más*] (< *missu*), *mes* [*məs*] (< *meas*). Quant tal mot té el valor de possessiu femení (MES *germanes*) no's pot confondre perque sempre va

immediatament davant un substantiu, no pot anar tot sol. La dificultat està en els altres casos o significats, de *mes*, proposam que s'escriga ab aczent *agut* l'adverbi *més*; ab aczent *greu* el participi passiu *mès* (així com escriu tothom: *permès*, *promès*, *remès*, *compromès*, *entremès*), sense aczent el substantiu *mes* (< *mense*). [101]

V

Article personal EN, NA

Per distinguirlo de la preposició *en* i per la principalitat de tal article, qu'era l'antic tractament d'honor en català i en moltes altres branques de la llengua d'oc, ja que tots els vells *trovadors* s'hi anomenaven i el duyen, i lo meteix feyen els nostres grans reys, *el rey* EN *Pere*, *el rey* EN *Jaume*, *el rey* N'Anfós, *el rey* EN *Martí*, *el rey* EN *Juan*, etc. —trobam que s'ha d'escriure ab lletra majúscle: EXEMPLES: EN *Bernat*, EN *Jeroni*, EN *Pau*, N'Andreu, N'Eusebi, NA *María*, N'Ayna, Na *Catalina*, N'Elienor, etc.

VI

El so linguo-dental fricatiu sort (s), prolongat

Així com existeixen en català la *r* i la *l* prolongades (*aRRambar*, *aRRasar*, *coL·Legi*, *ceL·La*, *biL·La*), així també hi ha la *s* sorda *prolongada*, provinent del prefix llatí *dis* aficat a mots llatins que comensen ab *s*. Ventasí uns quants: *diS·Sort*, *deS·Suar*, *deS·Separar*, *deS·Sustar*, *deS·Solar*, etc. ab tots els llurs derivats. Aqueix so només sabem qu'es a Mallorca, pero estam segurs que's troba a altres regions catalanes, perque es un so llatí, resultant d'una *s final* i d'una *inicial*, una darrera l'altra, que son entrades a formar diferents paraules compostes. Així se formà el verb *des·separar*, de *dis* i *separare*, com se coletgeix de lo que posa el famós romanista Dr. Meyer-Lübke dins el seu *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* qu'ara està publicant, n. 2689: ***disseperare**» *trennen*» (separar). —Existint aquesta *s-s* «prolongada»

dins el català, maldement només fos dins una regió, essent un so tan genuí i llegítim, de la soca i font de la nostra llengua, cal senyalarli una grafia per que les regions que'l tenguin, el puguen escriure. ¿Ab quin dret ni ab quina raó el proscriuríem, el foragitaríem de la llengua nostra negantli la ciutadania? ¿Qui som nosaltres per negarla a cap so existent dins la nostra llengua, no importat de cap llengua estrangera, sino brollat de la mateixa substancia nostra? —Manera de representar aqueixa *s sorda prolongada*? La repetició de la lletra ab un puntet al bell mitx a mitjana altura, perque no's confonga ab la *s sorda* senà de *diSSentir*, *diSSimular*, *deSSet*, etc., així com posam el puntet entre les dues eles p'el so *prolongat* d'aquestes: *xitxereL·Lo*, *capiteL·Lo*, etc. per no confondre'l ab la elle de *porteLLa*, *vedeLLa*, etc. I proposam el *puntet a mitjana altura* i no el guionet per no donar a les paraules que duen tal so, l'aspecte de composts, aont els elements conserven l'autonomia morfològica, [102] com: *aixuga-mans*, *torca-boques*, *cerca-pous*, *escaufa-panxes*, *escuradents*, etc. El *prefitx* llatí *dis-* s'es fus de tal manera ab *sort*, *suar*, *separar*, *sustar*, *solar*, que forma ab ells un sol mot, encara que originariament eren *dobles* i no *senàs*.

VII

El so linguo-alveolar vibrant intens (RR), prolongat

També existeix dins el català aqueix so, pero dins poquíssims mots, que sapiguem. Encara no més l'hem trobat a Mallorca, i dins dos mots solament: *deR·Rotar* i *deR·Ramar*. Aquest so no veym que sia originari del llatí, sino un desplegament fonètic obrat dins el català, pero tan llegítim com qualsevol altre. ¿Se troba aquest so dins altres regions catalanes? Es molt possible, i seria una temeritat negarho, mentres no hàgem fet l'escorcoll sistemàtic de totes les regions i comarques de la nostra llengua.

Tractantse d'un so no importat de cap llengua forastera ni que repugni a la nostra fonètica; essent un so, resultat d'un desplegament

naturalíssim dins el català; —trobam que s'ha d'adoptar un signe per representar-lo, i aquest signe consideram qu'ha d'esser, com per la s sorda prolongada i la e/e prolongada, la R en doble i un punt al bell mitx a mitjana altura RR·RR. Les raons per adoptar aquest signe son les meteixes qu'hem esposades per la s·s, que no repetim per no enfadar tant.

VIII

Perdua de la -R final de l'infinitiu dels verbs

EXEMPLES: *Per acompanyÀ'M* [acompanyaRMe]; *per acompanyA'T* [aconpanyARTE]; *per acompanyA'L* [acompanyARLO]; *per acompanyA'NS* [acompanyARNOS]; *per acompanyÀ-US* [acompanyARVOS]; *per acompanyÀ'LS* [acompanyARLOS]; *per trobÀ-HU* [trobARHO]; *per DI-HU* [dirho]; *per FÉ-HU* [f[e]RHO]; *per arretglÀ'S* [arretglARSE]; *per tenÍ'N* [tenirne]; *per fÉ'N* [feRNÉ], *per anÀ-HI* [anARHI], *per arribÀ-HI* [arribARHI].

Totes aqueixes contraccions son la regla general per unir l'infinitiu dels verbs ab tots els sufitjos pronominals personals i partícules *-hi*, *-ho*, *-en* (ne) dins casi tot el territori de la llengua. Nosaltres trobarem aqueixes contraccions com-e lley normal dins totes aqueixes comarques i poblacions: Novelda, Monòver, [103] Pinós, Santa Pola, Benigànim, Xàtiva, Dénia, la Selva, Ibi, la Vila Joiosa, Benidorm, Nules, Borriana, Vila-real, Càlig, Vistabella, Serra d'En Galceran, Xert, Cabanes, Atzeneta, Mestre, Benassal ab tot el Maestrat, Calaceit, Batea, Gandesa, Massalió, Vinaròs, Peníscola, Benicarló, Tivissa, Alió, Fatarella, Corbera, Villalba, Pradell, Molar, García, Guiamets, Marçà, Capçanes, Masroig, Mont-roig, Tarragona i pobles dits del *Camp* (Reus, Valls, Alcover, etc.). Les Garrigues, Segarra, Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, Savella, Igualada, Martorell, Vilafranca ab l'alt i baix-Penedès, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Mataró, Canet de Mar, Granollers, Caldes de Malavella*,

Arbúcies*, Sant Hilari Sacalm*, Terrassa*, Vic*, Ribes*, Campmany*, Figueres*, Vilanant*, la Jonquera*, Girona*, Sant Pol, Blanes, Vall d'Hostoles, Olot, Besalú, Banyoles, Bordils, Begur, Agullana, Cerdanya francesa y espanyola, Prats de Lluçanès, Gironella, Sabadell, Manresa ab el Pla de Bages, Cardona, Berguedà, Pla d'Urgell, Lleida, Tremp i'ls pobles de la Conca de Tremp, la Pobla de Segur, Gerri de la Sal, Sort, Pallerols, la Seu d'Urgell, Sant Julià d'Andorra, Vall d'Àger, Ponts. —Els pobles que duen un estelet devora, es que hi trobarem alguns casos de *conservació* de la -r final. Sospitam que's tracta de casos d'influència literaria.

Ara bé, una contracció tan general dins el territori de la llengua ¿ab quin dret la desterrarem de la literatura? ¿ab quin dret no li concedirem ciutadania literaria? ¿Com podem privar, per exemple, els poetes d'aqueixes regions d'usar de tals formes si'ls-e venen bè per la rima o p'el metre poètic? ¿Tal volta les anomenades *llecencies poètiques* dels poetes llatins eren altra cosa que *formes populars*? Sí, eren *formes populars* que's permetien aquells poetes eminents clavar dins llurs poesies capdals; *formes populars* eren el *manet alta mente REPOSTUM* [repòsitum], RARI NANTES [natantes] *in gurgite vasto* d'En Virgili. I no'n parlem dels centenars de *formes populars* que surten dins les obres de Plaute. I no sols els poetes lírics, sino més encara els dramàtics i els còmics i els *novel·ladors* o pintadors de la vida íntima popular, han de tenir potestat d'usar aqueixes *formes populars* i *comarcals* dins llurs obres. I per lo mateix cal adoptar un criteri per representar graficament aqueixes contraccions que tant sovintetgen dins casi totes les regions de la nostra llengua. El nostre criteri es que pertoca escriureles tal com ho feym ab les que hem posades com exemples. [104]

IX.

SE, equivalent de NOS i VOS. —Inversió d'aqueixa forma: 's

Per nosaltres es evident que aquesta forma S·E. (¿S·E *veurem nosaltres?* ¿s·e *veureu vosaltres?*), equivalent de *nos i vos* no es més

qu'una contracció de *ens·e* i de *eus·e*. Parlant de *Grammatica del la lingua catalana* del Dr. Venanci Todesco (BOLLETÍ, T, VI, P. 384, 385) donàrem la nostra opinió sobre l'origen de les formes *ens·e*, *eus·e* i *els·e*. Allà fèiem notar que els gramàtics catalans no n'han tractat d'explicar aqueixes formes. Ens siga permès repetir lo que allà dèiem! «Sols dins la famosa *Grammatik der Romanischen Sprachen* del gran Meyer-Lübke (T. II § 76 i 83) trobam qualcom que dona, creym, una mica de llum. Tractant de les diferents formes que presenta dins les distintes llengues neollatines el pronom personal plural de tercera persona, posa que'l *Cartulari de Milhau o Llibre de l'Esperver*, antic monument provensal, publicat per L. Constants l'any 1882, du el pronom plural *elses* en lloc del *els*. De manera que la parla de Quercy, Ariège i Rouergue posseïa la forma *elses* per *els*. Es evident la consemblansa de *els·e* [əlzə] ab *elses*. No creym gens arriscat dir que's tracta de la mateixa forma. Pero ¿i d'ont sortiria *elses*? Creym que poria sortir bellament de *illis-ipsis* o *illos-ipsos* o *illas-ipsas*. ¿Era cap cosa desconeguda aqueix aplec de pronoms propins? En poríem trobar molts dins els documents de llatí-vulgar, per poc que hi ecorcollàssem. Nyrop dins la seua preciosa *Grammaire-Historique de la Langue Française* (Copenhaguen, 1903, T II § 521) cita el següent, pres de Rozières: *Recueil général des Formules usitées dans l'Empire des Francs*, n.º CCCCLXVI: IPSUS (IL) LUI solvere deberet. *Illui* en lloc de *illi* es freqüent dins aquells documents. El mateix Meyer-Lübke (ib. § 83) diu que dins la parla del poble de París se troba aqueix pronom plural retgit: *lōzi*, i que a Alsacia es *lozí*, i *lezí* a Coligny; y posa qu'ell creu que surt tal volta de *les* + *i*, fet a imitació de l'acusatiu singular *l(e)* i el datiu *li*. Per tot això creym que no es gens desbaratat dir o considerar que *els·e*, *ens·e* i *eus·e* no son cap de lo que'n diuen *eufonía*, sino que tenen tot l'aspecte d'esser sortits de *illos-ipsos*, *nos-ipsos*, *vos-ipsos*. —Per donar per resolta aquesta qüestió, cal escorcollar abans ben bé tots els monuments escrits, especialment els vells, i tots els territoris de la nostra llengua i fins de les altres branques de la llengua d'oc.»

Donada l'explicació que acabam de donar de *ens·e*, *eus·e*, ve el cas d'explicar la forma *se*, que, an el nostre entendre, surt d'aquelles dues altres, les quals, perden la primera síl·laba (*ens*|S·E, [105] *eu* |S·E) en virtut de la *contracció*, queden reduïdes a S·E. Per distingir aquesta forma del reflexiu de tercera persona *se* i per indicar ab la grafia l'origen del mot, trobam que s'ha d'escriure ab un puntet al bell mitx i a mitjana altura i tan acostades com se puga les dues lletres.

La contracció *s·e* es usadíssima dins tot el Reyne de València, molt usada dins tota Catalunya occidental i prou usada dins la central i oriental, pero no dins les Balears.

Lo que hi ha, que *s'inverteix* aqueixa forma, reduintse a E·S. i `·s no sols dins el Reyne de València i dins tot Catalunya, sino també a les Balears, especialment a Mallorca, quant es equivalent a *vos*. —A Benissa trobarem aqueixa frase: *En se(R) que (`·s) morirem, tot s'acabarà*. A Benidorm trobarem aqueixa altra: *vosaltres aclariu'·s*, això es, *aclariuVOS*. Formes així son freqüentíssimes dins el Reyne de València. — En quant a Mallorca, vetaquí unes quantes cançons populars, aont figura la contracció `·s, equivalent de *vos*: *Estimada, vos poreu | posar la balansa al fi. | Retiraula devers mí | que no'·s ne penedireu*. —Garrideta, *el Confessor | amb-e qui'·s confessareu, | vos dirà que no hi torneu | a fer penà un servidor*. —A Ciutat fóreu ahir, lo meu bé, i no'·s vatx veure. | *Ja hu poreu pensar i creure | de pena si'n vatx tenir*. —Cada pic que's sol solía, | *i no'·s veyà, bona amor, | berenava de tristor | i de llàgrimes bevía*.

X

El modisme EN SE(R) QUE, equivalent a QUANT

Aquest modisme el trobam dins una partida de frases recullides a diferents poblacions. Ventassí unes quantes: a Novelda: EN SE(R) QUE *vinga pagarà*. —A Benissa: EN SE(R) QUE'·s *morim, tot s'acaba*. —A Vila-Real: EN SE(R) QU'estan *malalts*; EN SE(R) QUE'S *troba una persona*

bona. —A Alcoi: EN SE(R) QUE *tu parles, se'n va*. —A Biar: EN SE(R) QUE *se retrassa, ix més tart*. —A Tortosa: EN SE(R) QUE *beníen*; EN SE(R) QU'*habíen sopat*; EN SE(R) QUE *feya'l sopar*. —A Reus: EN SE(R) QUE *arribaré*; EN SE(R) QUE'*l veu ja calla*. —A Sant Bartomeu del Grau: EN SE(R) QU'*arribarem, soparem*. —Sens dupte s'usa aquest modisme a moltíssims altres endrets de Catalunya. Per lo meteix cal establir una grafia. Consideram qu'aquest se(r) no es més que l'infinitiu del verb(o) *esser* que sovint es *ser*: Per distingir tal mot del reflexiu *se* i sobre tot per *esser* un infinitiu, trobam que s'ha d'escriure ab la -r, així: *en SER que arribarem, soparem*. [106]

XI

Elisió de la -D- intervocàlica posttònica.

Aquesta *elisió* es fa dins casi tot el Reyne de València, aont, en lloc de dir: *una dona casADA, dos dones casADES, una albADA, dos albADES, una tallADA, dos tallADES*, —diuen: *una tallÀ [tallAA], dos tallaES, una casÀ [casAA], dos casaES; una albÀ [albAA], dos albaES*, etc.

Aquesta *elisió* no es exclusiva del valencià, sino que's fa també dins gran part dels territoris de llengua castellana; això no obstant, els escriptors castellans no l'han admesa may dins de l'escriptura; han escrita la -D-. Lo meteix es precis que fassen els valencians. El suprimir tal -D- es contrari a llur tradició literaria. Els grans escriptors valencians del sigles XIV i XV escrivien tal -D- ordinariament. El suprimirla, desfigura les paraules i dona un aspecte desagradable i tot estrany an el llenguatge. Prenguin els escriptors valencians, respecte d'això, exemple dels castellans, qu'aquí es un bon exemple i fassen com aquests, que tot menjantse la tal -D- en la pronuncia, la mantenen en la escriptura.

No oblidin els nostres confreres de València qu'una de les funcions tutelars de la literatura es refrenar i detenir el moviment disgregador que

batega dins tota llengua viva, impedit que's vaja esbrancant, com les llengues de les tribus selvatges.

XII

Sons prepalatals africats i fricatius

Els SONS PREPALATALS-AFRICATS: el sonor [dʒ]: metge [medʒə], tramutja [trəmutʒə]; el sort [tʃ]: encletxa [ənkletʃə], petxucar [pətʃuká], pitxer [pitʃé].

Els sons prepalatals fricatius: el sonor [ʒ]: puja [puʒə], verge [verʒə], el sort [ʃ]: punxa [punʃə], xop [ʃop].

Hi ha gran divergència en la manera de pronunciar i d'escriure aqueys sons entre les diferents regions catalanes, entenent per catalanes les valencianes i balears. En PRIMER LLOC, dins casi tota Catalunya occidental i dins casi tot el Reyne de València, fora la capital ab els pobles de la seua horta i alguns més allunyats, el so *prepalatal-fricatiu-sonor* (*j*, *ge*, *gi*), en esser inicial o medial derrera consonant (*Gigant*, *penJar*, *Jesus*, *menJar*), el fan *africat-sonor* (*tj-tge-tgi*, *-tj-*, *-tge-*, *-tgi-*); i el *prepalatal-fricatiu-sort* (*x*), si es *inicial o medial derrera consonant*, el fan també *africat-sort* (*tx -tx-*). I així, en lloc de dir: la gent [la ʒen], [107] *monja* [mənʒa], xop [ʃop], punxa [punʃa], —diuen: la tgent [la dʒen], montja [mɔntʒa], txop [tʃop], puntxa [puntʃa]. EN SEGÓN LLOC, la ciutat de València ab tots els pobles de la seua horta i altres més allunyats, com Gandia i Onda i casi tot el Ribagorça, del so *prepalatal-africat-sonor* i el *prepalatal-fricatiu sonor* i el *sort inicial i medial derrera consonant*, en fan un sol so *prepalatal-africat-sort*; i així, en lloc de dir *metge*, *viatge*, *gent*, *monja*, *xop*, *xic*, *punxa*, *arxiu*, pronuncien: *metxe*, *viatxe*, *txent*, *montxa*, *txop*, *txic*, *puntxa*, *artxiu*. EN TERCER LLOC, casi tots el altres territoris catalans, quan la *j*, *ge*, *gi* [ʒ] es inicial de paraula que comensa frase,

sona d₃ (*tj-*, *tge-*, *tgi-*). I EN QUART LLOC, la -₃- posttònica dins substantius com *viatge*, *carruatge*, *metge*, *mitja*, la fan tʃ (-*tx-*) i diuen *viatxe*, *carruatxe*, *metxe*, *metxe*, *mitxa* una partida de regions de Catalunya central i oriental. Nosaltres la trobarem an el Penedès, Tamarit, el Vendrell, Sitges. Santa Coloma de Queralt, Savella, Igualada, Barcelona, Sant Andreu de Palomar, Mataró, Canet de Mar, Tordera, Granollers, Caldes de Malavella, Hostalric, Sant Pol, Blanes, Malgrat, Calella, Sant Feliu de Guíxols, Olot, Sallagosa, Puigcerdà, Portè, Martinet, Bagà, Segarra alta, Calaf, Cervera, la Vall d'Àger.

Aqueixa partida de tramudances que sofreixen aqueys sons, fan molt difícil llur representació gràfica; per lo qual consideram convenient, més ben dit, indispensable, establir algunes regles ab les quals se pugen, retgir els naturals de totes aqueixes comarques per conservar la possible uniformitat ortogràfica. Vetassí les que trobam que s'haurien d'establir:

a. —El so prepalatal africac sonor (d₃): Si es *intervocal*, s'ha d'escriure sempre en -*tj-* -*tge-* -*tgi-* (*viaTGe*, *trepitJat*, *enuTJós*, *reTGit*). Si es *inicial* o *medial darrera consonant*, just s'ha d'escriure *j-* *ge-* *gi-*, -*j-* -*ge-* -*gi-* (*joc*, *gent*, *gipó*; *menJar*, *finGir*, *arGent*). Les regions (gran part de Catalunya occidental i el Reyne de València, fora la capital i pobles de l'horta d'aquesta) que confonen en la pronuncia la *ge gi* i la *j* ab la *tge tgi* i *tj*, pronunciant sempre *tge tgi tj*, com no hi ha altre so ab qui aquest se puga confondre, surten de tota dificultat escrivint sempre just *j*, *ge gi* a principi de paraula i darrera consonant dins la paraula.

Els nadius d'aquelles regions, anomenades *en quart lloc*, que, quant el so *prepalatal-africat-sonor* (d₃) es *intervocàlic* i darrera la vocal tònica dins certs substantius com *viatge*, *heretge*, *carruatge*, *metge*, *fetge*, etc., el fan, no *sonor*, sino *sort*, pronunciant *viatxe*, *heretxe*, *carruatxe*, *metxe*, *fetxe*, etc. —no hi ha d'escriure -*tx-*, sino -*tg-*. I ¿com distingiràn si han de posar -*tg-* i no -*tx-* ab mots com els qu'acabam de posar per exemple i ab aqueys [108] altres: *reTXa*, *boTXa*, *esquiTXa*, *toTXo*, *fleTXa*, etc.? Ab això les porà servir de guia el castellà. Si els correlatius en castellà duen -

je- (*viaje, hereje, carruaje*) en català s'ha de posar *-tg-*. Si en castellà no hi ha mots correlatius ab una eixida o *desinencia* consemblant, poràn deduir si han de posar *-tg-* retgintse per la manera ordinària d'escriure tals mots entre els escriptors catalans.

Que no s'escandalisi negú si donam el castellà com una regla. El castellà es una llengua germana del català i ademés una llengua que tots el qui escriuen a Catalunya, Balears i València han haguda d'estudiar a l'escola, i que, formant, com formam i formarem sempre, de teulades en avall, un meteix Estat ab els castellans, sempre entre nosaltres serà més o manco conegut. La comparació de dues llengues germanes es sempre sumament instructiva, i serveix una cosa fora mida per aprendeles de tot i sebreles a balquena.

b. —*El so PREPALATAL-AFRICAT-SORT (tʃ)*: Hi ha que distingir tres casos també respecte d'aquest so: quant es *intervocàlic*, quant es *inicial* i quant es *medial-derrera-consonant*. Quant es *intervocàlic*, s'ha d'escriure sempre ab *-tx-*. —La pràctica d'escriure'l ab *ch* castellana, que sostenen generalment els escriptors valencianistes moderns, no's pot admetre en via ninguna, com veurem més avall, si Deu ho vol. —Quant aquest so es *inicial* (*xop, xic*) o *medial derrera consonant* (*panXa, punXa, arXiu, xerXa*), may s'ha d'escriure ab *tx*, sino just ab *x*, establintse com a regla general que la *x inicial* o *medial-derrera-consonant* que no sia *T*, an aquelles regions (Reyne de València i casi tota la Catalunya occidental), sona com a *tx*, es a dir, com a *prepalatal-africada-sorda*, sensa altra escepció qu'alguns *noms de lloc*, aont, ab tot i esser *inicial*, sona com a *prepalatal-fricativa-sorda*, això es, com *x* catalana i *ch* francesa. Aqueys noms de lloc son *Xixona, Xàtiva, Xirivella, Xinxilla* i qualcún altre. Així conseguiríem, en quant an aquest punt, la uniformació de la ortografia dins tot el territori de la llengua, i s'evitaria la deformació de les paraules que duen tal so. No, no es possible escriure *TXic, TXop, TXap*, i menys encara *chich, chop, chap*, etc. Lo primer, perque seria una innovació lletja, lo segón, perque seria admetre una grafia castellana que en català

sempre ha tengut una altra valor, el de *k*, el *velar-esplosiu-sort*. Però d'això ja en parlarem més avall, si Deu ho vol. —Acceptantse el sistema que proposam, ni pot venir cap confusió ni han de sortir gayre dificultats fins p'els menys destres en matèria d'ortografia.

c. —REGLA p'els nadius de la Ciutat de València i pobles de l'horta de la mateixa i els altres que parlen PITXAT i p'els [109] ribagorsans. —Una de les coses que constitueixen el parlar *pitxat* és que de la *x* inicial i medial-darrera-consonant, de la *j*, *ge*, *gi*, i de la *-tj-*, *-tge-*, *-tgi-*, no fan més que un sol so: *tx* (*prepalatal-africat-sort*); i així, en lloc de pronunciar *xic*, *arxiu*, *punxa*; *Jesús*, *gent*, *gipó*, *monja*, *tengible*, *diumenge*, *lletja*, *metge*, *retgir*, pronuncien: *txic*, *artxiu*, *puntxa*, *Txesús*, *txent*, *txipó*, *montxa*, *tentxible*, *diumentxe*, *lletxa*, *retxir*. —Ara bé, és evident que no convé en cap manera que'ls valencians ni'ls ribagorsans escriguen tots aqueys sons d'aqueixa manera, per més que les hi pronunciïn. Això duria una confusió horrible de mots i grafies ab greu perjudici de la llengua escrita. Sí, se'n han de convèncer els valencians de que no poren escriure així, de que és una equivocació gravíssima establir que, en matèria d'ortografia, just s'haja d'escriure lo que's pronuncia. Cap llengua literària, cap llengua de poble cult ha pres may com a norma exclusiva d'escriure tot lo que se pronuncia. S'ha d'atendre a la etimologia i llavó a la tradició literària de la mateixa llengua, i no's poren rompre aqueys dos vincles; s'han de tenir ben en conte.

Per lo mateix els valencians del parlar *pitxat* i els ribagorsans, encara que an aquells tres casos pronuncien un sol so, el de *-tx-*, han de distingir el tres casos, i escriure en cada cas lo que pertoca. Hi ha una regla que no falla may, que la mos dona el castellà, i és la següent: quant els mots correlatius en castellà, en lloc de tal so, porten *j*, *ge*, *gi*, si és *inicial* o *medial darrera consonant*, han d'escriure just *j*, *ge*, *gi*; ara si és *intervocal*, han d'escriure *-tj-*, *-tge-*, *-tgi-*. Si en castellà el mot no porta *j* ni *ge*, *gi*, sino *ch*, —a-les-hores, si's tracta d'un so *inicial* o *medial darrera consonant*, just s'ha d'escriure *x*; ara si's tracta d'un so intervocàlic, s'ha d'escriure *-tx-*.

Aquesta *Regla*, com se veu, es senzillíssima i de fàcil aplicació p'els valencians i ribagorsans, que casi tots saben el castellà, i fins i tot en son massa afectats. May ens ha sabut greu que la gent sapia el castellà, sino que'ns agrada; lo que no'ns agrada gota que despreciin el català p'el castellà, i que li peguin cossa.

d. —*Lo de la CH com a signe del so PREPALATAL-AFRICAT-SORT, equivalent a tx.* —Els escriptors valencianistes se demostren molt afectats d'escriure *ch* en lloc de *tx*; i per això al·leguen dues raons: 1a Qu'ells escriuen *ch* perque la pronuncien; i 2a perque llurs escriptors clàssics (dels sigles XIV, XV, XVI) escrivien tal *ch* en lloc de *tx*. Aqueixes dues raons son *foradades, quod sic probamus*. ¿Perque els valencians pronuncien *ch*, han d'escriure *ch*? El so de *ch* no es exclusiu del castellà; hi ha milenars de [110] mots catalans que'l tenen, i may les han escrits ab tal grafia els catalans. El signe natural i tradicional del so de *ch* en català es la *tx*. Establir un altre signe es una gravíssima equivocació, perque l'ideal de tota ortografia ha d'esser *per cada so un sol signe, mentres raons etimologia no aconsellin lo contrari*. A favor de la *ch* no n'hi ha cap de raó etimològica, com es evident. Lo que hi ha, una raó poderosíssima contra l'ús de la *ch* per representar el so *prepalatal-africat-sort*, i es que la *ch* es tradicionalment i etimològicament el signe natural del so *velar-esplosiu-sort* de *k*. De manera que, si s'admet la *ch* com equivalent a la *tx*, resulta que el mateix signe representa dos sons tan diversos i oposats com el de *k* i de *tx*, sense cap raó etimològica externa ni interna que autorisi tal confusió ni doni medi an el lector per distingir si la *ch* dins un mot determinat es *k* o *tx*; donantse el cas de que dins un meteix mot com *xic*, segons el sistema dels moderns valencianistes hi haja la *ch* ab valor de *tx* an el principi i ab valor de *k* an el final: *chich*. ¿No es tal volta això una solemne aberració?

Pero ¿i lo de que'ls clàssics valencians dels segles XIV, XV i XVI ja se servien de la *ch* en lloc de la *tx*? Això es lo que diuen els valencianistes, pero no resulta tant ver com ell pretenen. Ab motiu d'una polèmica que sostenguérem sobre aqueix punt anys enrera ab el notable i docte

gramàtic valencià En Josep Nebot i Pérez, férem aposta un viatge a València per estudiarhi els primitius impresos i vells còdics valencians; i en fulletjàrem una partida del segle XV i del XVI i qualcún del XIV, s'entén, manuscrit. I ¿que resultà d'aqueixa enquesta? Que tant els manuscrits com els impresos trampoletgen, això es, qu'un cop posen *tx* i un cop *ch*. De manera que no es ver que sempre ni ordinariament posassen *ch*, com ha dit qualche valencianista caporal. I això hu demostrarem an el seu dia, quant tenguem espay pero ordenar les notes que vàrem treure d'aquells manuscrits i impresos. Però la sustancia es aquesta: aquells grans escriptors, que ja patien influencia castellana, qu'es molt antiga a València, no tenim regla fixa, i un cop posaven *tx* i un cop *ch*. ¿Basta això per introduir la *ch* com a signe del so *prepalatal-africat-sort*? En via neguna, haventhi en contra les raons esposades més amunt, de que la *ch* en català ja te una altre valor: es el signe natural i etimològic del sò *velar-esplosiu-sort* de *k* o *c*.

Que hu pensin bé els nostres bons germans els valencianistes, i que's resolguin d'una vegada a esser valencianistes de nom i de fets, espolsantse el jou de tota tutel·la castellana, i mantenguem la genuina tradició llingüística; i ja que parlen ells la [111] meteixa llengua que nosaltres, qu'escriguen com nosaltres, rebutjant tota grafia forastera que venga a contradir la nostra tradicional.

XIII

L'afitx llatí EX- reduït a ES-

EXEMPLES: ES*perencia*, ES*trem*, ES*terior*, ES*cés*, ES*quisit*, ES*trany*, etc.

Sostenim que en tals casos s' ha d'escriure ES- i no EX- per la poderosíssima raó de que pronunciam *s* i no *x* (= *cs*). La tal *x* se perdé ja an els derrers temps del llatí, això es, tornà *s*, segons ho fa constar Meyer-Lübke, *Grundriss* del Dr. Gröber, T. I, p. 470, 476, *Geschichte der*

Lateinischen Volkssprache, Lautlehre, n.25, n. 27 § 9. Lo meteix constata i prova Grandgent, *An Introduction to Vulgar Latin* (Boston, 1908), *Phonology*, n. 255, p. 108. Aquest afix llatí passà a les llengües romàniques perdent c (es) i, per lo meteix, baix de la forma simplificada de es-. En castellà an el segle XV i XVI sabem que no's pronunciava ex-sino es-, com consta p'En Nebrija, qu'escriu sempre *eScusar*, *eSecutar*, *eSequias*, *eSento*, *eSpender*, *eSperimentar*. En Nebrija sostenia el principi de que s'havia de escriure just així com se pronunciava. En Valdés dins del seu *Diálogos de la lengua* diu que s'ha de treure la x de la *excelencia* i *experiencia*, i escriure *escelencia* i *esperiencia*, i diu: «Yo siempre la quito (la x) porque no la pronuncio, y pongo en su lugar s, que es muy añeja a la lengua castellana». En Juan Sánchez dins *Principios de la gramática latina*, Sevilla 1586, diu que s'ha d'escriure *eStender*, *eScusar*, *eSpirar*, *eSplicación*, *eSaltación*, «aunque se escribe en latín *eXtendo*, *eXcuso*, *eXpiro*, *eXplicatio*, *eXaltatio*, con x».

Prenim aqueixes notes del magistral estudi de D. Rufí Josep Cuervo, al cel sia, *Disquisiciones sobre ortografía y pronunciación castellana*, publicat demunt *Revue Hispanique*, T. II, el qual fa avinent sobre l'ús de ex- en lloc de es- lo següent: «El uso del latín en aquellos tiempos (sigles XVI i XVII) y el del francés en los modernos han ido introduciendo la pronunciación de la x, pero rara vez en el lenguaje familiar y ordinario. Antes de Nebrija se escribía tal cual vez; y después ha ido menudeando más y más hasta generalizarse en lo impreso, gracias a la influencia de las reglas de la Academia». —Ara bé ¿per quin motiu s'ha d'escriure tal x en català, si se pronuncia s, i si ja té la x dos altres valors en català: *això* i *fixar*? ¿Per que hem d'anar a complicar l'ortografia ab aqueixa nova dificultat? Per tot lo qual som de parer qu'hem d'escriure -s-, i no -x-.

[112]

XIV

Antecedents dels boldrons -MPT- -MPC-

EXEMPLES: *coMPTe* < *coMPUTu*, *proMPTe* < *proMPTu*, *redeMPCió* < *redeMTione*.

Meyer-Lübke dins l'obra citada dins l'article anterior, n. 27, § 9, posa com una llei que dins el llatí vulgar, en haverhi tres consonants plegades, se pert la del mitjà; i posa tots aqueixos exemples: *toRTus* de *toRQueo*, *mulSus* de *mulCeo*, *teNTus* de *teMTus*. La mateixa llei constata dins el llatí el gran W. M. Lindsay dins la seua clàssica obra *The Latin Language (Historical Account of Latin sounds, stems and flexions)*, Oxford, 1894, § 71, § 157, aduint tot un enfilall de casos: v. gr, *uRNa* de **uRGNa* (cf. *URCeus*), *toRMentum* per **toRGMentum* de *toRQueo*, *foRTis* del vell llatí *foRCTis* (dins les *XII Taules* se troba *foRctes*), *oRNo* per **oRDNo* (cf. *Ordino*), *saRMentum* per **saRBMentum* de *saRPo*, etc. Això ho posa Lindsay dins el § 157. Dins el § 71 diu que *-nt-* fa la competència a *-mpt-*; i que dins els manuscrits llatins se confón *vōlūNTas* ab *volūPTas* per llur intermediari *volūMPTas*, que Schuchardt, *Vocalismus*, i. 5, constata. I llavors diu: «Pero *eMPtum*, *redeMPtum*, *consumPTum* son la forma establida, encara que el gramàtic Marius Victorinus (21. 12 k.) sostén com a base etimològica *eMTum*, *redeMTum*, *consumMTum*, com també *redeMSi*, *consumMSi*, etc. (ch. IV. § 76). —Encara es molt més explícit Fritz Stolz dins la famosa *Historische Grammatik der Lateinischen Sprache* (Leipzig, 1894), T. I, § 344 puys diu: «En quant an el boldró fònic (Lautgruppen) *-ms-*, *-mt-*, sens dubte el manetx o tractament primitiu, el camí que va fer primitivament, fou el traspàs a *-ns-* i *-nt-*. Veyau l'encoblament *cōnsūmō*, etc., *ceNTum* *veNTum*. (Dins el § 234 ja demostra que la *-n-* de *-nt-* surt d'una *-m-* indogermànica: *ceNTum* < *szĩmtas*; la *-n-* de *veNTum* també surt d'una *-m-*). Pero an els temps històrics s'introduí la costum de desplegar aquests dos boldrons *-ms-*, -

mt-, encletxanthi una *p*, així: *-mps*, *-mpt-*. Veyau les frases de gramàtics llatins que al·lega Brambach *Neug. d. lat. Orth.* 248 ss. Aquí fan al cas les formes *cōmps ī dēmps ī, prōmps ī, sūmps ī, temps ī cōmptum dēmptum proōmptum sūmptum* que foren escrits així p'els gramàtics regularisadors, separantse'n sols el gramàtic Marins Victor, Gr. VI 21, 12 ss. Al contrari succeeix a final de mot: *hiemps*, que's troba dins *Corpus Inscriptionum Latinarum*, T. I, p. 359, i que'l rebutgen la majoria dels gramàtics (Veyau els passatges dins Brambach). Sens dupte se troben dins els manuscrits no poques vegades les formes sense *-p-*. Veyau, per exemple, *contempturum*, dins Cícero [113] *in Verr.* II 3, 55; *redemptionis*, dins el mateix y allà mateix, 3, 54; *sumtum*, allà mateix, 3, 155, Lucil. XXVI fragm. 60 Müll.; *consumserim*, Cic. *de rep.* I, 35; *Lamsaceni*, Cic. *in Verr.* II, 5, 94. També enfloquen tal *-p-* a la babal·lana, per exemple, *condempnaturus*, Fest. 306, 22 Th. d. p.; *condempnave(rit)*, Cató segons Festus 514, 27, Th. d. P. Es digne de notar que's troba *temptare* devora *tentare* (Veyau el monuments dins Georgues *Lex. d. lat Wortf.*). L'etimologia es *temp.*, com se coletgeix del lit. *tempiú* (= pam, moment), i del lett. *tēpjus*: *jo m'enravàn, m'aguant fort, me resistesc*. La grafia *tentare* se funda an el fet de que'l verb *temptō* se va amalgamar ab *tento*, intensiu derivat de *tendō* (així hu creu també Rozwadowski, tiratge-a-part de *Anz. d. Akad. d. W.* In Krakau, 1892, 273)». Fins aquí Fr. Stolz.

De tot això resulten dues coses, ben dignes de tenir-se en consideració: 1a que ja dins el llatí hi havia la tendència general de fer *n* la *m* davant dental, tendència que continuà dins la llengua catalana; i 2a que la *-p-* entre la *m* i *t* sembla una ingerència, no originària dins el llatí, sino cosa dels gramàtics, que no tothom acceptà, i que acabà per perdre-se ja dins el mateix llatí, y perduda segueix dins el català parlat, i lo mateix dins el castellà, dins l'italià y segurament dins altres neollatines.

Més noms acabats en -ach⁸ (113-115)

[JOSEP RIERA]

338. **Asprach**. Nom de lloch de Peralada (Girona), en 1352 (lib. 6. fol. 230. Vic. Eccles. Gerunden.)

339. **Astarach**. Nom de casa. Brunyola y Fornells (Girona) en 1713. (Reg. Rem. Monit. Viccariatus Eccles. Gerunden.).

340. **Bramasach**. Nom de lloch del Comptat de Peralada, aprop de Masarac y de Morasach. (*Historia del Empurdan*. pl. 360. Pella y Forgas).

341. **Bandach**. Nom de lloch. Petrus Durandi de *bandancho* pro hospicio... Any 1315. (Lib.2.tom. I, Dot. fol. 99).

342. **Bellach**. Nom de un Confrare de l'Immaculada del poble de Sant Feliu de Pallerols, en 1446. (Lib. 2. t. I. fol. 194).

343 **Bellcasach**. Nom de casa. Fabianus Bellcasach. Quatorcen. Dioec en 1531. (Regest. Ab anno 1521 ad 1535).

394. **Benesach**. Nom de casa, en Olot, en 1690.

345. **Berrach**. Nom de casa d'un notari de la vila de Peralada. (Girona) en 1317. (Lib. 6. Dot. Fol. 229). [114]

346. **Bertranllach**. Petrus Alsina et Bertranllach, Procurator Margaritae Annae Alsina Bertranllach Solá et Cortils uxoris suae et Paulus Alsina et Bertranllach dictorum conjugum filius. Any 1303. (Lib. II, Dot. f. 273).

347. **Besachs**. Nom de casa en 1595, en Vic. (Regest. 2, Tribun. Brevis).

348. **Billarach**. Senyora Maria de Billarach, filla de Rafèl de Billarach y de la Sra. Hierònima de Billarach.(Llibre 57 del Ardiacat de la Selva).

349. **Cabich**. Nom d'un mas d'Olot.

350. **Calvinyah**. Nom de casa, en 1728, en el poble de Begur (Lib.13, Dot. fol. 84.).

351. **Cedirac**. Nom de casa, en 1754, en el poble de Torroella de Montgrí (Girona).

352. **Chinillach**.⁹ Nom de casa en el poble de Paterna-València (Estadística de 1909).

353. **Climach**. Del grech *climax*, escala.

354. **Destarach**. Parrochia B. M. Calidarum destarach, dioec. barcinon. En 1558 (Lib. V, Dot. fol. 156.)

355. **Didach**. Nom de Sant.

356. **Dusach**. Nom de casa d'un metge de Barcelona en 1911.

357. **Embalach**. (Mas d') —Obiola. —Balaguer. Lleida.

358. **Embriach**. Sinònim de borratxo, en 1690. (Causas de Divorci).

359. **Esvoliach**. En la regió del Segre es un *rat-penat*: en el Pla d'Urgell se'n diu *esmuriach*.

360. **Esmuriach**. Rat pennat. —Pla d'Urgell.

361. **Eixach** o **eixachs**. Clerici non ludant ad ludum taxillorum nec d'eixachs. (Constit. Synodales Gerunden. 1238 ad 1535, fol 84).

362. **Fornach** y Fornaca. Nom d'un mas, en 1690, del poble de Caldes. (Cabreus 21 del Ardiacat de la Selva, llibre 52.)

363. **Garuach**. Nòm de casa de Salitja (Girona) en 1571. (Lib. 8, Dot. fol. 199.)

364. **Granoyach**. Nom de llòch en la parròquia de Juyà (Girona) en 1373. (Lib. 4, Dot. fol. 135.)

365. **Meserach**. Ecclesia Sti Martini de Meseracho, dioec. gerund. Any 1340. (Lib. V, Dot. fol. 148.)

366. **Mordenyach**. Nòm de casa, en la Vall d'Aro, en 1436. (Lib. 4, Dot. fol. 395.) [115]

367. **Osedrach**. Nòm de casa d'un Tinent y Ajudant Major en 1653. (Fabrellas. «Vida de S. Narciso».)

368. **Payrach**. Nòm de casa.

⁸ Nota (1) de l'original: Veyau T. II, p. 364., T. III, p. 16, 71, 94, 106; T. IV, p. 39, 95, 134, 334; T. VI, p. 131, 259.

⁹ Nota (1) de l'original: Aquesta *ch* té l valor de *tx*.

369. **Planadecursach.** Nòm de casa del actual rector de Viure (Girona).

370. **Pontach.** Nòm de casa d'un escrivà de la Curia Ecclesiastica de Girona en 1594. (Regest. I, Trib. Brevis, fol. 115.)

371. **Restorach.** Nòm d'una parroquia. No puch afirmar de quin bisbat es o era. —En la Notaria de Caldes Jaumató de Franciach compra una pessa de terra erme en dita parrochia de Restorach a 14 de maig de 1612. (Cabreus de Ardiacat de la Selva, n.º 51).

372. **Rixag.** Nòm de llòch de Serinyà, en 1162 (Lib. I, t. 2us Dot. fol. 213). Es la mateixa paraula que Reixach.

373. **Sadirach.** Nòm de casa, en Torroella de Montgrí, en 1882.

374. **Scach.** Nòm de casa, en Cassà de la Selva (Girona) en 1361. (Lib. I, Dot. fol. 290).

375. **Triach.** Nòm de casa del Secretari del Ajuntament de la Bisbal, en 1838.

376 **Trillach.** Nòm de casa d'un adroguer de Perpinyà en 1634. (Disp. de parentiu).

377. **Ventanachs.** Nòm de llòch de Montràs en 931. (Monsalvatje. Col. Diplom. T. XV. pl. 138.) Llòch de la Seu d'Urgell a les faldes del Cadí.

378. **Ventinach.** Nòm de llòch de la Bisbal en el segle XIV (Regest. Curiae Villae)

379. **Vernach.** Nòm de casa del Domer de Santa Coloma de Farners en 1675. (Reg. Rem. Monit).

380. **Vessinach.** Nòm de casa d'un Canonge de Girona en 1386. (Liber notul. 62, fol. 28.)

381. **Veynach.** Johannes de Veynacho pbrer. dioec. Petra gongen nunc rector ecless. de Franciacho istius gerunden, dioeces. 1516. (Lib. 4, Dot. f. 399)

382. **Veyrach.** Petrus Almar alias Veyrach filius Joannis Almar heredis Jacobi de Veyracho. 1526 (Lib. 6. Dot. fol. 176).

383. **Yarnach.** (Domingo) Nòm del Batlle de Sant Pol de Mar. (Barcelona) en 1842. (Correspondencia Oficial d'Autoritats. Plèch n.º 182).

Girona, 17 agost, 1911

JOSEP RIERA, PBRE. [116]

De pregramàtica (116)

[ALEIX DE LA M. D. DEL C.]

I

La llengua es l'orga de la boca qui principalment mos servix per a manifestar y articular lo nostre pensament. L'aplec de paraules, verbs, y modismes que s'usen entre les persones d'un poble, d'una comarca, d'una nació pera comunicá's llurs relacions, que naixen de la convivència social, es també lo que se'n diu: la llengua llur.

La gramàtica es una introducció a la llengua; dona a conèixer la gènesis d'aquesta am la morfologia; la seua constitució am la sintaxis; la seua pronuncia, am la fonètica; y fixa la seua escriptura per medi de la ortografia. Estes quatre parts de la gramàtica, tractada cadascuna d'elles am perfecció, donen a conèixer l'estructura íntima y la fisonomia cabal de la llengua.

Es lo llenguatge un fet biològic *qui naix, que viu, que's mou y camina*. Ja que la vida dels homens y'l llenguatge, llur expressió, son dos fets eminentment espontanis y lliures, no pot pas donà's a la gramàtica una caràcter estatístic y dogmàtic; deu limità's a consignar les lleys ordinaries y extraordinaries y les varietats que informen y regixen lo *fet* del llenguatge. Ja may s'es vist que'ls gramàtics haiguen implantada o forjada cap llengua: en son tant sols notaris o inventariadors.

Encara no hi ha cap gramàtica ni tampoc diccionari cabals y complerts de la nostra llengua catalana; hi ha tan sols tanteys mes o

mens afortunats, pero no pas res definitiu. Y dels escriptors, uns son forsa enamorats del passat, de la tradició, am menyspreu del mestre i forjador de les llengues, que's l'esperit del poble; altres, tan amics del actual, que fa pena y compassió lo desgabell que regna en les produccions catalanes.

No es pas en to de mestre que escric aquestes ralles; sols penso fer algunes observacions sobre lo català parlat a la Conca de Tremp (una de les comarques de parla catalana mes pura, mes dolça, mes afermada a la tradició, mes rica y, al mateix temps, mens estudiada y coneguda), per si dignes de consideració el dia de demà quan s'hi fàssiga la gràmatica definitiva.

Tarragona 20 – 8 – 912.

FR. ALEIX DE LA M. D. DEL C. [117]

Resposta agraïdora (117-119)

Ho es la que demunt *Arxiv d'Estudis del Centre Excursionista de Terrassa* han feta a la nostra *crida* sobre el nom vulgar del *Rhododendron ferrugineum* L. Els dos notables naturalistes catalans Drs. Cadevall i Sallent, publicant el següent article:

«EL RHODODENDRON¹⁰»

Plini en parla y ve dels Grecs com ja indica el meteix nom; altres ne diuen *nerium*, altres *rhododaphne*. Sembla que aquí no s'ha d'entendre el *Oleander* sino el *Rhododendron ponticum* que's troba a Gibraltar, per exemple. Els tres noms son grecs: «rhododendron» es «arbust rosa»;

¹⁰ Nota (1) de l'original: Amb molt gust responem al requeriment del benemèrit director del BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, y això ho fem amb tant major interés en quant considerem equivocada la contestació qu'ha rebut el Dr. Alcover d'un dels primers farmacéutics de Mallorca.

«rhododaphne» es «llaure rosa», y «nerion» s'interpreta quasi *nearós*, jove delicat, exuberant.

Segons això, tenim aquí dugues plantes confoses; dugues plantes que pertanyen a famílies distintes; la una, la adelfa, qu'es apocinacia, de flor vermellenca o purpúria, del mitjà de la nostra península. Es lo que'n diem *baladre* y es venenosa; la seva amargor es proverbial en castellà¹¹ y Jeremias hi deu fer referencia quan parla del *rhododaphne* (Jer. X). Es el *Nerium Oleander* que's troba en estat silvestre a Còrsega, a Itàlia y a la Algèria; es el *rosebay* dels anglesos y el *rosage* del francesos; *oleandro* dels italians. Els Alarbs fan us del suc de les fulles en gargarismes pel mal de caixal.

Una altra especie de *Rhododendron* es el *ferrugineum*, que citen les flores franceses (V. H. Lévillé, 333) y es planta de la regió alpina o subalpina dels Pirineus, Alpes y Apenins, de la familia de las *Ericacies*, es a dir, germana del bruc.

Es troba a la Vall d'Aran y el famós Santuari de Núria, de la nostra Catalunya. D'ella parlen Costa, el botànic català, y Vayreda a la «Flora de la Vall de Nuria». Abunda a les dugues vessants, catalana y francesa y Pirineus de l'Aragó.

Rolland, en la seva obra poliglota de Botànica popular la te recopilada; allí poden veure'ls noms variats que te la planta. Es digne de notarse que la obra està interrompuda en el punt que porta aquesta especie, perque l'Autor morí per aquells dies.

Mossen Verdaguer ne parla precisament en el seu poema ben conegut, *Canigó*.

«Lo *rhododendron ferrugineum*, diu l'inmortal autor, a mes del nom de «boix florit», te los de «boix de Nuria», «boixerica», «gabet» y «talabart». Es la flor que embelleix mes nostres Pirineus, en sa florida endomaçant de vermell sos ayguavessos, despullats, sense compassió, dels abetars y pinedes primitives. [118]

¹¹ Nota (2) de l'original: «a la hembra desamorada al adelfa le sepa el agua» especie de maledicció (V. *Diosc.* de Lag. 429).

N. 3 del Cant II, p 198 de la edició que tenim mes a mà; hauríam volgut poder citar per la primera.

La estrofa es aquesta (pàg. 27).

Allà en un trono vert, que'ls ulls no veuen
si es fet de boix florit o d'esmeragda,
los dos s'assehuen, en l'encís que'ls lliga,
ella a mirar lo cel, Gentil sa cara;
olor de romaní dels boscos puja,
dels cims olor de *regalecia* baixa.¹²

L'havem observada moltes vegades per roques y cingleres, desde'l pont de Cremals, sobre Queralbs, fins a la Vall de Núria, sobre tot al Bosch de la Mare de Deu, immediat al Santuari, ahont forma un parc natural de singular bellesa, sota del brancatge del pi negre (*Pinus uncinata* Ram.).

D'allí baixa, com ja fa notar l'eiximi Costa, fins als Rasos de Peguera y Baga de Sagalés, al Berguedà. Ja no la vegérem en aquets últims llocs quan la nostra derrera excursió, juliol del 1906, tement que hagués desaparegut d'allí, arrassats pocs anys avans aquells boscos centenaris.

Senyalada queda la habitació d'aquesta bonica planta o abret y es inútil buscarla a les Balears y a València, per lo menys espontania; efectivament cap flora li consigna.

A Mallorca l'hauran confosa amb la *Erica Multiflora* L., abundantíssima a les Illes (Barceló, per ex., Flora Balear, 299); coneguda serà allí per *cipell* o *xipell*,¹³ nom que a Catalunya es *apellido* o nom de

¹² Nota (1) de l'original: *Canigó*, Llegenda pirenyca del temps de la Reconquesta, per Mossèn Jacinto Verdaguer. Hi ha varies edicions. La *regalecia* es segurament aquí el *Trifolium alpinum* L..., no pas la *Glycyrrhiza*.

¹³ Nota (*) de l'original: A Mallorca deym *ciprell* i *xiprell*. Nota de la R. del B.

família¹⁴ y s'aplica especialment a la *Calluna vulgaris* Salisb. qu'és una altre *ericacia*, coneguda a Catalunya generalment amb el nom de *brossa*.

Es compren be qu'un arbust tan preciós per la hermosura y la abundancia de les seves flors purpurines (rars vegades blanques), en *bouquets* corimbiformes, sembli talment destinat per la naturalesa a ser l'adorno de les nues roques alpines, y que segons Loudon constitueix l'últim recurs del pastor pera proporcionar-se l'element de foc a n'aquelles altures; verisimil es, diem, que quedessin encisats els habitants de les comarques ahont se troba, fent que l'anomenessin amb els noms mes escayents y poètics. A la Vall d'Aran li diuen «gavet» o «gauet»; a Berga «salabardà»; «narets» a Núria y a altres localitats «muixareta» y «boix de muntanya». En castellà ne diu «rododendro de los alpes», qu'és un nom que designa també altres dugues hermosures alpines: la *Rosa alpina*; «rosacia» y l'aucell dit «aranyer» (*Tichodroma muraria*),¹⁵ pel color vermell de foc de les seves ales.

El francès *rosage*, ve de la edat mitjana *rosago*, *rosaginis*,¹⁶ [119] laurierrose des Alpes et rose de Sibérie; l'alemany te Alpenrose, Alpenbalsam y Sibirische Schneerose (rosa de les neus). El nom tècnic que Linnaeus dona a la planta vol dir abret-rosa. L'altre nom sinonim rhododaphne se li ha donat per alguna semblansa amb el llaurer, propiament la *adelfa*, un d'aquells noms que porta el *barnús*, com diria en Balari, que vesteix y amaga una paraula original grega.

DRS. CADEVALL Y SALLENT.

¹⁴ Nota (2) de l'original: Xipell* com *Gatell*, altre nom semblant, també d'una planta, son noms de casa il·lustres a Catalunya.

¹⁵ Nota (3) de l'original: perquè s'enfila per les parets, *caçant aranyes*.

¹⁶ Nota (4) de l'original: anàlogament a *plantago*.

Bibliografía literaria (119-122)

(a càrrec de Mn. Costa i Llobera)

Catecisme curt | *Primera part del compendi* | de la | *Doctrina cristiana* | manat per S. S. lo Papa Pío X | a les Diòcesis de la Província Romana. | —Se publica en permís y recomanació especial | del Exm. Sr. Bisbe Dr. Rocamora, | per la *Congregació de la Doctrina Cristiana*» | de Tortosa.

Vetaquí un llibret de grandíssima importància, publicat en doble versió catalana y castellana en planes corresponents. De la plenitud doctrinal y caràcter pràctic d'aquesta obreta no cal ferne ponderació: la seua augusta procedencia ja es el seu millor elogi. El gran Papa, tan amic de la vida parroquial, s'hi mostra ab el seu zel sapientíssim y la seua senzillesa apostòlica.

Lo que'ns complau altament, desde'l punt de vista d'aquest BOLLETÍ, es que l'obra catequística de S.S haja trobat tan prest un vestit a la catalana per profit del poble català. La mira de conseguir aquest profit, ab la major eficacia entre la gent de Tortosa, ha motivat segurament que'ls traductors adaptassen les formes dialectals propies d'aquella regió. Així s'hi usa *natros* per nosaltres, *mos*, y altres variants per l'estil. Res tenim que objectar a tal tendència popularisadora, mentres no s'estremi fins al punt de desnaturalisar les paraules. I això precisament es lo que ocorre a alguns endrets de l'obra qu'estam ressenyant, per exemple, allà ont els traductors tortosins usen la preposició *en* en lloc de *ab* o *amb*, com se fa dins de tota la regió tortosina actualment per la seua desgracia; i alla ont tradueixen la conjunció *ergo* del llatí per la paraula *pos* (*pues* en castellà), deixant el *doncs*, tan propi de la llengua catalana. Aquestes degeneracions ens fan mes mal efecte posades dins de pregaries com la Salve (aon se diu *ea, pos, advocada nostra*); porque dins aqueixes fórmules d'oració el meteix poble sol conservar tradicionalment les

paraules més castices, quant ja les ha oblidades dins la conversa ordinària. Quant se consignen les oracions a un llibre per ensenyarles a la gent senzilla, entenem que s'ha de procurar afavorir la tendència dignificadora cap a lo tradicional, y no s'ha de permetre, ab l'escusa de fer llenguatge més clar, corruptes que's sien introduïdes.

Feta aquesta observació, que reclamava la nostra sinceritat, no tenim per lo demás sino elogis ben corals pels traductors benemèrits de Catecisme curt de Pío X a la llengua catalana. [120]

El Sant Evangeli | de | N. S. Jesucrist | y | els Fets dels Apòstols. —*Traducció de la Vulgata llatina | per D. Marian Serra y Esturí, Pre. | ab una exhortació del Il·m. Dr. D. Joseph Torras y Bages | Bisbe de Vich.* —E. Subirana, ed. llib. Pontifici. —Barcelona. —1912.

De vertader aconteixement se pot calificar l'aparició d'aquest llibre, destinat a fer molt de bé dins Catalunya. Tenint per objecte de difusió entre la gent del poble, en general, dels llibres sagrats qui directament donen a conèixer N. S. Jesucrist y la seua obra, aquesta versió no revesteix la gala erudició, presentantse ab una senzillesa ben agradosa y verament evangèlica.

La traducció té'l mèrit d'esser lo més literal possible, fins a tal estrem que si ocorre, per motiu de claredat, posar hi qualque mot més que no's trobi a la Vulgata, aquest mot va estampat en lletra cursiva, fent així conèixer qu'es afegit. A la divisió en capítols, qu'es naturalment la mateixa del text llatí, s'hi ajunta una subdivisió molt oportuna, que senyala les materies contingudes dins un meteix capítol, per medi de lletres titulars qu'encapsalen cada materia. Així, per exemple, el capítol I de St. Lluc se subdivideix d'aquesta manera: Introducció. —Concepció de St. Joan Baptista. —Embaixada de Arcàngel St. Gabriel. —Visitació de Maria. —Això, com es bo de veure, dona moltíssima facilitat a la gent per manetjar el llibre y fixarse bé en el seu contingut. —No hi manquen les

notes oportunes; però sols s'hi troben les precises per entendre el vertader sentit de la divina Escriptura, y estàn fetes ab molta sobriedat y justesa.

El llenguatge, objecte preferent per l'atenció d'aquest BOLLETÍ, es molt avengut y propi d'una traducció com la present, destinada a tothom. Sense deixar d'esser popular y ben assequible, es triat, digne y pur dins de la gamma del català corrent. La frase flueix suau y humil com escau a tota efusió del bàlsem evangèlic. Entenem que'l Rvt. Serra y Esturí ha sabut atènyer aquell punt d'equilibri entre'l llenguatge literari y el vulgar, qu'es tan difícil de conseguir com es indispensable en llibres d'aquesta classe. Llàstima que s'hi trobin algunes paraules escrites conforme a la viciosa pronunciació introduïda per influència castellana, per exemple *Assia* en lloc d'*Asia*, *Cessaréa* per *Cesaréa*...

Llibre que tant se recomana per si mateix queda encara més recomanat ab l'exhortació del Rdm. Bisbe de Vic, tan sustanciosa y plena d'unció sagrada com tots els documents d'aqueix Prelat sapientíssim.

Josep Carner | **Les Monjoies** | L. Gili Editor | Barcelona —1912.

Monjoies s'anomenen a Catalunya les pedres posades per senyalar les distàncies a lo llarc d'un camí o d'una partió; així com se diuen *fites* les pedres destinades a delimitar l'estensió d'un camp o pessa de terra. Y per cert qu'està ben aplicat el títol de *Monjoies* a unes poesies indicadores del camí per ont avença al present l'inspiració àgil y forta del autor, príncep del jovent dins els dominis poètics de la llengua catalana.

La musa *protèica*, per dir ho així, d'En Josep Carner, capaç de totes les [121] transformacions y dominadora de tots els estils, sembla ara encaminarse per vies de més serietat y elevació que dins altres reculls anteriors y recents. Entre les *Monjoies* ja no hi troben lloc les mundanes lleugereses de refinada galania, ni fins aquell humorisme de rialla

sardònica al qual propendia En Carner desde ses primeres publicacions. Aquí tot es poesia augusta, sense que per això s'hi trobi falta de varietat. Desde temes mitològics fins a subtiletes psicològiques, fins a inspiracions bíbliques y delicadeses de misticisme penetrant, recorre l'autor una gamma de tons ben estensa, mostrantshi sempre intens y poderós artista. Els meteixos temes mitològics prenen dins d'aquest llibre una dignitat y transcendencia solemnia, com en la meravellosa composició *Els fills de Bóreas*, una de les principals del volum. Hi ha poesies gentilíssimes, con *Fogalleig*, sonet de gracia y distinció suprema, y qualque imitació bíblica tan esplèndida com *La dona forta*. Però lo que'ns ha impressionat especialment dins aquest volum es el sentiment religiós, ja terrible com en el *Salm dels pecadors*, ja delicadíssim com en *L'ànima y Son Espòs*, ja suplicant y fervent com en la *Invocació* final.

Del llenguatge basta dir qu'es d'En Carner y ja està dit qu'es un català llegítim, depurat, opulent y flexible com n'hi puga haver. Sols un ressabi de gal·licisme hi trobarem que espurgar: l'ús del possessiu masculí *mon, ton*, son devant substantius femenins qui comensen ab vocal, com (p. e.) *mon ànima*. Dins la bona tradició de la nostra llengua no's troba may aquest camvi de genre gramatical. Aquesta observació sembla oportuna tractantse d'un escriptor tan pulcre que dins la versificació sosté la castiça tradició catalana fugint de les diptongacions y sinèresis introduïdes y generalisades per l'influencia del castellà.

Accepti el jove amic y admirat poeta la nostra coral enhorabona per las seues *Monjoies*, qu'encara en fan esperar moltes més a lo llarc del camí de la vida, que Deu li do ben prosperada.

Antoni Gelabert y Cano | **Flors de Tardor** | *Poesíes* | Amengual y Muntaner | 1911. —Mallorca.

Una prova més de la penetració creixent de la nostra llengua dins el boldró literari de Mallorca es aquest llibre, degut a un distingit professor

de Primera Ensenyança, qui justament a l'edat madura s'es sentit poeta, quant ha percebut el doble encant de la nostra campinya y del nostro llenguatge. Obra d'una maduresa reflexiva, aquestes *Flors de tardor* tenen la seguredat de gust y la correcció que no's solen trobar a les tentatives dels qui comencen. Es que l'autor, si bé no havia publicades poesies fins ha poc, tenia ja des de lluny notable cultura, y li ha bastat experimentar l'impuls de la bellesa de Mallorca y del mallorquí per esclatar ab aquesta florida tardana. De tot el ramell, si haviem de triar, esculliríem com la millor poesia aquella que's titula *Dins un coval*.

El llenguatge den Gilabert se distingeix per la seua puresa i propiedat, fent coneixedor qu'ha sabut nodrirse de bones lectures. Si en [122] la versificació admet diptongacions a la castellana, es induit segurament per l'exemple dels nostres meteixos poetes.

Rebi el Sr. Gelabert la nostra felicitació, que no ha d'esser la derrera.

Bibliografía filológica (122-126)

I

Giovanni Palomba. Tradizioni | Usi e Costumi | di Alghero. | Cagliari | Prem. Stabil. Tip Ditta G. Dessi | 1911. —Un opuscle de 32 planes de 242 x 167 mm.

En Joan Palomba es un professor d'instrucció pública d'Alguer, que estima de cor la seua llengua nadiua, el català d'Alguer, i es un fervent admirador de Catalunya, es un dels vincles que mantenen vives les relacions de l'antiga colonia catalana de Sardenya ab la mare Catalunya. I treballa En Palomba ab gran briu per netejar, dignificar i enaltir el català d'Alguer, haventne publicada una gramàtica, de la qual va a fer segona edició. El present aplec de *Tradicions, usos i costums d'Alguer* es d'un

gran interès per l'estudi del català perquè ens dona dins frases adagis, sentències, endevinalles i cançons, un enfilall de formes dialectals catalanes ben importants davant la ciència romanista. Ventassí unes quantes: a) *Llumera*, sinònim de *llum*: «dar a la *llumera* aqueixa anima que port al ventra». —b) El subjuntiu *-i*: «que no *arribi*»; «que ma *vegin*»; «que ma *debaixi* un llamp», «que la *devalli*... un llamp.» —c) La contracció *pe'* de *per*: «ni *pe* nas *pe* boca». —d) «*arrinta*» per «dintre»: «*arrinta* de la castanya hi es la maganya». —e) La conversió de la *d* postònica en *r*: «l'*anara* (anada) del fum»; «la *munera* (moneda) del capellà»; «aigua... *frera* (freda)». —f) Sovint la *l* medial, sobre tot la postònica, torna *r*: «ves an ora *mara* (mala)»; «qui es *jarós* (gelós) mori cornut»; «la *vuría* (vulia) pintar»; «la *vargia* (valzia) fabricant està el sou niu». —g) Pronoms possessions [sic]: *meu*, *mia* («lu Jesús *meu*», «io pòpul *meu*», —«mare *mia*», «las penas *mias*»); *tou* [seu], *sua* («ni lo dols *tou* bas [bes]», —«a la finestra *tua* ferma el vol»); *sou*, *sua* («i dels ulls *sous* [seus] es mort tot l'esplendor». —«la *sua* companyona». —h) Conversió de la *z* en *ʒ* [ge, gi, j]: *vargia* (valzia); «*gel*» (zel). —i) «Cuxu» per porc: «lo *cuxu* ascadat (escaldat)» [a Mallorca els nins diuen *cutxu* an el porc]. —k) Imperfet en *-eva*: «*paraixEVAN* (pareixien) vuit ninas» (aquesta forma se troba a Vilaller i a Boí: «*boleβa* (volía)»). —l) Imperfet en *-iva*: «lu vi *curriva* [curría] a tinas» (aquesta forma se troba a Llavorsí, Esterri, Isavarri, Alòs: «*buliβa* [volía]»). —ll) El futur imperfet se forma no de l'infinitiu regular (*tendre*, *donar*, *ser*, *anar*, etc.) ab el present de *haver*, sino d'un infinitiu fet demunt el subjuntiu: *téngar* < *tenga*, *dóngar* < *donga*, *sígar* < *siga*; *àniguer* < *àniga* (*vaja*); i així fan: «*tangaràs*» (*tendràs*), «*dongarem*» (*donarem*), «*sigarem*» (*serem*), «*aniguerà*» (*anirà*). [D'aquests infinitius formats demunt el subjuntiu, a Catalunya n'hi ha mostres: *puguer* (< *puga*), *sapiguer* (< *sàpiga*). —m) La *-e* final sona *-a* ben clara: «*ma*» (me): «*ma* veix fins a les [123] urelles»; «*ta*» (te); «que *ta* davalli un llamp»; «*sa*» (se): «ningú *sa* casi», «*posantsa* llutjera davant de mun llit»; «*mara*» (mare), «*veura*» (veure), «ni *na*

veuré» (ni'n veuré), «*na* (en) restan ancantaras las estrellas». —*n*) Els pronoms personals retgits van davant l'infinitiu casi sempre com an el Rosselló: «las negras graciosas, dinyar de *las* parlar», «pe l'ancurunar» (coronar-la), «estenc las mans per T'ambrassar», «sensa *la* puguer portar», «an terra a *sa* colgar» (colgarse). —*o*) El mot *almanco* (al menys), tant usat dins el Reyne de València, Catalunya occidental i Balears. —*p*) La preposició *apud* baix la forma de *ama*, usada també an al Pallars: «la vida es sol *ama'l* sou amor», «jo *ama* vostè abrassat», «l'armoniós cantor (cantar) del rossinyol | ma ve de bardissa perfumada | *ama'l* bas (bes) teporós del primer sol», «cada anima na treu | *ama* aquel adjutori». —*q*) El pronom *mos* en lloc de *nos*: «pusemus tots a cantar», «promte seu a consolar*mos* i de aquella llibramos». (Goigs de la Mare de Deu de Vallverd d'Alguer), «al bon Rey que *mus* governa» (id).

Bé ha fet l'amic Palomba de replagar dins el seu opuscle aqueixes petites fonts de llengua catalana com son els noms vulgars dels carrers d'Alguer, les *endevinalles*, els *juraments*, les *comparances populars*, les *flastomies i imprecacions*, els *proverbis o adagis* (alguns), els *jocs i passatemps infantils*, les *preguntes i respostes d'infants quant van de berbes*, els *jocs de mots populars*, alguns *sobrenoms* de la gent algueresa i un ratx de cançons de glosadors i poetes d'aquella ciutat catalana de Sardenya. En Palomba en promet una col·lecció completa. Amèn que la vegem prest; i gran mercès de l'exemplar de *Tradizioni* etc. ab que ens ha obsequiats! En Palomba ab aquest opuscle ha prestat un bon servey a la llengua catalana. Que no sia la derrera enhorabona que li poguem donar.

II.

Coses de la meva terra | (la Marina) | Primera taula | per | Francés Martínez y Martínez | de lo Rat Penat | Pròlech | de Francesch Badenes Dalmau. Mestre en Gay Saber | Valencia —1912. (Imprenta de

Manuel Pou, carrer de Quart, 25). —Un volum de XVI-196 planes de 190 x 118 mm.

El nostro bon amic d'Altea En Francés Martínez ens ha fet un llibre deliciós, que's llàstima que totes les viles de llengua catalana (Catalunya, Reyne de València, i Balears), no'n tenguen un de consemblant, aont e-hi haja descrites totes les coses de cada vila catalana com En Martínez descriu les d'Altea. Quines son aquestes coses? La descripció de tal vila, la seva descripció topografica i climatològica, els edificis principals i les institucions públiques, i el parlar especial que tenen sos habitants, això es, la pronuncia, els mots i frases que caracterisen els *alteyans*, la tal manera com tenen dispostes i amoblades llurs cases, ab els noms de tots els mobles i arreus d'una casa, les eynes qu'usen per llurs diferents feynes, la *capsana* que serveix per portar al cap els cànters o gerres, la *taula del pa i taulell*, els *casalots* o *secretes*, les classes de *menjar* i *cuynat* [124] que s'usen a Altea, manera de fer el pa (farina, pastat, forn), el sistema de vestir (homes, dones i infants), les supersticions (*endivinadors* i *pors* que surten, *trencar l'enfil*, *saludadors*, *trencadures*); les costums familiars (salutació, prevenció contra esgotzins, soterradors o fosses i verros)[,] ram de festejar i casarse, batetjos, *morts* petits o albat i *morts grossos*, joc de pilota, *carnistoltes*, frau (*contrabàndol*), tavernes, ensenyansa, endevinalles, oracions, ram de conrar (femades, blat, hortolissa, contradís que no's rega, feyna de dones en el camp), caràcters de persones, tradicions, anècdotes, fets de pescadors, mariners i altre gent d'Altea; i acaba el llibre ab deu rondalles que conta la gent alteyana, de les quals quatre se conten a Mallorca ab lleugeres variants, i fa molts anys que les hi recullírem i figuren dins els nostre *Aplec de Rondayes Mallorquines*, toms I i V: això es, *D. Juan de la Panarra*, que a Mallorca se diu *En Martí Tacó*; *Sap més que no li han ensenyat*, que a Mallorca s'anomena *Es Corp de ses puntes*; *Gepeta*, que a Mallorca es coneguda per *Sa cova de Na Juana*, i *El Vent, la Febra i la Vergonya*, que a Mallorca té per nom *Es vent, s'aygo i sa vergonya*.

En Martínez ab son llibre ha prestat un bon servey a la llengua catalana, an el català de l'antic Reyne de València. Aquest llibre es una font abundosa de mots, frases i formes gramaticals interessantíssimes per conèixer l'estat actual de la llengua de *la Marina*, qu'es una regió tan important i considerable del valencià. Del llibre d'En Martínez se poren treure milenars de mots i formes de llenguatge pe'l nostre *Diccionari* i per la nostra *Gramàtica*. Ja'ns aniria bé que qualche colaborador entés se volgués encarregar d'aqueixa tasca. iQuina contribució més grossa no seria a l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* que se fessen de totes les viles i comarques de llengua catalana una llibrets, que, com el d'En Martínez descriu tota la vida íntima d'Altea, descriguessen la vida íntima de totes aquelles viles i comarques, i hi abocassin a balquena tot el vocabulari popular que s'hi usa!

Per tot lo qual enviam an Martínez la nostra enhorabona més coral per aquest llibre tan delitós que acaba de publicar, i les gracies més expresives de l'exemplar ab que ens ha obsequiats.

iEndavant, bon amic Martínez, p'el bon camí qu'heu emprès, i que es ben clar que Deu vos hi crida! iSeguiu sense afluir gens may en la santa creuada de la Patria i de la llengua, aont tants de llores poreu atènyer!

III

Dott. **Clemente Merlo** | *L. Docente di Storia comparata delle Lingue latine nella R. Accademia di Milano* | **Elementi** | **di Fonetica Italo Greca** | *a uso degli studenti di Lettere* | *Parte I* | *Introduzione-Vocalismo* | Torino | Vincenzo Bona | Tip. di S. M. e dei Reali Principi. | 1907. —Un opuscle de 90 planes de 246 x 160 mm.

El nostre bon amic Dr. Clement Merlo, avuy catedràtic de l'Universitat de Pisa es tot un helenista i un llatísta i un filòleg d'empenta que se

dedica a il·lustrar les llengues neo-llatines i especialment la seua, [125] l'italiana. Ens ha honrats ab un exemplar que li agraïm de cor, d'aqueix preciós estudi de fonètica *italo grega*, això es, de les diferents branques del grec, esteses pe'ls diferents territoris grecs, que tots tenien llur dialecte propi, i de les llengues primitives d'Itàlia *nort-occidental* i *sur-occidental*, això es; a) el *llatí* o *llengua del Laci* (territoris entre el Tíber, el Tiverone, Apenins, munt-Algino i la mar); b) el *falise*, de la ciutat i comarca de Faleria (vorera dreta del Tíber); c) l'*osc* o llengua dels Sannites (Campània, Lucània, Pulla septentrional i qualque pellerengada de l'Abruzzo); d) l'*úmbric* o llengua dels territoris entre el curs superior del Tíber i l'Adriàtic; e) el *volsc* o llengua de la vall de Liri i contorns; f) el *sabèl·lic* o llengua de les muntanyes entre el Laci, l'Úmbria i el Sanni; g) i el *sícul* o llengua de Sicília. Lo qu'ha publicat el Dr. Merlo se refereix an el *vocabulisme* o sia el sistema vocàlic o lleys que segueixen les vocals en llurs tramudances i evolucions dins els dialectes grecs i aqueixes llengues o parlars itàlics, segons sien les vocals llargues o breus, segons duguen darrera una consonant o consonant líquida (vocals *lliures*, *destrevades* o *descubertes*) o dues consonants (vocals *travades* o *cubertes*). El Dr. Merlo desllatiga endardalla i aclareix ab gran destresa totes aqueixes lleys, i resulta el seu estudi interessantíssim per la filologia catalana per lo quant moltes d'aquelles lleys que retgien dins els dialectes grecs i sobretot dins els dialectes itàlics, seguien retgint dins el llatí vulgar, que ab les armes triunfadores i incontrastables dels romans se va fer seua tota Itàlia i tot l'occident llavò conegut, arrelanthi per tot tal llengua llatina, que a poc poc se transformà en les anomenades llengues *neo-llatines*, un dels estols de llengues més brillants i glorioses dins l'història de l'humanitat. Sí, moltíssimes de les lleys fonètiques qu'estudia el Dr. Merlo dins els antics idiomes itàlics, son la clau per explicar la formació de milenars i milenars de paraules catalanes. Per això hi ha que saludar ab íntima satisfacció l'estudi del Dr. Merlo, an e qui enviam per això la nostra més coral enhorabona.

IV

Vegliotto e Ladino. *Nota del Dott. Clemente Merlo.* Estret de *Rendiconti del R. Ist. Lomb. di sc. e lett., Serie II*, vol. XLIII. 1910.

Son deu planes ben sustancioses aont el Dr. Merlo estudia com cal classificar el dialecte o llengua de l'illa de Veglia (costa d'Iliria, estrem nort del mar Adriàtic) dins el sistema o classificació de llengues romàniques. Ab raons que trobam fundades i concludents, sostén el Dr. Merlo que el parlar de *Veglia* o *vellenc* (*vegliotto*) p'el seu *vocalisme* (manetx de les vocals) i p'el seu *consonantisme* (manetx de les consonants) es en el fondo *ladí* o *romanx* o *rethoromà* i que te ben poc que veure ab el *vocalisme* i *consonantisme* dels dialectes de l'*Abruzzo* i la Pulla (Itàlia oriental-meridional). Fa veure el Dr. Merlo que de les nou característiques que el gran filòlec Ascoli (*Archivio glott.* T. I) senyala an el *rethoromà* n'hi ha sis de propies de la llengua de Veglia; i tot seguit en retreu altres de característiques del *rethoromà* que son igualment dins el *vellenc* o llengua de Veglia, i finalment estudià les característiques [126] del *rethoromà* que no's troben dins el *vellenc*. Es també ben interessant aqueixa lucubració del Dr. Merlo. Tot n'hi sia enhorabona!

V

Clemente Merlo | **Ancora di Dalmatico** | *Replica al prof. M. G. Bartoli* — Pisa | Stabilimento Tipografico Toscano | Ditte-Vannucchi Galileiani-Fieraccini | 1910. — Estret de vol. XXX de *Anuali delle Università Toscane*. — Opuscle de 24 planes de 305 x 212 mm.

El professor M. G. Bartoli publicà una obra *Dalmatisch*, això es, sobre la llengua de Dalmàcia; el prof. E. Stampini convida el prof. Merlo a dirhi el seu parer demunt *Revista di Filologia e Istruzione Classica*, a qual (T. XXXV) publica el parer o critica el prof. Merlo sobre *Dalmatisch* no

demostrantse conforme ab la tesi del prof. Bartoli, i sostenint que el *Dalmàtic* es una «baula de la cadena que confegia el lladi o rethoromà ab el rumà o llengua de la Rumenia, cosa que no admet el prof. Bartoli, que contestà an el prof. Merlo ab una *anticrítica* demunt *Zeitschrift für Romanische Philologie* de Gröber (T XXXII, p. 1-16). El prof. Merlo volia replicar demunt la mateixa *Zeitschrift*, pero le hi desbarataren, i posà la *rèplica*, l'any 1810, demunt *Annali delle Università Toscane* (T XXX). Aquesta *rèplica* es l'opuscle que ha tenguda l'amabilitat d'enviarnos, lo qual li agraïm de cor, i llamentam qu'un home de ciencia com el prof. Bartoli se deixi dur de la passió i tracti el prof. Merlo com no correspòn un sabi tractar un altre sabi. No hem vist del prof. Bartoli més que lo que en cita el prof. Merlo, que trobem que'l rebut victoriosament; si bé no sabem si hi ha altres raons més fortes del prof. Bartoli de que'l prof. Merlo no's fassa càrrec. En qüestions científiques la passió es sempre una gelada que ho fa tot mal be; es pesta cernuda. *Libera nos Domine!*

Ben fet Sr. Governador de Barcelona (126-127)

El Sr. Portela, Governador Civil de Barcelona, ha estatutit que tots els individus dels diferents cossos de policia de la ciutat aprenghen el català si no'l saben, a fi de poder desempenyar millor el seu càrrec, que'ls posa en contacte tan íntim ab el poble; i en no sebre la llengua d'aquest, els es un entrebanc gros de tot per llurs funcions policiaques. Per això el Sr. Governador ha uberta una escola aont dits policies que no saben el català per esser nadius de regions de llengua castellana, aprenghen practicament la nostra llengua. El Sr. Portela, Governador de Barcelona, se mereix una enhorabona la més coral i la hi enviam desde les columnes d'aqueix BOLLETÍ ab tota la nostra ànima, perque ha demostrat posseir un alt sentit polític i d'equidat, an-e que no'ns tenen acostumats els

polítics i governants d'allà dessorà l'Ebre. Això es governar, Sr. Portela! Vos ho repetim: —Tot vos sia enhorabona!

iQue prenguen llum del Governador de Barcelona tots els altres Governadors de les Províncies de llengua catalana, com son Balears, [127] Tarragona, Girona, Lleida, Castelló de la Plana, València, Alacant. — iNo som quatre gats i un boy no els qui parlam català. Som **prop de quatre millons!!!** ¿Ho sentiú, centralistes, caps-de-gri, que no n'hi teniu gens gens de suc de cervell dins el carabassot?

Un poc de paciència per amor de Deu! (127)

En demanam una mica an el nostre bon amic el Dr. Schädel, que fa mesos ens envià *Bericht über die Katalanische Sprache (1907 und 1908)* [Relació de la llengua catalana de 1907 i 1908] qu'ha publicat demunt *Romanischer Jahresbericht* (tom XI) del Dr. Karl Vollmöller de Dresden. Contàvem donarne conte per menut dins aquest BOTLLETÍ; pero, com mos ne som temuts, l'hem tengut casi ple del tot, ab tanta cosa com s'hi es abocada. Per això hu haurem de deixar p'el BOTLLETÍ de setembre o d'octubre!

També en demanam una mica de paciència a l'altre bon amic el Dr. [Oiva] Tallgren de Hèlsinki de Finlàndia, que també fa mesos que'ns favorí ab les seues apreciables *Glanures Catalanes et hispano-romanes* sobre motius de «Romanisches Etymologisches Wörterbuch» de Meyer-Lübke. Com en volem parlar detengudament, no porà entrar a corral fins d'aquí a un parell de mesos.

An-e qui necessitam demanarn'hi més de paciència encara, es a l'altre amic estimadíssim D. Josep Nebot i Pérez, que'ns envià fa dos anys el seu *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, i encara no li hem dedicat la nota bibliogràfica que calia. Per poderla fer ben documentats, anàrem a València l'any 1910, i mos hi estiguérem nou o deu dies estudiant

l'ortografia dels incunables i manuscrits valencians. Les qüestions que toca En Nebot dins la seua obra, son molt envitricollades i de difícil solució. Durant aqueys dos anys hem anat madurant madurant tal solució, i precisament dins aquest nombre del BOTLLETÍ ja'n donam una mostra de lo que creym que qu'hauria d'esser l'*ortografia valenciana*. Els molts de quefers que sempre s'aboquen demunt nosaltres, ens ha fet perllongar, més de lo que pertocava, tal nota bibliogràfica, precisament perque la volíem i la volem fer ab tota la detenció i miraments que's mereix En Nebot i Pérez. Si Deu ho vol i María, complirem aviat aquest compromís d'honor que tenim de dir an En Nebot i an els valencianistes en general tot lo que pensam i trobam qu'hauria d'esser l'ortografia d'ells.

An els altres autors que'ns han obsequiats ab llurs treballs i encara no n'hem parlat, ique'ns ho perdonin! Que no hu hem fet per mal, de no dirne res, sino per falta absoluta de temps i d'espai. [128]

L'obra del «Glossari de la Suïssa romànica» (128)

Va ben endavant, essentne el Director el famós romanista Dr. Gauchat, catedràtic de filologia de l'Universitat de Zuric, dolcíssim amic nostre i de la llengua catalana, com sabeu. Els Redactors del *Glossari* publiquen quatre vegades cada any un *Bulletin du Glossaire des Patois de la Suisse Romande*, que resulta sumament interessant, perque hi posen mostres dels articles escrits ja p'el futur *Glossaire*, que son un model de claredat[,] exactitut, aixamplitut de punts de vista i perfecció. El darrer nombre que ens es arribat, d'enguany, de trenta dues planes, ve tot ple d'un estudi lluminosíssim de l'altre gran amic nostre i de la llengua catalana, Dr. Jud, sobre els noms dels peixos del llac Léman. iQuin escorcoll més arreu i més fondo qu'ha sabut fer el Dr Jud sobre aqueys *noms*! que presenta magistralment deslligats i espinzellats, donantne tota

la claricia que l'esperit més primcernut pot demanar. Aquest article es una nova prova del valor extraordinari del Dr. Jud com a filòleg. Beníssim!

Colaboradors que tenen poca son (128)

N'Emili Genís i Horta, de Pineda ens ha enviades 1.760 cèdules; i En Ramon Arqués i Arrufat, Notari de les Borges Blanques, ens n'ha enviades 1807.

†

En Joseph Bodria (128)

Aquest benemèrit valencianista, poeta distingit, amador entusiasta de la nostra llengua i bon amic nostre, la darrería d'abril se rendí malalt d'una pulmonía, i ab quatre dies s'acabà la seua vida, entregant l'ànima a Deu.

Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia! I si encara estigués entretengut an el purgatori, ique'l trega, i l'admeta a l'etern descans de la santa Gloria! I doni a la seua gent molts anys de vida per pregar per ell i el conort i conformansa que tant necessiten per suportar un cop tan terrible com es sempre una mort així. Al cel lo vegem. Amèn!
[129]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1912

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[129]*

Un mot en defensa propia (129-140)

Demunt el diari *La Cruz* de Tarragona un Sr H. publicà uns articles baix el títol *Algo sobre la lengua catalana*, els días 21 i 23 de juliol; li contestà un Sr. C. día 25; replicà dia 30 el Sr. H. i duplicà el Sr. C. día 1 d'agost, i se va permetre feros una mica de càrrec sobre la tendència del nostre sistema ortogràfic.

I

Aixebuc an els que francesetgen.

El Sr. H. En son primer article censura i fibla els escriptors catalans que, per fogir del castellanisme, se tiren de folondres dins el galicisme; per «emanciparse de Castilla», «se fan tributaris de França». Tal tendència mereix la nostra reprobació més absoluta. I ens dol ab tota l'ànima veure buranyats d'aquest banyarriquer escriptors benemèrits, amics nostres benvolguts. Lo català no es propiament odiar just la *castellanització*, hem d'odiar d'igual manera l'*afrancesament*. iNi

* T. VII. —Setembre de 1912. —N. 6.

castellans ni francesos, sino catalans. Això es lo qu'hem d'esser cada día més! i Això es l'únic catalanisme autèntic! ¿Tot lo altre es fullaraca! Estem perduts de tot, està fet de nosaltres, si tota la nostra idea no es de fer tot quant sapiguem i poguem per esser sempre més ben catalans, ben catalans, ben catalans. ¿Ho sentiú, enamorats de França, que vos creys que capgirar en català mots i frases del francès no es cap ofensa a la majestat i a l'honor de la nostra llengua gloriosa? Doncs anau errats de cap a peus i l'esgarrau de mitx a mitx: la nostra llengua no necessita viure de captiris ni anar de manlleus de cap germana seua, porque es tan rica com qualsevol de les seues germanes, i tal volta els-e deixa totes derrera, en no esser l'italiana, en baldor de lexic i d'inflexions. Vaja, bons amics, [130] deixala anar aqueixa verera capgrinosa, aqueixa afició maleida qu'heu aferrada d'anar a brufar els vostres escrits de mots i frases capgirades esburbadament del francès, qu'hem de respectar i admirar com una llengua germana gloriosíssima, pero que en via nenguna ni may per may mos hi hem de fer *tributaris*.

II

La manía de la uniformitat llingüística

Dins el segon article el Sr. H. se lamenta greument de la falta d'uniformitat entre els escriptors catalans, porque un pren cap a llevant i l'altre cap a ponent, uns cap a tramuntana i altres cap a mitjorn en materia d'ortografia, morfologia i sintaxis, i demana que's constitueca una *Academia* que fixi i doni i promulgui una lley devant la qual tots o la major part dels escriptors catalans acalin el cap i s'hi subjectin. i No demana poc el Sr H.! ¿Aont son ara per ara els homes dins Catalunya que puguin donar de cop i boley tal regla, tal lley constitutiva? ¿Aont es el public disposat a acalar humilment el cap devant tal lley que li donàs el més pintat? ¿a subjectars-hi de cor i de fet? Els qui fa tants anys que'ns hi pegam a estudiar la constitució de la llengua catalana i feym d'aquest estudi una professió formal, els tres joves que la Diputació envià a

estudiar filologia romànica a les Universitats alemanyes i que hi han estudiats tres anys i dos d'aquells anaren llavò a París per perfeccionar llurs coneixements a la Sorbona i a l'*Escola d'Alts Estudis*, agregada an aquella, i lo mateix els filòlegs estrangers que se son dedicats a deslligar i aclarir les questions de la nostra filologia, —tots regoneixem i confessam que lo primer que hi ha que fer, es l'escorcoll de tota la llengua, la llengua dels monuments escrits de tots els sigles de la seua vida i la llengua vivent dins el cor de totes les regions que la parlen. Per fer veure si anem enrera de tal escorcoll, basta dir que encara negú més que nosaltres ha recorregudes totes les regions de la llengua catalana. Obrírem fa dotze anys el camí i negú l'ha seguit més que els doctors Barnils i Griera, que per comissió de l'*Institut d'Estudis Catalans*, l'han comensat tot just ara ab coratge de recórrer tot el domini llingüístic català (Catalunya, Reyne de València, Balears, Alguer) i escorcollar tots els endrets i recons, per lluny de remeys que sien, puix ells estan científicament preparats i plens d'entusiasme juvenívol per dur a terme tan gloriosa empresa, i qu'es indispensable per poder donar cap passa en l'obra de formular la regla i la lley constitutiva de la llengua catalana. Nosaltres ab la nostra recorreguda de totes [131] aquelles regions, p'el poc temps de que disposàvem i perque no teníem la preparació científica que calia (¿qui la tenia dins l'Espanya a-les-hores? ¿aont la poríem haver trobada, si casi negú se en preocupava a les hores? i eren poquíssims que sabessen qu'existia la ciencia romanista?)— no poguérem fer més qu'una exploració, una lleugera descoberta. Serviren aquelles eixides nostres a tots els territoris de llengua catalana per predicarhi la *bona-nova* de la restauració i enaltiment de la nostra llengua i per dir: —*iCatalans, fills de la Patria! mirau que som molts que parlem aqueixa llengua, i qu'està molt lletx que no en tenguem ni DICCIONARI ni GRAMÀTICA! Apleguemmos tots per fer aquestes dues obres, posanthi tots tot quant sapiguem i poguem; qui poc, poc; qui molt, molt! iCatalans! Per fer el DICCIONARI i la GRAMÀTICA es indispensable lo primer replegar tota la llengua escrita en tots els sigles de la seua existencia i tota la llengua parlada actualment en totes les*

regions i encontrades que la parlen! —A moltes de bandes trobaren eco aquelles predicacions nostres, i brollaren per tot arreu ànimes ben dispostes a fermos costat en la nostra *Obra* magna; la cosa va anar creixent i creixent, i molts veren i tocaren ab les mans lo molt i molt que hi havia que fer per dur a cap l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*, així com cal a la dignitat de la nostra llengua estimadíssima. Així va esser possible realisar un dels nostres somnis; enviar joves ardits a les Universitats alemanyes a formarse científicament, a anostrarse en filologia romànica per poder crear la filologia catalana i així dur a terme la nostra *Obra*, qu'es l'*Obra* de tota la nissaga catalana. La Diputació de Barcelona, presidida p'el gran Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba i composta d'un floret de Diputats capdals, vidents dels alts destins de la nostra Patria, envià a Alemanya els tres joves pensionats Barnils, Montoliu i Griera que's troben ara en disposició d'empendre l'envitricollada, espinosa i notabilíssima tasca filològica d'enaltiment de la nostra llengua, reyna i senyora dels nostres pensaments.

Pero ¿vol dir això, Sr. H., qu'aquests tres joves ni tots els altres que fa anys que ens dedicam a l'estudi del català, estiguem en disposició de poder formular la lley del bon català, i establir i fixar qu'es i que no es lo bon català per que tots els qui escriuen s'hi hagen de subjectar, així com vos, Sr. H., demanau? No, senyor H., no es possible res d'això. Han de passar primer anys d'escorcolls nombrosos a ponent i a llevant, a tramuntana i a mitjorn, anys i anys d'estudis obstinats i ben fondos i ben sospesats, abans que's puga parlar de formular aquella lley, de donar aquella norma que vos, Sr. H., demanau, i que ab vos son [132] molts i re-de-molts que la demanen arreu de Catalunya, i que un quant els-essent, per poc qu'haja reflexionat la magnitud formidable de l'empresa, s'enconca d'espall·les, i té qu'haver d'esclamar: —*Ara per ara es impossible!*

III

Dificultats que's presenten per fixar un sistema ortogràfic.

Concretantmos en lo de l'ortografia qu'alguns, els llecs, els qui no hi [han] posades may les mans, consideren la cosa més bona d'engiponar del mon, —quant un s'hi asseu, i diu: *Vaja! fassemne una d'Ortografia catalana!*— se troba dins una mala petja del dimoni; i, per on se vulla se giri, veu cent llengües de mal camí. Un *sistema ortogràfic* es una cosa que s'ha de pensar i tornar pensar, perque quan un se creu tenir resolt un punt, llavò li surten greus inconvenients, que fan necessaries modificacions més o menys radicals de lo acordat. i Son tants els punts qu'abrassa un *sistema ortogràfic*! Son molts i ben difícils. Sobre cada un d'ells hi ha una partida d'estudis dels sabis romanistes que consultar, perque, preszindintne, un s'esposa a sostenir e[l]s desbarats més ferests, i a fer un paper tristíssim devant el mon científic. De manera que en materia d'ortografia les frissors, presses i tropelleríes son una verdadera temeritat, per no dir una barbaridat.

An els segles XVI, XVII i XVIII, que no hi havia la cultura gramatical que hi ha ara, que no existia la ciencia del llenguatge tal com s'entén avuy, que no hi havia els grans monuments de la ciencia romanista, — llavò no era tan esposat com ara fer un *sistema ortogràfic*. Llavò, si cap *Academia*, autorisada, volem dir, que la Autoritat pública la regonegués com *autoritat en la materia*, feya un *sistema ortogràfic*, tothom acalava el cap generalment; tot lo més qualche gramàtic repelenc i esquitarell alsava protestes o posava emperons; pero tot allò passava, i el sistema ortogràfic rebia l'acceptació general i acabava per esser la ley, devant la qual tothom callava i obeia. —Ara la cosa ha mudat de vert en blau.

La veu de les academies i corporacions sabies o literaries es rebuda ab prevenció, i la gent passa gust de ferhi oposició i d'impugnarles; i tothom se creu autorisat per alsarse contra tal veu i treureli defectes i posarla ab evidencia. Per nosaltres es evident que tant l'ortografia

italiana, com la francesa, com la castellana, si les fessen ara, no obtendrien la acceptació que obtengueren quant les varen fer, que tendrien poquíssima acceptació. —Això fa que sia molt més difícil avuy qu'altre temps engarbullar un *sistema ortogràfic* i ferlo acceptar. [133]

A nosaltres, molta volta, amics i coneguts ens han dit: *Feys una ortografia, i llavò escriurem en català*. Plens de bona fe, mos posàrem a pensar un sistema; comensàrem a donarne mostres, i ¿que succeí? Que no agradava an aquells mateixos que'l mos havien demanat, i deyen que may el seguirien. Una cosa consemblant ha succeït a tots els altres qu'han tractat de fer un sistema ortogràfic: el P. Nonell i els de l'*Avenç*, que tenen un caporal tan eminent com En Pompeu Fabra.

Una de les grans dificultats que's presenten per engiponar un *sistema ortogràfic* que l'acceptin totes les regions que parlen la nostra llengua (Catalunya espanyola i francesa, Balears i Reyne de València), es un fet tristíssim que ocorregué a les nostres lletres an el segle XVI, una de les dissorts més ferestes que les porien esdevenir. La uniformitat de llengua literaria que's va mantenir mentres s'aguantà l'antiga confederació catalana-aragonesa, constituint un Estat autònom i sobirà, aquella uniformitat gloriosa que reynava desde Salses fins a Santa Pola, desde Ribagorça i Calaceit fins a les Balears i Alger, en materia de llengua catalana, —ab la abolició d'aquella confederació imponderable, sumantse ella a Castella, —la uniformitat llingüística a poc poc s'anà croixint i trastocant; i quan esclatà a mitjàn segle XIX l'actual Reneixement, va trobar croixida aquella uniformitat, manifestantse unes formes dialectals particulars tant a les Balears com an el Reyne de València, com a Catalunya occidental com a Catalunya francesa, tan arrelades i encarnades en la manera d'esser d'aquelles regions, que si ara cop en sec les volguessen aufegar i esveir, seria un horrible fracàs. De manera que hi ha que respectar qualche cosa de les especialitats llingüístiques, característiques d'aquelles regions. —Per això, el *sistema ortogràfic* que s'adopti, ha de tenir en conte tot això i ha de tirar a resoldre les questions ortogràfiques que aquelles regions ofereixen ab llurs varietats dialectals.

Sí, hi ha que oferir an aquelles regions tot un sistema ortogràfic que responga a llurs necessitats, que satisfassa llurs aspiracions, que resolga i solucioni les qüestions que allà preocupin.

Ara bé, ¿creu el Sr. H. de Tarragona que engarbullar un sistema ortogràfic així, fixar la llengua catalana en tants de rams i aspectes com inclou la ciencia gramatical moderna, es cap cosa bona de fer? es cap cosa que negú de Catalunya ni de fora de Catalunya estiga en disposició de fer cop en sec, de bot i boley dins un any ni dins dos anys? Nosaltres creym honradament que no; nosaltres estam intimament convençuts de que no. [134]

IV

Observacions avengudes

Demunt el mateix diari tarragoní *La Cruz*, sortí dia 25 de juliol un Sr. C. rebatent algunes dites de Sr. H.; i li diu, entre altres coses, les següents, que ens feym nostres absolutament:

«El català, dintre de sa extensió geogràfica relativament curta, té una riquesa maravellosa de variants. Desde'l rossellonès fins al alacantí, passant pel ampurdanés, lleydatà, valencià, mallorquí, etc., hi ha una gama variadíssima que ofereix al estudiós un cabal filològic insospitat pel qui viu estancat en una comarca.

«Surt un escriptor ampurdanés, posem lo cas, y'ns du una paraula nova. Tot seguit clamen les boques dels qui no surten de casa seua: igalicisme! Així ha succeït ab les paraules *comiat*, *cloquer*, *devenir*, *noces*, etc. Alguns, predisposats ja per aquesta mania, donen per francès tot lo que no usen al seu poble, per exemple el verb *romandre*, qui en francès ni menos existeix, si no es en la forma diferentíssima de *rester*.

«Doncs bé. ¿Per qué el dret que tenim nosaltres de servirnos de les paraules de la nostra comarca, no l'han de tenir els dels altres indrets de

Catalunya? ¿Es que volem reduir la llengua de cada escriptor a la que es parla al seu poble? Flac servey li faríem al català.

«Jo entenc que'l català literari, meteix que el castellà, francès, etc. literaris, ha d'acoblar totes les riqueses que ofereixen ses varietats, y ab totes elles pastar la lléngua única, lo que propiament s'hauria d'anomenar *llengua catalana*, no sent les variants comarcals més que dialectes del idioma comú. Quan una intensa educació catalana, començada a l'escola y continuada després ab lectures y viatjes, hagués aixamplat el domini de les paraules purament comarcals fins a ferles conèixer, no diré usar, de tothom, llavors ens guardariem prou de llençar sobre una paraula l'anatema de galicisme o castellanisme que massa sovint llancem. Però mentres això no arribi, discreció y estudi es lo que cal, avans de condemnar alló que no sabem d'ont ens es vingut.

«Us vull reconèixer ab tot, que hi ha hagut veritables contrabàndols; prova: les paraules *envisatjar* (*envisager*), *caserna* (*caserne*) i aquestos empipadors femenins d'adjectius que haurien d'ésser invariables, com en llatí, castellà, italià, y que molts fan acabar en *a*, perque els francesos els fan acabar en *e*: *prudenta*, *correnta*, *trionfanta*, etc. Males herbes, males herbes!

«Acabeu el vostre primer article donant per morta la lléngua mitjeval. iPer pietat, senyor, no'ns condemneu a orfanesa! ¿A qui devem el nostre ser? Si no haguessin sigut En Llull, N'Ausiàs March, En Muntaner... hi hauria lléngua catalana? Y si n'hi havia, podria aixecarse la lléngua literaria? Jo crec que no. Però deixant de banda aquesta qüestió *de futurilibus*, penso que no hem de matar el català clàssic, no sols per agraïment, sino fins per instint de conservació.

«Hau de tenir en bon compte, respectable senyor, que la [135] Renaixensa catalana no es un joc d'aficionats qui entretenen llurs ocis en enlayrar a les regions del Art y de la Ciencia el pes mort d'una lléngua bàrbara. Es una Renaixensa, es dir, es un tornar als principis, un tornar a la pedra d'ont fórem tallats. ¿I la tirarem al mar aquesta pedra? Perque, fora de les obres literaries ¿qué'ns en resta d'aquells temps

gloriosos? Ni corona, ni imperi, ni poder naval, ni diplomàcia, ni costums, ni continuïtat d'història. Només la llengua... ah! Y el Dret, me'n descuydava.

«Doncs si volem tornar an aquells principis, si volem renàixer, hem d'anar a raure an aquella llengua. No hi ha més remey. Se tracta d'unir el segle XV al XX, de rescabarnos dels sigles perduts, d'afegir l'anella que'ns falta en la cadena de la nostra Historia, y que'n diríeu vos d'un que, volent relligar els dos caps d'un fil trencat, comencés per cremar el primer tros?

«Hi ha ademés una rahó d'utilitat que'ns obliga a conservar y estudiar ab reverencia de fills la llengua clàssica. Es la d'omplir els buyts que tres sigles y mitx d'incultiu y d'influencia extranya han fet en el català. La llengua mitjeval era una llengua sàbia, filosòfica, literaria, casi perfecta. El català *que ara's parla* no ho és. ¿Com l'hi farem ser? No hi ha sinó tres camins: o culturanisme (anant al llatí y al grec) o barbarisme (al castellà o al francès) o arcaïsme (a la llengua catalana mitjeval)

«!Vos meteix heu condemnat els dos primers. Doncs ¿qué farem sino acudir a les fonts de la nostra nacionalitat, a la llengua dels nostres pares, an aquella llengua gloriosíssima que va dictar lleys al mar, va ressonar en totes les Cancelleries d'Europa: va fer vibrar de nova emoció les columnes del Partenó y va ser llengua de Reys y de Papes?

«No vol dir això que l'haguem de ressucitar tal i com jau en les obres immortals... Hi ha certament qui ha pecat per aquest extrem com un qui deya fa pocs dies: *ami m'es vijarés...* No. *Est modus in rebus*. No podem prescindir d'aquella galanía y majestat que en frase de Menéndez y Pelayo es *flor y fruit del Reneixement*. Volem la llengua actual avalorada ab la serena placidesa del Renaixement, enriquida ab totes les varietats que la seva esponerosa extensió li dona y sobre tot vigorizada ab aquelles aures de nacionalitat pura y sens màcula que té en les obres clàssiques, pedra fonamental de la nostra personalitat étnica, principi de ser y per tant principi de restauració.»

Bé parla aqueix Sr. C. fins aquí! I no sabem qui es. Que consti.

V

Una "debilitat" nostra, segons el Sr. C.

Demunt el meteix diari tarragoní aquest Sr. C. dia 1 d'agost ens conta que dins la reneixensa catalana tenim en matèria d'ortografia «la tendència» o «escola» «tradicional» i «la tendència» o «escola» «fonètica». De la segona diu que «vol prescindir de la tradició i escriu *tal com se parla*», i de la primera posa [136] que «vol prescindir de la pronúncia actual i atendre solament a l'etimologia y a la ortografia clàssica»; i dona una passa més el Sr. C. i s'atansa a assegurar que la «tendència tradicional» «correspón» an els «polítics» «conservadors», i «la tendència fonètica» «correspón» an els «polítics» «progressistes»; que «les dretes, més o menys tradicionalistes», «conserven l'ortografia clàssica»; i que «en canvi les esquerres», «així com s'han fet heterodoxes, s'han fet també, permeteume l'expressió, heterògrafes i suprimeixen hh inicials, medials i finals y usen per conjunció la *i* y fan altres malvestats llingüístiques, tan abominables —en el seu ram— com les antirreligioses. Es sabut que *L'Avenç* ha donat aquí la nota més aguda y bo es també d'observar que l'eximí Mn. Alcover de Mallorca ha tenguda la debilitat de decantarse a la banda dels heterògrafs, lo qual no vol dir que s'haja decantat a la banda dels heterodoxes».

Veyent certes coses que s'escriuen, n'hi ha per un tornar-se botx. Ab tants d'anys com fa que navegam en coses de llengua i d'ortografia catalana, ignoràvem absolutament que a Catalunya «l'escola» ortogràfica «tradicional» fos característica de «les dretes», i «l'escola» ortogràfica «fonètica» característica de «les esquerres». «Les dretes» com a «dretes» ni «les esquerres» com a «esquerres» no se son preocupades may d'«ortografia», de tal manera que «corresponga» el sistema ortogràfic «tradicional» a les primeres i el «fonètic» a les segones? Això es lo que

ignoràvem ab absolut, i agrairíem coralmant an el Sr. C. que'ns provàs ab fets, citant noms i armes, les seues estranyes afirmacions. Quant D. Marian Aguiló presentà el seu sistema ortogràfic, favorable a la «tendencia tradicional», ¿tengué tal volta l'adhesió de «les dretes» i el rebutx de «les esquerres»? ¿S'atrevirà a sostenir tal falsedat el Sr. C.? ¿Qui no sap que els de *L'Avenç*, que, segons el Sr. C. «han donat aquí la nota més aguda» de la «tendencia fonètica», adoptaren tot d'una lo dels plurals en -es, un dels punts més capitals del sistema de D. Marian, en contra dels plurals en -as, que tants i tants escriptors de «les dretes» mantenien a tota ultransa, i mantengueren molts d'ells fins a la mort? ¿Qui no sap que, fins fa pocs anys *La Veu de Catalunya* no acceptà els plurals en -es? ¿Negarà el Sr. C. que'ls plurals en -es son estrictament «tradicionals» i qu'es la nostra «tradició» qui les mos dona? Ab tot i això, no'ls admeteren escriptors tan qualificats com a de «la dreta», tan enamorats de la «tradició» com En Carles Aribau, En Rubió i Ors, en Milà i Fontanals, N'Adolf Blanch, N'A. Bofarull, en Pelay i Briz, en Camps i Fabrès, Mn. Joan Planes, N'Ubach y Vinyeta. I se [137] dona el cas curiosíssim que l'incomparable i venerable Milà dins ses poesies de caràcter cavalleresc, fetes a imitació de les mitjevals, com *La Cansó del Pros Bernat*, *La mort de Galind*, *La Complanta d'en Guillem*, usa els plurals en -es, i dins les poesies de caràcter modern i dins sa prosa posa sempre els plurals en -as. D'altre banda, ¿qui no sap que l'escola que ha treballat més i s'es desteixinada més p'el triunf, avuy ja definitiu, dels plurals en -es, es precisament *L'Avenç*? —Repetim que no ens porem avenir de qu'una persona tan instruida, com demostra esserho en les altres coses el Sr. C., mos surti ab això de que'ls «polítics» «conservadors», això es, «les dretes» se caracterisen per sostenir l'ortografia «tradicional», i els «polítics» «progressistes», això es, «les esquerres» se distinguesquin per sostenir «l'ortografia fonètica». Ens es completament nou que «les dretes» ni «les esquerres» se sien distingides ni preocupades may a Catalunya per res d'això. ¿Aont son, Sr. C., els fets que hu comprovin? Esperam... d'asseguts que les mos diga.

Lo que'ns fa més gracia es que del sistema ortogràfic de l'«escola fonètica», «corresponent» «a les esquerres», no retregui el Sr. C. més que la «malvestat» «abominable» de «suprimir hh inicials, medials i finals» i «usar la conjunció *i*» en lloc de la *y*. I ¿està segur el Sr. C. que la «supressió» de moltíssimes hh «inicials, medials i finals» es contraria a la «etimologia» i fins i tot a la «tradició» literaria catalana? ¿Quant es estat contrari a la «etimología» escriure sense h *raó, saó, aont, veí, proveir, raim, proisme, lluent, reina, llaor*, etc. etc. etc. en lloc de *rahó, sahó, ahont, vehí, provehir, rahim, prohisme, lluhent, rehina, llahor* com escriuen antics i moderns de vegades? Per quines cinc centes tals paraules i totes llurs similars havien de dur h? El suprimirlos ho ¿es cap «malvestat abominable»? ¿Qui ha dictada la llei, segons la qual sia això cap «malvestat»? ¿Se pot dir ab *raó* i veritat que sia estada tal supressió cap iniciativa de «les esquerres»? Ja fa 25 anys que l'eximi filòleg mallorquí i *Mestre en Gay Saber* En Tomàs Forteza, qu'era de «la dreta» com el qui més, demunt *Museo Balear*, (2a Ep. T. IV. p. 205-213) va demostrar que tals *hh* medievals eren absolutament anti-etimològiques i que no's porien dir «tradicionals» per quant els monuments antics, de l'edat d'or(,) de la nostra llengua, un cop posen aquelles *hh* i un altre cop no les posen, i que molts de monuments les deixen més vegades que no les posen. I també demostrà En Forteza (i se'n pot convèncer qualsevol que estudià els monuments més antics de la nostra llengua, de que En Forteza tenia *raó*) que dits monuments no mos donen cap regla sobre l'ús de la *h*, tant [138] «inicial», com «medial», com «final», perquè unes voltes la posen i altres no la posen, i claven *h* en paraules que may en llatí en tengueren, i la llevaven a altres paraules que en llatí sempre en duyen. Porem citar alguns exemples: *oc* (< *hoc* = *sí*), *y* (< *hic* = *aquí*), *agrets* (< *habuistis*), *aguí* (< *habui*), *ampres* (*m'ha pres*), *ir* (< *heri*), *ores* (< *horas*), *desonor* (< *dishonore*), *desonra* (< *dishonorare*), *espital* (< *hospitale*), *ost* (< *hoste*), *ystoria* (< *historia*), *orta* (< *horta*), *ho* (< *aut* = *o* disjuntiva), *hulls* (< *oculos*), *hu* (< *unu*), *hix* (< *exit*) *hem* (< *em* < *me*), *hoim* (< *audimus*), *hujar* (< *odiare*), *haverir* (< *advenire*), *hermità* (< *ermita*),

etc. etc. etc. De manera que la nostra «tradició» literaria dona armes a favor de l'ús de la *h* i a favor de la supressió de la *h*; de manera que En Fabra sostenint ab *L'Avenç* la «supressió» absoluta de la *h*, no contradiu tota la «tradició» catalana, sino sols una part, i en canvi pot invocar a favor de tal supressió centenars i milenars de casos aont la «tradició», els monuments antics de la nostra llengua, suprimeixen la *h*, fins i tot allà ont en llatí n'hi havia. De manera que es una de tantes d'equivocacions del Sr. C. el creure que «l'escola» «tradicional» i «l'escola» etimològica» son la meteixa «escola». No Sr. C., en català la «tradició» contradiu sovint la «etimologia», com se veu ben clar en los exemples citats més amunt, presos tots de monuments antics, que retrau En Forteza, citant noms i armes en l'esmentat article de l'any 1887. —En quant a la *h* final (*focH*, *poch*, *duch*, *sach*, *sech*, *fich*), ens trobam ab lo meteix, que ni es etimològica ni la «tradició» es constant en posarla. Que la «tradició» moltíssimes vegades no'ns dona la *-ch* final, sino just *-c*, se'n convencerà qualsevol repassant una mica còdics antics. Mogut per aquesta raó i per la inutilitat absoluta de la tal *h*, el gran... «esquerrà» lo Rt. P. Nonell, gloria de la Companyia de Jesús, dins la seva obra *Análisis Fonológich-ortográfich de la Llengua Catalana antiga i moderna* (Manresa, 1896, p. 98-100), sostengué ubertament que pertocava suprimir tal *-h* final, com també sostengué (ib. p. 181 i ss.) que calia suprimir totes les *hh* «inicials» i «medials» que no fossin «etimològiques». Aquestes «malvestats abominables» va cometre aquell ferèstec «esquerrà» del P. Nonell desde l'«esquerrana» Cova de Sant Ignasi de Manresa.

I ¿que en direm de l'ús de la *i* llatina en lloc de la *y* grega per representar gràficament la conjunció *et*? ¿Vol dir es també un cas de «malvestat abominable» contra la «tradició» i la «etimologia»? Vaja Sr. C., provi, per un gust, de demostrar que escriure *i* conjunció en lloc de *y*, sia contrari a la «etimología» ni a la «tradició». ¡S'animi, home sant de Deu! ¡Vaja si'ns tira per cara un enfilall de cites d'autors catalans anteriors an el [139] sigle XVI que usassen tal *y* com a conjunció! ¡Ens doni al menys una prova de com la «etimologia» de tal conjunció demana

y i rebutja *i*! Hem de suposar que no abrigarà la pretensió de fermos acceptar com a «tradició» catalana la practica barroera i esburbada d'escriure a la castellana dels sigles XVII i XVIII i de bona part del sigle XIX, això es, la época de l'influencia castellana, durant la qual els castellans anaren oblidant i oblidant llur genuina tradició literaria i ortogràfica, introduint els plurals en *-as* i un altra ratx de vertaderes «malvestats abominables». No volem creure que us atrevigueu, Sr. C., a donar per «tradició» nostra una época tan fatal i tan vergonyosa per la nostra llengua, per la nostra cultura, per la nostra dignitat. I ¿com no veuen els nostres desorientats adversaris que l'escriure tal *conjunció* ab *y* i no ab *i*, no es més qu'un cas rònc d'influencia castellana, més ben dit, d'influencia de la xambona, de la ignorant *Real Academia de la Lengua Española*, an-e qui té tan poc qu'agrair fins la llengua castellana? iI perque nosaltres no hem volgut acalar el cap devant tan vituperable influencia, i hem rebutjada la *y* per castellanenca i *academiera*, el Sr. C. té l'amabilitat de clavar-nos la nota de «malvestat abominable»! —I si ni la «tradició» ni l'«etimologia» demanen la *y* per representar aquella *conjunció*, ¿tal volta la demana la pronunciació actual de cap regió catalana? iQue ha de demanar! La *y* no té raó d'ésser dins la nostra ortografia, en no esser per representar el so *medi-palatal-fricatiu-sonor* de *feYa*, *roY*, *reY*, *noviY*, *xuYa*, això es, la *i* semi-consonant dels diptongs. Si no es per aqueix so, ¿aont treu cap usar la *y* per representar el so volcal *i*, per el qual ja tenim la *i* llatina? ¿No seria tal volta una equivocació gravíssima establir dos signes per un mateix so, en no esser per qualque motiu etimològic? Ara bé, la *conjunció conjuntiva* ¿qui no la pronuncia com *i* vocal? ¿qui la pronuncia com a semi-consonant en no esser per escepció? Es evident que totes les regions de llengua catalana la pronuncien, salvant alguns casos, com a vocal i no com a semi-consonant. ¿Per que, doncs, hem d'escriure *y* i no *i*? Veyam! Provi de contestar a tot això Sr. C.

iI ens diu el Sr. C. que *L'Avenç*, es el qui «ha donat la nota més aguda» dins l'«escola» «fonètica», que «prescindeix» «de la tradició»! De

manera que el sistema ortogràfic de *L'Avenç* es el més contrari de «la tradició»! Li costaria una mica an al Sr. C. provar això ab fets, no ab paraules sensa fonament. Dir això del sistema ortogràfic de *L'Avenç*, més ben dit, del sistema d'En Fabra, perque En Fabra es qui'l va engarbullar, es desconèixer En Fabra, l'ortografia de *L'Avenç* i «la tradició» ortogràfica catalana. ¡La «tradició» ortogràfica catalana! Molts se creuen coneixerla, i [140] no son passats de l'A-b-c. Tal «tradició» no es fixa ni uniform ni constant ni sistemàtica, sino que ofereix les contradiccions més flagrants, les més espantoses divergencies. ¡Se'n poden defensar moltes de grafies sensa cap ni peus, amparantse ab la «tradició»!

Pero ¿i d'ont ha despenjat el Sr. C. que nosaltres hàgem acceptat may, així com ell vol suposar, el sistema ortogràfic de *L'Avenç* o de l'«escola fonètica», «corresponent a les esquerres»? Nosaltres hem acceptades algunes coses de tal sistema, senzillament perque ens han semblat avengudes i ben fundades, i ab altres coses hem coincidit ab els de *L'Avenç*, com en lo de la supressió de totes les *hh* no etimològiques, regla que seguíem molts anys abans de saber que hi hagués *L'Avenç* an el mon, des que D. Tomàs Forteza l'any 1887 demostrà, com hem dit, que no pertocava emprar tals *hh*. Nosaltres també hem cregut que les *hh* etimològiques convé conservarles, sobretot les *medials*, i conservar les *inicials* en les paraules que sempre hi ha haguda la costum d'escriureles ab *h*, v. gr. *home*, *honra*, *honor*, *hora*, *hàbit*, *hostal*, *honest*, *historia*, etc.; pero també, per facilitar la ortografia tot lo possible i fins allà ont permeti la prudencia, som de parer de limitar molt l'ús de tals *hh inicials*, això es, escapsarles de mots com *erba*, *ivern*, *armonía*, *alè*, *am*, *oronella*, *ast*, *astella*, *aura*, *erissó*, *ordi*, etc. etc.

May hauríem cregut cometre cap «malvestat abominable» per aqueixes coincidencies del nostre sistema ab el de *L'Avenç* o d'En Fabra. Gracies que'l Sr. C. reconeix que ab això tampoc no mos som fets «heterodoxes»! ¡Ja hu val ab aquesta gent que tan prest ja tenen les formigues ab el cap del tíó i tiren les derrerres a una persona per un tres i no res! ¡Deu ens do paciència! ¡Amèn!

Eixida filològica dels Drs. Griera i Barnils (140-146)

Comissionats per l'*Institut d'Estudis Catalans*, sortiren la darrería de juliol aquests bons amics nostres a recórrer diferents comarques catalanes per cercar col·laboradors ben feyners i entusiastes allà ont no n'hi tenim i per fer certs escorcolls llingüístics de que freturen per poder redactar així com cal els *Questionaris* que, en estar la cosa a punt, i no tardarà gayre a estarhi, se repartiràn periòdicament an els col·laboradors de *pa i tros* i *amarinats* que tendrem dins tot el territori de la nostra llengua, si Deu ho vol i Maria. El Dr. Griera visità tot sol Igualada, Prats de [141] Lluçanès, Gironella, Berga, Bagà, la Pobla de Lillet, Ripoll, trobant per tot bona gent que s'oferí a ajudar a la nostra *Obra* magna. El Dr. Barnils va recórrer el Pla del Llobregat, aturantse especialment a Sant Vicenç dels Horts aont tenim el nostre benvolgut amic i entès i feyneríssim col·laborador En Pau Modolell. Els primers dies d'agost s'apleguen En Griera i En Barnils i s'espitxen a Sant Hilari Sacalm per estudiarhi el dialecte de les Guillerries, un dels més interessants del domini català. D'allà passaren a Santa Coloma de Farners, Girona, Amer, Sant Feliu de Pallerols, Olot, Banyoles, Cassà de la Selva, Llagostera, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Palafrugell, Peralada, Figueres, Roses i Cadaqués. Trobaren a tots aqueys punts col·laboradors ben destres i resolts de tot a fermos costat en els nostres escorcolls i estudis. Bé la necessitam la col·laboració fervent, constant, incansable dels tots els amadors de la nostra llengua estimadíssima, de tots els bons fills de la Patria. A tots aqueys punts els Dr. Griera i Barnils escorcollaren a l'uf i ben arreu el llenguatge, fent nombroses transcripcions fonètiques de totes aquelles pronuncies dialectals, trobanti balquena de sons i matissos de sons curiosíssims, interessantíssims.

A Sant Hilari Sacalm els dos doctors foren singularment festetjats, i la Redacció del nostre bon confrare d'allà *L'Estiuada*, els-e demanà una nota sobre l'impressió que'ls havia feta el dialecte de Sant Hilari; i ells, tot

amatents, feren un article preciosíssim ab el qual honram avuy les planes del BOLLETÍ, per que el coneguen i l'ensaboresquin tots els nostres lletgidors. Veltaquí:

Notes filologiques

«La Redacció de *L'Estiuada* ens ha convidat amablement a deixar sobre les planes dels seu setmanari qualche rastre del nostre pas per aquesta vila. Essent l'objecte de nostra visita l'estudi del dialecte de Sant Hilari, res més indicat que parlar d'aquest. No pretenim ni de molt fer una exposició completa de la parla d'aquest poble; per aixó ens manquen temps y llibres de consulta. Ens concretarem a unes quantes notes senzilles que distribuirem entre *la Fonètica y el Lexic*.

I

«La Fonética del dialecte parlat avui a Sant Hilari pot calificarse de *moderada*. La tensió extrema dels orguens de la parla al emetre'ls sons, que presenten els dialectes valencians en general, es desconeguda al sant-hilarienc, aixís com també li es en cert modo desconegut el relaxement que presenta'l barceloní. Respecte d'aquells el resultat comparatiu de les vocals y consonants es d'oposició; respecte d'aquest el [142] contrast es sols perceptible per les vocals. Y diem perceptible porque's tracta verament de modalitats fòniques sumament delicades y en molts casos difícilíssimes mes que d'apreciar, de consignar per medi de signes convenients de transcripció fonètica.

Si considerem les vocals de nostre dialecte d'acort ab les notes transcrites, preses durant aquests pocs dies d'estudi, notem algunes particularitats en elles sobre tot quan ocupen una posició d'atonicitat dintre del mot. Y en efecte: es cosa ja sabuda entre els filòlegs que'l català central confón en un so neutre, fosc, indefinit, totes les *a* ò *e* àtones y que de les *o* en la mateixa posició ne fà un so equivalent a la *u* corrent. Al llegir quatre mots a l'atzar, qualsevol se convenç de la

discrepancia entre la grafia i la pronuncia. Més el dialecte de Sant Hilari, si bé pot dirse que coneix la evolució de les *o* àtones a *u*, fa una excepció notable per les *a* y les *e*. Notis que parlem del llenguatge tal com sona, no tal com s'escriu. Respecte d'aquestes últimes la confusió dels dos sons en el fonema neutre indicat, no's presenta verificada. Les *e* en canvi s'han aplegat entorn d'una *a* fisiològicament quelcom afeblida. Fora dels casos en que la *a* o *e* escrites ocupen un lloc mitg en mots de més de dugues síl·labes, l'orella atenta percebeix el so de *a* indicat, qual so an el seu relaxament hi adjunta per regla general el caràcter marcat d'una vocal breu. Aquestes vocals àtones, al caure al final del mot, se presten també a algunes observacions curioses. De les que sorgeixen, sols volem posar-ne una de relleu: la tendència prou marcada de la *a* final a devenir *o* quant la vocal tònica de mot es també una *o*, pro ab el caràcter d'oberta, com p. ex. En *soca*, *cosa*. Fins a quin punt l'ànima d'un poble s'ostenta en la paraula per medi d'aquests fenòmens d'assimilació o armonia vocàlica, es cosa no ben aclarida fins ara. Lo que sí cal fer constar es qu'aquests casos d'assimilació, si bé en llur últim resultat son de naturalesa netament fisiològica en llurs orígens no son mes qu'una resultant d'imatges fòniques fermament grabades al esprit. Els dialectes alicantins coneixen una varietat asombrosa de casos semblants; la *soca*, la *cosa*, se pronuncien *la soco*, *la coso*. Sant Hilari en la seva actual pronuncia no ha arribat encara a l'últim grau d'assimilació vocàlica i aquest fet no deixa de ser tampoc de ser importantíssim. Si tenim en compte lo dit respecte d'Alacant i València, si pensem en la pronuncia tirant a *o* declarada en tots els casos en alguns dels pobles de la costa, de Mallorca y del Sud de França, a ningú s'amagarà de'l gran servei que'l sant-hilarienc pot fer sobre'l particular a la investigació fonètica de caràcter comparatiu y de reconstitució. Ell ens marcarà una fita en la evolució més o menys espontània dels sons i ens servirà d'anella per completar la cadena infinita de les modalitats fòniques de la parla o per afegir aquella, donat el cas qu'entre dugues evolucions extremes tinguem que cercar un pas mitg o terme de comparansa.

Al passar un cop d'ull sobre les consonants, sorprenem al so medi-palatal // [ʎ] en la seva etapa de desentrotlló *y*: *palla* = *paya*, *vell* = *bey*, etc. Els casos en que'l so // se conserva encara //, corresponen generalment a una / llatina doble y no entren en compte. No podem tampoc aquí [143] pretendre fer un estudi definitiu sino apuntar particularitats. Altra d'aquestes es la desaparició de *s* en el article plural quan el substantiu següent comença per altra consonant; aixís trobem p. ex. *els pels* = *el pels*, en canvi *els angels* = *els àngels*.

Un dels exemples més curiosos, per cert únic en nostres llibretes, es el mot *grazella* del llatí *craticula*, pronunciat *graella* en català. La *z* intervocàlica del sant-hilarienc *grazella* surt també a l'Empordà, es una característica del provençal y la trovem en el nom de *lloc Roses* y com a derivat en el de llinatge *Grasas*. El nostre exemple, malgrat de moment ser isolat, no deixa de preocupar als filòlegs que's preguntaran estranyats per que *patella* ha donat *paella*, y no *pazella*, *rotundum* ha fet *rodó* y no *rozó*, *labororem llaurador* y no *llaurazor* etc., etc. y demanaran una explicació d'aquest fonema interrogant els dialectes de les diferents encontrades per resoldre un problema de fonologia històrica p'el qual l'exemple de Sant Hilari ens aporta un factor-enigma. Al jugar els nois de Sant Hilari *a la cuit y amagà* y al nomenar els pagesos la vaca ab clapes de color morat p'el nom de *la vaca mora*, fa pensar si aquell *amagà* en sa terminació es un continuador del sufixe llatí *ata* evolucionat ab pèrdua de la *t* y si l'adjectiu *mora* equival a *morada* contret primerament en *morá* y refet després en *mora* per una etimologia popular, fenomen freqüentíssim en el llenguatge.

Y si'ns convictem a l'estat consonàntic actual sense recular reflexius sobre'l passat de nostre dialecte, tenim ademés dels molts exemples ab / vocalisada (*la fals* = *la faus*) conservats, una sèrie de fonemes ben especials. Per lo que coneixem de la parla catalana, observem com a característics de Sant Hilari els següents: una *s* finíssima, emesa ab la punta de la llengua molt avensada vers les dents a la final de les paraules

y anant aquella precedida de una *ny* [ɲ] o *ll* [ʎ]; la *s* de *sal* y la de *caballs* poden donarne una idea. La *d* posada entre dos vocals en certs casos sona també molt suau, es feblement articulada y sembla predirnos la seva pròxima desaparició. Empró la pronunciada de *t* y de *k* al acabament de paraula es la mas interessant. Es aquest un punt sobre'l qual ens ha sigut difícil posarnos d'acord. El só que percebeix l'orella al escoltar p. ex. *àpit*, *ansat* es verdaderament un problema d'acústica; la *t* sona com una *k*. L'articulació de la *t* ha de verificarse per forsa dintre de la boca molt més enrera que d'ordinari y aixís hem d'explicar la semblança acústica dels dos fonemes: al cap devall la *t* no es mes qu'una *k* pronunciada ab la part anterior de la llengua aixís com la *k* no es més qu'una *t* pronunciada ab la posterior. Per obtenir una certesa absoluta sobre'l lloc d'articulació d'aquesta *t* final, com també sobre d'altres particularitats fòniques del nostre dialecte, hauríam tingut de recórrer a medis diferents de l'orella. Un paladar artificial degudament construït ens hauria tret en un moment de dubtes, més el poc temps de que havem disposat no'ns ha permetes entretenirnos en buscar una precisió per a consignar els sons y estudi que rependrem a la ocasió més oportuna. [144]

II

Com les parts en el cos, els mots en el lèxic ocupen cada un el seu lloc senyalat y no més ocupen aquell. La Fonètica estudia la part mecànica dels mots, la part que podríem dirne material; llur vitalitat, la raó de llur existència, la posició brillant i influyenta o la vida precaria, raquítica i miserable, ens la senyala la Lexicografia. La sort del mot o la seva desgracia, el fatalisme qu'el persegueix o el vent favorable que li obra camins cous, la seva joventut perenne o la seva existencia malaltissa, s'estudien en el lèxic.

La llengua d'un poble es la manifestació vivent de la personalitat qu'el constitueix tal, com els caràcters individuants son lo que distingeix a

l'individu. La parla sintetisa la complexitat del nostre esperit i de tota la nostra vida, les nostres costums i la nostra posició, la nostra cultura i potencialitat econòmica, la nostra historia i'l nostre dret: *la llengua es la manifestació perenne de la nostra Nacionalitat*, es tota cultura viventa que s'ha assimilat el nostre poble d'unes civilitzacions sobreposades. Al dia que renequem de nostra parla, renegarem de nosaltres mateixos i de tota la nostra cultura deixantnos *civilisar* per aquell poble del qual adoptem la llengua.

El lèxic es el medi més apte per judicar de l'autenticitat de la vida indígena, de la naturalesa y valor cultural d'aquell que parla. La base de la cultura germànica, aràbiga, francesa o castellana qu'han influït en el nostre poble podem conèixerla en la llengua, de la mateixa manera que l'etnografia d'una comarca o d'una regió. Allà ont no hi ha una flora alpina, no hi trobarem els noms de les plantes alpines y en un lloc lluny del mar no hi podem trobar un vocabulari de la parla dels pescadors.

A Sant Hilari la vida del *bosquerol* es molt intensa, per això hi son indígenes una multitud de mots sobre'ls *rodors*; aquí s'hi troben els *tanys*, *la perxa* y *perxada*, els *bastons*, els *secles*, *castanyeda*, *la fusta de botada*, *la samalissa* ab el *samal* y *pal samaler*, el *barril*, *carratell*, *fonedura*, *la duella*, el *palancà* etc., *la solada de castanyes*, el *destallarse'ls pellons*, y *l'espellular*. Si a Sant Hilari no abundessin els boscos no tindrien *rabissells*, ni podrien *dollar* o *ensimentar* la perxa serrada, ni ab la *picassa* podrien *picar el ciment dels costers*, ni tindrien *brins*, ni cap altre *burat*. Si Sant Hilari no fos un lloc ont ja sovint la boira baixa, aquesta no podria *bromar* les plantes.

En el lèxic d'un poble no sols podem pouarhi l'element étnic, sino també l'element vell, arcaic, qu'ha desaparegut dels grans centres y que'ns revelen l'influència de determinades civilitzacions demunt del nostre poble, i que sols s'han conservat arresserats en els llocs ont la vida moderna no ha penetrat. Reunint els elements preromans qu'en les diferents encontrades de Catalunya puguen descobrirse en la llengua, com ho ha fet l'Arqueología, podrà ferse una síntesis de lo que fou la

nostra cultura preromana, que va desapareixent més prest que'ls meteixos monuments.

Aquí encara hem pogut veure la *pedra llarga*, pot ser una fita que senyalava'l límit entre dos pobles primitius, sens dupte preromans; [145] encara en la parla hem pogut trobar mots com *calma* y *calm*, segurament primitius, que serveixen per indicar una plana elevada qu'han donat nom a la vila de Sant Hilari.

«El mallorquí coneix un mot tant interessant com *s'estuba* per indicar una cambra especial y calenta de la casa. En indo-europeu *l'estuba*¹⁷ era l'habitació ont se reunia la familia. Ab diferenta evolució semàntica aquest mot ha sobreviscut encara fins avui, portant una vida raquítica, de paràsit en la bella expressió *iquina estuba que fa!* per iquina calor que fa! qu'hem sentit per primera vegada aquí.

«L'estret horitzó d'un home que no s'ha mogut mai de la vila, no restreny la claretat d'idees y la fina distinció de matissos que conceptes gaire bé idèntics ens presenten a l'esprit: la *pinya* de *pi pinyer* es una *pinya*, y la del pi bort es una *pinyoca*; un tronc groixut com la cuixa es un *bri*, y si es més gros es un *buscall*; les abelles dintre'l rusc formen un *abey* y si son fora, un *exam*; l'*enterrar* serveix per les persones y'l *colgar* p'els animals; el *cap* es la part superior del cos, la *closca*, es la part cuberta de cabells, la *testa* es p'els caps de mort, el *cap de mort* es per la carabassa vuida ab llum a dintre, pero les agulles poden tenir *cap* y els alls *cabessa*.

«A tota una série de consideracions ens portarien els mots tant interessants com *aulet* (Bosc d'alzines), *regar axambre* (regar a l'estesa), el *rampinar* y *sayinar* dels cavalls; el *xenguer* del jou y del *carrabistell*

¹⁷ Nota (1) de l'original: May havíem sentida a Mallorca tal paraula. Devant aqueixa indicació d'En Grieria, comensàrem a demanar a diferents amics si ens ne sabrien donar noves. Un d'ells, lo M. I. Sr. Macià Company, Dignitat de Xantre de la Seu de Mallorca, trobà un conegut seu que n'hi va sebre donar enquestes. Resulta que es un terme de *confiter*. L'*estuba* es una cambreta que tenen els confiters per assecarhi les confitures: nomès té un portalet per entrarhi i un finestró, que s'obri més o manco segons convenga per graduar la calor que hi ha d'haver dins la cambreta; calor que hi produeixen tancanthi una pella plena de foc. Això es *s'estuba*, qu'En Grieria al temps que fou a

dels bous, el *runyir* dels porcs, l'*esclupó* (esquilla grossa), el *gat marc* (gat salvatge) y la *carbassuda* (cap gros); *noya de serp* (la lliseta); el *fasell* (cul de rusc); el *bagó* (burinot); el *jup*, la *sema de l'arbre*, el *papiol* (buriol); l'*esmunyir* cogula, el *desflorir* de les flors, la costum jurídica de la *tersa* contribució; o la tradició mitjieval dels romiatjes a San Jaume de Galícia en el *carrer de Sant Jaume*. A'més, el lèxic de Sant Hilari, ab son caràcter indígena, proporciona molts elements per contribuir a la solució de problemes de romanística en general y en relació a la nostra parla en especial. Entre'ls molts problemes nous qu'hem trobat, un ens ha interessat especialment. Els mots, com els homes, tenen dret a la vida y coneixen la lluita per l'existència; més, es una llei a la que estan subjectes. Al demanar el vocabulari de la vinya a nostre subjecte En Lluís Blanch, a la pregunta el *cep* va contestarnos el *serment*; y per *serment* [146] va respondre'ns *mallol*; aquestes respostes ens intrigaven y desseguida'ns demanàvem, quin podia haver sigut l'enemic d'aquesta planta tan benefactora y d'un suc tan estimat. El buscàrem a la presó y no li trobarem (a Sant Hilari es tancada y no hi viu ningú); el *cep* havia sigut un instrument de tortura; tampoc va saberne res la trampa qu'aquí es la *ratera* y qu'en alguns llocs com Mallorca se diu el *cep*,¹⁸ segurament escapat de la presó (?); inutilment el cassàrem pel camp inmens del lèxic un parell de dies sense trobarli'l rastre. Al preguntar el vocabulari dels cassadors, trobarem el *cep* a la culata de l'escopeta, molt aprop de la mort: la culata se nomena *cep*. Si'l mot *culata* arrecona'l *cep* en aquest significat y no rebrota en la vinya ben aviat, aquest mot desapareixerà de Sant Hilari. En aquesta vila si'l *cep* no fos la *culata*, la *serment* no podria esser el *cep*, ni'l *mallol* la *serment*.

Mallorca sentí anomenar, i nosaltres, ab tants d'anys que fa que hi som, des que hi vàrem néixer, no havíem tenguda may la bona sort de sentir (N. de la R. del B.).

¹⁸ Nota (1) de l'original: Segurament vé de que el *cep* de la presó consistia ab una biga o post que tenia dos forats redons aont romanien engastades les cames del pres, qu'així no's poria bategar de cames. El forat redó que hi sol haver a la pagesia de Mallorca a les portes de les cases, per que el moix puga entrar i sortir sempre, es per l'estil dels forats del *cep* de la presó. —N. de la R. del B.

*
* *

«L'estada d'una setmana en un lloc no es suficient per ferse càrrec del seu parlar. Per recullir tot el material qu'aquesta vila pot proporcionar per fer l'història integral de la cultura de la nostra terra, que's el *Diccionari de la llengua catalana*, es necessari ésser fill de la mateixa vila. Per fer aquesta replega aquí a Sant Hilari ja fa temps que s'en ha encarregat y col·labora l'il·lustrat sacerdot y'l millor coneixedor de les coses de Les Guilleries Mn. Ignasi Rovira, ajudantli a tant patriòtica tasca 'l distingit y il·lustrat jove Dn. Frederic Culi. Aprofitem aquesta ocasió per remerciar als esmentats senyors la bona acollida qu'ens han dispensat y l'amabilitat ab qu'ens han proporcionat tots els medis per que la nostra curta estada en aquesta vila'ns fos ben agradable y profitosa.

P. BARNILS.-A. GRIERA.

Sant Hilari Sacalm, 15 d'Agost 1912.

Posada de ca'n «Magí»

Grans mercès an el Dr. Bartoli (146-147)

El Prof. M. G. Bartoli, de Torí, ha tenguda l'amabilitat, que agraïm de tot cor, d'enviarnos la *Relació* qu'ha publicada en italià demunt el *Romanischer Jahresberich* sobre la *llengua literaria italiana durant els anys 1909-1912*. Com no afecta directa ni indirectament a la filologia catalana, que es lo que constitueix l'alou del BOLLETÍ, que no hu prenga tort el Dr. Bartoli si no li dedicam tant d'espai com a les *Relacions* del Dr. Schädel. Es qu'aquest s'ocupa tot de coses referents a la llengua catalana, que constitueix la nostra raó d'ésser. Ja'ns interessa ferm així [147] meteix «la llengua literaria» d'Itàlia; pero no es aquesta la parada ni el redol del BOLLETÍ, sino la llengua catalana i la filologia romanista, que es

la qui ha d'il·lustrar i enaltir aquesta llengua cent voltes gloriosa i benvolguda, reyna dels nostres pensaments i del nostre cor.

Romanisches Etymologisches Woerterbuch (147)

Baix d'aquest títol ha comensat el gran Dr. W. Meyer-Lübke, catedràtic de filologia romànica de l'Universitat de Viena i avuy un dels primers caporals de la ciencia romanista de tot lo mon, a publicar un *Diccionari Romànic Etymològic* per aplegarhi i oferir an els estudiosos tota la sustancia llingüística que la moderna ciencia del llenguatge va endardellant i aclarint dins el camp de la romanitat, dins totes les llengues neollatines. Aquesta obra representa un gran esforç intel·lectual, i demostra una volta més fins an-e quin punt Meyer-Lübke es un pou de ciencia romanista. ¡Quina llàstima que aquest *Diccionari* en quant a català sia casi tan deficient com la celebèrrima *Grammatik der romanischen Sprachen* del meteix autor! —Fins ara n'hem rebuts 4 quaderns, de 320 planes. En estar l'obra acabada de publicar, en parlarem d'aprop, si Deu ho vol i Maria.

Transcripció fonètica

d'una Rondaya mallorquina¹⁹ segons la pronuncia
de Manacor (Mallorca) (147-152)

kəm és kə səs múləs ááwrən ən kofɪ j kə no fam mulác

¹⁹ Nota (1) de l'original: Del tom V del nostre *Aplec de Rondayes Mallorquines*.

dʒa səbáw cə sə kovátə də bəllém ədəméz dəz bəw əj əgé sə múlə
tənbé, c əncələntíə n soz əlénz əl bən zəzuzət.
eʎə no va sá kəm əz bəw, cə dəməná un kofí d ɔ pəʎ ʎəwrá
5 no dəməná rés, ni obrí bocə, i l bən zəzuzət əribá dí:

Com es que ses mules llauren ab coixí i que no fan mulats

Ja sabeu que a sa coveta de Betlem, ademés des bou, e-hi hagué sa mula també, qu'encalentía ab sos alens el Bon Jesuset.

Ella no va esser com es bou, que demanà un coixí d'or per llaurar: no demanà res, ni obrí boca, i el Bon Jesuset arribà a dir: [148]

— ¿i tu cə no n dəmánər rés?

— vos mətéʃ donəwmá, si trobáw cə m o e goját, div eʎe.

— no rəz idə, div əl bən zəzuzət, tu təndrás kofí pəʎ ʎəwrá,
pəró no d ɔ ni də plátə pərcə t əskorʃəríəs kəʎ i t əstrəngoləríə,
10 sinó də tələ də sác i pəʎ ən sə ʎánə pər dədins i plə də pájə
pər cə síə blan i dʒow no t sobrəgétʃ.

— dʒa'm fəjz ben konténtə! va dí sə mulétə, pər 'mor də dew síə!

pəró lə póbrə va sá flác i mizərábblə: li komənsá ntrá

15 vánə glóri j supérbi pərcə víə də ʎáwrá n kofí, j əz bəw

sənsə, i sóbrə tot pərcə víə təngúdə tántə də mərəʃérə, cəl

bən zəzúz, éntre toz əz ənimálz, l əvíə triád ə éʎə pər cə

l əncələntíz ən soz əlénz dins sə kovátə, i s əribá ntoná tant,

cə n əs pəstoréc cənávən ə dorá, ləz mirávə kom ə no rəz; j únə

20 vəjadə pərcun, pər vəwrə l bən zəzuzət mez də prəp,
ənə pəsəlli pər dərərə, i li frəjá səz áncəs ən sə pəxisə, élə li
tirá wnə kósə.

— aj! va dí céł pəstorət, i sə pəz ə plorá.

— ɛj árə cəz əstát? dəmánə l mijonə dzəzús.

25 — cə sə múlə ma tirád únə kosə!... iaj cə m fa də mal! iaj!

dəjə s pəstórət.

— ¿I tu que no'm demanes res?

— Vos meteix donaume, si trobau que m'ho he guanyat, diu ella.

— No res, idò: tu tendràs coixí per llaurar, però no d'or ni de plata perquè t'escorxaria es coll i t'estrengolaria, sino de tela de sac i pell ab sa llana per dedins i ple de paya per que sia blan i es jou no't sobraquetx.

— ¡Ja'm feys ben contenta! va dir sa muleta. ¡Per amor de Deu sí!

Però la pobre va esser flaca i miserable: li comensà a entrar vanagloria i superbia perquè havia de llaurar ab coixí i es bou sensa, i sobre tot perquè havia tenguda tanta de mereixera, que'l Bon Jesús, entre tots els altres animals, l'havia triada a ella per que encalentís ab sos alens dins sa coveta. I s'arribà a entonar tant, que an es pastorets qu'anaven a adorar, les mirava com a no res; i una vegada, perquè un, per veure'l Bon Jesuset més d'aprop, anà a passarli per darrera i li fregà ses anques ab sa pellissa, ella li tirà una cossa.

¡Ay! va dir aquell pastoret, i se posà a plorar.

¿I ara qu'es estat? Demana'l Minyonet Jesús.

¡Que sa mula m'ha tirada una cossa!... ¡Ay que'm fa de mal! ¡Ay! deya's pastoret. [149]

— j əfó tróβəs tu cəs kózə də fe, tirá wnə kósə? div əl bən zəzús ə sə mulə.

— idó cə no foz vəngút ə pɔɲirmə rəspón əcéstə totə morotóʒə.

30 —i ja sat tu si v a fet əpóstə? div əl bɔn ʒəʒuzət.

— idó gés təngút mes mirəmént, diw sə mulétə.

— idó árə pər castic, digé l bɔn ʒəʒuzət, tu no fəráʒ mulác.

sə múlə sə pozá wn punt ə sə bóca.

j əʒ vó cə no n fa də mulás. ni n a fen ni n fərá maj.

— ¿I això trobes tu qu'és cosa de fer, tirar una cossa? Diu el Bon Jesús a sa mula.

— ¡Idò que no fos vengut a ponyirme! Respòn aquesta, tota morrotosa.

— I ¿ja saps tu si ho ha fet aposta?

— ¡Idò hagués tengut més mirament! Diu sa mula.

— Idò ara per càstich, digué'l Bon Jesús, tu no faràs mulats.

Sa mula se posà un punt a sa boca.

I es ver que no'n fa de mulats. Ni n'ha fets ni'n farà may.

OBSERVACIONS

1. Sobre el valor dels signes de transcripció veyau lo que en digué el BOLLETÍ d'abril darrer, p. 49-50.

2. Ab els signes *č* *z*, això es, una *c* trencada, i una *z* capgirades, representam el so *linguo-alveolar-africat-sort* i *sonor* respectivament que resulta en mallorquí de la topada de tota *s*, *t*, *p*, *k(c)* ab una *s* següent. D'aquelles quatre consonants i d'aqueixa *s* se fan un sol so africatat an el punt d'articulació de la *s* següent. Si an aqueix so africatat que resulta, li segueix una vocal, es *sonor*; i, si li segueix una consonant, tal so *africat* s'assimila an aqueixa consonant, i resulta aquesta una consonant doble. I

si dita consonant següent es *ʃ* o *ʒ* torna *tʃ* o *dʒ* respectivament, això es, de *fricativa* torna *africada*. Per això la *t*, *p* o *k* perden llur lloc d'articulació i se fonen ab la *s*, resultant un so *linguo-alveolar-africat*. De manera que'l so final de tals plurals no es ja *-t + s*, *-p + s*, *-k + s*, (*diTS*, *taPS*, *saCS*), sino *ditɕ*, *tatɕ*, *satɕ*. Per això, el plural de *mulaT* (retxa 1) no sona *mulaTS*, sino *mulaɕ*. Per això meteix els plurals (retxa 17) *toTS* *eTS* *animals* no sonen així com s'escriuen, ab *t + s*, sino així dessà: *tóz əz ənimáls*, això es la *-t + s* se fonen i fan aquell so *linguo-alveolar-africat*. I ¿per que representam dit so ab una [*ɕ*] capgirada si es *sord* i ab una *z* capgirada si es sonor? Perque, no haventhi dins l'alfabet [150] català cap signe adequat, hem cregut del cas manllevar an el castellà antic aquests dos signes, els quals, segons prova el gran filòleg colombià Cuervo dins son notabilíssim estudi *Disquisiciones sobre la antigua ortografía y pronunciación castellana*, teníen en castellà respectivament aquests dos sons fins que la darrería del sigle XVI i primeria del XVII els e perderen cobrantne d'altres. I com aqueys dos signes dins el català actual tenen ja un valor fixe, els-e capgiram per indicar que'ls-e donam un altre valor, un altre so. —També es ben interessant el fenomen qu'hem dit que s'esdevé quant a tals *nexes* o boldrons *t+s*, *p+s*, *k+s* derrera els-e sobrevé una consonant, això es, que s'assimilen an aqueixa, i resulta aqueixa consonant doble. Per això, la frase *saPS Tu* (retxa 30) no sona així com està escrita, sino: *saT Tu*; i per lo meteix l'altra frase (retxa 34) *ni n'ha feTS NI'n farà* no sona tampoc tal com s'escriu, sino així com l'hem posada: *ni n'ha feN NI'n fərà*. I així succeeix amb tots els casos: v. gr. *taPS Bons*, sona *tab-bons*, *saCS plens* sona *saP Pləns*. I per lo meteix qu'hem dit més amunt, es *Xap*, *feT Xeringar*, *caP-xafat*, *saC Xop*, es *General*, *el troP Jove*, *mariT Gemegador*, *poC Jay*, no sonen com estan escrites tals frases, sino així dessà: *ətʃáp*, *fe-tʃərinjá*, *cá-tʃəfát*, *sa-tʃ[o]p*, *ədʒənərál*, *əl trɔdʒ[o]və*, *məri-dʒəməjədó*, *pɔ-dʒaj*.

3. Ab l'article əs, en esser plural, succeeix un fenomen molt curiós i particular, quant va davant noms que comensen en vocal; a-les-hores pren una altra forma, que s'escriu ordinàriament ETS: ETS *àngels*, ETS *homos*, ETS *amics*, etc. aont la -ts representa aquell so *linguo-alveolar-fricat-sonor* de que parlam dina l'observació anterior; i per lo meteix sona així: əz ánzəls, əz óm[o]s, əz əmiç. ¿Com s'explica això? ¿Es que la p de *iPsos*, d'ont surt l'article əs, ressucita an aqueix cas? Poría esser molt bé. Això es un fenomen que no l'hem trobat més que a Mallorca i a Menorca.

4. La s quant se topa ab una r següent, se assimila an aquesta en tot Mallorca, i així resulten dues rr seguides. Per això la frase: *no'm demanes Res* de la retxa 6, l'hem transcrita: no n dəmánər rəs. Lo meteix n'hi pren a la r en toparse ab una l o ll següent: s'hi assimila, i resulten dues *elles* i dues *elles*, respectivament. Per això les frases: *un coixí peR Llaurar* (retxa 8) i *anà a passarli per derrerera* (retxa 21), les hem transcrites així com sonen: un kɔʃi pəʎ ʎəwrá: əná' pəsəlli pər dərrérə.

5. El so prepalatal-fricatiu-sonor (ʒ) i el sord (ʃ), si son inicials de frase, tornen africats: dʒ, tʃ. Per això la frase *JA sabeu* (retxa 2) no l'hem transcrita ʒa səbəw, sino dʒa səbəw, perquè es així que se pronuncia a Mallorca, lo meteix que a un que nom Xesc (*FranCESC*) per cridar-lo li drian: tʃəsc! (com si diguessem *txesc!*); i, en canvi, per anomenarlo, diran ən ʃəsc (*En Xesc*). [151]

6. La conjunció i es ordinàriament un so vocal ben net; ara quan la precedeix o la segueix sense pausa una altra vocal, fa diptong ab aquesta, això es torna semi-consonant, es a dir, medi-palatal-fricativa-sonora; ara si tal vocal es ə, la conjunció la se menja casi sempre, i només sona i. Per això hem transcrit (retxa 24): j árə cəz əstát, i dins la retxa 27: j əʃó i dins la retxa 34: j əz, i dins la 19: j únə vəʃádə. Per això:

vici i virtut, homo i dona, fa-i-calla, té-i no té, ningú i tothom sonen així: *vici j virtut, ɔm[o] j dɔnə, fa-j-cáʎə, té-j no té, ningú j t[o]tɔm*. Per això *sana I forta, neta I blanca, rotja I blava* sonen *sán'i fórtə, nát'i bláncə, ródʒ'i blávə*; però també sonen de vegades: *sánə j fórtə, nátə j bláncə, ródʒə i blávə*. Quant tal conjunció du ə davant i darrera, se pert la ə de davant, i l'altra fa diptong ab la conjunció: v. gr. *forTA I Aspriva, dretA I Estirada, afluixA I Amolla*, sona *fórt'i əspriva, drát' j əstirádə, afluj' j əmɔʎə*. De vegades se perden les dues əə, quedant la conjunció com a vocal pura: *fórt' i 'spriva, drát' i 'stirádə, afluj' i 'mɔʎə*.

7. Lo mateix casi li passa a la *u* si va darrera una vocal tònica; a-leshores torna semi-consonant bilabi-velar-fricativa-sonora, la doble *w* anglesa. Per això hem transcrit dins la retxa 22: *li tirá·wnə kosə*; i dins la 33: *sə p[o]zá wn punt*. —Un altre fenomen li passa a la *u* si una vocal(,) li vé darrera, i es que se consonantisa, tornant *v*, això es, llabi-dental-fricativa-sonora. Per això hem transcrit dins la retxa 7: *div' éʎə*; dins la retxa 8: *div' əl bɔn-ʒəzuzát*; i dins la 30: *sat tu si v'a fet əpóstə?*

8. A Mallorca la *m*, si la segueix una consonant, sona com *n*. Així es que pronunciam: *[o]nplí, [o]nbrə, ənb' eʎ, ənb[o]licá; n[ó]'n vol doná ʃə ə mi; n[ó]'n konájə ə mi*. Per això hem transcrit dins la retxa 6: *çi tu cə no n dəmánər rəs?*

La causa de la llengua catalana fent la seua via (151-152)

Aquest es el títol que ens ocorre per encapsalar la carta qu'ha rebuda Mn. Alcover del docte professor Todesco, venecià de naixó i fet entusiasta de la nostra llengua per la seua estada d'alguns anys a Alguer com a

professor de l'*Institut* alguerès. Valataquí aqueixa carta, tal com la mos ha escrita el Dr. Todesco, sense llevar ni afegir una til·la qu'es una til·la.

Molt honorable Senyor:

Tinch el gust de participarli, que el prof. Vincenzo Crescini, catedràtic de llengues y literatures neo-llatines dins l'Universitat de Pàdua, el qual ha sigut el meu mestre, me convidà a col·laborar ab ell en la publicació de la redacció catalana del Sant Graal qu'existeix [152] a la Biblioteca Ambrosiana de Milà, aont aniré, d'aquí a alguns dies, per trascrivre el manuscrit.

Li donc aqueixa nova perque conec l'interès de V. per tot això que sigui d'enaltiment de la estimadíssima llengua catalana y en mateix temps li envie les més cordials salutacions.

El seu atent amic y servidor, prof. VENANZIO TODESCO.

Bassano (Vicenza) 5 de setembre 1912.

iQuina vergonya qu'un venecià escriga tan bon català i que hi haja catalans que s'avanin de no sebrehi escriure, i castellans que se fan grossos de no entendre aqueixa llengua, que parlen prop de quatre milions d'espanyols! iAixí meteix se necessita esserho tudosses i troncs per avanarse de no sebre escriure i de no entendre una llengua! iAvanarse de sebre, es una cosa que's comprèn! Lo que no's comprèn qu'un s'avani de no-sebre i de no-entendre! iSembla mentida que sers racionals puguen arribar a tal estrem de toixerrudesia!

†

Mn. Joseph Rul·lan i Mir (152)

Nat a Sóller l'any 1829, demostrà molt prest el seu talent i la seua piedat; cursà an el Seminari els estudis eglesiàstics i a l'*Escola Normal de*

Mestres les assignatures del Magisteri; i ordenat prevere, l'Estat li va confiar l'Escola d'Establiments, que regentà fins que li donaren la jubilació que la llei estableix. Feu llargs escorcolls dins els arxius de Sóller i Palma, i acabà per publicar la seua preciosa *Historia de Sóller*, dos toms gruixadíssims, reblits de ciència històrica, beguda tota dins els arxius. Poques viles hi haurà a Espanya que tenguen una historia com aqueixa. No se contentà ab això Mn. Rullan, sino que recullí les *glosades* dels glosadors de Sóller, famosos dins tot Mallorca, i en publicà quatre o cinch tomes. Després se dedicà a la geologia, essent aviat un dels primers geòlegs de Mallorca, consagrantse ensemps a la ciència de conrar, i publicà uns estudis molt notables sobre el *Garrover*, el *Taronger* i l'*Olivera*. ¿Qui se feu a Mallorca més amunt qu'ell en la ciència agrícola? Ab una paraula, Mn. Rullan es estat tota la vida un apòstol de l'Evangelí, de la ciència pedagògica, de les ciències naturals i de la ciència agrícola. Ab aquestes obres històriques i de literatura popular rendí homenatge a la nostra llengua benivolguda i contribuí molt a l'enaltiment i glorificació de la meteixa. Ja feya anys qu'era sordíssim; després va perdre la vista, demostrant sempre una admirable fortalesa cristiana, fins que dia 25 d'aquest mes entregà l'ànima a Deu, confortat ab los Sants Sagraments. ¡Que'l Bon Jesús l'haja trobat en estament de gracia! i, si encara estigués entretingut an el purgatori, que'l trega i l'admeta a l'etern descans de la Santa Gloria! i doni a tota la seua familia molts d'anys de vida per pregar per ell, i el conort i conformansa que tan necessiten per suportar un cop tan terrible com es aqueixa mort. ¡Al cel lo vegem! Amèn!

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.^a-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[153]*

Un article del Dr. Barnils (153)

N'ha publicat un en alemany demunt la famosa *Zeitschrift für Romanische Philologie* (revista de filologia romànica) que fundà el romanista Dr. Gröber a Estrasburg i qu'es de lo milloret que's publica a Alemanya. Tal article, inclòs dins el nombre que sortí dia 24 de setembre passat, du per títol *Zur Dialektkunde, Zur Kenntnis einer mallorkinischen Kolonie in Valencia* (*Nota dialectal: noticia d'una colonia mallorquina a Valencia*). Entany el Dr. Barnils va recórrer tota la regió alacantina i se trobà ab els pobles de la *Vall de Gallinera*, entre Gandia i Xixona, i llavò ab Tàrbena, més amunt de Bolulla que parlen un dialecte que té una partida de formes mallorquines. D'ont ve això? Vé de quant el rey En Felip III va treure d'Espanya els *emmoriscats* la primeria del sigle XVII. Ab aquella treta, la Vall de Gallinera, pertanyent an el Ducat de Gandia, queda despoblada, i el Duc d'aquell títol, amic del Virrey a-les-hores de Mallorca, conseguí que 150 families mallorquines se'n anassen a poblar aquella vall i d'allà s'estendrien fins a Tàrbena, conservant el dialecte mallorquí, molt de temps, mentres visqueren aïllades dins aquella vall tals

* T. VII. —Octubre de 1912. —N. 7.

famílies i llurs descendents; pero a poc a poc, sobre tot des que una carretera posà en comunicació aquells pobles ab els veynats de fora de la vall, aquella gent ha anat perdent perdent el seu dialecte tradicional i assimilantse el dialecte valencià. Doncs bé, el Dr. Barnils estudia aqueixa serie de perdues de l'antic dialecte i les passes que'l valencià ha anades fent dins la Vall de Gallinera i Tàrbena, que es la que conserva millor el dialecte antic porque fins fa uns dos anys no ha tenguda carretera. Com nosaltres l'any 1902 hi havíem de pujar i mos haguérem d'aturar a Bolulla, hi havíem de pujar a esquena de bístia. Es curiosíssim l'estudi que fa demunt tot això el Dr. Barnils, i figura dignament entre els altres articles d'aquella famosa revista alemanya. La Redacció ha demanats altres articles an el Dr. Barnils, com n'hi té demanats igualment el P. Rousselot, el gran fonetista de París, el primer fonetista del mon, per la seua *Revue de Phonetique*. De manera que an el Dr. Barnils ja'l tenim col·laborador de les grans revistes filològiques de França i d'Alemanya. Beníssim! Creym que tenim motiu per botar de gotx! *Benedicamus Domino*. [154]

Vocabulari del bestiar de llana de Manacor (154-162)

(segueix)

I

Noms del bestiar de tres anys en amunt

(acaba)

novellada [novəˈládə]: el bestiar jove que s'afitx cada any a la guarda.

anyellar [əɲəˈlá]: parir les ovelles. Es més terme de *la muntanya* que des *pla*.

cobrir [kobrí]: fecundar el xot de llevar l'ovella.

cobrirse [kobritsə]: se diu de les ovelles: concebre.

tornetjar es xots [tornədʒá tʃɔts]: retorcerlos la *bossa* fins a romprelos la *vena* o *cordó* que, si's romp, deixa el xot inepte per la fecundació.

renegoll [rənəgɔʎ]: el *xot* que té els senyals enfonyats dins el cos; si només n'hi té un, se diu *renegoll d'una banda*.

emprenyar [ənprəɲá]: fecundar, fer concebre.

emprenyament [ənprəɲəmént]: fecundació, *gestació*. La *gestació* en les ovelles dura cinc mesos.

sestador [səstədó]: l'estable o lloc tancat i cubert de teulada aont passen el dia les ovelles la temporada que les *guarden en sa nit*. El *sestador* ha d'esser ben fosc, i la *treginada* ha d'esser de *canyissada* i teules demunt per que s'ayre puga passar i fassa fresqueta, com també ha de tenir diferents espiralls per les parets per lo meteix, perque l'ayre circuli. El *sestador* l'agreenen els pastors a punta de dia, a fi de que, en entrarhi les ovelles que venen de pasturar durant tota la nit, el trobin net, perque les ovelles també se n'agraden de la netedat, i ben bona que los es.

picarol [picərol]: esquella petita, de planxó de ferro, que hi tiren gotes de bronzo i està seldat ab llautó; com més bronzo i llautó tenen els picarols, més bon so fan. Hi ha *picarol gros*, *de bon tamany*, *petit*, *picarolet*, *picarolí* (aqueys tres son per les anyelles).

collar des picarol [kɔʎá dəs picərol]: el fan de mata o de lledoner, d'una branca sensa grops, un tronc d'uns dos pams i mitx, que'l xapen i en fan dos o tres collars; les volten fins que fan collar, i el tenen fermat [155] així set o vuyt dies per que prenga el jayent redó un poc acopat, com es el coll de l'*euveya*. Li fan una mosseta a cada cap p'el fermall, hi passen l'ansa del *picarol*, el posen a l'ovella, i fermen els dos caps ab una cordellina de la llana que deixen les ovelles a les soques dels arbres com s'hi freguen, o ab fil de sobressada.

picaroler [picərolé]: el qui fa picarols.

picaroleria [picəroləría]: botiga de picarols; conjunt de *picarols*.

picaroletjar [picərolədʒá]: sonar molt els picarols; assemblarse a picarol.

picarolada [picəroládə]: toc o cop de picarol; molts de picarols.

d.

Diferents classes d'ovelles

§ I

El nom que tenen segons si crien o no.

prenys [préjns]: la qu'ha concebut i esperà mè.

plena [plánə]: lo meteix que l'anterior.

buyda [bújdə]: la que no ha concebut, la que no ha *aferrat*.

euveya de cria [əwəjə də kría]: la qu'ha fet mè i l'alleta.

bessiva [bəsíva]: la que no es estada plena ni ha fet mè.

§ 2

El nom que tenen segons llur aspecte i paratges qu'amen

euveya uyada [əwvəjə ujádə]: la que, essent blanca, té un anell de pel negre entorn dels ulls i un llagrimer negre baix de cada uy, i el cap de les orelles i de la coa, negres també.

euveya mascarella [məscaréʎə]: la blanca que té pigues o clapetes negres per la cara.

euveya carabruta o bigarrada [cárə brútə o biʝərrádə]: la que fa clapes negres i blanques per la cara o per tot el cos.

euveya fina [finə]: la que té un pel molt fi, que li llúu, i en té de pel fi també per dins la llana; té uns ulls molt vius, el cap petit, el nas afuat, i la llana molt fina; sol menar bon mè, es aprofitant, i camina molt rabent. S'anomena també *euveya forta* perquè campa bé aont-se-vulla.

euveya barruda [bərrudə]: la que té *bona barra*, que pega les bossinades grosses i agafa l'erba d'abaix. Es molt aprofitant i sol dur molta de carn.

euveya rasa [razə]: la que té la llana curta. [156]

euveya muntanyera [muntəɲérə]: la *de muntanya*, més petita que la *del pla*. Es rasa, de llana curta. Se fa i caplleva a llocs amunt i que no se conren. Es selvatge, no la *guarden* i no fa estol ab les altres.

euveya de muntanya [də muntáɲə]: la *guarden* tot l'ivern; i, en haverhi oliva, la menen a pasturar an el *pla*. Es un poc més petita que la *del pla* i un poc més grossa que la *muntanyera*.

euveya pupuda [pupudə]: la que la llana li fa un reveixí o puput demunt el cap; es molt *llanuda*. Hi ha ovelles llanudes ab lo cap pelat.

euveya nas de fura [nas də fúrə]: es la més forta i de casta més grassa, ab un bon sobre-nas (nas aguileny) i un cap ben gros. Es la classe superior.

euveya nas de setrí [nas də setrí]: lo mateix que l'anterior.

euveya oreya de llebra [orájə də lébrə]: la que, essent blanca, té el pel negre vorera vorera la boca i els ulls i llavò el cap de les orelles negres.

euveya mostetxuda [mostətfudə]: la que té negra el pel entorn de la boca.

euveya cara blanca [cárə bláncə]: la que té blanca la cara: es la rassa antiga mallorquina *des pla*, revenguda, cap gros.

euveya cara rotja [cárə rɔdʒə]: la que té *rotja* la cara: el pel li llúu i li fa pigues o clapetes rotges; té el cap petit, i es *euveya forta*.

euveya morisca rotja [moriskə ródʒə]: la que, en néixer, es tota d'una color, vermeyosa fosca; així com creix, s'aclareix de color, de tal manera que, al cap de mitx any ja es casi blanca, i dins un any ja hu es del tot. Té també es *nas de setrí*.

euveya morisca fosca [moriscə fóscə]: neix molt fosca de color, pero se va aclarint aclarint, no tant may com la *morisca rotja*. La *morisca fosca* es també de *nas de setrí*.

euveya ervissenca [ərvisáncə]: procedent sens dupte d'Eivissa. Es petitona, de llana curta, arreullada, això es, *amel·lonada* (que fa bolics com *amel·lons*); té'l braguer curt i unes mamelles primes, de *restoy*, que diu la gent.

euveya curta [kúrtə] la que no té gens de coa.

euveya mitx curta [mijkúrtə]: la que només té devers un forc de coa.

euveya alicantina [əlicántínə]: sens dubte, procedent d'Alacant. [157]
Es petita, de llana *amel·lonada*, i la coa just li arriba a la garra.

II

Perjuys i malalties del bestiar de llana

a.

Perjuys o defectes

euveya botadora [b[o]təd[o]rə]: la que bota parets, tanques i bardisses, prenent la fua, per anar a *fer tala*.

euveya llépola [ɫ[é]p[o]lə]: la que només vol la flor de la pastura, i que no du altra idea que anar a espipellar lo millor de la pastura o a part o banda aont troba cosa que li fa més que no la pastura. **Llépol** es lo mateix que *golafre*, *golós*, *llaminer*. També se diu: **estar enllepolit** o **enllepolida**, això es, esserse campat bé del menjar a part o banda i demostrar ganes de tornarhi, i posarhi tots els remeys per tornarhi. Les ovelles *llépoles*, son molt caparrudes, i el *ca* té mal d'*estigarles* (escarmentarles, ferlos deixar la llepolía).

euveya triada [triádə]: la que no més vol la flor de la pastura, lo més *triat*; no sol engreixar gayre, no es *aprofitant*.

euveya mal-aprofitant [mal-əprofitant]: la que'l menjar no li aprofita, que no engreixa, per més que li cerquin els menjarets [mənʒəráts].

euveya buydadora [bujdəd[ó]rə]: la que menja molt, pero no s'ho atura i només es bona per fer fems.

euveya aveciada [vəsiádə]: avesada a pasturar just a bona pastura. Ve a esser com a *triada*.

euveya minva [mínvə]: la que només du llet a una mamella.

euveya forta de molsa [fórtə də m[ó]lsə]: aquella que costa molt de treureli la llet en monyirla, que no hi ha qui li fassa royar les mamelles, això es, costa molt ferleshi royar. L'han de monyir *a estira budell*, això es, estirant la mamella estreta entre el dit gros i el dit pols.

euveya fluixa de molsa [flúʃə de m[ó]lsə]: lo contrari de l'anterior: que sols que li toquin les mamelles, ja li ratgen; per això l'han de monyir *de braó*, es a dir, estrenyent la mamella entre el dit gros, el dit pols i el dit del mitx.

euveya de braguer curt [də brəc[é] kurt]: la que té el braguer que no li penja tot lo que pertoca. [158]

euveya mama de restoy [mámə də rəstój]: la que té les mamelles massa primes, casi com a brins de restoy.

euveya dastre [dástrə]: la que bota molt i es molt esburbada i desbaratada i mala de subjectar.

euveya enfiladora [ənfiladórə]: la que s'agrada massa d'enfilarse, d'alsarse per arribar a les branques dels arbres i menjarles-se. O bé l'han d'encabrestellar o *travar* o posarli un *picarol gros*, que, en empinar-se ella, el picarol li fa massa mal pegantli per la pitera.

euveya talera [tələrə]: afectada de *fer tala* (entrar a part o banda a pasturar allà ont no pertoca perquè no pertany a l'amo de l'ovella o perquè es sembrat i l'amo no vol que hi pasturin).

euveya repropia [rəprópi]: la que es mala d'estigar i que no hi ha qui la decanti de la *tala*, per més que l'*acanyissin*; i com la se'n menen, no vol seguir, se renega; en haverla de monyir, no se vol aixicar ni girarse. Sol estimar poc es *mè*; es grossa i poc llanuda. Se diu també *euveya molla*.

euveya quigarel·losa [ciʝərəllózə]: que casi sempre té *quigarel·la* (diarrea) i du sa coa i ses anques brutes, i plenes de *cascarrulles* [cəscərruʎəs], això es, pilots d'escrement embolicats an els borrallons de llana.

euveya comuna [komúnə]: du les ombres mortes, el pel no li llúu, fa el caminar mortal, i té per dins sa llana *pel de ca*, qu'es gruixat.

b.

Mals i malalties

euveya afollada de braguer [əfoʎádə də brəʝé]: la que té **vena tapada** [vénə təpádə] que diuen. Si el mal s'emmaleeix molt, el braguer arriba a caure.

euveya mamada de calàpet [məmádə də cəlápet]: es lo meteix que *afollada de braguer*. N'hi ha que diuen que tal mal vé d'haver un *calàpet* mamada l'ovella. El poble considera *verinós* el calàpet, i li suposen molt de poder per fer mal.

mosques vironeres i virones [móscəs vironérəs; viróns]: son unes mosques grosses que d'estiu persegueixen les ovelles i les tiren *virones*, uns cucs malignes, que les roegen la carn i les fan caure la llana. Aquestes mosques deixen virones a tota carn que veuen. També han d'anar alerta an aquestes mosques els *pastors* i gent [159] que s'arramba gayre a una guarda d'ovelles d'estiu, perque també son ben trempades per tirar virones a les persones, devers els ulls.

ronya [róɲə]: es una malaltia de la pell, que se *pren* (*s'encomana*) i que'n son molt perseguides les ovelles.

pigota [pigotə]: una altra malaltia infecciosa, que també sovintreja entre les ovelles. A Catalunya se diu també *verola*.

mal de potó [mal de potó]: *glossopeda*. També diuen *mal de potó* an el mal que vé a una ovella d'esserse ferida a qualque potó, de pedra, esterranc o altra cosa. Aquell *cop*, si li pren malament, se diu: *mal de potó*.

perdre's remuc [pɛdrə's rəɱuc]: devegades les ovelles per una indisposició del seu ventrell no's poren treure lo que s'han enviat, per remugar; i si allò no'ls espassa, se moren. En no estar bones les ovelles, no *remuguen*.

llop-volant [λov volánt] i [λov volánt]: *carbuncle*. Es una malaltia feresta de tot. Hi ha certs paratges que son perseguits d'aqueix mal, i des·sola tot el bestiar de llana que hi caplleva. Si no l'ataquen fort, no hi deixa xorar bestiar de tal casta. Un temps se considerava incurable aqueix mal. Per expressar la seva terridibilitat l'imaginació popular el s'imaginà com un *llop* que se'n anava d'ovella en ovella tot *volant*, i sols de tocar els animals ja'ls-e deixava an el siti.

tel blanc an ets uys [təl blanc ən əz ujs]: es un tel que's posa devant el *bessó de l'ull*, i l'ull s'infla: son una especie de *catarates*.

C.

Remeys

oli de serp [óli də sɛrp]: Es el remey per curar les ovelles *mamades de calàpet o afollades de braguer*. Aquest remey se fa així: umplen casi tot un bòtil d'oli; hi amollen una serp de matx, de viu en viu, i tapen ben tapat el bòtil. Sembla que la serp s'hi conserva viva devers vuyt dies, pero s'arriba a morir. Posen aquell bòtil penjat a una finestra,

amunt, i ha d'estar coranta dies an el sol i a la serena per que aquell oli se confit bé ab la serp, que acaba per fondre-se tota. Al cap dels coranta dies, despengen el bòtil, i ja poren fer servir aquell oli com a *remey*. I no es bo només per les ovelles *afollades de braguer*, sino per molts [160] d'altres *mals*: *ensetadures*, *talls* a la pell, *ferides* qu'han ratjada sanc, *nirvis* que se son arrufats, etc. El poble creu que les serps, en venir el matx, deixen el verí demunt una pedra, i, acabat el matx, el tornen a prendre. Si mentres el tenen demunt la pedra, hi va negú a tocarlosho, a l'acte compareix la serp tota inquieta a defensar el seu verí.

esmorcar ses eueyes [əsmorcá səz ewvájəs]: untarlos l'esquena ab una *grenereta* mullada d'oli bollit ab sofre i pebres coents dins una caldera; i llavò els-e tiren *aumàngara* [əwmánjərə] demunt lo untat. Això hu fan per que les *mosques vironeres* no'ls-e tirin *vions*.

esmorcada [əsmorcadə]: l'acte d'*esmorcar*. Se fa dins el setembre, perque es llavors que les *mosques vironeres* comensen a ferne de les seues perque, com la llana ja ha crescut prou i sol ploure, s'hi posa un suquet, i allà tiren aquelles males mosques llurs vions.

esmorcador -ra [əsmorcədó rə]: l'home o dona qui *esmorca*.

esmorcadura [əsmorcədurə]: el brou ab que *esmorquen*, això es, *oli bollit ab sofre i pebres coents*.

aumangarar [əwmənjárá]: lo meteix que *esmorcar*.

brou d'olives [brəw d'olívəs]: en donen a les ovelles qu'han *perdut es remuc*.

euguent de ronya [əwǵént də rójə]: es per curar la ronya. Aquest *euguent*, el millor de tots, es un secret. A Manacor només hi ha un amic nostre que'n sàpiga fer, i n'hi mostraren baix de secret, fentli donar paraula d'home que no diria a negú may com se fa. Hem pogut aclarir casi tots els ingredients que hi posen per ferlo; velostaquí: una «lliura carnissera» de saim l'escampen dins un ribell, i hi ruyen

un reyal d'aygua-ras ben remenada dins un bòtil ab una lliura d'argent viu, que l'han de remenar ben fort fins que l'argent viu s'es mesclat i fus de tot ab l'aygua-ras. Regat aquell saim ab l'argent-viu, fus ab l'aygua-ras, el remenen ab una massa per espay de tres dies tres hores cada dia; llavò hi tiren trementina i carbó de pi picat i cernut, i hu tornen remenar una partida de dies. Fet aquest *euguent* i confitat, llavò n'untan les ovelles fentlos una retxa d'untat desde les orelles fins a la cóva, i un creuer demunt els espal·lons i cames avall i llavò un altre creuer demunt els molucs i cuixes avall; així aquell untat s'escampa s'escampa [161] per les juntes principals de l'ossa de l'ovella, i la *ronya* se'n va. —Se fa aquest euguent d'altres maneres, pero no es tan bo. N'hi ha que'l fan de saim, sofre, cebamarina tayucada, oli, cal viva, tot ben mesclat; també n'hi ha que hi posen donzell i rels de matapoll.

suc de vaumes [suc də váwməs]: hi ha pastors que'n donen a les ovelles per qualsevol mal que tenguen; les ne donen per dedins i per defora, les n'untan.

coques de vaumes [kocəs də váwməs]: en posen an els bonys de les ovelles o mals de la pell qu'hagen de *madurar* (venir a *madurament*).

doblanís ab ou cruu [doblanís də váwməs]: es un tassonet de doblanís ab un ou cruu ben remenat, i hu donen a l'ovella ab un embut. Això es el remey més eficaç i més propi de pastors i cabrers vilans. Es per curar les ovelles qu'han *perdut el remuc*.

sal i sipi [sal i sipi]: es per curar el *tel-blanc* que's posa de vegades devant els ulls de les ovelles. Rauren una *sipia* ab un guinavet fentne pols; ho mesclan ab sal prima, ben mesclat tot; i llavò tiren aquella mescla an els ulls de l'ovella que té *tel blanc*, i le hi tiren ab un canonet de canya i bufant.

escorxa de pi [əskərʃə də pi]: es un remey p'els ossos de cama, romputs, d'ovelles o de bestiar gros. L'escorxa o cloveya [klovájə] se treu

d'una branca o cimal, ab forma de boixa; l'apliquen a la cama rompuda, i l'estrenyen ab una bena estreta, i l'animal ha de dur allò de coranta a cinquanta dies, fins que l'os estiga seldat.

pasta de flor de farina de xeixa [pástə də flɔ də fərinə də ʃéʃə]: es un altre remey p'els ossos romputs d'ovelles i bestiar gros. Posen aquesta pasta ensalgantla a revers pel allà ont es rompuda la cama; i entorn d'això posen quatre postetes, i les fermen no gayre amples, i s'animal no s'ha de moure fins qu'aquella pasta es rostida (dura); i a-les-hores aixamplen de dia en dia el fermat de les postetes, i no les lleven fins an els coranta o cinquanta dies, en estar seldat l'os.

veta de mata poll [vétə də mátə-poʎ]: es un remey per aturar la *cagarel·la* (diarrea) de les ovelles *cagarel·loses*. Lleven l'escorxa o clovella d'una branca de mata-poll, que fa just una veta, tan resistent que serveix per fer corda, [162] si volen, i per fer fermall; doncs fermen un tros d'aquella veta an el rabassell de la coa de l'ovella, que cayga devant el forat, i la diarrea s'atura cop en sec.

(Acabarà)

Eixida filològica del Dr. Barnils (162)

Seguint la comanda de l'*Institut d'Estudis Catalans*, aquest bon amic nostre i competitíssim filòleg arribà a Mallorca dia 23 de setembre per estudiarhi la fonètica balear, escorcollantla a Palma, Sóller, Felanitx, Sineu, Son Servera i Manacor. Dia 7 del corrent se'n anà a Menorca per lo meteix, fent sos estudis a Ciutadella, Migjorn Gran (Sant Cristòfol) i Maó, tornant a Mallorca dia 12, aont construí *paladars artificials* per diferents amics i entusiastes de Palma, Manacor, Petra, Banyalbufar, Pollença i

Felanitx, ab els quals porem fer, si Deu ho vol, un estudi seriós de la fonètica mallorquina.

A petició dels alumnes de la càtedra de *Llengua i Literatura Mallorquina* del Seminari de Mallorca, dia 12 el Dr. Barnils donà una conferència sobre Filologia davant tots els seminaristes de Filosofia i Teologia, qu'omplien de gom en gom la càtedra més gran d'aquell centre d'ensenyansa. Hi assistiren Mn. Alcover, el gran arquitecte D. Antoni Gaudí, i el Rt. Sr. Vice-Rector del Seminari ab uns quants Catedràtics d'allà meteix. El Dr. Barnils parlà més d'una hora, posant a la pissarra una multitud d'exemples de transformacions qu'han sufertes molts de mots catalans, francesos, italians, castellans, exemples que feyen tangibles les fondes veritats qu'anava desplegant el Dr. Barnils per fer comprendre l'importancia escepcional que té per nosaltres la filologia romànica. Ab bona devoció escoltaven aquells seminaristes entusiastes i les altres persones que hi havia, totes les quals ompliren d'enhoresbones el Dr. Barnils, ab una sorollosa salva de picament de mans.

El Dr. Barnils dia 16 s'embarcà cap a Eivissa, aont el rebé coralment el nostre amic estimadíssim i col·laborador capdal, lo M. I. Sr. Mn. Vicenç Serra, que posà a la seua disposició, per l'estudi de la fonètica eyvissenca, tots ets seminaristes, que s'hi prestaren ab un gotx foramida. —Día 18 a vespre el Dr. Barnils s'embarcà cap a Alacant, arribanthi dia 19 dematí, aont comensà a recórrer tot l'antic Reyne de València, cerca qui cerca a cada comarca col·laboradors per *L'Obra del Diccioniari* i estudia qui estudia la fonètica de tots aquells endrets, tan poc escorcollats filològicament i tan interessants per la ciencia romanista. [163]

La neteja del llenguatge (163-164)

Ab aquest títol el nostre estimadíssim amic En Lluís B. Nadal posà un article ple de seny i de patriotisme demunt el nombre 55 de l'eixerit

confrare *L'Estiuada* de Sant Hilari Sacalm, d'ont treym els següents paràgrafs que'ns feym completament nostres:

«Vetaquí una tasca en que tots ens hauríem d'ocupar no solament d'una manera diríem indirecta posanthi els cinc sentits en nostres escrits particulars, sino també en una forma tendenciosa, fins podríem dir pedagògica, aprofitant totes les converses, corretgint ab urbanidat y amabilitat, considerantho fins com una obra caritativa, admetent ab sollicitut totes les consultes qu'en tal materia ens fessen, aplicantnos especialment a matar, a fer desaparèixer tots els vicis ab que l'atrevida ignorancia d'una quants, tolerada ja per massa temps y seguida a ulls clucs per multitud de gent irreflectiva, ha infiltrat en el llenguatge, carregantlo d'impropietats y de lletgeses.

«Tothom qui hagi tingut la sort de rèbre la de primera mà la nostra riquíssima llenga, en les contrades ont encara aqueixos vicis, al menys en el llenguatge parlat, no han pogut fer forrolla, tenen, a mon pobre parer, l'estreta obligació d'ajudarhi a aqueixa tasca purificadora, perqu'entenc que fora tontería esperar aqueixa purificació de qualsevulga comissió de sabis y erudits, aduc y quan la llur sabiesa o erudició es evident y reconeguda de tots y no admet el menor dubte, si la tal comissió no acut allà aont primer ha d'acudir, so es, a les fonts vives, allà ont la llenga no s'ha contaminat encara de la tremenda corrupció barcelonina, tant notada y deplorada tant insistentment pel Doctor Alcover, l'apòstol infatigable, en ses excursions filològiques.

«Però entenc que a qui alcanza més que a ningú aqueix deber patriòtic es als periòdics que's publican en llocs com les Guilleríes y concretant més, en població tant important de les mateixes com es Sant Hilari, ont el llenguatge parlat conserva encara tota sa antiga puresa y totes ses formes característiques».²⁰

²⁰ Nota (1) de l'original: Es molt justa l'observació qu'el Sr. Nadal fa an aquest article. Els periòdics comarcals y eminentment vilatans com el nostre, hauríem de transportar en les llurs planes, totes les formes dialectals que viuen en l'expressió popular. Es aquesta una de les feines del patriotisme local.

.

«Resulta curiós y còmic que'ls qui han tingut la sort de nodrirse en l'infantesa del llenguatge propi y castís, se deixen imposar per quatre ignorants pretensiosos; i que formes llingüístiques vicioses y exòtiques, sortides tal vegada de la ploma insegura, però atrevida d'un gazetillaire, pugan corre triomfants per tot Catalunya. La sumissió ab que tals formes son adoptades y seguides, fins per gent prou ilustrada que hauria de saber [164] *distingir*, toca el mateixos límits de la ridiculesa. Aixís el *quadro*, s'es pogut tornar *quadre*; aixís hem *agombolat* les multitudes, quan lo que *s'agombola* son els infants en el bressol; aixís el *piadós* s'es convertit en *pietós*, y aixís altres mil barbaritats per l'istil han pogut pendre en el llenguatge escrit carta de naturalesa, sens pararse ningú en que topan fatalment ab el llenguatge parlat, y això ab menyspreu d'aquest, lo qual equival a un ver suïcidi llingüístic.

«Y ara no dic res dels flamants neologismes que inventan certs sabis inflats y vanitosos, consagrats pel chor de les alabances mutues, que van moltes vegades a pescar an el francés, per pura ignorancia de la llengua propria, la frase, el modisme o la paraula que coneix a perfecció el més obscur pagés de la montanya. Això es més insufrible y aborrible encara que lo altre, perque representa un abús d'autoritat intolerable y aborrible, a més de lo deshonrós y infamant que resulta per un idioma ric y abundós com el nostre.

«Es evident, doncs, que s'imposa una vigorosa creuada de resistencia. Els qui coneixen de veres el llenguatge tenen el deber d'unirse y reivindicarlo en totes les formes possibles: en la catedra, en la conversa, en el periòdic, en la comunicació epistolar, en l'escola, en la trona els qui tingan dret a ocupar-la. Cal aprofitar totes les oportunitats, no menyspreuant la més petita ocasió que's presente. El cas es ja de vida

Forsosament hem de tenir en compte l'observació del nostre amic y distingit escriptor, la qual hem intentat alguna volta portar a la pràctica. —*Nota de la Redacció de L'Estiuada.*

o mort de la nostra llengua, y la patriòtica tasca se fa més urgent cada dia.

«*L'Estiuada*, per publicarse, com he dit, allà ont se publica, pot y deu sumarse a la creuada ab les més grans probabilitats d'èxit. Quàntes formes vives y castices de llenguatge se conservan en aqueixa terra que son ja desaparegudes de quasi totes les altres contrades del Principat! El plural *soms* (del singular *som*) per exemple; aqueixa forma de conjugació del verb *esser*, tan natural, tan propia, tan regular y tan bonica!».

Agraïment del Dr. Guarnerio i l'etimologia de certs mots catalans (164-165)

El notable romanista milanès i bon amic de la llengua catalana i de nosaltres lo Dr. Guarnerio ens escriu ab data de 23 de setembre una carta lo més afectuosa pregantmos que de part seua donem les gracies més corals a tots aquells col·laboradors nostres que respongueren a la crida que férem per que ens enviassen el nom vulgar del *Rhododendron ferrugineum* L. en el cas de qu'existís dins llurs respectives comarques. Sí, a tots els que contestaren, el Dr. Guarnerio els-e queda agraidíssim i nosaltres altre tant. Que Deu els ho pagui el bon favor que'ns han fet.

Dels noms catalans del *Rhododendron* qu'enviàrem an el Dr. Guarnerio li han picada fort la curiositat els següents: *gavet*, *gabet*, *muixereta*, *salabarda*, *talabart*. ¿D'ont surten aqueys noms? D'ells diu el catedràtic [165] milanès: «... rappresentano altrettanti problemi etimologici che mi propongo di affrontare nella quiete del mio studio nel prossimo inverno». I acaba el Dr. Guarnerio dient: «Mi sarà molto caro se voi mi sapreste dire qualche cosa sulle voci che ho qui sopra riportate», «pei quali non vedo lì per lì a quali basi latine potrebbero ragguagliarsi».

Efectivament, no es bo de fer afinar el demble an aqueys mots. Més envant, en haverho estudiat una mica, ja hi direm la nostra. Suplicam an els nostres amics que també hi cremin oli, i que'ns comuniquin després lo que hi hagen endardellat.

Miscilánea (165)

GRANS MERCÈS. —Les donam a l'editor de Barcelona D. Albert Martín d'havermos enviats els quaderns del seu *Portofolio Fotográfico de España*, corresponents a les provincies de *Valencia, Avila, Soria, Segovia, Càceres* i *Ciudad-Real*. Son ben presentats i ben interessants. Recomanam de bell nou tal publicació.

CONCURS D'HISTORIA DE CATALUNYA. —N'ha publicat un p'els noys i noyes la benemèrita *Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana* de Barcelona, que's ferà la primera quinzena de janer de 1913, i hi haurà bells premis p'el jovent que demostrí sebre'n més la prima de la nostra gloriosíssima historia. ¿Hala, noys i noyes, si vos preparau bé i si vos hi presentau an aqueix *Concurs*! Per presentarvosshi heu d'avisar abans de dia 15 de desembre. Per sebre totes les condicions del *Concurs*, lo més curt i segur es que demaneu a dita *Associació* el *cartell* qu'ha publicat aont s'espinzella tota aquesta cosa. Adressa de la *Associació*: *Comte de l'Assalt*, 4, 1r. —Barcelona.

MANIFEST DE L'ASSOCIACIÓ PROTECTORA DE L'ENSENYANSA CATALANA *a favor de l'ENSENYANSA EN CATALÀ dins les Escoles i Col·legis de Catalunya*. —Acaba de repartirse aquest *Manifest*, qu'es molt

eloqüent, expressiu i llampant, molt ben raonat i conclouent. El mos feym nostre ab absolut, i bé val la pena de que aquells an-e qui se dirigeix, se'n fassen bé càrrec, el meditin bé devant Deu i llur consciencia i devant Catalunya, volem dir, fixantse bé en lo que'ls exigeix el ser catalans i lo lletx que resulta avergonyirse de la llengua propia i menyspreuarla i pegarli cossa; tot això son coses lletges que cap fill de la Patria se pot permetre. —Firmen aquest *Manifest*, además de l'Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana, L'Unió Catalanista, La Lliga Regionalista, El Centre Nacionalista Republicà de Barcelona, L'Ateneu Barcelonès, La Lliga Espiritual de Ntra. Sra. de Montserrat, El Círcol Artístic de Sant Lluch, L'Institut de Cultura Popular per la Dona, Els Estudis Universitaris Catalans, L'Institut d'Estudis Catalans, El Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de l'Industria. [166]

Bibliografía literaria (166-167)

(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

Lluís Vía | **De lluny y de prop.** –L'Avenç. –Barcelona.

Condicions d'escriptor brillant manifesta en son autor aquest aplec de quadrets, impressions y narracionetes. La llengua hi apareix pura y gallardament manejada. En Via usa l'optatiu *avés* en lloc de *hagués*. *Havés* es una forma que s'usa vulgarment a diferents endrets del nostre domini llingüístic. La conjugació regular del verb *haver* exigeix que'l plusquam-perfet de subjuntiu sia *hagués*, per quant aqueix temps en totes les conjugacions se forma del pretèrit, i el pretèrit d'*haver* es *hagués*, en la tercera persona singular.

L'aprovació que'ns mereix el llenguatge y l'aspecte literari del libre, no podem ferla estensiva al esperit racionalista qu'entranya. La primera

de ses narracions es un tema contra el celibat eclesiàstic, y per més que l'autor hi fa gala de textos escripturaris, demostra que desconeix l'esperit y l'ensenyança de l'Esglesia. L'obsessió anticristiana arriba dins un altre composició a presentar el carnaval com un reste de carnalitat y fanatisme de l'Edat Mitja, negantli l'origen pagà, perque en el paganisme sols hi veu l'autor serenitat y harmonía...

No volem ometre que així meteix conté aquest volum qualche treball inofensiu y ben agradós, com per exemple: *Oblit, Idili vell, La pedrera del Médol*.

Coloma Rosselló. –Valldemossines.

La distingida Sra. Rosselló de Sans ha reunides an aquest llibret unes quantes impressions y contarelles, inspirades, com el títol indica, en les poètiques montanyes de Valldemossa. Cada un de tals quadrets acredita la seua autora d'entusiasta per les belleses d'aquest país, de fina observadora qui sab expressarse ab estil fàcil y discret.

Els caràcters y les situacions a la part narrativa solen esser de notable veritat. Llàstima que n'hi haja qualqún de melodramàtic com l'ermità Angel, sobre tot en lo referent al dictamen del confés per ferli espia el seu delicte de secular.

El llenguatge de l'obreta es el mallorquí corrent, però no begut a les fonts netes. Així s'hi troben desiara castellanismes com *hasta, sandunguero, apodo*, etc. També s'hi topen formes impossibles dins el dialecte de la nostra gent pagesa y propies d'altres regions catalanes, com *haig de fer, si't plau, saber*: lo qual estranya més dins un llibre escrit en mallorquí dialectal. No hi manquen desviacions de paraules, com *soberbi* y altres. Tal vegada defectes així son retocs qu'els editors de l'*Avenç* hajen fets a lo escrit de la simpàtica autora mallorquina.

L'amor a la nostra llengua y a la veritat ha fet que no passàssem per alt unes faltes, ben fàcils d'esmenar, que no serien tan notades si no se tractàs d'una ploma tan distingida. [167]

Bjornstjerne. Bjornson | **Synnöva** | *Traducció den Federic Armenter.* | L'Avenç. | Barcelona.

Aquesta narració pagesívola del gran escriptor de Noruega es una vertadera delícia. Les costums d'aquell país, tan diferents de les nostres, s'hi representen ab una estranya mescla de candor primitiu y concentració reflexiva qu'encanta. L'idili pren un tò de gravetat íntima, sense perdre res de sa frescor y gracia, resultant un conjunt original qui corprèn per lo nou y vigorós dins la seua placidesa.

La versió es feta ab gran esment y puresa de llenguatge. Es una de les primeres publicacions de l'Avenç aont hem vist substituir la *n* de la preposició *an* devant vocal per la *d* llatina (*ad*); per exemple: *Ad En Guttorm*, en lloc de posar, *an En Guttorm*.

Obres tan belles y sanitoses mereixen una simpàtica rebuda.

Ostrovoski | **La Gropada** | *drama en cinc actes* | *Traducció den Narcís Oller.* —Llibrería l'Avenç. —Barcelona.

Aquest interessant drama rus presenta personatges de caràcter ben sostengut y típic relleu, dins una trama hàbilment ordida. La tendència de l'obra sí que no mereix aprovació. Es per l'estil de la que En Galdós ha divulgada dins ses novel·les *Gloria*, *Doña Perfecta*, etc. Es l'odi a les velles costums de la societat russa, presentada com un compost de fanatisme, corrupció y grossera ignorancia, oposantli un esperit humanitari qu'admet y lilegitima les flaqueses del cor, fins l'adulteri y el suícidí. La religió no hi

apareix com a remey de cap passió culpable, sino com a causa enconadora de tots els conflictes. —L'estil y el llenguatge de la traducció son ben expressius y correctes com obra que son del famós novelista català.

Miquel Roger | **Vida triomfant** | *Novel·la*. —Barcelona | Il·lustració Catalana.

El distingit escriptor empordanés ens ha obsequiats ab un exemplar d'aquesta obra, atenció que li agraïm, tot donantli l'enhorabona merescuda.

Vida Triomfant es una ràpida narració de la sort d'un jove qui, educat dins l'oci d'una bona posició, cau de prompte dins la pobresa; y a força de voluntat, seny y coratge, conquista una fortuna millor que la primera, arribant a casarse ab la filla de la meteixa dona qui l'havia despreciat per pobre.

El llenguatge d'En Roger es pur y expressiu, com sa frase viva y sobria; y en tot s'hi sent la sabor propia de l'Empordà. [168]

iQuina vergonya! (168)

Recordaràn els nostres lectors lo que demunt el BOLLETÍ de mars d'enguany diguérem de *El Lenguaje*, «revista de filología» que publica a Madrid un tal R. Robles, que tengué pit per sostenir que es «pedre el temps» anarse'n a «estudiar cursos de llatí» «anys i anys», i que es una «equivocació de França, Italia i Alemanya» fer estudiar tants d'anys de llatí an els estudiants d'allà. Doncs bé, aquesta publicació, que se dona el nom de «revista de filología», no havia dit un mot fins avuy, que

sapiguem, del gran filòleg colombià D. Rufí Josep Cuervo, el més gran filòleg qu'ha tengut may la llengua castellana. Lo natural y regular seria estat que, comensant a sortir tal revista la primeria d'enguany i essent mort el gran Cuervo dia 17 de juliol d'entany, que li hagués consagrada *El Lenguaje* una recordansa al menys, que massa merescuda la se tenia aquell sabi immortal. ¿Sabeu, idò, qu'ha fet aqueixa «revista de filología» de Madrid, per rendir homentage a la gloriosa memoria del primer filòleg de la llengua castellana? Li ha dedicat dins el nombre del present octubre un articletxo d'un tal P. Mugica, un que fa anys dona lliçons de castellà a un institut d'ensenyansa de Berlín, que's dona molt de to com a filòleg, no sabem ab quin fonament. I ¿que diu aquest articletxo? ¿Dona al menys una idea de qui era En Cuervo i de lo que va fer en filología? Res d'això, sino que retreu una envestida que aqueix tal per qual d'En Mugica donà an el monumental *Diccionario de Construcción y Régimen* de la llengua castellana, l'obra capdal d'En Cuervo; i conta que En Cuervo no hi volgué contestar, lo qual prova el bon sentit d'aquell gran sabi, afectat de no perdre temps i de deixa cantar totsols els *peixi minuti* que sortien a ferli *nyep! nyep!* Se veu qu'aqueix Mugica es un cor esquefit, atrabiliari, venjatiu. Si no fos així, devant la tomba d'En Cuervo hauria oblidades totes aqueixes cosetes que hi hagués pogudes haver entre aquell gran sabi i ell, i hauria feta justícia an el mèrits escepcionals d'En Cuervo. L'articletxo umpl sis planes més grosses que les nostres; doncs bé, sols dins dues o tres retxes regoneix que En Cuervo valia molt; pero després s'atansa a dir que «no sabia castellà». Després pega un parell d'endanades, ben pegades, a la *Reyal Academia de la Llengua Espanyola* perque no continua i no acaba el *Diccionario de Construcción y Régimen* que en Cuervo deixà incomplet. Ab això s'acaba l'articletxo d'En Mugica, que no passa d'esser una glopada de fel. Aquells bons senyors que publiquen la bobiana «revista de filología» de Madrid, no tenen ni un mot més per honrar la gloriosa memoria del més gran filòleg que la llengua castellana haja tengut may. Així honren els filòlegs de Madrid els sabis

qu'han consagrada tota la vida a estudiar i enaltir la llengua castellana!
iQuina vergonya! iDeu se'n apiat!

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografía de Amengual y Muntaner—1912

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[169]*

Vocabulari del bestiar de llana de Manacor (169-191)
(*acabatall*)

II

altres vocables

donar sa volta (a les euveyes): ferles pasturar primer per les voreres del punt aont han de pasturar, i ferlos-ho recórrer totes, i així llavò pasturen p'el mitx i ja no van desbaratades. Agrad a les ovelles pasturar cap a vent; així pasturen arreu, sense fer *llobades* (deixar trossos sense pasturarhi).

braguer [brəjé]: la viscera aont se congría la llet.

braguer llarc: si penja molt.

braguer gruixat: si du molt de redó, si es ample.

braguer curt: si penja poc, si està com aferrat a la panxa.

braguer pelut: si té massa llana, que s'embuya ab la mamella o *mugueró* (el cap de la mamella), i dona mal *monyir*.

* T. VII. —Novembre-desembre de 1912 / Janer de 1913. —N. 8.

cor de braguer [kə də brəʒé]: la carn de dins el braguer juntament ab la llet que s'hi congría.

posar cor de braguer: augmentar de grossaria el *braguer*, quant s'acosta el temps de parir.

emporació [ənporəsió]: el deume o contribució que hi havia altre temps demunt el bestiar de llana.

d.

Senyal del bestiar de llana

senyal [səɲál]: la senya que's fa a les orelles (i an els porcs, cabres i bous) a l'orella per distingir el bestiar d'un amo del d'un altre amo. Antigament tota possessió o masía tenia el seu *senyal*, qu'estava *tocat* (registrat) a la Sala. [170]

senyar (el bestiar): ferli *el* senyal. Senyen les ovelles el dia de la conversió de Sant Pau per que no tornin *modorres*. Les ovelles tornen *modorres* si se posen a enrevoltar i enrevolta qui enrevolta, i se fonen de carn i s'amagreixen fins que arriben a morir-se; diuen qu'es que'l mal cervell les torna aygua.

e.

Diferents classes de senyals

fe [fé]: un tall d'uns dos dits an el cap de l'orella. Vé de *fea* < *fesa* < *fendre*.

escapsada [əscətsádə]: el cap de l'orella tallat, escapsada l'orella. Aquest senyal se subdivideix en tres: *escapsada*, *escapsada petita* i *escapsada grossa*.

oreneta [orənétə]: una mitja-lluna tallada a un costat de l'orella.

osca [óscə]: una *osca* en àngul recte que's fa a un costat de l'orella.

guinxa [ginʃə]: una *osca* en àngul molt agut a un costat de l'orella.

forats [forats]: *forats* o traus redons que's fan a l'orella, més o menys grans.

III

La llana

a.

Classes de llana. —Tonedors. —Ormeig dels tonedors

llana [lánə]: el pel de les ovelles que'ls-e cobreix tota la còrpora.

llana tevellosa [lánə tənəlózə]: la que fa tevelles o esses com més en fa, més bona es.

llana fina [lánə finə]: qu'es *tevellosa*, molt prima, bona per filar, que lluu; no té pels per dedins.

llana amel·lonada [lánə `məllonádə]: la que fa bolics i bolics com amel·lons. Ja no es tan bona com la *tevellosa*.

llana comuna [komúnə]: la que té pel de ca per dedins, es carritxosa i no hi ha qui la tay.

pel de ca [pəl də ca]: un pel que tenen les ovelles entre la llana, i es un defecte que fa la llana lletja i dolenta.

llana de pellisa [pə́lisə]: la que fa un teixit molt espès devers un dit descantat de la pell, i es la llana més dolenta, i prové d'esser estades magres les ovelles.

llana que cau a clapes: la que cau a conseqüència de la ronya o dels virons. [171]

llana blenosa [blənozə]: la que fa blens llargs, i es la millor per matalassos.

llana de ble [də bló]: lo meteix que blenosa.

llana de muntanya: es la més neta, perquè les ovelles no jeuen demunt femer ni demunt pols.

llana de corral: de les ovelles que jeuen tancades dins boal o corral, demunt fems, i té més tara.

vell [veʎ]: la llana tosa de l'ovella; sol esser tan espessa que se té i fa com un teixit.

aplegar el vell: estenen el vell ab lo tallat devall, el dobleguen per amunt de cada banda, de tal manera que fasa una trinxa d'uns dos pams d'ample, i llavò enrevoltillen el vell comensant per la coa fins an el cap, i a-les-hores estiren la llana del coll fentne un cordell que enrevolten p'el vell, el qual romàn així subjecte i fermat. Així tot lo net de la llana, lo tallat, romàn defora, i lo brut dedins, i el vell fa més bona cara.

borrayó de llana [borrajó]: reveixí o bolic de llana.

tondre [tónðrə]: tallar ab unes tisores la llana a l'ovella.

tondre de filera: fer anar les tisores tallant la llana seguit seguit com que llaurar, fent *filera* o retxa.

tondre de gra d'ordi: tallar llana de manera que el tallat fassa *grans* d'ordi (rombes).

tondre de mirayó: tallar llana de manera que'l tallat fassa com a quadrets o *mirallons*.

tosa [tózə]: l'acte de *tondre* l'ovella. Els dies que *tonen* les ovelles, se diuen *ses toses* [səs tózəs], que solen esser dins la *lluna-vella* d'abril o de matx. Avuy en día tonen més de matx que d'abril. D'abril casi només hi tonen les ovelles que tenen ronya. Diuen que si *tonen* de *lluna-nova*, la llana s'arna. Per fer *ses toses* els veynats o parents s'ayden: els uns van a tondre a ca'ls altres, i aqueys llavò van a ca-aquells. El dia de la *tosa* se fa un bon dinar. La *tosa* es com una festa casolana.

tonedors [tonədós]: els homes qui *tonen*.

estisores de tondre [əstidórəs də tóndrə]: son molt grosses, d'uns dos pams de llarc. Les corden les anes de borrallons de llana per que fassa més bon tenirles i més bon tondrehi. Si los *corden* bé les anes, se diu que les *estisores* estàn *ben enllanades*; si no les corden bé, se diu qu'estàn *mal-enllanades*.

enllanar ses estidores [ənʎəná]: cordar de borrallons de llana les anes de les estidores. [172]

girar es budells a s'euveya que tonen [dʒirá'z budéʎz ə s'əwəjə cə tónən]: devegades el *tonedor* ab lo girar l'ovella per tondrela, li gira els budells, les hi treu de llur lloc; i per posarleshi bé, dos tonedors agafen l'ovella per les cames i li fan donar unes quantes voltes en forma de roda, i així se sol tornar posar bé el budellam. Si no s'hi posa, l'ovella se mor.

sutza [suzə]: l'homitat de la llana; una suor de la llana. Dins el juny arriben a suar tant les ovelles, que la *sutza* les fa la llet dolenta, i a les-hores la llet, diuen, *té gust de sutza*. —La *sutza* té la habilitat de conservar la llana, que, si pert la *sutza*, s'arna. —N'hi ha que, en lloc de *sutza*, pronuncien *sutja* [sudʒə].

homitat de roada [omitát də rovádə]: es lo millor per que la llana sia bona de tallar. Per això, el vespre abans de tondre solen fer jeure les ovelles defora; i llavò, en venir el dia, les tanquen dins una boal, a fi de que la llana conservi aquella blanor de la roada. Si la llana es seca, es mala d'estidoretjar.

llaner [ʎəné]: el qui compra la llana.

perayre [pərájrə]: el qui comprava la llana, altre temps. Per això hi ha encara la cansó que diu: *Tonedors, toneu ran ran; | que's perayre no se queix, | porque diu qu'estima més | sa de més prop de sa carn*.

saca llanera [sácə ʎənérə]: una saca molt gran per posar llana; n'hi solen quebre uns dos quintars.

sa tonada des tondre [sə tonádə dəs tóndrə]: es la que solen fer els tonadors; i hi ha una partida de cançons aposta. El conegut professor de música, Mn. Antoni Josep Pont, va recullir aqueixa *tonada*, i mos deixa publicar tal transcripció, lo qual es una honra grossa p'el BOLLETÍ, i le hi agraïm de tot cor.

b.

Més cançons de tondre

—Perayres, alsau es cap
feys feyna de bona gana;
si anau a ca-Na Grisana,
e-hi ha cent quintars de llana
tayada de l'any passat.

S'euveya anava carn fuyta
i jo d'ella enamorat;
si En Juan de *s'Heretat*
me'n haguera demanat
sis lliures, la me'n 'gués duyta.

Dalt ses sales de Morell
varen tondre Na Juana,
i li tayaren sa llana
ran ran vora vora pell.

Jo vatx anà a So'n Lledó
a tondre sa Mascarella;
la vatx tondre de filera,
de gra d'ordi i mirayó.

—Euveya, ¿qu'esparonetges?
¿que t'han tocada sa pell?
—Encara no't basta es vell?
sa carn i tot me festeges! [173]

IV

Els guardians del Bestiar de llana

C.

El nom dels guardians

pastor [pəstó]: l'home qui guarda les ovelles.

pastora [pəstórə]: la dona que *guarda* o pastura ovelles. A Mallorca no n'hi ha de *pastores*, en no esser a *llocarrons* (masies menudes) i per *guardes* petites, de nou o deu animals.

mosso de pastor [móso də pəstó]: l'al·lot (noy) qu'ayda an el pastor a *guardar* les ovelles.

mener [mené]: el qui guarda els mens; sol esser un al·lot.

mener [menérə]: l'al·lota qui guarda els mens. No hu sol esser una al·lota, pero a qualche llocarró hu es.

anyeller [əɲələ́]: el qui guarda les *anyelles*.

anyellera [əɲələ́rə]: la qui guarda les *anyelles*, que no sol esser cap al·lota, en no esser a qualche llocarró.

bessiver [bəsivé]: el qui guarda les *bessives*.

bessivera [bəsivérə]: la qui guarda les *bessives*. No sol esser cap al·lota, en no esser a qualche llocarró.

pastoratge [pəstorádʒə]: l'exercici de l'ofici del pastor.

pastoretjar [pəstorədʒá]: fer de pastor; assemblarse a l'ofici de pastor.

pasturatge [pəsturádʒə]: pastura, l'erbatge que se mengen les ovelles pasturant.

a.

Qualidats dels pastors

bon pastor [bɒn pəstó]: ha de tenir bon ull, això es, que ab una ullada a la guarda, ja ha de conèixer si hi falta cap animal, sensa contarlos. Llavò ha de conèixer cada mè de quina ovella es i de quin xot de llevar. No ha de deixar jeure les ovelles, i les ha de donar bé les voreres a fi de que no deixin res de la pastura, això es, que pasturin per tot igual; i no ha de tenir cap perjuy dels que més avall retreym.

pastor fener [pəstó fəné]: afectat de feyna, que, després d'enllestir totes les feynes i atencions, propies del pastoratge, encara li queda temps per aydar an els altres que feynetgen per dins la casa o p'el camp. — Altre temps els pastors filaven la llana que les ovelles deixaven per les soques i rames que fregaven passant. Per filar [174] teníen una filosa especial, i del fil feyen gipons, mariol·los i calses.

pastor mal-fener [pəstó mal-fəné]: lo contrari de l'anterior. Els pastors no son gayre afectats de fer feynes que no sien propies de llur ofici.

pastor acanyissador [pəstó cənisədó]: que es massa afectat de donar ca a les ovelles, que los acabussa més de lo que pertoca.

pastor acanyissadís [pəstó cənisədís]: lo meteix que l'anterior.

acanyissada [əcənisádə]: l'acte d'*acanyissar*.

acanyissar [əcənisá]: donar ca, acabussar el ca a les ovelles.

pastor veynades [pəstó vɛjnədə]: massa afectat d' *anar a fer veynat*, a perde'l temps a ca-un veynat o altre, en lloc de vel·lar i tenir esment a les ovelles que pasturin així com cal.

Es alou del pastor a les possessions el pastar, encendre el forn i tenirli esment, enfornar, i, en esser cuyt el pa, treure'l, en tot lo qual li ayden l'*amo*, *sa madona*, *sa criada* i els altres *de la casa* (família de l'*amo*, això es, l'*arrendador*), si n'hi ha.

b.

Ormetx i arreus dels pastors

pellissa [pə́lísə]: l'abric dels pastors: una pell de cabra que duen a l'esquena ab lo pel defora i subjecte an el cos i fermada per davant el pit.

cuixals [kuʃáls]: es un devantal de pell per defensar la pitera, panxa, cuixes i cames, subjecte ab cordellines a la cinta i part-demunt els genoys. Els *cuixals* les solen fer de la *pellissa*, en esser veyà.

antipares [əntipáres]: dos bossins de pell de ca assaonada, que los se posen davant les cames, per defensarles de lo que sia, subjectantlos a la cama ab corretges i sivelles o bé ab correys que acaben ab un nuu que'l passen dins un trau o anseta de l'altra banda.

varques [várcəs]: una especie de sandalies de cuyro adobat o sola; antigament les feyen de cuyro de verro o de bou. Les que treyen de l'espall·ló del verro, no s'arribaven a espellar may, de gruixat qu'es i tirós tal cuyro. Aqueixes sandalies se subjecten an els peus per davant i per darrera, això es, a l'endret dels dits i a l'endret dels turmells. A l'endret dels dits a cada banda se fa un trau a la sola, i per allà hi passen uns [175] correys que's dobleguen en forma d'ansa i per això se diuen *ansarols*, i a cada cap tenen un foradí per ont passen una cordellina que se ferma d'*ansarol* a *ansarol*, i així se fa una *ansa* an el cap de la varca, i devall aquella ansa s'afiquen els dits o la punta del peu. Modernament, en lloc de tals *ansarols*, posen un sol corretx de banda a banda que fassa pont i cosit o clavat a cada banda de varca. —A l'endret dels turmells se fan uns altres traus a la

varca per ont passen uns altres *ansarols* de corretx o de fil de ferro, dels quals parteix una cordellina o corretx que volta per darrera el regruix del taló, i així no deixa sortir el peu de la varca, i llavò dels mateixos *ansarols* parteixen unes cordellines, les *varqueres*, que les se fermen ab una partida de vies per demunt el peu i per la cama. La cordellina o corretx que subjecta la varca per darrera el taló, a Petra se diu *es refort*, a Son Servera *sa somereta* i a Manacor *sa talonera*; modernament ja la fan d'un corretx o tros d'ampena cosit an el cap de la varca en forma de reculera. Les *varqueres* avuy també ja les duen de corretx per més finura.

teleca [tələcə]: una bossa de pell de cabra ab el pel defora i una corretja que la sostén; el pastor se passa aquella corretja per demunt l'espal·la dreta i per devall la xella esquerra, de manera que la teleca li penja an el costat esquerra, i allà dins du el seu recapte: el *berenar* o *dinar*, la bossa del tabac i la pipa, el *fabiol* o la *flauta*, i la *pessetja* [pəsédʒə]. També hi solen dur una trava de paumes o espart.

passetja [pəsédʒə]: un enginy per tirar ben enfora i ben fort. Era una llatra de tres caps de cànym o de cuyro, ab una ansa a un cap per passarhi el dit pols de sa man dreta; la llatra tira un[s] nou pams de llarc; a mitjàn lloc se destrena ab tres llatrons o *comes*, cosa d'un forc, i se tornen replegar fent una sola llatra que se va aprimant i acaba ab una coa de rata. Demunt els llatrons o *comes* posen es *mac*, se doblega tota la llatra, de manera que'l mac romàn avall de tot, i se posen a ferla voltar ben depressa, i llavò amollen el cap de la coa de rata, i el mac se'n va brunent de d'allà.

bronzo [bronzo]: es una *passetja* grossa. N'hi ha de dotze pams.

garrot ab ganxo i corretx adobat: sol tenir el garrot un[s] sis pams, i acaba ab un ganxo, que serveix per aturar les [176] ovelles per una cama de darrera i els anyells p'el coll o pitiera. Du un corretx adobat ab uns quants nuus, per ferir les ovelles en haverho mester. El corretx adobat té la ventatge que no s'embolica ab la llana.

cabrestell [cəbrəstəʎ]: un cabreste passat p'el cap de l'ovella, que li devalla per la pitera i fermat p'el cos. Així l'ovella no pot alçar el cap per empinar-se.

encabrestellar [əncəbrəstəʎá]: posar el cabrestell a l'ovella.

trava [trávə]: un tros de corda de vuyt cordells, d'uns dos pams de llarc; a cada cap acabà ab els *travons*, que son una llatra de tres caps, que's posa en doble, i un cap fa una *ansa* i a l'altre un *nuu* (nuu de trava) que s'enganxa a l'ansa, i ab allò subjecten el *travador* (el tros part demunt el potó) de l'ovella.

flauta [fláwtə]: es l'instrument preferit dels pastors per entretenir-se derrera les ovelles p'el camp i per garrigues.

fabiol [fəbiol]: un altre instrument de buf, més petit que la flauta. Es més usat entre els porquers que no entre els pastors.

cridar ses milanes [kridá səs milánəs]: se diu que les *criden* per lo malament que *sonen* els qui comensen a sonar el *fabiol*.

xeremíes [ʃərəmiəs]: instrument de buf. El fan d'un odre de *cabrit* o *segaya*. Per sonar, l'han d'omplir de vent a forsa de bufar p'el *bufador*, i llavò surt p'es *gray* i *sa trompa*, i *sona*.

es bufador [əz bufədó]: un canó, clavat a una pessa redona més ampla i foradada, que se diu *sa nou*, aficada a un forat que fa l'odre. Així el vent entra dins l'odre i l'infla ben inflat.

es gray [əz gráj]: la flauta, que acaba ab boca de campana, i va aferrada a l'odre per via d'una altra *nou*, i té dedins an el cap d'amunt *sa canyeta* o *llengueta*, que'l vent que hi passa tot sortint la fa vibrar i produir el so; més avall hi ha els foradins, que'l sonador tapa ab els dits o deixa uberts i així fa els diferents punts de la *tonada* o *sonada*.

sa trompa [sə trómpə]: es de *canya* llarga, sensa cap foradí p'els costats, i acaba ab boca de campana. Va aferrada a l'odre per via d'una pessa

de fusta en forma de boixa i que se diu es *braguer*. La llengüeta que té la trompa dedins al cap d'amunt, se diu *sa bruma*. [177]

es fiols [əs fiɔls]: dos caramells o cametes, aficats an el *braguer*, que acompanyen la *trompa*: no tenen altre ofici conegut.

C.

L'ajudant del pastor: el ca

ca de bestiar [ca də bæstiá]: es una nissaga de ca especial, més petit que'l *ca-de-bou*, més gros que'l *ca-mè o perdiuer*, més gruixat que'l *ca de cassa*.

cant des ca [can dəs ca]: quant el pastor vol fer caminar les ovelles o passar per un portell i elles no's mouen, diu an el ca: —*Canta!* I el ca se posa a fer *nyop! nyop!* i ab això les ovelles parteixen, i això es el *cant del ca*.

parar es ca ses euveyes [pərá's ca səs əwvəjəs]: impedir que les ovelles fugin o que s'escampin. Les ovelles son molt afectades de pendre turó o costa, i se'n hi van a dormir. Per *parar* bé, el ca s'ha d'abordar a les de més enfora.

mossegar [mosəjá]: el ca només ha de pegar una mossegada a cada ovella, i just a la cuixa, i ja se'n ha d'anar a una altra. Fentho així se diu que *acanyissa bé*.

agafades [əjafádəs]: el ca ha d'agafar les ovelles a la cuixa i demunt el coll (agafades bones); a les orelles, a la galta, an els morros, a la gargamella (agafades dolentes); an el braó, an el braguer i a la coa (dolentes també).

ca-puntós [ca puntós]: que, si'l renyen o li peguen, baixa la coa i se'n va. Per esser bo, no ha d'esser puntós. Hi ha ca que, com més li peguen, si no es massa fort, més xelest i falaguer va.

ca-fort de barram [ca for də bærram]: que mossega massa fort, i per això l'han d'*esclavar* (acausarli els claus). Tornen *forts de barram*, si los acabussen an els porcs.

fer sanc [fé sanc]: un ca, per esser bo, no ha de *fer sanc* a les ovelles, en agafarles; nomès ha d'estrenyer un poc, per que l'ovella així meteix se'n temi, però llavò l'ha d'amollar, sense afollarla.

ca fluix de barram o que pega fluix [ca fluʃ də bærrám o cə péjə fluʃ]: el que no *fa sanc* a les ovelles, que només les toca lo necessari, pero no espolsa.

espolsar [əspolsá]: el ca ab el barram agafa l'ovella, i llavò *espolsa*, això es, remena espès el cap per estemanetjar l'ovella i ferli més mal i afollarla, si *espolsa* una mica granat. [178]

ca cabussadís [ca kəbusədís]: afectat d'*acabussarse*, d'investir es bestiar o les persones.

V

La llet

a.

El monyir

monyir [moɲí]: treure la llet, ferla royar del braguer de les ovelles.

Comensen a monyir la mamella endreta, i després l'esquerra, i llavò altra volta l'endreta i finalment l'esquerra segona vegada.

primera molsa [primérə mólsə]: la primera passada que se fa a les ovelles dins l'*après*, monyintles.

segona molsa [səgónə mólsə]: la segona passada que se fa de monyir, tot d'una d'haver feta la *primera molsa*.

aixugar bè una euveya [əʃuʝá béwnəwvəjə]: treureli tota la llet.

monyida [moɲída]: l'acte de *monyir*. Se solen fer dues *monyides*: una abans de sortir el sol i l'altra en esser post.

monyida i mitja [moɲída j midʒə]: monyida molt grossa.

prendre's signe [pándrə tsinnə]: comensar la temporada del monyir o formatjar. Se diu també *prendre s'signe* per expressar el comensament de la tongada de les altres feynes del camp, com *sempar, segar, batre*, etc. Deu venir això de retgir-se p'els *signes* del zodiac per comensar tals feynes. —Solen *desmamar* i comensar a monyir en divenres perquè diuen que'l formatge es millor i no posa floridura. —No a totes les possessions comensen a monyir en el mateix temps: a bandes comensen un poc passat Tots-sants, a bandes devers Nadal, a bandes devers Sant Antoni de Viana o la Candelera; i solen monyir fins devers la primeria o la darrera de juny.

s'après [s' əprés]: es un corral llarguer, estret i llarc aont fan entrar les ovelles i allà dins les munyen. —Aquest nom ofereix la particularitat de que en singular s'usa més com a femení que com a masculí, i en plural sempre es masculí: v. gr. *una après PETITA; uns apressos BONS*. —L'*après* es més o menys ample segons haja d'esser un tot sol o diferents els *monyidors*. Si se tracta d'una *guarda* petita, que només haja de monyir un, sol tenir l'*après* una passa llarga d'ample; si hi han de monyir dos, dues passes; si tres, tres passes. La [179] llargaria de l'*après* dependeix de si son moltes o poques les ovelles qu'han de monyir. —Avuy en dia ja en fan d'*apressos* tapats de teulada, a modo de porxadeta correguda, girada an el ponent. — Devora els *apressos* solen sembrar *cebes marines* per que els *calàpets*, que'n son anyívols (inimics), no s'arrambin a *s'après* a mamar les euveyes, segons creu la gent que les *mamen* i les posen malaltes.

monyidor [moɲidó]: el qui muny; la *boval* o estable aont munyen ovelles a algunes possessions.

monyidoratge [moɲidorádʒə]: l'exercici de l'ofici de *monyidor*.

monyidora [moɲidorádə]: molts de *monyidors* plegats; feta propia de *monyidors*.

monyir de braó [moɲí də brəvó]: treure la llet del braguer estrenyent la mamella entre el dit gros, el dit pols i el del mitx.

monyir a estira budell [moɲí ə stɪrə budéʎ]: fer royar la llet del braguer estirant la mamella estreta entre el dit gros i el dit pols.

ses ferrades [səs fərrádəs]: una especie de cossiols o bruyols, de forma cilíndrica, d'uns dos pams de diàmetre i uns dos pams i mitx d'altaria; de fust, test o metall: aont els monyidors fan royar la llet que treuen del braguer monyint; per això tenen la *ferrada* al mitx de les cames de derrera de l'ovella. Les *ferrades* de fust fa temps que no s'usen a Manacor, sino de test (i solen tenir una mica de brec per abocar la llet, dins la caldera o *olla-colera*. o zinc (*giny* [dʒɪɲ] que diuen a Manacor) o de ferro galvanizat o ab una *camía* (capa) de plom (emplomat). Les de metall tenen una ansa metàlica, movable de banda a banda. Les de test tenen contraposades unes anses, aont fan agafar l'ansa de *verduc de mata*, que a cada cap li fan *fer filoa*, retorcentlo i consentint les fibres de la llenya, que'n fan dos blens i les nuen a les ansetes de la *ferrada*.

b.

La llet monyida. Que se'n fa?

llet belada [ʎet beládə]: es la que duen les ovelles el primer dia que les munyen, que'ls han *llevat* el *mè*; aquell dia *belen* [béʎən] molt, perquè anyoren el mè.

sabonera de sa llet [səbonerə də sə ˈlet]: l'escuma que fa la llet en pegar dins la *ferrada*, royant del braguer. [180]

llet molsissa [ˈlet molsísə]: la llet monyida, pero no formatjada. —La derreria de la temporada del monyir, que ja no formatgen gayre, se solen menjar la llet *molsissa*; i, per trobarli més gust, l'*aprenen* d'aquesta manera: umplen una escudella d'aquella llet, i agafen un brancó de figuera *bordissot o verdal* o altra classe de figuera per l'estil, que tenga molta *lletrada*, i se posen a remenar aquell brancó de figuera, això es, un cap de tal brancó dins la llet. Ab una mica que le hi remenin, la llet s'*aprèn*; i la s'han de menjar tot d'una, perquè al punt torna tot serigot i les *brosselles* o *formatge* que queda no es menjador, de tant de gust de *lletrada de figuera* que té.

olla-colera [ˈɔɫə kolérə]: una especie d'aufabia, de test, en forma de pera ab el cap més gruixat per amunt i el prim abaix ab el cul pla i així seu en terra. L'*olla-colera* es envernissada al menys per dedins. Solen tenirla dins la cuyna su ran del fogó. Hi aboquen els monyidors la llet que duen dins les *ferrades*, en haver monyit, per prepararla per *formatjarla*. —A les possessions molt grans, que hi ha guarda molt grossa, *formatgen* a cada *molsa o monyida* que fan, això es, la banda del matí i la banda del cap-vespre. Pero això es a poques possessions. Lo ordinari es *formatjar* sols el dematí, devers les deu. En tal cas, la llet que treuen horabaixa, no l'aboquen dins s'*olla-colera*, sino que o la deixen fer *ses ferrades*, tapantles ab un plat, o la aboquen dins una caldera; i lo endemà matí la posen demunt es foc, i, en esser teba, en haverli treta la fredor, la tiren dins s'*olla-colera* juntament ab la llet monyida del dematí meteix. Si l'encalenteixen massa, llavò el formatge surt *surenc* (consemblant a *suro*, sensa molsa). —A certes possessions grans, en lloc d'*olla-colera*, empren una bota o tonell de fust, de reure, sensa fons demunt; el solen emblanquinar per defora i hi aboquen la llet de les *ferrades*.

es colador [əs kolədó]: un drap blanc de roba de *fogasser* (les cosidores li diuen *entretela*), una mica enravenada. Aquesta roba la posen ab dues dobles, fermada a la boca de l'*olla-colera*, fent botxa o clot, aont aboquen la llet, que passa per aquella roba i cau dins l'olla-colera; i, si hi ha gens de brutor dins les *ferrades*, s'atura dins el clot o botxa que fa el *colador*. [181]

formetjar [formədʒá]: la serie d'operacions que's fan per treure el formatge a la llet i ferne fogasses.

formetjador, -ra: la persona que formetja; de la llet apresada dins l'olla-colera a punt de poderla posar dins el *fogasser* i les fogasses, se diu que ja es *formetjador*, això es, a punt per ferne les fogasses.

formetjada: l'acte de *formetjar*.

après [əprəs]: la llet *apresa*, *coagulada*.

formetjat [formədʒát]: el conjunt de llet formetjada.

formatge [formádʒə]: la sustancia grassa, el greix de la llet.

aprendre-se la llet [əpəndrə-só]: per treureli el formatge a la llet, l'han de fer *aprendre* (coagularse); per conseguir això hi tiren l'*erba*. Si ab això no se vol *aprendre*, hi tiren *sa massa de picar s'erba* o unes quantes monedes de plata, i així s'arriba a aprendre.

cart d'erba [kar d'erbə]: c. *cardunculus* L. També se diu *cart de formetjar i carxofera borda*. N'hi ha de tres classes, que's diferencien per la color dels cabells, pels o serres que fa la corola de la flor o *carxofa*: uns fan aquelles serres *blaves*; altres, *color de rosa*; altres, *blanques*. Aquestes serres, pels o cabells son l'*erba* del formatjar. La *blava* es la millor, perque basta més poca per fer *aprendre* la llet; la *color de rosa* no es tan bona com la blava, i ja n'hi han de posar més; i la *blanca* encara es inferior a la *color de rosa*, i per lo tant n'hi han de posar més que de *color de rosa*. —Hi ha una altra classe de *cart d'erba* sensa púes ni espines, que fa una *erba* millor encara que la *blava*; i encara guanya a totes l'*erba de la carxofera de menjar*,

sensa púes ni espines i que fa unes carxofes molt bones i saboroses. L'*erba* d'aquestes carxofes no l'empren per *aprendre* la llet, perquè la gent s'estima més menjar-se les carxofes. —L'*erba de formatjar* la cullen quant les carxofes estàn florides i son madures dins el matx o juny, i l'estenen dins un garbell o demunt un canyís per que aixuc bé; i, aixuta i seca, la posen dins un TALEQUET, i allà la guarden fins que vé el temps del *formatjar*. —En haver-la de fer servir, en posen una cantitat prudencial en remuy dins una escudella; la hi tenen una hora o més, i llavò l'agafen ab tres dits, l'espolsen i la tiren dins un murter de pedra o test, i ab una *massa* de *cor d'ullastre* la piquen ben picada; hi tiren l'aygua de l'escudella aont la teníen en remull; i [182] ab la massa remenen tot allò ben remenat; colen aquell suc ab un pedàs de roba que's diu *es coladoret*, dins la meteixa escudella; i a-les-hores tiren aquell colat ab l'escudella i tot dins l'olla-colera, i remenen bé la llet per que se mescli bé ab aquell suc colat de l'*erba*; i tapen l'olla-colera ab una post, allà devora el foc dins la cuyna. —La llet per *aprendre-se* ha de conservar la calentoreta natural que tenia dins el *braguer*; de manera que, si en monyirla, no l'han de formatjar tot d'una i la deixen refredar, llavò per fometjarla l'han de tornar a encalentir una micoya.

formatge covent [formádʒə kovént]: el formatge surt *covent* si posen massa *erba* a la llet per fer-la *apendre*.

colada [koládə]: la llet *apresa* dins l'olla-colera.

colada tenre [koládə ténrə]: la llet *apresa* que no se posa forta.

pendre sa colada tenre [péndrə sə koládə ténrə]: comensar a formatjar massa prest. Per extensió se diu de tota cosa que's fa més prest de lo que pertoca.

colada veyà [koládə véjə]: la llet *apresa* que se posa massa forta.

fogassa [foʝásə]: el pilot o pa de llet *apresa* que's posa dins el *fogasser*, i estrenyentlo i pijantlo, li fan donar tot el suc, i queda només la *grasa* o *greix* de la llet, qu'es el formatge propiament.

pessa [pésə]: lo meteix que *fogassa*.

fogasser [foʝásé]: drap quadrat de devers quatre pams per costat, de tela prima i fina. Agafen el *fogasser* p'els quatre cornalons fentli fer botxa o clot; hi posen la quantitat de llet *apresa* per fer la *fogassa* i comensen a *colar*.

colar [kolá]: posat dins el fogasser *après* (llet *apresa*) abastament per una fogassa, dues persones agafen el fogasser p'els quatre cornalons a l'endret d'una caldera (*sa caldera de llet* [sə kaldérə də sə ʎét]), i allà fan anar i venir per amunt i per avall la colada per que tot es suc passi p'el fogasser, i cau dins la caldera. Això se diu *colar*.

encallar sa fogassa [əncəʎá sə foʝásə]: remolcar bé la *colada* o *colat* dins el fogasser, engrunant i espoltrint bé tots els grums o pilots que fa lo *colat*, a fi de que don i en cayga tot el suc.

coladors [kolədós]: dos bastons en forma de banyes, subjectes a la respallera d'una cadira o altra banda avinent, aont fermen dos cornalons del *fogasser*; i així una sola persona pot colar, tenint els altres dos cornalons i [183] fent navegar el fogasser per que en cayga tot el suc dins la caldera.

fer pessés o fogasses [fe pésəs foʝásəs]: en haver colat bé lo de dins el fogasser, apleguen els quatre cornalons del meteix embolicant bé lo colat i retorcent en forma de corda els cornalons; una persona se posa a pijarho i a prèmerho demunt es *cavall* [əs cəváʎ], una post en forma d'estrella de tres cames entrevessada dalt la boca de la *caldera* o *olla-colera*, i que té una partida de foradins, per ont ratja dins la caldera o olla-colera el suc que surt de la *fogassa* o *pessa*. — El *cavall* sol esser *d'uyastre* o *d'olivera*. — Ab aquell pitjar i prémer, fet ab molt de mirament, lo colat s'uneix bé i fa tot un cos, i se va

formant la pessa o fogassa, de la grossaria i forma que volen o tenen de costum. La forma sol esser quadradena, per l'estil de mitx dau ab los cornalons redonencs i un poc bonyarruts cap amunt. —A certes bandes li donen la forma ab un *mol·lo* [móllo] aficant lo colat ab el fogassar i tot dins el *mol·lo*, i pitjantho allà dins lo que pertoca. A altres bandes donen la forma ab unes *guyes* an els cornalons per que la fogassa no s'abaixi. El *mol·lo* sol esser de fust, ab foradins devall per que en caygui el suc que la colada fa.

cara de sa fogassa [cárə də sə foʝásə]: el pla de demunt, que fa rimes convergents an el centre, que son de les rues del fogasser retorçut i fermat allà demunt.

esquena de sa fogassa [əscónə də sə foʝásə]: el cul o pla de devall, qu'es llis.

llet formatjada [ʎet formədʒádə]: la llet que ratja del fogasser, que li han tret el *formatge*. —Si no hi ha gent abastament per fer les fogasses al temps que colen, deixen dins la llet formatjada el fogasser ab lo formatjat dedins, ben embolicat, per que no surta; i, quant acaben una fogassa prementla demunt es *cavall* de s'olla-colera o sa caldera, llavò acaben les altres comensades qu'esperen torn dins la llet formatjada.

llet crua [ʎet krwə]: la llet abans de courela.

bollir sa llet [boʎí sə ʎet]: acabades totes ses fogasses, posen demunt es foc *sa caldera de sa llet* ab tota sa llet formatjada, per que coga fins a punt de rompre el bull; per que no se *triy*, l'han de remenar sempre, ab lo *remenador*. [184]

remenador [rəmənədó]: un bastó d'arbós, ab un brancat de tres o quatre cames sensa escorxa, ab lo qual remenen la llet per que no se *triy*.

llossa [ʎósə]: es una especie de cullera molt plana, de devers un pam de diametre, un poc cóncava o enfondida, d'aram estanyat, plena de foradins. Ab la *llossa*, quant la llet està a punt de bollir, treuen la

doga, qu'és el *brossat*. La *llossa* també serveix per remenar la llet quant la couen.

llossar [ʎosá]: remenar la llet formetjada quant la couen dins la caldera.

baix-caldera [baʃ cəldérə]: els baixos de la llet, una especie de formatge o brossat surenc, qu'agrada ferm an els al·lots.

brossella [broséʎə]: gleves o gruix de brossat que fa la llet a punt de bollir dins la caldera o bé dins l'escudella ab sopes, així com la se solen menjar.

fer es porcells [fé's porséʎs]: quant la llet de la caldera comensa a bollir i fa bambolles i boteixen com llengues de *brossat*, diuen: —*Aqueixa llet ja fa es porcells*. I just llavò comensen a fer el *brossat*.

doga [dóʎə]: es la flor de la llet formetjada, la part grassa que hi queda, i que, així com s'encalenteix la llet, puja demunt. Per això es bona de treure ab la *llossa*.

brossat [brosát]: la doga treta ab la *llossa* de la llet bullenta.

brossat tenre [brosát ténrə]: el que fan de la llet que no deixen bollir gayre.

brossat vey [brosát vej]: el que fan de la llet que deixen bollir massa.

olla lletera [óʎə ʎətérrə]: unes olles de llauna, de forma especial, lleugerament còniques, ab un cul de cèrcol de cantell per aguantarse bé en-terra i un coll cilíndric, dues anses i una cubertora que va ben ajustada a la boca. Umplen aquestes olles de llet formetjada i bollida, per durne a part o banda fora de la casa.

llet bollida [ʎet boʎidə]: si no han de fer brossat, ab un cuyerot molt gran o una escudella, treuen la llet de demunt de la caldera, i n'umplen una olla molt gran que solen tenir aposta a les possessions. Com més en lleven de llet de la caldera, sempre prenintla demunt demunt, més clara torna la que queda, fins qu'arriba que ja no es llet, sino *serigot*.

serigot [sərigót]: lo que queda de la *llet bollida* quant n'han tret [185] tota la *doga* o bé fentne brossat o bé llevant tota la flor o greixina que va sempre demunt. El *serigot* es groguenc, i així meteix té bon gust.

fogassó [foʝəsó]: fogassa petita que no la deixen per formatge, sino que la fan servir com a brossat per fer *rebiols* i *flavons*, pastells que's fan per Pascua de Resurrecció.

triarse sa llet: separarse del serigot la doga o sustancia grassa de la llet.

VI

El formatge

sa prensa [sə prensə]: es de fust, molt simple i de poca forsa, perque no en fretura gayre per *pressar* les *fogasses* o *pesses*. Tot d'una que les tenen fetes les fogasses, les posen a la prensa, hi amollen la *pitja* de la meteixa demunt, i les hi tenen estretes devall unes quantes hores. En treureles de la prensa, les someten a una serie de manipulacions, segons diferents sistemes, que anam a ressenyar breument.

formatge tenre [formádʒə ténrə]: es el que, tret de la prensa i del fogasser, just el salen, i dins breus dies ja el se mengen o bé cruu ab pa o bé frit amb oli o saim o cuyt dalt una coca.

salada o saladura des formatge [səládə ɔ sələdúra dəs formádʒə]: tretes les fogasses de la *prensa*, se posen dins un ribell ab aygua sal, ab tanta de sal que les fogasses han de nedar, i llavò demunt la *cara de la fogassa* posen una grapada de *sal grossa* (sensa moldre) o sencera. La fogassa pren i se beu aquella sal; i al cap d'unes dotze hores, giren les fogasses, i les posen una altra grapada de sal grossa demunt *l'esquena*; i les tenen així unes dotze hores més, i mentres tant prenen i se beuen dita altra grapada de sal. Llavò les treuen des ribell, i les posen dalt una post per que aixuguin.

floridura i llim des formatge [floridúra j ðim dəs formádʒə]: les fogasses dalt aquella post treuen floridura i llim; i, en tenirne, les han de rentar d'aygua llisa, i les tornen dalt la post; i, en tornarne tenir de floridura i llim, les renten d'aygo llisa de bell-nou, i ja les tornen posar dalt aquella post. I se fa així mentres les fogasses [186] treuen floridura i llim. El temps de tot això dependeix dels graus de temperatura i homitat del lloc aont guarden les fogasses, i de la classe de pasturatge aont les ovelles pasturaren.

formatge nial [formádʒə niál]: ab totes aqueixes manipulacions el formatge torna groguenc, i ja té un gust ben diferent de com era *tenre*, completament blanc. Com el formatge pren aquella *grogor*, se diu *formatge nial*, això es, que ni es *tenre* ni *vey*.

formatge lloca [formádʒə ʎócə]: lo meteix que l'anterior.

untades des formatge [untádəs dəs formádʒə]: quant el formatge ja no treu floridura ni llim, el renten per derrera vegada, i lo endemà l'untan de saim, oli i vinagre, per que se conservi sensa *conna* i més *brèvol*.

conna des formatge [kónnə dəs formádʒə]: la crosta exterior, més o menys gruixada segons la manera com l'administraren.

formatge brèvol [formádʒə brávol]: aquell que es molt fluix i facilment s'esbrella i s'esmicola, que no es gens *tirós*.

xelico [ʃəlíko]: una farina o molinada que'l formatge fa per dalt la *conna* després d'untat d'oli. Fa molt de mal es *xelico* a les fogasses crivellades, corcades o maganyades.

formatge vey [formádʒə vej]: es l'estat definitiu del formatge, quant ja està acabat de fer; i es més blanquinós i més fort que no el *nial*.

fogasses aixutes [foʝásəs əʝútəs]: segons un altre sistema, en lloc de posarles ab aygua sal, quant els-e treuen de sa prensa, les posen ben salades de sal prima demunt posts.

corquim [kocim]: corcs menuts que's congríen dins el formatge. [187]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VII

a.

Més mots referents an el bestiar de llana

soguir: anar el ca derrera el pastor.

ca-soguidor: que *sogueix*, que no deixa may el pastor.

ca-ben-creyent: que creu i fa tot quant li diu el pastor.

ca-mal-soguidor: que no es afectat de *soguir*.

ca-mal-creyent: que no fa lo que li mana el pastor.

ca-portador: que du an el pastor totes les coses que'l pastor li diu.

portar: dur el ca an el pastor lo qu'aquest li diu.

inflar: per escorxar el bestiar de llana, fan an els animals morts un trau a una guerra, hi afiquen un canó de canya i se posen a bufarhi per que el vent se'n entri i s'escamp entre carn i cuyro; i, per que s'hi escamp millor, els atupen ab una verga. Així es més bo de fer llavò l'escorxar.

inflador: el qui infla, així com hem dit, el bestiar de llana mort.

recordellar: conceive de bell nou i parir la ovella dins un meteix any.

recordelladora: ovella trempada per *recordellar*, que sol *recordellar*.

recordelladissa: recordelladora.

b.

Alguns derivats de mots anteriors, com a mostra de la riquesa vital del mallorquí.

formetjussar: comensar a formatjar, formatjar qualche poc.

formatgenc. -ca: adjectiu: cosa de formatge, que s'hi assembla.

formatjería: botiga de formatge; molt de formatge aplegat.

formatjot: formatge comú, xerec, dolent.

formatget: formatge que no fa la mida de bo, no arriba a bo, qu'es xerec, tal qual.

formatjum: molt de formatge aplegat.

formetjam: molt de formatge aplegat.

formatgim: molt de formatge aplegat.

formatger, -ra: l'home o la dona que compra o ven formatge, que du tal negoci; molt de formatge replegat.

recordellada: molts de *recordells* plegats.

recordellería: molts de *recordells* plegats.

recordeller: molts de *recordells* plegats.

recordellam: molts de *recordells* plegats.

recordellum: molts de *recordells* plegats.

recordellim: molts de *recordells* plegats.

recordellenc, -ca: adjectiu: cosa de *recordell*.

recordellot: augmentatiu de *recordell*.

recordellàs: augmentatiu de *recordell*.

recordellarro: augmentatiu de *recordell*. [189]

recordellet: diminutiu de *recordell*.

recordellí: diminutiu de *recordell*.

recordelleu: diminutiu de *recordell*.

recordelló: diminutiu de *recordell*.

recordelley: diminutiu de *recordell*.

recordellingo: diminutiu de *recordell*.

recordelletxo: diminutiu de *recordell*.

recordellinoy: diminutiu de *recordell*.

recordellinoyet: diminutiu de *recordell*.

ferrader: el qui fa o ven ferrades; moltes de ferrades plegades.

ferradería: botiga de ferrades; moltes de ferrades plegades.

ferradum: moltes de ferrades plegades.

ferradam: moltes de ferrades plegades.

ferradim: moltes de ferrades plegades.

ferradenc, -ca: adjectiu: cosa de ferrada.

ferradetjar: assemblarse a una ferrada; manetjar o anomenar molt les ferrades.

ferradota: aumentatiu de ferrada.
ferradassa: aumentatiu de ferrada.
ferradarra: aumentatiu de ferrada.
ferradeta: diminutiu de ferrada.
ferradetxa: diminutiu de ferrada.
ferradona: diminutiu de ferrada.
ferradoya: diminutiu de ferrada.
ferradel·la: diminutiu de ferrada.
ferradinga: diminutiu de ferrada.
ferradeua: diminutiu de ferrada.
llanenc, -ca: adjectiu: cosa de llana.
llanetjar: assemblarse a la llana; manetjarla o anomenarla molt.
llaner: molta de llana aplegada.
llanam: molta de llana aplegada.
llanum: molta de llana aplegada.
llanim: molta de llana aplegada.
llanada: molta de llana aplegada.
llanería: molta de llana aplegada.
llanota: aumentatiu de llana.
llanassa: aumentatiu de llana.
llanarra: aumentatiu de llana.
llaneta: diminutiu de llana.
llanoya: diminutiu de llana.
llaninga: diminutiu de llana.
llanetxa: diminutiu de llana.
llanel·la: diminutiu de llana.
llanona: diminutiu de llana.
llaneua: diminutiu de llana.
sutzer: molta de sutza.
sutzada: molta de sutza.
sutzería: molta de sutza.
sutzum: molta de sutza.

sutzam: molta de sutza.
sutzim: molta de sutza.
sutzenc, -ca: adjectiu: cosa de sutza.
sutzetjar: assemblarse a sutza, anomenarla molt.
sutzota: augmentatiu de sutza.
sutzassa: augmentatiu de sutza.
sutzarra: augmentatiu de sutza.
sutzeta: diminutiu de sutza.
sutzeua: diminutiu de sutza.
sutzel·la: diminutiu de sutza.
sutzetxa: diminutiu de sutza.
sutzona: diminutiu de sutza.
sutzina: diminutiu de sutza.
lletenc, -ca: adjectiu: cosa de llet.
lletetjar: assemblarse a llet, manetjar molt la llet.
lletum: molta de *llet* aplegada.
lletam: molta de *llet* aplegada.
lletim: molta de *llet* aplegada.
lletada: molta de *llet* aplegada.
lletería: botiga de llet; molta de llet.
lleter, -ra: el qui ven llet; el presumit o presuntuós, que la vol pintar i
 esser més [190] que no es; el qui li agrada la llet.
lletota: augmentatiu de *llet*.
lletassa: augmentatiu de *llet*.
lletarra: augmentatiu de *llet*.
lleteta: diminutiu de *llet*.
lletoya: diminutiu de *llet*.
lleteua: diminutiu de *llet*.
lletinga: diminutiu de *llet*.
lletetxa: diminutiu de *llet*.
lletel·la: diminutiu de *llet*.
serigoter: afectat de *serigot*; molt de *serigot* aplegat.

serigotada: molt de *serigot*.
serigotería: molt de *serigot*.
serigotam: molt de *serigot*.
serigotum: molt de *serigot*.
serigotim: molt de *serigot*.
serigotenc, -ca: adjectiu: cosa de *serigot*.
serigotetjar: assemblarse a *serigot*; anomenar o manetjar *serigot*.
serigotot: augmentatiu de *serigot*.
serigotàs: augmentatiu de *serigot*.
serigotarro: augmentatiu de *serigot*.
serigotet: diminutiu de *serigot*.
serigotoy: diminutiu de *serigot*.
serigotetxo: diminutiu de *serigot*.
serigotel·lo: diminutiu de *serigot*.
serigotingo: diminutiu de *serigot*.
serigotey: diminutiu de *serigot*.
serigoteu: diminutiu de *serigot*.

c.

**Sustantius derivats de verb que denoten les ganes de fer l'acció
que tal verb expresa.**

aprenguera < aprendre.
aixugera < aixugar.
agrenera < agrenar.
amollera < amollar.
aferrera < aferrar.
anyellera < anyellar.
aumanguerera < aumanguerar.
bufera < bufar.
bolliquera < bollir.
belera < belar.

buydera < buydar.
cantera < cantar.
cabussera < cabussar.
colera < colar.
criera < criar.
canyissera < canyissar.
cubriguera < cubrir.
desmamera < desmamar.
encallera < encallar.
esvortera < esvortar.
encalentiguera < encalentir.
emprenyera < emprenyar.
esclavera < esclavar.
esmorquera < esmorcar.
espolsera < espolsar.
enllanera < enllanar.
encabestrellera < encabestrellar.
formetgera < formetjar.
fenyera < fènyer.
guardera < guardar.
inflera < inflar.
llossera < llossar.
mamera < mamar.
menera < menar.
monyiguera < monyir.
mosseguera < mossegar.
obriguera < obrir.
ompliguera < omplir.
parera < parar.
pastera < pastar.
pasturera < pasturar.
portera < portar.

picaroletgera < picaroletjar.

refredera < refredar. [191]

remenera < remenar.

recordellera < recordellar.

remuguera < remugar.

salera < salar.

sestera < sestar.

siulera < siular.

sonera < sonar.

senyera < senyar.

soguiguera < soguir.

tanquera < tancar.

tonguera < tondre.

tirera < tirar.

toquera < tocar.

travera < travar.

ulera < ular.

xeremiera < xeremiar.

xotinera < xotinar.

L'eixida filològica del Dr. Barnils (191)

Ja diguérem dins el BOLLETÍ d'octubre que aquest bon amic desde Eivissa era arribat a Alacant dia 19 de dit mes; doncs no vos cregueu que perfandetjàs gota dins l'antic reyne de València! Figurauvos que se'n va anar de poble en poble i de ciutat en ciutat, estudiant de prim conte els dialectes de cada punt per ont passava i cercanthi col·laboradors efectius per la nostra *Obra*; i va fer aqueixa vida, sens may parar, fins dia 12 de desembra qu'arribà a Barcelona cansat i mort. Vetasí els pobles aont

estudià els dialectes valencians i hi trobà col·laboradors que's demostraren ben resolta a col·laborar de casta granada a la gran replega de mots qu'anam a fer per completar els centenars de mils de cèdules que ja tenim dins la *Calaixera*: Alacant, Elx, Xixona, la Vila Joiosa, Benidorm, Callosa d'En Sarrià, Altea, Benissa, Pego, Dénia, Gandia, Alcoi, Cocentaina, Biar, Novelda, Monòver, Ontinyent, Albaida, Cullera, Sueca, Alzira, Alberic, Carlet, València, Llíria, Sagunt, Vila-real, Castelló de la Plana, Lluçena, Albocàsser, Sant Mateu, Vinaròs, Alcalà de Xivert, Tortosa, Gandesa, Falset, Reus, Tarragona, Montblanc, Valls i el Vendrell. De més a més, el Dr. Barnils trobà col·laboradors per altres pobles sense anarhi, com són Vall de Gallinera, Olocau, Borriana, Nules, Morella, Ulldemolins, Santa Coloma de Queralt, Constantí, Mont-roig, Móra d'Ebre, Benigànim.

El Dr. Barnils a València (191-194)

Els nostres amics d'allà, sobre tot el Dr. Barberà, En Josep Nebot i Pérez i En Francesc Martínez, l'obsequiaren molt i li donaren grans facilitats per l'escorcoll i enquesta dels dialectes valencians, i llavors volgueren que fés una conferència a la *Societat d'amadors de les Glories Valencianes lo Rat-Penat*. Vetassí lo que'n diu la *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*, baix del títol de *Fonética Valenciana*:

«Al anochecer del 25 del pasado Noviembre dió importante Conferencia en la sociedad *Lo Rat Penat* el conocido fonólogo catalán y doctor en Filología románica, D. Pedro Barnils. La fama de que [192] venía precedido el conferenciante le atrajo selecto y numeroso auditorio, ávido de conocer el asunto de la Conferencia.

«Es el Dr. Barnils un amador decidido de la filología, tal como hoy se la estudia en Alemania, sobre la base de la fonética experimental; y la preparación que se trae tan entusiasta filólogo no puede ser más

completa. En 1908 entró en la Universidad de Halle, donde cursó tres años con los Dres. Suchier y Schädel luego tuvo su larga temporada en el laboratorio de Rousselot, de París, y por fin hizo los ejercicios del grado de Doctor con previo examen *rigorosum* de Filología románica y de Filosofía en la indicada Universidad de Halle.

«Estos ejercicios, hechos en alemán, como era natural, fueron realizados por el candidato con tal brillantez, que obtuvo la calificación más alta que allí se concede, esto es, *Magna cum laude*.

«Su tesis de doctorado versó acerca del *Dialecte alicantí o català d'Alacant*, trabajo importante y original que exigió del Dr. Barnils la tarea de recorrer durante más de un mes los contornos valencianos de aquella provincia, para anotar las particularidades fonéticas de sus habitantes.

«Con estos antecedentes nadie ha de extrañarse de la expectación que despertó su Conferencia entre nuestra gente estudiosa.

«El asunto a tratar fué: *Impresiones acerca de la filología catalano-valenciana*, y previa la presentación por el socio de *Lo Rat Penat* D. Francisco Martínez, dió comienzo a su trabajo el ilustrado filólogo.

«Como era natural, habló en valenciano castizo.

«Empezó definiendo la Filología como la ciencia que trata del estudio de los idiomas, y dejó consignado el sentido en que deben comprenderse las leyes fonéticas que rigen la evolución de los sonidos, las cuales no ejercen su acción una e invariable como las leyes físicas, sino que varían al tenor de los diversos dialectos y lenguas.

«Así es, decía B., que la ley fonética de una lengua puede dejar de serlo respecto de otras, y viceversa; de donde dedujo la manera de agruparse y de distinguirse filológicamente los idiomas y los dialectos, según si se rigen en su evolución por normas estatuídas bajo determinadas leyes fijas.

«Describió a grandes rasgos el aparato humano de la fonación; definió el fonema; comprendiendo bajo tal dominación no solamente los componentes acústicos de la palabra humana, sino también otros fenómenos respiratorios y sonoros del hombre, como la tos, por ejemplo.

«Distinguió los fonemas en sonoros y sordos, según sean o no sonantes, esto es, según lleven o no intervención vocal de la glotis.

«Dijo que tanto el habla catalana como la valenciana y la mallorquina, procedían del mismo tronco que el provenzal, esto es, son ramas de la lengua de Oc.

«Combatió la leyenda del lemosín o lengua lemosina, cuya existencia niega, pues la aludida región francesa del *Limousin* ninguna influencia ejerció jamás en el reino valenciano.

«Estableció la serie de criterios fonéticos que separan el valenciano [193] de Alicante del valenciano de Valencia, tales son en puridad: 1.º) la fidelidad en la distinción de las vocales abiertas y de las cerradas, las cuales corresponden respectivamente a las *e* abiertas y cerradas del latín vulgar; 2.º) la distinción clara y constante entre la *v* y la *b* intervocálicas; 3.º) la existencia de los sonidos fricativo-paladiales, sonoros y sordos; 4.º) la conservación plena de la *ll*; 5.º) el cambio pintoresco de la vocal *a* latina, en *o* ó en *e*, según las situaciones; y 6.º) la pronunciación plena y clara de las vocales, en general en posición átona.

«De aquí deducía el docto conferenciante que el valenciano de aquellas comarcas alicantinas, tienen mucha más *armonía* que el usado en Valencia, o sea, el hablar *apitxat* o *espitxat*.

«Dijo que la palabra *armonía* tiene aquí un sentido científico, que deseaba establecer bien, por ser muy diverso del significado sentimental o artístico de la palabra.

«Para que exista *armonía*, decía, para que exista *sonoridad* en la palabra hablada, importa que exista la voz, que medie el sonido laringeo.

«Analizó la voz humana en el lenguaje, y la consideró como una modificación de la corriente del aire venida desde los pulmones y sufrida al pasar por la glotis. Aquí encuentra las cuerdas vocales, las cuales vibran unas veces y originan la voz, mientras otras permanecen inactivas y, por tanto, no dan de sí la fonación.

«Este caso dijo, es del hablar *apitxat*, en que no hay más que ruido, fonema sordo, que no puede cantarse ni modularse.

«Insistió en que el hablar *apitxat* tiene menos armonía que el habla de las tierras alicantinas y éstas resultan, al parecer de los fonólogos, tan melodiosas que superan el mismo catalán central.

«Hecho que atribuye B. a que las vocales átonas del catalán central y acaso del valenciano *apitxat* son más oscuras y se producen con menos número de vibraciones de la glotis, siendo por lo mismo menos cantables. Aunque reconoce dicho Doctor que el catalán central es aún menos cantable que el valenciano de la ciudad del Turia.

«Estas razones, además del origen, decía, forman el por qué de cómo Cataluña se afana por estudiar el lenguaje valenciano: por ellas el conocido *Institut d'Estudis Catalans*, al proyectar la formación de una *Gramática Histórica* y un *Atlas lingüístico*, y encargarse del *Diccionario de la lengua catalana*, no vacila en pensionar a la juventud estudiosa para que venga a Valencia a conocer el lenguaje y a dejar nombrados representantes en las principales comarcas del Reino Valenciano, como continuadores de la investigación filológica que se está realizando.

«Describió B. a grandes rasgos lo que ha de ser la Gramática Histórica y el Atlas Lingüístico, dejando bien probada su utilidad e importancia para resolver sinnúmero de problemas de Filología.

«Ocupándose luego del *Diccionari*, dirigió muy justas alabanzas a la feliz iniciativa del conocido filólogo mallorquín D. Antonio M.ª Alcover, que lleva ya recogidas 300.000 palabras y todavía quiere llegar a las 600.000 antes de comenzar la impresión del monumental *Diccionari*, [194] que no será sencilla lista de palabras, sino respetabilísima enciclopedia de nuestra cultura, levantada sobre la base de nuestra palabra; pirámide gigantesca, *monumentum aere perennius* levantado a nuestra querida y gloriosa lengua histórica.

«Terminó agradeciendo la benevolencia del distinguido auditorio, de *Lo Rat Penat* y de cuanta gente estudiosa le obsequiaba en nuestra Capital.

«Prolongada salva de aplausos puso fin al discurso del sabio filólogo, que durante cinco cuartos de hora había ocupado la atención del selecto auditorio.

«A dichos aplausos unimos los nuestros, no por más modestos menos calurosos.

FAUSTINO BARBERÁ.

¿Ho veys com el Dr. Barnils ha fet el cap viu i no ha tenguda gens de son ni vessa en tota aquesta eixida?

Per la nostra banda feym grans mercès a tots els bons amics de la ciutat de València i de tot aquell reyne que tant bon costat han fet an el Dr. Barnils. Se son portats com a bons fills de la Patria, i han merescut bé d'ella. Endevant!

La Càtedra de Llengua catalana a Barcelona (194-195)

Ja sabeu que la meritíssima Diputació de Barcelona fundà mesos enrera una Càtedra de Llengua Catalana, anomenant per ocupar-la el notable filòleg i amic nostre benvolgut En Pompeu Fabra, catedràtic de Química a l'*Escola d'Enginyers* de Bilbao. El nostre bon amic deixà la càtedra de Bilbao per ocupar la de Barcelona, que li va més per les seues, demostrant ab això una volta més el seu agresolat patriotisme. Però llavò se presentà una altra qüestió ben espinosa: ¿aont s'alsaria aqueixa càtedra? ¿Dins quin casal? A la Diputació no hi havia badiu avinent ni oportú.

L'ideal de tots els fills de la Pàtria era L'Universitat de Barcelona. Lo natural era que el grandíós casal d'aquella Universitat acobitiàs la càtedra de la nostra llengua estimadíssima; però tothom recordava lo que anys enrera succeí quant els *Estudis Universitaris Catalans* demanaren lloc a l'Universitat de Barcelona per llurs càtedres, que el Consell d'Instrucció

Pública de Madrid los negà tal petició perquè an aquelles càtedres s'usava la llengua catalana. Son passats cinc o sis anys, i la causa del Catalanisme ha fetes unes quantes passes, gracies a Deu, p'el camí de les reivindicacions de la Patria; per això lo que se negà fa cinc o sis anys, ara ho han concedit, gracies a Deu. Se demanà an el Rector de l'Universitat de Barcelona, Exm. Sr. Baró de Bonet, amic nostre particular, que pogués En Fabra fer la seua assignatura a una de les aules de tal Centre d'Ensenyansa superior, i l'Exm. Sr. Rector degué fer les consultes que calien; lo cert que contestà *afirmativament*, gracies a Deu. I En Fabra comensà el seu curs de Llengua Catalana a una de les aules de l'Universitat de Barcelona dia 5 de novembre ab un concurs [195] selectíssim de deixebles, tot un floret, que vertaderament honren el catedràtic.

Nosaltres, naturalment, en tenim una alegría grossa de tot això per lo que es i per lo que representa: un nou triunf i una passa ben llarga p'el camí de les nostres reivindicacions cap a l'enaltiment de la nostra llengua cent voltes benvolguda.

La nostra enhorabona més coral an En Fabra, que ab tant de profit i gloria porà servir l'estimada del seu cor i del nostre, la llengua catalana, demunt aqueixa càtedra benhaurada de l'Universitat de Barcelona; la nostra enhorabona més coral a la may prou alabada Diputació barcelonina, qu'ha fundada i dotada aqueixa càtedra gloriosa; la nostra enhorabona més coral a l'Exm. Sr. Baró de Bonet, perquè ha glorificat el seu Rectoratge de la Universitat, acobitanthi, soplujanthi la Càtedra de Llengua Catalana.

Grans mercès a tots els qui han contribuït d'un vent o altre a que totes aqueixes coses sien un fet, un fet gloriós, que encoratja i umpl de delit, gaubansa i briu el cor de tots els bons fills de la Patria. Beníssim.

Revista sobre la llengua catalana
durant els anys 1907 i 1908 (195-209)

Ab aquest títol ha publicat el nostre bon amic el Dr. Schädel, avuy *Professor de llengues romàniques* de Hamburg, demunt *Romanischer Jahresbericht* del Dr. Vollmöller de Dresden (aont s'estudien any per any les passes que va donant l'estudi de totes les llengues romàniques) una *revista o relació* de lo que s'es fet durant els anys 1907 i 1908 per l'aclariment i enaltiment de la nostra llengua. Ens envià mesos enrera aqueixa *revista*, estampada separadament del famós *Jahresbericht o Anuari* de Dresden, i ens cal donarne conte demunt el BOLLETÍ, per que's vegi lo que diuen del moviment filològic català els sabis estrangers.

Posarem els títols de les diferents *seccions* ab que divideix el Dr. Schädel la seua *revista*, i abaix de cada títol un extracte de lo que diu el docte professor de Hamburg.

HISTORIA ESTERNA I EXTENSIÓ DE LA LLENGUA. Del nostre *Dietari de l'escursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català, de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906*, que el BOLLETÍ publicà a mitjàn 1907, diu qu'es una descripció molt atreyent i interessant de totes les valls pirenenques desde Canet de Mar (Perpinyà) [sic] fins a les *montanyes Maleides* o Vall d'Aran i Ribagorça, «de les quals diu que mancaven absolutament [196] noves llingüístiques». «Hi ha escampades ensà i enllà un enfilall d'observacions sobre l'estat dels *sons* i de les *formes*, sintaxis i lèxic, i sobre tot de la vida popular i exterior de la llengua, que enriqueixen d'una manera que es molt d'agrair, els migrats coneixements que's tenen dels dialectes catalans. El que vulla assolir una noció de l'estat de cultura, vida i manetx d'aquells muntanyencs (dels Pirineus), seguirà ab gust i profit aqueixa descripció tan preciosa, a través d'aquelles encontrades casi desconegudes».

Langue française et langue catalane es el títol d'un article que Mr. E. Leguiel posà demunt *Revue Catalane* de Perpinyà, l'any 1907, i qu'es

redueix a observacions vagues i de poca substància sobre aquelles dues llengües; i per lo mateix troba el Dr. Schädel que tal article «cap interés té» per la filologia.

Llengues germanes titula En Lluís Pastre un article que publicà demunt *Revue Catalane* el mateix any 1907, dedicat expressament an els llecs. Es obra d'un que no es filòleg, que tracta de demostrar que el dialecte llengadocià (la regió que té per capitals Narbona i Montpeller) s'acosta més an el català rossellonès que no el provençal. Interessant p'el filòleg resulta una altre article del mateix autor sobre *le catalan à l'École*, això es, les escoles del Rosselló, aont se toquen molt importants qüestions desde el punt de vista llingüístic i pedagògic.

GRAMÀTICA. Els qui s'interessen p'els progressos del coneixement llingüístic del català, han de celebrar que En P. Fabra haja empresa la tasca de fer una curiosa revisió de la Gramàtica romànica de Meyer-Lübke i de l'epítome de Mr. Saroïhandy dins el *Grundriss* de Gröber. L'ha publicada demunt *Revue Hispanique* de París l'any 1907, i n'umpl 45 planes, i per lo mateix es més grossa que'l segon dels treballs anomenats, an el qual se refereixen la major part de les observacions (d'En Fabra), ja que la *Gramàtica* de Meyer-Lübke sols pogué tractar del català fundantse en el material molt esquefit i sovint inaccessible, sobre tot en ram de fonètica. Negú que no estiga al corrent del català per sos propis estudis, no porà obrir d'avuy endevant el *Grundriss*, sensa apellar ensems a l'adjutori de les avengudes observacions i aclaracions d'En Fabra, les quals en casi tot refàn de bell-nou i més a lo segur lo que's diu dins *Grundriss* sobre el català. —Les seues esposicions, apart dels conceptes equivocats d'abdos autors (Meyer-Lübke i Saroïhandy), son motivades de que an aquests els-e mancà el material necessari, fonèticament exacte, de la llengua actual. Pero sembla que l'estudi d'En Fabra també hauria guanyat molt, si's fundàs sols en el valor fonètic; [197] puys no està net tampoc d'esplicacions paperenques [sie is nicht frei von papierenen Erklärungen] (això es, que ho fan fort demunt la realitat vivent de la llengua, sino en teoríes de paper). No cal dir, per exemple (pàg. 6) que

en català modern tenim *les anous, les aglans, arrel, avui, s[o]bre*, quant se dona l'impressió emprant signes diacrítics, com si's representaven els sons just per lletres, sino que cal ferho en realitat així dessà: [ləz ənəws], [ləz əglans], [ərəɫ], [əβuj], [soβrə], (això es, no es lògic transcriure paraules, representant ab signe fonètic un so de tal paraula i un altre so ab signe no fonètic, perque això indueix llavò a error el qui hu lletgeix, si no coneix d'altre vent tal pronuncia). Respecte de l'observació, del tot manxola (ganz unzulängliche Bemerkung), de que o inicial es ordinariament reforsada per *au*: «ovella: *auvella*, ofici: *aufici*, Olot: *Aulot*», era indispensable la correcció de que aquí no's tracta de cap [au], sino que's tracta, i això es qualcom ben divers, de [əw], i per lo meteix es [əwβeɫə], [əwfisi], [əwlot]. No es que la o se reforsi ab *au*, sino que, tornant *u*, com es de regla dins el català oriental, la *u* llavò s'es desplegada en əw. Si un en la historia dels sons tracta de sons i no de lletres de tal manera que només procura donar exactament qualche so, llavò resulta que hi ha que corretgir moltet. Es una llàstima qu'En Fabra sols ensà i enllà citi ab transcripció fonètica les formes de paraules en sa llengua propia. Si les hagués transcrites sempre fonèticament, hauria evitades ben bé moltes de fosquedats i errades que resulten dins el seu estudi.

Una altra observació més ampla no podria ometre jo aquí. En P. Fabra parla del català actual, per el qual cita ell sempre una forma de paraula uniformada. Així com no's pot negar que en molts de casos existeix una tal forma de paraula uniformada an el centre cultural del domini llingüístic, això es, a la regió de Barcelona i també a altres, així també s'ha de dir i fer notar que, en quant a sons o fonemes i encara més en formes de flexió, existeix tot un enfilall de formes de desplegament de diferents faysons dins aquest domini tan curt, fins i tot just dins Barcelona, que no es permés a negú proclamarne cap d'elles com *la catalana* i ometre les altres per motius de purisme. Ab això no's faria cap

bon servey a l'estudi llingüístic científic, el qual té precisament que veure ab lo que existeix, no ab lo que desde el punt de vista dels esforços per l'unificació llingüística hauria d'existir i per aquests o per aquells motius seria preferible. Una «llengua catalana» en el sentit d'una llengua unificada, com ho es la francesa a França, no existeix absolutament. I encara que dins l'esfera de la consideració científica se fassa, [198] una cosa que no's pot admetre en via neguna, això es, citar just les formes llingüístiques que brollen de la boca de la gent instruida de Barcelona i regions veynades i preszindir absolutament de la consideració de les formes de desplegament propies d'altres regions llunyanes, —es indispensable(s) per motius geogràfics-llingüístics l'escorcoll i estudi complet de tot lo en realitat existent aquí ara i en tots els temps passats. Per penetrar dins la gènesi d'un idioma fixat internament an el camí literari, —com ha malavetjat ferho En Fabra ab bell èxit, —no porem nosaltres tancar les orelles devant les variants locals ni devant la locució parlada. Dins el domini de la fonètica patim nosaltres aquest perjuy de no considerar formes de desplegament llingüístic altament importants, si, en lloc d'emprar grafies estrictament fonètiques, empram les tradicionals o sols fonètiques a mitges, les quals o confonen o en la major part dels casos falsifiquen el material de fet existent, qu'ha d'esser la base del nostre escorcoll històric fonètic. Dins el domini de la flexió i formació de paraules, de la sintaxis i del lèxic aquesta uniformació o unificació, tan artificial com científicament inacceptable, la qual per l'escorcoll llingüístic(s) dels temps tardans fa perdre irreparablement coneixements importants, sols poria passar quant volguéssem posar per escrit l'estat llingüístic real no exacte, això es, ometent formes de llenguatge que no tenim per bones ni llegendes. I tot això es un mal. —Poríem citar molts d'exemples de tot això que acabam de dir; sols retreuré la plana 19, aont se tracta de que la *k* després de vocal i devant *a*, *o*, *u*, torna *g*, signe del so *esplosiu sonor* que, essent final, pert la seua *sonoritat*. Així es si només ens fixam en la configuració gràfica de *paga*, *frega*, *cec*, *amic*. En realitat, la cosa apareix d'altra manera». I per provar això el Dr. Schädel

distingeix dins el català una *g* velar-fricativa-sonora, que sempre es *intervocàlica* (*agost, pagar, vegada*), i una *g* velar-esplosiva-sonora, que sempre es *inicial* o va seguida de *r* (*guía, gustar, agre, amagrir*); i diu també que no es lo meteix el so de la *c* del mot *amic* quant se pronuncia *final* d'un *aplec d'expiració* (Expirationsgruppe) i dins un tal *aplec* davant una *sorda* o davant una vocal *inicial*, que quant se pronuncia davant una altra consonant *sonora* sia inicial de la paraula següent, i se pronuncii aquesta sensa pausa. A-les-hores, sostén el Dr. Schädel, que la *c* d'*amic* sona com a *g* (velar-esplosiva-sonora).

Parla després el Dr. Schädel de l'estudi que Mr. Saroïhandy publicà dins *Mélanges Chabaneau* sobre una gramàtica llatina del segle XIV o XV (manuscrit de la Biblioteca Reyale de Munic, [199] n. 63 dels manuscrits espanyols), coneguda ab el nom de *Gloses catalanes de Munic*, escorcollant les llistes de paraules de la llengua vulgar que inclou tal gramàtica, i que son casi totes catalanes, i les castellanes que hi ha, son del dialecte aragonès i la única ciutat que anomen es Montsó. De lo qual dedueix Mr. Saroïhandy que l'autor de tal gramàtica era d'aquella encontrada divisoria d'Aragó i Catalunya. Segons el Dr. Schädel aqueixes *Gloses catalanes de Munic* no ofereixen cap interès per l'història de la llengua nostra ni resulta gayre cosa de profit del treball de Mr. Saroïhandy per l'*Obra del Diccionari* ni de la *gramàtica* del català.

ORTOGRAFIA. Parla aquí el Dr. Schädel de les *Lliçons d'ortografia catalana* de l'inoblidable Dr. Josep Alcoverro, al cel sia ell; retreu lo que'n diguérem demunt el BOLLETÍ (any 1908, p. 383-4), fent notar que l'idea del Dr. Alcoverro fonc de fer una fusió dels sistemes ortogràfics del P. Nonell, En Fabra, Mn. Grandia i el nostre.

FONÈTICA. Fa menció el Dr. Schädel de la tesi que Mr. A. Morel-Fatio formulà dins un article demunt la famosa revista de París *Romania* l'any 1907 a propòsit de l'edició que feym a Mallorca de les obres del Bt. R. Llull, tals com ell les va escriure, això es, en català, i que ja en tenim nou volums de publicats. La tesi de Mr. Morel-Fatio es que «un no pot dir d'una manera absoluta que la *a* i la *e* àtones del llatí tenguen el meteix so

en català. El Dr. Schädel contesta que es ver lo que diu Mr. Morel-Fatio si's tracta del català de moltes de regions dels Pirineus i particularment de la provincia de Lleida; pero que dins la regió de Barcelona i a Mallorca es una cosa molt rara que la *a* i la *e* àtones no tenguin el meteix so en català. I no es sols a la regió de Barcelona i Mallorca que succeeix això, an el nostre entendre, sino dins tota la Catalunya oriental i central, això es, fins ben aprop de la provincia de Lleida, la Segarra i el Priorat, sobre tot si aquestes vocals àtones no son *finals*, puys essentho, se retgeixen a diferents endrets per lleys diverses. «El cas de *piadós-piedós*, diu Mr. Morel-Fatio, no es el meteix de *mateix-meteix*». —Es exactament el meteix, diu el Dr. Schädel, i té raó, respecte d'aquelles regions qu'hem anomenades. «Per lo meteix, segueix dient el gran crític francès, jo no puc aprovar que s'escriga per tot arreu *coratge* per *coratie*, *jutge* per *jutie*. —Seria estat interessant, diu el Dr. Schädel, sebre els fonaments fònics-fisiològics d'aqueixa altra tesi. Es tan infundat *-atge* com *-atie* (*-atje*), perque lo que sona es sols *-adʒə* o *-adʒdʒə* o *-atʃə*, si bé la primera grafia es la que més sovintetja. [200]

Dona després el Dr. Schädel una idea del seu estudi *Zur Entwicklung des finalen A im Ampurdà (Desplegament de la A final a l'Empordà)* que publicà l'any 1907, aont tracta el problema fònica-fisiològicament desplegat que s'embotona ab la distribució de diferents correspondencies de la *a* llatina (*a, ą, ę, ɛ, ɐ, e, i, o, ə*), distribució tan extraordinariament varia en català, desconeguda d'En Saroïhandy i d'En Fabra i en part inexactament concebuda.

Se veu de tot d'una que aquí, com se veu també per via de l'*Atlas Lingüístique* dins diferents regions de França, no se tracta de la *-a* final. El seu desplegament a moltes de bandes ha ocorregut dins la meteixa paraula d'una faysó del tot diversa, segons se trobi a la fi o al mitx d'un boldró expiratori període d'una frase, devant consonant o directament, a la fí de paraula en paraules pol·lililàbiques que duen l'aczent tònic de la frase o bé monosil·làbiques romànicament i proclíiques. De manera que

hi ha que distingir sis posicions diferents de la -A. Per les curtes clàries llingüístic-geogràfiques que aquí se donen sobre la -a dels Pirineus orientals catalans (d'Espanya), cal veure el tractat més esmenussat referent an això demunt *Revue de Dialectologie romane* (any 1909. ¾). Per les *Ordinacions e bans del Comtat de Empuries*, que N'A. Balaguer i Merino havia donades a conèixer l'any 1879 demunt *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, estampades de bell-nou dins aquest estudi ab les signatures precioses, i que presenten un caràcter local ben aczentuat, se confirma per l'escorcoll estadístic la distribució de les dues grafies a i e en els sis casos de que se tracta, i això fa veure que dins el sigle XIV els graons de desplegament de la -a se compartien de la meteixa faysó qu'avuy dins el dialecte parlat de l'Alt Empordà. Fins ara no havien estudiat científicament aquest punt.

LÉXIC (*Wortschatz*). Parla després el Dr. Schädel d'una relació de *noms d'auells* en català que un desconegut va publicar demunt *Revue Catalane* de Perpinyà l'any 1907, *noms* presos de la boca del poble, i que's veu que l'autor també aprofità el llibre de N'Emili Tarré *El auells més útils a la agricultura de Catalunya* (Barcelona, 1902), com també el llibret de Mn. Verdaguer *Què diuen els auells* (*Folklore*, Barcelona, L'Avenç, 1907). Du aquella relació una llista de mots que usa el poble per designar el cant dels auells, i fa notar el Dr. Schädel que aqueys petits aplecs de mots populars que repleguen a regions determinades els qui los coneixen d'aprop, farien un servey molt més gros a la Ciència que no moltes d'altres coses que les revistes de provincia devegades publiquen. [201]

«Dins l'opuscle del Dr. Falp i Plana *Judicis crítics sobre el poema Lo Geni Català* (Barcelona, 1907) se troba una contribució an el coneixement del lèxic català, molt oportuna contra l'insuficiència dels diccionaris. Aquest èpic modern ha replegats els judicis que de la seua obra diferents escriptors han fets, i hi ha desllatigades dins un apèndic aquelles paraules del seu poema que sobre tot els estrangers no entenen ni les troben, perque no hi son, dins els diccionaris coneguts.

«Per aquells que observen el descapdellament actual del lèxic, es interessant l'aparició del primer manual botànic de la regió catalana en català: *Elements de Botànica popular de J. Cadevall i Diars* (Terrassa, 1907). Per tractar en la seua llengua el seu tema l'autor ab alguns col·legues seus especialistes ha hagut d'engarbullar una terminologia botànica catalana». Això dona la mida de lo deixada i mal cuydada que's troba aqueixa ciencia dins Catalunya i dins Espanya. «Pot l'autor, diu el Dr. Schädel, consolar-se ab la filologia, que de cada dia va resultant més un palenc d'excitació política i de fantàstica escriptura periodística. Pot el filòleg romandre agraït a l'autor p'el seu llibre útil i ple de mèrit, ja que va endiumenjat ab les descripcions populars de les plantes».

No porem estar conformes en lo que diu el Dr. Schädel de la filologia catalana d'una manera tan absoluta i sense salvar res. Si n'hi ha desgraciadament que s'afiquen en filologia sense comanarse a Deu ni a Santa Maria i que hi volen tallar i cusir a la bordellesca, no porem merèixer tal blasme els que ens hi consagram ab tota la puresa d'intenció i honradesa professional possible, desinteressadament, sense cap segona intenció, posanthi tot el nostre suc de cervell i ananthi ab seny de bistia vella. Per lo meteix, es de esperar que el Dr. Schädel no deixarà de fer justícia an els qui com nosaltres conram sincerament la filologia catalana, segons ell no pot ignorar, i que formam un boldró digne al menys de respecte.

DOCUMENTS I FONTS LINGÜÍSTIQUES. La publicació de *La Correspondencia catalana de la ciutat de Perpinyà* (sigle XV) l'han continuada (any 1907) Mr. J. Calmette i N'E. G. Hurtebise demunt *Revue des Langues Romanes*. —*Colección diplomática del condado de Besalú*, T. IV: *Indices geográfico y estadístico*, Olot, 1907, d'En F. Monsalvatje y Fossas: diu el Dr. Schädel que no'n parla perque tal obra no es arribada a la Redacció de *Romanischer Jahresbericht*, i afig que no sap que tal es el tom V de la col·lecció de que resen els catàlegs i que degué sortir l'any 1908.

«A un públic indocte endressa l'escriptor rossellonès L. Pastre un article baix del títol *La Langue populaire en Roussillon* demunt [202] *Revue Catalane* de Perpinyà (any 1907), i hi ofereix com a mostres de llenguatge bocinets de documents estampats ja d'altre vent. Segons la seua idea, se pot aglapir el llenguatge popular: —1) de la boca dels venedors que fan crides de llurs merques per carrers i places; i diu que "obligats per llurs funcions a dirigir-se cada dia i fins moltes de voltes cada dia, en els habitants de la ciutat, parlen just com aqueys"; —2) de boca dels minyons, en parlar ells ab ells; —3) de boca dels predicadors, que fan llurs prèdiques ab una forma una mica més refinada. Lo del 1) es un poc estrany. Sens dupte molta cosa interessant se troba dins les *crides* dels venedors ambulants, pero ¿per que En Pastre no s'endressà a la gent del poble directament, en lloc d'anar an aquells venedors? Lo del 2) se comprèn perfectament. Lo del 3) en general no es avengut de tot, perque els predicadors ordinariament son d'altres viles o comarques, i encara resulta menys avengut perque's tracta del Rosselló, aont tan sols de poc ensà el Bisbe els exhorta a predicar en català. El Bisbe actual ho fa; els altres iben alerta que hi anaven! De manera que el dialecte propiament local surt ben mestayat de boca dels predicadors. L'autor ab les seues mostres de llengua del temps vell fa una tentativa, desgraciada per la seua falta de coneixements de l'història de la llengua, de seguir a voltes la via de desplegament de la llengua. Ensà i enllà se nota d'una manera sorprenent que no coneix d'aprop l'estat actual de la llengua an el Rosselló, per exemple, quant afirma lo que no acaba d'esser ver respecte de Montlluís i els llocs veynats, això es, que ja no s'hi conserva el plural *homens* o que s'hi resa del verb català *ausir* (p. 358). Aquest estudi ha seguit sortint demunt l'indicada *Revue* durant l'any 1908. Plenes de valor son les claricies que hi ha replegades del temps modern sobre l'ús del català per les comunicacions per escrit (veyau *Revue de Dialectologie romane*, 1908, p. 90-91), i prou interessants les mostres del llenguatge dels sigles XVIII i XIX. Dins la segona part (*État de la langue catalane populaire* l'any 1907), que comensà l'any 1908 a la pàg. 78, se donen en

bona hora transcrits converses de minyons i crides de venedors ambulants com a mostres i documents de llengua, i se indiquen els punts aont se replegà tal cabal; fins i tot s'inclouen bocins de sermons en català qu'avuy se fan an el Rosselló. Els punts d'ont surt aquest cabal llingüístic son Perpinyà, el Soler, Ribesaltes, Sant Llorenç de la Salanca, Millars, Tuïr, Baixas, Illa, Salses, Prada, Vinçà, Oleta, Jóc, Orbanyà, Ceret, Sant Llorenç de Cerdans, Prats de Molló, Argelers, Banyuls, Amélie-les-Bains, Cervera de la Marenda, el [203] Voló, el Tec, Sureda, Sant Marçal, els Angles, Matamala, La Tour de Carol, Sallagosa, Palau de Cerdanya, Puigcerdà. Llàstima que no hi estiguen representats els pobles, tan aprop un de l'altre com se troben, a la ralla llengadociana-rossellonesa, dels quals sabem tan poca cosa; llàstima també que'ls texts no vagen transcrits fonèticament. En tot cas En Pastre ab aquesta bella replegadissa que hem de creure que la continuarà, ha demostrat quins materials més ben trobats i tan mereixedors d'agraïment de part de la ciencia llingüística pot basquetjarse avuy en dia un Mestre d'Escola per donar a conèixer el llenguatge local, sempre que mantenga dins el cor l'hereuatge del matern idioma. Desgraciadament els seus col·legues per indicacions superiors dins altres regions franceses procedeixen d'una faysó diametralment contraria; desgraciadament son ells un dels factors que a la curta o a la llarga desarrelaràn de tot els idiomes locals».

EDICIONS. —Retreu llavò el Dr. Schädel que En Mateu Obrador i Bennàssar, al cel sia, després de l'edició que per comanda de la *Comissió Editora* del Beat Ramon Llull va fer l'any 1906, en feu una altra de més econòmica l'any 1907 a Ca'n Gustau Gili de Barcelona, aont posà un proemi de XXI plana i un resum de les *notes explicatives* de l'edició grossa sobre els manuscrits, traduccions i restauració del text. Tal resum resulta una mica escafit.

Promet el Dr. Schädel haver raó de la nova edició que En Miquel i Planas feu l'any 1907 del *Somni d'En Bernat Metge* i de «la important edició» de *Libre de Contemplació* del Bt. Ramon Llull, «que devem en En

Mateu Obrador, que la mort robà (any 1909) massa prest a la polent activitat» que ell desplejava.

A. Bos, demunt la *Romania* de 1907 (106-108), del manuscrit 1095 de la Biblioteca de la ciutat de Marsella, aont se troben ensà i enllà diferents bocins catalans, dona a conèixer dues receptes en català, amb notes an el peu aont surt qualque forma no catalana.

En Venanci Todesco publicà demunt *Revue Catalane* de 1907, p. 207, una versió, aplegada de boca del poble a Alguer, de les *dotze paraules*, amb transcripció fonètica. En Todesco se veu que té una idea un poc rara de la *transcripció fonètica*. No n'hi veuen rastre. La versió algueresa es per això d'un particular interés perque no han de dir les «dotze paraules» per treure-se el dimoni del cos, sino per conjurar la tempestat que amenassa la cullita.

Dalt la revista *Empori* (any 1907, p. 34-39) En J. Pijoan posà [204] quatre rondayes catalanes del Continent: *El Rey i el Pastor*, *El Carboner vell*, *L'angel Gabriel* i *La Merla*.

1908. —HISTORIA EXTERNA I EXTENSIÓ DE LA LLENGUA. —Demunt *Bulletin de la Comission archeologique de Narbonne* ha publicades unes *Notes sur les Ibères du Bas-Languedoc* (any 1908, p. 280-293) Mr. F. P. Thiers, i ha tractat de fixar la regió que ocupaven els íbers an el Rosselló, i consta el fet de que hi ocorren, com també a Llenguadoc, monedes ibèriques de la península hispana, mentres que a Empúries al contrari no se'n troben de gàl·liques, d'ont conclou l'autor que els íbers del Rosselló no mantenien gayre relacions comercials alladessà les Corberes, mentres que se feyen molt amb la gent d'assí dessà els Pirineus cap a mitjorn. Aquesta consideració concorda amb lo que sostengué el Dr. Schädel demunt *Revue de Dialectologie Romane*, any 1909, p. 53, i té la seua importancia per aclarir els fonaments de la situació geogràfica-llingüística dels temps posteriors. La falta completa de troballes de procedencia ibèrica o grega a Elna d'avuy, que va fer notar Mr. Ramón de Lacvivier (p. 25), el du a la conclusió de que la famosa ciutat de *Illiberis* l'han d'anar a cercar, no a Elna, sino a una altra banda. Hi ha que esperar molt dels

estudis arqueològics de tal autor per moltes de qüestions relacionades ab la població primitiva del Rosselló. I té interès per la filologia allà ont aquesta endressa les seues mirades cap an el desplegament de la vida econòmica d'un poble.

No sols esveir una errada en les clarícies que s'acostuma donar sobre la extensió del domini llingüístic francès cap a mitjorn, sino mostrar també la brusquedat ab que s'hi poren topar llengues germanes, això va esser el tema de l'article del Dr. Schädel *La frontière entre le gascon et le catalan* (*Romania*, any 1908, p. 140-156) que tracta del gascó de la Vall d'Aran per una banda i del català del curs superior del Noguera Ribagorçana i del Noguera Pallaresa per l'altra banda. La Vall d'Aran amb sis mil habitants, la consideraren casi tots els escorcolladors no gascons com a no gascona, i Mr. Gilliéron l'oblidà desgraciadament dins el seu *Atlas*. Es la única banda d'Espanya que parla gascó. Dins tal article s'estudien l'idèntic curs que segueixen gran nombre de sons, formes i mots de frontera, que hi son descrits i il·lustrats. El curs armònic de tals nombrosos fenòmens ofereix un interès gros, no precisament per les particularitats que dit curs presenta, sino perque apareix independent de la frontera política i de la tombada de les aygues, es a dir, oposat a tal tombada i condicionat per la geografia de la vida comercial. Baix d'aqueixa influencia la regió de les fonts d'abdos Nogueres pertany an el domini gascó. [205]

GRAMÀTICA. COSA VARIA. —«L'any 1908 sortí el volum del *Primer Congrès internacional de la llengua catalana*, que's va fer dins octubre de 1906 amb un èxit extraordinari, aplegants'hi tres mil entusiastes de la llengua aquella. El pare espiritual d'aquesta organització patriòtica-llingüística, Mn. Antoni Maria Alcover, va conseguir un èxit complet. Encara que dins un país com aquest, aont casi no existia filologia científica, pero sí una amor ben ardent a la llengua materna, no va esser possible, al mig del moviment polític que hi bollia, donar an aquella gesta un caràcter estrictament científic, —inclou el volum del *Congrès*, fent cas omís del treballs de dilettant, mancats de tot valor p'el filòleg, un gran

nombre d'escorcolls, clarícies i indicacions, de gran importància p'els llingüistes».

«Entre els nombrosos articles del BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, que per la coneixença del català amb diferents endrets i direccions poren prestar profitosos serveys, volem retreure el curs de 1908, el volum IV de la col·lecció, que conté lo següent: — *Escorcolls dialectals* a les comarques del Segre, Cinca, Sió i Pons. — Crítica de la *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana* d'En Joan Bardina, Barcelona, Bagunyà ed., 1907. — *La pronunciació llatina entre catalans*. — Crítica sobre el nou engarbullament que Mr. Saroïhandy feu del tractat de la llengua catalana dins *Grundriss* de Gröber, p. 194-304. Extraordinàriament nombroses resulten les observacions i preciosos els afegits sobre tot de fonament dialectal, i que presenten avengudes completacions i rectificacions de la fonètica de Mr. Saroïhandy. Per primera volta ens ofereix aquí un català amb transcripció fonètica tot una munió de formes de paraula replegades de boca del poble dins tot el territori de la llengua. La distinció entre el desplegament just fònic i el desplegament analògic, per desgracia, no està prou ben observat; pero contrapassa aqueixa crítica la d'en Fabra demunt *Revue Hispanique* de 1907, p'el coneixement estens i per la valoració de les formes de desplegament dels dialectes actuals, particularment de les comarques que, fora de Mn. Alcover, cap filòleg may havia trespasat. La crítica de Mn. Alcover, com la d'En Fabra, forma una indispensable completació del treball de Mr. Saroïhandy, que amb aquestes dues crítiques, tan madures com ben reblides i remeses en casi tots els endrets romàn desvirtuat».

«Baix del títol de *Esticologia catalana* (Barcelona, Llibreria Bagunyà, 1908) publicà Mn. Lluís Viladot un tractat de versificació de demble popular, no sols destinat a satisfer les necessitats de l'ensenyansa, sino també per refrenar la creixent barbarització mètrica i llingüística dels poetes contemporanis». [206]

ORTOGRAFÍA. —Es l'endret de l'actuació filològica aont el dilettantisme celebra ordinàriament les seues salvatges orgies. *La clé de*

l'orthographe catalane es el títol d'una obreta que Mr. J. Comet ha retreta d'un «antic professor i sabi helenista» demunt *Revue Catalane* de Perpinyà (1908, p. 400-401). Segons aquesta obreta, les vint i quatre consonants de la llengua grega, que per mediació del llatí es en certa manera l'avia del català, se divideixen en tres ordes: les del primer s'articulen amb els llavis, les del segon amb la gargamella, les del tercer amb les dents; i ens fa a sebre també que les *dolses*, les *fortes* i les *aspirades* «espressen l'esfors necessari per pronunciarles», i que «algunes paraules s'han d'evitar absolutament com a *corrupcions del llenguatge*, i que altres se salven amb una *lleugera ampulació*, i altres han endolsida la pronuncia mudant la consonant forta per la dolsa corresponent». Això i alguns exemples es tot. Tal volta l'autor haurà convençuts els lectors «que citen el català i li desfiguren l'ortografia», de que això es la vera clau, i que tota l'història llingüística i la fonètica de les darreres desenes d'anys es un somni, un fantasma. Es de lamentar que s'escriuen tals bunyols i molt més que's publiquin demunt una revista d'altre vent prou seria.

FONÈTICA. —«*El Manual de fonètica catalana* (Cöthen, O. Schulze, 1908) del Dr. Schädel no es just p'els romanistes, sino també p'els catalans que desitgen i els-e pertoca escriure fonèticament llurs dialectes. El llibret conté una introducció a la fisiologia del sons de demble elemental, això es, *descripció dels orgues vocals; principis de destriament i descripció dels sons catalans*, com també un espinzellament dels sons fins avuy coneguts dins el català, entre tots 64. Per cada so se dona un signe fonètic i se posa la manera de la seua representació en la ortografia ordinària, com també una descripció fisiològica. S'hi citen les faltes amb que propis i estranys poren incórrer en la producció de cada so. Clouen l'obra dos texts escrits amb ortografia ordinària i amb transcripció fonètica».

TRESOR DE MOTS O VOCABULARI. —Amb quina amplitud el vocabulari català d'avuy permet l'aplicació d'aquesta llengua an el domini de la meteorologia, ho demostra l'obra magnífica d'En Rafel Patxot i

Jubert, *Observacions de Sant Feliu de Guíxols, resultats de 1896 (parcial) al 1905* (Barcelona, Avenç, 1906). El qui té el català per un idioma incult que just embarbollen quatre cabrers i obrers de fàbrica anarquistes, que prenga amb les seues mans aqueix llibre, i veurà que es.

L. Conill, —*Botanique catalane. Noms de plantes, usités dans [207] la région, Revue Catalane* de 1908, dona una llista, molt d'agrair, dels noms llingüísticament vulgars, aont s'afigen les denominacions llatines i franceses i una indicació de les aplicacions que ocorren dins el Rosselló en la medicina, economía domèstica i industria.

Una petita llista, un poc abigarrada, de comparances populars, usades an el Rosselló, ens dona En Joan Amade demunt *Revue Catalane* l'any 1908 (p. 170-173), amb una traducció francesa i unes breus explicacions. Ens agradaria veure continuada tal llista i sobre tot disposta segons un punt de vista científic.

«J. V. COLOMINES. —*Sota Montjuich*, es una novel·la (Barcelona, L'Avenç, 1908) d'interés llingüístic p'el cabal de mots que du de la llengua dels *gitanos* i *trinxeraires*, això es, de la *murrialla* de Barcelona, molts que en part surten dins la novel·la i en part van en llista derrera de tot, i que per aqueix punt, tret d'alguns que troben dins l'obra d'En Manuel Gil Mestre *La Criminalidad en Barcelona* (1886), son completament nous. L'autor ha aplegats aquets mots tractant i rallant amb aquell marinatge de gent, i quant havia aglapit un mot d'un subjecte d'aquells, llavò el comprovava demanantlo a altres subjectes. Les llistes de mots i frases que clouen l'obra, se destríen en dues parts: el *gitano* i el *caló*. Els *gitanos* posseeixen el *so-estret* (Engelaut) —*velar-sort* de x, i la *murrialla* té també com els catalans genuins el *so prepalatal-fricatiu-sonor* de j, ge, gi, [3]. La diferencia entre el català barceloní i la llengua d'aquell marinatge de gent se redueix a paraules i frases aillades.

MONUMENTS DE NOMS DE LLOC (*Ortsnamenkunde*): «Demunt *Revue Catalane* (1908, p. 99) sortí un *Compte rendu des travaux du Congrès de Toponymie* (Perpinyà, 15 de mars, 1908), aont s'espressà el

desig fort dels rossellonesos de que se rectifiquin les grolleres desfiguracions dels noms de lloc d'allà que els geografs oficials cometen. Es ben particular que a negú li vengués l'idea de fer l'aplec necessari, complet, dels noms de lloc i de comarques tals com les pronuncia la gent que hi habita, sobre tot, els vells, i llavò transcrits fonèticament. Dins la plana 108 se parla, es ver, de tal tasca replegadora. Que hauria d'incloure tot el Pirineu francès i que ja hi treballa la *Société d'Etudes catalans* per lo que respecta an el Rosselló.

Es interessant observar el fi que's proposava tal *Congrés*: demanar, amb un enfilall ben llargarut de firmes, que se ractifiqui l'ortografia dels noms de lloc; i dins les planes 105-107 se proposa un remey per replegar totes aqueixes firmes. Seria estat millor proposar una manera filològicament segura de replegar tals noms de lloc».[208]

«L'obra d'En F. Monsalvatje y Fossas *Nomenclator histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y Obispado de Gerona* (Olot, 1908) no es arribada a *Jahresbericht* i per lo meteix no hi ha lloc a parlarne».

DOCUMENTS I FONTS LLINGÜÍSTIQUES. —Mr. Ramon de Lacvivier, durant l'any que revistam ha publicats (*Revue Catalane*, 1908, pp. 203, 228, 268, 307, 334) uns quants texts de l'any 1400, llingüísticament ben interessants: *Réclamation au sujet du Cens sur une terre à Argelès* (1395), escrita d'un notari; *Convention entre le seigneur d'Alénia et le seigneur de Buassa* (1405) que va estendre el venedor; i més que tot, resums trets dels comptes del Tresorer de l'Esglesia d'Elna (1415) dels *Arxius del Departament*, G-III, que prometen un bon botí llingüístic».

«Plens de valor històric-llingüístic son els documents que En J. Miret i Sans ha publicats dalt *Revue Hispanique* (1908) baix del títol *Documents en langue catalane (haute vallée du Sègre XIe-XIIe siècles)*»; son el documents més antics de llengua catalana, sensa mescla de llatí, que fins avui posseim.

«També hi ha prou cabal p'el filòleg dins l'article *Saqueig de Sasser* de l'any 1329 que el meteix autor publicà demunt *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, VIII, n. 31 (1908, p. 429-447).

EDICIONS. —*Les Rondalles populars catalanes ilustrades* d'En Juan Vila (Barcelona) es un llibre de rondalles per infants, ple d'embelliments i d'il·lustracions acomodades a l'intel·ligència infantil, el qual sens dupte excitarà entre la generació tenral el pler de l'història casolana i de la llengua materna. Els primers aplecs de rondalles de Catalunya d'En Thos y Codina, *lo Llibre de l'infantesa: rondallari català* (Barcelona, 1866), i el d'En Maspons y Labrós, *Lo Rondallayre: qüentos populars catalans* (Barcelona, 1871-1874), son romasos vençuts, fins i tot en popularitat an el Continent, devant l'*Aplec de Rondalles Mallorquines* de Mn. Alcover, que sens parar segueix endevant.²¹ Cal alegrarse'n de debó que'l zel actiu dels catalans dins el domini dels reculls folklòrics haja creat aqueix gentil llibret de casa, amb el qual En R. Miquel i Planas ha prestat un bell servici a la seua terra. El llibret inclou deu rondalles: *el fill de l'os, les tres filles del rey, el nen i la nena més bonichs que'l sol que'ns enllumena, el ruch de les bruixes*, [209] *els tres pretendents, el gat del gegant, Niranureta, el princep serpent, el gat del gegant, el ruch pecador, el sabater que devia tres quartos.*»

Un aplec ben interessant de cançons populars (melodía i text) publica L'Avenç. N'Eusebi Bosch les ha replegades de boca del poble a Vilanova de Sau de les *Guilleries*, tres hores lluny de Vic, i que hi ha engarbullat un acompanyament de piano i unes notes esplicatives. Es una publicació ben avenguda que ha de promoure el gust per la música i la llengua de la Patria.

Les Catalans de l'Alguer es el títol d'un opuscle que En Juli Delpont posà demunt *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Litteraire des Pyrénées-Orientales*, vol. XLIX, aont se fa menció d'algunes relacions

²¹ Nota (1) de l'original: Ara s'acaba l'estampació del Tom VI, tots sis d'unes 320 planes quiscún. Demunt *La Aurora*, setmanari de Manacor, cada dissapte, corre ja tres anys, surten rondalles noves. Amb les que ja hi son sortides, n'hi ha per formar el Tom VII. Creim que l'Aplec arribarà a nou toms.

històriques entre el Rosselló i Alguer, i se retreuen algunes poesíes líriques d'autors algueresos actuals.

Quelques poésies catalanes a Alghero que replegà En Joan Palomba d'aquell recó català de Sardenya, les publicà el Dr. Todesco demunt *Revue Catalane* (1908, pp. 211-231). *Traditions et coutumes d'Alguer* es un altre opuscle d'En Palomba que'ns posa a la vista aquell escapoló llingüístic d'Alguer, aquell illot català de Sardenya. En Palomba ens dona una mostra de les *endevinalles, juraments, comparances* populars, *blasfemies i imprecacions, proverbis, jocs i divertiments* infantívols, *sobrenoms, salutacions, vots* i poesíes líriques. Resulta l'opuscle d'En Palomba una preciosa contribució an el coneixement de la llengua i de la vida popular d'Alguer.

BERNAT SCHÄDEL.

Halle a. S., Abril de 1910.

An els escriptors catalans (209-210)

Es una llástima qu'aquestes revistes del Dr. Schädel demunt el *Jahresbericht* de Vollmöller de Dresden surtin tan enderrerides. Ja hem acabat l'any dotze i encara només arriben a l'any vuyt.

Aquestes revistes sortirien més aviat i serien més completes si els autors catalans se avesassen a enviar a la Redacció de *Jahresbericht* (Wienerstrasse, 9. —Dresden. —Alemanya), les obres que van publicant, com tantes de vegades els ha pregats el Dr. Schädel que hu fessen. L'haurien de comprendre els autors catalans la transcendència que té això d'enviar un exemplar de llurs publicacions an aqueixes grans revistes crítiques estrangeres, les quals fins ho demanen que les ho enviïn, per poderne parlar, i així s'escampa la notícia de tals publicacions dins tots els grans centres de cultura mundial, aont arriben aqueixes revistes com [210] el *Jahresbericht*. ¿Tal volta no es un dels mals més grossos que

pateix la nostra literatura, això de que fora de Catalunya la coneixen massa poc? Tant es així, que ens interessa molt més an els amadors de la llengua catalana escampar fora de Catalunya la noticia de les obres catalanes, dels monuments de la llengua catalana, antics i moderns, que no escriure'n d'obres, que no ferne de llibres nous catalans. Sí, ens es indispensable, per la vida nacional, anunciarnos dins el mon de les lletres, fermos parlar dels nostres cabells, escampar per tot la bona nova de les obres escrites en català, a fi de que se sapia per tot que hi ha literatura catalana, que el català es una llengua literaria com qualsevol altra dels demás pobles civilitzats. Sols fentho així conseguirem consolidar la nostra literatura; sols així conseguirem plenament l'alternativa de les altres nacionalitats literaries. I el fermos l'article enviant els llibres a revistes estrangeres com *Jahresbericht*, ens convé a caramull en tots conceptes. Aqueixes revistes fan lo meteix que el *Jahresbericht* de Dresden, que comensa per publicar el títol de totes les obres que li envien i fins l'any, el punt i l'impremta d'ont es sortida l'obra. I així els que lletgeixen allò i els-e vé curiositat o ganes d'haver tal obra, saben aont s'han de dirigir per ferla-se a mans. Perque llavò els-e passa això sovint an els estrangers: que'ls-e venen ganes d'estudiar la nostra literatura, i no saben com ni de quina manera aglapir llibres catalans, i tot per lo abandonada que tenim la nostra bibliografía, per lo poc curosos que som d'anunciar fora de Catalunya els nostres llibres.

Autors catalans, ja es hora, més ben dit, ja passa d'hora de badar els ulls i de tirar la son i la vessa a la paret, i de ballugarmos i bategarmos una mica més que no mos som ballugats ni bategats fins avuy!

Sí io honorables autors catalans! ifora vessa! ifora son! No, es hora de dormir, sino d'anar ben ulls espolsats! *Desperta ferro! Firam! Firam!*

Miscelania (210-211)

AGRAIMENT. —De bon cor agraïm a la casa editorial A. Martín de Barcelona els quaderns del *Portofolio Fotográfico* que publica, i que ens ha enviats, corresponents a les províncies de Castelló de la Plana, Badajoz, Terol, Palma de Mallorca, Lleida, Osca, Pamplona i Cadis. Recomanam de bell nou tan preciós *Portofoli*.

GRANS MERCÈS. —Les donam an el nostre bon confrare de Montblanc *Gazeta de la Conca* per l'elogi que dia 9 de novembre fa dels estudis [211] sobre la pronúncia del llatí que diferents vegades hem publicats demunt aquest BOLLETÍ, i per les grans alabances i encariments que ha fets dia 14 de desembre del Dr. Barnils i de les seues tasques filològiques durant l'eixida que acaba de dur a cap dins tot el Reyne de València per impulsarhi de bon de veres l'*Obra del Diccioniari*, que es un dels grans ideals de tota la nostra vida.

També agraïm de cor an el bon confrare valencià *Voz de Valencia* de dia 26 de novembre que doni compte de la conferencia del Dr. Barnils an el *Rat-Penat*, i en fa vius elogis.

COLABORADORS QUE TENEN POCA SON. —Mn. Sebastià Oliver de Santa Catalina (Palma) ha fetes de bell nou 3.320 cédules de diferents mots de la nostra llengua; i En Joan Poblet de Montblanc n'ha fetes i enviades 2.440. Molt bé!

LA VEU DE L'EMPORDÀ de Figueres de 21 de setembre, baix del títol de *El Català en les Escoles Elementals* fa una defensa molt contundent i ben clavetetjada de que dins les escoles elementals del territori de la nostra llengua hauria d'usarse el català com a primera llengua i punt de partida per aprendre les altres llengues. Això demanen la lògica, la pedagogia i el sentit comú. Sols la passió i la ceguera política contra Catalunya poden tapar la vista fins a l'estrem de no veure una cosa tan evident. Molt bé ha fet el nostre confrare figuerenc de publicar aqueix article en defensa d'una causa tan justa i tan santa.

Més sobre "stuba" (211-212)

[NARCÍS PRIM]

En català vol dir cambra o quartet retirat y arreglat per poguerlo tenir ben calent; tal volta es la mateixa paraula que ha passat a la significació de *calor xafogosa d'istiu*; en tals significacions he sentit sovint dita paraula en la provincia de Girona. D'ont prové? Comparant les llengues afins, se troba en tota la familia indo-germànica. Veyam lo que diu el «Diccionari etimologich de la llengua alemanya» de F. Kluge.

«STUBE: mitx-alemany, *stube*; antich-alemany, *stuba*»: quartet calentable, sala de bany; paraula que surt en totes les llenguas germàniques antigues. Compar. Holandès *stoof* (cambra per assecar): antich anglès (seg. VIII): *Stofa* = *balneum* (modern *stove* = estufa) antich noruech, *stofa*, *stufa* = *gynaecium* (sala de bany ab estufa)... De temps antich se troba en la familia germànica, en la forma débil de *stobo*, ab lo significat de *estufa*, sala de bany ab calefacció, y per fí, cambra calentable en general. En lo segle VIII se troba en la *Lex Alem.* el llatí *stuba*. La familia llatina presenta paraulas semblants per lo so y sentit: ital. *Stufa* = fr. *étuve* (de *stuba*) sala de bany, *estufa*. Algú les explica per la forma teórica llatina **extufare* (comp. ital. *tuf*. = *alé*, *tuf*, y francès *étouffer*, afogar; grech τυφος = *fumera*, *vapor*).²² [212]

Observis també que el llatí «pensilis balnea»²³ = sala de bany, penetrà en lo germànich en la forma de *pêse* = antic alemany *pfiasal* = *pyrale*; mitx alem. *pfiesel* = anglès *pisle*, cambra calentable. En certes regions del N. encara avuy la paraula *Pesel*, significa una cambra especial

²² Nota (1) de l'original: A Mallorca tenien *tuf* = olor forta i desagradable que's desprèn d'una cosa o d'una cambra o habitació. —N. de la R. del B.

²³ Nota (1) de l'original: Antichs etimologistes creyen que *pensilis* venia de *pendeo*, y explicavan aquells banys com si fossin de riu o goteras que *queyan* del sostre, com les dutxas; o be perque son paviment estava separat del sol de terra per un espay buyt per ont circulava l'ayre calent o vapor de la calefacció, y aixís la cambra semblava com pendent o montada a l'aire. En tots los establiments de banys qu'els romans construiren a Germania, he notat aqueixa construcció de doble paviment ab un espay de 3 ò 4 pams intermitx.

prop de la sala, destinada a certes temporades. Com. antich francès *poêle* (cambra calentable), d'ont *poêle* (estufa). Lo germànich *stuba* penetrà en la forma de *tupa* en lo finlandés; de *stuba*, en lo lituani; en lo antich eslovènich es *istuba*, *izba*; hungar, *szoba*; turch *soba* (cambra). La significació de *estufa*, cambra calentada, es la fundamental de la paraula germànica, com també ho prova l'holandès *stoven* = escalfar, estofar,²⁴ (=ital. *stufare*; fran. *étuver*...).

Lo concepte alemany *Stube* fou desconegut als primitius germans, segons declaracions de Seneca: «*Germanis nulla esse adversus coeli rigorem suffugia nisi subterraneos specus*».

Körting creu que l'origen de totes aquestes formas s'ha de fundar en lo llatí. Los romans emplearen los *tubos* (tubi) per la calefacció, y d'aquí pogué naixer la paraula *estufare*, calentar, deixar circular el vapor, evaporar, com derivat de *tubus*. Pero en certs dominis (Gàl·lia, Espanya) se degué trasmutar aixís; *extupare*, *extuvare*, *extubare*, y d'aquí el fr. *étuver*, cast. *estovar*; l'alemany (*stuba*): *Stube* se formà tal volta, de *extuba* (?). aixís se podrian explicar les diferents formes en *f* y *b*, v.

NARCÍS PRIM.

Leipzig, 13 Dec. 1912. [213]

²⁴ Nota (2) de l'original: Tal significació la trobem també en lo català *estofat*, es a dir, un modo de coure dins un recipient ben tancat y escalfat, y ab l'ajuda de forsa vapor d'aygua; l'*estovar* = *reblanir* per el calor y vapor en un recipient tancat, sembla pertanyer a la mateixa familia. Comp. el castellà *estofar*, *estovar*, *estofado*, etc. que presenta semblants sentits. Pero no s'ha de confondre ab «*tal o qual es molt estofat*» en lo sentit de molt satisfet y *ple* de sí mateix; ja perteneix a un altre tronch. Segons Diez (*Etymolog. Wörterb.*) procedeix del llatí *stuppa* (borras, estopa), com també l'ital. *stoffa*, cast. *estofa*; franc. *étouffe* que tenen aquell mateix sentit: y los derivats cast. *estofar*; franc. *étouffer*. Per tenir sinònims en la forma *stoppare* (ital.), cast. *estopar*, y *étouper* (franc.), es molt probable que l'origen de totes aquestes formes s'ha de buscar en el llatí *stuppa*, que los alemanys transformaren en *stupfa*, *stuf* (modern, *Stoff*); el cast. *estofa* indica també un treball molt complert, de puntas: y l'inglés *stuff* significa també un treball molt teixit y un *farciment*. Per mediació de dita forma germànica aspirada, s'explica lo parentiu trobat en les llengues romàniques.

Bibliografía Literaria (213-216)
(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

Angel Ruiz Pablo: Poesies | Mahó—1912 | Imp. Sucs. de Parpal.

Era ja ben reputat aquest notable escriptor menorquí com autor de novel·les y quadrets de costums de la seua terra, qui l'acreditaven per bon deixeble del gran Pereda. Derrera ment havia rendit tribut a la llengua regional ab les narracions publicades formant un tomet de la Biblioteca de «l'Avenç». Però fora de Menorca no era fins ara conegut per poeta, com se demostra per medi d'aquest llibre. No es que sien d'ara totes les poesies del volum. La major part d'elles daten de temps enrera, haventles produïdes l'autor, segons le dictaven les impressions y circumstancies, p'el camí de la vida. Lo que hi ha es que no havia cuidat l'autor de recullir aquestes composicions disperses, fins que s'hi es vist obligat per la dolça pressió dels seus amics. A ells correspòn, per tant, bona part de la felicitació que mereix En Ruiz Pablo per haver fet sentir la veu de Menorca dins el concert de la moderna poesia catalana.

Y per cert que la veu de Menorca, encara que no acostumada, s'hi fa sentir bellament. Constitueixen el fons d'aquestes poesies els nobles sentiments de religió, de patria y de familia, segons l'ideal cristià viscut senzilla y rectament, expressat sense pretensions ab sinceritat honrada. La forma es correcta, indicant profitoses lectures dels mestres contemporanis. La llengua s'hi mostra culta y literaria, sense deixar d'oferir discret caràcter menorquí dins la tonalitat catalana. Sols en la prosodia notam qualche poc de castellanisme en les diptongacions, fent, per exemple, servir *acció* o bé *orient* per mots de dues síl·labes, a la castellana, quant en rigor s'han de considerar de tres (*ac|cì|ó*, *o|rì|ent*), segons la tradició llegendària dels nostres vells poetes y conforme la pràctica dels glosadors pagesos, qui se regeixen per la prosodia popular. Per excusa den Ruiz Pablo, cal advertir que la gran majoria dels poetes de

la Renaixença han comés el meteix exotisme prosòdic, com ensenyats a versificar merament ab la norma castellana.

Feta menció d'aqueixa menuda tara, qu'es important així meteix desde'l punt de vista filològic, no tenim més qu'aplaudir sense reserves un llibre qui senyalarà ab pedra blanca l'ingrés dels menorquins a l'aplec ja prou lluit dels poetes catalans.

Per la nostra | premsa catòlica | Conferencia llegida al *Fomento de la Cultura* | dia 17 de novembre de 1911 | pel Dr. Ricart Aragó, Pre.

L'insigne fundador de la «Lliga del Bon Mot», ab la mateixa vehemencia de zel y claretat d'esposició que ha demostrades combatent el mal parlar, s'ocupa en aquest discurs del problema importantíssim de la bona premsa, del periodisme catòlic.

Després de posar de relleu l'importancia y necessitat de l'empresa [214] exhorta els catòlics a destinarhi capitals ab preferencia a moltes altres bones obres en que los solen invertir. Tracta llavors de l'«Agencia Catòlica d'informació» y dels «Legionaris de la Bona Premsa» alabant les iniciatives del Bisbe de Jaca y del P. Dueso. Per fi sa fixa en la «Premsa Catòlica de Barcelona», aplicant les idees qu'ha esposades a un cas patològic tan difícil com el de la gran ciutat catalana. Entre'ls dos extrems de crear nova premsa catòlica o de catolicisar la que hi ha, s'inclina a lo según, y ho raona d'enginyosa manera, acabant per demanar cinquanta pensions en favor de periodistes, a Barcelona, ab lo qual promet un camvi de gran ventatge p'el bé.

Tota la conferencia respira convicció, entusiasme y optimisme generós y revela un temperament ben eficaç de propagandista. Enhorabona.

Descripció | del | tipo y rassa dels primers mallorquins | autor: Dr. Ignaci Blanes | Buenos Aires | 1911.

Aquest es un treball premiat ab diploma y medalla d'or del *Centre Balear* en els *Jocs Florals* que's celebraren a la gran ciutat Argentina. Resulta un aplec de notícies fet atropelladament y sense preparació tècnica, ni tan sols de rudiments històrics. Sols així se comprèn que puguen llegirshi coses tan inexactes com aquestes: que'ls romans *no s'empatxaren de Mallorca, y els mallorquins pogueren esser amos dins ca-seua*; que s'acabà el reyne de Mallorca ab el suplici de Cabrit y Bassa dalt el Castell d'Alaró (de manera que no hi ha hagut els reynats de Sanxo y de Jaume III), etc. etc. Per mostra ja basten aquest parey de botons.

Del llenguatge basta observar que usa en mallorquí la paraula *honderos* y altres tan castices. En l'ortografia s'hi veu un desconcert absolut.

Lo que mereix alabar an aquest opuscle son el fotogravats, presos de l'obra *Die Balearen* del Arxiduc Lluís Salvador.

Com afegitó, s'hi troben tres *rondayes* del llibre de l'Arxiduc y una més estensa del aplec de Mn. Alcover.

Joseph M. Garganta | Evocacions | Olot | 1912.

Aquest opuscle, estampat ab sobria elegancia, conté quinze poesíes qu'ostenten el mateix caràcter de refinada distinció. En totes elles s'acredita l'autor de cultíssim poeta, influït per lo millor de les literatures modernes —y, per lo meteix, llibert de la servitut dels francesos, sota la qual treballen tants de joves poetes catalans. Una gran puresa de

sentiments, d'estil, de llenguatge y de versificació dona a tan petit recull una importancia ben superior a la de moltes coleccions poètiques més abundants y pretensioses.

Accepti el jove poeta olotí la nostra coral felicitació, amb el compromís d'anar fent y publicant coses tan gentils com aquestes. [215]

Sant Roc | de Mount-Pelié | Pouèma dramàtic en 4 actes, etc. Mount-Pelié, 1912

Mr. F. Dezeuze, director del periòdic regionalista «La Campana de Magalouna» es l'autor d'aquest drama relligiós, fet a fayssó dels antics *misteris* o vides de Sants dramatisades. No hi manca estre poètic, ni traça pel maneig dels alexandrins segons la norma francesa; però l'esperit de misticisme no s'hi fa sentir gayre, per més que la figura del Sant sia tractada ab respecte. Produeixen mal efecte certs anacronismes d'aquest drama, com el posar frares *Caputxins* a la primeria del segle XIV, quant la Reforma Caputxina data del XVI, y el suposar vivents y forts l'any 1314 els qui havien fetes les campanyes ab Jaume I per la conquesta de Mallorca y València (1229-1238). De totes maneres es un treball poètic prou notable aquest dins la galeria del teatre en llengua d'oc que's publica a la bella ciutat de Montpeller.

El Catalanisme | Conferencia de D. Ramon Rucabado | Palafrugell, 1911. | P. Ribas, impressor.

El jove y ja madur publicista Sr. Rucabado confirma la seua justa fama de pensador penetrant y home de conciencia dreturera, amb aquest

treball, que va llegir a l'«Associació Catalana Autonomista» de Sant Feliu de Guíxols, el dia 4 de Juny de 1911.

Tota la conferencia està inspirada en l'optimisme transcendent; pero no deixa de consignar veritats amargues, ni de regonèixer humilment deficiències y errors dins el moviment catalanista. Tal volta may s'en havia parlat tan clar y tan just. Demuestra que la vera Renaixença de Catalunya s'han de fundar, no demunt la buyda agitació de la vida de *cassino* y del politiquetjar de *café* y *penya*; sino sobre la sòlida cultura, que doni clar coneixement de la patria, y sobre la moral y la disciplina qu'ensenyin a imposar y estrènyer els vincles del còs social. Per això se declara en contra del lliberalisme individualista y defensa el sentit social de la vida humana. Pot ser abuseix un poc de la paraula *socialisme*, per la mala inteligencia que pot ocasionar; però el seu pensament se completa al parlar del Catalanisme y la vida religiosa, reprovant una pràctica observada fins al present, això es, la *coartació de l'espressió religiosa*, dins el Catalanisme militant. Amb això posa En Rucabado, segons sa meteixa expressió, «la clau de la volta» a la construcció del patriòtic edifici.

Just es que felicitem ara'l jove y ja madur publicista per una conferencia tan conciençada, tan fonda de pensament y tan alta de mires, tot agraintli l'exemplar que n'hem rebut.

Leopardi | Pensaments | Traducció de | Albert Aldrich. L'Avenc | Barcelona.

Prou conegut es per tot el món el desventurat y fort poeta de Recanati, un dels majors de l'Itàlia moderna. La seua musa fou la desesperació, y totes ses obres respiren el tedi de la vida, en mitj d'una [216] austeritat y puresa d'àngel apòstata y renegador. Aqueixes meteixes notes dominen, sense'ls encants de la llamentació poètica, dins

la prosa concisa dels *Pensaments*. La desolació raonada y freda hi escampa conceptes d'un pessimisme radical y blasfem, qui no's recorda de Jesucrist, més que per alabar-lo d'haver estat el primer en considerar el món com un *inimic*. Fa dol veure que s'escampi tanta negrura dins la nostra gent. Sols la mateixa anti-mundanitat d'aqueix *asceta del ateisme* pot fer no tant corruptora la seua força disolvent qu'entranya un nihilisme absolut, no hi manquen per cert observacions exactes, com aquelles en que's desprimeix l'orgull modern del progrés material y se desfàn il·lusions de la vanitat humana.

La versió es exacta y correcta.

Sterne | Viatge sentimental | Pròleg i traducció d'En M. Vallvé | L'Avenç | Barcelona.

En dos petits volums de la coneguda Biblioteca popular es sortit el famós viatge del penetrant humorista anglès, bellament traduït al català per primera vegada. Un fons d'observació intensa, d'ironia maligna, de despreocupació absoluta, una estranya mescla de cinisme y finura de sentiments, transparentant-se dins un estil naturalíssim y senzill, però ple d'eficàcia y de bon gust: vet-aquí l'obra del Rv. Sterne, qui sembla més bé un enciclopedista que no un pastor protestant. Bé's veu que l'esperit dels enciclopedistes, abans d'esclatar a França, ja havia covat dins Anglaterra. Dit això, no cal indicar si en molts de passatges se troba matèria o intenció reprobable, malgrat la moderació y finura de formes pròpia d'aqueix Rabelais del segle XVIII.

En el llenguatge del traductor, correcte y porgat, s'hi fa notar qualche especialitat, com *agés* en lloc de *agués* (hagués), per efecte de la gran varietat en la conjugació dels verbs a Catalunya.

Quatre cançons més (216)

Les que hi ha gravades ab solfa a la plana 187, son molt males de lletgir; per això les posam aquí de bell nou per més claredat: *Des cap me'n vaig an es coll, | que son ses llanes més fluixes, | i cap avall pe' ses cuixes; | i, en havè acabat, li amoll. —Amb estidores de fust | tonen devers sa Marina, | i es peraire que renyina: | —Al·lots, això no es lo just. —Tonedors toneu ran ran, | que es peraire no se queix, | perquè diu que estima més | sa de més prop de sa carn. —Sa tonada des monyí | la fan dins una escudella. | L'agafen pe' sa mamella: | —Xota, xota, vina aquí.*[217]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1913

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[217]*

A tots els nostres amics (216-219)

El benemèrit *Institut d'Estudis Catalans* ha acordades i publicades unes *Normes Ortogràfiques* per les seues nombroses publicacions, per que aquestes surtin amb la meteixa ortografia. No ha duita mai l'*Institut* l'idea d'imposar a negú tals *Normes*; pero li seràn molt bons doblers el que tots els escriptors catalans i totes les entitats editorials catalanes les acceptin i les observin, perque així s'acabaria l'anarquia esglaiadora que reina dins el camp de les Lletres Catalanes en materia d'ortografia. Nosaltres que hem considerada sempre l'ortografia com una cosa secundaria fins a un cert punt; i que, quant ens tiràrem al mig alsant an els quatre vents de Catalunya la bandera de l'*Obra del Diccionari*, va esser amb el propòsit fet de no admetre cap conflicte mai per qüestions d'ortografia, si bé regoneixent que sempre es un bé per qualsevol literatura, i per lo meteix per la catalana, que tots els qui la conren, observin generalment un meteix sistema ortogràfic, maldement no siga tan perfet com seria de desitjar; per tot això, allà ont una corporació tan respectable com l'*Institut d'Estudis Catalans* acorda i publica un sistema

* T. VII. —Febrer-Mars de 1913. —N. 9.

ortogràfic, nosaltres, sense voler anar a aclarir si es més o menys avengut i escaient, l'acceptam desde ara amb tota llealtat de cor i declaram amb molt de gust que d'avui endavant l'observarem; i, si qualque vegada no l'observam, serà sense fer-ho aposta, perquè ens passarà per malla sense mal fel negún. Pero això sí, també desde ara ens reservam la facultat d'aduir an el seu temps i lloc proves i raons contra qualcuna d'aqueixes *Normes*, sempre que [218] considerem que no acabi de concordar amb els resultats de la ciència llingüística i que procedesca la seua modificació pel bé de la llengua. Ara lo que també hem de fer avinent que, si mai venia aquest cas de nosaltres impugnar cap de les *Normes Ortogràfiques de l'Institut*, tot impugnant-la, l'observariem indefectiblement fins i tant que l'*Institut* hagués acordada i publicada tal modificació. De manera que per patriotisme i per amor a la llengua catalana feim el sacrifici d'una bona part de les nostres conviccions ortogràfiques, i aconsellam i pregam a tots els nostres amics que facen lo meteix que nosaltres, que sacrificuin les seues amors, aficions i conviccions ortogràfiques pel bé major de la concòrdia i de la uniformitat i de la dignificació de la nostra estimadíssima llengua catalana, que no es duptós que farà mes bon paper devant propis i molt més encara devant estranys, si tots l'escrivim d'una meteixa manera i no siga la seua ortografia tants de caps tants de barrets. I sobre tot, demostrem pràcticament que som qualque cosa més que un poble de mal-sofrits, esquitarells, baralladiços i desavenguts que no estam a pler en no gatinyar-mos i llevar-mos la pell uns amb altres. Per això llamentam amb tota la nostra ànima que, en mig de la general acceptació que ha merescuda per tot arreu les *Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans*, com mai hauríem cregut que l'obtinguessen, hi haja haguda d'haver la nota discordant de dos confreres nostres tan dignes, benemèrits, respectables i benvolguts com *La Gazeta Montanyesa* de Vic i *La Costa de Llevant*, que se son alsats a combatre aqueixes *Normes* amb un to i unes formes que nosaltres en cap manera porem alabar. Comprenem perfectament que n'hi haja d'aqueixes *Normes* que no

agradin an aquest i an aquest altre. Nosaltres encara no hem dit que ens agradin totes; lo que sí deim que totes, absolutament totes, tenen prou fonament per que qualsevol les pugui acceptar sense gens de por de fer cap mal terç a la nostra llengua. Nosaltres comprendríem que qualcú se fos alsat a posar til·les an aqueixes *Normes* per millorar-les, per recolar-les, per refilar-les, per que responguessen més feelment a l'ideal de tots. Lo que no comprenem ni ens explicam satisfactoriament es lo que han fet aqueis dos confreres esmentats, que, enlloc d'aduir proves veres, raons sòlides i arguments llegítims, que haurien pogut servir per il·lustrar i orientar l'*Institut* [219] meteix, que no creim que abrigui la pretensió de sebre-ho tot ni d'esser infal·lible, i que estam segurs de que, lluny de tenir per irreformables aqueixes *Normes*, amb el temps les anirà modificant, millorant i completant, segons ensenyi l'experiencia i demani la ciencia llingüística que's vaja fent; no han fet casi res d'això aquells dos confreres, sino que casi bé no son sortits de censures vagues i a l'aire, de raons foradades, de proves que no pertoquen, de grollers paralogismes, de verbes insustancials. En tot quant han dit contra les *Normes*, hi ha brillat per llur ausencia l'amor i l'interés per la llengua; casi només hi ha tret el cap i coetjat la passió i la betzerria. Altra cosa haviem d'esperar de l'il·lustració i patriotisme de tan bons confreres.

Més avall posam aqueixes bones de *Normes*, perque volem que constin dins la col·lecció del BOLLETÍ, que bé s'ho mereixen; i derrera elles, en posam unes quantes més que volem proposar an els balears, tant els qui conren literariament el català que's parla an aquestes illes com els qui per motius d'oportunisme, fundat en raó, empren dins llurs escrits les formes dialectals casolanes, tan gentils, suggestives i escaients. Ho farem així per lo quant l'*Institut* no ha considerat del cas devallar an aqueixes particularitats.

Revista de Revistes (219-223)

Butlletín du Glossaire de la Suisse Romande. N'hem rebuts de l'any 1912 els nombres 1-2 i 3. el nombre 1-2 l'umpl un admirable estudi del gran romanista i amic nostre estimadíssim Dr. Jaume Jud sobre *Les noms des poissons du lac Léman*, aont l'autor patentitza una volta més els seus pregons coneixements de totes les llengues romàniques. Son una delícia tots els estudis d'aqueix excels filòleg. —El nombre 3 l'umplen dos estudis: un del Dr. E. Muret, *Effets de la liaison de consonnes initiales avec s final, observés dans quelques noms de lieu valaisans*; i l'altre del Dr. Gauchat, amic nostre estimadíssim també, sobre *Etymologies: bǣrnā, 2 dèsuvi, 3 tyoupèr*. Aqueix estudi resulta igualment admirable, es alló de que els àngels hi canten. —Aquest *Bulletin* surt quatre voltes en l'any. [220]

Revue i Bulletin de Dialectologie Romane. El darrer nombre d'aqueixes dues publicacions que hem rebut es el corresponent a maig-juny de 1912. La *Revue* du tres estudis: un de M. L. Wagner, *Das Sardische im Romanischen Etymologischen Wörterbuch von Meyer-Lübke* (el sart dins el diccionari etimològic romànic de Meyer-Lübke); dins l'estudi del Dr. Wagner hi ha prou que espigolar per l'OBRA DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA. L'altre estudi es de K. Göhri, *Die Ausdrücke für Blitz und Donner im Galloromanischen* (els mots per expressar el llamp i el tro en gal·lo-romànic); es un estudi curiosíssim en curs de publicació. I finalment hi ha del Mestre Salvioni, el gran dialectòleg italià, unes *Postille italiane e ladine al «Vocabolario etimologico romanzo»*, les quals interessan ferm també a la nostra OBRA.

El *Bulletin* du una munió de notes bibliogràfiques d'obres de filologia romanista, que demostren el gran moviment que aqueixa ciencia ha obtengut dins casi totes les nacions civilitzades. Citarem el nom d'aqueixes obres i de llurs autors: L. Roudet, *Éléments de phonétique générale*. —A. Grégoire, *Les machines parlantes et la Dialectologie*. —A.

Grégoire, *Influence des consonnes occlusives sur la durée des syllabes précédents*. —E. Monaci, *Carte basso-latine della Spagna e de Portogallo*. —H. Martin, *Notes on the syntax of the latin inscriptions found (trobades) in Spain*. —R. Rübel, *Über den Gebrauch von DEBERE und den Ausdruck der Notwendigkeit in Romanischen* (sobre l'ús de *debere* i l'expressió de la necessitat en romànic). —O. J. Tallgren, *Glanures catalanes et hispano-romanes*. —L. A. Rostagno, *Note d'Etimologia Italiana*; id., *Nuovi Saggi d'Etimologia Italiana*. —C. L. Gentile, *Frasario piemontese-italiano*. —F. Babudri, *Appunti lessicali sulla parlata della campagna Istriana*. —L. A. Portogano, *Stornelli e Rispetti toscani*. —De Beaurepaire-Froment, *Bibliographie des chants populaires français*. —M. Klinghardt und H. Fourmestraux, *Französische Intonationsübungen* (exercicis d'entonació francesa). —Th. Roth, *Die Völkernamen in ihrer Entwicklung zu Gattungsnamen im Französischen* (els noms de pobles que en llur desplegament tornen noms genèrics). —A. J. Verrier, *Etymologies de noms de plantes et de termes de botanique*. —Bebernitz, *Neubildungen und Neuerscheinungen der französischen Sprache* (noves formacions i nous fenòmens de la llengua francesa). —I. J. Marichal, *Die Mundart von Gueuzaine-Weismes* (el llenguatge parlat a Gueuzaine, llogaret de Weismes-Wal·lònia prusiana). —K. Fester, *Satzphonetik im Wallonischen Dialekt Malmedys* (fonètica de la frase en dialechte wal·lònic de Malmedy). —L. Beizard, *Étude sur l'origine des noms de lieux habités du Maine*. —J. de Reichberg, [221] *Lègendes vosgiennes*. —L. Odin, *Glossaire du patois de Blonay*. —E. Tappolet, *Le regain (brostada) et la pâture d'automne dans les patois romands*. —Berriat Saint-Prix, *Las Vendegnas de Laborieux l'aîné, d'après le manuscrit de l'abbé Taillander* (un estudi interessant del dialecte de Clermont devers mitjàn segle XVII). —F. Delzangles, *Chants populaires d'Auvergne*. —U. Pellis, *elementi germanici*; id., *Appunti etimologici*; id., *L'epitesi nel friulano*; id., *Bricciole etimologiche*; id., *Il Sonciaco*. —G. Rittwagen, *De filología hispano-arabiga*. —J. López Barrera, *Estudios de Semántica Regional*. —G. W.

Umpfrey, *The Aragonese Dialect*. —S. A. Garrote, *El dialecto vulgar leonés hablado en Maragatería y Tierra de Astorga*.

Posa, ademés, una crònica de la *Sociedad Internacional de Dialectología Romànica*, unes quantes *noves* de romanisme, una lleugera polèmica sobre estudis de dialectes italians, i acaba una extensa *bibliografía romànica*, això es, la llista dels estudis publicats darrerament sobre totes les llengües neolatines amb llurs dialectes. Referent an el domini català i a la nostra llengua cita trenta dos estudis, entre ells quatre de nostres.

Zeitschrift für Romanische Philologie, revista fundada del Dr. Gustau Gröber i continuada del deixeble d'aquest, Dr. Ernest Hoepffner, professor de l'Universitat de Jena. Surt cada dos mesos, i ja se troba a l'any XXXVII de la seua publicació formant cada any un tom de prop de vuitcentes planes. El nombre darrer comença el tom XXXVII i sortí dia 30 de janer, y du tots aqueis estudis, prou interessants: G. D. de Geronimo, *Di alcuni codici e stampe di antiche rime messi assieme nel secolo XVI*. —J. Reinhold, *Karleto* (cançó de gesta o poema en vell francès sobre Carlemany). Walter Benary, *Hervie von Metz und die Sage vom dankbaren Toten* (Hervis de Metz [un antic rondaller] i el Mort agraït [rondalla], que se conta a Mallorca baix del nom *Es Port de sa Cibolla blanca*, i la tenim dins el nostre *Aplec de Rondalles Mallorquines*, T. II, p. 65-84). —Joh. Koštiál, *Friaulische* (de la llengua de Friul, neolatina) *Etymologien*. —G. Bertoni, *Su qualche passo dell'antico lapidario francese di Ami o Amis* (de la darrería del segle XIV o primería del XV). —Bibliografíes: a) de Sextil Puscariu sobre el *Diccionari Etimològic Romànic* de Meyer-Lübke en curs de publicació; b) i Albert Stimming sobre la *Vida d'Eustaqüi* en vell francès, treta del manuscrit fr. 1374 de la Biblioteca Nacional de París, publicat per primera vegada amb una introducció i observacions i glossari an el text llatí de *Acta Sanctorum* i de la *Bibliotheca Casinensis*, obra d'Andreu C. Ott., tiratge apart de *Romanische Forschungen*. —E. H. *Neuerscheinungen* (publicacions noves). [222]

Revue de Phonétique, publiée par l'Abbé Rousselot et Hubert Pernot. Surt quatre vegades en l'any a París. El darrer fascicle que n'hem rebut es el 3r de 1912, i conté aquests estudis: *Contribution à l'étude des intonations serbes (avec 2. fig.)* par Miloche Ivcovitch [el coneguèrem a París com a deixeble del P. Rousselot i concorrent an el *Laboratori de Fonètica Experimental* del Col·legi de França]. — *Comparaison du phonographe et du petit tambour (avec 4 fig.)* par J. Chlumsky [un professor boemi que s'ha passats nou o deu anys a París, estudiant fonètica experimental amb el P. Rousselot, del qual era *Ajudant* en dit *Laboratori*, quant nosaltres hi concorriem entany, i quedàrem agraïdíssims a les moltes d'atencions que aqueix doctor ens dispensà]. — *Essai de mesure des sons et syllabes tchèques dans le discours (avec 8 fig.)* par J. Chlumsky. — *Dictionnaire de la prononciation française (suite) (avec 9 fig.)* par l'abbé Rousselot. — *Tableau sommaire des sons du français* par Marguerite de Saint-Genès.

Revue Catalane, organe de la *Société d'Études Catalanes* de Perpinyà. El nombre darrer, corresponent a janer d'enguany, posa: a) l'estat econòmic de la *Société*; b) la llista dels *Membres* de la mateixa; c) la mort d'en Gustau Cazes, rossellonès benemèrit; d) una nota sobre els poemes francesos del poeta rossellonès En Romà Thomas; e) una notícia de que han fet *Officier de l'Academie* el nostre amic benvolgut i zelós col·laborador En Juli Delpont; f) una poesia *Lo Temps de l'Ermità de Cabrenç*; g) un extracte de la conferència que En Joan Amade, rossellonès i professor de l'Universitat de Montpeller, donà a Perpinyà sobre *l'âme roussillonnaise*, durant la qual se cantà *Lo Cant del Vallespir*, lletra de N'Amade i solfa del mestre Adeodat de Sévérac, que també ha posat en música un altre poemeta de N'Amade, *La Festa dels Avis*; h) consigna diferents premis que la *Société Agricole* etc. concedí per obres en català a diferents escriptors, entre altres, Mn. Blazy de Ribesaltes, amic i col·laborador nostre; i) fa constar la declaració colectiva d'un boldró de professors d'instrucció primària de que es una gran cosa servir-se del català dins les escoles del Rosselló per ensenyar les altres llengües; j)

resumeix una calenta defensa de la llengua catalana qu'un escriptor rossellonès, molt estimat an aquella regió, Mr. I. Sudria ha feta amb raons ben sòlides i afuades; k) un bell enfilall de cançons populars que se canten ballant en les festes majors rosselloneses i que s'anomenen remenadilles; l) un raig de *catalanismes* que els nois rossellonesos que no saben gaire llur llengua oficial, amollen a balquena quant les fan parlar en francès; ll) un inventari del castell de Nyer, escrit [223] l'any 1698: es interessantíssim desde el punt de vista de la lexicologia catalana, i tot una mina de mots catalans. Que'n publiqui molts d'inventaris així la *Revue Catalane* de Perpinyà.

Bibliografia Literaria (223-225)

(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

Sheridan | Les Males llengües | comedia en cinc actes—Traducció de J. Ferrer i J. Fabré | L'Avenç | Barcelona.

Aquesta obra del famós dramaturg anglès del segle XVIII apareix habilitment posada en català, sense pèrdua del seu caràcter; i guanya pel gust actual amb la supressió de parlaments massa difusos, lo qual li dona moviment més aixerit i més vivesa de diàleg.

El llenguatge de la versió es un general correcte: per lo meteix hi desdiuen alguns castellanismes, com *sombra* i *demasia*, que son fàcils de corretgir.

La lliçó qui's desprén d'aqueixa comedia es noblement moralitzadora, per més que hi figurin personatges ben immorals.

Dins un petit volum de 244 pàgines ofereix el conegut lusòfil Sr. Ribera i Rovira un retaule complet de tota la literatura portuguesa. Les influències estrangeres, les escoles diverses i la correlativa importància dels autors, tot s'hi troba ben esposat ab força d'erudició, que per sa mateixa abundància produeix tal volta un efecte de compendi atropellat. Així aquest llibre's manifesta com un resum de la gran història de la literatura portuguesa, deguda al famós Theófil Braga. I certament s'hi manifesta, no sols per la plenitud i domini de la mateixa, sino també per l'esperit tendenciós que s'hi descobreix. Els judicis, exactes i ben enfocats desde'l punt de vista literari, no poden ésser-ho igualment desde'l punt de vista de l'ortodòxia, suposat el racionalisme positivista del mestre, conegut deixeble de Comte i de Littré. L'obra, per tant, té un esperit que no podem admetre.

Més dins el seu criteri heterodoxe, encara hi trobam conceptes qu'impliquen absurdes contradiccions. Així, per exemple, sobre'ls orígens del teatre portuguès, se diu de Gil Vicente: «Era un *racionalista*, essent pels seus *Autos* i *dintre l'ortodòxia*, un dels precursors de la Reforma.» Parlant de Guerra Junqueiro, entre'ls poetes contemporanis, escriu En Ribera:.. «una espècie de *tolstoianisme*, barrejat amb el *panteisme cristià* (!) d'un St. Francesc d'Assís...» i Còm si tenia res que veure amb el *panteisme* aquella tendresa seràfica amb que Sant Francesc abraçava germanivoltament totes les criatures! Tanta es la confusió de nocions reinant al dia d'avui, que ja no cal estranyar-se de res. [224]

L'obra del Sr. Ribera i Rovira resulta una ràpida excursió a lo llarg de tota la producció de Portugal i per les varietats més distintes de la mateixa, conforme ho indica aquesta taula de capítols: La Poesia, la Filosofia, el Feminisme, l'Economia, la Novel·la, el Teatre, l'Història, la Ciència, la Pedagogia, el Periodisme, la Filologia, la Crítica i l'Oratoria. La plenitud d'informació s'hi troba més desigual en lo relatiu als autors contemporanis, fins al punt de no citar-s'hi cap obra de Th. Braga, ab tot i

fer-ne un elogi suprem. De totes maneres aquesta obra fa conèixer a Catalunya una gran literatura germana, rica de noms memorables i d'esplèndides produccions, malgrat d'això tan ignorada aquí del meteixos literats.

Pere Corominas | Les hores d'amor serenes.

Aquest llibre, magníficament estampat a la tipografia de «l'Avenç», es a manera d'una altra *Vita nuova* en que un esperit intens i reflexiu, però no tan alt poeta com el Dant, refereix l'història del seu amor en forma alternada de prosa i vers. El fons de sentiment es un espiritualisme làic, no exempt de dignitat, elevació i delicadesa. No es l'amor cristià, però es un amor que conserva moltes notes del cristianisme, malgrat l'intent del qui s'en confessa emancipat. Tan cert es que l'home modern, per més que vulla fer-se independent i fins contrari de l'ideal cristià, participa forçosament de ses influències per una o altra banda. —A diferència de la *Vita Nuova*, *Les hores d'amor serenes* no acaben en dol, sino en vida conjugal i honest idil·li, llegendant així el títol de l'obra.

L'autor se mostra estilista poderós i elegant, però no tan hàbil versificador, si no es que les irregularitats del vers son voluntàries llibertats modernistes.

Malalties del bestiar | M. Rossell i Vilà | L'Avenç | Barcelona | 1911.

Entre les obres científiques que ja comencen a publicarse en català, mereix singular menció aquesta, per lo correcta d'estil i de llenguatge i per lo ben presentada tipogràficament. L'autor, que es Inspector d'Higiene pecuària i de Sanitat veterinària a Puigcerdà, demostra condicions

d'escriptor clar i precís; i el seu llibre, avalorat amb oportunes estampes, serà segurament utilíssim per la pagesia de Catalunya i per tothom qui dins la regió haja de tenir cura d'animals.

Dr. Francisco Montanyà Santamaría | Higiene popular | 1912.

Un altra manual de divulgació científica es aquest llibre qui fou premiat ab medalla de plata en el «Congrés Internacional d'Higiene escolar de Barcelona» aquest any meteix. Va precedit d'un pròlec en castellà firmat pel Dr. Rodríguez Méndez, al qual està dedicada l'obra i d'un prefaci filològic del M. I. Dr. Alcover director del present [225] BOLLETÍ. Es un treball qui's recomana per son sentit pràctic i l'oportuna concisió que el fa més clar i manetjable, sense que hi manqui res de tot quant pot desitjar una familia relativament a normes de bona sanitat i remeys fàcils dels mals més ordinaris i freqüents.

La llengua hi es prou respectada, si s'esceptuen les construccions ab *qual* i *quin* corresponents al castellà *cuyo*.

De totes maneres, el Dr. Montanyà mereix gratitut i encoratgement.

Joaquin Miret i Sans | Vida de | Fray Anselmo Turmeda.

Aquesta monografia, extreta de la *Revue hispanique* (New York. — París. —1912), es sobre manera interessant i rica d'informacions, fins al present no gaire conegudes. Diu la derrera paraula sobre el discutit autor de *La disputa de l'ase* i de la *Divisió del Regne de Mallorques*. D'ara endavant serà impossible no tenirlo per mallorquí i per frare apóstata, mort a Tunis aont encara se mostra el seu sepulcre venerat dels mahometans com un *marabut*, no sols per esser-se convertit a

l'islamisme, sino per haver escrit en llengua aràbiga el llibre titolat: *Present d'un home de lletres per refutar els partidaris de la Creu*. Amb el nom d'Abdallah, conseguí el renegat honors, riqueses i gran influència a la cort d'Abd-al-Aziz i Abou-Abbas. Així consta de la seua autobiografia aràbiga i de notables documents d'Arxiu que'l Sr. Miret i Sans adueix amb l'erudició que li es propia. La figura del desastrat satíric apareix amb el seu cinisme sacríleg i el seu odi encarniçat contra les ordes religioses, però tal volta en distintes frases no tan reprovada com se mereixia.²⁵

Normes ortogràfiques (225-238)

I. Quan l'Institut d'Estudis Catalans va constituir la Secció Filològica, la diversitat de criteris i d'escoles que en la publicació de tota mena de textos catalans s'expressa per les normes ortogràfiques més variades, encara se reflectia en les mateixes publicacions de l'Institut. Cada impremta i cada autor tenia les seves exigències i encara que dues o tres orientacions generals anaven [226] consolidant-se i en part compenetrant-se, no podia preveure's un acord espontani.

La creació de la Secció Filològica d'aquest Institut implicava ja naturalment l'existència d'un centre especialitzat d'estudis que havia d'esdevenir el nucli iniciador dels treballs per a la redacció de normes ortogràfiques comunes a totes les Seccions i per a totes les publicacions de l'Institut, i la Diputació de Barcelona al crear-la li assenyalava entre altres aquesta missió enlairada. Un cop anunciat el pensament va imposar-se per si sol: evidentment era possible, en l'estat present de la producció literària catalana, arribar a la formació de normes ortogràfiques

²⁵ Nota (1) de l'original: En Miret ja publicà l'any 1910 una monografia sobre *La Tomba de Fra Anselm Turmeda*, aont ja donà casi totes aqueixes ferestes noves i clarícies de l'horrenda apostasia del malenat franciscà, de lo qual férem un resum demunt aquest BOLLETÍ (T. VI, p. 79-82), prou espinzellat per que se vés que ja no havia medi de porer duptar de l'apostasia, amb totes les agravants imaginables, de Fra Anselm.

fonamentals que donessin una solució nacionalment acceptable a un nombre de qüestions suficient per a constituir sòlid cos de doctrina.

L'Institut va disposar-se a realitzar aquest treball amb l'intent d'utilitzar-lo en les seves publicacions. El procediment seguit demostra un gran seny, una fe tranquil·la i una ferma perseverància. Elements de les Seccions Històrica i de Ciències s'agregaren als individus de la Secció Filològica per constituir la Ponència ortogràfica, i aquesta, partint del programa de qüestions proposat per un dels seus membres de fa molt temps acreditat an aquesta mena d'estudis, comensà una llarga i acurada deliberació, acabada en la publicació d'un primer projecte, deixat per algú temps a nou estudi dels Ponents. Tres redaccions successives foren el resultat dels nous treballs abans que la Ponència presentés les Normes a la deliberació de l'Institut en ple. Un reglament aprovat a propòsit estableix la forma de les votacions de l'Institut i el temps que haurà de passar de l'una a l'altra.

Les Normes ortogràfiques aquí donades no són totes les que foren posades a deliberació i estudi: són les que després de llargues deliberacions han arribat a obtenir el sufragi favorable dels quatre quints de membres votants de l'Institut. El respecte del seny pregón de la nostra llengua i de la seva tradició literària ha inspirat als membres de l'Institut d'Estudis Catalans els subtils sedaços per on creien que podia passar-ne pura la flor, aixís com la conveniència patriòtica d'afirmar una norma nacional els ha imposat a vegades el sacrifici del propi i personal criteri.

II. En la recerca de motius fonamentals que permetin [227] fixar cada una de les normes ortogràfiques, se troba el català atret per criteris científics diferents i ben sovint contradictoris. Els segles XIII, XIV, XV i XVI van deixar-nos una tradició literària de grafies generalment admeses, que foren gràciosa expressió del seny de la nostra llengua, fàcil i constant en els registres i diplomes cancellerescs, un poc més difícil de collir entre les errades i extravagancies dels escriptors privats. L'origen etimològic de les paraules imposa solucions en la seva transfiguració gràfica d'una força científica indiscutible en la nostra i en les altres llengües romàniques. Una

tendència natural mou l'home d'estudi a deixar marcats a la paraula escrita els valors fonètics dels sons fins allà on la seva expressió resulta possible.

Cap d'aquests criteris, però[,] té una valúia científica prou gran per a imposar-se sempre que's troba en contradicció amb els altres. La tradició literaria no fou sempre constant i quedà compromesa per una admissió servil de formes estranyes en els segles XVII, XVIII i XIX, sense comptar que existeixen lleis vitals d'evolució de les llengües que impedirien avui a qualsevol llengua parlada, l'adopció absoluta de formes ortogràfiques corrents a l'Edat Mitja. L'etimologia no sempre és tant precisa com en els mots que venen del grec o del llatí i fins en aquests no pot autoritzar la restauració de lletres i formes caigudes en desús, rebutjades per la tradició, contraries a lleis fonètiques ben vives. La solució fonètica és força sovint imperfecta per ser molt més gran el nombre de sons que el de lletres per a representar-los, a més a més de ser causa de pertorbació la lluita entre formes fonètiques dialectals contradictories.

Els membres de la Ponència ortogràfica de l'Institut i l'Institut en ple han arribat a un compromís entre aquests criteris igualment científics, resolent-se en cada cas per la solució que més els concordava o pel criteri que amb més força pugnava per sostenir-se adins del sistema que del conjunt anava resultant. No han pogut oblidar que, en la lluita entre diferents formes dialectals, la metròpoli té una gran influència en la formació d'una llengua literaria, hi han menyspreat el valor fonètic de certes regions que distingeixen lletres confoses en la pronunciació de Barcelona. No sempre han pogut ni han cregut haver-se de substraure a consideracions sentimentals que neixen de l'actual lluita en la producció literaria. [228]

III. Per això, al girar els ulls enrera i considerar el camí que hem fet, no podem estar-nos de pensar que en les discussions de l'Institut per la formació d'aquestes normes ortogràfiques s'ha registrat en compendi totes les opinions en lluita que's regiren en l'actual producció literaria de Catalunya.

No sols hi han trobat defensors els diferents criteris, sinó els sistemes més generals fins ara. L'ortografia que posava el seu més alt valor en el respecte de les formes tradicionals, la que va començar per l'instauració de grafies més directament fonètiques i ha anat perfeccionant-se amb la restauració de formes corrents en els nostres clàssics, la més radical que no recula devant de la generalització de signes nous i de la supressió de tota mena de lletres mortes, totes hi han tingut fermes defensors que, reduïdes les diferències tècniques, han sostingut la resistència en aquell ordre de raons sentimentals a on se ve a parar algunes vegades en l'adopció d'una sola ortografia.

I si havent-se escoltat tot i sospesat i discutit, ha arribat l'Institut a un conjunt de solucions harmòniques ¿per què no hauríem d'esperar que servís per a tots els catalans lo que s'ha fet tenint presents tots els criteris i els sistemes generalment coneguts a Catalunya? El que trobi en aquestes normes solucions en contradicció amb el seu pensar, consideri que altres, pensant com ell, s'han trobat devant de raons científiques tant sòlides, que abans de consentir-hi ell ja hi han consentit.

Es indubtable que hi ha en aqueixes normes ortogràfiques un seny que va afirmant-se i consolidant-se per si sol entre mig de la més gran diversitat de formes, desde molt abans de crear-se l'Institut, com subsistirà i se consolidarà més encara d'aquí endavant. ¿Per què havia d'oposar-se ningú que bon català sigui a l'interès vital de la nostra llengua de vestir-se amb formes consagrades i definitives? L'incoherència i la diversitat de normes ortogràfiques col·loca avui la llengua catalana en condicions d'inferioritat per a triomfar en la concurrència amb les altres llengües romàniques.

Posem-nos tots a escriure el català amb la mateixa ortografia, i haurem augmentat en una mida quasi bé incommensurable l'escassa facilitat que avui té el poble per a apropiar-se'n la seva expressió literària. ¿Què val davant d'això l'escrúpol d'un criteri filològic, que aixís com aixís [229] ja fou tingut en compte? Ningú podrà considerar-se en perdua a l'abandonar les pobres personals originalitats per adoptar la pompa

escrita d'una llengua igualment usada per tots els pobles de llengua catalana.

1. No s'escriurà amb *a* sinó amb *e* la terminació del plural dels noms en *-a* i les terminacions verbals en *-s*, *-n*, *-m* i *-u* d'aquells temps en què la tercera persona del singular acaba en *-a*; així, tot escrivint-se *taula*, *forca*, *formiga*, *força*, *teorema*, etc., amb *a*, s'escriurà, en el plural, *taules*, *forques*, *formigues*, *forces*, *teoremes*, etc., amb *e*; tot escrivint-se *pensa*, *trenca*, *prega*, *siga*, etc., amb *a*, s'escriurà *penses*, *pensen*, *trenques*, *trenquen*, *pregues*, *sigues*, *siguen*, etc., amb *e*; tot escrivint-se *pensava*, *dormia*, *faría*, etc., amb *a*, s'escriurà *pensaves*, *pensaven*, *pensàvem*, *pensàveu*, *dormies*, *dormien*, *dormíem*, *dormíeu*, *faríes*, *faríen*, *faríem*, *faríeu*, etc., amb *e*.

2. S'escriurà *g* i no *j* davant de *e*, *i*. Ex. *gendre*, *geniva*, *geografia*, *gerani*, *ginebreda*, *girafa*, *marge*, *ingenu*, *gastralgia*, *sacrilegi*, *menges*, *mengívol* (en què la lletra *g* representa el mateix sò que la lletra *j* en *jaspi*, *jove*, *jura*, *gorja*, *menja*, *menjoteja*); —*aventatge*, *metge*, *rellotge*, *viatgen*, *viatgin* (en què les lletres *tg* representen el mateix sò que les lletres *tj* en *lletja*, *lletjor*, *viatja*, *viatjar*). Excepció. S'escriurà *j* davant de *e*: en els mots *jerarquía*, *jeroglífic*, *jeure* (forma secundària de *jaure*), *majestat*, en els nexes *-jecc-* i *-ject-*. (Ex.: *objecció*, *projecció*, *abjecte*, *adjectiu*, *conjectura*, *injectar*, *trajectoria*) i en alguns noms propis com *Jesús*, *Jerusalem*, *Jeremíes*, *Jeroni*.

3. Dins l'ortografia catalana, trobem usades: I. Una *h* etimològica, *h* que correspon a una *h* llatina o a un esperit aspre grec. Ex.: *home*, *hipòtesi*; II. Una *h* signe rememoratiu d'una consonant desapareguda. Ex.: *rihent* (de *ridendo*), *rahó* (de *rationem*); III. Una *h* mer signe de pronúncia dissil·làbica. Ex.: *atribuhir* (llat. *attribuere*), *llehó* (llat. *leonem*); i IV. Una *h* sense cap valor fònic ni etimològic, escrita darrera de tota *c* final. Ex.: *amich* (lat. *amicus*).

D'aquestes quatre *hh*, continuarà usant-se la primera, la *h* etimològica; però se suprimiran les altres tres (ja de fet suprimides per un gran nombre d'escriptors); així, no s'escriurà *crehença*, *rahó*, *atihar*,

etcètera, sinó *creença*, *raó*, *atiar*, etc., ni *atribuhir*, *influheix*, etc., sinó *atribuir*, *influeix*, etc., ni *amich*, *arch*, *gràfic[h]*, etc., sinó *amic*, *arc*, *gràfic*, etc.; però s'escriurà: *hàbil*, *habitar*, *haver*, *heretar*, *heroic*, *historia*, [230] *hivern*, *home*, *holocaust*, *hora*, *hostal*, *hospital*, *hoste*, *humà*, *humil*, *ahir* (lat. *heri*), *adherencia*, *inherent*, *inhumà*, *cohesió*, *exhalar*, *exhumar*, *inexhaurible*, *prohibir*, *vehement*, *vehícol*, així com *harmònic*, *inharmònic*, *hèlix*, *antehèlix*, *hemicicle*, *heterogeni*, *hexàmetre*, *hidrogen*, *higròmetre*, *hipertrofia*, *hipotètic*, *homología*, *horitzó*, etc., etc. —S'escriurà, però, *Espanya* (llat. *Hispania*), *oroneta* (de *hirundo*), *ordi* (de *hordeum*), *eura* (de *hedera*), mots que, ja d'antic, tothom escriu sense *h*.

4. Els nexes greco-llatins *ph*, *th*, *ch* i *rh* seràn reemplaçats (com ja és costum de fer-ho) per *f*, *t*, *c* o *qu* i *r*: així, no s'escriurà *philosophía*, *theorema*, *chòlera*, *chiròpter*, *rhethòrica*, etc., sinó *filosofía*, *còlera*, *quiròpter*, *retòrica*, etc. S'exceptuaràn solament els mots com *chor* (del grec *Xopos*), diferenciat així gràficament de *cor* (llat. *cor*).

Anàlogament, la *υ* grega, no serà transcrita per *y* sinó per *i*; així, no s'escriurà *systema*, *ethylic*, *rhythme*, etc., sinó *sistema*, *etílic*, *ritme*.

5. La *i* asil·làbica darrera de vocal no s'escriurà *y* sinó *i*. Ex.: *aire*, *daina*, *raima*, *empaïtar*, *escaïrar*, *remei*, *rei*, *reina*, *meitat*, *noi*, *almoïna*, *boirós*, *avui*, *cuïna*, *cuiraga*, *buidar*; *creia*, *duia*, *noia*, *remeïar*, *baïoneta*, *joiós*.

Quant una *i* àtona precedida de vocal no és asil·làbica o una *i* tònica no accentuada gràficament va darrera d'una vocal, l'absència del diftong s'indicarà escrivint una dièresi sobre la *i*. Ex.: *reïna*, *reïnós*, *raïmet*, *raïm*, *heroïna*, *reïx*, *menyspreï*. Excepcions. No s'escriurà *ï* sinó *i*: I. Dins les terminacions *-ible*, *-isme*, *-ista*, *-itat*. Ex.: *increïble*, *egoïsme*, *panteïsta*, *tenuïtat*; II. Dins les terminacions dels verbs pertanyents a la tercera conjugació. Exemple: *agraïr*, *influir*, *influiré*, *influiría*, *obeïm*, *obeïu*, *constituït*, *constituïda*; III. Darrera dels prefixes *co-* i *re-*. Ex.: *coïncidir*, *reïmpressió*. Però *reïx*, *reïxi*; IV. Darrera d'una vocal que porti un accent gràfic. Ex.: *continúï*, *estudíï*.

6. La partícula copulativa provinent de la conjunció llatina *et*, que els antics escrivien normalment *e* (*jo e tu*), serà escrita *i* (*jo i tu*), no *y* (*jo y tu*).

7. S'escriurà amb *l* doble (pronunciada *l+l*), no sols els mots com *ca-rre-tel-la*, *pot-xi-nel-li*, en els quals encara sol pronunciar-se el dit *sò*, sinó en tots els mots erudits que en llatí presenten *ll* (o en grec *λλ*), — mots en els quals la transcripció tradicional catalana *ll* (pron. *l+l*) sol [231] trobar-se reemplaçada per la transcripció castellana *l* senzilla; — tals són, entre altres, *allegoria*, *alliteració*, *allocució*, *allotròpic*, *allucinar*, *alludir*, *apellar*, *bellicós*, *cancellar*, *capillar*, *cavillació*, *cèl·lula*, *circumvallació*, *collaborar*, *collapsus*, *collateral*, *collació*, *collecta*, *collega*, *collegi*, *collisió*, *collocar*, *colloqui*, *constellació*, *cristal·lografia*, *destillar*, *el·lipse*, *emollient*, *equipollent*, *excellent*, *expellir*, *fil·loxera*, *fal·gellació*, *follícol*, *gal·licisme*, *idilli*, *illegal*, *il·legítim*, *illès*, *il·lícit*, *il·limitat*, *il·luminar*, *il·lusió*, *il·lustre*, *impellir*, *instal·lació*, *intelligent*, *libèl·lula*, *malleable*, *max·llar*, *melliflu*, *metallúrgia*, *mil·lèsim*, *nullitat*, *oscillar*, *palladi*, *palliatiu*, *Pallas*, *palli*, *parallel*, *parallaxe*, *pollen*, *Pòllux*, *pullular*, *pus·llànim*, *rebellió*, *repellir*, *satèl·lit*, *sibilla*, *síl·laba*, *sillepsi*, *sil·logisme*, *sol·licitar*, *vacillar*, *velleïtat*.

Però mentre no es convengui a representar la *l* palatal altrament que amb el símbol *ll* (Ex.: *aquella*, *aixel·la*, *sella*), la *l* doble serà escrita intercalant un punt alçat entre les dues *l*; *car·retel·la*, *pot·xinel·li*, *col·legi*, *intel·ligència*, etc.

8. *M* i *n* interiors davant de consonant:

Davant de *b*, *p* i *m*. S'escriurà constantment *m*. Ex.: *ambre*, *tomba*, *ombra*, *combustible*, *embenar*, *im·bibició*, *ample*, *pàmpol*, *rompre*, *compadir*, *emparar*, *em·plujat*, *impunit*, *im·piadós*, *commoure*, *commensurable*, *commutar*, *em·malaltir*, *emmagatzemar*, *em·mirallar*, *immens*, *immortal*, *immediat*, *im·mersió*, *im·miscible*, *imminent*.

Davant de *f*: s'escriurà per regla general *m*. Ex.: *cà·mfora*, *à·mfora*, *è·mfasi*, *lim·fa*, *tri·omf*, *am·fibi*, *am·fiteatre*, *sim·fonía*, *em·fàtic*. Excepció: els prefixes *con-*, *en-* i *in-* (que canvien la *n* en *m* davant de *b*, *p* i *m*)

conserven la *n* davant de *f*: *confegir, confessar, confiar, confondre, confraria, enfebrat, enfeinat, enfortir, enfosquir, enforçar, enfredorir-se* (però *emfàtic, emfisema, emfragma*), *inflar, infant, infinit, influent*, així com *infern, inferior*.

S'escriurà constantment amb *m* el prefixe *circum-*, qualsevol que sigui la consonant següent. Ex.: *circumpolar, circumvolació, circumferencia, circumstancia*.

Davant de *n*: s'escriurà *n* o *m* (no *mp*) d'acord amb la pronunciació. Ex.: *ennuvolar-se, ennegrir, connivencia, innecessari, innovació, innat, condemna, indemne, solemnial, amnistia, columna, damnació*.

Davant de *c* i *t*: s'escriurà *mp* en els mots presos del llatí els quals presenten en aquesta llengua el nexa *mpt*. Ex.: *exempció, redempció, assumpció, consumpció, presumpció, exempte, prompte, redemptor, peremptori, sumptuós*, [232] *presumptuós, consumptiu, contemptible*, així com *temptar* i *compte, comptar* (en francès *conter*). —En els altres casos, s'escriurà *n*: *tancar, encarir, encès, encercar, concepte, content, enterbolir, interior, empenta, etc., etc.* Excepció: *comte* (cast. *conde*), *femta, impremta*.

Davant de les altres consonants: s'escriurà *n*. Ex.: *venda, endolcir, sangonós, engolir, diumenge, engelosir, gínjol, conjurar, enlairar, enllestir, conquilla, enquesta, enraonar, consirós, ensuperbir, enveja, envellir, canvi, minvar, enzima*. Excepcions: *premsa, Samsó, somriure, tramvia*.

Noteu: *setmana* (no *semmana*), *cotna* (no *conna*), *sagna* (no *sangna*).

9. Preposició provinent de *apud*: *ab* i, amb l'adjunció d'una nasal, *amb*; la primera forma (*ab*), empleada sistemàticament pels autors antics (que escrivien també normalment *abdos* per *ambdos*, de *ambi* + *duos*) i, fins fa poc, d'ús general dins el llenguatge escrit; la segona (*amb*), gaudint, dins el domini llingüístic català, d'una extensió incomparablement més gran que *ab* i l'única empleada en la pronunciació normal de Barcelona:

S'escriurà *amb*, evitant-se així un divorci no prou justificat entre la llengua escrita i la parlada.

10. S'usarà *q* i no *c* davant de *u* asil·làbica, la qual s'escriurà amb dièresi (ü) davant de *e* i de *i*, i sense davant de *a* i de *o*. Ex.: *quatre, quan, quant, qual, quart, quadrilàter, qualitatiu, aquàtic, aquós, equador, obliqua, iniqua, qüestió, eqüestre, freqüent, conseqüència, eloqüència, delinqüent, deliquéscent, obliquïtat, quota, aliquota, quocient, quotidià*; però *cueta, cuaça, cuota*, derivats de *cua* (trisíl·labs), *evacuar, vacuitat*, de *vacuus* (tetrasíl·labs), *perspicuitat, innocuitat*, de *perspicuus, nocuus* (pentasíl·labs).

11. Dins les paraules erudites s'escriurà rigurosament *s* o *ss* segons que el llatí presenti *s* o *ss* (o el grec σ o $\sigma\sigma$). Ex.: *adhesió* (no *adhessió*), *apoteosi, asil, basílica, centesimal, cohesió, conclusió, corrosió, difusió, eclesiàstic, entusiasme, episodi, exclusió, explosió, icsaedre, infinitesimal, lesió, misàntrop, museu, nasal, prosèlit, residu; admissió* (no *admisió*), *agressió, abscissa, antecessor, assidu, colossal, dissolut, impressió, premissa, pressió, vicissitud*.

El prefixe *trans-* no serà mai escrit *tranz-*; així, *transacció, intransigent, no tranzacció, intranzigent*. [233]

12. El *sò* de *s* sorda, que, seguint un criteri alhora etimològic i tradicional, tothom convé a representar per *c* davant de *e*, *i*, en mots com *cent* (de *Centum*), *vèncer* (de *vinCere*), *essència* (de *essenTia*), s'escriurà anàlogament amb *ç* i no amb *s* (o *ss*) en fi de dicció o davant de *a*, *o*, *u*, en mots com *dolç* (de *dulCis*), *venç* (de *vinCit*), *aparença* (de *apparenTia*), *faça* (de *faCiat*).

Ex.: *dolç* (*dolços, dolça, dolces, endolcir, dulcificar*), *calç, la falç, eficaç* (*eficaços, eficacia*), *feliç* (*feliços, felicitat*), *atroç, vivaç, precoç*

glaç (*glaçar, glacial*), *braç* (*braços, abraçar, bracet*), *llaç* (*enllaçar*), *faç* (*facial*), *lluç, balança* (*balancejar*), *França* (*francès*), *solaç* (*solacívol*), *comerç* (*comercial*), *calçar* (*encalçar, descalç*), *pàniç, pedriç* i altres derivats en *-iç, vincladiç, enyoradiç* i altres derivats en *-diç, venediça,*

bellugadiça i altres derivats en *-diça*, *canemaç*, *bonaç* i altres derivats en *-aç*, *açò* (*ecce hoc*).

esperança, (*esperançar*), *venjança*, *assegurança* i altres derivats en *-ança*, *temença*, *parença* (*aparençar*, *parencer*), *coneixença* i altres derivats en *-ença*, *escurçar*, *avençar*, *alçar*, *cançó*, *llançol*, *començar*, *endreçar*, *destroçar*, *març*, *força*, *terç* (*terça*, *tercer*).

S'admet, però, la substitució de la *ç* tradicional per *s* o *ss* en els mots presos de l'àrab, en els quals ja d'antic es noten freqüents vacil·lacions entre *ç* i *s*; tals són, entre altres, *safrà*, *sucre*, *sabata*, *safata*, *Saragossa*, *assotar*, *arròs*.

Noteu: als mots que cal escriure amb *ç* corresponen mots castellans amb *c* o *z* i mots italians amb *c*, *ci*, *cci* o *z*, *zz*: *dolç* cast. *dulce* it. *dolce*; *calç* it. *calce*; *falç* cast. *hoz* it. *falce*; *eficaç* cast. *eficaz* it. *efficace*; *atroç* cast. *atroz* it. *atroce*; *feliç* cast. *feliz* it. *felice*; *glaç* it. *ghiaccio*; *braç* cast. *brazo* it. *braccio*; *llaç* cast. *lazo* it. *laccio*; *balança* cast. *balanza* it. *bilancia*; *calçar* cast. *calzar* it. *calzare*; *comerç* cast. *comercio* it. *commercio*; *començar* cast. *comenzar* it. *cominciare*; *esperança* cast. *esperanza* it. *speranza*; *cançó* cast. *canción* it. *canzone*; *força* cast. *fuerza*; *març* cast. *marzo* it. *marzo*; *endreçar* cast. *enderezar* it. *indirizzare*, etc. Però la regla segons la qual s'escriuria *ç* quant el castellà escriu *z*, presenta un nombre considerable d'excepcions degut, d'una part, al fet de rebutjar-se la *ç* en els mots d'origen àrab (*sucre*) i, d'altra part, al fet de presentar el castellà en alguns mots *z* corresponent a una *s* llatina (*zozobra*): *azafrán* *safrà*, *azúcar* *sucre*, *azufre* *sofre*, *azote* *assot*, *zozobra* *sotsobre*, *zafiro* *safir*, *mezclar* *mesclar*. [234]

Com a resultat d'aquesta Norma, no caldrà mai escriure *ç* davant de consonant ni en principi de paraula, llevat en el pronom *ço* (forma abreujada de *açó*) i en l'adverbi *ça*.

13. Se conservarà la lletra *x* (pronunciada *cs*, *c* o *gz*) dins els mots erudits que en llatí presenten *x* (o en grec *ξ*). exemples de *x* pron. *cs*: *convexe*, *perplexe*, *fixe*, *prolix*, *ortodoxe*, *paradoxa*, *lux*, *lèxic*, *òxid*, *asfíxia*, *crucifix*, *tòrax*, *índex*, *vèrtex*, *apèndix*, *apoplexía*, *conexió*,

axioma, Alexandre, relaxar, flexió, mixte, text, juxtaposició, contextura, excloure, excusar, expansió, exterminar, extinció, extracció, extraordinari. Exemples de *x* pron. *c*: *excedir, excel·lent, excèntric, excessiu, excitar.* Exemples de *x* pron. *gz*: *exacte, exagerar, examen, execrar, executor, exemple, exercir, exigir, exigu, existir, exuberant, exhalar, exhibir, exhortar, exhumar, inexhaurible, hexàmetre, hexagon.* —Noteu: no s'escriurà *x* sinó *s* dins els mots següents, sovint escrits erroniamment amb *x*: *estendre* (fr. *étendre*) i *estrany* (fr. *étrange*) que són mots populars (com *escabellar, escurçar, escaure*, etc.), i *espontani* (fr. *spontané*), *escèptic* (fr. *sceptique*), que en llatí no tenen *x* sinó *s* (*spontaneus, scepticus*).

El sò de *x* palatal, se representarà per *x* en general i per *ix* darrera de *a*, *e*, *o* o *u* que no formi part d'un diftong. Exemples: *xafogor, xarol, xerigot, xifra, xiprer, xisclar, xop, xuclar, planxa, punxa, gronxar, Elx, escorxa, perxa, marxa, baix, baixa, baixar, caixa, aixella, esqueix, madeixa, teixir, eixam, eixut, boix, moixó, gruix, gruixa, gruixut, ix, reix, ixent, albíxeres, clixé, guix, guixaire, rauxa, disbauxa.*

14. Les plosives finals són representades, adés per *g*, *d*, *b*, adés per *c*, *t*, *p*:

S'admeten la *g*, la *d*, i la *b* finals en els mots erudits que en llatí presenten *g*, *d*, *b* (o en grec γ, δ, β). (Ex.: *esòfag, pròleg, diftong, àcid, rígid, monosil·lab, verb*) i en els mots populars els ètims dels quals tenen *g*, *d*, *b* (o *v*). (Ex.: *llarg* de *largus*, *verd* de *viridis*, *barb* de *barbus*), fent-se, però, excepció dels noms que en llatí terminen en *-itudo*. (Ex.: *amplitut, beatitut*, llat. *amplitudo, beatitudo*) i dels mots populars en que la plosiva es troba precedida d'una vocal accentuada. (Ex.: *humit* de *humidus*), i tenint-se en compte que, en tots casos, s'escriurà amb *c* i no *g* la primera persona del singular de l'indicatiu. (Ex.: *valc, vinc*). S'admet també la *b* en *cab* (de *cabre*), *sab* (de *saber*), i *reb* (de *rebre*). [235]

En virtut d'aquesta Norma:

I. Darrera de consonant: s'escriurà *g*, *d*, *b* finals o *c*, *t*, *p* finals en el masculí, en el primitiu o en l'indicatiu present, segons que el femení, els

derivats o l'infinitiu presenten *g, d, b* o *c, t, p*. Ex.: *llarg* (fem. *llarga*, der. *llargaria*, *allargar*), *alberg* (*albergar*), *sang* (*sangonós*, *sangonera*), *blanc* (*blanca*, *blancor*, *emblanquir*), *blavenc* (*blavenca*; —verd (*verda*, *verdor*), *covard* (*covarda*, *covardía*, *acovardir*), *llard* (*llardós*, *enllardar*), *sord* (*sorda*, *sordejar*), *perd* (*perdre*), però *fort* (*forta*, *enfortir*), *cobert* (*coberta*, *encobertar*), *tort* (*torta*), *surt* (*sortir*);— verb (*verbal*), *superb* (*superba*, *ensuperbir*), *balb* (*balba*), però *esquerp* (*esquerpa*), *colp* (*colpir*).

II. Darrera de vocal no accentuada: Com en el cas anterior; així, *pròdig* (*pròdiga*, *prodigar*), *sacríleg* (*sacrílega*, *sacrilegi*), *catàleg* (*catalogar*), *anàleg* (*anàloga*, *analogía*), *centrífug* (*centrífuga*), *cartílag* (*cartilaginós*), però *intrínsec* (*intrínseca*), *estómac* (*estomacal*), *únic* (*única*), —àcid, *àrid*, *àvid*, *càndid*, *esplèndid*, *estúpido*, *fèlid*, *insípid*, etc. (*àcida*, *àrida*, etc.), *òxid* (*oxidar*), però *lícit*, *decrèpit*, *inèdit*, *explícit*, *insòlit*, *paràsit*, etc. (*lícita*, *decrèpita*, etc.), *límit* (*limitar*); —monosíl·lab (*monosil·làbic*), *hidròfob* (*hidròfoba*, *hidrofobia*), *àrab* (*aràbic*), però, *filàntrop* (*filantropía*), *príncep* (*principat*). —S'exceptúen *buit*, *aràbic* i els mots en *-ec* *màneg*, *càrrec*, *tràfec*, *rústec*, *ròneg*, *rèneg*, *ferèstec*, *ròssec*, *préssec*.

II. Darrera de vocal accentuada: S'escriurà sempre *c, t, p*; així no solament *sec* (fem. *seca*, der. *assecar*, *sequedat*), *ric* (*rica*, *riquesa*), *ínic* (*iniqua*, *iniquitat*), sinó *manyac* (*manyaga*, *amanyagar*), *grec* (*grega*), *amic* (*amiga*), *groc* (*grog*, *grogor*), *feixuc* (*feixuga*), *foc* (*foguera*), *jòc* (*joguina*); —no solament *dret* (*dreta*, *dretura*), *nèt* (*nèta*, *netejar*), *petit* (*petita*, *petitesa*), *bat* (*batre*), *permet* (*permetre*), sinó *fat* (*fada*, *fador*), *blat* (*blader*), *fret* (*freda*, *fredor*), *mut* (*muda*), *nebot* (*neboda*, *nebodet*), *paret* (*aparedar*), *set* (*assedegat*), *pensat* (*pensada*), *sentit* (*sentida*), *perdut* (*perduda*), *pot* (*poder*), *put* (*pudir*); no solament *drap* (*draper*), *xop* (*xopar*), *Josep* (*Josepet*), sinó *cap* (*cabota*, *acabar*), *cup* (*cubell*), *llop* (*lloba*), *estrep* (*estrebada*). —Excepcions: *demagog*, *pedagog*, *zigzag*, *buldog*; —sud i alguns noms propis com *Alfred*, *Conrad*, *David*, *Nemrod*,

Madrid, Bagdad; —les tres formes verbals *cab, sab i reb, adob, rob, club, nabad* i alguns noms propis com *Jacob, Job*.

15. En fi de paraula, s'escriurà *tx* dins els pocs mots com *despatx, esquitx*, els derivats dels quals presenten *tx* [236] (*despatxar, esquitar*); en tots els altres casos s'escriurà *ig* darrera de *a, e, u*, i *g* darrera de *i*. Ex.: *maig, faig, raig, gaig, lleig, bateig, oreig, sacceig, mig, trepig, desig, goig, boig, roig, fuig, puig, enuig, rebuig*.

16. Quan, per regles d'accentuació, calgui accentuar gràficament una *a*, una *e*, oberta o una *o* oberta, s'emplearà l'accent greu; en els altres casos, s'emplearà l'accent agut.

S'accentuaràn els oxítons acabats en vocal tònica o en vocal tònica seguida d'una *s* o d'una *n*. Ex.: *replà, cafè, diré, cosí, allò, carbó, oportú, francès, digués, formós, comprèn, encèn*. (En canvi: *extens, carbons, infern, animal, animals, sonor, direm, dormim, direu, dormiu, museu, servei, remeis*.)

S'accentuaràn els paroxítons acabats altrament que en vocal sil·làbica seguida o no d'una *s* o d'una *n*. Ex.: *fàcil, fàcils, dípter, dípters, pròleg, exàmens anàvem, anàveu, anàrem, anàreu, diríem, diríeu*. (En canvi: *pare, pares, casa, cases, cerca, cerques, cerquen, savi, savia, savis, savies, moro, moros, ingenu, ingenua, ingenus, ingenues, anessis, anessin, anares, anaren*.)

S'accentuaràn els paroxítons de més de dues sil·labes en els quals la vocal tònica es una *i* o una *u* seguides de vocal. Ex.: *estudía, estudíes, estudién, dormiría, dormiríes, continúa, continúes*. (Però: *dia, dies, nua, nues, cria, cries, crien*.)

S'accentuaràn tots els proparoxítons. Ex.: *època, èpoques, solípede, física, anàloga, mètode, hipòtesi*.

Quan dues formes nominals o dues formes verbals solament se diferenciïn entre elles pel sò obert o tancat d'una *e* o d'una *o*, s'accentuaràn totes dues. (Ex.: *bè i bé, nèt i nét, vès i vés, vèns i véns, vènen i vénen, òs i ós, jòc i jóc, bòta i bóta, mòra i móra*) i, en general, s'accentuaràn tots aquells mots amb *e* o amb *o* tòniques que, escrits

sense accent, podrien donar lloc a confusions (tals com *dòna* i *dóna*, *sò* i *só*, *sòu* i *sóu*, *fòra* i *fóra*, *tè* i *té*).

Quan dos monosíl·labs l'un tònic i l'altre aton vénen escrits amb les mateixes lletres, s'accentuarà el tònic a fi de diferenciar-lo gràficament de l'aton: *és* de *esser*, diferenciat així gràficament de *es* pronom reflexiu; *mà*, *món* i *mós* *substantius*, de *ma*, *mon* i *mos* adjectius possessius, *nós* i *vós* subjectes i complements preposicionals, de *nos* i *vos* complements àtons (pron. *nus*, *vus*); *pèl* substantiu i son plural *pèls*, de *pel* i *pels* contraccions de la preposició *per* [237] amb els articles *el* i *els*; què pronunciat amb è clara, de *que* pronunciat amb e neutra; *sà* adjectiu qualificatiu, de *sa* adjectiu possessiu; *sé* de *saber*, de *se* pronom reflexiu; *ús* substantiu, de *us* pronom personal.

17. Davant de vocal o *h* no s'escriurà *al*, *del*, *pel*, sinó *a l'*, *de l'*, *per l'*. Ex.: *a l'avi*, *de l'home*, *per l'aire*.

No s'elidirà mai la *e* del mot aton *que*, pronom o conjunció.

En el cas d'emplear-se *an* en lloc de *a*, no s'escriurà *a n'* (ni *a-n*) sinó *an*: *ho he dit an ell* (millor: *ho he dit a ell*).

18. S'admeten les formes sil·làbiques *em*, *et*, *es*, etc. al costat de les formes sil·làbiques tradicionals *me*, *te*, *se*, etc. Ex.: *Mai et veia* i *Mai te veia*; *Els en treu* i *Treu-los-en*.

19. Darrera de vocal que no sigui una *i* o una *u* pertanyents a un diftong descreixent, s'usaran les formes sil·làbiques. Ex.: *Porti els llibres*, *Els papers i els llibres*. Excepcions: Seràn usades les asil·làbiques (*m*, *t*, etc.) dins les combinacions de verb i pronom (*mira'm*), dins les combinacions de dos o més pronoms àtons (*me'n dóna*), dins les combinacions de preposició i article (*entre'ls dits*) i, facultativament, darrera d'alguns monosíl·labs (tals com *que*, *na*); i en tots aquests casos s'escriuràn acostades a la paraula anterior i separades d'ella mitjançant un apòstrof.

20. Són invariables els dos mots àtons *hi* i *ho*.

21. *Li* és el datiu del pronom de tercera persona (*Dóna-li el pa*); *l'hi* és la combinació de l'acusatiu i del datiu del dit pronom. (*Vol el pa, dóna-*

l'hi) o de l'acusatiu *l'* amb l'adverbi *hi*. (*Heu vist mon germà al teatre? — No l'hi hem vist.*)

22. No s'admeten les formes *els-e*, *ens-e*, etc., ni *an-e*, *amb-e*.

23. Se separarà mitjançant un guionet el verb dels pronoms àtons afixats. Ex.: *donar-me*, *enviar-nos*, *rentar-te*, *mirar-nos*, *recordar-se*, *comprar-lo*, *escoltar-la*, *entendre-la*, *fer-los*, *cosir-les*, *escriure-les*, *dir-li*, *escriure-li*, *venir-ne*, *pensar-hi*, *dir-ho*; *mirant-me*, *escrivint-nos*, *llevant-te*, *adormint-vos*, *asseient-se*, *cremant-lo*, *evaporant-la*, *veient-los*, *dissolent-les*, *dient-li*, *parlant-ne*, *anant-hi*, *fent-ho*; *escolteu-me*, *plany-me*, *promet-nos*, *ajup-te*, *vesteix-te*, *renteu-vos*, *cull-lo*, *duu-lo*, *cus-la*, *absol-los*, *feu-les*, *digui-li*, *parlem-ne*, *parleu-ne*, *parlin-ne*, *pren-ho*, *vés-hi*; *dóna-me-la*, *dona-me'l*, *vés-te-n'hi*, *digui-me'ls*, *digui-me-les*, *portant-t'hi*, *vagi-se'n*, *digues-ho*, *digui-s'ho*. [238]

Se substituirà el guionet per un apòstrof en el cas de seguir al verb una forma enclítica asil·làbica: *rebre'm*, *remetre'ns*, *deure't*, *vendre'l*, *escolti'm*, *renta't*, *miri's*, *puja'l*, *parli'n*, *digui'ns-ho*, *porta'ls-hi*, *dóna'ls-en*, *aneu's-en*.

24. No s'escriurà *pera* sinó *per a*.

Aquestes Normes no afecten els noms propis geogràfics, que han d'ésser objecte d'un estudi especial, ni els cognoms, la possible esmena dels quals és naturalment de l'incumbència de qui els porta.

Barcelona, 24 de Janer de 1913.

A. RUBIÓ I LLUCH, President de l'Institut Històric-arqueològic i President de torn de l'Institut d'Estudis Catalans. —ANTONI M.ª ALCOVER, pre., President de l'Institut de la Llengua Catalana. —MIQUEL A. FARGAS, President de l'Institut de Ciències. —J. MASSÓ-TORRENTS. —JOSEP M.ª BOFILL. —JOAQUIM MIRET I SANS. —LLUÍS SEGALÀ. —FREDERIC CLASCAR, pre. —E. TERRADAS. —EUGENI D'ORS. —JOSEP CARNER. —JOSEP PIJOAN. —PERE COROMINAS. —POMPEU FABRA. —J. PUIG I

Quatre mots de llengua i ortografia valenciana (238-243)

Fa uns tres anys que el nostre bon amic i notable gramàtic valencià En Josep Nebot i Pérez, ens remeté honrant-mos ferm, l'obra que acabava de publicar: *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica* (Valencia, 1910, — Angel Aguilar, Editor, Caballeros, 1). La nostra intenció era donar-ne una nota bibliogràfica i dir-hi tot lo que trobàvem. Començam a lletgir l'obra, i aviat ens convencérem de que, per parlar-ne tal com calia, primer hauríem de fulletjar amb tot esment manuscrits i impresos dels sigles XV i XVI fets a València, per comprovar si efectivament l'ortografia dels grans escriptors valencians d'aquells sigles, era així com pretén En Nebot i Pérez. El viatge a València per fer-hi tal estudi no pogué esser fins la darrerria d'abril de l'any 1910; i llavò, per coses i coses que mos anaren sortint, haguérem de perllongar i perllongar el tractar d'una qüestió tan envitricollada, [239] fins que, tocant dins el BOLLETÍ d'agost darrer diferents problemes ortogràfics, n'haguérem de tocar alguns sobre els quals versa l'obra d'En Nebot i Pérez. L'home va lletgir allò, i ben aviat ens endreçà una contestació per desfer lo que acabàvem de dir sobre ortografia valenciana, pregant-mos que hu publicàssem demunt el BOLLETÍ. Tot d'una no fou possible, sensa deixar a l'aire coses que teníem començades i altres de tota urgencia. Ara que ja n'estam lliberts, ara li es arribat el torn a lo de l'*ortografia valenciana* i a l'obra i contestació d'En Nebot i Pérez. Per dur les coses amb orde i arreu, anem per parts: primer, una idea general de l'obra d'En Nebot; i llavò la seua contestació an el BOLLETÍ i la nostra rèplica.

I

Ullada general a l'«Ortografía Valenciana Clásica»

Hem de comensar per repetir lo que tantes de vegades hem dit parlant d'En Nebot i Pérez: que es el primer gramàtic de tot el regne de València i de tot el renaixement valencià. Sí, les lletres valencianes no n'han tingut cap altre, que sapiguem, de temperament gramàtic com En Nebot, ni d'un bon tros. Per això les obres d'En Nebot, fins quant va errat, tenen una singular importància, mereixen tota l'atenció del filòleg, i aquest les ha de tenir en compte si vol aglapir tots els elements de judici sobre la nostra llengua. La seua obra darrera se troba en aquest cas: en general es de vertadera importància, i mereix, an el nostre entendre, una enhorabona coral, que ens plavem d'enviar a l'autor amb tota la nostra ànima. Una de les desgràcies que patim dins Espanya, es la incultura gramatical; casi nigú sab brot de gramàtica, i això ha contribuït molt a l'anarquía ortogràfica que ha reinat fins avui tant a Catalunya com an el reyne de València com a les Balears respecte de la nostra llengua. Els castellans, sia com sía, tenen la *Gramàtica* de Reial Academia, que, encara que filològicament sia una ignominia, dona un sistema ortogràfic, que es lo menys esguerrat de tal obra, i amb això els escriptors castellans ja poren tirar endavant. A Catalunya, Reine de València i Balears ni això hem tengut, perque els gramàtics que hi ha haguts, per més qu'han proposats llurs sistemes ortogràfics, com no tenien cap caràcter oficial, no se'n ha fet gaire cas, i d'aquí ha resultat un desgavell. Però allà ont es estat més gros, es a València per la major castellanització de la llengua i per la menor cultura genuinament literaria que la llengua ha alcansada. Allà ont la llengua [240] necessitava més defensa de part dels gramàtics sobre tot, era a València per aquella situació especial en que se troba; doncs allà es estat la banda més mancada de gramàtics. Si treim En Nebot, no n'hi ha hagut casi cap qu'haja treta romana, si hem de dir lo que hi trobam. Per això té un gran mèrit En Nebot, perque no ha pogut prendre llum de casi negú ni casi negú li ha fet costat; ell tot sol ha hagut

de lluitar contra l'incultura i la barbarie antigramatical, escrivint l'any 1894 *Apuntes para una Gramàtica Valenciana Popular*, i l'any 1910 *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*. Tant amb una obra com amb l'altra ha escampada molta llum sobre el valencià actual, desfent molts d'embulls i redreçant molts de desgavells que l'ignorancia i l'incultura de molts d'escriptors hi havia ocasionats; ell ens ha donats un croquis de la llengua prou exacte i que no's decanta gaire casi mai de la realitat, espinzellant enginyosament i experimentadament les diferents *parts de l'oració*, la sintaxis, la prosodia, l'ortografia. No ha pretengut En Nebot fer obra filològica en el sentit estrictament científic de la paraula; per això no hi ha que cercar ni dins la *Gramàtica* ni dins la *Ortografía* l'estudi de les moltes de variedats dialectals que les regions valencianes presenten ni el desllatigament de tals fenòmens. Ell no s'ha proposat res d'això, sino formular les lleis gramaticals de la llengua valenciana per que els valencians hi puguem escriure correctament i els no valencians puguem veure com se troba actualment tal llengua desde el punt de vista purament literari. Fora d'algunes inexactituts sense gaire transcendencia, hi ha que dir que En Nebot ha aconseguit gloriosament el seu objecte. L'ha favorit molt la circumstancia d'ésser nadiu de Vila-real, aont se conserva prou bé la llengua, i llavò haver residit casi tota la vida a València, aont la gent de totes les regions valencianes conflueixen i caplleven. Així s'es pogut amerar de la llengua actual de per tot per lo que fa referencia a parlar-la i escriure-la; i llavò amb lo seu talent gramatical tan privilegiat ha pogut formular els cànons literaris de la llengua, d'una manera clara, precisa i llampant. Així es que dins la seua derrera obra, que es propiament la que ara examinam, comença per donar el seu concepte general del valencià, que nosaltres creim erradíssim; llavò dona l'idea general que té de l'ortografia, i això ja hu trobam més acceptable; i després passa a tractar de la representació gràfica de cada un dels sons vocals i consonants, i això constitueix verament la part capdal de l'obra, el nucli, el bessó, el cor de l'obra, encara que alguna grafia que ell proposa i defensa a tota ultrança, la

consideram inacceptable. Diu l'adagi [241] que *una oronella no fa estiu*; doncs tampoc una o dues o tres grafies menys avengudes o errades no basten per fer dolent un sistema ortogràfic ni despreciable una obra, puis ja's sab que l'imperfecció de tota cosa humana es una llei general. Sí, tots som de terra i terretjam, de llevant o de ponent.

Per això, en últim resultat En Nebot amb la seua *Ortografia Valenciana Clàssica* ha merescut bé de la Patria i ha prestat un gran servei a la nostra estrenua i gloriosa llengua, i tots els qui ens avanam de llegítims fills i amador[s] d'ella, li hem d'estar agraidíssims an En Nebot i sebre-n'hi grat amb tota la nostra ànima.

Pero, per esser justs i crítics integres, una volta rendit aqueix tribut de justícia i d'admiració an En Nebot, n'hem de dir altres coses, no tan agradables, naturalment; li hem de posar algunes til·les per les deficiències i minves que trobam dins aqueixa obra seua que ens ocupa, i que casi totes pervenen, no de falta de ciència gramatical de l'autor, sino del punt de vista que ha pres, que sempre ha tengut envers del valencià i de la llengua catalana, punt de vista erradíssim, an el nostre entendre, i que no deixa veure les coses així com son, sino capgirades en molts d'endrets. Les til·les que'ns veim obligats a posar, com a crítics, an aqueixa obra d'En Nebot, son les següents. I que ens ho dispensi tan bon amic, que no ho feim per mal ni per molestarlo en lo més mínim. Bé hu sab ell que l'estimam de tot cor i que ens mereix la més alta consideració i el més absolut respecte. Res més lluny de nosaltres que voldre'l ofendre en res ni per res. No volem més que exposar el nostre sentit, així com ell exposa el seu, envers la llengua catalana an el reine de València, que ell no admet que sia catalana, sino just valenciana i per lo meteix independent de la catalana de cap a peus. Parlem-ne, doncs, de tot això de prim compte.

II

Til·les a l'obra d'En Nebot

§ 1

Les dues gramàtiques o ortografies

Lo mateix que dins el pròleg de la seua *Gramàtica*, sostén En Nebot dins l'introducció de la seua *Ortografia* que, «per circumstàncies especials de la literatura valenciana, aqueixa ha de dispondre de dues gramàtiques diferents: la clàssica o literaria i la popular»; i més avall explica i aclara això dient que les diferències entre el valencià literari i el popular no son dins «la [242] analogía» ni dins «la sintaxis», sino dins «l'ortografía», es a dir, un l'ús d'algunes lletres, «ver cavall de batalla, indòcil fins avui en absolut a tota prova de imposició de fre per part dels gramàtics valencians».

Aquí trobam que hi ha dues equivocacions: 1a que la diferència entre el valencià *literari* i el *popular* siga just d'ortografia, i 2a que hi haja d'haver «dues gramàtiques» ni «dues ortografies», una per quiscún d'aqueis dos estats de llengua.

La primera ja le hi rebutjà an En Nebot el seu prologuista, l'inoblidable, el mai prou anyorat i plorat Teodor Llorente, aquella columna mestra de la Patria valenciana, escrivint-li en el pròleg meteix que «no admet» «que l'única diferència entre el valencià literari i el popular sia l'ortografía», i que «les variants», les diferències «son an el lèxic, puis se son perdudes en l'ús corrent moltes paraules que conserven els escriptors clàssics, i altres se son modificades». Això es la pura veritat. Entre el valencià literari i el popular hi ha, poc ça poc llà, la meteixa diferència que entre l'ús literari i l'ús popular de tots els idiomes presents, passats i venidors; de manera que el valencià no presenta cap cas especial ni peculiar.

En quant a lo de les «dues ortografíes», també ja le hi rebutjà an En Nebot el meteix Llorente dient-li que «l'ortografia no ha de mudar» segons s'escriga literariament o popularment, ja que «no té res que veure amb el llenguatge parlat», es a dir, els sons, que es lo que l'ortografia reproduïx, son iguals dins la llengua literaria que dins la popular. «I si l'han mudada» (l'ortografia), diu En Llorente, «adoptant la castellana els escriptors que prenen (el llenguatge) del poble, es estat per ignorancia lamentable o per facilitar la lectura a lectors igualment ignorants». «Això, segueix dient En Llorente, es una verdadera taca per la literatura valenciana, sia o no sia popular, i me sab greu que la justifique un que n'es tan amant com En Nebot». En Llorente sensa esser cap gramàtic, just amb el seu bon sentit i amb la claredat meridiana de la seua intel·ligencia, va veure aqueix escull de les dues ortografies aont trevela En Nebot desgraciadament. ¿Dins quina llengua, dins quina literatura s'es vist mai una tal cosa, una ortografia per lo que parla el poble i una altra per lo que escriuen els literats? Se concept perfectament i es indispensable una ortografia fonètica per representar graficament tots els son vius d'una llengua per que la ciencia llingüística se'n puga fer càrrec i formular les seues lleis; però això ha d'esser exclusivament p'els estudis científics, mai per lo que s'escriu pel poble. Es ver que el qui escriu [243] pel poble, s'ha d'acomodar a la capacitat i alcanç del poble, presentant les idees i expressant els afectes de tal manera que el poble ho puga atènyer i fer-se'n càrrec facilment. Lo que no ha de fer mai el qui escriu pel poble, es fogir del sistema d'escriure establert dins la llengua del poble per qui escriu, i anar-se'n a cercar tot una serie de solucions ortogràfiques just pel llenguatge del poble, divergents i contradictories de les del llenguatge literari. L'ortografia dins totes les nacions de la terra es, fonc i serà sempre una cosa que els escriptors fixen i estableixen, i el poble s'hi acomoda i ho accepta fins allà ont pot. La diferencia entre el llenguatge popular i el literari no es de sons, sino de lèxic i de sintaxis; per lo meteix no pertoca crear ni's pot admetre una ortografia just pel poble, diferent i divergent de la dels escriptors i de la gent instruïda. Tots els pobles

civilitzats en surten amb una ortografia ¿i ara a València se'n necessitaríem dues? En vía ninguna.

En Nebot ni els conradors de «valencià que's parla» no han de fer tan ignorant ni tan cap-clos el poble valencià que no puga arribar a lo que arriba el poble de totes les altres nacions civilitzades, a lletgir l'ortografia literaria. La dificultat del poble no està en l'ortografia, sino en la comprensió i aglapiment de les formes literaries que ell no usa, que li venen a esquerra mà perque no los veu el demble ni les entén. Ho expressà felíçment En Llorente: no es qüestió d'ortografia, sino de lèxic i de morfologia, la diferencia entre la *gramàtica literaria* i la *popular*, tant dins el valencià com dins qualsevol altre idioma. Per lo meteix no's poden admetre les dues *gramàtiques* ni les dues *ortografies* que En Nebot proposa.

(Acabarà)

An els meus col·laboradors (243-245)

M'es arribat que el diari de Barcelona *El Diluvio*, dies abans de les eleccions provincials darrerres (dia 9 de març), publicà un o dos articles anònims, plens de càrrecs greuíssims contra l'*Institut d'Estudis Catalans*[,] més ben dit, contra alguns dels membres del meteix, i que tractava l'autor anònim de tirar tot una ambosta de mascara demunt el meu nom. Com el qui està net, pot parlar fort, i llavò que ens fa avinent l'Esperit Sant que ens cuidem del nostro bon nom (curam habe de bono nomine), pos aquí aqueix mot per rebutjar amb tota meua ànima l'imputació tan verinosa com calumniadora que me fa aqueix anònim desenfreït, [244] segons m'han contat dos amics meus de tota confiança que ho lletgiren.

¿Que es que diu de mí tal anònim? Diu, segons me conten, que, havent acordat l'*Institut de la Llengua Catalana*, pagar a cèntim de

pesseta les cèdules que's fessen pel *Diccionari Català* que duim entre mans, jo, «com en tenc tantes de reunides», en vaig presentar d'un cop 160.000, i per lo meteix m'hagué de donar l'Institut 1.600 pessetes; però que acordà l'*Institut* que no'n presentàs pus de cèdules. I sembla que afig llavò l'anònim que no es estrany que jo presentàs tantes de cèdules, allà ont cinc persones de la meua familia no s'aturen de fer-ne.

En primer lloc es completament fals que jo haja presentat a l'*Institut* cap compte de cèdules que ja fossen fetes quant l'*Institut* acordà que certes i determinades cèdules se pagassen a cèntim de pesseta. Aquest era el preu que la Excma. Diputació de Barcelona ja va acceptar dins el juliol de 1908, quant resolgué subvencionar l'*Obra del Diccionari*, per que s'acabàs de fer la replega general de mots del llenguatge vivent i del llenguatge escrit, sensa lo qual no hi ha que pensar de poder emprendre la redacció de tal obra. Aquest cèntim de pesseta per cèdula el considerà tan poca cosa certa persona autoritzada que treballava per l'*Institut* i que comptava fer-ne de cèdules, que en va protestar, dient que això era donar massa poc; i a les hores férem avinent an aqueixa persona que, segons quines cèdules fossen, se pagaríen a més, per allò de que *la roba fa el preu*.

Una volta pres aquell acord del preu de les al·ludides cèdules; acceptà l'*Institut* que se'n fessen d'un sens fi de milenars de paraules que jo tenia replegades en llistes, impreses i manuscrites, llistes que calia reduir a cèdules perque las paraules que duien, poguessen anar dins la *Calaixera*. Per fer aqueixa gran feinada vaig cercar les persones que vaig creure hi treballaríen amb més zel i que tindríen menys exigencies; i no foren cinc tals persones, sino onze i no totes de la meua familia. Treballant com a negres desde el març fins el desembre d'entany, aqueixes persones ompliren 161.856 cèdules.

Pero, ja les teníen casi totes fetes, quant a mi me va ocórrer que tampoc no importava posar en cèdules totes les paraules d'aquelles llistes, i que se'n poria fer una triadella i reduir molt el nombre de cèdules i per lo meteix el llait o gast de l'*Institut*. Faç jo tal triadella de les cèdules

que ja eren fetes, i les 161.856 les vaig reduir a 79.714; per lo mateix, en vaig treure 72.297, i vaig fer avinent an aquelles persones que les havien fetes, que esperava que se contentarien de cobrar just les 79.714 i de no percebre res de les 72.297 excluides. Aquelles persones varen estar del tot conformes de sufrir tal mancap pel bé de l'*Obra del Diccionari* i per alleugerir *L'Institut*.

Pero, quant jo dins el setembre vaig proposar a l'*Institut* aqueix sistema de reduir les cèdules i de no fer-ne de totes les paraules d'aquelles llistes, sense cap perjudici per l'integritat del lèxic català, l'*Institut* va trobar que era millor el sistema primitiu, i que per lo mateix no calia treure aquelles 72.297 que jo havia tretes del compte; i per consegüent, en [245] lloc d'un compte de 79.714 cèdules, el vaig presentar de les 161.756, que eren les que hi havia fetes realment. I vaig fer constar que això no importava que's pagàs tot d'una, sino quant vendria bé a l'*Institut*. I efectivament, encara els qui feren tals cèdules, no han cobrat un cèntim, sense que se'n sien queixat gens.

Presentat el compte de les 161.856 cèdules, acordà l'*Institut* que se suspengués temporalment la factura de més cèdules d'aquestes fins que tenguéssim acordat el pla general de totes les cèdules que falta fer, en consonança amb el presupost de l'*Institut*.

Això es tot quant hi ha, ni més ni pus, sobre les 160.000 cèdules de que parla l'anònim de *El Diluvio* amb tota la mala intenció del mon. Vagin els col·laboradors que fa tants d'anys que m'aiden a dur avant l'*Obra del Diccionari*, si el meu procedir i el de mos parents es net, correcte i digne. Sí, en lloc d'explotar jo els fondos de l'*Institut* a favor de parents i amics meus, tractava jo d'*explotar i sacrificar* aqueis parents i amics, que estaven ben conformes en tal *explotació i sacrifici* a favor de l'*Obra del Diccionari*. Es evident de tota evidència que, si no se fos tractat de parents meus i dependents meus, jo no me seria atansat a dir-los que s'afluïxassen de cobrar casi la mitat de la feina de mig any. Així aprofit jo els meus parents i dependents per l'*Obra del Diccionari* quant hi ha

corporacions tan patriotiques com la Diputació de Barcelona que la subvencionen.

Ademés de molta de... *gracia* que hi haja un noingú que s'atrevesca a acusarme d'haver presentat un compte de 1.600 pessetes per feina feta per l'*Obra del Diccioniari* i per encàrrec de l'*Institut*, allà ont me'n he gastades de pessetes de la meua butxaca per tal *Obra*, no 1.600 ni 2.600, sino més de 6.000, com puc demostrar an aqueixa mala-ànima d'anònim i a qualsevol altre que se present.

ANTONI M.ª ALCOVER, *PRE.*

En defensa del mot *vaga* (245-247)

Ja crèiem definitivament ad(e)més de tothom el mot *vaga*, com equivalent del *grève* francès i del *huelga* castellà, quant dia 26 de setembre i amb motiu de la *vaga* dels ferroviaris ens sortí *La Gazeta Montanyesa* de Vic rebutjant aqueix mot tan català i sostenint que valia més dir *huelga*. Quina raó donava per això el bon confrare vigatà? Raó sòlida no'n donava cap; just venia a dir que encara era millor dir *huelga* que no *vaga*.

Llavò no'ns va lleure tractar aquest punt; pero no volem passar pus sens treure cara a favor de *vaga* i contra *huelga*. No comprenem com *La Gazeta*, que's sol demostrar sempre tan gelosa de la puresa del llenguatge català, ha pogut encobeir [246] un mot com *huelga*, tan esquerrà per tota boca catalana i tan contrapuntat amb el demble i tarannà de la nostra llengua.

D'ont surt el mot *huelga*? Expressa l'acte del verb *holgar* i per lo meteix es de la meteixa rel qu'aquest, que no es més que una transformació del vell castellà *folgar*, i per lo tant *huelga* surt d'un *folga*, que existí dins el castellà, com existeix encara dins el portuguès. I *folga* i *folgar* ¿d'on surten? No ho diu la Reial Academia Espanyola dins son

Diccionario; pero ho diuen Diez dins son *Etymologischen Wörterbuch der Romanischen Sprachen* (Bonn, bei Adolph Marcus, 1887, p.459), Körting dins son *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch* (Paderborn, 1907, n. 3889) i Meyer-Lübke dins son *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* (Heidelberg, 1912, n. 2417). Aqueis gran romanistes posen que *folgar* surt de *föll ĩcāre*, verb de la darrera llatinidat, que vol dir *moure-se com unes manxes quant donen vent*, i per lo meteix tal verb té per rel *follis* que vol dir *manxes* i que en castellà ha donat *fuelles*.

Ara bé, de *föll ĩcāre*, essent breu la *ř*, se va perdre, la *c* se sonoritzà en *g*, i caiguda com a final la *e* i aprimada la doble *ele*, resultà *folgar* dins el català, castellà i portuguès. Pero llavò dins el castellà sufri al mot dues tramudances: 1a perdé la *f* inicial per la llei característica del castellà i del gascó, i quedà *holgar*, i 2a la *-õ-* com a breu, passant a tònica (*holgo*, *holgas*, *holga*, *holgan*, per l'altra llei de diftongació de la *õ* tònica en *-ue-*, característica del castellà, tornà *huelgo*, *huelga*, *huelgan*, i lo meteix n'hi prengué an el sustantiu *folga* > *holga*, que tornà *huelga*.

De manera que el mot *huelga* es el resultat de dues lleis fonètiques, característiques del castellà, i completament estranyes i esquerranes an el català; i si no, que'ns citi la *Gazeta Montanyesa* cap cas de qualsevol d'aqueixes lleis dins la nostra llengua; que 'ns citi cap paraula catalana, formada segons aqueixes dues lleis.

Per lo meteix el mot *huelga* es absolutament inadmissible dins el català, no pot passar sensa frau per cap duana nostra; sols fent traició a la llengua cap duaner de la nostra llengua pot admetre tal mot. Per tot lo qual, en vía neguna se pot dir *huelga*, sino *vaga*, que es un mot tan català i tan antic i tan estès dins el domini llingüístic. A Mallorca, sensa anar més lluny, hi ha la frase usadíssima entre la gent vella: *estar en vaga* (no fer res, no fer feina). Tenint, com tenim, aquest mot tan castiç i tan llampant ¿per quines cins centes ens n'hem d'anar a captar-ne a fora casa un altre de tan gropellut i repelenc? [247]

Esperam que el nostre benvolgut confrare de Vic se'n farà càrrec, i ho deixarà anar de dir *huelga* i encobeirà de bell nou el mot *vaga*. Així ho esperam del seu zel per la puresa de la llengua, notori a tothom.

Acceptació de les Normes Ortogràfiques (247-248)

Mai ens hauríem cregut que'n tenguessen tanta i tan prompte. Se publicaren els darrers dies de janer, i va esclatar tot d'una un vertader ruixat, una vertadera barrumbada d'adhesions i d'acceptacions. En prenguérem nota així com anaren brollant, i vetassí les que son arribades a orelles nostres:

Periodics

Veü de Catalunya de Barcelona.

Poble Català de Barcelona.

Missatger del Cor de Jesús de Barcelona.

El Ideal de Lleida.

La Veü de l'Àngel de la Guarda de Barcelona.

La Música Catalana de Barcelona.

Foment de Reus.

Pla de Bages de Manresa.

El Baix Panadés de Vendrell.

Catalunya Jova de Tarragona.

El Deber de Olot.

Patria de Valls.

Llibertat de Tortosa.

Fulla Dominical de Barcelona.

Fulla Dominical de Vic.

Bolletí Dominical de Mallorca.

Lluitem! de Vilafranca del Penedès.
L'Apat de Sant Sadurní d'Anoia.
La Veu de l'Empordà de Figueres.
El Vallés-Nou de Granollers.
Acció de Vilafranca del Penedès.
El Restaurador de Tortosa.
La Sembra de Terrassa.
Pla d'Urgell de Bellpuig.
La Falç de Balaguer.
Gent-Nova de Badalona.
Avisador del Magisterio de Lleida (publicació professional).
Sol-ixent de Badalona.
Gazeta de la Conca de Montblanc.
Diario de Gerona.
Ca-Nostra d'Inca (Mallorca).
La Aurora de Manacor (Mallorca).
Autonomía de Sant Andreu del Palomar.
Revue Catalane de Perpinyà.
La Gabarrera d'Avinyó (Pla de Bages).
Llum-Nova de Migjorn Gran (Menorca).
Montgrós de Sant Pere de Ribes.
Baluart de Sitges.
Germanor de Manresa.

Corporacions i cases Editorials

Excma. Diputació de Barcelona.
L'Orfeó Català de Barcelona.
La Lliga Regionalista de Barcelona.
Institució Catalana d'Historia Natural de Barcelona.
La Société d'Études Catalans de Perpinyà.
Impremta d'En Fidel Giró.
Editorial d'En Miquel i Planas de Barcelona.

Casa-Galve de Barcelona.
Casa-Antoni-Lopez de Barcelona.
Casa-Avelí-Artés de Barcelona.
Casa-Salvador Bonavia de Barcelona. [248]
Imprenta Elzeviriana de Barcelona.
Casa Bagunyà i Cornet de Barcelona.
Casa Puig i Alfonso de Barcelona.
Casa-Horta de Barcelona.
Casa-Arnau-Ors i Bartés de Barcelona.
Imprenta-Altés de Barcelona.
Imprenta la Neotipia de Barcelona.
Tipografia la Acadèmia de Barcelona.
Casa Gustau Gili de Barcelona.
Col·legi de St. Jordi de Barcelona.
Col·legi de Catalunya (per senyoretes) de Barcelona.
Casa-Oliva de Vilanova i la Geltrú.
Editorial de Ramon Tobella de Barcelona.
Editorial Ibèrica de Barcelona.
Casa-Subirana de Barcelona.
Unió Patronal de les Arts del Llibre de Barcelona.
La Sinceridad de Sóller (Mallorca).

Que sapiguem, han atacades les *Normes La Gazeta Montanyesa* de Vic i *La Costa de Llevant*; també sortí un article en contra demunt *Las Noticias* de Barcelona amb la firma del nostre fervent col·laborador En Bonaventura Riera; i ens diuen que a *La Vanguardia* han rebuts una pila d'articles, també contraris, que tal periòdic barceloní no ha volgut publicar.

Entre els escriptors floralescs sembla que hi ha certa maror contra les *Normes*. Si Deu vol ja s'apacivarà la cosa. Amèn.

Escoltau! (248)

Dins la plana 219 prometíem unes *normes supletories* pels escriptors balears per resoldre certs problemes ortogràfics relacionats amb les formes dialectals d'aquestes illes i que les *Normes* de l'*Institut* no toquen perquè no es aquest llur objecte. Alguns amics estimadíssims ens han cridada l'atenció sobre el perjudici que ara porien dur tals *normes supletories* a les de l'*Institut*, suposat l'apassionament i la rabia amb que n'hi ha que combaten i botxinetgen les d'aquest. Deferents a l'indicació de tals amics, suspenem l'inserció an el BOLLETÍ d'*aquelles supletories* fins i tant que se sia espassada de tot la maror contra l'obra de l'*Institut*. Els escriptors balears que vulguen sebre la solució que donam a dits problemes ortogràfics que brollen de les formes dialectals d'aqueixes illes, que ens ho demanin particularment, i tendràn ben aviat la nostra contestació, si Deu vol. [249]

PALMA DE MALLORCA —*Tipo-litografía de Amengual y Muntaner*—1913

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[249]*

Quatre mots de llengua i ortografia valenciana (249-287)

II

(conclusió)

§ 2

La llengua valenciana ¿no es la catalana?

En Nebot diu que no, i aquí està la seua gran errada, puis diu (p. 23): «Els valencians tenim ja de vell la nostra llengua escrita propia i especial, com es propia i especial la parlada i diferent per lo tant de la catalana, l'aragonesa, la castellana, la murciana i la baleàrica». I dins la plana 24 arriba a sostenir que, si està mal fet que els valencians «acceptin» per escriure el valencià «les regles ortogràfiques» que «la Academia Espanyola» dictà pel castellà, «es molt pitjor lo que han fet» certs valencianistes «d'adoptar en llur escrits, no ja l'ortografia, sino fins l'analogía i la sintaxis catalanes, jurant i perjurant, amb tot i això, que escriuen en valencià pur i net».

* T. VII. —Abril-juliol de 1913. —N. 10.

iQuina llàstima qu'un talent gramatical com En Nebot sia arribat a l'extrem d'obcecació i tapadura de no veure que tot això que diu es cloure els ulls a l'evidència! Sols tenint en compte l'horrorós prejudici que engalaverna el cor de molts de valencians contra Catalunya, sols tenint en compte això, se pot concebre i explicar qu'un home com En Nebot sostenga que la llengua valenciana no es la catalana.

Pero ¿ha provat En Nebot ni cap altre dels valencians que'l sagueixen, de donar cap raó, de presentar cap prova de la seua tesi, de que el valencià no es el català? Aquesta es l'hora que no n'hem vista cap prova.

¿En dona ni n'indica cap En Nebot dins aqueixa obra seua? [250] Cap absolutament. Afirma, i vol que'l creguen baix de la seua paraula. En Nebot no hauria d'oblidar aquella regla de dret i... de sentit comú que diu que *el qui afirma, ha de provar*, i que *quod gratis affirmatur, gratis negatur*. No, ni En Nebot amb tot el seu talent gramatical ni cap altre valencià es estat capaç de donar prova valenta de que la llengua valenciana no sia la meteixa llengua catalana. En Nebot, si volia que acalàssem el cap davant la seua tesi i la hi acceptàssem, havia de recórrer una per una totes les lleis que regulen els sons vocals i consonants del valencià, les lleis de la *tonicidad* i *atonicidad*, les lleis que regulen la combinació i engirgolament de *prefixes*, *infixes* i *sufixes* amb els temes i rels dins el valencià, les lleis de la flexió verbal i nominal, les lleis de la construcció valenciana; i, comparant totes aqueixes lleis amb les que regulen la fonètica, morfologia i sintaxis catalana, provar que no s'avenen, que no son les meteixes, que divergeixen aquelles d'aquestes, com succeeix si se comparen les del català amb les del castellà, amb les del francès, amb les del italià, etc. etc. ¿Per que En Nebot no ha fet res d'això? ¡Ah! ¿Com ho havia de fer? si del català parlat a Catalunya demostra conèixer només certs escrits catalanistes estantissos o tot lo més haurà sentit parlar alguns catalans, provablement de Barcelona. I deim això, porque amb lo que diu del català, que del de Catalunya no'n coneix altres fonts. Si ell conegués una mica d'aprop el català que's parla

a Catalunya, no aniria a dir, com diu dins la plana 22 que els valencians se diferenciën dels catalans perque fan sonar *i* davant *x* quant la precedeix una vocal (*faixa, caixa*) i perque fan en *-es* el plural dels noms acabats en *-a* (*portA-portES, casA-CasES*) mentres que els catalans, diu En Nebot, fan en *-as* tals plurals; i, per aclarir més la cosa, posa: «escriuen ells (els catalans) *dònas* i nosaltres *dones*». I no sab el bo d'En Nebot que hi ha tota la província de Lleida i casi mitja de Tarragona, més de mitja Catalunya, que fan sonar una *i* ben llampant davant la *x* que va precedida de vocal; com també ignora el bo d'En Nebot que tota la província de Lleida i casi mitja de Tarragona fan en *-[e]s*, amb *e* ben tancada, just com els valencians, el plural dels noms acabats en *-a àtona*. I se veu que tampoc sab En Nebot que avui ja'n romanen ben re-depoquets d'escriptors catalans que escriguen en *-as* aquells plurals, i que l'escola de les *-es* ha triunfat de cap a cap de Catalunya. De manera que En Nebot en materia de gramàtica catalana se troba encara an els temps paradisiacs dels gramàtics Estorch i Bofarull, que Deu haja perdonats per lo ben [251] intencionats que eren, per més que com a gramàtics balderetjassen [i] cascavelletjassen una cosa feresta. I deim que En Nebot se troba encara a l'època d'aqueis perque foren els únics que mos cità l'any 1909 dins una polèmica que tenguérem sobre fonètica catalana, i encara els feia dir ab tota la bona fe del mon lo que ells no deien. (Veyau el meteix article d'En Nebot demunt *Las Provincias* de València, 28 janer de dit any). Ja llavò defiàrem En Nebot, i repetim el defii ara, a que en citàs un de criteri o de llei fonètica, morfològica, flexiva, sintàctica, que hi haja dins el valencià i que no se trobi dins qualque comarca de Catalunya. I si n'hi ha cap dins el valencià que no's trobi dins cap recó de Catalunya, serà tan poca cosa que no bastarà ni de cent llegendes per fer del valencià una llengua propia i diferent de la catalana, com es diferent de l'aragonès, del castellà i del murcià. ¿Que va que no s'atreveix En Nebot a acceptar aqueix defii? Ens sab molt de greu que se trobi ell ja a una edat que no li permet fer l'estrai que suposaria una polèmica així. Pero allà ont ell l'any 1910 tengué alè per publicar l'obra que li estam

examinant, bellament hauria pogut acceptar el defíi que l'any anterior li dirigírem desde les columnes de *Las Provincias*. Ah! es que es molt més fàcil dir a València demunt *Las Provincias* o dins un llibre: —*el valencià es una llengua diferent del català*,— que provar-ho, que presentar-ne proves series i conclouents.

El mal d'En Nebot i de tots els valencians que sostenen lo que ell sostén, està en que desconeixen casi de tot el català que's parla en les diferents comarques catalanes, com no coneixen més que de lluny i a mitges lo que's parla a molts endrets del reine de València, sobre tot els molt allunyats de la capital, i per aixó tenen un concepte equivocadíssim de la realitat vivent de la llengua catalana, estesa desde Salses (Rosselló) fins a Elx, desde les muntanyes *Maleides* i Calaceit fins a les Balears i Alguer de Sardenya. I tot desconeixent aqueixa realitat, duits d'un bolic de prevencions i prejudicis esglaiosament incongruents, se llancen a sentenciar sensa tenir en compte per res els *resultants* i *considerants* indispensables, i per això la sentència els surt esforrallada, esguerrada, contrafeta, un cent-cames (científicament parlant), com es anar a dir que «els valencians tenen ja de vell la seua llengua escrita, propia i especial, com especial i propia es la parlada, i diferent, per lo tant, de la catalana» i de «la baleàrica». —Comprenem que es una micoia costós i feixuc haver de recórrer tot el territori desde Salses a Elx, desde les *Maleides* i Calaceit fins a les Balears per estudiar-hi [252] els diferents llenguatges que hi caplleven. Doncs els que no vullen o no pugen emprendre tal pelegrinatge, els pertoca un bon callar, no tenen dret a aficarse a donar sentència sobre lo que son i deixen d'esser el valencià i el català; i si s'hi afiquen a la babal·lana, que no's queixin si llavò qualcú els diu els quatre mots de la veritat.

Pero tant En Nebot com qualsevol dels qui sostenen el meteix absurd, lo que haurien pogut fer bellament, sensa moure-se ni sortir de dins llur cambra d'estudi, i no hu han fet, es l'estudi comparatiu dels vells escriptors valencians (Fr. Antoni Canals, N'Ausiàs March, En Jaume Roig, En Joanot Martorell, Mn. Fonollar, Mn. Gassull, etc.) amb llurs

contemporanis catalans (Bt. Ramon Llull, Fr. Anselm Turmeda, N'Andreu Febrer, En Bernat Metge, cròniques dels reis En Jaume I, En Pere IV, En Desclot, En Muntaner, En Tomic, En Buades, etc.); i, recurrent totes les lleis i criteris fonètics, morfològics, flexius i sintàctics que determinen i caracteritzen la llengua de cada un d'aqueix autors, demostrar que les diferències entre els valencians i els catalans son tan grosses que constitueixen en realitat dues llengües diferents, com son diferents del català, l'aragonès, el castellà i el murcià. ¿Ho han fet això? ¿Ho han intentat tan sols En Nebot de provar amb raons concretes i pertinents que «la analogía i la sintaxis catalana» no sien lo metex que l'analogía i el [sic] sintaxis del valencià? Dins la seua obra (p. 24) sostén la negativa, pero sensa cap prova, just nega que sien les meteixes l'analogía i la sintaxis del català i del valencià, i les proves les se guarda per ell. No, ni En Nebot ni cap dels qui sostenen lo meteix que ell, ho han fet d'intentar la demostració de que el valencià no es el català; i seria curiosíssim que ho provassen de fer. Ells meteixos tocaríen en les mans el fracàs; els sortiria igualment un cocòrum, un cent-cames ferest, que faria esmortir de riure tots els qui tenen idea de lo que es la diferenciació de llengües. —Per deixar aquest cap tallat repetim el defíi que l'any 1909 an En Nebot, pero ara le hi feim no concretant-mos an el llenguatge escrit en tot Catalunya, Balears i Reine de València: que no es capaç En Nebot ni cap altra valencià ni no-valencià a citar-mos una llei o criteri de fonètica, morfologia, flexió o sintaxis que existesqui dins el Reine de València, que no se trobi dins qualque endret de Catalunya o Balears i que basti per construir el valencià llengua propia i diferent del català, com ho es de l'aragonès, castellà i murcià.

Ara veurem si En Nebot o cap dels qui pensen com ell accepten aquest defíi, que ja feim per segona vegada. [253]

I diu En Nebot: «Els valencians tenim ja de vell la nostra llengua propia i especial». —I ¿aont consta això? Veiam si es capaç En Nebot de citar-mos monuments valencians dels sigles XIII, XIV i XV que diguen que el valencià es un idioma divers del català o que els valencians no se

considerassen catalans. En canvi nosaltres en podem citar una partida de monuments, sobre tot del segle XV, aont consta que els valencians eren considerats, fins i tot fora d'Espanya, com a catalans. Dia 8 d'abril de 1455, puja amb el nom de Calixt III an el Soli Pontifici el Cardenal Alfons de Borja, nadiu de Xàtiva, i per lo meteix valencià. Dons bé, els escriptors italians d'aquell temps el donen per «català» i de «catalans» califiquen i calificava el poble romà la partida de parents seus que aquell Papa favorí tant i tant dins els estats Pontificis; i com se suposa, cap d'aquells «parents» era del territori que avui oficialment se diu Catalunya, sino que eren tots nadius el Reine de València. Per convencer-se de que a Itàlia a mitjàn segle XV tothom tenia per «catalans» els valencians, basta obrir qualsevol dels historiadors del papa Calixt III. Veiau, entre altres, Pastor (*Historia de los Papas* [ed. cast. de G. Gili, Barcelona, 1910], T. II l. IV, c. I i IV). Retreu aquest famosíssim historiador una carta de Lleonard Vernacci a Piero di Cosimo de Mèdici, de 10 de dit més i any, aont, perque havien fet Papa N'Alfons de Borja, se lamenta amargament de que «catalans governin» l'Esglesia Romana («regnano Chatalani» ib. p. 334). De Sant Antoní de Florència cita també (p. 335) una carta, aont diu aqueix sant, que Calixt III «de tot d'una ha agradat poc an els italians», «perque es valencià o català». A propòsit del fet de que Calixt III concedí a paisans i parents seus, això es, valencians, els principals càrrecs de la Cort Pontificia, treu a rol·lo el despatx d'En Francesc Contarini, embaixador de Venècia, de 25 d'abril de 1455, que conta que «molti scrittori apostolici todeschi et franzesi sono partiti et dicono non voler esser sotto *Catelani*» (ib. c. IV, p. 454).

Pero ¿era tal volta just cosa de la gent italiana això de considerar *catalans* els valencians? No, el meteix concepte tenien els antics historiadors valencians, tan notables com Rodríguez, Ximeno, Cerdà i Rico. Veiau lo que diu sobre En Rodríguez, En Cerdà i Rico de la segona mitat del segle XVIII dins ses notes a *La Diana* de Gil Polo (Madrid, 1778, p. 490): «Pues, como advirtió muy bien el Maestro Rodríguez en su *Bibl. Valent.*, pag. 26 y 27, bajo el nombre de *Catalanes* se entendían éstos y

los Valencianos, por ser todos de una misma lengua desde los principios de la conquista, y por más de [254] 200 años; y aun hoy no se distinguen ambas lenguas, sino el dialecto y ciertos idiotismos». En Ximeno, parlant de fra Antoni Canals, posa la següent adició: «El Maestro Echard, como vimos, le llama Catalán; pero tiene la disculpa de que, antiguamente, llamaron así a los Valencianos, por haber sido poblado este Reino por la mayor parte de Catalanes y Provenzales; haber tomado de ellos la lengua; y estar tan confinantes, como es notorio, las dos provincias de Catalunya y Valencia. Y por eso dijo Jerónimo Pau, que no era temeridad, que algunos escritores hubieran llamado Catalanes a los Valencianos y Mallorquines; pues tienen de ellos el origen y la lengua». *Escritores del Reino de Valencia*, I, 365.

En Menéndez y Pelayo, tractant també del *Tirant lo Blanch* ha dit: «Para mí está fuera de duda que Juan Martorell, valenciano de nacimiento, pero residente en la corte de Portugal por los años 1460, escribió primero en portugués y luego en su nativa lengua (que tratándose de aquel tiempo debe llamarse sin embargo catalana) el libro de Tirante el Blanco...» (*Orígenes de la Novela*, I, CCLIII).

Veurem si En Nebot o algún dels qui'l segueixen, provarà de desfer tots aqueis arguments de que el valencià desde el temps més antic va esser considerat com a català i de que els valencians se teníen i los tenía tothom per «catalans».

§ 3

¿Les sí·labes -ue -ui sempre amb h?

Santa En Nebot (p. 57) una teoria sobre aqueis dos aplecs de vocals que consideram absolutament inacceptable, puis diu que sempre s'han d'escriure amb *h*. ¿Quina raó dona per haver de fer una tal cosa? La raó es que «fan lo meteix castellans i francesos que han estudiades llurs respectives ortografíes molt millor» «que» «els «valencians», «i obrarem prudentment imitant-los per les grans ventatges que aqueixa regla ofereix

per facilitar la lectura». Això no es cap raó prou forta per haver de passar per l'inconseqüència d'haver d'escriure *mehues, tehues, sehues, crehuen, cahuen, mohuen, vihuen, crehueta, Huiso*, després d'haver escrit *meua, teua, seua, ell creu, cau, mou, la creu, Lluís*. Això de posar sempre *h* davant de *-ue-* i no davant *-ua-* aont treu cap? Per quines cinc-centes s'ha de fer? ¿Per que els castellans ho fan? Els castellans ho fan sols avans el diftong *-ue-* procedent d'una *ŏ* llatina, inicial de mot (*ŏvum* > *hUEvo*) o si desapareix la *f* precedent (*fŏll ĭco* > *hUElgo*) o si du una altra vocal davant [255] (*OriOla* > *OriUEla*). Però ¿que tenim que veure amb tot això catalans, valencians ni balears, si dins la nostra estimadíssima llengua no hi ha cap cas de tal diftongació? ¿En sab cap En Nebot? i No ho creim que ens ne retrega cap! Aquí En Nebot pateix un atac fulminant d'influència castellana; perquè els castellans claven *h* davant el diftong *-ue-* i hala facem nosaltres lo meteix dins la nostra ortografia! i que's facen trons la lògica i el seny!

¿Vol dir, amic Nebot, perquè els francesos escriuen *huile, huit i huitre* amb *h* ancque *oleum, octo, ostrea* no'n duguen, nosaltres hem la [sic per *de*] clavar la *h* a tots aquells plurals, retrets més amunt? No ens convenç poc ni mica això dels francesos, que no passa de esser un bunyol per més que els francesos ho facen. Que no s'en escandalitzi En Nebot! N'hi ha de bunyols a l'uf dins l'ortografia francesa, i ho regoneixen i ho han demostrat els millors ortografistes francesos. De manera que la *h* d'aquells tres mots francesos no té altre fonament ni raó que la curtedat i la blaiura del qui manà que la posassen. Ja es més lògica la que els castellans posen davant el diftong *-ue-* perquè la hi posen sempre i serveix per indicar l'aspiració amb que pronuncien ells tal diftong. Comprendríem, encara que no admetríem, que En Nebot, per expressar el sò billabi-velar-fricatiu de la *w* anglesa amb que pronunciam *meUa, teUa, creUen, moUen, caUen, creUeta*, proposàs d'escriure *h* davant tal *u*, tant si duia e darrera com si hi duia *a*. Lo que no pot anar en via ninguna es just posar *h* davant *-ue-* i no posar-ne davant *-ua*.

§ 4

La *h* de les partícules *hi*, *ho*, *hu*.

Sortint aquestes partícules de les llatines *hic*, *hoc*, pertoca conservar-los la *h* per distingir-les de la conjuntiva *i* (*et*) i de la disjuntiva *o* (*aut*). En quant a la *ho* En Nebot sostén la bona doctrina mantenint-hi la *h*, i rebutja com un abús intolerable la *h* que els escriptors valencians, antics i moderns etziben an el numeral i pronom *u* < *uno*. —No està tan acertat en lo que posa de la partícula pronominal *hi*, tota vegada que diu que «no apareix mai en cap forma dins el valencià modern», i llavò ell meteix posa exemples de valencià modern que duen tal partícula. Posa tots aqueis: «¿Debe escribirse *hi*, *ha*, como lo hacen los catalanes, y *ha* como los franceses (salvo la *h* que éstos no emplean en el verbo *avoir*), o *hia* como equivalente del *hay* castellano»? «Todas estas tres formas se encuentran en escritos valencianos antiguos i modernos». «Decimos (els valencians) *no hia*, [256] *encara que hiaja*, etc., al unirse à la partícula *en ne*, suenan como partiendo el diptongo *ia* en sílabas; v. gr. *no n'h-ia*, *encara que n'hi-aja*, lo cual parece que sonaría mejor escribiendo *no n'hi ha*, *no n'hi haja*». «Se pronuncia en algunos pueblos»: «*no ne hia*».

De manera que En Nebot, al meteix temps que diu que la partícula *hi* «no apareix mai en cap forma dins el valencià modern», posa una partida d'exemples de valencià actual aont figura tal partícula. De manera que ell meteix se desment i se refuta, i així ens excusa la feina d'haver-ho de fer nosaltres. No comprenem com va tan tapat En Nebot amb això! N'hi comprenem tampoc com s'obstina en no acceptar la forma *hi*, la única lògica, i se'n vengua amb el bugat de *hia*, *hi-a*, *hi-aja* i amb lo del diftong *hia*! ¿Aont treu cap escriure *hia*? si sempre hem pronunciat i pronunciam catalans[,] balears i valencians: *hi-ha*, fent sonar dues sil·labes ben clares i distintes, fent tònica, pero ben tònica, la *há*! ¿Quant ni aont es estat mai un diftong *hi-ha*, equivalent del castellà *hay*? ¿O perque en castellà es diftong també ho ha d'esser en valencià? —De manera que En Nebot diu que «no apareix en cap forma» la partícula *hi* «dins el valencià modern», i

llavò ens compta que hi ha pobles valencians que pronuncien *no ne hia* (*no ne hi ha*)? Doncs ¿que es més que la partícula *hi* la *hi* de *hi-a*?

Aquí sí que hi escau allò de N'Horaci: *quandoque bonus dormitat Homerus*.

§ 5

La s sorda i la sonora. ¿La z equivalent de la ç en valencià?

La distinció entre la *s* «forta» (sò *linguo-alveolar-fricatiu-sord*) i la *s* «suau» (sò *linguo-alveolar-fricatiu-sonor*) se veu que du trastornat En Nebot, que en diu coses, gens dignes del seu indiscutible talent gramatical, puis escriu tot això: «... En la capital del reino (Valencia) las tres letras c, s, ç se pronuncian como la s de Castilla, desconociéndose en absoluto la s suave; en Castellón y Alicante suenan de aquel modo en principio de dicción y en las sílabas *cia, cie, cio, ciu*; en los demás casos suenan unas veces fuertes y otras suaves, pero de una manera tan anormal y desordenada, que cre[e]mos imposible dar una idea de ello, siquiera aproximada». I posa com exemple de tal «anormalitat» i «desorde» el fet de que es *sord* el sò *linguo-alveolar-fricatiu* de *raça, plaça, caçar, forçar, acer, concís, pensar, fòsa* (fòssa) i que sia *sonor* dins *reçar, almorçar, baça, quince, once, sencillo* (senzill), *ròsa, còsa*. I llavò, per rebatre el clau, diu: «Esto, y más aún el no [257] pronunciarse sino una sola s en la capital y su comarca hace de todo punto imposible el usar dos signos diferentes para los dos sonidos de esta letra». Però acaba per confessar que, «si no pel so, per la etimología», «se pot precisar en la majoría del casos» «quina lletra s'ha d'escriure: i després de tot això, surt dient que el so de *s sonora* s'ha de representar per *s* senà o per *ç*.

En Nebot, com casi tots el valencians, dona massa importancia a la pronuncia de la ciutat i horta de València. Pels d'aqueixa regió que no sien filòlegs, sí que resulta una mica difícil distingir quant s'ha d'escriure -ss- o just -s- per quant ells no distingeixen entre sò *sord* i *sonor*, ja que tot ho fan *sord*. Ara fora de la ciutat i horta de Valencia i els quatre o cinc pobles

més de parlar *pitxat* o *apitxat*, tal problema no existeix perquè la gent fa la diferència entre els dos sons, com se fa dins totes les Balears i dins tota Catalunya espanyola i francesa, fora una pellerengada de la Ribera Ribagorsana, que també tenen el parlar *pitxat*, com a la ciutat i horta de València.

Aquest fet de parlar *pitxat* es verament una desgràcia perquè empobreix de sons la llengua, ja que ens furta els sons *linguo-alveolar-fricatiu sonor* (*s sonora* o «suau»), *prepalatal-fricatiu-sonor* (*j, ge, gi,*) i *prepalatal-africat sonor* (-tj- -tg-). Tot això pot confondre els qui no entenen brot de gramàtica, però no un gramàtic de tanta valua com En Nebot, que ha de veure i d'explicar perfectament tots aqueixos fenòmens fònics, i no se'n ha d'anar a dir que la distinció entre sons *sords* i *sonors* sia «anormal» i «desordenada», essent així que obeeix sempre a lleis riguroses de la lògica. Però el gramàtic o filòleg no afinar, no destriar, no aglapir tals lleis, però les lleis existeixen i se revelen en casos i casos, que, si els estudiam de prim compte, prou que ens mostren aqueixes lleis.

Lo indigne del talent gramatical d'En Nebot es això d'anar-se'n a calificar de «anormal» i «desordenat» el fet de que la *s* en tals paraules sia *sorda* o «forta» i en tals altres sia *sonora* o «suau». Totes aqueixes diferències obeeixen a la llei de l'etimologia i a altres lleis de tramudança i evolució dels sons a través dels segles, que el filòleg ha d'escorcollar i aglapir a força d'estudi i de suc de cervell. Per aqueixes lleis s'expliquen perfectament totes les *s sordes* i *sonores* del català de València, Catalunya i les Balears, resultant tal *sordera* i *sonoridat* altament lògiques i naturals i sense cap pèl d'«anormals» ni de «desordenades».

Lo que no comprenem com diu En Nebot que, per representar el so de *s sonora*, o «suau» que diu ell, se puga emprar la *ç*. ¿Aont se funda per sostenir una tal cosa? ¿Dins quina llengua la [258] *ç* representa cap sò sonor? Quant s'usava en castellà, representava el sò *linguo-alveolar-africat sord* (ts), que entre el segle XVI i XVII tornà *interdental-aspirat-sort*, que tenen avui la *z* i *ce, ci* d'aqueixa llengua. En francès la *ç* representa igualment el sò *sord* de *s*. ¿D'ont se treu, doncs, En Nebot que

la ç pot representar el sò de s sonora? ¿Hi ha rastre ni indicatiu de que els antics escriptors valencians fessen res d'això? Veïam si En Nebot es capaç de provar-ho!

Per totes aqueixes raons rebutjam absolutament tal teoria d'En Nebot.

I encara n'hi rebutjam una altra, tant o més que no aqueixa. Diu (p. 67) que la z i la ç «no son en realitat més que dues formes diferents d'una meteixa lletra». ¡Quina equivocació més greu! La ç s'es usada sempre per representar el sò sord de la s, i la z per representar el *sonor* quant es inicial de paraula (*Zel*<*ZELU*, *zona*, *zelós*, etc.) o va derrera una consonant (*AlZina*, *onZe*, *dotZe*, *tretZe*, *catorZe*, *quinZe*, *setZe*, *alZibar*, *atZarola*, *atZabara*, etc.). En grec i en llatí ja tenia la z un so per l'estil, en català, i per lo meteix en valencià lo regular es estat sempre emprar-la per representar el sò *linguo-alveolar-fricatiu-sonor* (*s sonora*, o *suau* que diu En Nebot). No perque la ciutat de València i la seua horta han perduda la *s sonora* i només pronuncien la *sorda*, ens ha de venir En Nebot a trastornar la nostra ortografia confonent la ç amb la z, establint una vera anarquia en l'ús d'aqueix dos signes, allà ont la bona tradició literaria i la pràctica actual de tots els bons escriptors distingeix perfectament aqueix dos signes, donant a cada un un valor ben diferent.

Diu llavò En Nebot: «ni fins els catalans, que distingeixen els dos sons (el de *s sorda* i el de *s sonora*), tenen en cap llurs gramàtiques regles clares que puguen servir de guia en l'ús avengut d'aqueixes lletres». Fa estona que tots els bons escriptors catalans saben que la *s sorda* s'ha d'escriure amb s a principi de paraula i derrera consonant, i amb ss al mig de vocals; i la *s sonora* s'ha d'escriure amb s en anar entre vocals i amb z quant es inicial de paraula i quant va derrera consonant.

§ 6

Altres menudencies

A

Aczents que no calen

Una altra cosa diu En Nebot (p. 81), que, a dir ver, no la comprenem. Diu que «els plurals valencians han de conservar, per regla general, l'aczentuació de llurs respectius singulars: [259] *germán, rossíns, llissóns, geméchs, animáls, anélls, estánys, reméys, caláixos, valènts, assérps, cacáus, estíus*». Això es multiplicar els aczents. L'immensa majoria dels mots catalans acabats en una consonant i sobre tot en dues, son *oxitons* (*aguts*); pero així meteix n'hi ha un bon raig que son *paroxitons* (*plans*, amb l'aczent a la penúltima). Doncs bé, seguint la norma, general a tota ortografia, d'estalviar els aczents gràfics tot lo possible, pertoca aczentuar els *paroxitons* i no els *oxitons* porque aquells son més pocs, això es, son molt[s] menys els *paroxitons* acabats en consonant que no els *oxitons* que hi acaben. Per lo tant cal aczentuar gràficament els *paroxitons*, i escriure sense aczent els *oxitons*. Per tot lo qual no procedeix aczentuar res d'això que diu En Nebot. Repetim que no comprenem com En Nebot no ha tenguda present aqueixa norma, general a tota la ortografia.

B

Sobre el mot «nombre»

I ¿per ont deu treure En Nebot lo que diu (p. 90 i 91) que *nombre* (número) es un galicisme? Aquest mot es antiquíssim dins la llengua. Mn. Martí i Gadea dins el seu *Diccionario General Valenciano Castellano* (València, 1894) posa (p. 1338): «*Nombre: m. a. Número*». Aquest figura dins un sens fi de monuments antiquíssims de la llengua d'oc en ses diverses branques (català, tolosà, provensal, llemosí, etz.), monuments

que citen Raynouard dins son *Lexique Roman* (París, 1844), T.IV, p. 547 i 348; Emil Levy dins son *Provenzalisches Supplement-Wörterburch* (Leipzig, 1907), T. V, p. 410; Carl Appel dins sa *Provenzalische Chrestomathie* (Leipzig, 1902), pag. 279, n. 123, 124. Se troba *nombre*, sinònim de *número*, dins la *Rasós de Trobar* d'En Ramon Vidal de Besalú del segle XIII; dins *Las Leys d'Amors* de Tolosa, de la primeria del segle XIV; dins l'antiquíssim manuscrit llengadocià n.º 1523 de la Biblioteca de Santa Genoveva, *Elucidari de la propietat de totes res naturals*, que Reynaud publicà dalt *Revue des Langues Romanes* de Montpeller, T. XXXIII; dins la *troba* d'En Folquet de Marsella, *Senher Dieux*; dins les *trobos* de l'altre trobador En Folquet de Romans, dins la *Gesta Karoli*, dins la *Visió de Tindal* i dins molts d'altres *trobadors*, ben nets de tota influència francesa.

I ¿està segur En Nebot que els grans escriptors valencians dels sigles XV i XVI no usaven *nombre* en sentit de *número*? Ens sembla que, si feia una mica d'escorcoll, aviat le hi trobaria aqueix bo de mot. Lo que si li porem dir an En Nebot que dins Mallorca encara es viu. A Mallorca deim per pa i per sal: *no se's NOMBRE de vegades que l'he vist; n'hi ha sens NOMBRE de miseries an [260] aquest mon*. Per extensió, *nombre* significa també a Mallorca la quantitat de bestiar i de grans que van amb l'arrendament d'una possessió, de manera que el qui en *surt* ha d'entregar an el qui *entra* tal quantitat.

De manera que va ben errat En Nebot amb això de donar per francès, es a dir, per no català el mot *nombre*.

III

Els son prepalatals africats i fricatius i En Nebot

No sabem que li hauràn fet aqueis sons an En Nebot, que los fa anar tant de borina i els du tant de revolt. Son els sons que's representen per *x*, *tx*; *j*, *ge*, *gi*; *tj*, *tg*. Sobre aqueis sons té En Nebot unes teories les més

extranyes, com anam a veure, rebutjant-les-hi dins els següents paràgrafs.

§ 1

Els catalans tenim centenars de paraules propies amb el sò prepalatal-africat-sord

Aquest sò, la *ch* castellana, la nostra *-tx-*, diu En Nebot (p. 47) que els catalans només el tenim en paraules preses d'altres llengües. És completament inexacte. Però ¿d'ont ha tret En Nebot que el català no té tal sò més que en paraules manllevades a altres idiomes? ¿En vol En Nebot de paraules ben catalanes amb aquest sò prepalatal-africat-sord? Vantaquí un raig, que ens ocorren sense fulletjar el Diccionari: *esquitxar, trompitxar, espitxar, encletxar, pretxa, gramatxa, granatxa, esmotxar, petxucar, rebrotxar, acotxar, catxifollar, alatxa, alatxó, cutxo, clotxa, butxaca, atxerevit, atxerevida, felanitxer, fornalutxenc, andritxol, xitxerel·lo, potxa, potxós, esmotxim, esmotxada, retxa, bolitxada, fetxida, atxem, platxeri, portitxol, marrutxell, Garrotxa, caramutxa, xítxero, xitxerar, xitxerera, rutxel·la*, etc. etc. I hi ha que advertir que cada paraula d'aquestes ofereix catorze o quinze derivats. —Ademés tenim la forma de diminutiu despectiu en *-etxo, -etxa* (*homenetxo, donetxa, animaletxo, sabateretxo, ferreretxo, fusteretxo, taulatetxa, cadiretxa*, etc. etc. etc.). I com de tots els noms, substantius i adjectius, se pot formar i se forma sovint tal diminutiu-despectiu, resulta que hi ha milenars i milenars de mots catalans ben propis, no manlevats de cap altre idioma, que posseixen aqueix sò prepalatal-africat-sord, que En Nebot diu que els catalans no'l tenim en no ésser en paraules manllevades. I llavò hi ha els centenars i centenars de substantius acabats en *-tx* i *-ig*. Ja se sab que tots els acabats en *-ig* (*maig, Reig, maneig, mig, roig, puig*, etc.) duen aqueix sò final, sonen [261] com si tal final anava escrita en *-tx*. L'escriure *-ig* en lloc de *-tx* no és més que una convenció tradicional, que no indica cap diferència fonètica.

§ 2

Una impropiedat d'expressió massa grossa

En Nebot per donar-se a entendre més fàcilment de sos lectors, no vol anomenar els sons valencians així com els anomena la ciència; i ¿que li resulta? Una impropiedat d'expressió feresta. Figurauvos que diu (p. 110): «En las lenguas neolatinas tenemos cuatro sonidos de *ch*: la continua o fricativa fuerte (*ch* francesa o *x* catalana); la continua o fricativa suave (*j* francesa y catalana), la explosiva fuerte (*ch* castellana o *c* italiana antes de *e*, *i*, *ce*, *ci*); y la explosiva suave (*g* italiana antes de *e*, *i*, *ge*, *gi*)».

¿Qui ha vist mai anomenar *ch* aqueis quatre sons tan diferents, per més que a la ciutat i horta de València d'aqueis quatre sons facen un sol sò, el de *ch* castellana? Un gramàtic tan entès com En Nebot no té dret a incòrrer en tal inexactitut d'expressió, d'ont resulta un embull horrible. Tal embull prové de la forta preocupació que pateix En Nebot respecte d'aquests sons prepalatals, que ell s'es empenyat en fixar ortogràficament d'una faisó massa arbitraria, i tot amb l'idea de decantar i des·separar el valencià del català, i per porer dir que el valencià té una ortografía propia i diferent del català. Aqueixa idea fixa d'En Nebot, que resulta una vertadera manía, es la causa d'aquest caberboni que ens ha armat sobre els sons prepalatals africats i fricatus.

El gramàtic s'ha d'adondar sempre a la classe de lectors pels qui escriu, per que el puguen entendre; pero mai ho ha de fer deixant o malmenant la propiedat i exactitut d'expressió. —La ciència filològica, atenent an el punt d'articulació i qualitat dels sons en qüestió, els dona un nom que es una vertadera descripció de la naturalesa íntima d'ells, i els anomena; sò prepalatal-africat-sord (*tf* = *ch* castellana, *tx* catalana); sò prepalatal-africat-sonor (*dʒ* = *ge*, *gi* italianes, *tj*, *tg* catalanes); sò

prepalatal-fricatiu-sord ($f = x$ catalana, ch francesa, sci , sce italianes); sò prepalatal-fricatiu-sonor ($\zeta = j$, ge , gi catalanes i franceses). En Nebot no ha volgut adoptar aquesta terminologia tan precisa, tan clara, tan llampant, i per això li resulta l'embull que reina dins lo seu llibre, lo qual es una vertadera llàstima.

Diu En Nebot (p. 111) que «cap dels pobles neollatines empra els quatre sons» prepalatals (l'*africat-sord* i el *sonor*, el *fricatiu-sord* i el *sonor*). Sembla mentida que En Nebot s'atànç a [262] dir una tal cosa, allà ont ell ens conta que va viure més d'un any a Barcelona. Doncs es molt estrany que no hi sentís aqueis quatre sons, que's troben dins milenars de paraules, no sols a Barcelona, sino dins tota la Catalunya oriental i central, dins una gran part de l'occidental, dins el Rosselló, dins les Balears. Sí, en totes aqueixes regions hi ha milenars de paraules com *acoTXar*, *buTXaca*, ($tf = tx$), *meTGe*, *pITXa*, ($d\zeta = tg$, tj) *puJar*, *fuGir*, ($\zeta = j$, ge , gi), *caiXa*, *queiXa*, ($f = x$). No comprenem com En Nebot pot anar tan tapat que arribi a l'extrem de negar un fet que tantes de regions catalanes posen continuament de manifest per milions de boques.

§ 3

El sò prepalatal-africat ¿en valencià no es *sord* mai, en esser final?

En Nebot sostén (p. 51-3) que no, i diu i torna a dir que sempre es «suau» (*sonor*), això es, que no sona $t\zeta$, sino $d\zeta$.

¿Quines proves dona En Nebot de que es així com diu? No'n dona més que una: que, si derrera un mot acabat en aqueix sò, pronunciem immediatament un altre mot que començ en vocal, aquell sò resulta *sonor*, això es, sona tj o tg , i no tx ; i en Nebot posa aqueix exemple: *el despaIG Està tancat*.

Es ben ver que el sò final tf torna $d\zeta$ tot-d'una que derrera ell pronunciem immediatament una vocal: es a dir, sona $d\zeta$ tot-d'una que

deixa d'esser *final* i passa a *intervocàlic*. Mentres es *final*, se mantén *tʃ*, *sord*; en deixar d'esser *final*, deixa la *sordera*. Per conèixer que es *sord*, essent *final*, basta la simple audició *auricular*; pero si això no dona certesa, basta posar el cap del dit demunt la nou de la gargamella i pronunciar el *sò*, i se percebrà a l'acte que el *sò* se produeix sense vibració de les *cordes vocals*, *vibració* que constitueix la *sonoritat* de tot *sò*. De manera que se demostra matemàticament que l'afirmació d'En Nebot es contraria a la realitat, això es, que el *sò* prepalatal-africat, en esser *final*, es precisament *sord* sempre, mai per mai es *sonor*; sols pot esser *sonor* en anar entre vocals. Això ho sap qualsevol filòleg que conega gens els diferents dialectes catalans (català oriental, rossellonès, català occidental, valencià, balear). Sí, es una llei del català que tot *sò* final consonant es *sord* sempre, mai *sonor*. Es això una característica del nostre idioma en totes les seues varietats: Per això la *-d* sona *-t*, la *-g* final sona *k* (*c*), la *-ʒ* (*j*, *ge*, *gi*) final sona *ʃ* (*ch* francesa, *x* catalana), la *-dʒ* final (*tj*, *tg*) sona *tʃ* (*ch* castellana, *tx* catalana). —De manera que En Nebot per provar quina es la qualitat íntima d'un *sò* *final*, ens cita un *sò* *medial*, puis si'ns fan pronunciar amb una meteixa [263] seguida aquell *sò* final i immediatament un *sò* vocal inicial del mot següent, ja no tenim cap *sò* final, sino un *sò* *medial*, i per lo mateix sortim de la qüestió, i no provam lo que hauríem de provar.

Per lo mateix la afirmació d'En Nebot de que en valencià no hi ha *sò* prepalatal-africat-sord (*-tx*) que sia *final* i que tot *sò* prepalatal-africat *final* es sonor, queda sense provar, es una afirmació gratuïta.

§ 4

El *sò* prepalatal fricatiu sord (*j=x*) dins el reyne de València

Vetassí tot el que diu En Nebot d'aqueix *sò*. «Per nosaltres (els valencians) ha desaparegut, al menys en la majoria dels pobles»; «pero n'hi ha que sostenen que encara el senten» (p. 68). «Sempre hi ha

haguda confusió» «de la *x* i de la *s*» entre valencians (p. 69). «Marcam massa la *i* que precedeix la *x*», «cosa» que «els catalans» «no fan» (ib). «Tots quants» de valencians «donen» a la *x* el so de *ch* francesa, «el donen també a la *s* en igualdat de circumstancies; mai hem poguda notar diferencia en la manera de pronunciar una meteixa persona, no prevenguda per endavant, les següents paraules: *Peix, feix, lleys i reys; patix, cumplix, permís i consís; faixa* (cop amb una faixa) *i faisà* (animal de ploma); i fins «parlant de pressa», «sona lo meteix la *s* de la frase *remeys inútils* que la *x* de *pareix inútil* (p. 69 i 70). Respecte de la *x* en principi de dicció hi ha que confessar amb tota franquesa, vulguen no vulguen els partidaris de la catalanització del valencià, que ja fa anys que no existeix dins el nostre llenguatge parlat, i hi ha que desterrar-la de l'escrit»; «tot lo més se pot concedir que la conservem dins mitja dotzena de noms geogràfics per respecte a la tradició» (p. 71). «Si els nostres antepassats usaren mai la *x* inicial amb el so de *ch* francesa, com l'usen encara els catalans, dins el valencià escrit i estampat a València, porem dir que mai la troben més que en noms propis» (p. 71 i 72). «Es precis per lo tant, prescindir d'aqueixa lletra a principi de dicció»; «totes les paraules que en valencià poren oferir cap dupte envers d'això, cal escriure-les d'una de les tres maneres següents, segons sia llur pronuncia: amb *eix-* com *eixaróp, eixam, eixeringa*, amb *ch* com *churro, charol, chocolate, chica*; o amb *j*, com *jerra, jipó, Júquer, Jusep*» (p. 72).

«Trobam que hem de conservar la *x* de les sil·labes *aix, eix, oix, uix*, i fins en les paraules que tengueren *s* en llur origen, com *peixcar* (de *piscari*), *feix* (de *fasciculum*), o les que en tenen [264] dins les lengues germanes, com *arruixar*» (p. 70). «En camvi hem de convertir en *s* la *x* que sols va precedida de *i* sensa altra vocal anterior» (p. 70). «Tractant del verb, hem feta ja aqueixa innovació convertint en *s* la *x* de les terminacions en *eix, ixes, etz.*, de la tercera conjugació; ens ha moguts a fer aqueixa reforma l'haver observat que la sil·laba *ix*, no precedida d'altra vocal, es lo que més confón els nostres paisans, i ens hi hem creguts autoritzats, al menys en lo que se refereix an els verbs de la

tercera conjugació, perquè els millors preceptistes catalans escriuen *agrahesch, agraphis, agraphissis; visch, visqui, visca* (Milà i Fontanals); *cumplís, cumplisas, cumplís, visch, visqui, visca*; i fins *isch, isca, isques*, de *eixir* (Bofarull i Blanch); *feresch, feresca, ferís, ferisses; isch, isques, isca, isqui* (Estorch)» (p. 71).

Hem volgut transcriure, traduint-ho literalment, tot quant diu En Nebot sobre el sò de la lletra x i sobre la mateixa lletra per que els lectors se'n poguessen fer càrrec millor. Ara anam a exposar una serie d'observacions sobre aqueixes dites d'En Nebot.

A

¿Existeix o no an el reine de València la x catalana = ch francesa?

No's pot sostenir lo que diu En Nebot que tal sò «ha desaparegut, al menys dins la majoria dels pobles» valencians. Si En Nebot digués que dins la Ciutat de València i a qualque altre punt s'es iniciat un moviment de conversió de tal x amb el sò de la *s sorda*, diria molt ver. Lo que no es gens ver que tal sò «haja desaparegut» de «la majoria dels pobles» del reine de València. ¿Quins son aqueis pobles? Nosaltres l'any 1901 visitàrem Vinaròs, Peníscola, Alcalà de Xivert, Morella, Forcall, Castelló de la Plana, Onda, Vila-real, Borriana, Morvedre, El Puig, València, Rafelguaraf, Xàtiva, Gandia, Dénia, Cocentaina, Alcoi, Benifallim, Penàguila, Alacant; i l'any 1902 visitàrem Alacant, Elx, Santa Pola, Novelda, Monòver, Biar, Ibi, Xixona, Sant Joan d'Alacant, la Vila Joiosa, Benidorm, Callosa d'En Sarrià, Bolulla, Benissa, Verger, Gandia, Simat de la Valldigna, Xàtiva, València, Sueca, Llíria, Castelló, Vinaròs, i ademés sentírem parlar gent d'una corantena més de poblacions valencianes. Doncs bé, en tots aqueis endrets del reine de València trobarem el sò de la x catalana. Per convencer-se de que dins tot aquell reine se conserva tal sò, maldement dins algunes clapes n'hi haja que el convertesquen en *s sorda*, basta sentir rallar una estona qualsevol nadiu de tal reine. Sempre que he dit a valencians que En Nebot diu que ells ja no [265] pronuncien

tal sò, sempre se'n han rigut d'En Nebot, fent-lo mentider. Poc després d'haver feta el Dr. Barnils l'eixida fonètica dins el reino de València aqueix ivern passat, li vaig demanar si hi havia trobat tal sò, sobre tot dins la capital. Me contestà que sí, i me remeté una mostra dels centenars de transcripcions fonètiques que hi havia fetes de tal sò, estudiant la pronuncia dels valencians de tota edat, sexe i estament. Ventassí algunes d'aqueixes transcripcions, fetes a la capital valenciana, preses de la boca de nois d'uns dotze anys: *sifanta*, *kab[e]ʎf*, *ifir*, *pupf*, *cons[e]ʎf*, *fajfa*, *p[e]jʃ*, *p[e]ʃkar*.²⁶

B

Lo de la x inicial

Per provar que no es ver lo que sostén En Nebot que no existeix tal sò entre els valencians, basta dir lo següent: Hi ha una partida de noms de lloc valencians que duen x inicial, i els valencians pronuncien generalment dits noms fent sonar ben clara tal x, just com la *ch* francesa: v. gr. *Xàtiva*, *Xixona*, *Xeresa*, *Xàbia*, *Xaraco*, *Xúquer* (*Fori Regni-Valentiae*, ed. de València de 1547, fol. LXXXIV), *Xúcar* (fol. LXXXIII), *Xèrica* (fol. LXXVI), *Xinxella* (*Sermons de Sant Vicenç Ferrer*, còdic de l'Arxiu de la Seu de València, T. IV, fol. 218). Ademés d'aqueis noms de lloc, hi ha actualment dins el valencià molts d'altres mots que comencen en x-. No fa encara un més que escorcollàrem tres o quatre valencians que eren de pas a Mallorca, i que pronunciaren ben llampant *xàbega* [ʃáβ[e]ga], *xabegó* [ʃaβ[e]gó], *xamenà* [ʃam[e]ná], *xapà* [ʃapà], *xeressa* [ʃeresà], *xixanta* [ʃifanta], *xò!* [ʃɔ], *xaloc* [ʃalɔk]. —Per rebatre el clau, direm que Mn. Joaquim Martí i Gadea, dins son *Diccionario General Valenciano-Castellano* (València, 1891. —I volum de 1975 planes de 215 x 154 mm.) posa 135 mots valencians que comencen amb x. Ja veim que

²⁶ Nota (1) de l'original: El valor d'aqueis signes fonètics es el següent: ʃ = x catalana; ʎ

En Nebot ens objectarà que tals mots estàn mal escrits amb x inicial. Això tot lo més vol dir que no s'adonda tal grafia an el sistema d'En Nebot; pero li costaria una micoia an En Nebot provar, no amb raons foradades, sino amb raons veres i sòlides, que tal x inicial sia cap desbarat.

De tot lo qual resulta que està ben enfora d'esser ver lo que diu en Nebot que els valencians se distingeixen dels catalans en que ells «no usen la x en el començament de dicció». Lo ver seria que el sistema ortogràfic d'En Nebot se diferencia, [266] entre altres coses, dels diferents sistemes ortogràfics que els catalans usen, en que el d'En Nebot no admet la x inicial.

C

Els catalans ¿no «marquen» tant com els valencians la *i* que fan sonar devant la *x*?

Això diu En Nebot, incorrent en l'eterna equivocació dels valencians, que, en parlar de catalans, suposen que tots parlen just com els nadius de Barcelona i de les comarques que hi confronten. Sembla mentida que no sapia En Nebot que dins casi tota la provincia de Lleida i dins més de mitja de la de Tarragona, desde Reus fins a Calaceit, fan sonar una *i* devant tota *x* *intervocalica* i *final*, tan forta com se puga sentir dins tot el reine de València. De manera que lo que diu En Nebot de que els catalans no fan sonar tal *i* devant *x* tant com els valencians, no més es ver respecte del catalans orientals i fins an el Vendrell, Penedès, Calaf, Ribera Salada, Berguedà, la Seu d'Urgell, i Andorra, que formen la frontera dels qui ja no marquen tal *i* devant la *j*. Ja es una miseria ja que els valencians, sempre que van a comparar llur llenguatge amb el català, just el comparen amb el català oriental, que es el que més se decanta de la modalitat valenciana, i mai la comparen amb el català occidental, que es casi la meteixa modalitat llingüística del reine de València!

= ll catalana: j₁ = ny, ñ castellana.

I llavò los succeeix una altra cosa an els valencians i també an En Nebot: que mai els ocorre comparar amb el català altre valencià que el de la ciutat de València, que es el que s'en decanta més; i això se creuen que los serveix per provar que son dues llengues diferents. En tot això que diu En Nebot de la *i* devant la *j*, se veu que no ha tengut en compte per res el fet que nosaltres observàrem l'any 1902: 1r Que Benidorm, Finestrat, Relleu, Bolulla, Verger, Benissa, Dénia, Oliva, Bellreguard, Xixona, Ibi, Biar, Simat de la Valldigna, Xàtiva no fan sonar casi gens la *i* devant la *j* intervocàlica, pero sí en esser final la *j*. 2n Que no fan sonar *i* devant la *j* desde Sant Joan d'Alacant fins a Elx, i Santa Pola, Novelda, Monòver, Petrer, Pobles de l'Horta de Gandia, Font d'En Carròs.

De tot lo qual se desprèn que no es ver lo que diu En Nebot que sia una característica, una especialitat dels valencians el «marcar massa» la *i* devant la *j*. Si moltíssims valencians la hi marquen, fan lo mateix moltíssims de catalans; i si moltíssims de catalans no la hi marquen, deixen igualment de marcar-le-hi molts pobles valencians. [267]

D

La -s sorda final convertida en *j* = x

Lo que diu En Nebot que tots els valencians que encara pronuncien *j*, fan també *j* tota *s* sorda que duga *i* devant, nosaltres no hu hem comprovat. Lo que tenim comprovat, es lo següent: A Isavarri, Llavorsí, Alòs, Esterri, la Pobla de Segur i Salàs, això es, an el Pallars, el plurals dels noms acabats en *l* i *n*, en lloc de fer-se en -s, se fa en -*j*, es a dir, la *s* torna *j*; i així, en lloc de pronunciar *uís*, *kaβaís*, *ajís*, *pujís*, pronuncien *uísj*, *kaβaísj*, *ajísj*, *pujísj*. Lo mateix trobàrem a Granollers: *ajísj*, *pujísj*, *kaβaísj*, per *ajís*, *pujís*, *kaβaís*; mentres que a Caldes de Malavella, Arbúcies i Sant Hilari Sacalm només trobàrem -*nj*: *ajísj*, *pujísj*. I just això

meteix, -*ɲʃ*: per -*ɲs*, fan casi tots els pobles de Menorca i Eivissa i l'Arrabal de Santa Catalina (Palma de Mallorca). A Alacant i an els pobles veïns de Sant Joan i Sant Vicent fan *ʃ* la *s* dels plurals en -*ʃs*, -*ɲs*, i per lo meteix pronuncien *kavaʃ*, *v[e]ʃ*, *puɲʃ*. I fins i tot a Alacant i a Alcoi trobarem que hi ha molta gent que, en lloc de fer -*ʃs*, -*ɲs*, fan -*ʃtʃ*, -*ɲtʃ*, i per lo tant pronuncien: *ʌntʃ* (*añtx*), *puɲtʃs* (*puñtx*), *kaβeʃtʃ*, *[e]ʃtʃ*, *kavaʃtʃ*, *[e]spiʃtʃ*, en lloc de *ʌɲs*, *puɲs*, *kabeʃs*, *eʃs*, *kavaʃs*, *espiʃs*.

Per consegüent, lo que en Nebot conta que a València pronuncien *r[e]ʃ*, *ʃ[e]ʃ*, no es cap fenomen exclusiu dels valencians, sino que's troba dins Catalunya occidental i oriental i a les Balears; no es més que l'influència de la palatal antecendent, sia *ʎ*, *ɲ*, *j* (*y*), que atreu la *s* (linguoalveolar) an el paladar, i per lo meteix torna *ʃ* (*x*).

Aquest fenomen ¿ha de transcendir a l'ortografia? Trobam que no, pero en cas de transcendir-hi, no ha d'ésser, com pretén en Nebot (p. 70, 71) per suprimir la *x* i escriure sempre *s*, maldement soni *ʃ*, sino si acàs per escriure *x* sempre que soni *ʃ*.

E

¿Si la *x* no du altra vocal davant més que la *i* ¿suprimirla i escriure sempre *s*?

Això proposa En Nebot. En via ninguna ho podem admetre; es una arbitrariedat feresta i un gros desbarat, an el nostre entendre. ¿Quin dret ni quina raó ni finament té En Nebot per atrevir-se a una tal cosa? No veïm que en tenga cap ni mig; lo que fa, es posar una confusió horrible en l'ortografia valenciana, perquè ¿a qui li acorrerà, en veure escrita *s* que l'ha de fer sonar *ʃ*? Si tota *s* en valencià sonàs *ʃ*, encara poria passar tal sistema de grafiar la *ʃ*; pero no es així ni molt menys, puis se [268]

dona el cas de que en la conjugació catalana els verbs acabats en *-ir* fan l'optatiu o imperfet de subjuntiu en *-is* (*que lletgIS, que tu patISSES, que ell ferÍS*, etc.); pero llavò els valencians fan el present d'indicatiu de tal verbs en *-ifk, -ifes, íf, -ifén* (*jo patifk, tu patifes, ell patif, ells patifén*). I ique resulta del sistema d'En Nebot? Que se confón el present d'indicatiu amb l'imperfet de subjuntiu.

Això va succeir amb un amic nostre, nadiu de València, que una vegada li mostràrem la *Gramática Valenciana* d'En Nebot; i, com va notar que, en lloc de posar *jo patixc, tu patixes, ell patix*, etc. que es lo que pronuncien en casi tot el reine de Valencia, —posava dita *Gramática* (p. 64): *jo patisc, tu patises, ell patís, ells patisen*, —se va exclamar: —Aqueixa *Gramática* diu mentides; mereix cremar; mai hem dit açò els valencians!

Però lo célebre, es la raó que dona En Nebot per escriure *s* allà ont casi tot el reine de València pronuncia *ʃ*: que «els millors preceptistes catalans escriuen *agraheSch, agraHÍS, agraHÍSis, viSqui, viSch, iSch, iSca, iSques*, etc.». Pro ¿com no han d'escriure *s* i no *x* els «preceptistes catalans», si pronuncien *s* i no *ʃ*. ¿O se figura En Nebot que Catalunya pronuncia *ʃ* la *s* de tots aquells exemples que cita ell d'aquells preceptistes? Doncs va errat de cap a peus: en tot Catalunya espanyola i francesa i les Balears (fora la Ribera Ribagorsana, la Vall de Boí i la Conca de Flamicell, que fan *s* tal *ʃ*) la *s* i *ss* d'aquells exemples se pronuncia *s* sorda i no *ʃ*; per això no s'escriu *x*, sino lo que se pronuncia.

Llamentam de tot cor que En Nebot faça tals confusions, i no'ns explicam com hi cau.

Que no ho oblidi En Nebot: per mal d'ulls que li faça la *if* dins el valencià, els valencians seguiràn per molt de temps encara pronunciant-la, per més reformes gràfiques que ell proposi. El gramàtic no es negú per tramudar la fonètica de la llengua; el seu alou es transcriure gràficament els sons existents.

F

Per acabar lo de la j

1. Proposa En Nebot que's mantenga la *x* en les síl·labes *aix*, *eix*, *oix*, *uix*. ¡Molt ben dit! Es lo que pertoca, lo que demana la lògica.

2. ¿Que s'ha d'escriure *EIxeringa*, *EIxerop*, com diu En Nebot? Conforme si efectivament se pronuncía, devant la *x*, el diftong *ei-*. Si no s'hi pronuncía ¿per quines cinc centes s'hi ha d'escriure? ¿Perque an En Nebot li cau tort tota *x* inicial de [269] paraula? Si es per això, rebutjam absolutament tal grafia per lo que hem demostrat més amunt, que no es ver lo que sostén En Nebot que no existeix en València la *x* en principi de paraula.

3. En quant a que calga escriure *CHurro*, *CHarol*, *CHocolate*, *CHica*, ho veurem més avall, si Deu ho vol.

4. ¿Que s'ha d'escriure *Jerra*, *Gipó*, *Júquer*, *Jusep*? Amb això si que té raó En Nebot, si bé nosaltres preferiríem *Gerra* a *Jerra*, per la regla general de posar sempre *g* devant les vocals *-e*, *-i*, fora unes poques paraules de formació erudita com *Jesús*, *Jerusalem*, *objecte*, *subjecte*, *projecte*, *abjecte*, *trajecte*.

§ 5

La d₃ (*tj*, *tg*) an el reino de València

Aquest pot tenir aqueixes tres posicions: 1a *inicial* de paraula; 2a *medial* darrera consonant; 3a *medial* entre vocals, i en tal cas o surt d'una *g* o d'una *j* llatines o es el resultat dels aplecs llatins *-d ĭc-* *-d ĭ-* *-t ĭc-* (*meDĭcu* > *metge*, *meDĭa* > *mĭTja*, *viaT ĭcus* > *viaTge*).

Ja hem dit que els del parlar *pitxat*, els de la ciutat de València i els pobles del seu voltant, confonen en la pronuncia la d₃ amb la tʃ, això es,

ho pronuncién tot *tj*. I aquí està una de les grans dificultats per aquella gent, el distingir quant han d'escriure *tx* i quant *tj* o *tg*, i quant just *g* o *j*.

En Nebot sostén la bona doctrina en tots aqueis casos fora un. Diu que, essent *inicial* de mot o *medial* darrera una consonant o intervocàlica si surt d'una *j* o *g* llatines, cal escriure tal sò amb *j* o amb *g*, segons demani la etimologia: v. gr. *Jaume*, *Jesús*, *Gemech*, *Girasol*, *llòGica*, *reGió*, *menJar*, *canonGe*, *taronJa*. I diu molt bé En Nebot que els de la ciutat de València i pobles de l'Horta, si volen, poràn distingir fàcilment quant es que han d'escriure *j* o *g*, sols que's fixin en si els mots castellans similars, de la meteixa rel, duen *g* o *j* o *ch*. Si duen *g* o *j* en castellà, n'han de dur en valencià. I quant els mots castellans per efecte d'altres lleis fonètiques no duen *j* ni *g*, com els mots *huir*, *hermano*, *ayuno*, *leer*, *yacer*, etc., a-les-hores pertoca apellar a la rel llatina, que diu ben llampant que es lo que cal escriure; i així s'escriurà *fuGir* de *fuGere*, *Germà* de *germanus*, *dijuni* de *jejunium*, *lleGir* de *leGere*, *Jeurà* de *Jacere*, *Jou* de *Jugum*, etc.

Tot això que diu En Nebot, va molt bé, gracies a Deu. Lo que no hi va gaire es lo que proposa, respecte del so *dʒ* quant surt dels aplecs llatins – *dic- -tic-* (p. 50, 51), que s'ha d'escriure, [270] no *tg* ni *tj*, sino just *g*: v. gr. *viaGe*, *meGe*, *oraGe*, *cequiaGe*. —I ¿en que se funda en Nebot per sostenir una tal cosa? El fonament es fluix de tot. Comença per confessar (p. 50) que «els escriptors valencians dels segles XV i XVI» «escrivíen» tal sò «amb *tg*». ¿Com se desfà d'aquest formidable antecedent? Diu que hi ha que «tenir present» «que aquesta *t* que an aquells sigles posaven els valencians devant *g* o devant la *j*, no era per forçar el sò d'aquestes (lletres) fent-lo explosiu fort, com ho fan els francesos i catalans amb la *tch*, la *tx* i la *tj*, sino que era simplement qüestió d'etimologia; es una prova d'això que, encara que per semblança amb aquells solien també escriure amb *tj* quelques paraules que no'n teníen en llur origen, com *oratge*, *cequiatge*, *peatge*, *mesuratge*, les havíen de pronunciar amb sò suau, com encara les hi pronuncien Alacant i Castelló, mentres que

escrivien en *ch* les que pronunciaven fortes, com: *porche* i *punchar* a pesar de procedir de *porticus* i *pungere*. I llavò afig: «De todo esto se deduce que el empleo de la *t* antes de *g* en la ortografía valenciana es no sólo inútil sino perjudicial por cuanto expone al lector a forzar el sonido de la *g* como franceses y catalanes fuerzan con igual procedimiento el de la *j* y la *ch*...»

¿Se'n desfà En Nebot de l'argument que li porem fer i li feim, fundats en l'exemple dels grans escriptors valencians del segle XV i XVI? No, no se'n desfà, ni d'un bon troç, sino que s'embulla horriblement amb la seua eterna confusió del concepte de *sò* i del concepte de *lletra*, i un cop aplica a la *lletra* lo que es exclusiu del *sò*, i un altre cop aplica en el *sò* lo que es exclusiu de la *lletra*. Es evident que els antics escriptors valencians no's preocupaven de reforçar ni d'afluixar la *g* ni la *j*, sino de representar gràficament lo que pronunciaven; i com totes les apariencies son de que feien, com feim nosaltres encara, un *sò prepalatal-fricat* dels aplecs llatins *-dʲc-* *-tʲc-*, per expressar gràficament l'element explosiu que'ls resultava de la *-d-* i de la *-t-* amb la *i* de tals aplecs, posaven una *t*; i, per expressar l'element fricatiu que els sortia de la *ʲ* fusa amb les consonants veinades, posaven una *g* o una *j*; i així representaven aquell *sò africad*, ben diferent del *fricatiu*, que la *g* o la *j* totes soles representaven. De manera que, si hi posaven *t* davant la *g* i la *j*, era senzillament perquè aqueixes dues lletres totes soles no los expressaven tot el *sò* que ells pronunciaven; per això hi afegien la *t*, per expressar gràficament amb major exactitut tal fonema. No, no era per raó de l'etimologia que els antics escriptors valencians posaven la *t* davant la *g*. Si cabalment aqueix *sò africad* no sortia de cap *t + g* ni de cap *t + j* del llatí, [271] sino de *-tʲc-* *-dʲc-* *-dʲ + vocal*, *-bʲ + vocal*, (*linguaTicu* > *llenguaTGe*, *medIcu* > *meTGe*, *meDia* > *mitja*, *ruBea* > *rotja*, *haBeat* > *hatJa*). No, no es etimològica la *t* que els antics escriptors valencians posaven davant la *g* i la *j*, sino que era fonètica, més ben dit, *convencional*, ja que dins el fonema *dʒ* en rigor no hi ha el *sò* de *t*.

També fa rialles la mania d'En Nebot d'anar a caçar diferències entre el valencià i el català, referent an aqueix sò d₃. Dins la plana 22 posa: «Ens distingim (els valencians) d'ells» (dels catalans) «en que no posam *t* davant aqueixes dues lletres» (*j, ge, gi*) «per donar-los el sò d'explosiva forta». I deim que fa rialles perquè més envant En Nebot meteix se cuida de desmentir-se de la manera més terminant i absoluta, com hem vist, quant diu (p. 50) que els antics escriptors valencians ja posaven aquesta *t* davant *g* i *j*. Fa rialles perquè basta sentir parlar qualsevol valencià mentre no siga de la ciutat o horta de València o dels pocs altres pobles que també parlen *pitxat*, per convencer-se de que pronuncien els mots *metge, viatge, jutge, oratge, llenguatge, homenatge, paratge* etc. exactament com tots els catalans de Catalunya occidental i oriental, del Rosselló i de les Balears en quant a la *tg*, això es, tots fan igualment d₃.

I ara fixant-mos més de prim compte en aquest so ¿està segur En Nebot que els catalans com els valencians hi posam una *t* davant la *g* o la *j*? En rigor ni uns ni altres pronunciam cap *t* davant *j, ge, gi* en mots com *pīTJar, feTJot, feTJut, juTGe, oraTGe, viaTGe*, etc. ¿Tal volta *tj* i *tg* representen dos sons, *t + j, t + g*? En cap manera. No representen més que un sò, un sò *africat* que diuen els filòlegs, un sò que comença amb una *explosió* i acaba amb una *fricció*; de manera que es *explosiu* i *fricatiu* successivament. Si, *tj* i la *tg* no representen dos sons, sino un sol sò *prepalatal-africat-sonor*, i se representa tradicionalment amb aqueis parells de lletres per expressar amb la *t* gràficament de qualque manera l'element *explosiu* de tal sò, com amb la *j* i la *g* s'expressa l'element fricatiu. Però l'element *explosiu* es cap *t*? El *paladar artificial* demostra que no, i ademés ho demostra una experiència que qualsevol pot fer. Per pronunciar la *t*, la punta de la llengua pega a les dents de dalt, ben fort; per pronunciar el sò que representam per TJ TG, la punta de la llengua no s'acosta a les dents de dalt. Si un se posa el *paladar artificial*, brufat del polsim blanc corresponent, i pronuncia *t*, tota la zona de les dents de dalt queda sense polsim perquè la punt[a] de la llengua hi pega i el se'n du;

ara si pronunciam *aTJa*, *eTGi*, *eTGe*, la zona de les dents de dalt [272] queda intacta, amb tot el polsim que hi han tirat, perquè la llengua no s'hi es acostada. Si un no té *paladar artificial*, pot comprovar això mateix posant el cap d'un dit just allà deçà les dents de dalt, i pronunciant primer *t* i llavò *aTJa*, *eTGe*, *eTGi*. An el primer cas la llengua pega an el dit ben fort; an el segon cas ja no hi toca, sino que pega més amunt dels alveols, a la regió palatal. Per lo mateix an el segon cas no pronunciam cap *t* ni valencians ni catalans ni balears, sino el sò *dʒ*, *prepalatal-fricativ-sonor*.

Basta fer-hi una passada pel reine de València per convencer-se de que en quant an aquest sò el valencià no ofereix altre diferencia comparat amb el català sino que an el reine de València es molt més freqüent que a Catalunya central i oriental, més que an el Rosselló i les Balears, perquè an el reine de València casi tota *ʒ* (*j*, *ge*, *gi*: sò *prepalatal-fricativ-sonor*) la fan *dʒ*.

De manera que no's pot acceptar en via ninguna la grafia que proposa En Nebot pels mots *viatge*, *jutge*, *oratge*, *cequiatge*, i tots els altres per l'estil, que vol despullar-los de la *t*, i que'ls escriuen així deçà: *viage*, *mege*, *juge*, *orage*, *cequiage*. ¿No confessa ell que els grans escriptors valencians dels sigles XV i XVI hi posaven la *t*? ¿Per que, idoncs, han de suprimir-la aqueixa *t*, que expressa un element fònic que no expressa la *g* ni la *j*? Per lo mateix no procedeix suprimir-la.

I que no'ns diga En Nebot que devant la *j* de *Jesús*, *Jaume*, *monJa*, *taronJa*, i demás, mots similars, ni devant la *g* de *Gemech*, *Girasol*, *canonGe*, *reGió*, *relliGió* amb tots els altres mots consemblants, a pesar de sonar *dʒ* dins el reine de València, no s'hi escriu cap *t*, i per lo mateix tampoc se'n hi ha d'escriure cap devant *g* dels mots *viatge*, *metge*, *jutge*, etc. Això no'ns ho ha de contar a nosaltres, sino a tota la tradició d'escriptors valencians desde el sigle XIII, els quals ordinariament posaven tal *t*, com ho reconeix el mateix Nebot. Cal mantenir tal *t* per conservar la unitat ortogràfica entre valencians, catalans, rossellonesos i balears, i per no rompre la tradició valenciana de sis sigles.

I ara, per acabar, direm que no's pot acceptar tampoc lo que proposa En Nebot (p. 52) de si els subjuntius *lligga, fuiguen* convendria xapar-los amb un guionet, així: *llig-ga, fuig-guen*. Això semblarien paraules compostes. Com se tracta de mots que duguen dues *gg*, una derrera l'altra, la primera *prepalatal*, la segona *velar*, es molt preferible escriure-ho tot afegit, i que's tenga en compte llur diferent pronuncia. [273]

En quant an els mots *dignitat, ignorant, digne*, com son mots de formació *erudita*, i els que duen la *g* *prepalatal* son de formació popular, son bons de distingir, i tot s'arregla fent avinent que s'hi mantén la *g* llatina, que en tal cas es *velar*.

En quant el mot *lligme*, que proposa En Nebot, tota la dificultat romàn resolta escrivint *llig-me*, segons les *Normes de l'Institut d'Estudis Catalans*. Aquí si que hi escau el guió perque se tracta de dos mots afegits: l'imperatiu de *llegir* i el sufixe *me*.

IV

El sò prepalatal africatat-sort (*ʃ* = *tx* catalana, *ch* castellana) dins l'ortografia valenciana

Aquest es el punt capital de la divergencia entre l'ortografia que defensa En Nebot *pro aris et focis*, a tota ultrança, i l'ortografia que nosaltres consideram que s'imposa an els valencians. Sostén En Nebot que aqueix sò, essent *inicial* o *medial* s'ha d'escriure com en castellà, amb *ch*; i nosaltres sostenim que no s'hi ha d'escriure. Dins l'*Ortografia* que li estam examinant diu per activa i per passiva que els «clàssics» valencians «han representada sempre» «per *ch*» la *ch* «forta explosiva» (p. 47). «Lo lligítim, lo clàssic, lo castiç en ortografia valenciana es escriure» «la explosiva forta amb *ch*, com els castellans (*chala, chiquet, porche, dicha*» (p. 111). I no sols diu això, sino tot això altre dins l'article que ens envià tot d'una d'haver lletgit lo que diguérem demunt el BOLLETÍ d'agost sobre tal qüestió. Veltaquí aqueix altre article:

La *ch* valenciana

Sr. D. Antoni M.ª Alcover.

Mon respectable y estimadisim mestre y amic:

«Deu li perdone a vostè el compromís en que me posa al aludir-me tan directament en l'últim número del seu BOLLETÍ, el de Agost; per una part el no contestarli a vostè seria una desatenció y una descortesía que yo no me puc permetre en una persona que me distinxix mol més que yo no me mereixc; y per l'altra necesite obedir als amics meges que m'aconsellen evitar tota fatiga, tant física com mental, porque encara no estic completament curat de la malatía que he patit este hivern... Y com pera contendre en un dialèctic tan erudit y tan lògic com es vostè, se necessita *nugarse les espardenyes mal apretades*, me tem que me fatigaré yo y cansaré á V. y als lectors del BOLLETÍ. Procuraré per lo tant compaginarho tot y me limitaré á [274] contestar lo absolutament precís y en les menys sparaules que siga posible.

En l'eruditíssim estudi que baix el títul de «Observacions sobre fonètica, morfología y ortografía» publica V. en el BOLLETÍ, d'Agost, y al parlar dels *sons prepalatals africats y fricatus*, diu V. que «els escriptors valencianistes se demostren molt afectats d'escriure *ch* en lloc de *tx*; i per això al·leguen dues *raons*: 1a qu'ells escriuen *ch* porque la pronuncien; i 2a porque llurs escriptors clàssics (dels sigles XIV, XV i XVI) escrivien tal *ch* en lloc de *tx*».

Permitiscam que li rectifique la primera afirmació pera aclarirla: els escriptors valencianistes (no tots, per desgracia) escrivim *ch*, no porque la pronunciem, sino per la senzillíssima raó de que aixína escrihuen el so prepalatal sort²⁷ tots els gramàtics de la gran familia llatina menos els

²⁷ Nota (1) de l'original: *¿Africat o fricativu?* Cal precisar-ho per fogir de confusions. Si En Nebot vol dir el sò *prepalatal-africat-sord*, com sembla, no comprenem com diu que «tots els gramàtics de la gran familia llatina, menos els catalans» «escrihuen» amb *ch* aquest sò, essent així que ni le hi escriuen els francesos, que posen *tch*; ni els italians,

catalans que son els únics que estàn fòre rògle. En efecte, el so prepalatal sort, siga fricatiu ó africad,²⁸ (la *ch* francesa ò la *ch* castellana)²⁹ l'escriuen els francesos,³⁰ els portuguesos³¹ y els castellans en *ch*, y els italians en *c* [275] que es lo mateix,³² sabut que en italià no se emplea la *h*: sols vostés els catalans representen gràficament eixe so per la *x*³³ sense que yo sapia per què,³⁴ venint de la mateixa font, s'han separat vostès de tots los demés germans llatins. ¿Quin signe tenia este so en el llatí clàssic ò en el mig-aval?³⁵ Més encara: coneixien els romans tal so? No hu sé, ni estic pera regirar llibres à fi d'averiguarho: lo que sí sé es que tots els espanyols de hui (de totes les províncies) llegim el llatí sense emplear eixe so;³⁶ pero crec que si que devien coneixerlo els súbdits de Roma per

que només posen *ce ci*; ni els portuguesos, pels quals la *ch* no té més valor que el *ch* francesa; ni els provençals, que donen a la *ch* el valor de la *ts*. Doncs ¿aont son «tots els gramàtics de la gran família llatina» que representen amb *ch* el sò de *tx*? Fora dels castellans, ¿quins son aqueis «gramàtics»? No comprenen com En Nebot va tan tapat que no veu que es ell que «està fora de rògle».

²⁸ Nota (2) de l'original: A poc a poc, Sr. Nebot! Aquí no tractam del sò *fricatiu*, sino de l'africat, del sò de *ch* castellana, del sò de *tx* catalana. No mesclém cols amb cargols!

²⁹ Nota (3) de l'original: I ¿que es lo meteix per vostè la *ch* castellana que *ch* francesa? ¿No fa avinent vostè dins la seua obra que els francesos per representar el sò de *ch* castellana, hi afigen una *t*, així *tch*? Doncs ¿com escriuen els francesos el sò de *ch* castellana com els castellans?

³⁰ Nota (4) de l'original: Que dispensi En Nebot: repetim que els francesos no tenen avui el sò prepalatal-africat-sord, sino el prepalatal-fricatiu-sord. Per lo meteix, deixi estar en pau els francesos.

³¹ Nota (5) de l'original: Dispensi, amic Nebot: els portuguesos empren la *ch* per representar el sò de *x* catalana, exactament com els francesos; no li donen el valor de la *ch* castellana. Pot consultar qualsevol gramàtica portuguesa. Vetassí lo que diu la de Robert Armez, *Grammaire Portugaise*, Paris, 1901, pag. 4: «*Ch, ch* se prononce comme en français, per ex: *chegar*, arriver; sauf dans les mots dérivés du gres et du latin où il se prononce, comme *k*».

³² Nota (6) de l'original: ¿Vol dir *c* es lo meteix que *ch*? *Cosas tenedes*, Nebot, *que fazen hablar las piedras*. Pero ¿qui no sab que en italià la *ch* té el valor de *k*? ¿I En Nebot ens posa els italians entre els qui escriuen amb *ch* el sò de la *tx* catalana! ¡Ja hu val!

³³ Nota (7) de l'original: Pero ¡home sant de Deu! isi no'l representam amb *x*, sino amb *tx*! ¿Per que ha de fer aquests embulls?

³⁴ Nota (8) de l'original: Ho demani an els antics escriptors valencians. Es tota la nostra tradició literaria que dona a la *x* i a la *tx* el valor que nosaltres li donam.

³⁵ Nota (9) de l'original: Ni el llatí clàssic ni el no clàssic ha tengut mai tal sò, que se sapia. ¡Si aquest sò es una evolució dels sons llatins, que's consumà dins les llengües neollatines, que son totes elles una meravellosa evolució, un admirable desplegament del llatí!

³⁶ Nota (10) de l'original: Es ben ver, i això li hauria de fer veure a vostè que dins el llatí no hi havia tal sò perque la tradició de la lectura del llatí no el mos dona.

quant l'han conservat³⁷ totes les llengües neollatines: y pera mí, si el teníen en lo parlat, està fora de ducte³⁸ que el representaven en lo escrit per la *c* acompanyada per la *h*.

Lo que deu fer vostè, per lo tant, enlloc de aconsellarnos als valencians que abandonem la *ch* com à signe del so [276] prepalatal sort explosiu,³⁹ es aconsellarlos als catalans que l'adopten à fi de posarse à tò en tots los seus germans de les nacions llatines:⁴⁰ nosotros no devém rebujar eixe signe perque es herencia nostra mol llegendària, pues es ben sabut que els valencians cristians entraren filologicament en la familia llatina en el sigle XIII quan ya estaven formades totes les llengües neollatines, y com à fills per mitat de aragonesos y catalans,⁴¹ prengueren algo de uns y de atres; y així al tractarse del so prepalatal explosiu ò africà prengueren la *ch* aragonesa (no la castellana) pera el sort,⁴² y la *j* ò *g* catalanes pera el sonor. (iA que no m'explica vostè tan clarament⁴³ la gènesi de la *x* catalana...!)⁴⁴

³⁷ Nota (11) de l'original: I ¿com sab vostè que «l'han conservat»? ¿Com sab vostè que no l'han «creat»? ¿O pretén vostè que no's «creen», que no's formen sons nous?

³⁸ Nota (12) de l'original: Mir-se, Sr. Nebot, que li basta poc a vostè per sortir de dubtes amb una qüestió tan difícil com aquesta. ¿Hi ha rastre dins tota la literatura llatina, dins cap monument del llatí ni popular de que la *c* ni la *ch* tinguessen el valor de *tx* catalana? iQue hi ha d'haver! Doncs si no n'hi ha, ¿com vostè s'atreveix a dir aquestes coses? Per lo vist no s'es fixat vostè en que precisament dins el llatí s'usava la *ch* per representar el so de la *X* grega (el de *j*, *ge*, *gi* castellanès) dins les paraules preses del grec, que els llatins no sabíen pronunciar i hi pronunciaven *k* clavant-hi una *h* per indicar l'aspiració que els grecs hi feien. De manera que la *ch* en llatí equivalia a *k*: *Chorus*, *Charitas*, *Christus*, etc. ¿Ho veu, amic Nebot, com en filologia no convé gens sortir de dubtes tan aviat com hi surt vostè amb això de la *ch* entre els llatins?

³⁹ Nota (13) de l'original: No es explosiu, sino africà, això es[,] té un element *explosiu* i un element *fricatiu*, es la suma dels dos elements, pero un sol so.

⁴⁰ Nota (14) de l'original: Ens ne guardarem com de caure de fer tal atrocitat, perque seria *desentonar* de tota la vostra tradició literaria de set o vuit sigles.

⁴¹ Nota (15) de l'original: iAont consta que a València se fés tal fusió d'aragonesos i catalans? ¿aont consta que els valencians tenen una cama *catalana* i l'altra *aragonesa*? ¿Qui no sab que els catalans que anaren a poblar el reine de València tregueren fills catalans com ells, parlant el meteix català que ells, i que els aragonesos, que també anaren a poblar altres endrets valencians, tregueren fills aragonesos, parlant aragonès com llurs pares, com hi parlen encara llurs successors, que formen casi tot el contingent castellà del reine de València.

⁴² Nota (16) de l'original: Això ho veurem més envant, si Deu ho vol.

⁴³ Nota (17) de l'original: ¿Això diu *clar* vostè? Doncs crega que es ben fosc, que no hi veuen un dit enfora!

⁴⁴ Nota (18) de l'original: ¿Vol callar, home? iSi els filòlegs estàn cansats d'explicar tal gènesi! Consta dins tots els tractats de la formació de les llengües neollatines.

En quant al altre motiu per el cual mos aconsella voste abandonar la *ch*, ò siga perque este signe «representa dos sons tan diversos y oposats com el de *k* i de *tx*», té pera mi poca forsa, pues lo mateix els passa a vostès els catalans en la *x*, (com se veu, per exemple, en les paraules *eixida* y *examen*)⁴⁵ y de igual mòdo pequen totes les llengues llatines en la *c* y la *g*. [277]

Y anem al según punt, à la segona raó que, segons diu vostè, aleguen els valencians pera emplear la *ch*, la de que els nostres escriptors clàssics dels sigles XIV, XV y XVI ya se servíen de la *ch* en lloc de la *tx*. A esta *alegació* respòn vostè que «no es ver que sempre ni ordinariament posassen *ch*, que tant els manuscrits còm els impresos trampoletgen, això es, qu'un cop posen *tx* y un cop *ch*», y repetís vostè pera reblar més al clau, que «aquells grans escriptors, que ja patíen influencia castellana, qu'es molt antiga a València, no teníen regla fixa, i un cop posaven *tx* i un cop *ch*». Resulta, pues, d'assò, que mos fa vostè en un mateix paragraf dos afirmacions que pareixen una sola; y no obstant son tan diferents una de atra, que yo confirme en gran part la primera, pero negue en absolut la segona, per més que senta en l'ànima apartarme del criteri de una persona tan competentíssima en estos estudis: pero... *amicus Plato sed magis amica veritas*.

M'explicaré. Convinc en vostè en que se troba la *tx* en obres de autors valencians impreses en els sigles XV y XVI, y no necessita vostè ordenar les notes que de elles ha tret para demostrarho, perque desde así li puc dir yo en quins llibres ha vist vostè la *tx* y en quins no:⁴⁶ la ha vista en les obres valencianes impreses en Catalunya, ò en les estampades en València per impresors venguts de Barcelona ò copiades de originals

⁴⁵ Nota (19) de l'original: No es així. La *x* llatina només figura dins mots de formació erudita, que se coneixen a la llegua (*examen*, *exemple*, *exonerar*, *exent*, *exèrcit*, *fixar*, *sintaxis*, etc.), i llavò que no figura mai a principi de paraula ni darrera consonant, sempre es *intervocàlica*; per lo meteix no se pot confondre amb la *x* catalana, perque aqueixa, en esser intervocàlica, s'escriu amb una *i* davant, com ho fan els valencians, i s'escriu sensa, en esser *inicial* de mot o *medial* darrera consonant, perque en tals situacions no s'hi troba mai la *x* llatina, i per lo meteix no hi ha lloc a cap confusió.

⁴⁶ Nota (20) de l'original: No crega, amic Nebot, poder dir tant. Si ho fa, s'exposa a errar-la.

catalans; pero negue⁴⁷ en absolut (perdone la insistencia) que haja trobat vostè tal signe en obres de autors valencians impreses en València, y especialment en obres poètiques de curtes dimensions que admitissin més la correcció directe del autor: escriu de memoria, sense tindre els llibres à la vista, pero m'atreveixc à assegurar que no ha vist vostè una sola *tx* en *Les obres ó trobes en lahors de la Verge María* (fora d'algun català com Valmanya),⁴⁸ *Lo procés de les olives*, *Lo sompni de Johan* [278] *Johan* (edició de 1497), *Libre de concells*, de Jaume Roig, (edició de 1531), *Obres contemplatives... en lohors de la sanctíssima creu*, *Historia de la passió*, *contemplació á Jesús crucificat*, *Oració á la Verge María tenint á son fill en la falda devallat de la creu* (1493), la *Omeliá sobre el psalm Miserere* y la del *De profundis*, les vides de Santa Catherina, Sanct Onofre, Sanct Julià y Sancta Basilissa y la de S. Vicent Ferrer, y hasta en obres de relativa extensió pero impreses à la vista y baix la vigilancia del autor ó editor, com per exemple els llibres de *El cartoxà*, traduït per Roís de Corella «hi per ell meteix corregit, smenat hi ben examinat», el *Gerson de menyspreu d'al mon*, traduït per Miquel Pérez, les *Institucions dels furs* de Pere Tarazona, y la *Vita Christi* de sor Isabel de Villena.

⁴⁷ Nota (21) de l'original: Ho nega sense motiu, i per això s'engana.

⁴⁸ Nota (22) de l'original: Doncs s'equivoca, amic Nebot. Dins equeix llibre figura una *resposta* del poeta valencià del segle XV, *En Juan Verdanza*. L'editor modern del llibre, D. Francesc Martí Grajales, dins l'interessant introducció que hi posa escriu (plana 43) aqueix llinatge així deçà: *VerdanCHA*; pero té la llealtat de transcriure aqueix llinatge tal com figura dins els monuments del segle XV, aont no figura escrit *VerdauCHA*, sino *Verdanxa*. La *resposta*, que es una de les poesies, en *lahor de la Verge María*, que formen aquell llibre, du aquest títol: «Resposta den Iohan verdanza notari ala Ioya | en lahor de la verge María». I llavò En Martí Grajales dins [278] la plana 44 diu que En Verdanza «publicó: I Resposta de Iohan verdanza notari ala Ioya en lahor de la Verge María. II Questió moguda per Mossen Fonollar, preuere... a en Verdanza y en Vilaspinosa notaris...». I més avallet diu En Martí Grajales «Empiezan sus versos:» «Verdanxa | Enteniment | encen lo voler | qui ans no volía». Ja se sab que an el reïne de València i gran part de Catalunya occidental tota x *inicial* de mot i *medial* derrera consonant representa el sò de *tx*, com tota *j*, *ge*, *gi* en les meteïxes posicions representa el sò de *tj*, *tge*, *tgi*. Tant es així que en Martí Grajales, per escriure el nom d'En Verdanza amb l'ortografia valenciana moderna va escriure *VerdanCHA*, convençut com estava de que la x derrera una *n* sonava an el segle XV a València just avui en dia, com *ch* castellana, com *tx* catalana. De manera que dins el llibre *en lahors de Santa María* n'hi ha CINQ per falta d'una de x sonant com *tx*, això es, tenim el so prepalatal-africat-sord representat cinc vegades per x i no per *ch*, com pretén en Nebot que sempre el representaven els antics escriptors valencians. Per lo meteïx dins aqueix llibre valencià del segle XV, escrit i

Estic segur, en cambi, de que ha vist vostè representat el so prepalatal sort per el signe *x* ò *tx* en la edició del *Llibre de concells* de Jaume Roig feta en Barcelona en 1561 de la que diu el nostre inolvidable mestre Don Roc Chabàs en la seua monumental edició crítica del mateix llibre, que «està calcada en la primera de València: solo se distingue por los tipos y por la maña de corregir algo la ortografía en la parte que parecía poco catalana: la *ch* que en ella se encuentra, la convierte en *x*, apostrofa muchos artículos y pronombres, etc.». També l'ha vist vostè en la edició valenciana del mateix any que segons Don Roc «es un arreglo ó adaptación á la ortografía y puntuación de la época en que se publicó»: en les edicions [279] catalanes de les obres de Ausiàs March, de Mossen Febrer y de altres autors valencians en les que els editors ò impresors catalans solien fer lo que feu, com acabem de dir, el del *Libre de concells*, y en les impreses en València per impresors que avans havien estat establits en Catalunya, com les dos edicions del *Tirant lo blanc* fetes per Spindeler y Gumiel, als quals els havia d'esser difícil el vencer la costum adquirida de corregir an arreglo à la ortografía catalana: serà facil trobar també eixe signe en impresos valencians trets de originals catalans, com pot susuir, per eixemple, en alguns dels documents incluits en les varies coleccions de *Furs é ordinations*, en el *Consulat de mar*, en la *Crónica* de Don Jaume y en altres obres històriques.⁴⁹

¿Pero es prou assò pera dir que «aquells grans escriptors que ja patien influencia castellana, qu'es molt antiga a València, no tenien regla fixa, i un cop posaven *tx* y un cop *ch*»? De cap manera: estudies la cuestió desapassionadament apressiant degudament les condicions de cada imprès que s'examine, y se convencerà el més acèrrim catalaniste de que tots, absolutament tots el clàssics valencians, Roig, March, Fenollar, Gassull, Martorell, Roís de Corella, Pérez, Vinyoles, Beltran,

estampat a València se falta CINC VEGADES alo que En Nebot diu que no faltaven mai per mai els escriptors valencians.

⁴⁹ Nota (23) de l'original: No es dins cap d'aqueis documents que retreu En Nebot que hem trobada la *tx* i la *x* amb valor de *tx* escrita en lloc de *ch*, com demostrarem més

Ferrandis, Escrivà, Martínez, en una paraula, tots els que escrivien en valencià an el segle XV y primera mitat del XVI representaven en lo escrit el sò prepalatal explosiu sort, ò siga la *ch* castellana, per este meteix signe *ch* que prengueren els valencians dels aragonesos avans de que entrara en Aragó la influencia castellana en companyia del rey elegit per els compromisaris de Casp.

En quant à documents manuscrits crec inútil discutirlos; lo mateix entonces que hara hiavia en València notaris, escriptors y atres empleats de ploma naxcuts en Catalunya ò educats en ella que per la costum adquirida substituirien moltes de voltes involuntariament la *ch* per la *x*;⁵⁰ si pera mostra basta [280] un botó, com sol dirse, recorde hara que fa poc temps me va fer notar l'amic Rodrigo Pertegàs en un document del segle XV la paraula *parroxia* en lloc de *parrochia*;⁵¹ de manera que hasta quan no era posible tal substitució havia qui la fea inconscientment. Apart d'assò sap vostè mol millor que yo, que en los documents manuscrits d'aquells sigles, no sòls en los castellans[,] catalans y valencians, sino hasta en els llatins, se troba cada barbaritat ortogràfica....⁵²

envant. Així veurà En Nebot que l'ofici de profeta es molt exposat a trevalades i tomverses.

⁵⁰ Nota (24) de l'original: Amb això En Nebot ja prepara la sortida per quant li presentem casos de *tx* dins manuscrits o impresos valencians: dirà que l'escriptor o el caxista era qualche que per xamba capllevava per València o qualche valencià criat a Catalunya. De manera que no hi ha prova possible contra En Nebot: sempre trobarà un portell per fogir, el portell de dir que tal *tx* que hi haja mai dins cap monument valencià, es obra d'una mà catalana, que ha tingut fullet per aficar-s'hi. Això farà riure molt tots els filòlegs i les persones formals que s'hi fixin qualche mica.

⁵¹ Nota (25) de l'original: No té res de particular el cas que cita el nostre amic coral En Rodrigo Pertegàs, de trobar escrit *paroxia* per *parochia*. ¿Qui no sap que aqueix mot presenta dues formes en llatí: *parochia* y *paroecia*? També sabem que en el segle XV la *ce ci* castellana sonava *tse, tsí*. I com la *x* llatina té el valor de *cs*, que es tan acostat de *ts*, no s gens estrany que qualcú, poc destre en l'escriure, enflocàs *parroxia* per *paroecia*. Creim que pot estar tranquil En Nebot que no hi ha en tal *parroxia* la mà fatídica de cap català.

⁵² Nota (26) de l'original: Una altra escapada p'En Nebot. Si li presentam cap cas de *tx* dins cap manuscrit valencià, ens dirà tot d'una: *¡Una barbaritat ortogràfica!* Ara si es un cas de *ch*, dirà: —¿Ho veis com els nostres antics escriptors escrivien *ch* i no *tx*?

I ara amb tota formalitat, amic Nebot: ¿com funda vostè tot un sistema ortogràfic en la manera d'escriure d'una gent que vosté meteix diu que amollaven «cada barbaritat ortogràfica...»? Es lo que nosaltres hem dit sempre: que els antics no tenien un sistema fixo d'ortografia, que molt de sons un cop els escrivien d'una manera i un cop de l'altra.

Y deixe ya la ploma, estimat mossen Antoni, porque encara que he escrit assó à ratos, me vaig cansant y suponc que lo mateix els pasará al llegirho à vosté⁵³ y als lectors del seu ilustrat bolletí.

Repetisc que es pera mi una vera y sensible contrarietat⁵⁴ el dissentir en estos asunts de les ensenyances de vosté à qui tant té que agrair la filología catalana y que tant llegítimament ha conquistat el preeminent siti que ocupa en la nostra lliteratura; pero crec de bona fe que en estos estudis es sempre convenient la discució amistosa, y à ella vaig sense que esta oposició merme en lo més mínim el afecte y la estimació que à vosté professa son devotíssim discipul y amic, q. s. b. l. m.

JOSEP NEBOT

València, Setembre de 1912 [281]

Contestats tots els punts secundaris que ens oposa En Nebot dins aqueixa carta, plena d'amabilitat que agrai'm de tot cor, ens queda a desfer la afirmació capdal que s'hi fa de que els antics escriptors valencians mai se serviren d'altre signe més que de la *ch* per representar el sò prepalatal-africat-sord. Ens toca ara provar: 1r que moltes vegades aqueis autors deixaven de representar tal sò amb la *ch*, representant-lo per *tx* i per *x* tota sola; 2n que ben sovint representaven per *ch* el sò velar-explosiu-sord (*k*) tant si era *inicial* com *medial* i sobre tot essent *final* de mot, de lo qual resultava l'absurd de servir-se d'un meteix signe per representar dos sons tan diferents, sensa cap regla general per distingir quant dins una paraula la *ch* equivalia a *k* o a *tʃ*, si representava el sò prepalatal-africat o el velar-explosiu. Demostrats aqueis dos punts, se deduirà una conseqüència terrible contra el sistema d'En Nebot.

Els monuments literaris que anam a citar per desfer la tesi d'En Nebot, no son cap dels que En Nebot ens diu que hi trobarem *tx* en lloc de

⁵³ Nota (27) de l'original: A nosaltres no ens cansa mai En Nebot, porque sempre dins sos escrits llambretja i vibra el seu privilegiat enginy.

⁵⁴ Nota (28) de l'original: Per nosaltres sí que ho es sensible haver de tenir per contrar[i] en ortografia valenciana el primer gramàtic del reine de València, d'altra banda, amic nostre estimadíssim i que'ns mereix tots els respectes i la més alta consideració.

ch, i que ell rebutja til·lant-los de borts i de mestaiats de llevat català i per lo meteix recusables. Velost-aquí:

SPIll O LLIBRE DE LES DONES d'En Jaume Roig, edició de Mn. Roc Chabàs, canonge de la Seu de València i nadiu de Dénia (feta a Barcelona, 1905). Mn. Chabàs era partidari de la *ch* en lloc de la *tx*, tant que dins aqueixa edició, la millor de totes les que hi ha de lo *Spill*, alterà la ortografia del còdic manuscrit que's conserva dins la Biblioteca Vaticana i de les edicions antigues de lo *Spill* clavant *ch* per tot allà ont aquell còdic i aquelles edicions posaven *tx* o *x*, lo cual fou una equivocació gravíssima de Mn. Chabàs. *Quod sic probo*.

Dins el vers 1177 posa Mn. Chabàs: *panCHa*, allà ont l'edició de 1531 de València posa *panxa*.

Dins el vers 1023 posa Mn. Chabàs: *CHaquiosa*, allà ont les edicions de 1531 i 1735 de València posen: *xaquiosa*.

Dins el vers 12766 posa Mn. Chabàs: *nauCHer*, allà ont el manuscrit Vaticà posa: *nauxer*. —Aquest manuscrit demostra Mn. Chabàs que el varen escriure entre l'any 1492 i 1500 i que lo més provable es que el va escriure un dependent d'un fill del meteix Jaume Roig, que era canonge de València, i que'l va fer escriure per enviar-lo an el Papa Alexandre VI, nadiu de València. Veiam si ara ens sortirà En Nebot dient que aquell dependent de tal canonge era qualche català aficadiç o qualche valencià criat o alletat a Catalunya!

Dins el vers 5320 posa Mn. Chabàs: *endeCHava*, mentres el còdic Vaticà posa *endexava*. [282]

Dins el vers 2543 posa Mn. Chabàs: *urxella*, i el manuscrit Vaticà: *hurxella*. Aquesta es la única vegada que Mn. Chabàs ha respectada l'ortografia del sò prepalatal-africat-sord. I deim que's tracta d'aqueix sò i que aquí la *x* té el valor de *tx* perque el meteix Chabàs dins el vers 8481 posa: *urCHeller*, derivat de *urxella*.

Posa també Mn. Chabàs els mots *punCHa* i *CHop*, allà ont el manuscrit Vaticà posa *punxa* i la edició de València de 1531 posa *xop*.

De manera que sols dins aqueixa edició de lo *Spill* hi ha VUIT casos de que monuments valencians antics deixen de representar amb *ch* el sò de *tx* i el representen per *x*, equivalent de *tx*.

SERMONS DE ST. VICENT FERRER: Sis volums manuscrits de l'Arxiu de la Seu de València, que son notes que qualque deixeble del gran predicador prenía tot escoltant-li els sermons.

Casi totes les cites que en feim nosaltres les prenim, per més garantia de seguredat, de l'estudi que Mn. Chabàs publicà demunt *Revista de Arxivos, Bibliotecas y Museos*, els anys 1902 i 1903, aont transcriu troços llarguíssims de tals sermons. Vetassí els casos que hi hem trobats, que contradiuen la tesi d'En Nebot.

1. *e espaxadament isqueli adevant* (t. VI, fol. 250). Es evident que aqueixa *x* equival a *tx* ja que ben sovint se troba tal mot escrit en *ch* en lloc de *x* dins els monuments valencians antics, no sols en tal mot, sino en tots sos parents: *empatxar*, *espatxar*, *desempatxar*, *empatxat*, *spatxat*, etc. —2. *Xinxella* (Chinchilla). t. IV, fol. 218. —3. *Xant* (cant), t. V, fol. 107 girat. —4. *xam*, *xam sò daram*, t. IV, fol. 123. —5. *Xof en les calderes*, ib. —6. *Xant*, t. VI, fol. 15 gt. —7. *Xabrevol*, t. IV, f. 19 gt. —8. *Xoça de porchs*, t. IV, f. 195. —9. *Espaxadament*, t. III, f. 218. —10. *espatxar*, t. IV, f. 156. —11. *xa xa xa* (onomatopeia), t. VI, f. 52.

En camvi s'hi troben casos així deçà: *CHica*, t. III, f. 186; *CHivalla la carn*, t. III, f. 44; *CHichs*, t. III, f. 23; *desempaCHe los fets*, t. IV, f. 218.

Per lo meteix, 11 casos de no observar-se dins un monument valencià del segle XV la regla que En Nebot diu que s'observa sempre.

FORI REGNI. —VALENTIAE. —MDXLVII. Es l'edició oficial dels *Furs del Reine de València*, estampada a València, l'any 1547. —Vetassí els casos que hi hem trobats que contradiuen la tesi d'En Nebot:

Spaxadament, f.29. —2. *tatxat*, f.72. —3. *empaxament*. [283] f. 37. —4. *tatxa*, f. 33. —5. *seguetxen*, f. 35. —6. *empatxar*, f 37. —7. *spatxada*, f. 39. —8. *tatxat*, f. 22. —9. *tatxació*, f. 46. —10. *nauxers*, f. 55. —11. *nauxer*, ib. —12. *tatxació*, f. 59. —13. *Xelua*, (Chelva) f. 26. —

14. *nauxer*, f. 5. —15. *Xerelli*, f.26. —16. *Orxica*, f. 25.gt. —17. *Xarch*. f. 252. —18. *galotxes*, f. 252. —19. *Xalo*, f. 252. —20. *Bexix* (Bechí), f. 253.

En quant a *tatxació* no es duptós que's tracta del sò prepalatal-africat-sord, allà ont dins el fol. 39 trobam *taCHació*. Del meteix sò se tracta dins la paraula *nauxers* i *nauxer*, allà ont dins un còdic manuscrit de la biblioteca de l'Universitat de València d'En Roís de Corella, fol. 3, trobarem escrit *nahuCHer*. I lo meteix deim del mot *Orxica*, allà ont dins el còdic dels meteixos *Furs*, manuscrit de la Seu de València, de devers el sigle XIV, f. 92 lletgírem, *et dorCHica*.

Per lo meteix tenim aquí **20** casos contra En Nebot.

FURS DE VALÈNCIA: Còdic manuscrit del sigle XIV, de l'arxiu de la Seu de València, molt ben conservat. Hi trobarem el casos següents:

1. *Xiua* (Chiva), f. 2. —2. *tatxar*, f. 52. —3. *Xarch*, f. 93. —4. *galotxes*, f. 93. —5. *Xalo*, f. 93. —*Bexix*, f. 94. —7. *Xericha* fol. 94.

Tenim per lo meteix set casos més contra la tesi d'En Nebot.

REGIMENT DE PRÍnceps de Fr. *Eiximenis*: còdic manuscrit de la Seu de València, del sigle XV, de paper i pergamí. Parts V. —VIII. —Vetassí els casos que hi trobarem.

1. *empatxes*, cap. 411. —2. *espaxats*, c. 473. —3. *empatxat*, c. 375. —4. *espatxar*, c. 480.

Per cons[e]güent, altres 4 casos contra En Nebot.

XII^{en} LLIBRE APELLAT CRESTIÀ de Fr. *Eiximenis*: estampat a València l'any 1484. —Hi trobarem aqueis casos:

1. *desempatxar*, f. 1. 2. *empatxe*, f. b. 2. *empatxar*, c. XIII.

Per lo meteix, tenim 3 casos més contra la tesi d'En Nebot.

Pot esser que objecti En Nebot que Fr. *Eiximenis* no era nadiu de València, sino de Girona, i que per això no serveixen les seues obres pel nostre cas. Es ver que Fr. *Eiximenis* era nadiu de Girona; pero se va passar casi tota la vida a València, an el convent dels Franciscans porque ell ho era. Així es que molts d'historiadors el donaren per valencià. Ara bé, el còdic manuscrit de la Seu de València és escrit d'un català o d'un valencià? No es duptós que no es cap autograf de Fr. *Eiximenis*. ¿Consta

que fos cap català que l'escrigués? No constant res en contra, lo natural es que l'escrigués un valencià. — En quant a [284] l'original del XII^{en} *del crestià* que serví per l'edició de 1484 ¿consta que no fos valencià el qui'l va escriure? No ho sabem. Lo cert es que l'edició se feu a València.

De totes maneres, si En Nebot posa til·les de catalanisme an aqueis dos monuments, faça comptes que no els hem presentats. En porem prescindir completament, no mos fan gens de falta.

DEFENSA DE LA DIVINIDAT DE JESUCRIST *del canonge valencià Mn. Francesc Pertusa*: còdic del'arxiu de la Seu de València, de mitjàn sigle XV. Vetassí els casos que hi trobarem contra la tesi d'En Nebot:

1. *es empatxada per alguna passio*, c.89. —2. *empatxats*, ib.

Hi trobarem més casos a favor d'En Nebot que en contra. De totes maneres en resulten 2 en contra.

LIBER ELEGANTiarum d'En Joan Esteve, notari de València, estampat a Venècia l'any 1489. Es un vocabulari de mots i frases, sense gaire orde.

Dins la llista de mots X-A trobarem: *Xamellot*; i dins la llista C-E hi trobarem *CHamellot*.

TIRANT LO BLANCH d'En Joanot Martorell, valencià: edició prínceps, feta a València l'any 1490.

Hi afinarem: —1. *antorxes*, c. XI. —2. *antorxa*, c. X.

Que aqueixes x representen el sò de *tx* catalana i *ch* castellana se dedueix del *Liber Elegantiarum* de N'Esteve, llista de mots A-N: *antorCHes*.

LLIBRE DEL MACER: còdic de la Biblioteca de l'Universitat de València, de devers el sigle XV.

Hi trobarem: *empatxats dels pits*, fol. 34.

VITA CHRISTI de Sor Elisabet de Villena: estampat a València l'any 1497.

Trobarem dins el fol 42 la següent expressió: *axcellentíssima metxa*.

BLANQUERNA *del Bt. Ramon Llull*. Edició «en llengua valenciana», publicada l'any 1521.

Hi trobarem, fol 37: *empaxar*; i dins el fol 23: *empaCHament*; i dins el f. 30: *empaCHatlo*. Això es, 2 casos a favor d'En Nebot i 1 en contra.

¿Ho veu En Nebot si n'hi hem citats molts de casos d'autors valencians antics aont no's representa amb *ch* el sò prepalatal-africad-sord? N'hi hem citats **66!** Ho veu com moltes de vegades aquells autors usaven la *tx* i la *x* i no *ch* per representar tal sò?

I no'ns diga En Nebot que es molt poca cosa trobar només [285] alguns casos de *x* i *tx* amb valor de *tʃ* dins obres tan llargues com *Tirant lo Blanch*, l'obra del canonge Pertusa i les dues de Fr. Eiximenis. Nosaltres realment no lletgirem de cap a cap totes aquestes obres ni les altres que citam. Només tenguérem temps de fulletjar-les els vuit o nou dies que fórem a València l'any 1910; les lletgírem a bocins, i an aquells bocins trobarem els casos que citam. I amb ells creim que romàn desfeta la tesi d'En Nebot de que els antics escriptors valencians escrivien indefectiblement ab *ch* el sò prepalatal-africat-sord.

Ara toquem el segon punt: que aqueis escriptors se servien de la *ch* per expressar el sò velar-explosiv-sord (*k*), no sols quant era *final*, sino fins i tot quant era *inicial* i *medial*. Ventassí uns quants exemples:

SPELL D'EN JAUME ROIG: el còdic Vaticà escriu tot sovint: *riCHa* (rica), *CHiCHs* (xics), *practiCHa* (practica), *lloCHa* (lloca), *coloCHa* (col·loca), *reCHalcada* (recalcada). tenim anotats vint i set casos més de *ch=k*, que no retreim per no allargar massa.

SERMONS DE ST. VICENT FERRER: s'hi troben casos d'això: dins el T. VI, fol 276 se llig: *lo perdigonet se'n va corren(t) a la clasCHa* (closca); dins el T. III, f. 23: *CHiCHs* (xics).

L'OBRA DEL CANONGE PERTUSA: s'hi troben també casos d'això, com *produexCHa*, f. XIII (produexca).

CÒDIC DEL FURS DEL REINE DE VALÈNCIA, *manuscrit*: s'hi troben casos com *XeriCHa*, f. 94 (*Xerica* dins l'edició de 1547, f. 76); —*faneCHa*, f. 94 (*faneca*).

LIBER ELEGANTIARUM d'En Joan Esteve: s'hi troben casos així: *floronCHo* (llista de mots A-Q); *arranCHada* (llista de mots A-R); —*toCHa* (LI. de m. A-C); - *boCHa* (LI. de m. A-C);- *poCHa* (LI. de m. O-Q).

REGIMENT DE PRÍnceps de Fr. Eiximenis: vetaquí els casos que hi trobarem: *poCHa*, c. 368; —*lo CHa dupte*, c. 368; —*CHa < cane*, c. 469; —*regesCHa*, c. 471.

LIBRE DE MACER: *còdic de devers el sigle XV*: el nostre bon amic En Faustí Barberà en feu una edició demunt *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*, 1906: aont trobarem aqueis dos casos: *seCHa*, p. 154; *vaCHa*, p. 27.

BLANQUERNA del Bt. R Lull: edició «en llengua valenciana» de 1521. Hi trobam aqueis dos casos: *ponesCHa*, f. 62; *exeCHies*, f. 48.

De casos d'aquests en porien treure a centenars dels antics escriptors valencians. No citam mots escrits amb *ch* final, amb valor de *k* perquè les hi escrivien sempre.

De tot això se dedueix que els antics escriptors valencians [286] anaven tan desorientats envers d'aqueis dos sons: el prepalatal africatsord ([tʃ]) i el velar-explosiu sord (*k*) que els escrivien tots dos amb un mateix signe, essent els sons tan diferents, i no oferint cap norma per que el lector pogués distingir el valor del signe, si representava el sò de [tʃ] o el sò de *k*.

¿Es admissible això en bons principis d'ortografia? En via ninguna.

I uns escriptors que anaven tan desorientats envers d'això ¿poràn servir per base ni punt de partida de cap sistema ortogràfic?

Uns escriptors que representen la [tʃ] un cop per *ch*, un altre cop per *tx*, un altre cop per *x*, i que ensems que se serveixen de la *ch* per representar [tʃ], se'n serveixen per representar *k* ¿poren esser fonament de cap sistema ortogràfic? Creim que no; per nosaltres es evident de tota evidència que no serveixen per fonamentar cap sistema d'ortografia.

Això es la conseqüència final que treim contra la tesi d'En Nebot sobre la grafia que correspon an el sò prepalatal-africat sord dins l'ortografia valenciana.

¿Com s'ha de representar, idoncs, el sò prepalatal-africat sord en valencià? Nosaltres no hi veim altra manera acceptable que la que proposàrem an els valencians dins el BOLLETÍ d'agost (p. 108-111), això es: 1r escriure *tx* quant se tracta d'un sò intervocàlic (*fletxa*, *empatxar*, *galotxa*, *tatxar*, etc.); 2n escriure just *x* quant se tracta d'un sò inicial de mot o *medial* derrera consonant (*xip*, *xop*, *xafar*, *porxe*, *punxa*, *arxiu*, *trinxar*). —La raó de no posar *t* devant la *x* en tractar-se d'un sò *inicial* o *medial* derrera consonant, es que en tals casos els valencians sempre pronuncien [tʃ] (*ch* castellana, *tx* catalana) i no [ʃ] (*-x* catalana *ch* francesa), fora alguns noms de lloc com *Xativa*, *Xàbia*, *Xixona*, i alguns substantius com *xàbega*, *xabegó*, *xamenar* i altres aont la *x* just sona com *ch* francesa. Son excepcions reduïdes, que no poren dificultar gaire l'observança de la regla, la qual ofereix la gran ventatge de no desfigurar les paraules ni rompre l'unitat ortogràfica que es bo que reini entre tots els territoris de llengua catalana. Seria desfigurar les paraules escriure, v. gr. *txic*, *txop*, *txafar*, *artxiu*, *pertxa*, *portxe*, *puntxa*. Seria una cosa insòlita, que no s'es escrita mai per mai dins la nostra literatura.

En quant a la *ch*, maldement els escriptors valencians antics la fessen servir sovint per representar el sò prepalatal-africat-sord, era allò més fill de llur imperícia ortogràfica que no altra cosa. També escrivien, sovint, segons hem vist, *boCHa* (boca), [287] *toCHa* (toca), *poCHa* (poca), *manCHa* (manca), *blanCHa* (blanca), i això no obstant els valencianistes d'avui ho han suprimit, han llevada la *h* de tal grafia, i han fet santament. Si han corretgit això dels escriptors antics, ¿per quines cinc centes no els han de corretgir lo de *ch* amb valor de *ch* castellana? ¿Per que han de mantenir els valencianistes d'avui aqueixa *anomalía* ortogràfica que els separa i allunya de tots els altres territoris catalans, que mai han usat tal

signe amb valor de *tx*, sino que han usat sempre la *tx* per representar tal sò?

Si els valencians tenguessen una llengua pròpia, diferent de la catalana, lo qual no han sabut provar mai els valencians que ho pretenan, —se concebria perfectament que tenguessen una ortografia pròpia i exclusiva d'ells. Pero com no hi ha res d'això; com les diferències entre el català i el valencià son tan petites, magres i rueques, que no basten en via alguna per constituir una llengua apart; —es una cosa exorbitant i absurda que ells hagen de mantenir un signe ortogràfic insòlit i no usat mai per mai dins la literatura catalana; just usat, no constantment, sino a redols, entre els antics escriptors valencians, que no's distingiren mai per ortogràfics fins, com ho demostra aquest fet d'haver admesa la *ch* castellana per representar un sò tan català com el de *tx* i que ja té aqueix signe consagrat per la tradició mai interrompuda dins tota l'altra literatura de la nostra llengua.

Aquestes son les raons que tenim contra el sistema d'En Nebot, que consideram absolutament inadmissible.

I això es lo que teníem que dir sobre aquest particular.

Mos som allargats més que no volíem, pero creim que no serà temps perdut el que hi hem posat, donada l'importància de tants de punts com hem haguts de tocar.

I ara que ens dispensi i ens perdoni el nostre estimadíssim amic Nebot, si an el curs de la polèmica i amb l'ardor de la defensa de les nostres conviccions ens ha escapada cap expressió o frase ofensiva. Ens crega que no l'haurem escrita per ofendre'l ni ferir-lo, i desde ara li suplicam que la don per retirada, per no dita.

A propòsit de la célebre frase *amicus Plato sed magis amica veritas*, volem fer constar que som molt *amics* de la *veritat*; pero mai per mai voldrem deixar-ho d'esser d'una persona tan bona, tan digna i tan competent en gramàtica valenciana com es Don Josep Nebot i Pérez, amb l'amistat del qual tant i tant ens honram i no sabem com agrair-li la finor

d'afecte que'ns professa. Deu el mos conservi molts d'anys amb vida, salut i delit. Amèn. [288]

A tots els col·laboradors del Diccionari (288)

Com ara l'*Institut de la Llengua Catalana* ha constituïda una *Oficina del Diccionari* per donar a la nostra *Obra* tota l'empenta i l'impuls possibles i de tal *Oficina* està encarregat el nostre estimadíssim amic i col·laborador el Dr. Pere Barnils, —pregam els nostres col·laboradors que tot el cabal de cèdules que ens hagen d'enviar, en lloc d'enviar-les-mos a Mallorca, les mos enviïn a Barcelona, a l'*Institut de la Llengua Catalana* (Palau de la Diputació) i endregades an el Dr. Pere Barnils.

iVaja, idò, estimadíssims col·laboradors de poca son, si n'hi enviau de cèdules a l'*Oficina del Diccionari* molts, ben molts de milenars. Això espera la Patria de vosaltres!

Una altra eixida filològica a l'estranger (288)

Sens dupte, en arribar aqueix BOLLETÍ an els nostres subscriptors, ja li haurem estret cap a París, per haver-les d'aprop amb el P. Rousselot i amb Mr. Gilliéron sobre coses de filologia catalana; i més envant mos esquitxarem a Zuric per fer lo meteix amb el Dr. Gauchat i el Dr. Jud; i llavò cap a Itàlia, aont també conferirem sobre lo meteix amb el Dr. Guarnerio i el Dr. Salvioni de Milà, amb el Dr. Zanardelli de Bolonya, amb el doctor Merlo de Florència, amb el Dr. Todesco de Bassano i amb el Dr. Crescini de Pàdua, tots els quals se preocupen prou de la filologia catalana.

Ens hi campàrem massa bé entany amb aquells doctors de París i de Zuric per no haver-mos-hi de tornar arrambar per que mos óbriguen mès camp per les nostres curolles del *Diccionari* i de la *Gramàtica* de la llengua catalana, que fa tant de temps duim entre mans i que hi cremam oli. Tambè esperam molt d'aquells doctors italians, que hi diuen de prim ferm en coses de filologia romànica i que ens poren donar igualment molta de llum.

Com aqueixa *Eixida*, amb tot-i-anar carrera uberta, ens ocuparà uns tres mesos, per això el present BOLLETÍ servirà fins dia 31 de juliol; i an el d'agost donarem compte sumariament de lo que hàgem vist, sentit i fet referent a la filologia catalana.

Tot això ho farem, com se suposa, si Deu ho vol i Maria.

Amèn que ho vulguen.

Escoltau! (288-289)

El *Dietari de l'Eixida* que publicarem dalt el BOLLETÍ, just serà, com entany, de lo que ens passi referent a Filologia. El *Dietari* de tot quant veurem i farem durant tot el viatge o *Eixida* sortirà demunt *La Aurora* de Manacor, cada setmana, així com vagen succeint les coses, si Deu ho vol. Els qui vulguen haver aqueix altre *Dietari*, se poren [289] suscriure a *La Aurora* per un trimestre, que les costarà una pesseta; i en tal cas, se poren endreçar a l'Administrador de tal setmanari: —D. Miquel Ferrer i Mayol. —General Barceló. I. —2a —Palma de Mallorca.

Feim avinent tot això perque entany hi va haver subscriptors del BOLLETÍ que ens demanaven el *Dietari* de tot el viatge, que sortí també dalt *La Aurora*, i se trobaren que hi havia nombres agotats per la demanadiça que hi havia haguda dels qui duien *Dietari*.

Impugnadors de les *Normes Ortogràfiques* (289)

En sortí un de mou demunt *Correo Catalán* de 27 de març; Mn. Jaume Collell, benivolgut amic nostre, segueix descapdellant demunt *Gazeta Montayesa* de Vic publicant-hi unes *cartes ubertes* an el Dr. Rubió i Lluch, i En Bonaventura Riera continúa també demunt *La Costa de Llevant* el foc contra les ditzoses *Normes* de l'*Institut*. Nosaltres ho anam replegant curosament tot quant se diu sobre tal punt; i més envant, en creure-hu oportú i lleure-mos, n'haurem raó de les coses que se seràn escrites contra aqueixes bones de *Normes*, per veure que en resultarà en bè i en mal, finis finis. ¡A la cullita se veurà el fesol, senyors impugnadors de les *Normes*! ¡No heu de creure tampoc que no hi haja d'haver mès que impugnar!

Aplec de Rondaies Mallorquines (289-290)

Va creixent com un diner de fil. Ens crèiem que amb els cinc toms de mès de trecentos planes quiscún que havíem publicats, ja no mos ne quedarien gaire mès de rondaies a publicar, i que tot lo mès en poríem fer sortir un altre tom. Ens vàrem errar de mig a mig; registràrem totes les nostres llibretes de notes, i mos ne sortiren tantes de rondaies replegades i no publicades, que creim que n'hi haurà per sis toms mès. Si, l'*Aplec de Rondaies Mallorquines*, si Deu ens conserva la vida, tindrà uns DOTZE TOMS i tot de rondaies replegades exclusivament a Mallorca.

Ara es sortit ja el tom VI, i aviat començarà a estampar-se el tom VII. No ha començat l'estampació dels toms I, II i III, que ja estàn agotats, i això, que'n férem una tirada de 1300 exemplars, i dels toms I i II n'hi ha ja dues edicions. Ara l'editor J. Pugés de Barcelona en fa una edició de 2000 exemplars.

Donam totes aqueixes claricies perquè creim que se'n alegraran tots els amadors de la llengua catalana, tots els fills conscients de la Patria!

iNo ho sabem si el poble de cap regió del món, tan curta com Mallorca, conservarà tantes de rondaies com nosaltres som arribats a replegar dins la nostra illa! iHo dificultam!

De les *rondaies* que encara no figuren dins cap tom dels publicats, en surten unes tres columnes cada setmana demunt *La Aurora* de Manacor. Ho feim avinent pels qui les vulguen anar tastant. [290]

iBen haja Mallorca que ha sabut conservar tan admirablement tot aqueix bè de Deu de rondaies, tresor de l'ànima de tot poble!

iQuina llàstima que dins totes les regions de Catalunya i del Reine de València no hi haja bons fills de la Patria que facen la replega que nosaltres hem feta dins Mallorca de totes les rondaies que encara es segur que s'hi conserven!

¿Ho sentiu, fills de la Patria de totes aqueixes regions?

iHala, idò! iDesperta ferro! ifiram! ifiram!

Amics morts (290-291)

El Mestre Francesc Ubach i Vinyeta

Dia 17 de janer aquest bon amic nostre entregà l'ànima a Deu a Barcelona d'ont era nadiu, havent rebuts amb gran devoció els Sants Sagraments i la Benedicció Apostòlica. Era *Mestre en Gay Saber, Filibre Majorau*, de la *Academia de Belles Lletres* de Barcelona, i autor d'un bell estol de poesies, que li valgueren tot un esplet de premis i l'admiració i agraïment dels amadors de la nostra llengua. Era una ànima bellíssima, ablamada d'amor i d'entusiasme per la Patria i per l'Idioma Català. Per ell

i per Deu va viure sempre; això es la gloria del Mestre Ubach. Al cel lo vegem! Amèn!

Mn. Miquel Mir

El sorprengué la mort repentinament dia 29 de desembre a Madrid aont vivia, feia anys, com a Bibliotecari de la *Reial Academia de la Llengua Espanyola*. Nat an aqueixa Ciutat de Mallorca l'any 1841, entrà jovenet a la Companyía de Jesús, aont va atènyer son telent privilegiat una formació literaria i científica molt notable, distingint-se com a gran coneixador de la llengua castellana, per lo qual el feren de la *Reial Academia de la Llengua* l'any 1884. Publicà una partida d'obres molt apreciables, tant desde el punt de vista científic com desde el punt de vista literari; les més notables foren *Harmonía entre la Ciencia y la Fe*, *Historia de la Pasión de Jesucristo*, *Santa Teresa de Jesús, su espíritu, sus fundaciones*. L'any 1891 sortí de la Companyía de Jesús i se tornà establir a Madrid, seguint la seua vida d'estudi científic i literari. Fa devers deu anys que se posà a dur llibres i més llibres a la Biblioteca Episcopal de Mallorca, i n'hi arribà a dur molts, pero molts de mils, i casi tots molt interessants. A pesar d'haver escrit ell sempre en castellà, era un admirador de la nostra llengua catalana, i trobava que fèiem molt bé de conrar-la i enaltir-la. Era un entusiasta de l'*Obra del Diccioniari* que fa tant de temps duim entre mans; i, sempre que mos veia, mos excitava i esperonava a dur-la endavant fins a deixar-la llesta i publicada. —Al cel lo vegem! Amèn! [291]

En Josep M.ª Arteaga i Pereira

Aquest altre bon amic també mos deixà dia 17 o 18 de janer cap a l'altra vida. Essent castellà de naixò, tot residint a Barcelona, guanyant-s'hi la vida donant lliçons de música, va aplegar tal amor a la llengua catalana, que acabà per parlar-la com qualsevol català dels qui la parlen bé. Era un gran fonetista, i havia publicats a revistes tècniques de París estudis fonètics; i aplicà tals coneixements a la fonètica catalana, presentant an el famós *Congrés Internacional* d'aqueixa llengua que celebràrem l'any 1906 a Barcelona, un estudi importantíssim sobre la nostra fonètica, que figura dins el volum de dit *Congrés*. Seguí N'Arteaga tals estudis i aquest any passat l'*Institut d'Estudis Catalans* se comprometé a publicar-li l'estudi definitiu seu sobre la nostra fonètica, que estava engarbullant.

Desgraciadament la mort ha tallat el fil d'aquella vida preciosa abans de que comensàs l'estampació de tal obra que N'Arteaga tenia casi llesta de tot.

De manera que son tres els amics de l'*Obra del Diccionari* que la mort dins poc temps ens ha presos. ¡Que'l Bon Jesús els haja trobats en estament de gracia! i, si encara estiguessen entretinguts dins les penes del purgatori, i que les trega i los admeta a l'etern descans de la Santa Gloria! I doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells i el conhort que tant i tant necessiten per suportar un cop tan terrible com es estat cada una d'aqueixes morts.

¡Al cel los vegem tots tres! Amèn.

Bibliografía Literaria (291-294)
(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

El Congregant | de | Nostra Senyora dels Dolors de | Santa Maria de Segaró. | Barcelona | Tip. «L'Avenç» | 1911.

Aquest opuscle piadós es un manual pels associats de la Venerable Orde Tercera dels Servites, publicat amb ocasió del cinquantenari de la Congregació dels Dolors de Maria Santíssima, establerta canonicament a la parroquia de Segaró. —Conté un resum històric de l'origen i fundació de l'Orde dels Servites, i després un compendi del llibre titolat *El Congregante o Siervo perfecto de la Sma. Virgen de los Dolores*, publicat del P. Raymundines l'any 1861. Les pregaries rituals porten al costat la corresponent traducció catalana del text llatí.

Una particularitat ofereix aquest opuscle que mai havíem observada dins l'anarquia ortogràfica del català. Es l'abús extraordinari, increïble dels guions entre les síl·labes de paraules no compostes. Així s'hi veu escrit: *com-memoració, pob-ble, es-ser, af-flic-ció (!!!)* etc. etc. Després d'això no cal dir si la forma literaria deixa que desitjar. [292]

El feudalisme de Remensa | *pel R. Dr. Anton Vila i Sala.*

Molt discreta resulta aquesta Conferència de divulgació històrica social que donà el Rector de Castellsalí en el Centre Excursionista de Bages dia 26 de març de 1911. El tema, tractat d'una manera sòbria, clara i justa, mostra oportunes corroboracions extretes dels arxius amb erudició de primera mà. El llenguatge es prou correcte si s'exceptua l'abús del auxiliar *esser* en frases de verb transitiu com aquestes: «*So trobat*

varis actes»... «He dedicat el temps que bonament *so pogut*»... No per això desmereix l'estimable treball de Mn. Vila.

Pluviometría Catalana | *Resultats del cinquení 1906 1910* | publicats per Rafel Patxot i Jubert, Sant Feliu de Guíxols | Observatori Català | 1912.

Vet·aquí un llibre qui fa honor a la cultura científica de la nostra gent. Després d'una expressiva dedicatoria a l'Institut d'Estudis Catalans, conté observacions tan abundoses com metòdicament ordenades sobre l'interessant matèria de que tracta. Les explicacions a cada secció hi apareixen concentrades en taules estadístiques i fetes més visibles per medi de mapes i altres gràfiques representacions en forma ben oportuna.

Cal advertir que s'hi comprenen les observacions pluviomètriques de les illes Balears, qu'En Patxot anomena Catalunya insular, si bé aquestes illes no figuren dins els seus mapes.

L'edició, en fol menor, bellament estampada a la tipografia de «l'Avenç», es digna d'un treball tan sòlid i acurat. Dins la puresa de llenguatge que hi brilla, ens han cridat l'atenció unes quantes paraules, com els participis *esset* i *recollerta* i el substantiu *derravera* (per oposició a *primavera*) en significat de tardor.

Rebi el meritíssim Sr. Patxot, amb la nostra felicitació, les degudes gràcies per l'exemplar que'ns dedica.

Anton Vila i Sala, Pbre. | **Els Arxius Parroquials** | Imp. de S. Joseph | Manresa | 1912.

Molt bellament estampada se presenta aquesta altra conferencia de Mn. Vila, amb un pròleg-censura del M. I. Dr. Collell. Bé mereix l'elogi del censor-prologuista un treball tan ben pensat com ben escrit, en el qual se tracta de l'importància de tals arxius i de la ordenació, classificació i catalogació dels documents. Es un opuscle profitós que hauria de trobar lectors aprofitats entre'ls elements eclesiàstics.

Monsalvatje | **El Obispado de Elena** | Tomo II | Olot | 1912.

L'infatigable investigador gironí continúa en aquest volum l'episcopologi d'Elna desde 1461 fins al present. Ressenya després els concilis i sínodes celebrats a la meteixa diòcesis i acaba amb un interessant apèndic de document. Bé mereix el llibre l'afectuosa carta de l'actual Bisbe de Perpinyà (d'Elna) que ostenta davant, i que, igual de tota l'obra, batega d'entusiasme per les glories de Catalunya. [293]

Rebi el meritíssim Sr. Monsalvatje la nostra coral felicitació per tan erudit treball, digne germà de tants altres que n'ha publicats sobre'l nort de Catalunya.

Joseph Valls, Pbre. | **Prats de Llusanés** | Vic. -Imp. Portavella | 1912.

Aquest opuscle de 84 pàgs. es un resum històric de la vila encontrada que li dona títol. Després d'una concisa descripció del país, se fa la relació dels seus recorts amb forma sobria, però ben atapida de notícies tretes dels arxius i utilisades amb bon criteri. Monografies així son de desitjar per totes les encontrades per contribuir a refer profitosament l'història patria.

Sófocles | Electra | Barcelona | 1912.

La notable *Biblioteca de autores griegos y latinos*, que se publica sota la direcció del Drs. Segalà i Parpal, ens ha donat un de sos millors volums amb aquesta obra, estampada en paper de fil i amb una distinció tipogràfica digna de la noble estatua de l'Autor, fotogravada a la coberta. Conté'l volum en primer terme el text grec original de la tragedia amb la traducció literal castellana del distingit helenista Dr. Alemany; després una imitació en vers, més bé que traducció, de García de la Huerta, ja coneguda, i per fi una vera traducció nova, en vers català, del Mestre en Gay Saber Franquesa i Gomis, il·lustrada amb una bella introducció i oportunes notes.

Bé mereix la favorable acollida dels estudiosos un llibre tan clàssic i tan gentilment presentat.

Evangelí | per | *Frederic Clascar, pbre.* | Eugeni Subirana, Edit. Pontifici | Barcelona | 1913.

Conté aquest notabilíssim llibre les epístoles i els evangelis de totes les dominiques de l'any litúrgic, en castiça versió catalana i amb altres tantes gloses marginals, explicatives del text escriptuari. Breus i substancioses, aqueixes explicacions desentranyen i declaren el sentit dels sagrats passatges amb erudició exagètica de bona llei, amb altesa de pensament teològic i amb estil impecable. Clou el volum una acurada traducció de l'ordre de la Missa.

Dins la tònica general del llenguatge, net i escullit, ens ha cridat l'atenció l'ús de certes terminacions verbals propies de Mallorca i de la

bona època del català. Així, per exemple, Mn. Clascar escriu: «La pau vos *deix*, la meva pau vos *don*», abandonant les terminacions *deixo* i *dono* ara corrents a Catalunya.

Accepti el doctíssim sacerdot la nostra entusiasta enhorabona per un treball profitós i exquisit, destinat a fer gran bé entre la gent a la qual se dedica. [294]

Somnis d'estiu | *ran de mar* | Sóller –Imp. de *La Sinceridad* | 1912.

L'Archiduc Lluís Salvador, ja conegut per tantes obres de viatges i descripcions de paisos en alemany, se presenta ara com escriptor mallorquí. Després d'haver publicat el fascicle «Lo que sé de Miramar», ha imprès aquest opuscle de contemplacions de la naturalesa, inspirades en ses magnífiques possessions de la ribera valldemossina. L'observació minuciosa del naturalista s'hi ajunta amb una especie de *rêverie* poètica, propia d'un vertader amador de la mar.

El llenguatge demostra que'l príncep, coneixedor de tantes llengües, no sols ha après el mallorquí ben a fons entre la gent del poble sinò també que l'ha estodiat en la nostra moderna producció literaria.

Poètiques Catalanes | *d'En Berenguer de Noya* | i En Francesc de Olesa.

L'erudit recercador de la nostra literatura, D. Gabriel Llabrés Quintana, ha publicat a la fi l'aplec d'aqueixes dues obretes, que tenia entre mans desde temps enrera, anteriorment a la publicació que n'ha feta el docte filòlec Dr. Schädel.

El *Mirall de trovar* d'en B. de Noya es molt compendiós; fortament influït per l'escola provençal, no sols en la doctrina, sinò també en el

llenguatge, sobre tot dins la part versificada, com es costum de la primitiva poesia catalana.

La nova Art de trobar del magnífic Francesc d'Olesa, encapsalada per un Cant del Autor, resulta més plena i metòdica, obeint a la influencia de Nebrija, com que fou composta l'any 1538. Se divideix l'opuscle en tres parts: la primera conté definicions í nocions generals; la segona tracta dels vicis o defectes i excusacions dels meteixos; la tercera de les figures i compassos de les cobles, això es, de la versificació. Es de notar que'ls versos o bordons s'hi clasifiquen pel nom de síl·labes a la francesa (prenent per tipe'l vers agut); així es diu de quatre el vers que deim de cinc, de set el que deim de vuit, de deu el d'onze, si bé ja s'anomena d'onze el meteix de terminació plana. Tot va comprovat amb exemples oportuns qu'ostenten l'aire del sigle XV i el predomini d'Ausiàs March.

El llenguatge es pur, tirant ja a la faisó mallorquina. Ens ha cridat l'atenció el nom que s'hi dona a lo que en castellà's diu *ripio*: s'anomena *pedàs*.

Llàstima que un tomet tan interessant presenti tantes errades d'impremta.

El Dr. Hadwiger i una obra seua (294-295)

Aquest bon amic nostre austriac, de qui feia anys no havíem sabudes noves i teníem por que no fos mort, ens ha tornat comparèixer, la derreria de març, devers Mallorca, amb una carpeta ben gruixada devall xella, això es, una *Gramática Catalana* de tots els dialectes de Catalunya, [295] Balears i Reine de València. Ja recordaràn els nostres lectors que devers l'any 1903 los ne parlàrem d'aquest filòleg austriac, que acabava de fer una llarga excursió pel Reine de València, i que, després d'haver recorregudes les Balears, trespàs també pels Pirineus catalans i per altres regions de Catalunya espanyola i francesa. Ja llavó publicà quelques

estudis filològics sobre el català ben apreciables. Però després hagué de regentar algunes càtedres de 2a Ensenyança de Viena, que li robaven tot el temps, tant que els seus nirvis se destremparen i ha estat uns quants anys esborrat i mal dispost ferm, fins que no fa gaire se va compondre; i el Govern d'allà l'ha alliberat de la càtedra i el passarà a una biblioteca per que tenga lleguda per aprofitar tot el cabal llingüístic que replegà en totes les seues excursions dins els territoris catalans i demés territoris romànics, i puga acabar i publicar l'obra seua, la *Gramàtica dels dialectes catalans*. Tot això ha fet que ell pogués venir a passar una temporada aquí, aturant-se per tercera volta a Alguer de Sardenya per estudiarhi el català d'aquella ciutat catalana. Passarà una temporadeta a les Balears i farà una escapsada a Catalunya per acabar de fer el repel an aqueixa obra seua, que promet esser ben interessant, perque, escrita en alemany, contribuirà molt a fer conèixer més i més la nostra llengua estimadíssima dins el mon científic.

Donam la benvinguda més coral an el meritíssim Dr. Hadwiger, i Deu li do vida, salut i delit i una estada sortosa a les Balears i a Catalunya per poder dur a cap la seua obra importantíssima. Amèn.

Miscelania (295-296)

PORTOFOLIO FOTOGRÀFICO DE ESPAÑA. Devem a l'amabilitat de la Casa-Martín de Barcelona sis quaderns més d'aquesta obra, corresponents a *Sevilla, Córdoba, León, Orense, Lugo i Santander*. Grans mercès i endavant!

CATALUNYA, *revista setmanal*, de Barcelona. Aquesta benemèrita revista que comensà En Joan Torrandell a publicar anys enrera en castellà, pero per fer obra catalana, ara que entra a l'any VIII de la seua publicació, ha comensat a sortir tota en català. N'hi donam l'enhorabona

més coral i demanam a Deu per tan aixerrida revista molts d'anys de vida i bona sort en tot per servir i enaltir esplèndidament la nostra llengua.

¡A FORA'LS BARBARISMES! Aquest es el títol d'uns articles que publicà els dies 19 i 26 de janer el nostre benvolgut confrare *La Costa de Llevant*, aont llança l'anatema amb tota la raó del mon a una serie d'atrocitats de llenguatge que's cometen per tot arreu, com son: a) dir *ha LLAMAT l'atenció*, TRAJE, LUJO, FARO, SALVO-CONDUCTO; b) anomenar amb diminutius castellans els noms propis catalans, com *Pepito, Juanito, Pepita, Juanita, Teresita*; c) emprar el *vostè* en lloc de *vos*; d) dir *a-Dios* en lloc de *A-Deu, Amb-Deu-siau, Deu vos guart*; e) anomenar *serenos* els vigilants de nit; f) el parlar castellà catalans amb catalans; g) predicar en castellà allà ont la llengua del poble es la catalana; i recorda allò de [296] l'arquebisbe Vilamitjana que deia que an els catalans les *prediquen en castellà i se condemnen en català*; h) dir els catalans en castellà les oracions i el Catecisme. —Molt bé ha fet *La Costa de Llevant* de sermonar els seus lectors sobre tots aqueis punts, aont la raó li vessa per demunt les espal·les.

Revista de Revistes (296-298)

REVUE DE PHONÉTIQUE del P. Rousselot i de Mr. Hubert Pernot. – Fascicle IV, el darrer, de 1912. Vetaquí el sumari: *La Déclamation du vers français à la fin du XVIIIe siècle* par Georges Lote; *Phonétique malgache, I Voyelles du dialecte mérina (avec 46 figures)* par l'Abbé Rousselot; *Cours de gramphonie* par Marguérite de Saint-Genès. COMPTE RENDU: Gutzman ET STRUYCKEN, *Ueber die Beziehungen der experimemellent Phonetik zur Laringologie* (sobre les relacions de la fonètica experimental amb la Laringologia) per J. Chlumsky. Table de figures. Table de matières. Index alphabétique. Transcription phonétique.

ZEITSCHRIFT FÜR ROMANISCHE PHILOLOGIE, fundada del Dr. Gröber, dirigida del Dr. Ernst Höpffner. 2n fascicle de 1913. Du tots aqueis estudis: Walter Benary, Hervis von Metz un die Sage vom dankbaren Toten (Hervis de Metz i la rondalla del *Mort agraït*, que a Mallorca la contenen amb el nom del *Port de la cibolla blanca*, veiau el nostre *Aplec de Rondaies Mallorquines*, T. II). —J. Reinhold, *Karleto* (un poema mig-eval en vell francès). —H. Schuchardt. Altrom. *Bessu* Gewohnheit (vell romànic *bessu*: avès, costum); der Grammatiker Virgilius Maro. —F. Settegast, Ueber einige Falle von Wortverschmelzung (Kreuzung) im Romanischem (sobre alguns casos de fusió de mots [creuament] en romànic). —K. V. Ettmayer, Zur Charakteristik des Altfranzösischen (per la característica del vell francès). —VERMISCHTES (*barreja*) H. Schuchardt -*Zur Lautbeschreibung* (per la descripció de sons). —Wilhelm Bruckner, I Roman. *Guidare*, got. *widan* (ahd. *wetan*) [l'etimologia del mot romànic *Guidare* (*guiar*) del gòtic *Widan* i del vell-alt-alemany *wetan*]. —Hermann Urtel, Zum Namen des Wiesels (pel nom de *Wiesel*: una especie de *mostel*; en castellà: *comadreja*). —Alice Sperber, El mot francès *blé*, vell francès *blef*, *blou*, provençal *blat*, italià *biavo*, *biado*, friulès *blave*, vell francès *bloi*. —Segl, Spanische Etymologien —Leo Spitzer, Zur Syntax des italienischen Possessivpronomens (per la sintaxis del pronom possessiu italià). —W. Förster, Zur Textkritik des Placidus (Eustachius). —G. Bertoni, Ancora la lettera di Zara del 1937. —BESPRECHUNGEN (judicis d'obres). O. Schultz Gora, Chrétien de Troyes, Philomena. Edition critique avec introduction par C. de Boer París, 1909. —E. Höpffner, Li Abecés par ekivoche et les Significations des lettres, par Huon le Roi de Cambrai. Helsinki 1611. —Wolfgang von Wurzbach, Georg Babinguer, die Wanderungen und Wandelungen [297] der Novelle von (els traspassos i tramudances de la novel·la de) Cervantes *El Curioso Impertinente*. —Ad. Zauner, Walter von Walzburg. Die Ausdrücke für die Fehler des Gesichtsorgans in den romanischen sprachen und dialetten (les expressions per indicar la falta

de l'orga de la vista dins las llengües i dialectes romànics). — *Neuerscheinungen* (publicacions noves).

REVUE I BULLETIN DE DIALECTOLOGIE ROMANE. Son arribats els derrers nombres de aqueixes dues publicacions de la *Societat Internacional de Dialectologie Romane*, corresponents a juliol-decembre de 1912.

Vetaquí el sumari de REVUE: C. Salvioni, Postille italiane e ladine al *Vocabulario romanzo* de Meyer-Lübke. —A. M. Espinosa, *Studies in New Mexican Spanish. Part II, Morphology*.

Sumari del BULLETIN: A. M. Espinosa, Cuentitos populares nuevo-mexicanos y su transcripción fonética. —COMPTES-RENDUS: Abbé Vollat, *L'Ideatique, étude linguistique et philologique* (J. M. Meunier). —Matzke *Memorial Volume* [volum dedicat a la memoria del romaniste Matzke] (M. L. Wagner). L. Havet, *La prononciation du latin* (P. M. Meunier). —Gebhardt, *Das arabische Etymon einiger romanischer Wörter* [etimologia aràbica de qualques mots romànics] (C. f. Seybold). —E. Ernault, *L'ancien vers breton* (C. Lavoipière). —D. Provenzal, *Usanze e feste del popolo italiano* (M. L. Wagner). —A. Casa, *Lista amimali eduli che son glionsi vendere nel mercato di Cagliari ed annotazioni relative* (M. L. Wagner). —A. Schiaparelli, *La Casa Fiorentina suoi arredi nei secoli XIV e XV* (M. L. Wagner). —C. Balcke, *Der anorganische Nasallaut in Französischen* [el sò nasal inorgànic en francès] (P. B. f.). —A. van Bever, *Les poètes du terroir de XV e au XIXe siècle* (C. Lavoipière). —E. Remouchamps, *Tati l'periqui* (Counson). —C. Sostmans, *Der Formenbau des Namers und Verbuns in dem Fragment von Gormont e Isemhart* (A. Bayot), —F. Bosllot, *les patois de la commune de la Grand' Combe* (J. M. Meunier). —J. Jud, *Les noms des poissons du Lat Léman* (P. B. f.) —H. Morf, *Vom Ursprung provenzalischen Schriftsprache* [de l'origen de la llengua provençal escrita] (B. Schädel)). —At Thonard, *Quad me bressavoun* (J. Rounjrt). —R. Menéndez Pidal, *Cantar de Mio Cid, Tomos II i III* (F. Hanssen). —M. de Toro Gisbert, *Apuntaciones Lexicográficas* (P. B. f.) —Puig i Cadafalch,

A. de Falguera, J. Goday i Casats, L'arquitectura romànica a Catalunya (F. Kr.). —ANALYSIS D'AUTEURS: A. Counson, La pensée romane. —J. Hartleb, Beiträge zur syntax des [contribució a la sintaxis de] Louis des Masures. —L. Piat, Grammaire générale populaire des dialectes occitainiens. —A. M. Espinosa, Old French *ne- se non* in other Romance Languages [mots del vell francès *ne- se- non* dins altres llengües romàniques]. —F. Hansses, La colocación del verbo en el poema del Cid. —Nouvelles. Chronique de la société; nouveaux membres. Signes de transcription phonétique de la société. —Polémique. Condition de Livraison pour les publications de la société internationale de dialectologie romane. —Index.

Si aquesta vegada la REVUE es tan prima de l'om (48 planes), en [298] canvi els subscriptors han rebut tot un volum, del mateix tamany de la REVUE, de 308 planes, amb vint i cinc mapes llingüístics: primer volum que el Dr. Schädel publica per la Societat Internacional de dialectologia baix del títol de *Bibliothèque de Dialectologie Romane*. Aquest volum primer es: *Sprachgeographische Untersuchungen über den Oestlichen Teil des Katalanisch-Languedokischen Grenzgebietes* [Escorcolls geogràfics-llingüístics sobre la banda oriental del domini partioner o fronteric català-llengadocià] de K. Salow, amb mapes llingüístics del mateix K. Salow i de F. Krüger. Ens ocuparem més envant, si Deu ho vol, de aquesta obra que tant ens interessa.

REVUE CATALANE, *organe de la société d'Études Catalanes*. Any VII, n. 74. —15 de febrer. 1913. Vetaquí el sumari: Un événement littéraire catalan (la publicació de les Normes Ortogràfiques de l'Institut). —Règles Ortographiques de la llengua catalana (una versió francesa de les Normes). —Un monument a Jacinto Verdaguer. —Souscription pour le monument a Jacinto Verdaguer. —Al Canigó nevât (l'Ermità de Cabrenç). —Quelques prières des senyadors (J. S. Pons). —Février (J. Badona). —Un peu de tout (Joseph Magenty). —Les catalanismes a l'Escola (L. Pastre). Livres et revues.

El sumari del nombre de dia 15 de març es el següent: Notes d'Inspections (P. A. Dufrenner) —Al-leluia (Pere de l'Alsina). —Març (efemérides). —La Patorra de la cuaresma (J. Delpont). —Notes del poble (J. S. Pons) —Souscription pour le monument de Jacinto Verdaguer. —El corbas (P. Berga). —El Bastonet d'En Bernat (L'Ermità de Calahons). —Dorm (L'Ermità de Cabrenç). —Jaroslav Vrchlický (Benet R. Barrions). —Los Jochs Florals de la *Revue Catalane*. —Tirant lo Blanch. —La Sainte — Estella a Aix. Les Catalanismes a l'Ecole (L. Pastre).

Bibliografía llingüística (298-307)

Glossaire des Patois de la Suisse Romande | **Bibliographie linguistique**
| **de la Suisse Romande** | par | Louis Gauchat, Professeur à
l'Université de Zürich et Jules Jeanjaquet Professeur à l'Université de
Neuchâtel | Tome Premier | Extension des français et question des
langues en Suisse | Literature patoise | Avec une carte et sept
facsimils | Neuchatel | Attinger Frères, Editeurs | 1912. —Un volum
de 292 planes de 137 x 162 mm.

Els autors ens han obsequiat amb un exemplar d'aqueixa obra, que
agraïm de tot cor. Es una obra interessantíssima, que es una llàstima que
la llengua catalana no'n posseesca una de consemblant, i que no tendrem
més remei que fer-la per poder acabar la replega del cabal lexicogràfic
indispensable per dur a cap l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. Se
compòn aqueixa obra de dos capítols: el primer tracta a) l'estensió del
francès dins Suïssa i la qüestió de les diferents llengües que s'hi parlen;
b) l'estadística oficial d'aquestes llengües, això es, de la gent que les
parla; c) la partió o fronteres del francès i de [299] l'alemany dins Suïssa,
això es, llur descripció, estadística i historia, amb els corresponents

mapes llingüístics; d) la qüestió de tals llengües en l'època actual: situació illegal i lluita d'influència, conflictes diferents i altres menudencies demunt això. I tot aquesta cosa va ben especificada i espinzellada, sense faltar-hi un gra a la dobla. —Vé llavò el capítol II, que dona claricia de tots els monuments escrits en *patuès* romànic, o sia, el francès que's parla i se parlava altre temps dins la Suïssa francesa, es a dir, dins els *Cantons* de Vaud, Fribourg, Valais, Ginebra, Neuchâtel i Berna, que pertanyen sencers o parcialment an el domini francès-suís. Així un que vulla estudiar aqueis patuesos en llurs monuments escrits i en la boca dels qui encara les parlen, trobarà dins aqueixa obra indicades totes les fonts aont pot acudir per espessar-se les ganes. Per facilitar tots aqueis estudis, du l'obra una partida de taules alfabètiques i sistemàtiques de totes les obres, articles i memories estudiades dins els dos capítols, i taules alfabètiques dels punts tractats, dels texts en patuès més coneguts i dels autors que els han estudiats i dels editors que'ls han publicats.

¿No es ver que ens fa falta, però molta, una obra així sobre els moments escrits i texts vius de tots els territoris que parlen català, de Catalunya espanyola i francesa, del reine de València, de les Balears? i Si hi té bona tasca aquí *l'Institut de la Llengua Catalana!*

Sia l'enhorabona més coral an els autors d'aqueixa excel·lent *Bibliographie Linguistique de la Suisse Romande*.

Glanures Catalanes del Dr. Oiva Juan Tallgren, de Finlàndia, publicades demunt *Neuphilologischen Mitteilungen*, el primer article l'any 1911, el segon i el terç l'any 1912.

El Dr. Tallgren es ja conegut dels nostres lectors per haver-los-ne donades claricies entany pel seu fervent entusiasme a favor de la nostra llengua, que coneix com pocs estrangers, tant que hi ha pogudes fer aqueixes tres *espigolades (Glanures)* amb gros profit per la nostra

filologia, puis hi estudià un bell raig d'etimologies amb un ull admirable per la seua finor i bon dret; i per això li enviam la nostra enhorabona més coral, i li agraïm amb tota nostra ànima la tasca gloriosa que ha presa d'il·lustrar les etimologies catalanes.

Les *espigolades* del Dr. Tallgren les ha motivades la publicació de *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* de Meyer-Lübke, que ha moguts també altres romanistes com els Drs. Jud, Salvioni i Wagner a fer estudis consemblants respecte a diferents dominis llingüístics per il·lustrar o rectificar les etimologies de Meyer-Lübke.

Agraïm an el Dr. Tallgren la freqüència amb que cita amb vius elogis el nostre *Aplec de Rondaies Mallorquines*, aont hem engirgolat tant de vocabulari mallorquí, tant com hem pogut. [300]

Ens sab un greu de l'ànima no tenir temps ni espai per anar recorrent d'en una en una totes les qüestions etimològiques que toca amb tant de tranc i competència el Dr. Tallgren. Només hi porem pegar quelques espipellades.

Se veu que l'etimologia de *averany* preocupa seriosament el Dr. finlandés. Dins la *Glanure* III, n.º 64, cita una frase del T. I, p. 9 del nostre *Aplec*: *li va fer mals averanys*; i se figura el Dr. Tallgren que això vol dir: *ella el desprecià*. No es res d'això, sino que significa: *li va fer mala impressió; no li agradà el seu aspecte, porque li semblà que no li duria res de bò; li feu concebre un mal pressentiment; no li feia augurar de res bò*. De manera que a Mallorca el sentit que té *averany* es el de *auguri, pressentiment, pronòstic*.

Argumenta també el Dr. Tallgren sobre el mot *albahína*, que considera procedent de *albacina*. —A Sóller de Mallorca s'usa aqueix mot, pronunciant-lo [əw]b[ə]ín[ə] (*aubaina*), i significa una pluja molt fina molt fina, que només fa unes gotineues casi imperceptible, com la rosada matinal, de l'*aubà*. An els altres pobles de Mallorca aqueixa pluja tan fina se sol dir *cama d'aranya*.

Dins el n. 16 (*Glanure I*) retreu l'infinitiu català *apárer*. Ens es completament desconegut.

Dins el n. 23 tracta de l'expressió catalana *boi*, que diu que equival a *bo-y*, i posa un exemple d'En Ruyra: *un pollastre BOY plomat* (plomat de tot). A Mallorca no coneixem res d'això, més qu'aquesta expressió: *bò i ple, bò i plena* (ben ple, ben plena).

Dins el n. 24 parla de *Brand* (espasa) i retreu com a derivat el mot *balandrejar* (gronxar-se, vimetjar, trampolejar). A Mallorca *brant* significa «broll d'aigua», lo que en castellà se diu *chorro*, i *brandar* significa moure a l'aire una espasa, un pal, un bastó, lo que en castellà se diu *blandir*.

Dins el n. 29 parla de *ablamar* amb significat de *cremar lleugerament*. A Mallorca significa tot lo contrari: cremar un còs de manera que no quedi res que no torni foc. Un tió *ablamat* es quant el foc ja l'ha pres de tot, i ja es tot brasa.

Dins el n. 33 parla de *examorar*. A Mallorca deim *aixumorar* [*əʃumorà*], i significa *banyar, brufar, roar* (rosar), posar homida una cosa tirant-hi aigua, fer-la suar d'homitat. S'usa també *aixumorat*, això es, com a banyat, que treu l'homitat suant, quedant brufat de gotes de l'homitat que traspela o de l'aigua que hi han tirada.

Dins el mateix n. 33 tracta si l'adjectiu format demunt *por* es *poruc* o *paruc*. A Mallorca tenim abdues formes. A Palma i altres punts diuen *p[o]ruk*; a Manacor diuen *p[ə]ruk*. [301]

Dins el n. 36 parla dels derivats de *sang*. A Mallorca hi ha *sancar* [*sənká*] (una ferida ratjar sang), *sangonera* (cast. *sanguijuela*) i *sangunós* (carn de porch o porquim que no ha donada la sang, que no n'ha ratjat la sang).

Dins el n. 37 desllatiga l'etimologia de *eixartell* < **sarticulu* i de *xarcolar* < *sarculare*. A Mallorca tenim el llinatge *Aixartell* i el nom de masia *Ca-N'Aixartell* a Pollença, i además el verb *xarcolar*, sinònim de *entrecavar*, cavar amb xapeta o façet el gra (blat, xeixa) per segona vegada. La primera se diu *entrecavar*.

Dins el n. 52 (*Glanures, II*) tracta de desllatigar el sentit de *llambregar*. A Mallorca tenim *llambretjar* [ʎənbrədʒá] (lluïr, resplandir) i *llambre* [ʎánbrə] (resplandor). Els pescadors de canya, per dir que no s'es acostat ni de lluny cap peix a la pesquera, diuen: —*No he vist cap llambre!* Això es, no he vist *lluïr* cap peix; les escates del peix *lluen*.

Dins el n. 55 tracta de desllatigar *lleure* (de *licere*) i *lloure*. —A Mallorca tenim viu, no sols l'infinitiu, sino tota la conjugació impersonal: *me LLEU, me LLEVÍA, me LLEGUÉ, m'ha LLEGUT, me LLEURÀ, me LLEURÍA, me LLEGA, me LLEGUÉS*. Ademés tenim el substantiu *lleguda* (el fet de *lleure*) v. gr. *¿Faràs tal cosa? —Si tenc LLEGUDA, sí* (això es, si tenc temps i estic per fer-ho).

En quant a *lloure*, creu que vé del llatí *lubet*. Bé poria esser. Confessa el Dr. Tallgren que no ha trobats exemples. A Mallorca tenim aqueixes frases: *anar A LLOURE* (anar-se'n un per allà ont vol, no estar fernet, estar franc i lliure de tot lligam); *deixar A LLOURE qualcú* (deixar-lo anar per allà ont vol, sense contrariar-lo en res); *bestiar A LLOURE* (en llibertat, no tancat, ni fernet ni guardat).

Dins el n. 61 estudia el demble del verb *sotjar*, que fa venir de *segutius* (ca de certa rassa). A Mallorca el tenim aquest verb amb sentit d'estar-se un sense fer res, com si vel·làs i aluïàs qualche cosa sense sobre perquè, perdent el temps.

Dins el n. 72 argumenta sobre el mot *clot*, *clotell* i *clatell* i ademés retreu de les *Rondaies* (T. I, p. 70) el verb *aclotellar*. El *clatell* s'usa només a Catalunya. A Mallorca deim *clotell* [klotelʎ] i *cotrell* [kotreʎ], que no es més que una metàtesi de l'anterior. *Aclotellar* es avençar-se massa el jou per demunt el coll fins a cap-ficar l'animal jonyit. Llavò hi ha *clotellera* (la regió del *clotell*) i *clotellada* (toc an el *clotell*).

Dins el n. 73 tracta de *xalar* i *xelest*. Fa sortir *xelest* de *xalar*, i per això escriu *xalest*; i diu que aquest mot surt d'aquell verb, com *ferest* surt de *fer* < *feru*. *Xalar* a Mallorca es *passar molt de* [302] *gust* amb una cosa; i *xalest* es *alegre, joiós, divertit, etxaravit, xaravel·lo*.

Dins el n. 76 tracta de desllatigar l'adjectiu *rabent*, *ta*, i cita en enfilall d'exemples de les nostres *Rondaies*. Ho escrivim així (*rabent*) per haver-mos dit sempre D. Tomàs Forteza, gran etimologista mallorquí i mestre nostre, que venia de *rapiente*.

Dins el n. 78 parla de l'adverbi *su* < *sub*, i cita un passatge de les nostres *Rondaies* (T. I, p. 2) SU AQUÍ. El Dr. Tallgren endevina exactament el sentit de tal adverbi, que vol dir lo meteix que el francès: *ici tout près*. Es usadíssim a Mallorca aqueix adverbi *su*; ventassí alguns exemples: *sussí* (just *assí*), *su-llà* (just allà), *su-devora ell*, *su-ran d'ella*, *su's cap* (devora el cap) *su-xí* (just així), *a-su-xí* (just així), *assetsuaixí* (d'aquesta manera), *a su-quí* (just aquí), *a-su-quinetes* (just aquí).

Dins el n. 80 tracta dels derivats de *ulva* (erba de bassa), i retreu el mot *bolva* (palla, pel, peluça, borra). A Mallorca tenim *mala vòlva*, un mal que pega a les espigues del gra, més ben dit, a la pellofa, caixa o estoig que enclou els grans. Així es que, en resar el Rosari, solen dir un *Pare-nostro* a Sant Jordi *perque mos quart de rovei i mala volva*.

Arriba a escriure el D. Tallgren 81 paragrafs, tocant una bona partida de qüestions etimològiques, demostrant sempre una gran destreça i un fondo magnífic d'erudició romanista, i llavò que se veu que ha aglapit ben bé el català i que hi sap les tresques i els recons i enfonys.

De tot cor li agraïm les moltíssimes cites que fa de les nostres *Rondaies* i del present BOLLETÍ.

Lo Pot petit | o | *lo Llibre dels Perqués* per | Joan Martí y Trenchs |
Farmacéutich | y | Llicenciat en filosofia y Lletres | Barcelona |
Tipografía Gutenberg, carrer d'Urgell, 20, primer. | 1901. —Un
opuscle de 72 planes de 205 x 151 mm.

L'autor de *Lo Pot Petit*, després d'onze anys d'haver-lo publicat, ha tenguda la fina atenció, que li agraïm corralment, d'enviarnos-ne un

exemplar. Hem de confessar que no coneixíem tal opuscle, i mos sap greu, perquè mereix prou que el coneguen. Hi ha una partida de coses ben avengudes, però també n'hi ha que no ho són gaire. En resenyarem unes quantes.

1. A la tercera retxa del títol hi ha un «perqués» que hauria d'ésser «per-ques», ja que no cal confondre la conjunció causal *perque* ab l'interrogació *per que*, per més que casi tot-hom ho confonga.

2. S'enfada l'autor sobre el mot «Agrahit» perquè n'hi ha [303] qui l'escriuen sensa *h* (*quorum unus ego sum*): *agraït*. I ¿per que li hem de clavar la *h* a tal mot? ¿Ho reclama l'etimologia? Costaria una mica an el Sr. Martí demostrar-ho. La raó que dona ell per conservar la *h* dins certes paraules (*rahó, ahont, vehí, dihuen*, etc.) per indicar que «hi havia una consonant», «representant-la» la *h*, es una raó foradada, una cosa que mai han feta els escriptors catalans, en no ésser en certes paraules, mai en totes les que han perduda qualche consonant *interna*. Seria de veure l'ortografia catalana, si's practicava aquest principi de posar la *h* en lloc de tota consonant desapareguda de dins una paraula! ¡No hi hauria casi cap mot català que no hagués de dur *h*, i molts n'haurien de dur dues o tres! ¡Hauriem d'escriure, v. gr. *dhir* < *diCere*, *dhit* < *diGitu*, *fher* < *facere*, *homhe* < *homiNe*, *vheia* < *viDeBat*, *tenhía* < *teneBat*, *vendrhhaha* < *venire habebat*, *mourhhaha* < *movere habebat*, *hhdommerh* < *hebdomadarius*. —¿No es ver que seria una... *delicia* l'ortografia catalana, si prevalia aqueix sistema de clavar un *h* a tot allà ont ha desaparegut una consonant *interna*?

3. Sostén el Sr. Martí que s'ha d'escriure «Arcalde» i no «Alcalde». Ni «arcalde» ni «alcalde», Sr. Martí. «Alcalde» es castellà, i «arcalde» una desfiguració de «alcalde». ¿Que no es capaç el Sr. Martí de trobar cap d'aquestes dues formes dins cap escrit català abans de la invasió del castellà dins Catalunya? El mot català corresponent a «Alcalde» es «Bal·le» o «Batile». De manera que tant mereix cremar «arcalde» com «alcalde». Abdós son re-de-cremadors.

4. Suposa el Sr. Martí que el *nom de casa* o llinatge *Armengol* vé de *Hermenegildo*. No-hu acabam de creure. El Dr. Balari dins la seua preciosa obra *Orígenes Históricos de Cataluña*, p. 544, posa que *Armengol* surt de *Herminigald* o *Herminigaud*. I llavò retreu totes aqueixes fonts: llat. *Ermengaldus*, Regist. IV, col. 273 —*Folch Ermengau* —a. 1065 —R. B. I, n. 121 —*Armangou* —Boades, *Feyts darmes*, etc. cap. 16. Llàstima que'l Sr. Martí no hagués fulletjada l'obra del Dr. Balari, que ja feya dos anys que era publicada.

5. Diu el Sr. Martí que «*aucell* no es res més que un diminutiu de *au*, això es, *ave* en castellà». Això es anar massa depressa en la tasca de fer etimologies. No es duptós que *aucell* remotament surt del llatí *avis*, pero *avis* no es en cap manera la rel immediata de *aucell*; se'n hagueren de formar d'altres de mots, abans de fer-se *aucell*. De *avis* se formaren els diminutius *avicella*, *aucella*; *avicellus*, *aucellus* (Veiau Körting, *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch*, 2a ed. n. 1041; Meyer-Lübke, [304] *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, n. 827, 828). D'aqueis diminutius sortiren immediatament els mots *aucell*, *aucella*.

6. *Montbuy* (Caldes de). Tracta el Sr. Martí d'esplicar aqueix nom de lloc, dient que vé de *mons bovum* o *boum*. També s'atropella massa a suposar tal etimologia. Res d'això li hauria succeït si hagués tengut en compte lo que'n diu el Dr. Balari dins la seua obra, p. 105-107, aont presenta proves ben sòlides per deduir que *bohí* y *buy* (*Montbuy*) venen de *bov-in-us* i aquest de *fov-in-us*, i aquest de *foveata* < *fovea*.

7. Explica el Sr. Martí la paraula *Don* dient que «no es altra cosa que les lletres radicals de *domin-us*, que significa *senyor*, suprimida la síl·laba *mi*; i passa més envant, i diu que «comensar» «una carta dient *Sr. D.* es lo meteix que escriure *Sr. Sr.*» Després explica p'el meteix sistema la paraula *dona*, dient que vé de *domina*, llevant an aquesta la síl·laba *mi*, i llavò censura els castellans porque, en lloc de *dona*, han fer *doña*, fent ñ la *n* llatina. Aquí s'es atropellat massa el Sr. Martí a donar tals explicacions. El *Don* surt de la contracció de *Dominus* > *domnu* > *domn* > *don*, no d'haver llevat el *mi* a *dominus*. Això estàn cansats de sebre-ho

tots els qui han saludada, per poc que sia, la ciencia romanista. També *dona* surt de la contracció de *domina* > *domna* > *dona*. I els castellans no es ver que fessen ñ la *n* llatina; es de la *-mm-* que'n feren *-ñ-*, com els catalans la ferem de *daMNU* > *dany*, de *aNNU* > *any*, de *piNNa* > *piNya*, de *peNNa* > *peNya*, de *paNNU* > *pany*. —Lo que no mos diu el Sr. Martí d'ont surt la paraula *senyor*. Ja's sap que surt de *seniore*, comparatiu de *sene*; de manera que literalment significa *més vell*. Per lo meteix escriure *Sr. D.* no es res de lo que suposa el Sr. Martí, no es *aubardà demunt aubardà*, sino *domino seniore*.

Segueix En Martí i Trenchs tocant un enfilall de questions ben diferents, gran part llingüístiques, i les toca amb molt d'enginy. Ens sap un greu de l'ànima no poder haver-ne raó i dir-hi la nostra, tot per la maleïda falta de temps i d'espai, que fa tant de temps que mos petxuca, i lo pitjor que com més va, més vela.

Que ens ho dispensi En Martí i Trenchs, i grans mercès de l'obsequi de l'exemplar amb que ens ha afavorits i honrats.

La llengua Catalana. | *Estudi historich: per* | E. Moliné y Brasés. 1911 | Albert Martín —Editor | Barcelona. —Un volum de 72 planes de 275 x 193 mm.

Fa més d'un any que el nostre bon amic En Moliné i Brasés ens honrà enviant-mos aquest estudi amb una dedicatoria [305] ben coral, de tot lo qual li feim mil mercès. Les feines que no ens han concedida treva en tot aquest temps, ens han capturats de donar compte d'aqueix bell fruit de l'enginy polent d'En Moliné, escrit per formar part del darrer tom de l'obra monumental *Geografía General de Catalunya* d'En Carreras i Candi, que acaba de sortir.

Venint a esser tot idioma l'ànima del poble que'l parla, la *Geografía de Catalunya*, per donar una idea general de la nissaga catalana, de la

gent que habita Catalunya i n'es tota l'expressió i significança, pertocava incloure dins tal *Geografia* un tractat que donàs una idea general de la llengua catalana. Fer això dins tal obra va esser la tasca que prengué per compte seu En Moliné, sense cap pretenció de fer de filòleg, sino de proporcionar an els profans una idea general de lo que es, significa i representa la llengua catalana desde son origen fins avui. Si tenim això en compte, cap càrrec caldrà fer an En Moliné si dins aquest estudi no se presenta amb tota aquella formació i competència filològica, que seria estat un bé gros que hagués tenguda. La seua obra no pretén esser tècnica, sino de divulgació i per encendre dins els cors més i més l'entusiasme per la nostra llengua cent voltes gloriosa i benvolguda.

En sis articles o capítols i una introducció divideix En Moliné la seua lucubració. Dins l'*introducció* exposa les diferents classificacions que els filòlegs han fetes dels idiomes, i especialment dels indo-europeus, entre els quals figura el català. An el primer capítol ressenya les diferents teories sobre la llengua primitiva de Catalunya amb ses relacions amb el llatí, que s'hi aficà amb la dominació romana. Dins el segon capítol dona relació ben espinzellada de la formació de la nostra llengua, i retreu lo que en diuen En Diez, Meyer-Lübke, En Milà i Fontanals i Rodríguez de Berlanga. Exposa dins el capítol terç quins son els documents escrits de la llengua catalana més vells que es coneixen. Dins el capítol quart tracta dels antiquíssims monuments de la nostra llengua que ha trobats En Miret i Sans, fent-ne un estudi ben detengut. Dins el capítol cinquè estudia els elements que integren la llengua catalana; i acaba l'obra amb un bell enfilall d'alabances que grans autors han fetes de la nostra llengua amadíssima.

Com obra de divulgació de coneixements generals sobre la llengua catalana, la lucubració d'En Moliné i Brasés es ben apreciable, i trobam que en tal concepte la hi hem d'agraïr tots els bons fills de la Patria. [306]

**Appunti lessicali e toponomastici | Ottava puntata | Inventario di
ferramenti del 1447 | in dialecto bolognese | con lessico illustrato |
I nomi di torrente Avesa e Anevo | per | Tito Zanardelli | Bologna |
Ditta Nícola Zanichelli. | 1911. Un opuscle de 56 planes de 242 x 166
mm.**

El notable professor de filología de Bolonya Dr. Zanardelli, tan favorablement conegut pels seus estudis sobre els dialectes de la regió bolonesa, ens ha enviat un opuscle sobre el vocabulari de l'ofici de ferrer durant el segle XV, tret d'un inventari de l'any 1447. Ja se sap la importancia excepcional que tenen els inventaris per l'història de tots els dialectes, puis en son unes fonts riquíssimes. Son a milenars les paraules antigues que haurien desaparagut si no fos pels inventaris.

Doncs bé, el Dr. Zanardelli estudia, esmenuça i esclorella admirablement i amb gran copia de ciencia d'en un en un els mots d'aqueix inventari de 1447, donant de tots una explicació ben espinzellada.

S'hi pot espigolar prou per l'*Obra del Diccionari Català* dins l'estudi del Dr. Zanardelli pels mots consemblants an el català que's troben dins el dialecte de Bolonya, per exemple: *fiol* (fill), *fasól*, *manegh* (màneg).

Criden també l'atenció el mot bolonesos: *Madona*, *Madò*, *Ramiola* — *Ramiola* en bolonès significa el *rastell* o punta de ferro que duen an el garrot els parellers per escurar les rodes del carro o l'arada; punta de ferro de punxó. (Zanardelli, p. 39-41). ¿Té res que veure amb el llinatge mallorquí *Ramis*? *Ramiola* té tot l'aspecte d'un diminutiu de *Ramis*. — *Madona* no es més que *mea-domina* > *ma-domina* > *ma-dona*. L'italià literari conserva l'etapa antiga: *ma-donna*; el bolonès suprimí una *n*, i feu, com el català, *madona*. I feu més el bolonès: com el català de Mallorca, abrevia el mot reduint-lo a *Madò*. Per provar això el Dr. Zanardelli cita de L. Lotti, *Remedis per la sonn*, p. 54, aquestes frases: «*Cara MADONNA madr*». «*Eh MADÒ madr*», *MADÒ Pulonia*». —A Mallorca

madona es tractament que's dona a les dones casades de la classe mitja, i *madò* a les dones casades de la classe baixa.

Tots els estudis sobre els diferents dialectes interessen fora mida a tot filòleg català, perquè aquells dialectes tenen moltíssims de mots just-i-fet altres tants de mots catalans, a voltes ben mals de desllatigar, i que comparant-los amb aquells italians es més fàcil trobar-los el demble. [307]

Amb aquest opuscle el Dr. Zanardelli ha demostrat una volta més que es un romanista de cap de brot. Tot li sia en-hora-bona.

Grans mercés (307)

Les donam de tot cor an els nostres confreres *Correo de Mallorca* de Palma i *Catalunya* de Barcelona pels vius elogis que fan del darrer tom de *Rondaies Mallorquines*, el VI, que acabam de publicar. Això ens anima a seguir endavant tal *Aplec de sabiduría popular*, com son les *Rondaies*.

Versió castellana de dues *Rondaies mallorquines* (307)

El conegut i desxondit editor barceloní D. Eduard Domènech acaba d'estampar un volum preciosíssim, magníficament presentat, de cinc o sis rondaies catalanes, *La fía del sol i de la lluna i El fii del pescador*, del nostre *Aplec de Rondaies Mallorquines*, que el Mestre en Gai Saber En Josep Carner ha posades en castellà amb gran elegancia i enginy. L'edició aqueixa es per escampar per tot Espanya i per tot Amèrica. Aviat En Domènech farà d'aqueix volum una edició en català, per escampar per

dins Catalunya, aont aquelles dues *rondaies* nostres aniràn en català de Mallorca, tal com figuren dins el nostre *Aplec*.

Beníssim!

Un article del Dr. Barnils sobre fonètica (307-308)

L'ha publicat demunt el nostre benvolgut confrare *Catalunya* de Barcelona, i l'autor meteix, a instancies nostres, n'ha fet el següent extracte:

«Partim del principi que la llengua en general està subjecta a una evolució continuada. Aixís doncs també el català. En conseqüència el català parlat avui no es el meteix de segles endarrera, tant per lo que respecta la fonètica, com la morfologia en la Sintaxis, pero sobre-tot en la pronunciació. Ara bé creiem que, al llegir textos antics, no els hauríem de llegir pronunciant-los com pronunciem el català d'avui, sino que hauríem de llegir-los pronunciant el català *a l'antiga*, acostant-nos en lo possible a la fonètica d'una etapa històrica donada. Citem una serie de fenòmens que s'hauríen de fer reviure, al menys en els moments de lectura en veu alta; tals son: distingir la *b* i la *v*, les *e*, *a* i les *o*, *u* àtones, pronunciar les *e* i les *o* tòniques obertes o tancades segons els mots originaris, i no deixar la *t* ni la *z* finals en els nexes *nt*, *lt*, *z*. L'autor ja creu que una pronunciació absolutament fidel en quan a la historia es difícilíssima, per no dir impossible, pero apunta aquests criteris, entre altres, que, d'aplicar-se, contribuiríen sens dubte [308] a donar un matís arcaic a nostres textos venerables i s'acostarién prou a la pronunciació de nostres avant passats il·lustres».

An els impugnadors de les *Normes* de l'Institut (308)

En lloc de combatre-les a la babal·lana i sense comanar-se a Deu ni a Santa Maria, i donar proves casi tots d'una ignorancia tan grossa en materia d'ortografia catalana, com es aczentuar paraules *agudes* com *anem, parlem, tropell*, etc. i escriure amb *r* final els infinitius com *moure, viure, creure, deure, remetre, admetre* etc. etc. etc.; —en lloc de posar-se amb evidencia tals impugnadors amb ximplses com això; —que estudiin de prim compte i ben d'aprop els monuments catalans antics, els manuscrits i els estampats an el segle XV i primeria del XVI. I si volen combatre les *Normes*, que ho facen amb autoritats d'aquells monuments. Pero que vagen alerta que no les pugui contestar qualcú ab altres autoritats dels meteixos monuments, puis encara no s'es demostrat que tals monuments presentin un sistema ortogràfic complet, sino que més tost donen armes per sostenir el sí i el no sobre la grafia d'una meteixa paraula. Amb una paraula: els impugnadors de les *Normes*, que facen obra *positiva*, i no obra purament *negativa* i *apassionada*.

Més adhesions a les Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans (308)

Periòdics:

Revista de Sabadell.
Bulletí de l'Ateneu Obrer del districte III de Barcelona.
Gazeta del Vallés de Sabadell.
El Propagador de la devoció al Sant Crist de Balaguer.
Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya de Barcelona.
Revista de Girona (secció

Entitats:

La Vagneriana, societat de musica de Barcelona.
L'Avenç, casa editorial de Barcelona.
Lo Rat Penat, de València, en tot lo que les *Normes* s'acomoden a la fonètica valenciana.
Patronat de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona.

catalana)
El Liri, portaveu de l'Ateneu de
Sant Lluís Gonzaga de Sant
Martí de Provençals.
L'Amic del Papa, de Vic.
Bulletí de l'Obra Diocesana del
diner de Sant Pere.
Sa Marjal de Sa Pobla.

Els mestres en Gai Saber:
Mn. Miquel Costa
En Juan Alcover
Mn. Llorenç Riber
Els lloretjats an els Jocs Florals
de Barcelona:
Mn. Salvador Galmés
En Miguel Ferrà

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1913

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[309]*

Dietari

de l'Eixida d'enguany a França i altres nacions
per lo que's refereix a la filologia romanista (309-356)

EN NOM DE DEU NOSTRE SENYOR I DE LA BENAVENTURADA SEMPRE
VERGE MARIA, y del Sant del meu Nom, de l'Angel de la Guarda i
demès àngels i sants de la meua especial devoció comença aqueix
DIETARI de les coses que faré referent a filologia durant aqueixa
Eixida.

Abril

DIA 21

M'embarc cap a Barcelona amb l'idea de prendre allà la volada cap a
França, Suïssa i Itàlia per coses de filologia catalana, per l'*Obra del
Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra llengua benvolguda.

* T. VII. —Agost i setembre de 1913. —N. 11.

Abril. **Dia 22**

Arribada a Barcelona. Llargaruda conferencia amb En Fabra i En Barnils sobre les nostres tasques filològiques.

Abril. **Dia 23**

Sessió a l'*Institut de la Llengua Catalana* aont s'acorden coses per l'*Obra del Diccionari* que seràn de gran eficacia, si Deu vol i Maria.

Abril. **Dia 24**

Cap a França. M'atur a Perpinyà i celebr una llarga entrevista amb Monsenyor Carsalade i amb En Pere Vidal. —Monsenyor me parla sempre en català, i me diu que no para de recomanar an el Clero el català en l'exercici del Ministeri Sacerdotal, i que de cada día se'n convencen més el sacerdots que [310] cal fer-ho així. Me mostra la seua biblioteca catalana, molt reblida, i sent amb gran joia les bones noves que li don sobre l'*Obra del Diccionari*. Parlam de les *Normes Ortogràfiques*, i troba que, per fer-se una reforma així, si no's fa dictatorialment, no s'arriba a conseguir mai. Troba que la falta d'uniformitat ortogràfica que reinava entre els escriptors catalans, era un gran perjui pel prestigi de la llengua.

En Pere Vidal l'he trobat a la Biblioteca, d'ont no's mou mai (es bibliotecari). S'es posat prou bé de salut, i fa feina per la cultura catalana. Ara ha empresa una tasca importantíssima: vol fer el vocabulari dels pescadors, dels fusters, dels ferrers, de tots els oficis, pero tot tret de documents antics, citant rigurosament les fonts. iSi ho serà una contribució grossa a l'*Obra del Diccionari*! M'ha mostrades les cèdules lexicogràfiques que deixà N'Alart, el seu antecessor en la Biblioteca. Aquestes cèdules son tretes de documents antics. No es cap diccionari, sino materials de gran valor pel futur diccionari. Mort N'Alart, En Vidal va

aplicar aquestes cèdules (sis a cada plana) a unes fulles en fol, i d'això han resultat vuit o nou volums, que son una verdadera mina lexicogràfica. Llavò m'ha mostrat els manuscrits de N'Alart, que son 61 volums en quart de quatre centes a cinc centes planes quiscún i de lletra ben atepida, pero clara: tot notes i copies de documents en llatí i en català, referents a l'història del Rosselló i comarques veïnes. ¡Quina espigolada més orba que s'hi pot fer per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*!

Son molts els rossellonesos que han mester tupar fortet perque, en lloc de conservar la pronúncia catalana de llurs *noms de lloc*, l'esforrellen pronunciant-los a la francesa. Escarrintxa les orelles sentir pronunciar els noms tan catalans de Portvendres, Conflent, Cuixà, Prada, Sant Llorenç de Salanca, fent nasals les ee de davant *n* i menjant-se les vocals atones finals, i fent sonar com cs la x catalana del nom d'aquella famosa abadia de Sant Miquel. Avui he sentits diferents casos de tal pronúncia barbatxa.

Ja hi tenen moltet que fer per aquest vent els nostres confreres catalanistes del Rosselló. No serà poca la feina que'ls durà la meteixa fonètica de llurs *noms de lloc*, tan ensutzats de fonètica francesa.

No he pogut veure En Juli Delpont, el nostre corresponsal del Rosselló, el gran catalanista, a qui dec tantíssims de favors. No l'he pogut veure perque justament fa dies que se'n anà per feines i encara no es tornat ni li han pogut enviar a dir que jo avui hagués d'esser a Perpinyà.
[311]

Abril. Dia 25

M'espitx a Narbona; tresc la ciutat, i sent parlar *llengadocià* o *narbonès* a dones velles i minyons. Ara si jo los demàn qualche cosa, me responen en francès. Entr a una esglesia aont anit un lladre ha ubert el caixonet d'una Mare de Deu i se'n ha duits els diners. L'escolana m'ho mostrava, i me deia: *han raubat*.

Me'n vaig a Tolosa. No hi sent parlar tolosà. Devant St. Serní atur un capellà jove. Li demàn de la llengua *tolosana*, si la parlen, si hi prediquen,

si hi ha capellans que en siguen entusiastes, i me contesta: que a Tolosa la parlen en familia, pero que no hi prediquen, en no esser a poblets petits i a la gent menuda que encara no va a escola o no hi ha tengut temps d'aprendre-hi el francès. En quant a capellans m'ha dit que no'n coneix cap que en sia amador, pero que hi ha així meteix l'Academia dels Jocs-Florals, que se fan cada any pel maig, i se donen premis a poesíes i proses en tolosà.

Abril. **Dia 26**

Me conten dins la sacristia de la Mare de Deu de Taur (el Rt. Sr. Rector) que sí que estimen així meteix els tolosans llur llengua nadiua, pero que també estimen el francès. En quant a la pronuncia del llatí diu que an els Seminaris ensenyen l'italiana i els capellans joves ja la fan, i qualcún de vell, pero que tenen mal de girar-hi la llengua.

Me'n vaig a Lourdes, i allà tres homes del poble me confessen que en llengua gascona, que es la nadiua d'ells, pronuncien *Lurdos* i no *Lurdes*. No m'es vengut gens de nou.

Abril. **Dia 27**

Me'n vaig a romandre a Moissac per veure la portalada i el claustre de la famosa Abadía d'aqueix nom. Tothom pronuncia Mwassak (Muasac) com si fos un nom de lloc francès, allà ont es llengadocià.

Abril. **Dia 28**

M'atur a Montauban, i tresc per la ciutat, que parla llengadocià familiarment. He sentit un home que deia a un altre: —*No ha trobat la clau*.

L'escolà de la Seu m'ha confessat que ell en familia parla sempre llengadocià. Li he demanat si pronunciaven *Verdze*, *kanondze* en lloc de

Verze, kanonze, i m'ha dit que sí. Se veu que fan lo meteix que a la Provença.

El nom de Montauban també el destroçen, pronunciant-lo a la francesa, allà ont no es francès, sino llengadocià: an el [312] Rosselló hi ha *Montalbà* (*Monte-Albano*) que a Mallorca diríem *Montəwbà*. Tenim els magraners *aubàs*.

Abril. **Dia 29**

A Limoges no he sentit casi negú que parlàs en llemosí. Això no vol dir que no hi parlin. La veritat es que no he tengut gaire temps per observar-ho. De totes maneres aqueixa comarca altre temps era uns dels agres i solars més importants de la llengua d'oc; el llemosí era una de les principals modalitats d'aquella llengua, fins a l'extrem d'alguns anomenar-la *llemosina*, avès que conservaren alguns erudits de Catalunya i sobre tot de València, aont encara se conserva, i diuen *llengua llemosina* an el valencià antic, per no dir-li *català*, essent així que no es més que català.

Abril. **Dia 30**

Avui som a Poitiers. Encara es territori de la llengua d'oc. Com tot lo dia ha plogut, quant anava per carrer, no estava per escoltar els qui'm passaven per devora. Supòs que'l francès ho té tot invadit.

Quina pena que fa veure aqueixes regions del mig-dia de França, domini de l'antiga llengua d'Oc, un domini molt més gran que el de la llengua d'oïl, l'antic francès i francès actual, i no obstant s'han deixades invadir aqueixes regions, invadir del francès, abandonant llur llengua propia per tot lo que no sia vida de familia, adonant-se a prendre el francès com a llengua nacional! Ah si ells l'estimassen de cor la llur llengua nadiua, llur patuès, ivaja si la poríen restaurar! vaja si'n tendríen

de força per rejuvenir-la i fer-la seure an el seu trono de Reina, costat per costat del francès! Pero ianau-los amb aqueixes... *histoires (rondaies)* an els francesos del mig-dia!

iQue no s'enfadin els nostres germans del Rosselló, si estampam aquí aqueixes.... veritats!

MAIG

Dia 1

Som a Orleans. —Aquí ja no hi ha llengodocià, sino francès pur; dels romans i llatí ençà no hi ha haguda altra llengua més que el francès.

Passa per devora Orleans el riu Loira que antigament feia la partió entre el territori de la *llengua d'oc* i el de la *llengua d'oïl* o sia el francès. De manera que la *llengua d'oc* tenia un territori molt més gran que no el francès. ¿Qui li donà et predomini an aquest demunt aquella? No es gens [313] duptós, la Monarquia; la Monarquia acabà per extendre com a *llengua oficial* el dialecte de l'illa de França (la regió de París) a tots els seus dominis, fins a Flandes, el Rin, els Alps, el Mediterrani, els Pirineus i l'Atlàntic. La llengua francesa, enaltida per tant d'escriptors extraordinaris i parlada per institucions polítiques que han sabuda posar i mantenir tan amunt, a pesar de tots llurs grans errors, aqueixa nació, tan favorida de la Providencia; aquesta llengua francesa resulta el vincle més fort que lliga tants de pobles i nacions, tan desavenguts antigament i durant l'edat mitja. L'immensa majoria, casi la totalitat dels pobles de *llengua d'oc* desde l'Atlàntic fins an els Alps, desde la Loira fins an els Pirineus, amb tot i parlar ordinariament llur dialecte, tan antic com el francès i d'una tradició literaria tan gloriosa com la francesa, consideren el francès com a llengua propia; i la *llengua d'oc*, que han mamada amb la llet, la consideren com un patuès despreciable de que s'empegueeixen devant els estranys. Aquest és el fet amb tota la seua cruesa i crueldat. Me sab un greu de l'ànima que sia així, pero així es; i el qui diga lo contrari, s'engana a sí meteix i engana els altres.

Maig. **Dia 2**

Arrib a París. Observ el meteix fenomen que entany: la tendència que's desplega aquí de pronunciar la e atona final de moltes de paraules. Per anar an el *Correu Central* he demanat a la finestrella del tramvia per devall terra, el billet per anar a la *Poste Centrale*, pronunciant *Post Sãntral*. I l'al·lotella que hi despatxava, ha dit: —Ah la *Posta Sãntrala*, fent sonar ben clares aqueixes dues ee finals com qualsevol català, això es, amb el sò enfosquit que la e atona té a Catalunya oriental, Catalunya francesa i illes Balears. També he sentit que un pronunciava *Sãn Sũlpisã* en lloc de *Sãn Sũlpis* (*Saint-Sulpice*). De coses així un en cent [*sic per sent*] a cada passa. Es que el francès està en evolució, se va desplegant desplegant, i Deu sap si dins cinquanta o xexanta anys totes les ee mudes finals se pronunciaràn com en català o per ventura més encara. Es propi de tota llengua viva desplegar-se sens parar.

Maig. **Dia 3**

Me'n vaig a l'Institut Catòlic a veure quines lliçons hi dona el P. Rousselot, i a la Sorbona per veure quines dona Mr. Gilliéron. Ho aclaresc a una i a altra banda.

El P. Rousselot havia de donar lliçó a l'Institut avui. Només hi he trobada una senyora nort-americana, que m'ha dit que s'interessa molt per la filologia. Mos n'hem haguts d'anar perquè [314] no ha comparegut negú. Després he aclarit que hi havia *vacances*. M'ho ha dit el secretari del P. Rousselot.

Maig. **Dia 4**

He assistit a un sermó de Sant Sulpici sobre la Beata Joana d'Arc, i el predicador sí que ho feia molt de pronunciar moltes de ee àtones finals, que, segons totes les gramàtiques franceses, no cal pronunciar-les. Això era altre temps. Lo que caldria que les gramàtiques que's publiquen ara, les posassen a to de la pronuncia actual.

Maig. **Dia 5**

Veig el P. Rousselot a ca-seua, i feim una conversada llarga sobre el curs de l'*Obra del Diccioniari* i de la fonètica experimental. M'ha mostrat un paladar artificial que acaba de fer segons un nou procediment més prompte i econòmic, que ens dirà en que consisteix.

Hem parlat del Dr. Barnils i del Dr. Grieria, pels qui ell s'interessa molt. Li he dit lo que feien per l'*Obra del Diccioniari*.

Maig. **Dia 6**

Din amb el P. Rousselot, el Dr. Chlumsky i Mr. Pernot, Catedràtic de Grec de la Sorbona, que formen la Redacció de la *Revue de Phonetique*.

Conversam llargament de la filologia, i els cont lo que feim a Catalunya per la ciencia llingüística.

Vaig an el Laboratori de Fonètica Experimental aont trob el Dr. Chlumsky, l'aussiliar del P. Rousselot, que fa devers nou anys que hi estudia i practica la Fonètica Experimental per anar-se'n llavò an el seu país, Bohèmia, a ensenyar-ne a la Universitat de Praga.

M'ha dit que el sistema del P. Rousselot d'estudiar la Fonètica se va obrint pas dins tot lo mon científic, i que els alemanys, abans tan contraris, van obrint els ulls, avui un demà un altre, s'entén, els sabis que se'n ocupen.

A les tres, lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre evolució de les vocals. Veiau que'n deim dia 10.

Maig. **Dia 7**

Torn an el Laboratori de Fonètica Experimental i m'hi trob el Dr. Chlumsky estudiant un trassat fonètic amb un professor anglès i una professora alemanya. El trassat es pres de dit professor davant l'enregistrador, i es sobre pronuncia inglesa, i s'hi destria amb un vidre d'aument d'una manera [315] esplèndida la brevedat i la llargaria o amplitut de les vocals i consonants ingleses. Les agulles d'or, que els tamborineus de la boca i del nas mouen, fent-les vibrar, senyen demunt el paper fumat del cilindre de l'enregistrador tota quanta vibració d'aire devalla pels canonets de goma de l'embut de la boca i de l'oliva de vidre del nas. Recordau la descripció de tal aparat que donàrem entany dins el *Dietari* filològic (BOLLETÍ, maig-juliol, p. 71).

Compareix cop en sec Mr. Ronjat, de Vienne del Ródane, un filòleg aixierit, que va a publicar una gramàtica de tots els dialectes provençals i llengadocians. El Dr. Chlumsky m'hi ha presentat, i mos som fets molt amics. Es un senyor lo més agradable. Veiau dia 9 lo que dic de la conferencia del P. Rousselot a la Sorbona.

Maig. **Dia 8**

Altre pic an el Laboratori de Fonètica. Segueix l'estudi del trassat de la pronuncia inglesa d'aquell professor, Mr. Fox. El Dr. Chlumsky ens ho desllatiga tot.

S'entrega el P. Rousselot amb tres capellans irlandesos, més alts que un pi, per estudiar-los la pronuncia del celta irlandès, i enregistrar-la amb aquell aparat que hem dit.

Me'n vaig a dinar, i a la una i mitja ja tornava esser a la Sorbona (Escola d'Alts-Estudis), per sentir Mr. Gilliéron. L'he trobat dins la saleta

de Professors; esta ben xaravel·lo; m'ha demanat de l'*Obra del Diccionari* i del Dr. Griera i del Dr. Barnils. Se veu que els aprecia ferm. S'ho mereixen.

Entram dins la classe de Geografia Llingüística, ja es partit a explicar *paraules* i *paraules* que se troben dins els dialectes francesos i llengadocians, presentant-nos els mapes d'una partida de paraules d'aqueixes. Ha citat un dialecte de Suïssa que té l'infinitiu *dorme* en lloc de *dormir*. Li he dit que a Manacor (Mallorca) la gent també ho diu. —Li es vengut de nou que a Mallorca també diguen com a diferents encontrades de Suïssa: *aqueix temps* VOL PLOURE, això es, *va a ploure*. Això consembla molt an el futur de voluntat de l'inglès (*it will rain: vol ploure* = *plourà*) i de l'alemany (*Ich will es machen: jo ho vull fer* = *jo ho faré*). Hi havia un rossellonès, un dels deixebles, i ha dit que an el Rosselló diuen lo meteix que a Mallorca. Ha explicat el gran geograflingüístic dues hores, fent l'història, i la geografia de paraules.

No es extrany que només faci una lliçó cada vuit dies. Se necessiten bé set dies per preparar-les aqueixes lliçons de Mr. Gilliéron. [316]

Maig. **Dia 9**

Assistesc a una lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre *història de la literatura francesa*: ha parlat del notable escriptor Flaubert, aprofitant les caigudes per aficar-hi filologia. Ha fet una defensa dels dialectes, com a fonts i custodis de totes les evolucions del llenguatge, fent veure que per l'estudi lingüístic científic tenen més importància els dialectes que les llengües escrites, que's ressenten sempre de l'*artificialitat* de la literatura.

Ha insistit en lo que digué dia 7 a vespre a la Sorbona, que hi donà una magnífica conferència de fonètica, de caràcter divulgatiu de la ciència, perquè era una conferència pública, no per alumnes matriculats. Posà una partida d'exemples a la pissarra, sobre les tramudances dels sons llatins dins les llengües neollatines sobre tot el francès, i això li donà

peu per fer veure l'importància excepcional dels dialectes, perquè contenen, uns unes i altres unes altres, totes les passes que els sons llatins han anades donant a través dels segles, formant les llengües neollatines. Aqueixes passes, totes o casi totes, se troben dins els diferents dialectes, encara vivents per tot arreu.

Digué una cosa molt notable el P. Rousselot a aquella conferència: que totes les llengües que l'home fins avui ha trobades demunt la terra, fins les de[l]s pobles i tribus més selvatges, son llengües perfectes, organismes complets, d'una meravellosa perfecció. No, la ciència encara no ha pogudes trobar en-lloc llengües mig fetes, rudimentaries, mig formades. Això fa que la ciència poquíssima cosa puga dir sobre lo que era la llengua primitiva de l'humanitat: no'n pot dir casi res del naixement de tal llengua; n'està ben en dejú.

Maig. Dia 10

Lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre les vocals franceses. Ha parlat admirablement de les tramudances, fonètiques i prosòdiques que els sons llatins han experimentades dins el francès literari i dins els dialectes francesos, fent referència a el català. M'ha fet pronunciar algunes frases mallorquines perquè vessen els oients confirmada la seua teoria.

Dimars ens va explicar l'influència de la caixa de ressonància en el timbre del sò o de la veu. Fent l'experiència amb un *ressonador*: un canó de metall amb un tap que corre per dins aquell canó per via d'una vergarina que du enganxada. Fent córrer el tap en sentit contrari de la boca del canó, s'engrandeix l'espai buit del mateix, la caixa de ressonància; fent córrer el tap [317] cap a la boca del canó, se redueix dit espai, dita caixa de ressonància. Ara bé el P. Rousselot tenia un diapasó molt gros i hi fregava un arc de violot, i el diapasó vibrava, sonava; i, acostant-lo a la boca del *ressonador*, el sò variava de timbre segons feien córrer el tap aquell cap a la boca del *ressonador* o en sentit contrari. La

caixa de ressonància de la veu humana es la gorga (faringe), la boca i les fosses nasals. Per això, segons la configuració i grossaria d'aquestes, es el timbre de la veu humana.

Maig. **Dia 11**

Diada de Pentecostes; gran solemnitat. Asistesc an el sermó de Sant Sulpici, i el predicador me confirma allò de la pronuncia de les ee atones finals, però una pronuncia ben neta i clara.

Avui naturalment no hi ha classes.

Maig. **Dia 12**

Segona Festa de Cincogema. Tampoc hi ha classes. Asistesc a Vespres a la Basílica de Montmartre; hi prediquen, i el predicador fa lo meteix que el de Sant Sulpici, i que'ls catedràtics de l'Institut Catòlic: pronuncia ben marcades casi totes les ee àtones finals.

Maig. **Dia 13**

Lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre desplegament de les vocals franceses. Fa una explicació molt curiosa i interessant.

Maig. **Dia 14**

Vaig a veure D. Jaume Rul·lan, de Sóller, que té una botiga de fruites a París, i me presenta a un metge valencià, el Dr. Coquerella, que fa de metge a París i li diu bé ferm; té una germana amb ell, i llavò hi havia un doctor Garcia-Guijarro, professor auxiliar de l'Universitat Central, valencià igualment. Doncs aqueis dos senyors i aqueixa senyora, tots tres amabilíssims amb mi, sempre han parlat en castellà. ¡Ja es una miseria amb aqueis valencians! i que l'aprecien de poc i de poc llur llengua!

Maig. Dia 15

Lliçó de Mr. Gilliéron: interessantíssima sobre el posar o no posar pronom subjecte amb els impersonals: *il pleut, il neige, il fait des éclairs*. Hi ha regions de la llengua francesa aont no posen el pronom *il* sino *ça* (*cela*): *ça pleut, ça neige*; i altres que no hi posen res. Mr. Gilliéron ha presentat el fenòmens.

A mitjana explicació s'es presentat el célèbre romanista i [318] professor de l'Universitat de Berlín Dr. Morf, a escoltar l'explicació de Mr. Gilliéron. Com aquest ha acabat, m'acost an el Dr. Morf a rendir-li l'homenatge de la meua admiració i respecte. M'ha rebut molt bé, i hem conversat de les nostres curolles filològiques. Ell va esser un dels professors del doctor Schädel. Me som despedit de Mr. Gilliéron fins que tornaré d'Anglaterra i passaré aprop de la seua vinya cap a Zuric i m'hi aturaré un dia, si Deu ho vol.

Maig. Dia 16

Assistesc a una lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre historia de la literatura francesa, i aprofita un parell d'avinenteses per aficar-hi coses de fonètica.

Hora baixa me'n vaig a Rouen.

Maig. Dia 17

De Rouen, m'espitx a Beauvais, i not que el revisor de billets, parlant amb mi d'hores de tren, després de parlar de *SIX heures* i *DIX heures*, un parell de vegades ha dit: *à sisə, à disə*, en lloc de *à sis, à dis*. Es segur que a París fan lo meteix les persones instruïdes. De manera que no sols

pronuncien les ee àtones finals, sino que en posen allà ont no n'hi ha. Ja entany una astanquera de París me va dir: *dix-neuvə*, en lloc de *dis-neuf*.

Maig. Dia 18

No not res de particular que interés a la filologia. Me'n vaig a Amiens.

Maig. Dia 19-31

Arrib a Londres, i m'hi estic vint dies sencers.

Not que els inglesos tenen una tendència mercadíssima a enfosquir, a rebaixar totes les vocals àtones, que les fan casi totes iguals, casi no les toquen. Per això son tan mals d'entendre, sobre tot en parlar aviat. En lo que observen més una regla es en les vocals tòniques. La diftongació de la o tònica en *áu* pren una gran força: v. gr. *spoke, spoken, post, most, no, ago, so, old, alone*, etc. se pronuncien *spáwk, spáwkn, páwst, máwst, náw, agáw, sáw, áwd, əláwn*, etc. L'amic estimadíssim, D. Eduard Toda, parlant d'això, ell que fa devers dotze anys que està a Londres, m'ha negat que hi hagués tal diftongació, pero llavò m'ha dit que seria just de la gent sensa lletres. Serà lo que vulla l'amic Toda, pero es un fet innegable tal desplegament de la o tònica inglesa, tal diftongació, que jo he observada en tota classe de persones (capellans, senyores de bona posició i ben instruïdes, religiosos, etc.). El porter de l'oficina d'En Toda, quant jo m'hi vaig [319] presentar, demanant-li si hi era: *Mr. Edward Toda*, m'ho va fer repetir, i llavò s'exclamà: —Ah! *Mr. Edward Táwda*. De manera que el llinatge meteix de tan bon amic en du la post an el forn d'aqueixa *diftongació*; els seus dependents no li diuen *Toda*, sino *Táwda*.

Se veu que la llengua inglesa està en un període d'evolució i desplegament pronunciadíssim; no està estacionada, fa la seua via, pero ide quina manera!

Es tan envitricollada la pronuncia inglesa, que els meteixos inglesos s'hi veuen apurats devegades; i per sebre que es lo que les diuen, demanen que les diguen les lletres d'en una en una, sensa formar síl·labes: *spell*! que diuen ells.

I han haguts de fer uns diccionariets de pronunciació per dur a la butxaca ells meteixos per porer sortir de duptes sobre com cal pronunciar tal o qual paraula. I no fan això just les persones indoctes, sino fins les doctes, sobre tot les persones més remirades en observar la bona pronuncia.

El Pare Batista, un carmelita vasc que fa set anys es a Anglaterra, i ara està an el convent que l'Orde té aquí, que l'he conegut per via de Mrs. Claremont, la meua dispesera, m'ha contat que li ha succeït a ell haver de lletgir dins el Refetor devant tota la Comunitat, aont no hi ha més que dos o tres espanyols, i per lo meteix lletgeixen en anglès; ell preparava la lectura per porer lletgir correctament; i devegades, sobrevenint-li duptes sobre la pronuncia de tal o qual paraula, se'n anava a un Pare anglès a veure com s'havía de pronunciar allò. I aquell Pare ¿sabeu que feia? Se treia aquell *diccionariet de pronuncia*, i mirava lo que deia aquest, i llavò ho deia an el Pare Batista. ¿Com vos agrada la mostra? —Si els meteixos ingleses s'hi embuïen en la pronuncia llur, ¿que hem de fer els qui no som inglesos?

JUNY

Dies 1-9

Seguesc a Londres tots aqueis dies, fins que'n fuig dia 9 cap a París.

Juny. Dia 10

Torn esser a París, gracies a Deu. Avui havent-hi com a dimars lliçó del P. Rousselot a l'Institut Catòlic sobre fonética, m'hi som espitxat a les tres del cap-vespre, i el me trob amb el Dr. Chlumsky. M'han rebut com

sempre, amabilíssimament. Jo comptava anarme'n anit a les deu i busques cap a Mâcon, pero ho he hagut de perllongar fins demà vespre perque [320] el P. Rousselot m'ha dit que: forçat forçat demà hem de dinar plegats a ca-seua amb el Dr. Chlumsky, i ¿qui resisteix una invitació d'aqueixes, tan honrosa?

Entram llavò dins la càtedra, i el gran fonetista ha començada la seua explicació sobre la relació que l'altura de les ondulacions vibratòries dels sons guarda amb llur amplitut i diferents fenòmens que presenten. Per fer-nos-ho més tangible, ha omplida la pizarra de figures representant amb retxes tals ondulacions, explicant-ho tot admirablement, fent entreveure que aqueixes ondulacions inclouen abismes de fenòmens aont la ciència humana no hi troba el cap-d'allà. I tot quant deia, ho provava el P. Rousselot amb quatre o cinc diapasons de distints tamanys que tenia demunt la taula, i hi fregava un arc de violí per fer-los vibrar i sonar.

Son admirables els enginyers que's treu del cap aquest gran sabi per aglapir els diferents fenòmens de l'articulació i producció dels sons i fixar-los d'una manera o altra demunt un paper o presentar-los a la vista dels qui l'escolten d'una manera (a)llampant i testimoniada.

Juny. **Dia 11**

A les dotze som arribat a ca'l P. Rousselot; i, al temps que esperàvem que vengués el Dr. Chlumsky, m'ha mostrat un aparat que acaba d'inventar i de construir per observar el moviment de la llengua en l'articulació de les consonants. Se posen una ampolleta dins la boca, demunt la llengua, aquella ampolleta, que es com una avellana, du un canonet de goma que se'n va a un tamborineu; aquest té aficat a la pell una vergarina d'un poc més d'un pam amb una mica de bolleta an el cap. Quant el qui té l'ampolleta demunt la llengua, parla, la llengua pitja més o menys l'ampolleta segons si se mou molt o poc; i cada pitjada d'aquelles, per via de l'aire de dins l'ampolleta se tramet per dins el canonet de goma an el tamborineu, i aquest, segons les vibracions de tal aire, fa vibrar la

vergarina; i qualsevol pot contemplar les ondulacions d'aquesta, que no son més que la reproducció de les ondulacions de la llengua, del moviment de la llengua en l'articulació de cada consonant. I així se veu que a cada articulació d'una explosiva la vergarina fa unes orsades molt grosses; i, en l'articulació de les fricatives les fa ben menudes.

Llavò es arribat el doctor Chlumsky, i ha comptat d'un acte d'examen del grau de Doctorat que hi havia hagut a la Sorbona, aont el doctorand amb un dels jutges i els jutges ells amb ells les havien tengudes sobre questions filològiques, [321] entremesclades amb la fonètica experimental, que encara hi ha filòlegs que la prenen de cap de dent i hi tiren de camella: no se volen rendir a l'evidencia que els mètodes i procediments del P. Rousselot fan tocar amb les mans.

Hem conversat llargament de l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra llengua en les seues relacions amb la fonètica experimental, i el P. Rousselot i el Dr. Chlumsky han insistit molt en que no basta tenir un laboratori de fonètica ben montat i proveït de tot, sino que es indispensable un aprenantatge ben detingut i acorat per sebre manetjar els aparats, i sebre treure el net dels experiments que s'hi fan. M'han dit que s'es donat el cas d'haver montats diferents nacions laboratoris de fonètica ben complets, pero llavò els qui les havien de dirigir i treure-los el suc, no n'han sabut.

Amb això se son fetes les dues i he hagut de deixar aquells bons amics, despedint-me'n i agraïnt-los amb tota la meua ànima tantes d'atencions que m'han tengudes durant la meua estada a París, que m'honren fora mida.

Juny. **Dies 12 i 13**

Com aqueis dos dies les vaig passar anant de París a Mâcon, Paray-le-Monial, Ginebra i Zuric, aont arrib a les vuit del vespre, no hi va haver res de fonètica ni de filologia.

Juny. Dia 14

He visitats el Dr. Gauchat i el Dr. Jud. Un i altre m'han rebut amb paumes d'or, com aquell que diu; han fet molt de cas de mi, ells i llurs respectives senyores.

Uns i altres me demanaren dels Drs. Grieria i Barnils, i jo les vaig donar les comendacions que aquells m'havien comanades per aqueixa bona gent.

El Dr. Gauchat m'ha contat de la seua eixida a Madrid, ara durant el mes d'abril i dels tres dies que s'aturà a Barcelona. A Madrid va fer estudis de la pronuncia castellana; a Barcelona no tengué temps de fer-ne de la catalana p'el poc temps que hi va esser. Quedà molt agraït de les atencions que li tengueren el Dr. Barnils i el Dr. Grieria i llavò En Pompeu Fabra i l'Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba. —M'ha parlat de les *Normes Ortogràfiques* de l'*Institut d'Estudis Catalans*, i ha dit que sempre es convenient que hi haja una ortografia en tota literatura, una ortografia que tothom seguesca generalment i amb la qual se puguen orientar els estrangers que volen estudiar tal llengua. Això es precisament la raó més forta que hi ha per acceptar les *Normes de l'Institut*. —Llavò he demanat an el [322] Dr. Gauchat quines lliçons o cursos donava enguany i si me'n voldria fer la llista per poder-hi assistir. La m'ha feta a l'acte, i me son despedit fins dilluns qui vé, si Deu ho vol i Maria.

El Dr. Jud m'ha mostrada bona part de la feina que ha feta enguany per la ciencia romanista. M'han cridat molt l'atenció uns mapes-lexicogràfics qu'ha fets d'Itàlia, França, Suïssa i Espanya. ¿Que es un mapa lexicogràfic? Es que ha posats an aqueis mapes tots els diccionaris que hi [ha] de les llengues d'aqueixes nacions: diccionaris generals d'una llengua, diccionaris especials d'una comarca llingüística, diccionaris especialíssims just d'una vila o poblet. Resulta interessantíssim veure tots aqueis diccionaris distribuïts per regions demunt aquells mapes. Allà ont n'hi ha més es a Suïssa i a Itàlia; allà ont n'hi ha més pochs es dins Espanya. Ja en tenim pocs de diccionaris així, i encara el doctor Jud no les

hi ha posats tots per la gran dificultat que troben els sabis estrangers per basquetjar-se llibres espanyols, per dos motius: per lo difícil que es enviar petites quantitats dins Espanya desde l'extranger a causa de les poques facilitats que hi dona l'Administració espanyola; i llavò que els llibreters espanyols sembla que, en escriure-los de l'extranger demanant-los llibres d'aqueis, no contesten.

Jo me som oferit a completar, quant torn a Mallorca, la llista de diccionaris catalans per aqueis mapes del doctor Jud, que n'ha estat ben content d'aquestes ofertes meues.

Parlant parlant, m'ha feta una observació preciosa el Dr. Jud respecte de Sardenya, quant jo li he dit que comptava anarhi per estudiar el català de l'Alguer. Me deia que dins els dialectes de Sardenya hi ha un gros cabal de mots manlevats del català i del castellà per motiu dels molts de sigles de dominació catalana i castellana que hi va haver an aquella illa. I lo notable es que aquells mots, com tots els manlevats que una llengua manlleua d'una altra, una volta que entren dins la llengua que los manlleua, queden com a petrificats, no se tramuden pus, subsisteixen com una fita, com un testimoni de la pronúncia i de l'estat morfològic de la llengua d'ont procedeixen, mentres que aqueixa llengua segueix evolucionant i tramudant aquells meteixos mots dins ella. I així succeeix que els mots castellans que s'incrustaren dins els dialectes de Sardenya an el segle XVI, conserven la pronúncia que tenien a-les-hores dins el castellà i que dins el castellà sofrí després llur pronúncia una tramudança tan radical. Així, per exemple, la *x*, la *j*, *tots* els sons prepalatals-fricatius, que la darrera del segle XVI i primera del el XVII tornaren velars-aspirats: la *j* i *ge gi* castellanés d'ara. [323]

Doncs sí, els mots que els dialectes sards manlevaren del castellà an el segle XVI i que tenien aquells sons *prepalatals* v. gr. *hijo*, *espejo*, se pronuncien dins aquells dialectes, no així com se pronuncien ara dins el castellà [iχo, espeχo], sino així com se pronunciaven dins el castellà de llavò [ijo, espejo].

De manera que els mots, en trasplantar-los d'una llengua a una altra, romanen com a petrificats, tal com entren dins aqueixa altra llengua, i per lo mateix serveixen mes tart per estudiar l'història de la llengua d'ont les tregueren, perquè revelen l'estat que la llengua originària tenia quant ells en sortiren.

Parlant d'aqueixes coses, ens es passat molt mes temps que jo no creia. No eren les tres com hi som arribat, i son estades les cinc com he mirat el rellotge per veure si era hora de tocar el dos, quant acabàvem de prendre el tè amb que l'amabilíssima senyora del Dr. Jud ens ha obsequiats, havent-hi assistit el filló d'aquests bons amics, que no més té dos anys. Com jo me'n anava, que jo li feia una xicotina, li han dit que's despedís de mí, i l'angelet m'ha donada la maneta i m'ha dit: *A Diə* (*A-Dieu--Amb-Deu-siau*), en dialecte alemany de Zuric. A tots els territoris de llengua alemanya la gent, per despedir-se, diuen *A-Dieu!* en francès; i a França, que es allà d'ont els alemanys ho prengueren i que per lo mateix es allà ont ho haurien de dir més que en-lloc, no hu diuen casi mai. Només record haver-ho sentit dir a gent del poble a París i llavò no sé a quina altra ciutat francesa.

Juny. **Dies 15 i 16**

Ahir com a diumenge no hi hagué res de filologia.

Avui a les onze som arribat a l'Universitat per assistir a una lliçó que hi havia de donar el Dr. Gauchat sobre *l'història de la llengua francesa*. Com la llengua es el mirall de l'ànima del poble que la parla, es l'expressió de l'ànima d'aquell poble, per això l'història de tota llengua esta intimament lligada amb l'història religiosa, social i política d'aquell poble. Per això el Dr. Gauchat, com introducció a les seues lliçons sobre l'història interna, la vida íntima de la llengua francesa, ha hagut d'exposar els trets principals de l'història de la formació de la nacionalitat francesa; avui ha pintat lo que feu per la formació d'aqueixa nacionalitat Clodoveu

apoderant-se amb sos Francs de la Gàl·lia del Nort i del centre i fent-se cristià i dividint, quant se morí, els seus Estats entre sos quatre fills; lo que feren els seus successors els reis merovingis i llurs *Majordoms*, que acabaren per [324] fer-se senyors de la situació, això es, reis, com foren Pipí d'Heristal, Carles Martell i Pipí el Breu. Ha pintat els elements de civilització que dugueren an aquella nacionalitat l'Església Cristiana, els germànics, els gal·ls; i ha fet veure com la llatinitat se sobreposà a tots els altres elements lingüístics sobre tot per via de l'Església.

Amb això han tocadetes les dotze (havia començada l'explicació a les onze i minuts), i ha hagut de posar forqueta fins demà passat que seguirà.

El Dr. Gauchat es molt correcte de paraula, té una pronúncia alemanya molt clara i distinta, i per això li he pogut seguir el fil del discurs i ferme bé càrrec de lo que deia, per més que parlava un alemany ben rimat.

El cap-vespre a les cinch he comparegut a *Rechtber*, un cos d'edifici de l'Universitat, pero separat d'aquesta més de docentes passes. Era per assistir a la lliçó que el Dr. Jud anava a donar dins el *Seminari de Filologia Romanista*.

M'ha cridat molt l'atenció la multitud de jovencelles que hi han comparegut, lo meteix que a la lliçó del Dr. Gauchat avui dematí.

La sala s'es omplida i el Dr. Jud m'ha fet seure a un lloc de preferencia, i ha començat per presentar-me an aquells deixebles seus fent-los un resum de l'*Obra del Diccionari* que vaig iniciar fa onze anys i dels demés treballs que he fets de llavò ençà per la llengua catalana. Es estat massa expressiu amb sos elogis i m'ha posat massa amunt. Que consti de totes maneres el meu agraïment més coral a tot lo que el bon afecte que'm professa, li ha dictat.

Després s'es engolfat el Dr. Jud en fondes consideracions sobre la gran feina que l'escorcoll lingüístic d'una regió demana i exigeix, que es molt fàcil fer grans errades si un no hi posa tot l'esment del mon, si un no hi va amb peus de plom, amb seny de bístia vella; i ha fetes el Dr. Jud

aplicacions de tot això a l'*Atlas Lingüistique de la France*, l'obra formidable de Mr. Gilliéron. Després ha descrit l'obra del gran Diez, el patriarca de la filologia romànica: *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*; després ha ressenyada l'obra de Körting sobre lo mateix, senyalant els trets principals de tal obra i son valor científic; i llavò es entrat a parlar del *Diccionari Etimològic Romànic* de Meyer-Lübke, el més ric i pol·lent de tots, pero amb moltes d'errades i deficiències sobre certs punts, sobre tot lo que's refereix an el català.

Llavò ha donades an els deixebles unes unes fulles manuscrites que duen una partida d'articles de dit diccionari de Meyer-Lübke [325]; i com dins aquella sala hi ha una magnífica biblioteca romànica, sobre tot un aplec de diccionaris de totes les llengües romàniques i formes dialectals de les mateixes, ha convidat els deixebles a que amb aquells diccionaris, consultant-los sobre cada un dels mots que Meyer-Lübke estudià, li diguen quines faltes o errades hi ha. D'això n'hi han de donar compte dilluns qui vé.

Com me'n som temut, eren les set i quart, i encara he deixats dins el *Seminari* el Dr. Jud i els seus deixebles, treballa qui treballa.

Juny. **Dia 17**

A les nou he comparegut a *Rechtberg*, aont el Dr. Gauchat fa un curs de *Divina Comedia* els dimarc i els dijous. Els deixebles lletgeixen un troç, ell el comenta i llavò un deixeble el tradueix en alemany. Hi havia tantes d'al·lotelles com al·lotells. No conversen gaire *elles* amb *ells*; fan boldró apart *ells* i *elles*. Una d'*elles*, com m'ha vist sensa el llibre de la *Divina Comedia* (tots els alumnes el tenen ubert al temps de la classe), s'es aixecada i m'ha fet prendre el seu. Jo li he agràida coralment aquella finesa.

Acabada la classe, hem conversat una estoneta amb el Dr. Gauchat, i m'ha menat a *Museumgesellschaft* (Societat del Museu), aont hi ha un xinxer de periòdics i revistes en totes les llengües per anar-hi a lletgir els

socis i els recomenats dels socis. El Dr. Gauchat m'ha recomanat, i ara hi poré anar sempre que vulla a lletgir. Beníssim.

Juny. Dia 18

Avui a les onze he comparegut a l'Universitat per assistir an el curs del Dr. Gauchat sobre *Historia de la llengua francesa*. Ha acabada l'exposició de l'estat social i relligiós de la França dels sigles V-VIII i IX, detenint-se especialment en la transcendència que tenia entre els francesos i demás pobles que formaren la nacionalitat francesa, l'invocació dels màrtirs i sants, relacionant-ho amb la mitologia germànica.

Llavò es entrat de ple a estudiar el congriament, la elaboració de la llengua francesa, que no es més que una de tantes evolucions que sufrí la llatina a les diferents regions d'occident, d'ont resultaren les llengues neollatines. Ha dit que la llengua francesa li porien dit la *llengua de l'acursament* perquè es la que acursà més les paraules llatines, no'n deixà casi cap sense escapsar i dins cap altra neollatina l'escapsada es estada tan grossa.

Amb documents dels sigles VI-IX ha fet veure que a-les-hores a França se parlava la *lingua romana* o *llatí vulgar de la Gàl·lia*, [326] la *lingua francica*, això es, la dels *francs*, una llengua germànica, i llavò s'escrivía el llatí literari, essent-ne l'exemplar més interessant Sant Gregori de Tours. D'aquestes llengues la que triomfà fou la *romana*, que's va dir definitivament *llengua francesa*.

Ha ensatat l'estudi de les vocals *tòniques* LLARGUES, que en general passaren dins el francés com a *tancades*, i de les *tòniques* CURTES o BREUS, que foren dins el francès *ubertes* i hi sofriren generalment la *diftongació*, tornaren *diftongs*. Ha posats una partida d'exemples.

A les dotze ha tallats caps, i ens ne som anats a dinar, ell a ca-seua i jo a ca'l Dr. Jud, aont me som campat beníssim.

Després del dinar el Dr. Jud m'ha mostrat un estudi que ha fet aquesta ivermada sobre la formació del *vocabulari esglesiàstic*, espinzellant com i de quina manera l'Esglesia Cristiana agafà mots llatins i els aplicà a la seua lliturgia i an el seu dogma, formant-se un llenguatge per tot el seu culte i vida relligiosa. N'he lletgides un parell de planes i llavò ell me'n ha fet un resum; i resulta una cosa interessantíssima. — Aqueix Dr. Jud vos assegura que se fa amunt.

Juny. Dia 19

Avui he tornat assistir a *Rechtberg* an el curs de *Divina Comedia* del Dr. Gauchat. La sala era plena i la senyoreta que despuisahir tengué la atenció de deixar-me el llibre de la *Divina Comedia*, ha fet lo meteix avui. Le hi he agraït també amb tota la meua ànima.

Es una classe de confiança, aont cada deixeble exposa les seues dificultats, i el catedràtic les hi solventa. Les al·lotelles son molt desxondides, i contesten ben rabentes, en demanar-les res el catedràtic.

Juny. Dia 20

He assistit a la lliçó del Dr. Gauchat sobre *historia de la llengua francesa*. Ha seguit l'exposició de les lleis que regulaven la tramudança de les vocals tòniques, segons fossen *ubertes* o *tancades*, segons anassen devant un sò palatal o nasal, devant una consonant o devant dues (devant una s'anomenen *lliures* o *destapades*; devant dues, *travades* o *tapades*). Aqueixes diferents *condicions* o situació de tals vocals dona lloc a determinades tramudances o alteracions del sò, que el Dr. Gauchat comparava, posant d'exemples a follons.

S'es detengut molt en la tramudança, dins el francès, de la *a* tònica en *ε*, llei que's pot dir que no té cap excepció (*faba* > *fεva* > *fεvə* > *fεv*; *presentata* > *presentεda* > *presentεdə* > *presentεə*; [327] etc.). Aqueixa

lleï la té el dialecte felanitxer (Mallorca): unə dɔnə cəʒədə, əl Pépə (el Papa), əs bəl·lə (es Bal·le), unə vəʒédə (vegada), etc.

El Dr. Gauchat ha demostrat una volta més lo molt que enfondeix en questions de filologia romanista i lo bè que coneix totes les llengues neollatines, puis comparava les evolucions fonètiques del francès amb les de les altres neollatines. La seua explicació no ha tengut més que un defecte: que ha acabat massa aviat. Pel meu gust, hauria pogut parlar dues o tres hores més sense cansar-me'n.

Juny. **Dia 21**

Avui no hi ha haguda cap lliçó de romanisme del Dr. Gauchat ni del Dr. Jud, pero som estat a ca-aquest i hem parlat sobre l'*Institut d'Estudis Catalans* especialment de la *Secció Filològica*, lamentant que encara no hi haja diners abastament per tot lo que es indispensable en l'*Obra del Diccionari*, de l'*Atlas lingüístic* i de la *Gramàtica Catalana*. Amb el temps ja en tendrem si Deu ho vol de diners. Qui no se cansa, alcança.

M'ha demanat del volum del *Congrés de la Llengua Catalana*, que férem l'any 1906 a Barcelona. M'ha dit que no'l tenia, i he promés enviar-n'hi un; ell m'ha proposat d'enviar-ne un a la *Biblioteca de Zurich* (*Stadtbibliothek*) i d'enviar-hi també el BOLLETÍ DEL DICCIONARI. Li he promès de fer-ho. Això ens convé a caramull, escampar per tot lo mon el BOLLETÍ per que se sàpigaper tot lo que feim els catalans per la nostra llengua.

Avui he hagudes d'escriure cartes a l'uf an els amics que he de visitar a diferents ciutats d'Itàlia: Milà, Bassano, Pàdua, Bolonya, Florència, Nàpols: filòlegs romanistes casi tots que s'interessen per l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana*, i per això me som fet coneixent d'ells. Com només m'aturaré an aqueixes ciutats un dia o dos, en no esser a Roma, que l'aturada serà un poc més llarga, pertocava enviar-los a dir: *Tal dia arrib, si Deu ho vol.*

Així meteix es molt que amb motiu de la curolla que vaig prendre, fa onze anys, d'engarbullar el *Diccionari* de la nostra llengua, m'haja fets una partida d'amics a Alemanya, a França, a Suïssa, a Àustria, a Itàlia. Tots ells son catedràtics que se dediquen a l'estudi de les llengues neollatines, de les llengues en que s'esbrancà la llatina. Ells han sabut que jo duia en revolt l'idea de fer el *Diccionari Català*, i això els ha bastat per posar-se en relacions amb mi i per fer de mi molt més cas que no meresc. I així ja me'n vaig a París, i trob sabis com el P. Rousselot i [328] Gilliéron que me reben coralment i s'interessen de bon de veres en los meus estudis i curolles llingüístiques; i m'en vaig a Halle i a Hamburg i a Viena, i hi trob altres sabis com el Dr. Suchier i el Dr. Schädel i el Dr. Hadwiger, que fan amb mi lo meteix que aquells sabis de París; i me'n venc aquí a Zuric, i me trob el Dr. Gauchat i el Dr. Jud que'm reben amb paumes d'or per això de la llengua catalana; i ara me'n aniré a Milà, i hi trobaré el Dr. Guarnerio i el Dr. Salvioni, dos catedràtics de l'Universitat, que m'han escrit que m'esperen amb bona devoció; i llavò m'en aniré, si Deu ho vol, a Pàdua, aont també m'espera un altre catedràtic de l'Universitat, el Dr. Crescini, per parlar d'això de la filologia catalana i del *Diccionari*, i després m'aturaré a Bolonya i llavò a Florència per haver-les de lo meteix amb los catedràtics d'aquelles ciutats, Dr. Zanardelli, Dr. Lovarini i Dr. Merlo.

Deu m'es testimoni que no retrec això per donar-me importancia. Tots aqueis catedràtics i sabis no ho fan per mi, sino per l'interès que's prenen per l'estudi científic de la llengua catalana, d'aqueixa llengua que el nostres filisteus carronyes tan desprecien i diuen que no los fa més que nosa, i que l'haurien d'esveïr del mon.

Pero ara vé la segona part, que es la llastimosa, i demunt la qual crit tota l'atenció dels qui me lletgeixen. ¿Quins amics m'ha duits això del *Diccionari* a les terres que parlen castellà? ¿Que no n'hi ha de sabis castellans que s'interessin per la filologia romànica, per l'estudi de les llengues neollatines, de les llengues que's formaren del llatí? Els sabis alemanys, suïssos, austriacs, italians i francesos s'hi interessan tant, ¿i els

castellans? ¿Quins sabis castellans n'han volgut sebre res de l'*Obra del Diccioniari*? ¿Quins m'han escrit o me'n han demanades noves?

iQue es de trist haver-ho de dir! iQue es de trist per mi, que me sent espanyol fins a la rel dels cabells, fins an el moll d'els ossos! iSols un sabi de llengua castellana ha fet lo que aquells sabis estrangers de posar-se en relacions amb mi! iSols un, no nat a terres de Castella, ni d'Andalusia ni d'Aragó ni de Lleó ni d'Extremadura ni de Múrcia, sino un colombià, un sud-americanà, En Cuervo, D. Rufí Josep Cuervo! I encara hi ha haguda una cosa més lletja, que, ja que hi som, la vull dir. Això del *Diccioniari*, no sols no ha servit per fer-me amics a les terres de llengua castellana, com me'n ha fets a França, Alemanya, a Àustria, a Suïssa, a Itàlia, sino tot lo contrari: m'hi ha fets inimics. Un gran sabi castellà que ja es mort i no'l vull anomenar, conegut per la justícia que solia [329] fer a Catalunya, i que solia fer sempre costat a les obres que enaltien la llengua catalana, mai va voler fer res per l'*Obra del Diccioniari*, ni hi volgué demostrar cap interès, a pesar d'haver acudit a ell per que fés qualche coseta.

I amb tot i això, els castellans se diuen germans nostres, i no es gens duptós de que ho son; i invoquen la nostra germandat per que facem costat a llur llengua, per que la mirem com la nostra. En canvi ja veis lo que ells fan pel català i per totes les empreses que hagen de servir per alçar el català. En camvi, ja veis lo que fan i han fet per l'*Obra del Diccioniari de la Llengua Catalana*, quin interès hi han pres, quin costat li han fet, mentres que els sabis de tantes nacions estrangeres se'n demostren amics, s'hi interessen tant.

Això son fets eloqüentíssims, fets significatius fins an el darrer grau, i que fan molt poc favor an els sabis castellans, i son un indicati de fins aont arriba i els graus que fa el patriotisme de certa gent que sempre tenen tant dins la boca i tan poc dins el cor el nom sagrat de la Patria espanyola.

Juny. Dia 22

Avui, com a diumenge que es, no hi ha hagut gaire xorrèstic filològic.

A les tres del cap-vespre me'n vaig a veure el Dr. Gauchat, i me conta del seu viatge a Espanya, que visità Fuenterrabía, San Sebastián, Burgos, Madrid, Toledo, Sevilla, Cadis, Granada, València. Diu que trobà que a Madrid parlen massa aviat, i que allà ont va entendre més la gent fonc a Granada.

Lo que ha dit que els dialectes castellans se diferencien molt poc ells amb ells, i que això se posarà de manifest el dia que se faça l'Atlas llingüístic d'Espanya; diu que les diferències i particularitats dels dialectes francesos i de la Suïssa romana son molt més grosses, i no'n parlem dels dialectes alemanys. En quant a Catalunya, com només va esser tres dies a Barcelona i no visità altra ciutat, no pogué comparar. Els dialectes catalans se diferencien entre si ben poc també, vull dir que no son com els dialectes francesos, alemanys, italians.

Juny. Dia 23

Avui hi ha tornat haver lliçó del Dr. Gauchat sobre *historia de la formació del francès antic*. Es estada una explicació lluminosíssima de les lleis que segueixen les vocals àtones post-tòniques: les medials se perden (*numěru* > *nombre*, *com ĭte* > *comte*); les finals, en anar derrera dues consonants (*num[e]ru*, [330] *com[i]te*), si es e se conserva; i si es altra vocal, torna e i se conserva. Posa d'això una partida d'exemples. Passa a tractar de les consonants, i distingeix dues posicions de les consonants: *posició forta*, això es, quant es inicial de paraula (*POrta*), que se conserva, i quant va derrera una altra consonant i devant una vocal (*poRíA*), que també se conserva. Quant va entre vocals, això es, en *posició fluixa* (*spAtA*), se sonoritza si es sorda (*espEdE*) i després se perd (*épÉE*). Si es final derrera vocal àtona (*càpuT*) se perd amb dita vocal (*caput* > *cabo* > *cav* > *jev* > *ǵef*); si va derrera una altra consonant,

aqueixa la salva, pero morint ella (*escriPTu* > *escriT*). Llavò hi ha la llei de *analogía*, això es, quant una consonant se perd o se tramuda perque dins altres paraules correlatives hi sofreix tal perdua o tal tramudança. Tot això ho ha confirmat el Dr. Gauchat amb una partida d'exemples. I ens han tocadés les dotze, i hem haguda de posar forqueta a tan saborosa explicació fins dimegres qui vé, si Deu ho vol.

L'importancia de l'estudi del vell francès està en que casi totes les lleis que següen vocals i consonants dins aquella llengua, lo meteix les següen dins la llengua catalana, fora la diftongació, que es casi nul·la en català. Sí, casi totes les lleis de formació del vell francès tenen lloc dins la formació del català.

An el Seminari Romànic amb el Dr. Jud i sos deixebles

M'hi entrec a les cinc, i ja hi havia una partida d'estudiants i d'estudiantes. Es vengut el Dr. Jud, i ja es estat partit a demanar primer a *elles* i llavò a *ells* lo que havien trobat dins aquell parell d'articles del *Diccionari Romànic Etimològic* de Meyer-Lübke que hagués de mester rectificar i reforçar, lo que havien trobat dins els diccionaris consultats que confirmàs o contradigués lo que posa Meyer-Lübke. I cada una d'aquelles *estudiantes* i *estudiants* anava donant compte dels seus escorcolls romanistes sobre tal obra d'aquell gran filòleg. A-les-hores s'es vist lo molt que havien treüllat i estudiat aquella bona gent sobre aquella cosa.

Se tractava de les formes que presenten dins les llengües i dialectes neollatins les rels llatines o romàniques *genuculum*, *corium*, *dorsum*, *ecclesia*, *cusculium*, *cupere*, *falce*, *hædus* i altres. Sobre cada una me demanava a mi el Dr. Jud la forma catalana, aont fa tantes d'errades l'obra de Meyer-Lübke. I he hagut de pronunciar i explicar les formes: *ʒənoʝ* (genoi) i *ʒonóʝ* (jonoï), *cujro* i *cujrà̃m*, *dɔs* (*anar d'os*: qualcar demunt una bístia sensa [331] ensellament, aixencat dalt l'esquena, dalt

el *dos* de la bístia; sols així s'usa *dos* a Mallorca), *azglázi* i *iglázi*, *azglájə*, *koskoj* (també hi ha *kosonà*: bosc de *coscois*; —a Lluc-Mallorca hi ha una muntanya que se diu *es cosconar*), *ənkobəí* (posar a una persona o a una cosa gran estimació), *fáws*, *fəwzéə*, *fəwzó*. Meyer-Lübke deixa o posa malament totes aqueixes formes. Per això el Dr. Jud les m'ha fetes pronunciar perquè les sentissen de viva veu d'un català de Mallorca. Llavò he fet constar que del mot *ecclesia* tenim altres derivats, per exemple, el nom de la vila del pla d'Urgell *Anglesola*, que no es més que *ecclesiola* > *əngləzóla*.

Acabat aquest escorcoll, el Dr. Jud ha començada una explicació molt fonda i lluminosa sobre lo que es *l'etimologia* de les paraules, lo que significa literalment el mot grec *ετυμολογια*: *sentit ver*, *sentit propi d'una paraula*. Ha rebutjat i fet benes el sistema de les etimologies fantàstiques, arbitràries, sense base, i ha posats els fonaments per veure lo que cal que sia *l'etimologia*, el sistema de fer etimologies dins la ciència llingüística.

Amb això han tocadés les set, i el Dr. Jud ha hagut de tallar caps. Feia dues hores que la classe havia començat. Dilluns qui vé seguirà això de les etimologies, si Deu ho vol.

Juny. Dia 24

Avui an el curs de la *Divina Comedia* el Dr. Gauchat ens ha feta una explicació magnífica, espléndida de *l'humorisme* del Dant, fent veure que no té casi res de còmic, sino que té molt de sarcàstic i de tràgic, que era una ànima sublim que no veia res amb indiferència, sino que amava o odiava fins a l'enfront, fins an el derrer extrem. Ha parlat el Dr. Gauchat tota l'hora just sobre la personalitat literaria de Dant, i tan complexa, cantelluda i cepada.

Sortint d'aqueixa classe, m'esquitx a ca'l Vicari H. Fegs, de *Liebfrauenkirche*, aont dic missa; el trob i hem conversat una estona fins

que m'ha dit que ell era *rumanx*, això es, de la regió aont parlen aqueixa llengua neollatina, tan amerada d'alemany, i que a Catalunya qualcú volgué suposar que era una *variedat* del català. Es ver que tenen moltes de paraules catalanes pures; pero en tenen moltes d'altres que no s'atanyen ni s'assemblen de cent llengues, fins a l'extrem que, parlant el Vicari Fegs en *rumanx* i jo en català, no ens hem entesos, i hem hagut de parlar de bell nou amb alemany. De manera que es una gran equivocació creure que el català té més que veure amb el *rumanx* o *ladí* que amb el castellà, portugués, francès i italià. No, ni el *rumanx* [332] ni el *ladí* son cap variedat del català, sino una llengua neollatina com les altres, pero més amerada i invadida d'una altra llengua extranya, de l'alemany, com no hi està cap altra llengua neollatina d'una altra llengua extranya.

Juny. Dia 25

Avui hi ha tornat haver lliçó del Dr. Gauchat sobre la formació i evolucions de la llengua francesa. Ens ha donada una explicació molt clara de les lleis que segueixen les consonants intervocàliques dins el francès: les *explosives sordes* se *sonoritzen* i després desapareixen moltes d'elles: la *-p-* torna *-b-*, i aquesta *-v-* i aquesta *-f-*; la *-t-* torna *-d-* i aquesta se fon i desapareix: *rotundu* > *redonde* > *reonde* > *ronde*; *videre* > *videir* > *viðeire* > *vieire* > *voir*; *sapere* > *sabeire* > *savoir*; *nepote* > *nebote* > *neveu*; *lepore* > *lebeire* > *lièvre*. Això respecte de les llabials i llinguodontals. En quant a les velars (*c*, *g*) se palatalitzen i algunes se llinguo-dentalitzen: *placere* > *plaisir*; *vicinu* > *veisin* > *voisin*; *pagensis* > *païis*; *pacare* > *paier*; *paganu* > *païen*. Qualque velar que torna palatal, llavò se pert i tot la nova palatal: *securu* > *sûr*; *augustu* > *aoust* > *août*. S'obra dins el francès antic una palatalització de sons, i resulten una partida de sons nous: *ʃ*, *ʒ*, *tʃ*, *dʒ*, *j*, *ɥ*. Ademés resulten una munió de diftongs nous, resultat de la vocalització de moltes de consonants.

Totes aqueixes lleis tenen lloc dins el català; lo que hi ha que dins el francès hi ha haguda molta més de tramudança que dins el català. El català donà una partida de passes amb el francès, pero llavò s'aturà, mentres que el francès seguí endavant, donant una partida de passes més.

La lliçó del Dr. Gauchat, com veis, resulta interessantíssima: es una condensació de mesos i mesos d'estudi a rompre.

Juny. Dia 26

Avui hi ha hagut el curs de *Divina Comedia* a *Rechtberg*. El Dr. Gauchat només ha explicat una mica sobre la personalitat literaria i social de Dant, i els deixebles i les deixebles han lletgit el cant XXV de *l'Infern*, un tros perhom.

Juny. Dia 27

Avui el Dr. Gauchat ha feta una preciosa explicació de la morfologia i sintaxis del francès antic, exposant la mica de declinació que s'hi conservà, això es, el cas-subjecte (nominatiu) i el cas-retgit o complement de l'acció del verb. El cas-subjecte an el singular se caracteritzava per una -s final (*filz* > *filius*) i el [333] cas-retgit se caracteritzava per l'ausència de tal -s (*fil*); i an el plural era a l'en-revés: el cas-subjecte no acabava en -s i el cas-retgit hi acabava, lo qual provenia del llatí: *fili*, *filios*. —Això era respecte dels mots procedents de la segona i de la quarta declinació llatina; els de la tercera declinació llatina tenien una altra característica: *emperere* < *imperator* i *empereor* < *imperatore*. La tònica llatina distingia els dos casos. També ha fet veure com els *pronoms personals* son els qui conserven més rastre de declinació, no sols dins el francès sino dins les altres neollatines.

Després ha estudiada el Dr. Gauchat la construcció, la sintaxis del francès antic, detenint-se de prim compte en la ausencia de la *de*,

preposició que denota pertinença. —Ha citades una partida de frases aont se suprimia la *de*: *Li serf son pere* (le serf de son pere), i moltes d'altres.

Al cap-vespre nos som vists amb el Dr. Jud, i hem feta una conversada de devers dues hores. Li he exposada la situació de la filologia catalana, que encara no té atmosfera; la gent no comprèn la seua importància, fins i tot les persones instruïdes i especialment els literats, que se figuren que els filòlegs han de fer mal-bé la llengua. Per això necessitam lluitar desesperadament per arribar a tenir un ambient favorable, per obrir-nos pas, per poder donar a la nostra acció tot el radi que necessita.

Li he citat an el Dr. Jud, com exemple, lo que ha succeït amb l'*Obra del Diccionari*, que quant començà, fa onze anys, moltíssims se figuraven que serien quatre grapades fer el *Diccionari*, que en quatre o cinc anys ja estaria llest, allà ont, per fer un *Diccionari* tal com l'anunciàrem ja tot d'una, son necessaris de vint a trenta anys de treballar-hi a-les-totes, a matar. —An això molts no ho han sabut o no ho han volgut entendre, i han fet córrer la veu de que tal *Diccionari* ja no se faria. —Si de totes les comarques catalanes ens haguessen enviat tot el cabal llingüístic que posseeixen, a l'hora d'ara ja poríem començar la redacció de l'*Obra*; pero de fet son poques les comarques que hagen enviat dit cabal complet o mitjanament complet. Per això no's pot començar encara la redacció de l'*Obra*, no per culpa nostra, sino per la falta de cooperació, que no'ns ha permès fer la via que volíem.

També li he citat an el Dr. Jud el fet de que molts troben massa tècnic el BOLLETÍ, massa científic, i en veure articles de filologia pura, los boten, no els gosen investir. Això demostra la poca cultura filològica que hi ha dins Espanya i dins el territori de la nostra llengua, i per amor d'això el BOLLETÍ no pot esser exclusivament científic, perquè perillaria romandre sensa [334] lectors i sensa subscriptors. Ha de fer allò que diu l'adagi: *Qui no pot segar, espigola*.

El Dr. Jud s'ha fet càrrech de tot això, i m'ha dit que mai hem d'afluixar en la batalla per extendre tot lo possible l'acció de la ciència llingüística. M'ha fetes una partida de preguntes *dels noms de lloc* catalans, aqueis *noms de lloc* d'una importancia tan extraordinaria dins la filologia, que son un gran tresor per la llengua que se parla allà ont tals noms s'usen, perque ens donen un sens fi de formes de llenguatge com a petrificades an aquells noms i que ja no s'empren casi mai en la llengua corrent, pero que constitueixen una part importantíssima de la llengua. L'estudi d'aqueis *noms de lloc* es tan indispensable p'el *Diccionari* com per la *Gramàtica*.

M'ha demanat el Dr. Jud si hi havia an el domini de la llengua catalans *noms de lloc* procedents dels mots *basilica* i *templum*. Li he dit que jo no'n coneixia cap. M'ha dit que se'n troben a Portugal (*Baselga*), an el nord de França, an el d'Itàlia i a Romania.

Conversant conversant, es vengut a parlar del vasc, que segueix preocupant l'atenció dels filòlegs estrangers. No fa gaire, un dels primers romanistes del mon, Schuchardt, n'ha fet un estudi molt fondo, relacionant-lo amb el *núbi* o llengua de *Núbia* (Est-Africa). Ha dit el Dr. Jud que el vasc té un gran cabal de rels llatines que va aglapir quant els romans dominaren la Basconia, i les ha guardades millor que els pobles romànics o neollatins, que per una cosa o altra les deixaren perdre, i en prengueren d'altres. Demunt això i demunt tot el ram de les etimologies s'es extès molt el Dr. Jud, i vos assegur que era de sentir. Se veu que es el seu fort.

Juny. **Dia 28**

Avui no hi ha haguda cap lliçó de filologia a l'Universitat ni he vist el Dr. Jud ni el Dr. Gauchat; en camvi he llegit un bon tros de l'estudi admirable del gran H. Schuchardt *Nubisch und Baskisch* que publicà entany demunt *Revue Internationale des Études Basques* de París. En Schuchardt es un filòleg formidable, que començà a publicar estudis de

filologia fa prop de cinquanta anys, i no se'n es deixat mai; no s'atura de publicar-ne demunt les primeres revistes del mon, de caràcter filològic. Es un home ple de tot, si bè un poc oscur, vull dir, que el seu alemany es molt enrevisclat, no es gens bo d'entendre. No havia lletgit res d'ell que fos tan bo d'entendre com aquest estudi del vasc, que es lluminosíssim. Discorre sobre lo difícil que es [335] desllatigar, aclarir el parentesc de les llengues. Quant un ha aclarit el parentesc dels pobles entre sí, està ben lluny encara d'haver aclarit el parentesc de les llengues de tals pobles; el parentesc llingüístic es molt més mal d'aclarir i de desllatigar perque son molts més els moviments que s'obren dins una llengua per les diverses influències estranyes que hi intervenen, sobre tot an els temps primitius, prehistòrics, que no hi ha qui els aclaresca per falta de monuments, de testimonis coetanis. Les coïncidències de les llengues poren venir de que surten de la meteixa soca, pero també d'haverse manllevades paraules, *sufixes* i *afixes* i altres formes. Amb una paraula, es molt mala d'aclarir i de precisar la relació de *maternitat* i de *filiació* que existeix entre llengua i llengua, perque la formació i congriament de les llengues pertany a una època de la qual no tenim claricies exactes, distintes, concretes; no tenim més que el fet de tal formació, el fet broix, rònc, sensa una clarura ni cap retxillera per ont porer coletgir d'una manera certa i segura totes les causes i ingredients de tal fet.

La conclusió final de l'estudi del Professor Schuchardt sobre el basc i el núbic es que, encara que no s'atreveix a afirmar la completa germandat d'aqueixes dues llengues, hi ha que regonèixer molts de contactes i moltes de consemblances entre elles, com ho demostra ell comparant mots amb mots de les dues llengues i el sistema d'*afixació* i *sufixació* i l'estructura sintàctica del basc i el núbic.

Jo vos asseguro que En Schuchardt pesa amb unes balancetes ben fines, amb un trabuquet les questions llingüístiques. No se'n va a l'aire ni a la babal·lana, sino que posa el peus ben plans, no li passa res per alt i sega ben arreu. Vaja quin home!

Juny. Dia 29

Avui en bon dia de Sant Pere no hi ha haguda gens de filologia.

Juny. Dia 30

Es estada avui la derrera lliçó que he sentida del Dr. Gauchat sobre historia de la formació de la llengua francesa antiga. Ha explicada molt llampant la formació de la terminació femenina de certs adjectius (*grandis, dulcis, viridis*, etc.) que en llatí no'n tenien, fenomen que ocorre igualment en català; després ha espinzellada la formació del plural dels substantius i llavò la dels comparatius i superlatius. Com dins el llatí vulgar se perderen les formes orgàniques dels comparatius i superlatius, les llengues romàniques hagueren de fer-ne de noves per via dels [336] adverbis: *plus, magis, trans* (franc. *très*), *bene, trop, moult*, etc). També ha endardellada la formació dels pronoms personals, demostratius, possessius, relatius. —Vos assegur que es estada una explicació de primera.

A les cinc del cap vespre es estada la lliçó del Dr. Jud a Rechtberg. Ha continuada i acabada l'explicació del sistema que s'imposa per formar etimologies avui en dia, fent tocar amb les mans molts de punts de vista desde ont s'han d'estudiar les paraules per fer-ne l'etimologia i els molts de factors que s'han de tenir en compte, ja que es necessari escorcollar tota l'història de la paraula a través dels sigles per formular la etimologia exacta.

Hora baixa som anat a sopar amb el doctor Gauchat i la seua senyora. M'ha contat del seu viatge per l'Espanya, dient que per les terres castellanques no trobava casi negú que sabés ni el francès, just sabien el castellà; en camvi a Barcelona trobà molta de gent que parlava el francès, l'italià i fins alemany. Lo qual demostra que Catalunya està més en comunicació amb Europa que no la gent castellana, que generalment se figura tenir-ne prou amb el castellà.

JULIOL

Dia 1

Avui es estada la derrera lliçó que he sentida del doctor Gauchat sobre Dant, i he pres comiat d'aquest bon amic meu, que tant i tant ha fet per mi i tant m'ha distingit i honrat durant aquesta estada meua a Zuric. Sols hi puc correspondre amb un agraïment coral de tota la vida, que malavetjaré guardar-li de tot cor.

Hora baixa he comparagut a ca'l Dr. Jud per sopar amb ell i amb la seua senyora; m'han obsequiat fora mida, i hem parlat, com poreu pensar, de tots els nostres bulls de llingüística romànica i especialment de la catalana que el Dr. Jud posseeix tan admirablement.

Ja ben de nit, he pres comiat d'ells dos, fent-los mil mercès de tantes de bondats com m'han dispensades, que no es gens bo de fer agraïrles així com se mereixen. No vos cregueu que ho siga gens petit el deute de agraïment que he contret jo devant el Dr. Jud! Malavetjaré pagar-lo tan bé com sàpiga.

Juliol. Dia 2

De bon matí he pres el tren cap a Itàlia. A les dotze i mitja som arribat a Lugano (Suïssa Italiana), i a l'estació hi ha [337] hagut el Professor Guarnerio que m'esperava. ¡Quina topada més coral que es estada aquella! Feia set anys que no'ns érem vists.

Ja sabeu qui es el Professor Guarnerio: catedràtic de llingüística romànica de l'Universitat de Pavia. Entre sos estudis científics n'hi ha uns quants sobre els dialectes de Sardenya, entre altres, el català de l'Alguer. Ell ja va esser un dels primers llingüistes estrangers que assistiren i prengueren part activa an el Congrés de la Llengua Catalana que férem a Barcelona l'any 1906. Poc després donà desde la seua càtedra un curs de la nostra llengua, i no s'es aturat d'interessar-s'hi de bon de veres. Es un

dels dos auxiliars del Professor Salvioni per l'*Obra del Diccioniari o Vocabulari de la Suïssa Italiana*. El Professor Guarnerio se demostra sempre amic coral de la nostra llengua estimadíssima.

M'ha deixat a la fonda, i se'n es anat a dinar amb la seua família, i devers les cinc es tornat i ens n'anam a l'oficina que tenen establerta aquí per l'*Obra* de dit *Vocabulari* a un edifici grandíós que es *Cantó de Tessino* ha construït pels Instituts de Segona Ensenyança.

L'*Obra del Vocabulari de la Suïssa Italiana* ja es coneguda dels nostres lectors per les vegades que los n'hem parlat. Suïssa es un país molt avançat en el bon sentit de la paraula, i per això ja fa anys va comprendre l'importància de l'estudi dels dialectes, aont se transparenta tant llampant l'ànima, tota la vida de l'enteniment i de la voluntat, del poble que parla tals dialectes; per això Suïssa se preocupà de la vida de tals dialectes i començà a fer el vocabulari i la gramàtica de tots, un després l'altre, única manera de conservar-los per la ciència, ja que ells de sí mateixos tendeixen a tramudar-se continuament.

Començaren els *Cantons* de llengua alemanya per voler tenir el *Vocabulari o Paraulari* dels dialectes alemanys que se parlen a Suïssa, tan diferents dels qui's parlen a Alemanya. Els *Cantons alemanys* son la gran majoria de la Confederació. Basta dir que mentres los suïsos de llengua francesa son uns 250.000, i els de llengua italiana uns 80.000 i els de llengua *ladina* o rumanxa uns 40.000, els de llengua alemanya son devers tres milions. Aqueis, doncs, emprengueren, fa anys, la formació i publicació del *Glosari o Paraulari* dels dialectes que parlen. I seguiren llavò llur exemple els altres *Cantons* de llengües diferents, i els de llengua francesa comanaren tal *Obra* respecte de llurs dialectes an el Professor Gauchat, Jeanjaquet i Tapolet, i els de llengua *ladina* o *rumanxa* també posaren fil a l'agulla, dirigint tal obra el notable llingüista Planta, i els de llengua italiana no volgueren [338] esser menys i varen tenir la bona sort de trobar per director de tal obra el Professor Salvioni, de Milà, nat a Bellinzona i per lo meteix de la Suïssa Italiana per sa naixò, el qual demanà dos auxiliar per dur a cap l'*Obra*, el Professor Guarnerio i el

Professor Merlo, tots dos llombarts i per lo meteix molt indicats per emprendre aqueixa tasca per quant els dialectes *tessinesos* o de la Suïssa Italiana son molt consemblants an el milanés o llombart.

El Professor Salvioni i sos companys adoptaren per llur *Glossari* el meteix sistema que els Professors Gauchat, Jeanjaquet i Tapolet duen per la formació de *Glossaire de la Suisse Romande* i que es el més avengut i segur: el sistema de cercar les paraules per *boldrons llògics*, tal com proposava jo dins la *Lletra de Convit*, publicada i escampada l'any 1901 per tot el territori de la llengua catalana, aont posava aquella llista de més de trecentes seccions segons els arts, oficis i professions de la vida, sistema que el Dr. Gauchat perfeccionà, enviant an els col·laboradors, no totes les seccions d'un cop, sino d'en una en una, això es, cada més un qüestionari sobre una cosa determinada, demanant a cada col·laborador totes les paraules, frases i modismes que's troben sobre tal cosa dins aquella regió o comarca del col·laborador.

Aquest sistema han adoptat el Redactors de l'*Obra del Glossari de la Suïssa Italiana*. Començaren fa devers cinc anys, i n'han enviats un bon raig de *Qüestionaris*, que els col·laboradors han contestats, uns bé i els altres no tant. I no sols demanen paraules, sino també dibuixos i fotografies de les coses: cases, eines, mobles, màquines i demés carroportal. Es així com cal fer-ho per que el *Diccionari* sia tot lo complet i exacte que pertoca.

El Professor Guarnerio m'ha mostrada l'oficina central que tenen a Lugano, desde ont escampen els *qüestionaris* per tot el territori tessinès i cap aont envien els col·laboradors la feina que van fent, el cabal llingüístic que van replegant.

An aquesta oficina hi ha un oficial que envia i reb tot això; ho ordena segons les instruccions que té dels Redactors, i llavò ho envia a l'oficina de Milà, que es a ca'l Professor Salvioni, aont se fa l'elaboració definitiva.

Aquesta *Obra* compta amb un presupost de 12.000 francs cada any, que dona el *Cantó de Tessino* en part i en part el Govern Federal, i

serveix per retribuir modestament la feinada dels Redactors i Col·laboradors.

El Professor Guarnerio m'ha mostrades les cèdules que han recullides sobre els noms dels mesos i els modismes, frases i tradicions sobre cada un dels mesos. Just del més de janer n'hi ha un milenar de cèdules. ¿Ah idò? [339]

Com es estat tart de tot, som sortits de l'oficina i ens ne som anats el professor Guarnerio a ca-seua i jo a l'hostal.

Juliol. Dia 3

Avui han comparegut a Lugano el professor Salvioni i el professor Merlo per obsequiar-me amb el professor Guarnerio i mostrarme tot això de l'oficina del *Glossari de la Suïssa Italiana*.

Aqueis dos professors han desembarcat devant el meu hostal, pero no nos som vists per una mala intel·ligencia. Llavò els hem trobats amb el professor Guarnerio a l'oficina del *Glossari*.

Jo no havia vist mai el professor Salvioni ni tampoc el professor Merlo. Ens coneixíem sols per cartes i per les obres que ens havíem enviades i lletgides. Tant un com l'altre m'han feta una impressió agradabilíssima. M'han rebut com se reb un amic de tota la vida. Jo els estic agraïdíssim i no sé com correspondre dignament a tants d'obsequis i atencions com m'han dispensades.

El professor Salvioni es un dels primers dialectòlegs del mon. ¿Qui com ell ha estudiats tants de dialectes italians? Fa una trentena d'anys que no s'atura de publicar-ne estudis, sempre interessants i saborosos. Es professor de Llingüística a l'Universitat de Milà. Per dirigir el *Glossari de la Suïssa Italiana* no hi havia altra persona tan indicada com ell, ni d'un bon tros; pero també es precis confessar que els *tessinesos* difícilment hauríem pogut trobar per aidar an el Professor Salvioni dos professors tan trempats i tan intel·ligents p'els dialectes *tessinesos* com els professors Guarnerio i Merlo.

El professor Merlo es molt jove, té una trentena d'anys, es Catedràtic de Llingüística de l'Universitat de Pisa i es ventatjosament conegut dins el món de la ciència romanista pels seus estudis sobre tal ciència que ha publicats demunt diferents revistes tècniques. Un dels derrers es sobre els noms, modismes i adagis del *Carnaval* en les diferents llengues neollatines, per el qual ens demanà els noms i modismes que hi ha a Mallorca sobre el *Carnaval*. Li vaig remetre una comunicació sobre això, i me feu l'honor de citar-la i aprofitar-la, posant tal estudi demunt la revista alemanya *Wörter und Sachen*.

Quant som arribats amb el professor Guarnerio a l'oficina, hem trobats aqueis altres dos professors enfeinats en lo montar un fonograf que acabaven de rebre per recullir i fixar dalt els cilindres fonogràfics converses dialectals an els diferents punts del domini llingüístic que estudien; així poràn sentir a tota hora tals converses i fer-ne l'estudi detingudament i de prim compte. [340]

I han tenguda l'amabilitat i la deferencia de voler que jo fos el primer que parlàs devant l'embut del fonograf i que la meua veu fos la primera que impresionàs aquells cilindres. Aqueix homenatge rendit, més que a mí, a la llengua catalana, l'he agraït amb tota la meua ànima, i he pronunciades dins l'embut receptor una partida de cançons populars mallorquines i llavò m'han fet lletgir un tros del setmanari de Manacor (Mallorca) *La Aurora*. Després el Professor Salvioni ha recitada una poesia en dialecte milanès devant l'embut receptor del fonograf, i finalment hi han fet parlar un minyó d'aquí, de Lugano, que ha dita una glosada curteta en dialecte luganés, molt saborosa. I a les hores han llevat l'embut i el rodet receptors i hi han posada la trompa i el rodet reproductors i han amollat an el fonograf, i ens ha reproduïda la meua veu amb totes aquelles cançons mallorquines, i la veu del professor Salvioni amb aquella poesia milanesa i la veu d'aquell minyó d'una glosada en dialecte *luganès*. No deixa d'esser una cosa admirable i meravellosa això del fonograf, maldement n'hi haja tants ja an el món.

No ho volgueu sebre la conversada que hem feta amb el professor Salvioni, Guarnerio i Merlo, de llingüística romànica en general i en particular de la catalana i de l'italiana. M'han fet explicar l'estat de la causa catalana en lo literari, en lo social i en lo polític. I, com han sentides la partida de coses que els he contades, provant-les amb fets, les quals demostren la força inmensa que ha presa la causa de Catalunya i de la llengua catalana, com ho demostren la partida grossa de periòdics i de llibres que's publiquen en català, el gran nombre de diputats a Corts catalanistes que hi ha, la majoria de diputats provincials que dominen les Diputacions Provincials catalanes i els centenars de Retgidors que constitueixen tants i tants d'Ajuntaments de Catalunya, —aquells bons professors se son entusiasmats demostrant-se contentíssims de tot això, fent-ne els auguris més falaguers per la sort de la nostra llengua estimadíssima. Sobre tot, el dia ens es estat curt conversant d'això tot el temps del dinar (hem dinat plegats tots quatre) i tot lo sant de-cap-vespre, fins que hora baixa se'n son anats el professor Merlo a Oggebbio i el professor Salvioni a Milà; i post el sol he pres comiat del Professor Guarnerio que m'ha acompanyat fins a l'hostal, contant-me que ara està preparant la publicació d'un *Vocabulari dels Dialectes de Còrsega*, romànics com se suposa, que deixà un senyor d'aquella illa, que no era cap filòleg, pero que era molt docte i va replegar el cabal llingüístic d'una manera admirable. Aquesta publicació serà un gran servei a la ciencia romanística que en part s'hauria d'agrair an el Dr. Guarnerio per la feina que hi haurà feta per donar-ho a la llum pública. ¡Ben [341] haja el Dr. Guarnerio! que es un home que està sempre demunt el ferro, vull dir que no s'atura mai de treballar per la ciencia que ell professa, la llingüística romanista.

Juliol. Dia 4

M'espitx de Lugano a Milà, aont trob de bell nou el professor Salvioni, que'm reb amb palmes d'or; passam tot lo dia plegats, conversant de

llingüística i de dialectologia romànica, en les quals aqueix professor es Mestre consumat.

M'ha mostrat a ca-seua el cabal llingüístic que ja ha rebut per fer el *Glossari de la Suïssa Italiana* i llavò l'aplec que té de diccionaris dels dialectes italians. El cabal llingüístic ja comença a esser considerable i ja l'estàn obrant ell i els professors Guarnerio i Merlo.

Pero lo que m'ha deixat esglaiat, es la partida grossa de diccionaris que hi ha dels dialectes italians. I no cregueu que cada diccionari d'aqueis sia un volum de trecentos o quatrecentos planes, sino tres i quatre i cinc volums, com les tenen, per exemple els diccionaris dels dialectes *milanès*, *piamontés*; *venecià*, *napolità*, *genovés*, *sicilià*, etc. I hi ha dialecte d'aqueis, que no sols té un diccionari així, sino que en tè dos o tres. I el professor Salvioni té tots aqueis diccionaris, tots quant se'n coneixen de dialectes italians, i també en té molts de dialectes romànics no italians. Tots aqueis diccionaris dialectals son tresors per l'*Obra* del nostre *Diccionari* per la gran semblança i per les moltes coïncidències dels italians amb els catalans. Sí, dins els dialectes catalans se troben moltes de paraules i formes de llenguatge que's troben també dins tal o qual dialecte italià i amb la significansa i amb la forma que presenten dins aqueis dialectes s'expliquen i se comprenen les formes i significances que presenten dins els diferents dialectes nostres, i fins dins la llengua literaria nostra. Sí, hi ha molt, moltíssim per nosaltres que estudiar dins els dialectes italians i llurs diccionaris; sí, aqueis dialectes i llurs diccionaris son fonts riquíssimes per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica de la Llengua Catalana*.

Juliol. **Dia 5**

Avui hem tornat passar tot lo dia plegats amb el professor Salvioni, i ens hem donat un bon mall de parlar de llingüística romànica en relació amb el català i l'italià, sobre tot amb els dialectes italians, fent-me veure el Professor Salvioni la gran vitalitat que encara tenen. Efectivament, jo

he pogut comprovar, i el professor Salvioni m'ho ha confirmat, que els milanesos ells amb ells parlen sempre llur dialecte, que se decanta molt de l'italià literari, puis posseeix el sò de *ü* francesa i moltes de consonants finals que l'italià [342] no ha admeses mai. El professor Salvioni m'ha lletgida una poesia en dialecte milanés i llavò l'he lletgida jo, i casi me servia mes el francès i el català per entendre-la que no l'italià.

El professor Salvioni m'ha confessat que els milanesos, per sebre l'italià literari, lo que s'entén per italià, l'han d'estudiar a l'escola com una llengua extranya, com els catalans el castellà.

De manera que en rigor el *milanés* no es un dialecte italià, sino una altra llengua neo-latina com el provençal, el català, el francès, l'italià. Això m'ha dit el professor Salvioni sobre el *milanés*.

Amb aquest il·lustre professor som anats a visitar la *Biblioteca Ambrosiana* i son Prefecte Monsenyor Ratti, persona d'altíssima cultura bibliogràfica, que ha fet de mi un cas extraordinari. La *Biblioteca Ambrosiana*, fundada del Cardenal Frederic Borromeo, que Manzoni immortalisà dins la seua colossal novel·la *I promessi Sposi*, es una de les mes riques del mon en manuscrits lulians, s'entén, manuscrits catalans, com el *Libre de Contemplació en Deu*, el llibre més llarg que el Bt. Llull va compondre, i *Arbre de la Sabiduría*. Monsenyor Ratti ens ha mostrats aqueis còdics, que estàn molt ben conservats, i escrits netíssimament.

Juliol. **Dia 6**

Hem tornada tenir una entrevista amb el professor Salvioni avui de cap-vespre, pero es estat més d'altres coses que no de llingüística ni de dialectologia. Hora baixa de tot he pres comiat d'ell, agraint-li amb tot lo meu cor tantíssimes d'atencions com m'ha tengudes, tractant-me com si fóssem dos amics vells, desteixinant-se per obsequiar-me i ballar-me l'aigua devant. Jo no podré oblidar mai tanta de benevolencia com m'ha dispensada, honrant me fora mida. Que Deu le hi pagui, així com jo malavetjaré agrair-le-hi tota la vida.

Juliol. **Dia 7**

De Milà he pegat a Vicenza i de Vicenza a Bassano, per conèixer el professor Todesco i fer un dia amb ell. Ja sabeu qui es el professor Todesco. N'hem parlat moltes de vegades demunt el BOLLETÍ. Essent professor tres anys an el Gimnasi de l'Alguer, va aprendre el català, i l'escriu admirablement, com se veu per les cartes que li hem publicades demunt aquest BOLLETÍ. Fa dos anys que publicà una gramàtica catalana p'els italians, de lo més exacte i avengut que han dit tots els estrangers sobre la llengua catalana. (Veiau el BOLLETÍ de desembre de 1911).

Com som estat a Bassano he demanat del professor Todesco, i tot d'una me'n han donades les entresenyas. Al punt nos som trobats, i es estada una topada ben coral. [343]

Ell m'ha dit que li parlàs català; jo ho he fet, pero ell aviat m'ha dit que comprenia que no era lo mateix sentir parlar algueresos que catalans: els algueresos han italianisada molt la pronuncia de llur català, i per això p'els italians son més bons d'entendre que no els catalans o balears. A-les-hores he romput en italià, i en italià hem parlat sempre.

Som arribat a Bassano devers les tres del capvespre, nos som trobats devers les quatre, i hem estats plegats fins devers les vuit, conversa qui conversa de l'Alguer de Sardenya i de Catalunya. Hem quedats citats per demà a les vuit del matí.

Juliol. **Dia 8**

A les vuit del matí ha comparegut el professor Todesco a l'hostal, i ja som estats partits a parlar de les nostres curolles llingüístiques, i n'hem parlat fins a les vuit del vespre, i mos n'hem haguts de deixar sensa haver acabada la conversa.

El tema principal d'aquesta conversada tan llarga es estat un còdic manuscrit de la *Biblioteca Ambrosiana de Milà*, que el professor Crescini

de l'Universitat de Pàdua començà, anys enrera, a copiar-lo, i ara ho ha comanat an el professor Todesco, deixeble seu, per publicar-lo demunt *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, això es, de la Secció *Històrica-Literaria*. Aquest manuscrit es *La Questa del Sant Graal*, escrit de mà d'un tal G. Reixach l'any 1380; es una redacció catalana de la celebèrrima *llegenda del St. Graal o Calze* aont el Bon Jesús instituí la Sagrada Eucaristia.

¿Qui era aqueix Reixach? De quina regió catalana?

El professor Todesco m'ha proposat de lletgir-hi una mica, a veure si jo el poria il·lustrar en certes foscules i formes estranyes de llenguatge que hi trobava. Tant m'ha agradat la proposta del professor Todesco, que hem començat a lletgir-hi, i hi hem lletgit tot lo dia, fora el temps del dinar. Aviat he coletgit que aqueix Reixach era mallorquí. Reixach ho es un llinatge freqüent a Mallorca i antigament més que no ara. El nom nomes no m'hauria bastat, perque a Catalunya continental també n'hi ha haguts de Reixachs. Lo que m'ha mogut a creure que era mallorquí, lo que m'ha convençut de que ho era, son estades el sens fi de formes dialectals mallorquines de que està brufat el manuscrit. Ventassí unes quantes que n'he anotades tot lletgint:

Del fol. IX: *aygo*; *marsa* (*mərsá*); *avar* (*evár*); *maravale* (*məɾəválə*).

Del fol. IX girat: *e qastes* (*əkástəs*) *paraules*; *conach* (*konák*); *daya* (*dájə*); *sebe* (*səbé*); *si gosàs* (*gozàs*); *promase* (*promázə*); *taula radona*; *manprase* (*mənprázə*); *akasta* (*əkástə*). [344]

Del fol. X: *sim maraval* (*si'm məɾəvál*); *dajan* (*dájən*); *no dau* (*dəw*); *nat* (*nát*) i *esporgat*; *dau esar* (*dəw əsár*); *lengo* (llengua); *gran ras* (*rəs*).

Del fol. X girat: *no u conaga* (*konágə*); *pran* (*prán*); *colgar* (*posar-se al llit*); *li mat* (*mát*).

Del fol. XII girat: *craura* (*kráwrə*); *pran* (*prán*); *dayts ver* (*dájs vər*); *l'esglaya* (*l'əglájə*).

Del fol. XIV: *vara cosa* (*várə kozə*).

Del fol. XIV girat: *un ENTREFORCH de camí*.

Per dir que aqueix Reixach era mallorquí, ens fundam en les raons següents:

I. Les formes *aigo* i *lengo* (llengo) son exclusives de Mallorca.

II. El mot *colgar* en sentit de *posar-se al llit*, *gosar* en sentit d'*atrevir-se* i *entreforch* en sentit de *bifurcació* son avui característiques de Mallorca; no sabem que en lloc de Catalunya ni de València s'usin en tal sentit. Per lo mateix consideram tals formes com indicis de mallorquinidat.

III. La e enfosquida tònica, transcrita foneticament per *ó*, es també exclusiva de les Balears. I En Reixach an el segle XIV, mantenint-se feel a la seua forma dialectal, no trobà altra manera de representar tal *ó* sino escrivint *a*; tal *ó* estava massa enfora de la *é* o *é* per haver d'escrivure *e*, i va resoldre el problema escrivint *a*. Ja se sab que a Mallorca hi ha una partida de pobles que pronuncien *əkást*, *əkástə* en lloc *əkést*, *əkéstə*.

Totes les altres paraules que citam d'En Reixach, que hi representa la e tònica per *a*, a Mallorca hi pronunciam *ó* actualment, i se veu que an el segle XIV ja faríen lo mateix.

Es bo de veure que el professor Todesco n'ha estat contentíssim de que jo li aclarís aquest punt, tan fos per ell, del manuscrit d'En G. Reixach, i jo també he passat un gust fora mida de poder prestar aquest servici an el professor Todesco.

Aquest bo de professor es d'un poblet que hi ha dins unes muntanyes que s'alcen al nord de Bassano; per lo mateix es de la regió veneciana, com ho es el poblet aont va néixer el Papa actual. Tota aquesta regió parla el dialecte venecià, que es dels dialectes italians que s'acosten més an el català i an el castellà. I m'ha dit el professor Todesco que la gent està tan aferrada an el dialecte llur, que tothom el parla i sols amb la gent extranya parlen l'italià. De manera que es de mal tò no parlar el dialecte

allà ont tothom es venecià, això es, de la regió veneciana, lo que antigament formava el territori de la República de Venècia.

Es arribat el vespre, i es estat precis separar-nos amb el [345] doctor Todesco, amb molt de sentiment seu i meu. Si Deu ho vol i Maria ens tornarem veure encara! Amèn!

Juliol. **Dia 9**

Avui a les cinc del matí de Bassano me som espitxat a Pàdua per conèixer i passar el día amb el professor Crescini, el notable provençalista, autor del preciós *Manualetto Provenzale*, aont demostrà ben llampant uns coneixements molt fondos de l'antiga llengua d'oc. Es persona finíssima, agradabilíssima, un cap molt clar, un entusiasta d'Espanya i de Catalunya. M'ha fet contar com se troba la causa catalana, la causa nacionalista. Jo le hi he explicat lo millor que he sabut, i n'ha tenguda una alegría grossa ferm de que la causa santa de la llengua catalana vaja tan quart creixent, i que cobri força i terreny de cada dia i que doni unes passes tan llargues i tan llargues cap al cim suprem de la victòria definitiva. Es un pler de Deu veure aqueis professors universitaris, d'una fama tan universalment regoneguda, interessar-se tan fortament per la llengua catalana.

I hi ha que tenir en compte que el professor Crescini es un entusiasta també del castellà; així es que desiara me deia frases en castellà, i m'ha dit que era tan amic d'En Menéndez Pidal. Jo li he fet avinent que aquest senyor per desgracia mai s'es demostrat gaire amic de la nostra llengua, pero que hi ha que regonèixer que es l'únic professor universitari d'Espanya que s'es ocupat seriament de filología. Lo que es seu, donar-le-hi.

El Professor Crescini m'ha mostrada la seua llibrería, molt atepida d'obres provençals i d'una partida respectable de catalanes.

Sobre tot, hem passant un dia deliciosíssim conversant de tot el ram de filología romànica, més baix del punt de vista històric que del científic,

perque el Dr. Crescini se dedica més a historiar la filología i la literatura, que no a enfondir en les questions de constitució interna de les llengues neo-llatines. De manera que hem fet tot lo sant dia plegats, fins que després de sopar, ja a les nou del vespre, me som despedit d'ell i de la seua senyora, amabilíssima, agradosíssima, fent-los mil mercès de lo bé que m'han tractat, que no sé com los ho he d'agraïr.

Juliol. **Dia 10**

Avui no hi ha haguda filología porque devers les sis he agafat el tren cap a Ferrara, he vista aquesta magnifica ciutat, i llavò me som espitxat a Bolonya, i no som anat a veure el professor Zanardelli, deixant-ho per demà, que es el dia senyalat; i així he pogudes enllestir altres feines que tenia. [346]

Juliol. **Dia 11**

Avui es estada l'entrevista amb el professor Zanardelli. Me som entregat a ca-seua demunt les nou, i le hi he trobat, gracies a Deu. La topada es estada afectuosíssima. El professor Zanardelli es un home senzill, natural, franc, sensa més cerimonies que les de la cortesia més estricta. Tot d'una ja m'ha tractat amb absoluta confiança, amb lo cor ben ubert.

El Professor Zanardelli ja no es cap nin, pero la seua senectut es gentilment jovenívola. Ell estat professor de Literatura a Bèlgica una quinzena d'anys, i hi dirigí una revista filològica *Langues et Dialectes*, aont publicà gran nombre d'estudis sobre diferents llengues neo-llatines, especialment del català. L'estudi que feu del català sortí ja l'any 1893, fa vint anys, i du per títol *Essai de grammaire du dialecte labastidien (Ariège) comparé avec l'ancien provençal et le catalan oriental*: umpl prop de noranta planes, ben atepides, aont discorre molt gentilment, molt agudament. A la nostra coneguda, fonc el primer filòleg extranger que

s'ocupà seriement del català; cap abans d'ell n'havia escrit un estudi tan llarg i detingut.

A Bèlgica va trobar la qui fou devant Deu la seua esposa, Mme. Eva Paplent i la companyona de tasques literaries. L'home arribà a un punt que la seua salut no li permeté el viure a Bèlgica i a-les-hores tornà a Itàlia, i hagué d'anar de professor a Sardenya, aont pogué estudiar els principals dialectes d'aquella illa; després passà a Bolonya i aquí l'home ha pogut dedicar-se an els dialectes de l'*Emilia*, escorcollant-los detengudament i publicant-ne estudis ben interessants.

Hem conversa(n)t llargament de tot això casi tot lo dia, tot el temps que hem estat plegats.

Al vespre som anats a veure si trobaríem el professor Lovarini, professor de Gimnasi com el Dr. Zanardelli, pero també ho es de l'Universitat, d'història de la literatura. Le hem trobat a ca-seua, gracies a Deu, i ens ha rebuts així com se reben els amics vells, i hem feta una conversa llarguíssima i variadíssima. I també m'ha fet contar l'estat present de la causa catalana i de la nostra llengua i si se fa envant o enrera; li he dit que anam quart creixent i que feim hora per llegua en tot lo que sia fer renéixer per tot arreu l'amor an aqueixa llengua gloriosíssima, i enaltirla de valent devant propis i estranys. El professor Lovarini se'n es alegrat molt de tot això; i a la fi me'n he hagut de despedir d'ell i del professor Zanardelli, donant-los mils de gracies de tantes d'atencions com m'han tengudes, honrant-me fora mida. [347]

Juliol. **Dies 12-22**

En tots aqueis dies poca cosa hi va haver de filologia porque ja havia vists tots el filòlegs que duia idea de veure, i vaig visitar, just com a viatger piadós o artístic Florència, Assís, Roma, Frascati, Nàpols, Pompeia, Montecassino. A Nàpols, trobí el Reverent P. Vives i Canals, benedictí de Montserrat, que hi està per servir amb altres catalans l'*esglesia espanyola de Montserrat*. Es un entusiasta col·laborador de l'*Obra del*

Diccionari, per la qual ha replegades moltes de paraules dels documents catalans que se troben dins l'Arxiu Històric del antic reine de Nàpols; pero me va dir que li vé massa esquerra mà haver d'anar an aqueix arxiu, per lo enfora que es de ca-seua i per les poques hores que es ubert. Me va dir que dins el dialecte napolità hi ha una partida de castellanismes; ara de catalanismes no n'hi ha casi cap. Es que la dominació catalana fonc anterior a la castellana i llavò curtíssima, no arribà a un sigle, mentres que la castellana durà mès dos sigles.

De Montecassino torní a Roma dia 21 i dia 22 hora baixa cap a Civitavecchia, aont me vaig embarcar cap a Sardenya.

Juliol. **Dia 23**

Desembarcam a *Golfo d'Aranci* devers les cinc i mitja del matí, pujam an el tren tot d'una cap a l'Alguer, aont arrib a les onze i mitja, i trob a l'estació En Joan Palomba, Mestre Públic de l'Alguer, entusiasta del català, autor d'una *Gramàtica de l'Alguerès*, ben apreciable. Ja vengué a Barcelona l'any 1906 a prendre part an el *Congrés de la Llengua Catalana*, i l'any 1909 tornà per donar conferencies sobre l'història algueresa i la seua literatura. En Palomba es l'únic o casi l'únic que's preocupa a l'Alguer de la sort del seu dialecte, es a dir, del *català alguerès*.

Ha volgut tenir-me a ca-seua, i m'ha tractat com un papa.

La seua senyora es algueresa també, i no ha viscut mai més que a l'Alguer; té dues nines i un nin, nats tots a l'Alguer igualment, després m'ha presentat un cunyat seu, que's prepara per fer oposicions a una càtedra de l'Universitat i es corresponsal d'un diari de Roma, de gran circulació.

Jo tot d'una parlava en català amb tots ells, cregut de que m'entenien tant bé com jo els entenía a ells. Aviat he tocat amb les mans que fora d'En Joan Palomba, els altres m'enteníen a redols només.

Es que ells han aclarides totes les vocals reduïnt-les a les set vocals de l'italià literari: *a, e, ε, o, ɔ, u*; han suprimida la *ə*, [348] aqueix sò fosc, indecís, que tenen la *a* i la *e* atones dins el català oriental i central, rossellonès i balear, aqueix sò tan extès, que no hi ha casi cap paraula catalana que no'l tenga, i fins en moltíssimes de paraules ocupa totes les síl·labes fora la tònica. Això només ja es p'els algueresos una dificultat grossa per entendre el català pronunciat com a Catalunya oriental i central. Ho tenen mal de fer d'entendre-nos els algueresos perquè ells pronuncien el català a l'italiana, això es, no pronuncien cap *ə*, i tota *ə* la pronuncien *a* ben clara, com en italià, com en castellà, lo qual dona an aquell català una fesomia molt extranya.

En vista de la dificultat que he notada que tenien d'entendre'm, los parlava en italià quant les havia de dir res que fos necessari que ho entenguessen aviat i bé.

Això pot esser que caiga avall a qualche catalanista exaltat; pero això es la veritat pura i neta, sense mettàfara ni postissures.

Com hem hagut dinat, En Palomba m'ha presentats quatre o cinc nois de la seua escola per fer amb ells l'estudi de la conjugació algueresa. De totd'una hi trobaven terroços ferm; no acabaven de comprendre la cosa i ens enteníem poc ferm. Aviat la cosa s'es composta i aquells minyons han cobrat bon coratge i al punt hem haguts esclovellats una partida de verbs.

Amb això s'es fet tart, aquells minyons ja començaven a estar cansats, els hem fet pegar un *piscolabis*, que l'han trobat saboròs ferm, i se'n son anats contents i alegres, i m'han promès que tornarien demà dematí a les nou.

Llavò som sortits amb En Palomba i el seu minyó d'uns nou anys, molt xaravel·lo, a fer una volta per dins la ciutat per que me'n fés càrrec. Està just a la vorera de mar, es prou gran, conta uns dotze mil habitants, es d'aspecte un poc prosaic i hi poria haver més netedat pels carrers.

Així meteix hi senten parlar italià, perquè casi tots els algueresos el saben i llavò que hi ha una bona partida d'italians.

L'Alguer dins Sardenya es un illot llingüístic, vull dir, sols se parla català a l'Alguer; a les altres poblacions de Sardenya, fins les més acostades a l'Alguer, parlen dialectes sarts, sortits casi tots del llatí primitiu o invadits i saturats de llatinitat. De manera que el català de l'Alguer du demunt les costelles dues grans influències: 1.ª la de l'italià literari; 2.ª la dels dialectes sards, veinats de l'Alguer. Aquestes dues influències i l'aïllament de Catalunya i de tot l'altre domini llingüístic català han obrat tan fort demunt el català de l'Alguer, que li han donada una fesomia tota particular, que la allunya massa de totes les altres varietats catalanes, de tots els altres dialectes catalans. [349]

De manera que l'impressió que m'ha feta l'alguerès i el sentir els algueresos, es estada de tristor. La llengua l'he trobada massa decantada, massa *distanciada* dels altres dialectes catalans; i els algueresos els he trobats massa enamorats de l'italià, massa frets per llur nadiu llenguatge. Me tem molt que, fora d'En Palomba, no siguen ben re-de-poquets que'l vulguen per qualche cosa mes que per parlar en família i amb els amics per amagar-se dels forasters que no inspiren confiança. Deu faça que m'engani! Deu ho faça! Amèn.

Juliol. **Dia 24**

Avui tot lo dia he estat emprat en l'estudi de la conjugació algueresa, que resulta interessantíssima pels viaranys que la llengua ha presos, abandonada a sí meteixa, allunyada durant tants de sigles del seu agre, del seu solar nadiu, perduda dins la mar, dalt un roquissar de Sardenya. Dels nois d'ahir només en son venguts dos: en canvi se'n son presentats sis o set de nous, tots desxondits i destravats i que donava gust sentir-los descapdellar. Jo no feia més que anunciar-los l'infinitiu del verb que havien de conjugar, i ja eren partits com un cavall an el cós, sense trampoletjar gota. I llavó que s'avenien de lo més. Si un donava una

forma una mica diferent, els altres s'hi tiraven demunt i el corretgíen, i llavò ell meteix regoneixia la seua errada. Per lo demás hi havia el Mestre Palomba i el seu pare, que confirmaven les dites dels nois.

A força de trompitxar, entre el dematí i el cap-vespre hem feta la conjugació de més de cinquanta verbs. Hora-baixa, per no cansar pus aquell estol de minyons, els hem amollats, citant-los per demà de bon matí, amb l'idea de poder fer el val-Deu i deixar llesta aqueixa bona conjugació, més de setanta verbs entre tots, triats enginyosament per poder aglapir totes les formes de la conjugació catalana.

Juliol. **Dia 25**

Se son entregats aquells minyons de bona hora, i amb quatre grapades hem acabats els verbs que'ns faltaven: una vintena. Quant hem hagut acabat, hem fet tots, els minyons i jo, un alè ben llarg, i hem repetit el piscolabis com ahir dematí i ahir de-cap-vespre. He donades les gracies de tot cor an aquella joveña, per lo bé que s'es portada, donant-me fites tan netes de la conjugació algueresa.

Jo desitjava ferm anar a oferir mes respectes a Monsenyor el Bisbe de l'Alguer. En Palomba m'hi ha acompanyat, i som estats [350] tan sortats, que ens ha rebuts tot d'una. Es un Bisbe jove, venerable, desxondit, amabilíssim. Ens ha rebuts com un pare reb sos fills. Li he contat l'objecte de la meua venguda a l'Alguer i l'obra que duim entre-mans de fer el *Diccionari* i la *Gramàtica de la Llengua Catalana*, de la llengua de l'Alguer; i ell ha demostrat interessar-s'hi ferm, i que ell voldria que se conservàs l'alguerés ben pur i ben pol·lent perque es una part grossa de l'ànima de l'Alguer i que està intimament lligada, i entrebaulada amb la vida relligiosa. Per tot arreu la causa de la Relligió i de la llengua venen a esser la meteixa causa. La llengua es el mirall de l'ànima i lo més íntim de l'ànima es Deu i la Relligió.

Poreu fer comptes si me'n som alegrat fort de que el Bisbe de l'Alguer se demostràs tan amic de l'alguerès i tan resolt a favorir-lo amb

la seua sagrada autoritat devant els feels. I ha fet més el Bisbe de l'Alguer: m'ha animat i encoratjat a seguir endevant l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* fins a portar-la a bon terme.

Parlant de l'importància que tenen en tota llengua les formes dialectals, i dient-li lo que me sorprenia que a Itàlia se conservassen tan vitencs els dialectes i que tothom se'n demostràs tan devot, ha dit que el Papa actual es el primer que ho fa d'estimar el seu dialecte venecià, fins a l'extrem de que, en presentar-s'hi qualcú de la regió veneciana, aont se parli el dialecte venecià, el Papa tot d'una se posa a parlar tal dialecte.

¿Que ho senten els nostres filisteus, que s'indignen i s'enforiolen tant contra nosaltres perque defensam els nostres dialectes la nostra gloriosíssima, la nostra estimadíssima llengua catalana? que no es un dialecte tot sol, sino un conjunt de tots els dialectes de Catalunya, Rosselló, València i Balears, com el castellà es el conjunt de tots els dialectes de Castella, Aragó, Andalusia, Múrcia, Extremadura, Lleó i Astúries.

De manera que el Papa no se'n empegueeix del seu dialecte, sino que se'n avana, se'n glorià, i el parla dins el Vaticà sempre que se presenti cap avinentesa. Beníssim!

Finalment Monsenyor el Bisbe d'Alguer, an el moment de prendre comiat d'ell, m'ha obsequiat amb una gran medalla del *Centenari Constantinià*, admirablement gravada. Le hi he agraïda amb tot lo meu cor, i li he promès d'enviar-li el BOLLETÍ, tota la col·lecció, per la Biblioteca del Seminari de l'Alguer.

Plens de gaubança i confortats amb la Pastoral Benedicció de Monsenyor, mos ne som tornats amb En Palomba a ca-seua per fer la trocelleta, dinar, i prendre el tren cap a *Golfo d'Aranci* i Civitavecchia.
[351]

No mos ne som temuts i es estat mig dia, hem dinat, i es arribada l'hora de prendre comiat de tota aqueixa bona gent de Ca'n Palomba. Les he donades les gracies de lo bé que m'han tractat i de les grans facilitats

que m'havien procurades per poder fer jo l'estudi per la conjugació algueresa.

A les tres es partit el tren, donant an En Palomba mon derrer A-reveure! amb Deu siau!

Me'n vaig de l'Alguer amb una tristor fonda, amb uns mals averanys per la futura sort del català de l'Alguer. En que se funden aqueis averanys? En que fora d'En Palomba no he vist ni sentit cap alguerès enamorat de la seua llengua. Cap ni un me n'ha presentat En Palomba. ¿Es que no n'hi ha d'algueresos entusiastes de la llengua llur? ¿Es possible que En Palomba no los m'hagués presentats, si n'hi havia? ¿Se comprèn que En Palomba me'n deixàs anar de l'Alguer sense haver-me fets conèixer tals entusiastes? No, no es possible. Quant no me'n ha presentat cap, es que no n'hi ha cap fora ell.

iPobre català de l'Alguer! me'n duc el presentiment de que tos fills no t'estimen mes que com a medi casolà d'entendre-se ells amb ells, per poder-se amagar dels forasters, de lo que diguen devant aqueis.

¿Quina sort està reservada an el català de l'Alguer? Els fills dels fills dels algueresos d'ara l'estimaràn mes que no aquests? Es mal de dir això. ¿Qui sab lo que succeirà amb el temps? iReserva ordinariament tantes de sorpreses el pervindre? Siguem optimistes sobre la futura sort del català de l'Alguer! Si Deu ho vol i Maria, ja vendrà temps millors per aqueix venerable escapoló de la nostra llengua estimadíssima, perdut a un recó de Sardenya!

Per arribar a *Golfo d'Aranci* hem hagut de mudar de tren a Sàsser i a Chitivani. Durant aquelles sis hores mortals de travessar la Sardenya no'm poria treure del cap el català de l'Alguer, la manera com s'hi es desplegada la nostra llengua an aquell recó de mon, separada tants de sigles del seu solar nadiu, els viaranys que hi ha seguits la seua fonètica, la seua morfologia, la seua sintaxis. Axí es que la forma especial que el català ha presa dins l'Alguer, es a dir, el dialecte alguerès sens dupte es uns dels més interessants de tots els dialectes de la nostra llengua.

Vetassí els seus trets principals:

I. Totes les *aa* àtones, qualsevol sia llur situació, l'alguerès les fa sonar just a castellana o italiana.

II. Totes les *ee* àtones les fa sonar també com a castellana o italiana. I així diuen: *ma'n vatʃ* (*vaig*) a *ma rantà las mans*; *ma donas akeʃ* *libra* (*llibre*); *kwatra* (*quatre*) *libras*; *viwra* (*viure*), *riwra* (*riure*), *mowra* (*moure*), *langwadʒa* (*llenguatge*). [352]

III. La *l* i la *d* sovint tornen *r* i la *r* torna sovint *l*: v. gr. *katarà* < *català*, *abitara* < *habitada*, *poltà* < *portà*, *infɛln* < *infern*, *fidarísima* < *fidelíssima*. —*karrels* < *carrers*, *sabatels* < *sabaters*, *alk* < *arc*, *maralt* < *malalt*.

IV. Conserven l'article *lu* en lloc de *el*, i la contracció de *a + lu = al* davant certs noms (*gall*, *ball*, *call*, *bull*, *mirar*, *cabell*, *perill*, *cavall*, etc.) sona *aɫ* (*all*); i la contracció *a + los = als* sona *as*: v. gr. *jɔ dɔn li libra as* (*als*) *mijɔns* (*minyons*), *as tres ans* (*als tres anys*).

V. Conserven com a les Balears la forma primitiva de la primera persona singular dels verbs de la primera conjugació: v. gr. *jɔ kant*, *kamín*, *trɔp*, *pɔlt* (*port*), etc.

VI. Hi ha uns futurs imperfets amb l'infixe *-ga-*: v. gr. *siGARé* < *seré*, *tanGARé* < *tendré*, *astiGARé* < *estaré*, *valGARé* < *valdré*, *pranGARé* < *prendré*, *antanGARé* < *entendré*, *muGARé* < *mouré*, *pruGARà* < *plourà*, *cuGARé* < *couré*, etc.

VII. El condicional en totes les conjugacions acaba en *-iva*: v. gr. *cantarIVA* < *cantaria*, *sigarIVA* < *seria*, *astigarIVA* < *estaria*, *tangarIVA* < *tendria*, etc.

VIII. L'imperfet dels verbs en *-re* i *-er* acaba en *-eva*: v. gr. *peldEVA*, < *perdia*, *antanEVA* < *entenía*, *maraʒEVA* < *mereixía*, *traieEVA* < *treía*, *cunaʃEVA* < *coneixía*, etc.

IX. L'imperfet dels verbs de la tercera acaba en *-iva*: v. gr. *umprIVA* < *umplía*, *ubrIVA* < *obría*, *fuzIVA* < *fugía*, *luIVA* < *lluía*, etc.

X. El participi passiu conserva la terminació femenina per concertar amb el terme d'acció si aqueix va davant: v. gr. *kantàt-kantàra* (cantada) *paltit (partit)-paltira (partida)*, *tangut-tangura (tenguda)* *astat-astara (estada)*, etc.

XI. No posseeixen l'auxiliar *vaig, vares, va, vàrem, vàreu, varen*.

XII. Tenen certs verbs de la primera que no acaben en *-ədʒà (-etjar)*, i no obstant fan la primer, segona i tercera singular i tercera persona plural del present i del subjuntiu com els verbs en *-ədʒà*. Així el verb *triurar (batre)* fa el present així: *jɔ triurétʃ (triureig)*, *tu triurédʒas*, *eɫ triurédʒa*, *nuz. triurém*, *vuz. triuràw*, *eɫus triurédʒan*. I el subjuntiu es així: *ka jɔ triurédʒi*, *tu triurédʒis*, *eɫ triurédʒi*, *nuz. triurém*, *vuz. triuréw*, *eɫus triurédʒin*. —Un altre verb trobarem que fa lo mateix: *pascurà (pasturar, péixer)*. Present *jɔ paskurétʃ*, *tu paskurédʒas*, *eɫ paskurédʒa*, *nuz. paskurém*, *vuz. paskuràw*, *eɫus paskurédʒan*. El subjuntiu es lo mateix que el de *triurar*.

XIII. La primera persona del present dels verbs de la primera acaba en *-em* per analogia dels verbs de la segona; en canvi, la segona persona plural acaba en *-aw*, conservant la *a* llatina de *-atis*. Així diuen: *nuz. kantém*, *vuz. kantáw*. [353]

XIV. Han perdut el pretèrit simple (*cantí, cantares, cantà; premí, premeres, premé; sentí, sentires, sentí; moguí, mogueres, mogué*, etc.); i en lloc d'ell usen el pretèrit compost: *he cantat, he vist, he sentit, he sagut*. Això representa un empobriment gros de la llengua.

XV. Els sufixes per formar augmentatius just son *-aça (barkAÇA, donAÇA)* i *-ot (animalOT)*, poc freqüent. Han manllevat a l'italià el sufixe *-ó (tauró [< taura < taula] = taula grossa; jarró [< jarra] = gerra grossa)*. Es un manlleu molt mal fet perquè el sufixe *-o* es el propi per formar *diminutius* amb l'altre *-et -eta (finestró [< finestra] = finestra petita; carreró [< carrer] = carrer petit; fiɫet -eta = fill petit, filleta*

petita; finestrETA; donETA. —Ha perduts l'alguerès tots els altres *sufixes catalans* per formar *aumentatius* i *diminutius*.

XVI. Els pronoms personals *me, te, se, el, els, la, las, se, ne, hi*, tant poren anar davant com darrera el verb del qual son complement, i així diuen: *ma'n vatj a ma rantà las mans, i a rantà-ma las mans, venk da ma razà, i da razà-ma; vens da ta rantà, i da rantà-ta; pe la publikà, i pe publikà-la; pe trubà-lu, pe vus trubà, pe ma trubà, pe mus trubà; polta-na (pòrta'n), menja-na (menje'n), pe na fé (per fer-ne), no pot hi vaní*.

XVII. *Formació del plural de certs noms*. La -s característica del plural, quant sobrevé i s'afeg a la consonant final del nom, determina sovint una greu tramudança de dita consonant. I així de *kap* se fa *kats* i no *kaps*; de *alk* (*ark*) se fa *als*, i no *alks*, de *sak* se fa *sats*, i no *saks*; de *kamp* se fa *kans*, i no *kamps*; de *ajis* (*any*) se fa *ans*, i no *aji* (*anys*); de *angaji* se fa *angans*, i no *engajis*. Ara de *bosk* se fa *bosks* i *boskus*; d'*akést* se fa *akéstus*; de *pej* se fa *pejus*; de *tjafarétf* se fa *tjafarets*.

Moltes altres característiques poria retreure de l'alguerès, pero ja n'hi haurà prou amb les retretes per donar una mica d'idea dels trets principals que'l distingeixen de tots els altres dialectes catalans.

Sobre la conjugació en poria retreure moltes més de coses; pero con vendrà deixar-les per quant publicaré l'estudi de la *Conjugació Catalana*, per lo que replec cabal fa molts d'anys, i confii de publicar-ho prompte. Deu ho faça qui pot.

Juliol. **Dia 26 i 27**

Aquests dos dies n'hi va haver ben re-de-poca de filologia, porque vaig visitar Civitavecchia, Siena i Gènova, i no hi vaig veure mes que monuments i monuments. [354]

Arrib la matinada a Marsella, partesc tot d'una cap a Tarascó, aont prenc el tren de Saint Remy, i hi som devers les deu. Lloc un carruatge i tot d'una d'haver dinat m'espitx a Maiano per visitar el Patriarca del renaixement provençal i llengadocià, l'incomparable, el sublim Mistral. Ja m'esperava perque li havia escrit de Nàpols anunciant-li la meua visita per avui. L'he trobat sà i bo, xelest, xaravel·lo, pero una mica més envellit que entany. ¡Quina escomesa més coral ens hem feta! ¡quina topada més d'amics es estada aquella! I al punt se's presentada la seua senyora, molt més jove que no ell, gentil, plaient, agradosíssima, amabilíssima. Entany no l'havia poguda veure jo perque no hi era quant jo visití el gran Mestre, que es afavorit amb una dona com es la que té, que es en tota l'extensió de la paraula un eminent do de Deu.

M'ha dit el Mestre que m'havia seguit tot el viatge, lletgint el *Dietari* que en publica *La Aurora*, i que els meus estudis i conferencies a París i Zuric amb aquells caporals de la ciencia llingüística l'havien interessat fort.

Hem parlat després del gran moviment catalanista, literari i polític, que es l'esperansa, el consol i la gloria de la gran Patria occitànica, que abraça tots els pobles del mig día de França i tota l'Espanya nort-oriental (Catalunya, Balears, València). A través dels periòdics i llibres que el Mestre reb i llig, segueix amb viu interés totes les passes i avenços de la causa catalanista, i hi xala una cosa de no dir parlant-ne.

També m'ha dit que la causa nacionalista segueix fent el seu camí an el mig-dia de França, si bé no'n fa tant com dins Espanya, i que les diferents branques de la llengua d'oc (provençal, montpellerí, tolosà, gascó, llemosí) van cobrant força, treuen tanyades noues, se vesten de bona brosta i son de cada dia més esponeroses. Referent an això me tem que el gran Mestre no sia una mica massa optimista. Jo crec que sí que així meteix van cobrant noves forces aquell(e)s parlars occitans i que

reprenen qualche poc, pero encara van magrets magrets d'amor i d'entusiasme de llur fills, massa bruixats amb el francès.

M'ha dit també el Mestre que reb cartes de diferents nacions del mon, demanant-li orientacions pels moviments regionalistes i nacionalistes que per tot se veu que brollen i s'inicien. Fins i tot de la Xina i de Turquia ha rebudes cartes en tal sentit, i ell ben amatent i generós contesta a tan encoratjadores i gloriuses demandes, excitant tothom a seguir fidelíssimament [355] l'impuls íntim del propi instint patri, del propi sentiment patri, que es el guia més segur de tots.

Llavò el Mestre i la seua senyora, després de ferme contar de l'audiencia que vaig conseguir del Papa, m'han mogut sobre la pronuncia del llatí pels francesos, això es, el moviment iniciat a França cap a la pronuncia del llatí a l'italiana, i que sembla que ha tengut eco a Maiano. El Mestre i la seua senyora troben molt esquerrana tal pronuncia i m'han dit que confón i desorienta els feels, avesats a l'antiga, a la francesa. Jo els he dit que aquesta no poria anar ni amb rodes perque desfigurava massa el llatí, i que l'italiana era molt preferible, si bé encara tenia defectes greus, com era l'introducció an el llatí de sous nous, posteriors a l'època del llatí parlat, això es, el so *prepalatal africatat sort* [tʃ] (paCE, CIvis), el *prepalatal-fricativ-sord* [ʃ] (piSce, albeScere), i el *medipalatal-nasal-sonor* [ɲ] (aGNus, maGNus). Els italians se poren defensar dient que tals sons son antiquíssims dins la llatinidat, i que encara no s'es demostrat ben bé que no hi fossen ja an els derrers sigles del llatí parlat i amb això tenen raó; pero de totes maneres son sons desconeguts dins el llatí clàssic i que alteren molt la fesomia fònica dels mots llatins. Amb tot i això, de totes les pronuncies llatines dels pobles moderns, encara l'italiana es la que ofereix menys inconvenients.

Després hem parlat una estona del provençal, i he suplicat an el Mestre que me lletgís qualcuna de les seues poesies per poder ensaborir bé la seua delitosa pronuncia. Això ho ha fet ell, i m'ha lletgida *La Coupo: Prouvençau, veici la coupo | que nous vèn di catalan. | A-de-reng beguen*

*en troupo | lou vin pur de nostre plant! | Coupo santo | e versanto, |
vuejo à plen bord, | vuejo a bord | lis estrambord | e l'envans di fort!*

I s'hi es encalentit tant en tal poesia que, en lloc de lletgir-la, se's posat a cantar-la amb una tonada que hi feu un gran músic i que avui ja es popular en tot Provença; es una tonada delitosísima. ¡Ja hi he xalat en lo sentir llegir i cantar aquella poesia an En Mistral! En bona veritat era un gust no ja de reis, sino d'àngels.

Llavò hi ha hagut un capítol sobre *l'Obra del Diccionari i de la Gramàtica*, alegrant-se molt el Mestre de que la cosa vaja endavant i de que hi treballem a les totes.

Es arribada l'hora d'anar-me'n. He fetes gran[s] mercès an el Mestre i a la seua senyora de l'honra grossa que m'havien dispensada concedint me aquella entrevista íntima, repetint-los el meu homenatge més coral i demanant a Deu que los conservi molts [356] d'anys en salut i alegria; i he pres comiat de tots dos, que no sabien que fer-se per demostrar-me tot llur afecte de lo més endins de l'ànima.

El Mestre m'ha acompanyat fins an el carruatge, repetint amb gran insistencia: —*¡A reveire! ¡a-Dieu-siats! ¡A reveire! à-Dieu-siats!*

El carruatge es partit, i aviat he perduda de vista aquella veneranda figura de vuitanta tres anys, aquell poeta excels, aquell incomparable Mistral, sens dubte el més gran poeta que ha tengut mai la llegua d'oc en tants de sigles com conta d'existencia i amb tants com n'ha tenguts de grans poetes desde els primers temps de l'Edat Mitja.

Juliol. **Dia 29**

Son arribats la dematinada a Portbou. ¡Quina alegria es estada aquella tan íntima de tornar veure Catalunya i sentir parlar la nostra llengua després de tres mesos de córrer per tants d'altres dominis llingüístics!

Arribam a Barcelona, veig a *l'Institut d'Estudis Catalans* els amichs de sempre, feim una conversada ben llarga sobre les nostres curolles del

Diccionari i de la Gramàtica, i a les deu del vespre m'embarch cap a Mallorca.

Juliol. **Dia 30**

Arrib a Mallorca, i s'acaba aqueixa *Eixida* tan llargaruda, de noranta nou dies.

Deu faça que sia profitosa per l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*.

Faç infinites mercès a Deu nostre Senyor i a la seua santíssima Mare la Beneventurada sempre Verge Maria i an el Sant del meu Nom, a l'Àngel de la Guarda i an els altres Àngels i Sants de la meua especial devoció per haver-me guardat de tot perill en tots aqueis noranta nou dies d'*Eixida* i esser tornat sà i salv a Mallorca així com me'n vaig anar, sense cap soscaire ni mal entrevers de res nat del mon. M'es anat tant bé que ja no m'hi poria anar pus! *Benedicamus Domino! Deo gratias!* Amèn.

Bibliografía Literaria (356-358)

(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

G. de Liost. | **Somnis** | Biblioteca Illes d'or | Barcelona

Tothom sap que'l pseudònim «Guerau de Liost» indica una personalitat poètica ben notable i definida dins la joventut catalana: En Jaume [357] Bofill i Mates, qui únicament sol firmar amb el seu nom els treballs en prosa.

L'autor de *La Montanya d'amethystes* segueix en aquesta nova producció el mateix procediment subtil i refinat, que en podríem dir de poètic alquimista. Les novel·les escoltes estranyes semblen haver-li

encomanat el gust de *lo hermètic*, impenetrable pels profans, i ben enfora de la tradició nostrada. Aquest *exotisme*, emperò, es ben compensat per lo molt castiç del llenguatge i per certa franquesa casolana, a lo Bernat Metge o a lo Jaume Roig, que s'hi respira, malgrat l'esforç de l'atesada i agilíssima versificació.

Bibliografía d'En Manuel Milà i Fontanals | per | *Josep Roig i Roqué*. | Barcelona. | Llibreria Religiosa.

Amb aquest completíssim treball el seu erudit autor ha rendit a la memoria del Pros Milà un tribut tan important com el d'aquell monument que tant contribuí a aixecar-li dins la materna Vilafranca del Penedès.

L'obra, justament dedicada al Rm. Bisbe de Vic i a D. Antoni Rubió, conté, després de curtes notes biogràfiques i prelim[in]ars advertencies, noticia ben detallada de tot quant escrigué el doctíssim Mestre i de totes les publicacions que s'en sien fetes, anotant-ne les variants, com també les traduccions a distints idiomes. Completen el volum una taula analítica i una taula onomàstica, que en faciliten la consulta. —Bé se guanyà, el premi d'honor concedit pel Rei d'Espanya an el Certamen del Penedès aquesta obra, per la qual felicitem coralment el bon amic Roig i Roqué, agraïntli l'exemplar que n'hem rebut.

J. Swift | **Viatges de Gulliver** | 1a part | L'Avenç | Barcelona.

Comprèn aquest tomet el famós viatge a Lil·liput, país de miniatura aont un viatger normal resulta un gegantaç formidable, donant motiu a una humorística relació d'extravagancies prou intencionades. D'elles se

serveix l'autor per fer la crítica de la societat del seu temps i fustigar, com qui no n'és, les preocupacions del poble britànic.

La traducció, que es anònima, sembla ajustada. Llàstima que s'hi trobin paraules bordes com *carcaix* (castellà *carcaj*) en lloc de *buirac*, *forester* (francès *forestier*) en lloc de *garriguer*, *tussons* (francès *toissons*) vells de llana... i altres gal·licismes com «perills *endurats*» (això es resistits o soferts), etc.

Ribera i Rovira | **Atlàntiques** | L'Avenç | Barcelona.

Aquesta breu antologia de poetes portuguesos comprèn una introducció de 33 pàgines, i les traduccions en vers donant mostra dels principals lírics lusitans contemporanis. [358]

De l'introducció cal dir que es d'un *trascendentalisme* digne dels actuals sectaris-inspiradors de la república portuguesa, sobre tot per aquella teoria del *saudosismo* i l'*anyorantisme* com a Relligió, filosofia i anima del dret dels destins de la raça (!!!)

Les poesies traduïdes acusen generalment la mateixa orientació, i no deixen de transparentar les bel·leses que un endevina més esplèndides en les peces originals.

Congrés de Metges de la Llengua Catalana (358)

Dins el mes de juny celebraren un *Congrés* a Barcelona els metges de tots els territoris de la nostra llengua estimadíssima. Resultà interessantíssim tal *Congrés*, aont, com se suposa, s'usà com a llengua oficial la catalana, i se va veure lo molt i molt amunt que's fan els nostres

metges en la ciència del curar i la fama europea que molts d'ells han alcançada. Precisament els metges catalans son de totes les professions científiques els qui més se demostren entusiastes de la nostra llengua heroica. Presidí el *Congrés* el Dr. Fargas, President de l'*Institut de Ciències (Institut d'Estudis Catalans)*, i lletgí un discurs notabilíssim que demostra lo amunt que se fa el Dr. Fargas en ciència mèdica i el seu eminent patriotisme.

D'aqueix *Congrés* brollà *L'Associació General de Metges de la Llengua Catalana*. Beníssim.

Un nou confrare (358)

Ha visitada la nostra redacció «La Veu del Canigó», revista mensual de Perpinyà, que publica articles en francès i en català defensant la bona causa, això es, la Relligió i la Patria. —Sia benvingut el bon confrare, i Deu li do molts anys de vida i bona sort en tot. Establim de bon gust el canvi.

De la Reduplicació dels sons aspres (358-359)

(*br- cr- dr- tr*)

El gran prosador català En Joaquim Ruyra, amic nostre benvolgut, demunt la revista barcelonina *Catalunya* de dia 5 d'Abril posà un article ben interessant com tot lo que ratja de la seua ploma d'or, declarant-se contrari a tota ultrança de la «reduplicació» d'aquells sons *br- cr- dr- tr*, fixant-se especialment en els mots *propi* i *prendre* amb tots els derivats d'aquest (*aprendre, reprendre, comprendre, sobre-prendre*), que troba ell

que, per llevar aspror a la nostra llengua, a totes passades cal treure-los la primera *r*-, i per lo mateix escriure *pendre*, *apendre*, *repandre*, *compendre*, *sobre-pendre*, i que del mot *propri* se trega la [359] segona *r*- i escriure *propi*. En Ruyra se esforça en demostrar que son una cosa massa aspra i que en via neguna se poden admetre les dues *rr* an aqueis mots sense greu perjudici i mancada de la llengua catalana.

Nosaltres, salvant tots els respectes que'ns mereix En Ruyra, que son molts, hem de confessar que no'ns han convençut les raons que ell al·lega per no escriure aquells infinitius amb les dues *rr* ni acabam de veure que s'haja de suavisar gaire la llengua catalana si treim una de aquelles *rr*. Serà que les nostres orelles son massa gruixades i no's troben en estat d'apreciar-ho, serà lo que se vulla; la veritat és que no percebem ben bé tal suavissació.

Les altres llengües neollatines ¿han feta tal supressió just per qüestió d'eufonia? No'm tenim noticia. ¿Per que ens hem de decantar de la tradició llatina i del procediment de les llengües germanes?

El cas que posa En Ruyra de *madrastra* es molt diferent del *prendre*. An el mot castellà hi ha verament una *reduplicació* de sons, del so *llinguo-dental-explosiu* i del *vibrant*: *dr tr*. Ja's sab que entre la *d* i la *t* no hi ha més diferencia que dins la *d* hi ha *vibració* de les *cordes vocals* i dins la *t* no n'hi ha. Dins *prendre*, repetim, no succe[*e*]ix el mateix cas; la *p* es *billabial* i la *d* *llinguo-dental*. De manera que no hi ha *reduplicació* més que de la *r*, que no comprenem com puga escarrinxar tant les orelles d'En Ruyra, essent un so *vibrant* i *sonor* i que an el present cas no es *prolongat*, sino *senà*.

Ens conta En Ruyra que ha sentits pronunciar aquells infinitius sense la primera *r* a l'Empordà, an el Gironès, a la Selva, a la Costa (de llevant). Ho creim, i n'estam seguríssims. Pero ¿i n'està tan segur En Ruyra que an aqueis endrets es precisament sempre la primera *r* la que suprimeixen i no la segona, pronunciant la primera (*prendre*, *repandre*, *comprendre*)? A Mallorca es molt més freqüent suprimir la segona que no la primera; i creim que dins tot el territori de la nostra llengua un cop suprimirà la

primera i un cop la segona. Ens faria ben contents En Ruyra si ens demostrava que dins la major part del domini llingüístic català la *r* que deixa de pronunciar-se dins el mot *prendre* i tots sos derivats i consemblants, és la primera i no la segona. I si en Ruyra no ens demostra això ¿qué ha de fer el literat? ¿quina *r* ha de suprimir; la primera o la segona? ¿Per que la sacrificada ha d'ésser precisament la primera?

Agraïríem coralment an En Ruyra que's dignàs il·lustrar-nos sobre aquesta cosa. Es per demés dir que posam absolutament a la seua disposició les planes d'aquest BOLLETÍ, que's consideraria molt honrat de publicar les lluminoses visions del seu alt enginy.

Una nota de preus (359-360)

El *Centro Gremial de Igualada*, això es, el *Gremi de Farrés, Manyans y similars* ens ha enviada una *Nota de Preus* de les diferents feines que dit *Gremi* fa, tot cosa de ferro, molt curiosa i interessant. Demunt ella contam porer fer un bon enfilall de cèdules del ram de *ferrers* i *manyans* [360] per l'*Obra del Diccionari*. La *Nota* se publicà dia 2 de març d'enguany *per acord del Gremi*. Agraïm de tot cor l'atenció que la Junta ha tenguda d'enviar-nos ne un exemplar.

Es una llàstima que dins aqueixa *Nota* hi hagen escapat una partida de castellanismes com *metro, milimetro, centimetro, hasta, centro, floreos, punyo, matcho, quita y pon*, allà ont pertocava dir *metre, milimetre, centímetre, fins, centre, floreig, puny, matxo, llevadíc o mudadiç*.

iO bona gent del *Gremi de Ferrers i Manyans d'Igualada!* en haver de fer una altra edició d'aqueixa *Nota de Preus*, treis-los tots tots els castellanismes que hi haja, perque hi ploren, no hi escauen gota, son una nota discordant.

L'Art d'escriure bé adquirit en un'hora (360)

Es un opuscle d'onze planes, «acomodat a les *Normes Ortografiques* de l'*Institut d'Estudis Catalans*», publicat a Tortosa «Establiment tipogràfic dels Germans Querol». Es fet amb criteri prou acceptable, la nata per catalans i valencians que vagen endarrer de sebre escriure la llengua llur. En poràn aprendre si se fixen bé en les regles que dona aqueix opuscle. —Grans mercès de l'exemplar que ens han enviat no sabem qui els editors o l'autor.

Lo que se diu a la plana 8 de posar aczent circumflex demunt una vocal per indicar la desaparició d'un o més sons posteriors, es una imitació servil i baldrumera de l'ortografia francesa; es una innovació sensa cap motiu ni raó. Molts d'aczens de capellet hauríem de clavar en català si n'havíem de posar per tot allà ont ha desaparegut un sò etimològic! Rebutjam absolutament tal *aczent de capellet* o circumflex.

Notes de llingüística catalana (360)

En publica unes el confrare barceloní *Catalunya*, ja fa mesos, preses de les explicacions que En Fabra dona dins la Càtedra de Gramàtica Catalana a l'Universitat de Barcelona. Aqueixes notes revelen lo mol[t] que enfondeix En Fabra en llingüística romanista i sobre tot en la catalana. Les que hem vistes fins ara, son totes de fonètica, explicant i desllatigant i fixant les lleis que retgeixen la tramudança dels sons catalans partint del llatí i tramudant-se a través dels sigles. L'articulació o producció dels sons que componen les paraules, es el punt de partida de tota llengua; per això té la fonètica una importancia tan capital dins la ciencia del llenguatge.

Bè fa la revista *Catalunya* de publicar aqueixes notes de les lluminoses explicacions de fonètica catalana que En Fabra dona dins la seua càtedra a l'Universitat de Barcelona. [361]

Eixides filològiques del Dr. Barnils i del Dr. Grierà (361)

El Dr. Barnils ha feta una eixida filològica pels Pirineus de prop de tres mesos: començà la primeria de maig i acabà la darrería de juliol, trescant el Pla d'Urgell, la ciutat de Lleida, tota la regió aragonesa que parla català, bona part de l'alt Pallars, la Seu d'Urgell, Andorra i la Cerdanya espanyola i francesa, aont se topà amb el Dr. Grierà, que acabà també allà la seua eixida que havia començada a Perpinyà, recorrent tota la Catalunya francesa. Un i altre cercaren i trobaren col·laboradors per la replega definitiva del cabal lexicogràfic, això es, per completar el que ja tenim dins la *Calaixera*, esperant el moment de poder començar l'elaboració definitiva de l'*Obra del Diccionari*. Al meteix temps que cercaven col·laboradors per tal tasca i els hi anostraven per que puguen fer bona feina, estudiaven tots el fenòmens llingüístics d'aquelles regions, preparant la publicació de l'*Atlas llingüístic de la Llengua Catalana*, preliminar indispensable del *Diccionari* i de la *Gramàtica*, que esperen amb vives ansies els filòlegs romanistes de França, Suïssa, Alemanya i Itàlia.

Un Bal·le que feu la bal·lada (361)

Pel de Vilafranca del Penedès parlam, que dins l'agost entaferrà una multa de 25 pessetes a un catalanista tan digne com N'Olivella d'allà pel

crim ferest d'haver fets estampar en català els programes de la *Festa Major* d'aquella ciutat. Com allò se va sebre, s'alçà un gros rebumbori dins tot Catalunya, i el Governador de Barcelona, veient el bunyol que havia fet aquell subaltern seu de Vilafranca, el cridà, i no sabem lo que li degué dir; lo que sí sabem que el Sr. Bal·le decantà aquella multa que en tan mala hora per ell havia posada a N'Olivella, que ha rebudes mil enhoresbones de totes les terres catalanes, i nosaltres li enviam la nostra, brollada de lo més endins del cor. ¡Per Deu, per la Patria i per la llengua, endevant sempre, Sr. Olivella! ¡Fora afluixar gens mai! que de l'erba molla se'n torquen!

An els autors que ens envien llibres (361)

Els agraïm amb tota la nostra ànima que ens n'enviïn; lo que hi ha que no en porem donar compte tan aviat com voldríem. Mn. Costa i Llobera ja fa l'aviona per enllestir la seua secció de *Bibliografía Literaria*, i nosaltres tampoc no badam per engirgolar la *Bibliografía Filològica*; pero, com no volem parlar de cap obra sense haver-la lletgida detengudament, hem mester el nostre temps per engarbullar la *nota* corresponent; i devegades passen mesos i mesos i la *nota* no surt. Per això, que ho tenguen en compte els autors que ens envien llibres, i que no's desesperin si devegades los feim esperar qualche poc. Es que de tals llibres no'n volem parlar a la babal·lana sino amb tota consciencia. [362]

Rondaies de Menorca (362)

Fa algún temps que el nostre bon confrare *Llum Nova* de Sant Cristòfol (*Migjorn Gran*) de Menorca s'es donat a publicar-ne de *rondaies* d'aquella delitosa illa. Ens n'alegram molt, i més ens alegrariem si seguís publicant-ne sempre fins que no'n quedàs cap de rondalla menorquina sensa publicar. Les rondalles son una part grossa de l'ànima del poble, son ben bé mitja vida del poble, son un tresor per la llengua del poble que les conta.

iVaja, idò, bons amics de *Llum-Nova*, si us animau de bon de veres a recullir i a publicar totes les rondalles que encara se conten devers Menorca! iFora son! ifora veça! iReplegau-les totes abans que no's muiren els vells i velles que les saben! Si us descuidau gaire, no hi sereu a temps!

iO que hi aniria de bé i de bé que a totes les comarques de llengua catalana hi hagués qualcú que agafàs la curolla de replegar totes les rondalles i cançons de la seua comarca, així com nosaltres ho hem fet a Mallorca! iQuina contribució més grossa no seria això de l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*! iSi n'hi ha de tresors de llengua dins les rondalles que encara se conten en tot el domini llingüístic català, desde Salses fins a Santa Pola, desde les muntanyes Maleïdes i Calaceit fins a Alguer, passant per les Balears!

iHala escaraders de la Patria! iSi vos esperen unes bones messes! iMassa que vos hi poreu assaciar de fer-hi feina! iTant de bo que no tenguésseu posa ni conort que no l'haguésseu acabada aqueixa escarada gloriosíssima! iDesperta ferro! firam! firam!

Popularitats (362)

Amb aquest títol ha començat un tal P. Bertran a publicar demunt la revista barcelonina *Catalunya* rondalles, coverbos i dites populars de regions catalanes. La feina d'En Bertran resulta meritissima i d'un interès filològic indubtable. Moltes vegades ho havíem dit a molts d'amics nostres de diferents regions catalanes que hi replegassen aqueix cabal tan preciós. Per això felicitem de tot cor En Bertran i voldríem que seguís endavant en la seua patriòtica tasca. Lo que ens atrevim a suplicar-li que baix de cada *rondalla, coverbo o dita* que publica, expressi aont l'ha recullida i de boca de qui. Ademés convendria que no ho publicàs tot barretjat sense títols ni classificacions de res.

La tasca que ha presa aqueix P. Bertran s'hau[r]ia d'extendre a totes les regions del domini llingüístic català (Catalunya espanyola i francesa, reine de València, illes Balears). A Mallorca nosaltres l'hem feta, i ja en tenim publicats sis toms de 320 planes cada un; i se farà envant a haver-n'hi sis toms més, si Deu ho vol. [363]

†

Amics morts (363-364)

Eminentíssim Fr. Josep Vives i Tutó

Cardenal de l'Esglesia Romana

Nat a Sant Andreu de Llavaneres dia 15 de Febrer de 1854, entrà a l'Orde Franciscana de Caputxins l'any 1869, hi feu els vots l'any 1870, i començà sos estudis, fent-los amb gran profit i lluïment; l'Orde li confià càrrecs importantíssims que desempenyà admirablement, publicà una serie de *Compendis de Moral, de Teologia Dogmàtica, de Teologia Mística,*

de *Teología Pastoral*, de *Dret Canònic*, prodigiosos per l'art meravellós de dir molt amb poques paraules i presentar brevíssimament tot el bessó d'aquelles ciències. Les seues obres i la seua habilitat pels afers esglesiàstics cridaren tant l'atenció, que el papa Lleó XIII l'anomenà Cardenal l'any 1899, i com a tal treballà extraordinàriament dins les Congregacions Romanes a que perteneixia. Si molt l'apreciava Lleó XIII, més demostrà encara apreciar-lo Pius X, que's servia d'ell per moltíssimes de coses del Govern de l'Església Universal. —El Cardenal Vives mai s'oblidà de Catalunya, fou sempre un català amb tota l'ànima, un enamorat de la nostra llengua estimadíssima, i mirava amb un gran interès la nostra *Obra del Diccionari i de la Gramàtica*. L'any 1907 que tenguérem la bona sort de que ens rebés a Roma i de fer amb ell una bona conversada, ens animà a dur endavant la nostra *Obra*, i aquest any passat ens envià a dir per un amic nostre que el va veure, que *hi féssem molta de via*, que *no ho deixàssem que no la tenguéssem acabada*.

Fa mesos que se posà tan malament de salut, que els metges el privaren de tota feina intel·lectual; després se posà una mica millor, pero llavò se [sic] malaltia fou trenc per mal i dia 7 de setembre, la Vigília del Naixement de la Mare de Deu, de la qual ell era tan devot, el Bon Jesús el mos va prendre, sens dupte per asseure'l an el trono de la Gloria Eterna, que tan ben guanyat se tenia amb una vida com la que feu sempre, tan atepida de mèrits i bones obres.

En Josep M.ª Cirera (363-364)

Aquest amic nostre de tota la vida, català i mallorquí de cor, entusiasta de la Relligió, de la Patria i de la Llengua, exemplar de patricis, esposos i pares, an els coranta set any d'edat caigué malalt repentinament en la seua casa de Vic dia 18 de juliol, i dins breus moments passa d'aqueix mon a l'altre, deixant dins el desconort més greu

tota la seua gent i els seus amics, que eren molts a Vic, a [364] Borredà i a Mallorca, els punts aont solía capllevar. Era un arqueòleg de retxa i sempre feu costat a l'*Obra del Diccioniari*. Amb ell férem pels Pirineus l'any 1900 la nostra primera excursió filològica.

En Lluís Beltran Nadal (364)

Aquest altre amic nostre estimadíssim donà l'ànima a Deu dia 20 d'agost a Barcelona, aont residía, feia anys. Era nadiu de Vic, i de molt jove mostrà grans dots d'escriptor i un afecte extraordinari a la seua llengua nadiua i a tot lo que fos enaltir la Relligió i la Patria. An aqueis amors i no a altres consagrà tota la seua vida. Com escriptor va produir gran munió d'articles periodístics, qualque obra ascètica com *El Llibre de la Nuvia*, i llavò una partida de novel·les i poesies inspiradíssimes, premiant-n'hi moltes els Jocs Florals de Barcelona, aont obtingué dos *Premis Ordinaris*, mancant n'hi un només per arribar a *Mestre en Gai Saber*. Tant els articles, com les novel·les, escrits ascètics i poesies se distingeixen per l'altesa de pensament, la fonda convicció relligiosa i patriòtica, el bon sentit i un gust artístic refinadíssim.

N'Idefons Sunyol (364)

També ens ha deixats aquest altre digníssim patrici i gran orador dia 21 d'agost. Figurà desde molt jove com a catalanista fervent, se distingí com advocat capdal a Barcelona, d'ont va esser Retgidor primer i després diputat a Corts per la seua significació catalanista, demostrant-se sempre gran amador de la nostra Llengua estimadíssima, fent costat, ardit i resolt, an els que'ns desteixinam per analtir-la.

¿Que hem de dir tots aqueis bons amics que la mort ens acaba de prendre?

Recordant la fe cristiana que omplía sobiranament l'esperit de tots quatre, alçam les nostres mans cap al cel i deim amb tota la nostra ànima:

¡Que el Bon Jesús els haja trobats en estament de gracia! I si encara estiguessen entretinguts a les penes del Purgatori, ¡que los trega i los admeta a l'etern descans de la Santa Gloria! i idoni a tota la familia de cada un d'ells molts anys de vida per pregar per ells i el conort i la conformança que tan necessiten per suportar un cop tan terrible com es estada cada una d'aqueixes morts! ¡Al cel los vegem! ¡Amèn! [365]

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1913

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Subscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess.

[365]*

El parlar d'Eivissa i Formentera (365-374)

[ANTONI GRIERA]

Les illes Pythiuses en certa manera constitueixen un boldró apart en l'arxipélag baleàric; son el nucli més occidental de blocs de terra ferma dintre la mar llatina. Si aquestes illes no tenen molta importància per l'agricultura i comerç, no deixen d'oferir un camp inexplorat per l'investigador de l'història i per tots aquells que remembren lo passat de la vida dels pobles. Eivissa i Formentera necessiten ésser explorades per els arqueòlegs per donar una idea de lo que fou la civilització que va deixar tants de monuments reveladors d'una cultura, si bé primerenca, avançadíssima.

El Sr. Roman i Clavet⁵⁵ ha revelat lo que fou la cultura primitiva d'aquestes illes amb el fer conèixer els restes de les necròpolis del Puig del Molinar amb tants restes de cultura fenícia. Aquestes restes de monuments i aquests objectes revelen una part interessantíssima d'una civilització mediterrànea en una època anterior a la dominació romana.

* T. VII. —Octubre de 1913. —N. 12.

⁵⁵ Nota (1) de l'original: *Los nombres é importancia arqueológica de las islas Pythiuses*, Barcelona, 1906.

Al qui fa l'història de la llengua estudiant totes les manifestacions de la vida del poble, a l'estudiar l'eivissenc, li cap demanar-se si ha quedat alguna cosa, vivent encara avui, d'aquesta cultura preromana, guardada en la parla del poble, arxiu de les tradicions, ja designant objectes primitius, ja en l'imposició del mot vell en la cosa nova. Un estudi especificat del vocabulari eivissenc podria donar-nos resultats molt interessants i curiosos; podria observar-se com les illes, petits mons, tot ho conserven millor que els continents, amb tot i estar vora la mar, el camí real de les civilitzacions i emigracions. [366]

Si una emigració catalana en l'època de la reconquesta (1235) vingué a imposar l'unitat de llengua no pot decidir-se; el parlar eivissenc es comú amb l'unitat lingüística del valencià i català.

El no haver-se fixat els romanistes en aquest dialecte podria originar l'encara recent i ridícula discussió de Hadwiger-Schädel sobre si a les Pythiuses se parlava català o castellà.

A la gran Pythiusa els cartaginesos la nomenaren *Ibosim*, els grecs *Ebusos*, els romans *Ebusus*, i'ls alarbs *Iebisah*. A la Pythiusa menor els grecs le coneixien per *Ophiusa* i'ls romans per *Frumentaria* (A. Pérez Cabrero, *Ibiza*, 1909, pl. 13.) Es ben interessant el fenomen de la *u* > *i* en el nom d'Eivissa, com diuen els habitants de l'illa, o *Ivissa* dels mallorquins i del continent.⁵⁶

Ebusus en l'època de la denominació romana era *civitas faederata* i en inscripcions trobades en l'illa metexa surt el *Municipium Flavium Ebusus*.

Desde on vingueren els romans a Eivissa? Si s'estàn encara avui vora el camí real de les grans civilitzacions, ¿vingueren de tramontana, de llevant o de mig-jorn, els pobles que's fixaren a Eivissa? Els restes d'una civilització fenícia molt intensa fan suposar que no seria Marsella per medi de les altres Balears la que vindria a establir el comerç a Eivissa; es més probable que fossen Cartago, València o Sicília. Totes les cases en

⁵⁶ Nota (1) de l'original: A Mallorca també diuen *Ervissa*; es lo que diu el poble. Sols la gent instruïda diu *Ivissa*. N. de la R. del B.

aquestes illes miren de cara al mig-jorn. No seria estrany que la corrent romana a Eivissa vingues més de València que de Tarraco.

Si l'administració romana feia d'*Ebusus* una *civitas faederata*, el cristianisme en faria també un bisbat, i aixís *Opilion de Evuso* en 484 havia arribat a Cartago i dava testimoni de la seva adhesió a la fe ortodoxa junt ab els bisbes de Mallorca i Menorca.⁵⁷ L'any 584 el bisbe Vicenç té correspondència ab Licinià, bisbe de Cartagena.⁵⁸

No es estrany que trobem que les relacions d'Eivissa amb el continent se feyen per la regió valentina ja en época tan remota. En el temps dels visigots València surt sovint amb el nom de *Valentia Majoricarum*. Les Balears i sobre tot Eivissa no miraren cap a Catalunya, sino després de la reconquesta; sempre estigueren de cara a València, estant-hi també subjectes en la denominació aràbiga, dependint del rey de Dénia. [367]

Aquests fets històrics s'han de tenir molt en compte, tot estudiant el dialecte *eivissenc*, que, si d'una part no varia molt del català oriental, els criteris o fenòmens que el separen, casi son els meteixos que separen el valencià del català, pot ésser, la llengua romana més unitaria.

Entre les illes d'Eivissa i Formentera poden contar-se uns 25.000 hab.; la primera estava dividida fins fa poc en cinc *curtons*, qu'han passat a ésser ajuntaments: *Curtó d'es Pla de Vila*, *Curtó de Santa Eularia o del Rey*, *Curtó de Balanzat*, *Curtó de Portmany*, *Curtó de les Salines*. L'extensió es d'uns 572 km. quadrats i d'uns 170 km. de perímetre.

Formentera forma un sol municipi que no arriba a 3.000 hab. Al centre de l'illa hi ha un puig anomenat *La Mola*, sota aquesta hi ha unes 15 o 20 cases que és l'únic nucli de població de l'illa. Tots els llinatges de les families de Formentera procedeixen d'Eivissa.

Aquestes dugues illes no tenen cap industria; els seus habitants viuen de l'agricultura i de la pesca; el blat a Formentera i el bestiar de llana, ametllers, oli i blat a Eivissa son les fonts principals i de la vida

⁵⁷ Nota (2) de l'original: F. Fita *B. de la R. A. de la H.*—LI, pl. 341.

⁵⁸ Nota (3) de l'original: F. Fita *ib.* pl. 342.

austera dels eivissensa, tan expansius i de bon caràcter.⁵⁹ El tipus eivissenc es completament semític i algunes de les seves costums referents als casaments, enterros i neixements tal volta poden fer-se pujar a una època preromana.

L'estudi de la llengua del poble sembla que no ha preocupat els eivissencs fins a un temps molt proper. Eivissa exposada cada dia a les correríes dels alarbs fins no fa gaire anys, no podia ésser un nucli de cultura. En els arxius municipal i de la Seu no hi falten documents escrits en català i fins sembla amb caràcter dialectal i que es proposa fer conèixer l'Il·lustrat sacerdot Mn. Isidre [sic] Macabitz.

A més d'algunes cançons populars eivissenques publicades d'En M. Aguiló en el *Romancer* i d'altres donades a conèixer per [368] l'Arxiduc Lluís Salvador dins l'obra monumental *Die Balearen* (vol. I) i en l'edició castellana *Las Baleares, Las Pythiusas* (tom. I i II, — 1886), s'han publicat alguns escrits en dialecte d'Eivissa en *Los Archivos de Ibiza, revista histórica mensual*, (1902-1904).

El primer treball donant a conèixer l'eivissenc fou l'interessant comunicació de Mn. V. Serra i Orvay: *Apreci en que es tenguda a Eyvissa la llengua propia, Congrés de la Llengua Catalana* pl. 183-185 (vid. *Estudis Universitaris Catalans* IV, pl. 378) i últimament un *Vocabulari eivissenc-castellà* d'A. Pérez Cabrero, *Ibiza*, pl. 141-143.

La curta estada d'una setmana no fou suficient per estudiar a fons l'eivissenc; vaig concretar-me a transcriure una cançó popular segons la pronúncia del ja citat M. I. Mn. Vicent Serra i Orvay, i demanar un qüestionari d'uns 3.000 mots a Dn. Tomàs Costa, i la flexió d'uns 25 verbs a uns joves seminaristes.

⁵⁹ Nota (1) de l'original: Les Salines constitueixen una font de riquesa per Eivissa; en la dominació aràbiga proveïen de sal algunes ciutats del nord d'Àfrica i de la costa mediterrànea; avui encara hi van a proveir-se'n mariners de Sardenya i de Sicília. En la reconquesta Montgrí, Sanz i l'infant de Portugal de partiren les Salines.

L'importància que aquestes tenen encara avui pot deduir-se de la venda de sal feta de 1r de juliol de 1907 a 30 de juny de 1908: per Noruega 26.630 tonellades, per Finlàndia 26.017, per Nord-Amèrica 21.968, per Dinamarca, 7.395, per Espanya 6.985, per Holanda 3.005, per França 2.300, per Río de la Plata 1.432, per Calcuta 1.218. (A. Pérez Cabrero, ib. pl. 73-77).

A tots ells donc les més corals mercés per les facilitats i la molta amabilitat que envers mi tingueren, pero d'una manera especial a Mn. Vicent Serra i Orvay, Mn. Isidre [sic] Macabitz i Mn. Rafel Juan.

I

**Cançó popular eivissenca
(FRAGMENT)**

transcrita segons la parla de Mn. Vicent Serra i Orvay

kəm vuləw ʒərmans kə kan sil kərməw va triβulát
ən ʎək də təní lægríə sə tristó ma kəregát
si no sóm es kə sulía ən ténk funəmén subrát
əs kəm tróp un ətlót ʒónvə kəŋkárə no mí kəzát
sə kawzə də no kəzármə a sət kə no ənkuatrát
ningunətlóta kunfórmə ni kə təjés piədát
pər əfó nów də kumpéndrə kə ʝən dəsprəsij kap.

Com vuleu...⁶⁰

Com vuleu, germans, que cant si el cor meu va atribulat,
En lloc de tenir alegria sa tristó ma carregat. [369]
Si no som es que sulía en tens fonament subrat;
Es que'm trob un atlot jove que encara no m'he casat;
Sa causa de no casar-me ha set que no he enconrat
Ninguna atlota conforme, ni que tenguéis piedat;
Per axó no heu de comprendre que yo en desprecii cap.

⁶⁰ Nota (1) de l'original: Les cançons populars les nomèn pels primers mots.

árə kə ni truβát unə əw tɛŋk tan dəsɓərətát
sun parə díw kə now vɔl j əŋkárə no j ənviát
əʃɔ si kəs prəpəsársə sɛnsə sé nəsəsítát
əmbə kəʃə pruvidénsi jo no mi kət kunfurmát
kə nóm də puzá kəʃ ómə pər un əpəsjunát
pərké vów kə sóm un póbɾə əm vɔl du tan mal trəttát
si nə ʃɔ wɡés səβut ans də vərvus prətígát
əz ʌók no wríəs tɛngut dəvərmə dut əŋɡəɲát.

Ara que n'he trobat una ho tenc tant desbaratat!
Son pare diu que no ho vol i encara no hi he enviat:
Aixó si que es prepassarse sens èsser necessitat!
Amb aquexa providencia yo no m'hi quet conformat,
Que no hem de posar aquex home per un desesperat.
Perque veu que som un pobre em vol dur tan mal tractat
Si an això ho hagués sabut ans de haver-vos pratigat
Es lloc no hauríes tengut d'haverme dut enganyat

Cobletx

Com volem, germans, que cant si el cor meu va atribulat,
En lloc de tenir alegría, sa tristor m'ha carregat.

kə no sóm əskəsulíə janténk subrát funəmén.
 kór méw kəténs kə suspíres kəj vas tan ənpənsəmén
 jazórə kət dəfundéskəs ibuskəs dəvərtiméns
 idəʃəná sa tristó janaspəsət ə prów téms
 kəlumiłós kunfurtársə ən səvuluntat də déw
 kasdə təní pəsiénsi əŋkə vískəs əpurádə
 kəsis vuləntát də déw kənázis də sə kəzádə
 siz əstéw gust i əs méw pərkenzá də sé privát?
 éŋkə tun páre now vuygə pərəʃə majməspəntát
 kə méntres tu əm məntéŋgəs səpəráwłə kəmás dát
 ʃə tət məntindré sa méwə əfə də ki má kriát.

kóm vuléw... [370]

Si no som es que sulía ia en tenc sobrat fonament;
 Cor meu, que tens, que suspires, que hi vas tant en pensament,
 Ia es hora que't dexundesques i busques divertiments,
 I deixa anar sa tristó, ia n'has passat e prou tems,
 Que lo millor es confortar-se en sa voluntat de Deu;
 Que has de tenir paciència en que visques apurada,
 Que si es sa voluntat de Deu que n'hagis d'ésser casada,
 Si ès es teu gust i es meu: ¿per que ens ha d'ésser privat?
 En que ton pare no hu vuyga, per aixó may m'he espantat;
 Que, mentres tu me mantenguis sa paraula que m'has dat,
 Io te mantindré sa mea, a fe de qui m'ha cridat.

érun diwménzə lə tárdə sémprə mənə rəcurdát
 mən ní véwrə ləmor méwa sə kə tan əj kunvərsát
 i lə vatʃ truβá kə séjə ə un lók ərəsərat
 əsə vórə də səs kázəs bandafórə tót təŋkát
 əkəbát kələ vatʃ véwrə j kunəgé nuvədat
 kóm əs əmór mévə mádə kə də kuló əs trəsmudát?
 əm va dí bənpulitzóvə nó as dəstá əntərəsát
 kət fás sébrə kə munpárə dárəván musté privát
 ka no pòts vəní əkazə ningun vésprə səŋəlát
 ni kwalsəvól bándə sígə no pòts vəní əs méw kustát.

Era un diumenge a la tarde, sempre m'en he recordat;
 Me'n 'ní veure l'amor meva sa que tan he conversat
 I la vaig trovar que seia a un lloc arresserat,
 A sa vora de ses cases banda fora tot tancat,
 Acabat que la vaig veure hi conegué novedat:
 ¿Com es, amor meva amada, que de coló has trasmudat?
 —Em va dir— ben pulit jove— no has d'està enteressat
 Que't faç sebre que mon pare d'ara avant mos té privat
 Que no pots venir a casa ningun vespre senyalat,
 Ni qualsevol banda sigue no pots venir a's meu costat:

Cobletx

Com volem...

Com vòleu... [371]

4

Bona nit...

Cançó popular de Formentera

(FRAGMENT)

transcripció segons la parla de Na Rita Escandell de 70 anys

bønə nit i pərdunáw
kə jó més no turnərə
sigrəviáts də jostáw
əʃiʷzə kuntəntərə
mən nire pəlmónəván
trístə vídə pəsərə
i nóws turnərə dəván
sis vóstru gust éj də fě
əm fərə vəstí də póbrə
dən kázən kázə nire
pər vəwre siŋkuntrəría
lə mór kə ki dəʃərə
kə pər áltri stá gwərdádə
əʃó mól təmzá kəw sé.

Bona nit i perdonau
Que yo més no tornaré;
Si agraviats de yo estau
Axí us acontentaré.
Me'n nire de casa en casa,
Trista vida passaré;
I no vos tornaré veure
Si vostro gust hei de fer.
Me faré vestir de pobre,
De casa en casa aniré
Per veure si encontraría
L'amor qu'aquí deixaré;
Que per altri està guardada
Axó molt tems ha que ho sé.

Cobletx

Bona nit i perdonau
Si agraviats de yo estau

Que yo més no tornaré
Axí us acontentaré.

Vocals Tòniques

i: La *i* tònica del llatí sembla haver-se conservat en l'eivissenc; en alguns casos tendeix a una *é* molt tancada; la seva articulació se fa sens tenir els quexos tivants: *diā*, *fīrā*, *vī*, *rākuyí*, *kābrít*, *puí* (cavall, matxo o ruc petit).

Entre les dugues vocals *a* e sovint neix un sò de passatge fricatiu *y*: *p[o]sājās*: *posseix*; *patella* > *paella*: *pājāḷā*. Aquesta *j* ha tingut tanta influència sobre la vocal precedent en alguns casos que l'ha fet venir a *i*: *craticulas* > *graelles* > *grej[é]ḷās* (Vic), *grīḷās* en eivissenc.

Es molt probable que l'*i*, com l'*u*, hagin exercit influència a la vocal precedent, encara que, per venir tota *o* àtona a *u*, no pot [372] veure's clarament. En *Eivissa* > *Ebusus*, cat. mall. *Ivissa*, l'*i* pretònica s'ha d'atribuir a l'influència de la vocal tònica.

[*e*]: La *ē* lliure i travada procedent del llatí.

ī, *ē*: en part té el metex sò que l'*ā* mallorquina, semblant a l'*eu* del francès (*feu*)⁶¹ sens arrodoniment dels llavis;⁶² en part ha vingut a [*e*] com en català oriental i també surt *e* en alguns exemples: *pinu veru* > *pi vá*: *pi pinyer*; *pera*: *pārā*; *vena*: *vānā*; *radice* > *rāl*; *remu* > *rām*; *pāsāte*: *pesseta*; *tepida* > *tābā* per evolució popular; *candela*: *kāndālā*; *vātās*: *vetes*; *arānā* i *arēnā*: *arena* en un mateix subjecte; *pāgā*: *pega* etc.

La *ε* sols la troben en *tres*; *pariete* > *pəɾet*.

De [*e*] travada tenim els mateixos resultats que quant es lliure: *á*, *é* i *é*: *sagitta* > *sādžātā*: *llamp*; *pājās*: *pagès*; *viride* > *várt*; *rājnā*, *reina*;

⁶¹ Nota (*) de l'original: Negam absolutament que dins l'eivissenc hi ha ja cap sò semblant a la *eu* francesa. La *é* d'Eivissa es com la mallorquina, que no té res que veure amb la *eu* francesa: *kəzātā*, *vāw*, *sāw*, *dāw*, *mirām*, *tornām*. N. de la R. del B.

⁶² Nota (**) de l'original: No comprenem com se puga pronunciar la *eu* francesa «sensa arrodoniment dels llavis». N. de la R. del B.

barsátə: cuc petit; *əvájə*: ovella; *vəkátəs*: caragols; *trunʃət*: tronxo petit; *piɲətəs*: pinyons de pi bort»; *frát*: fret; *drátə*; *pəráj*: parell; *filátə*: filla.

[e]: **ligna* > *léɲə*; *crescere* > *kréʃə*; *zinébrə*: ginebre; *f[e]dʒə*: fetge; *suv[é]n*: sovint; *əkét*: aquest.

[ɛ]: *fəʃetə*: feixa petita; *kəstəɲétəs*: castanyetes; *gurrinét*: porcell petit; *əɲəlét*, *turiset*: anyel[l] petit.

Sembla notarse una tendència de que *á* > *é* en l'eivissenc. En la primera i segona persona del plural hi ha fluctuació entre -*ám* i -*ém*: *kəntərám* i *kəntaréɲm*.

ě: La ě lliure en eivissenc se troba representada constantment per *ɛ*: *coelu* > *sɛl*; *gelu* > *ʒɛl*; *gerula* > *ʒɛrrə*; *tegula* > *tɛwlə*: teula; *pede* > *pɛw*; *ʒuzɛp*: Josep; pero *lébrə*: llebre. A l'esser travada l'ě, generalment vé a [e]: *vespa* > *g[é]spa* [sic]; *festas* > *f[é]stəs*; *t[é]ms*; *sət[é]mbrə*; *nuv[é]mbrə*; *[é]rbə*; pero *septem* > *sɛt*; *disɛt*; *ivɛrɛn*; *kurémə*; *ʒɛndrə*; *divɛndrəs*.

Devant de *ʎ* sembla que l'ě devé constantment [e]: *pelle* > *p[é]ʎ*; *sella* > *s[é]ʎə*; *kəd[é]ʎ*: grill cadell; *fun[é]ʎ*: cul de l'arna d'abelles; *turn[é]ʎ*; *purs[é]ʎ*: porc petit; *irun[é]ʎəs*: oronelles; *vəd[é]ʎ*: vedell.

En *melle* tenim *mɛl*: mel d'abelles; pero *mál* per la reina de cirerer o pruner.

ě + *ct* devé *i*: *lectu* > *ʎit*; s'ha de suposar en l'evolució de *ej* > *i* una influència de l'*u* final? [373]

a: La *a* tónica, lliure i travada, té un sò que varia en palatal o velar segons que va precedida de consonants que tinguin l'articulació palatal o velar: *pərdunáw*, *dəván*, *kázə*, *gurdádə*, *párə*, *privát*, *vuləntát*, *kəzádə*, *kriá*.

a + ct > [e] lo metex que *-ariu: factu > f[é]t; lacte > ɫ[é]t; bræg[é], bərrig[é]rə, sum[é]rə, gəɫin[é], prim[é]*. L'evolució de l'*a > [e]* del mallorquí a l'anar precedida de *k* o *j* no es coneguda en eivissenc.

ǫ: La ǫ lliure i travada se conserva: a) lliure: *bónəs, diʒóws; mólə: mola; kónvə: cove; solu > səl: la terra; tók: toc; grəzəl: gresol.*

b) travada: *fərt: fort; fənt; pənt; kəɫ; kərdə, etc.*

ó + *palatal* + vocal anterior vé a *uy* i *i*: *vuy* quan es inicial: *folia > fuɫə; coctu > kuyt; *vocitu > buyt; pero octo > vuyt*. Igualment quan es pretònica la *o* + palat. vé a *vuy*: *octubre > vuytubrə* (mall. ant. *vuytubri*); pero *uys < oculos*.

ō: L'[o] lliure i travada la trobem sempre representada per [ó]: *juvene > ʒ[ó]və; s[o]m; əm[o]r; s[o]frə; d[o]s; məʒ[ó]: el germà més gran; f[o]rn; f[o]rk; la mida del dit pols o index; [ó]nzə; g[o]st: agost; tutta > t[o]tə.*

La ɔ + *ce > á*: *voce > váv; cruce > kráv; ductu > dáv: vena d'aigua*. Aquesta evolució sembla esser resultat d'una extralimitació o falsa regressió; es curiós que *nəw < nuce: nou*; no s'hagi desencaminat com els exemples anteriors.

u: La ū sembla que s'hagi conservat en l'eivissenc: *prunas > prunəs; matura > madurə; unu > un; pugnu > puɲ; luna > ɫunə; pero tením *Ebussa > eyvísə; cat. mall. ivisə; kusə: gossa; però kís, kisó: cadell*. D'altra banda tenim *murtə: murta*; que en l'*Appendix Probi* surt ab *y*: «*myrta* i no *murta*».

Cambi d'accent: En alguns mots s'observa la reculada o l'avançament de l'accent; no obstant sembla que en l'eivissenc no existeix pas la tendència a fer-lo recular o avançar: *fləútə: flauta; təbák: tabac; els*

eivissencs nomenen el nostre *tabac pətə*; i se conreua en la meteixa illa; *frígulə*: farigola; *gəlfó*: golf de la porta; *əmək*: mac.

Vocals àtones: Les vocals àtones no presenten cap característica diferenta del cat. oriental: La *a* i *e* se confonen en un sò comú *ə*: *migrájə*: migranya; *b[o]kəs*: bullofes; *r[o]jə*: ronya; *kərdə*: corda; *əɾə*: hora; *kətórzə*: catorze; etc. Cap diferencia observem quant les vocals àtones van precedides d'una palatal o quan la vocal tónica es una *o*. La *í* sembla que ha influït sobre la vocal precedent: *gurrí*: garrí. En cambi sembla que la *é* ha influït sobre la *i* en *gənəvət*: ganivet. [374]

La *u* àtona en *viduu* ha passat a víudu, forma catalana, i per falsa regressió en eivissenc: *víldu*.

La *o* àtona en qualsevol posició que sigui ha vingut a *u*: *vuláw*; *subrat*, *funəmén*, *vuluntat*, *rəkurdət*, *purtà*, etc.

La *-a* desapareix sempre que va precedida de *i* àtona: *séki*: rodera; *sàrrí*: sarrió de sarria; *infánsi*: infància; *gabi*: gabia; *jíndri*: cindria.

(Acabarà)

ANTONI GRIERA.

Bibliografía Literaria (374-377)

(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

Joseph Valls, Pbre. | **Engrunes apologétiques.** | Vich. | 1913.

Com el mateix títol indica, aquest opuscle de 38 pàgines conté una col·lecció de pensaments en defensa de la religió, distribuïts en XXV capítols breus i condensats. Es un treball notable per la claredat, el seny

filosòfic i el sentit pràctic amb que s'acredita com a producte de la tradició vigatana.

Pràctiques de Congregació. | Tortosa. | 1912.

Aquest devocionari, propi de la Congregació tortosina de Maria Immaculada i del B. Gil de Federic, presenta l'*Ofici Parvo* acompanyat de traducció catalana, i després devotes oracions per la Comunió, terminant amb un acurat exàmen de consciència. S'hi fan notar particularitats del parlar tortosí, retirant a certes formes valencianes.

Per a valencians | *planes redactades per un fill de la terra | amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua llengua | i de la pública honestedat.* | València, 1913.

Cosa verament extraordinària a València es l'ardor regionalista que informa aqueix escrit sense nom d'autor. Consta l'opuscle de cinc parts: *Primeríes* (introducció), *iGloria a S. Vicent Ferrer!*, *A S. Vicent, Pregaria: dels Valencians*, i *Derreríes*. Totes les planes respiren un mateix entusiasme religiós i patriòtic, amb unes aspiracions altament plausibles per la dignificació de l'esperit de la raça, pel sosteniment i conreu de la llengua, associant-se'ls catalans, balears i rossellonesos al proposar una gran pelegrinació de la raça per visitar el sepulcre de S. Vicent Ferrer a la ciutat de Vannes (França).

Tot això té una importància excepcional dins l'esperit valencià; i fa perdonables les extranyeses d'estil i els castellanismes (com *influjo*, [375] *antoixos*, *apanyar*, *combatir*, *algo*, *hasta*, etc.), proves evidents de lo molt

arrelades qu'estàn a València les corrupteles que'l meteix autor voldria combatre.

Paul Bergue. | Fables de La Fontaine | traduites en vers catalans. | Ave un préface et un étude sur l'orthographe et sur la versification catalanes. | Perpignan. | Imp. Comet. | 1909.

Molt important és aquest llibre rossellonés, més que per la traça de l'autor en vestir a la catalana fins a cert punt l'original francès de La Fontaine, per les declaracions que fa dins el prefaci i l'estudi introductori.

En Bergue vol que dins el Rosselló s'escrigui el català l·legítim, i no una de tantes formes bordissenques de patués en degeneració creixent. Abomina del sistema ortogràfic segons la convenció francesa, que tant desfigura el català que solien escriure els rossellonesos moderns, i acceptar les «Normes del Institut d'Estudis Catalans» publicades a Barcelona. Respòn a les objeccions que puga fer la rutina, i proposa l'exemple dels escriptors belgues no flamencs qui, en lloc de tancar-se dins un patués obscur, se sumen a la gran literatura francesa. Així, segons ell, han de procedir els escriptors rossellonesos incorporant-se a la pol·lent literatura catalana, amb lo qual ja trobaràn públic dins la Catalunya espanyola i no deixaràn de guanyar-lo dins el meteix Rosselló, a on el vertader català era conservat prou bé fins a les darreres generacions formades a l'escola. En resum, l'autor es un pancatalanista literari qui accepta per mestres, no sols els propis del Principat, sinó també els mallorquins i valencians.

Dels mallorquins en fa gran elogi, que li devem agrair; si bè lí hem d'observar que l'insigne Ruyra no es nadiu a Mallorca, com ell creu, sinó del baix Empordà (Blanes).

L'estudi sobre la versificació catalana està fet, com era natural, des del punt de vista francès; i no obstant d'esser prou acurat i minuciós, se

ressent de certa incomprensió relativa. Com el francès propiament no té la vibració de l'accent tònic, amb tot i esser una llengua tan germana de la nostra des del punt de vista de la versificació li es més estranya que les llengües germàniques, per exemple. Encara es meravella que M. Bergue haja pogut fer-se càrrec de ritmes tan inadaptables al francès com els de les *Horacianes* en que singularment se fixa, donant a conèixer que no tenia idea de les metrificacions anàlogues italianes o espanyoles.

Lo que demostra certament aqueix treball es un estudiosa lectura de tota la moderna poesia catalana i un simpàtic entusiasme per la meteixa.

Pau Berga. | **La Mare Terra.** | *Poesies rosselloneses.* | Perpinyà, Imp. Comet. | 1913.

Dins aqueix bell volum, de prop de 200 planes, l'autor compleix els propòsits manifestats en el prefaci del llibre antecendent. Les poesies, [376] aplegades en tres seccions (*Íntimes, Quadros, La Terra*) son totes elles prou catalanes per la llengua i per l'ortografia, encara que no tant per la versificació. Aquesta resulta sovint forçada i dura, per més que l'autor procuri ajustar-se a les normes nostrades, fins al punt d'admetre alexandrins de primer hemistiqui pla i els endecasílabs a l'espanyola (que ell anomena de deu peus a la francesa). Els versos curts d'aqueix aplec solen esser més ben forjats, i s'en hi troben composicions d'aire popular ben acceptables. No hi manquen, emperò, silves de versos que no sabríem classificar i que creuríem prosa rimada. Tal volta son versos lliures de faisó modernista.

L'estil d'En Berga tendeix ordinariament al prosaïsme, cosa més tolerable dins les composicions d'assumpte familiar que dins les de tema i entonació no tan humils.

Ja s'ha dit que'l seu llenguatge es prou català; i realment fa goig trobar tan pocs galicismes dins un llibre rossellonès. Per això meteix fa

més mal efecte trobar-hi un castellanisme tan evident com la preposició *hasta*, repetida ben arreu.

De totes maneres cal felicitar desde la nostra encontrada un escriptor rossellonés qui tant simpatisa amb lo d'aquesta banda dels Pirineus i preconisa l'unió espiritual de la raça.

L'Acioun Felibrenca. | *Parlament* | *tengut pèr lou majorau Jan Fournel.*
| *Sendic de la Mantenença de Lengadoc.* | *Lou 24 de Novembre*
1912 | *à Beziés.*

Demostra clarament aqueix discurs, entusiasta i replè de cites del gran Mistral, l'abrivada que pren el regionalisme dins el mig-jorn de França. S'hi proclama la necessitat de l'acció, a fi de que'l *felibre* no passi simplement per un *cansonnejaire*; i contra la boirosa ciutat futura dels revolucionaris, s'hi preconisa la restauració regionalista, informada de l'esperit cristià i sostenguda demunt la roca viva de la tradició.

Francisco Gras i Elíes. | **Siluetes d'Escriptors Catalans** | del sigle XIX |
Quarta serie. | L'Avenç. | Barcelona.

Com les tres series anteriors ès interessant aquesta, que esboça les figures d'En Cortada, Balmes, Rubió i Ors, Letamendi, Pagès de Puig i Cutxet. Sensa pretensions de crítica trascendental, s'hi apunten amb estil fàcil les principals notícies biogràfiques i los notes característiques de cada escriptor, expressades sovint amb anècdotes curioses.

Collformich. | *Relació històrica dels successos ocorreguts del 8 al 11 de Janer de 1874 ab motiu de l'entrada dels carlins a Vich.* | Estampa de H. Anglada.

Aquesta relació anònima, però documentada, d'un trist episodi de la darrera guerra civil, està escrita amb una traça i una puresa de llenguatge no impropies de l'escola vigatana. [377]

Estudi històric i literari | *escrit per* | *En Gabriel Llabrés* | *sobre'l Cançoner dels Comtes d'Urgell.* | Oliva impressor: Vilanova i Geltrú | 1907.

L'erudit catedràtic de Santander i entusiasta mallorquí D. Gabriel Llabrés, ja prou conegut per treballs de docta investigació dins la literatura catalana, s'es distingeix singularment amb aquest estudi, que la «Societat Catalana de Bibliòfils» ha publicat en bella edició, il·lustrada amb facsímils i arbres genealògics oportuns.

Després de descriure i d'historiar el còdic, adquirit per ell mateix i passat després a la Biblioteca Nacional, s'ocupa l'autor detengudament de cada un dels tres poetes compresos en dit Cançoner, qui son: En Guillem de Cervera, En Cerverí de Girona i En Guillem de Torrella. De cada un ne aclareix la biografia, n'explica les obres, senyaladament les conegudes dins el Cançoner, de les quals fins indica els altres manuscrits que s'en coneixen. Acaba l'opuscle amb un apèndic de documents interessants i fins amb un diccionari biogràfic dels personatges citats p'En Cerverí de Girona, qui son els dignataris de la Cort d'En Jaume I i En Pere III.

La nostra felicitació més coral a l'amic Llabrés, per un estudi que és model acabat d'erudició sòlida i discreta, sobria dins sa mateixa abundancia i nodrida de bon gust.

Revista de Revistes (377-384)

Bulletin du Glossaire des Patois de la Suisse Romanda. Surt només cada tres mesos.

Des que'n parlàrem (BOLLETÍ de febrer-març d'enguany) n'hem rebuts dos nombres, tots dos ben interessants: a) El n. 4, darrer de 1912, l'umpl l'estudi que Mr. Jeanjaquet, un dels tres Redactors d'aquell *Glossari*, ha fet de la cançó patuesa *Des Cris de Genève*, del sigle XVIII, això es, les paraules amb que els venedors anunciaven *crissant* pels carrers i places de Ginebra llurs merques. Aquesta cançó és tot un monument del dialecte francès ginebrí del sigle XVIII i per lo meteix d'un gran interés per l'*Obra* de dit glossari, puis dins aquella *cançó* el poeta hi encista totes les frases enginyoses i llampants que aqueis venedors se treien per cridar l'atenció i vendre molt, per allò de que *en el despatx està la ganancia*. —b) L'altre nombre es doble (1-2) i es també just un article del conegut filòleg de Hamburg H. Hurltel, que fa anys se desteixina per aplegar els noms vulgars de totes les malalties dins les llengues neollatines. Doncs bé, aquest article es un estudi molt ben fet dels diferents noms que té dins tots els dialectes francesos la petita malaltia de *refredament*, *embromament*, *cadarn*, *costipat*. El francès literari anomena tot això amb el mot *rhume*, pero els dialectes, els patuesos, lo que viu dins la boca del poble de cap a cap del domini llingüístic francès, dona forfallons de [378] paraules i frases per expressar tal escotifament de mil maneres. Retreu H. Hurltel una frase d'Artà (Mallorca), aont per dir que un *està refredat*, diuen: *du un segai*, frase que sens dupte va tremetre a H. Hurltel el nostre bon amic Dr. Niepage, que, quant va esser a Mallorca l'estiuada de 1910, amb la nostra ajuda i d'altres replegà els noms vulgars mallorquins de les malalties.

Zeitschrift für Romanische Philologie. —Halle a. S. —Max Niemeyer, fundada del Dr. Gröber. N'hem rebuts darrerament els nombres 3, 4 i 5 d'enguany; surt un més part altre.

Vetassí lo que du el nombre 3: *H. Gelzer*, Beiträge zum Dalmatischen und Albanischen (contribució o estudi sobre la llengua neollatina que's parla a Dalmàcia i a Albània). —*J. Reinhold*, Karleto (schhuss) (cançó de gesta en francès antic sobre Carlemany: acabatall). —*K. Lewent* Beiträge zur Verständnis der lieder Marcabrus (contribució per fer intel·ligible el trovador Marcabrus, gascó, de la primera mitat del segle XII). —*E. Hoepffner*, Zur chronologischen Fixierung altfranzösischer Texte (Per la fixació cronològica dels texts de vell francès). —*Giulio Bertoni*, La podesteria modenese di Rambertino Buvaletti. —*G. Bertoni*, Nota sul testo di «Hueline et Aiglantine». —*G. Bertoni*, Un giudizio *de plano* e la prova del duello in una strofa di Perdigon (trovador de devers Ruerga, segle XII) —*A. Levi*, I. Etimologie italiane. —*Hugo Andresen*, 2. Villeneuve und Neuville; 3. Prov. *vas* (< *ves* < *vers* < *versus* preposició). —*Th. Karlepy*, Präpositionale Passivobjecte «im ispanischen, Portugiesischen und Rumänischen» (l'objecte passiu retgit de preposició dins el castellà, portugués i rumènic, això es, la proposició *a* que precedeix an els noms de persona que son terme directe l'acció: v. gr. *veo al Rey*, *Recomiendo a V. a mi hijo*). —*Bespreschungen* (Notas crítiques): *E. Langlois*, Le Roman de Troie, par Benoit de Saint-Maure publié d'après tous les manuscrits connus, par Léopold Constans, Professeur à l'Université d'Aix-Marseille. París. 1904-1912. —*Leo Spitzer*, Josef Schoch, Perfectum historicum und perfectum praesens im Französischen von seinen Anfängen bis 1700. Halle 1912 (El perfet històric i el perfet present dins el francès desde son començament fins l'any 1700). —*Berthold Wiese*, Giornale Storico della Letteratura Italiana, Anno XXIX. —E. H. *Neuerscheinungen* (Noves publicacions). —*P. Högberg*, K. Voretzsch, *zu mon, son, ton* vor feminin (sobre usar *mon, ton, son*, amb noms femenins: punible llibertat que's

prenen certs poetes catalans, trepitjant tota la tradició literaria catalana, i que es una imitació servil, brossenca i grollera del francès. Tant son una galtada a la llengua catalana els *gal·licismes* com els *castellanismes*).

El n.4 du el següent *sumari*: *Martin Scholz*, Die Alliteration in der alt provenzalischen Lyrik (La al·literació [repetició dels mateixos sons dins diferents mots d'una o varies frases] dins la vella lírica provençal, això es, dels trobadors). —*K. Lewent*, Beiträge zum Verständnis der Lieder Marcabrus (Schluss) (Contribució a fer intel·ligible el trovador [379] Marcabrus: —acabatall. —L'autor estudia i endardella un centenar de paraules purament catalanes, gascones an el mateix temps, que Marcabrus usava. Es una bona contribució p'el nostre futur *Diccionari*). —*Friedrich Beek*, Zu Dante, Vita Nova. —*Alfons Hilka*, 1. Alfranzösisches Zaubersprüche (Paraules màgiques per encantar o etsisar dins el vell francès). —*O. Schultz Gora*, 2 Eine neue Stelle für Christien de Troies. — 3. Eine Anspielung auf die Geschichte von der Katze mit der Kerze bei Perdigon (Una nova al·lusió a l'història del moix amb la candela). —*W. Förster*, Zu Yder Z 2506. —*Albert Stimming*, Alfranzösisches *volenté*, *volentiers* und Verwandtes (els mots *volenté*, *volentiers* i demés consemblants dins el vell francès). —*Th. Kalepky*, 1. Eingeschobenes *é que* im Portugiesischen (intrusió de *é que* dins el portuguès). —*Leo Spitzer* 2. *Sans la bataille de Chéronée, Démosthène eûl sauvé la Grèce.*—3. *Le mai* —4. *il guardare ch' egli ha fatto qui dentro, sein Hereinschauen.* —5. *Caro il mio amico*—6. *Non la vedo da otto giorno* —7. *pare di vedere*, es scheint das man sieht (sembla que hi veuen). —**BESPRECHUNGEN** (Notes crítiques): *Jean Gessler*, Boillot F., Le Patois de la commune de la Grand Combe (Doubs). Paris, Champion, 1910. —*W. v. Wartburg*, Thorn. Chr. A., Quelques Dénominations du cordonnier en français. —*Walter Benary*, Die Assisen von Jerusalem nach der Handschrift München Cod. Gall. N. 51. —Die Noblessen von Bretagne nach den Handschriften Paris, Bibl. de l'Arsenal n. 2570, Rennes n. 74 und Haag O 154. —*Milton A. Buckonan*, Sieben spanische dramatische Eklogen (Set *églogues dramatiques* espanyoles). —*Wolfg v. Wurzbach*, L.

Mathar, Carlo Goldoni auf dem deutschen Theater des XVIII. Jahrhunderts. München, 1910 (an el teatre alemany del segle XVIII). — Munich, 1910). —O. Schultz-Gora, *Revue de Langues Romanes*, Tome LIII, Janvier-décembre 1910; Janvier-Décembre 1911). —E. H. Neuerscheinungen (Noves publicacions).

Vetaquí també el sumari del n. 5, de 27 de setembre: E. Winkler, *Zur Localisierung des sogenannten* (Per fixar aont se va escriure l'anomenat) *Capitulaire de villis*. —Leo Wiener, *Byzantinisches* (cosa de Byzanci). IV Noch einmal (altra volta) *andare* [Es un estudi sobre la nerencia del verb provençal i català *anar*, que's troba dins el reto-romà baix de la forma *amnare*, i dins el rumènic meridional *imnare*, i dins el vell francès *aner*. Dins el *Corpus inscriptionum latinarum*, suppl. vol. VIII, p. III, plan. 2182, figura un fragment d'inscripció trobada a la boca d'una aufabia o olla-colera. Se fabrica que es del segle VI, aont els famosos paleografs Ormont i Châtelain lletgiren: *Ora pro qui fecit, quia ad magistrum non AMNAVIT*. —Ara falta sebre si aqueis paleografs desllatigaren bé aquella inscripció perque de moltes paraules només en queden algunes lletres. Precisament del mot *amnavit* només se conserva *-avit*. Això es lo que hi ha]. —Ernestine Werder, *Zur Ursprungsfrage der* (per la qüestió sobre la font primera dels) *Conti di antichi cavalieri*. —W. Meyer-Lübke, *Altfranzösisches* oue «Schaf» (ovella). —O. Schultz-Gora, 2. Vell francès *romoisin*. —3. Vell francès *envieus* (avar); —4. Vell francès *maintre comunalment*. —E. Bacinski, [380] Ein mazedo rumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus (Un rebroll macedònic-rumènic del *datiu absolut* del vell slàvic). —Wallen Benary, *Zur Sage von Findelking* (Per la *rondalla de l'al·lot bort*). —BESPRECHUNGEN (Notes crítiques). H. Urtel, *Festchrift zum 14 Neuophilologentag in Zurich 1910* (Programa p'el Congrès XIV de filòlegs novells a Zuric l'any 1910). —Friedrich Beck, *Flamini Francesco, Le opere minori di Dante Alighieri*, Livorno, 1910. —Santorre de Benedetti, *Niccoló Machiavelli, Die Handschriften, Ausgaben und Uebersetzungen seiner Werke im 16 und 17 Jahrhundert, mit 147 Faksimiles und zahlreichen Auszügen*. Gotha, 1912 (Els manuscrits,

edicions i traduccions de la seua obra en el sigle XVI i XVII, amb 147 facsímils i moltes de taules analítiques i alfabètiques). —*Berthold Wiese*, *Giornale Storico della Letteratura Italiana*. Vol. LVIII-LIX. —E. H. Neuerscheinungen (Noves publicacions).

Revue de Phonetique, publiée par l'Abbé Rousselot et Hubert Pernot.
Paris. —Surt cada tres mesos.

De la derrera vegada que en parlàrem n'hem rebuts tres nombres més, això es, el derrer d'entany i dos d'enguany.

Vetaquí el sumari del d'entany: *Georges Lote*, *La Déclamation du vers français a la fin du XVII siècle*. —*L'abbé Rousselot*, *Phonetique Malgache*. —*Marguerite de Saint-Genès*, *Cours de Gramophonie*. —*J. Chlumsky*, *Compte rendu*, H. Gutzmann et H. Struycken: *Ueber die Beziehungen der experimentellen Phonetik zur Laryngologie* (Sobre les relacions de la fonètica experimental amb la Laringología).

Vetaquí el sumari del primer nombre d'enguany: *Phonétique Malgache*. I. *Voyelles du dialecte mérina* (avec 80 figures): par l'Abbé Rousselot. —*Dictionnaire de la prononciation française* (suite) (avec 15 figures): par l'Abbé Rousselot. —*L'appareil de Mr. Meyer pour mesurer la hauteur musicale de la parole*: par J. Chlumsky. —*Cours de gramphonie*: par Marguerite de Saint Genès. —*Bibliographie phonétique des langues romanes* (1911-1912) par G. M. —*Revue de périodiques*. —*Chronique*.

El sumari del segon nombre d'enguany es això: *Phonétique malgache*. II. *Dialecte betsileo* (avec 75 figures): par l'Abbé Rousselot. —*Étude sur la nature de l'accent Lette* (avec 4 figures): par B. Bogoroditsky. —*Le témoignage de Denys D'Halicarnasse sur l'accent grec*: par L. Laurand. —*Méthodes pour obtenir la profil de la langue pendant l'articulation*: par J. Chlumsky. —*Cours de gramphonie*: par Margarite

Saint-Genès. —Bibliographie phonétique. Italie 1910-1911: par B.-A. Terracini. —Comptes rendus. —Revue de périodiques. —Chronique.

Revue et Buletin de Dialectologie Romane. —Surten cada tres mesos. Acabam de rebre els nombres corresponents a janer-juny d'enguany. [381]

El sumari de la *Revue* es el següent: *F. Krüger*, Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc un Roussillon. Schluss (Escorcolls de geografia llingüística an el Llenguadoc i an el Rosselló. Acabatall). —*A. Prati*, Escursioni toponomastiche nel Veneto. —*A. M. Espinosa*, Studies in New Mexican Spanish. Part II, Morphology (Estudis demunt l'espanyol de Nova-Mèxic). —*C. Salvioni*, Postille italiane e ladine al «Vocabolario etimologico romanzo» (de Meyer-Lübke), Séguito. —*H. Jarnik*, Zu G. Weigands Materialien ans dakorumänischer Dialektologie (Monographien und Atlas) [Pels materials de Weigand de Dialektologia dacorumènica (monografies i Atlas)]. —MELANGES: *G. Bentoni*, Nota sulle «Quaestiones grammaticae» (sec. X). —*J. Leite de Vasconcellos*, Uma expressao popular portuguesa. —*G. Pascu*, Éléments néo-grecs dans le dialecte mégléno-roumain. —*L. Brun*, Zum schweizer-deutschen Lehngut im Romontschen (Sobre els elements del romanx [reto-romà] manllevats de l'alemany de Suïssa). —Annuaire critique: *P. Barbier fils*, Chronique etymologique des Langues romanes, Suite.

El sumari del *Bulletin* es això: *O. J. Tallgren*, Un desideratum: l'Atlas historique roman. —COMPTES RENDUS: 1. *K. Borinski*, Der Ursprung der Sprache (K. Mongenroth)⁶³ [Origen de la llengua]. —2. *K. O. Entmann*, Die Bedeutung des Wortes (K. Morgenroth) [Significança de la paraula]. —3. *A. Macé*, La prononciation du latin (J. M. Meunier). [Se dirigeix aqueixa obra principalment an els francesos, i proposa: 1r suprimir tota

⁶³ Nota (1) de l'original: El nom entre-paréntesis es el del qui fa la crítica; el nom en cursiu es el de l'autor de l'obra criticada.

vocal nasal; 2n pronunciar *c, g, t*, devant totes les vocals així com se pronúncien devant *a*; 3r pronunciar sempre sorda la *s*, això es, el sò de *serra, ansia, passa*; 4t pronunciar la *u*, no a la francesa, no com *ü*, sino com *u* catalana, castellana, italiana, etc. així com pronuncien els francesos *ou*; 5t pronunciar la *i* consonant, això es, la *j*, sempre com *i* vocal. Ben pensat, creim que encara seria el millor sistema de pronúncia llatina aqueix, per fogir de les qüestions sobre l'època de la tramudança del sò de *ge, gi, ce, ci*, vocal + *i* + *ř* + vocal. Lo de fer sempre sorda la *s*, sí que ho rebutjam. Els llatins no haurien escrites un cop dues *ss* com una *s*, si haguessen feta sempre sorda la *s*]. —4. *P. Müller-Marquardt*, *Die Sprache der alten [La llengua de la antiga] Vita Wandregiseli* (P. Geyer). —5. *L. H. Alexander*, *Participial substantives of the ata-type in the Romance Language* (E. Stengel). —6. *A. Chanoux*, *Mon patois. Légende suivie de quelques notices sur le dialecte Valdôtain* (B. A. Terracini). —7. *L. Clédat*, *Dictionnaire étymologique de la langue française* (P. B. f.). —8. *K. Wolf*, *Die chiastische Wortstellung in der neueren französischen Prosa* (W. Küchler) [La construcció chiàstica de les paraules dins la Prosa francesa moderna]. —9. *R. G. de Beauoudrey*, *Le langage normand au début de XXe siècle* (P. B. f.). —10. *L. Zeligzon* et *G. Thiriol*, *Textes patois recueillis en Lorraine* (C. This). —11. *Ch. Portat*, *Historique de la région albigeoise* (F. Krüger). —12. *G. Roques*, [382] *Grammaire Gasconne* (F. Krüger). —13. *K. Höfele*, *Quellen für das Studium der neueren Languedokischen Mundart von Montpellier* (F. Krüger) [Fonts per l'estudi del dialecte llengadocià modern de Montpellier]. —14. *De la Blottière*, *Légende de tous les cols, ports et passages qui von de France en Espagne*. —15. *G. Frisoni*, *Grammatica, esercizi pratici e dizionario della lingua Catalana* (J. Rubió) [Per lo que'n diu l'amic Rubió i Balaguer, se veu que desgraciadament ès molt poca cosa aqueixa *Grammatica*, i que l'autor no passa d'esser un pobre home que s'atansa a parlar de lo que no entén: ni sab per on hi van]. —16. *R. Loverà* u. *A. Jacob*, *Rumanische Konversations grammatik* (G. Weigand) [Gramatica rumènica de conversa]. —17. *H. Dumke*, *Die Terminologie des Ackerbaus im*

Dakorumänischen (Kr. Sandfeld-Jensen) [La terminologia de l'agricultura dins el dacorumènic]. —18. *E. Walberg*, Trascrizion fonetica di tre tasti alto-engadini (G. Hartmann). —19. *G. Vicuña Cifuentes*, Romances populares y vulgares (A. M. Espinosa). —20. *V. Hölzer*, Argentinische Volksdichtung [Poesía popular argentina]. —Chronique de la Société. —Communications a MM. les collaborateurs. —Catalogue des prix pour tirages a part. Nouvelles. —Abréviation- bibliographiques. Bibliographie.

Revue Catalane, organe de la Societé d'Etudes Catalanes. Surt a Perpinyà cada més. Des que en donàrem compte, son sortits sis nombres (abril-setembre). Vataquí els articles que ha publicats referents a filologia, que es el nostre alou: ABRIL: *Edmond Lagarde*, une utilité sociale des dialectes régionaux. —La nova ortografia catalana (Es l'article que posàrem baix del títol *A tots els nostres amics* demunt el BOLLETÍ de febrer-març sobre les *Normes Ortogràfiques de l'Institut*). —MAIG-JUNY: *Edmond Lagarde*, Une utilité sociale des dialectes régionaux. —*L. Pastre*, Les Catalanismes a l'Ecole. —JULIOL: *J. S. Pons*, Une victoire de la poesie roussillonnaise: *La Mare Terra* de Paul Bergue. —Troballa del *Llibre Vert* d'Elna, del s. XIV, de 50 fols de pergamí; el tè un senyor d'Elna, i fins ara no se'n havia donat compte del tresor que tenia. Es un dels dos cartularis que fa temps falten de l'arxiu d'Elna. —AGOST: claricia sobre un *Llibre de censals de la Rnt. Comunitat de Pss. de Santa María de Copllivre... fet als 12 mayx 1676*. Pertany a un arxiu particular. —SETEMBRE: *E. Doumé*, choses et autres (una defensa ben calenta de la conservació dels dialectes que l'Estat ha de defensar i no perseguir). —Rondalles rosselloneses recullides: *La bota de Sant Ferriol*.

El Lenguaje, revista de filología. Surt a Madrid cada mes. Ja ens pensàvem que no sortia, fins que an el març tornà comparèixer, i de llavò ençà es venguda. Retreurem lo que ha publicat de *re filologica*: —MARÇ: *Juan B. Selva*, Figuras de dicción (costerada a la Reial Academia per amor de la *Gramàtica*). —*Fernando Arango*, Pueblerina (=dona de poble: examen agut sobre l'engirgolament d'aquest mot nou). D. *Pedro de* [383] *Mugica*, Necrología sui generis, pero que's fa lletgir, de Sánchez Moguel. *Corresponsalías* (sobre terminacions femenines d'adjectius: *presidenta, sirvienta, testiga, tenienta*, etc.). ABRIL: *R. Robles*, La acentuación castellana. —*Esteban García Bellido*, sobre la enseñanza de las lenguas vivas; el anàlisis gramatical. —De *P. de Mugica*, Papeletas de Barbieri; Necrología: Vital Aza. —*Corresponsalías* (espipellades sobre el castellà d'Amèrica i observacions sobre el Diccionari de la Reial Academia). —MAIG: *J. Alemany*, El Orden de las palabras en la frase (L'estudi té per objecte demostrar: «el cambio que observamos en la construcción de las modernas lenguas de Europa comparada con la de sus anteparadas indoeuropeas, es más psíquico que fonético; no es debida a la pérdida de la flexión, como generalmente se afirma, sino que la pérdida de ésta y aquel cambio son efecto de una misma causa»). —*R. Monner Sans*, Un critico español en Alemania: Dr. D. Pedro de Mugica (filòleg castellà ben apreciable i ben coneixement [sic] del demble castellà). —*Gonzalo Losada*, La Academia y las regiones (tabac an els acadèmics). —*Dr. P. de Mugica*, Perrerias (sostén que *perro* surt de *Pedro*, i retreu, per confirmar-ho, el frances *Pierre* i l'antic castellà *Pero*); —Arcaismos y Barbarismos de la provincia de Cuenca (Lo bo es que no'n cita cap, repartint nesples a diferents autors, en lo qual es molt destre el Dr. Mugica). —*M. C.*, Remiendos a la Academia (sardonaies a ferir). —*Corresponsalías* (entre En Monner i En Mugica sostenint que's por posar l'adverbi *muy* devant els superlatius en *-ísimo*: v. gr. *muy queridísimo*, etc.) —Indagatorio filológico. —JUNY: *J. Alemany*, El orden de las palabras en la frase. —*Antolín Gutiérrez y Cuñado*, La Ortografía racional: La Academia y el fonetismo. —*E. V.*, Origen y desarrollo de la lengua Castellana: 3a

conferencia. —*Dr. P. de Mugica*, Necrología: Florencio de Uhagón (autor de un *Diccionario, de refranes y frases vulgares*, inèdit; n'hi havia aplegades devers 35.000. Se veu que era tot un lexicograf); —Remiendos a la Academia; —Examen de Libros: Miquel de Toro Gisbert: Pequeño Larousse ilustrado (sobre els dialectes castellans d'América: du 9.000 americanismes. —Indagatorio filológico. —JULIOL: *J. Alemany*, El orden de las palabras en la frase: A. Análisis de los temas nominales; B. Análisis de los compuestos. —*R. Robles*, La acentuación castellana, (conclusión), —*P. de Mugica*, El Lenguaje de Pereda; —Reforma de la Ortografía; —Examen de libros: Diccionario Gallego-castellano; —Corresponsalías; —Indagatorio filológico. —AGOST: *J. Alemany*, El Orden de las palabras en la frase: C. Análisis de las formas casuales y sustitución de las desinencias por preposiciones. —*B. Robles*, Los órganos orales. —*Leopoldo de Selva*, De gramàtica. —*M. Unamuno* y el lenguaje. —*Emilio Alarcas*, Busilis del idioma. —*R. R.*, Examen de los libros: Novísima Gramàtica de la lengua española, escrita especialmente para el perfeccionamiento de la lengua castellana en España y en los países hispano-americanos, por D. Leopoldo de Selva. —Madrid, González y Giménez. —2 vol. —Miscelànea El Congreso de las Ciencias (Se retreuen tres estudis presentats referents a filología: a) de D. *Juan V. Alonso y Alonso*, Hacia la [384] reorganización de la Gramàtica: extensión del artículo y del pronombre; b) de D. *Aurelio Ribalta*, Crítica de procedimientos filológicos. La conjunción «e» en los antiguos textos castellanos. —SETEMBRE: *J. Alemany*, El orden de las palabras en la frase: D. Análisis de las formas verbales; E. Las conjunciones; F. Construcción del relativo. —*Esteban García Bellido*, La formación del profesorado de lenguas vivas en España. —*G. Losada*, y *R. Robles*, Letras vocales. —*Antolín Gutiérrez Cuñado*, Corresponsalías (sobre ortografía fonètica, això es, desterrar totes les lletres que invitricollen l'escriure). —OCTUBRE: *J. Alemany*, El orden de las palabras en la frase: G. Construcción de la frase en las lenguas tàrtaras. —*R. Robles*, El Alfabeto latino en el Japón: un consejo al Barón Sakani, Alcalde de Tokio; —Robles

Dégano, gramático filológico (un prevere que, segons veig, té grans dots per la filología i que sembla que no té rucs a la llengua i els jocs molts feixucs contra els qui no fan bonda an el conreu del castellà). —*Ramón C. Carriegos*, *Apostillas lexicogràficas*. —*M. Carballos*, *Examen de libros: L'Enseignement du Français par le Latin*. —*Mémoire présentée au premier Congrès de la Langue Française en Amérique*. (Quebec, 1912) par *Gustave Zidler*, *Professeur agrégé de l'Université de Paris* [El crític se permet enflocar un raig de... coses sobre el llatí, impropies d'una revista filològica del segle XX].

Prenim del nostre bon confrare *El Pla d'Urgell* de dia 11 del corrent aqueix preciós article del Dr. Barnils sobre

El dialecte lleidetà (384-386)

«Es per accedir al desig de nombrosos amics de la regió lleidatana que escrivim aquestes ratlles les quals avans que tot volem que siguen l'expressió de nostre franc voler i agraïment envers tots els qui tant ens facilitaren la tasca dels nostres estudis llingüístics en la derrera excursió filològica.

«Hem de parlar del dialecte lleidetà mal que ho fem sino en termes generals.

«Pero què hem de dir del parlar lleidetà? Posem al menys de relleusos trets característics ja que altra cosa no'ns es aquí possible.

«El parlar lleidetà jutjat per ço que's refereix a les vocals àtones cau de ple en el domini del català dit *occidental* segons expressió del mestre Milà al qual ens adherim. Més cal fer observar que la emissió de les vocals àtones, amb tot i sonar relativament clares, no es pas comparable a la que tenen els pobles del regne de València ni de les Balears. Sobre tot els

[385] primers divergeixen del *lleidetà* en la tensió muscular dels òrguens de la paraula que es en ells extremament forta. La tivantor dels sons vocàlics àtons del lleidatà sembla ocupar un terme mig entre la valenciana i la del català oriental. En quant al mallorquí l'apreciació resulta molt més difícil pel fet de que'ls dialectes balears i particularment els de la illa major van acompanyats en la producció vocàlica d'una especial musicalitat imprecisable com no sigi per mig d'aparells, que's confón amb l'element fisiològic i l'orella no arriba a discernir lo que es tensió muscular pura de lo que es element armònic. Aixís doncs sembla que'l lleidatà ens oferirà més analogies amb el valencià que amb cap altre boldró de dialectes, car allà ont existeixen analogies fonètiques es molt fàcil que n'hi descobrim d'altres d'ordres gramaticals diferents. I aixís es. Un sens nombre de formes lèxiques (*espill, sòmera, domènge, matràques, rusquèr, sècla, bancàl, édra, palóma, cullerèta, jòneg, etc., etc.*) marcadament valencianes ressurtan en el lleidatà i fins la llur pronunciació general té tot el caient de la valenciana en les vocals tòniques que conserven amb més regularitat que'l català oriental la tradició llatina de les obertes i tancades i converteixen la *a* final dels plurals en una *é* molt tancada.

«La semblança fonètica i lexicogràfica del lleidatà i del valencià s'accentua més si un porta l'enquesta a les localitats que afronten amb els dialectes aragonesos: Fraga, Tamarit, Benavarri, etc. Aquí sí que un se sent transportat a la regió valenciana central entre'l Xúquer i el Túria. La pronunciació de *rossa* per *roza*, de *cassa* per *caza*, de *cossa* per *coza*, etc., típica dels valencià central que molts anomenen «apitxat» es regla en les poblacions catalanes de la frontera aragonesa i tal volta aquest fet llingüístic vingui un dia en adjutori de l'historiador i del filòleg que vulguin afonar en la veritat i alcanç de la tradició que trasplanta les dones lleidetanes en terres de València en l'època del rei En Jaume I, mitjansant una especie de subasta entre guapes-pobres i lletges-riques tan interessant com enginyosa.

Ço que havem apuntat fins ara, no vol dir que'l lleidetà oriental no tingui també les seves particularitats, ço es que'l lleidetà no tingui coses *filològiques* propies que no presenten avui els demés dialectes catalans o valencians. Sí, també tè les seves. L'ús vivent de l'article *lo* (pot ser l'etapa més antiga i punt de partida de la forma *el*), les formes eloqüents en *-iba*, *-eba* dels imperfectes indicatius dels verbs que's troben encara ací i allà arcaïques, la pronunciació en è molt oberta dels sufixes *-er -era* en els pobles de la ribera alta del Pallaresa, la palatalització de la *l* [386] precedida de consonant en el Ribagorça (*pllou* per *plou*, *plla* per *pla*, *cllar* per *clar*, etc.) i l'abundancia d'expressions diferents per els sinònims (*grans d'all*, *molls de nou*, *galls de taronja*, *carxofes de cèba*, etc.), entre altres, son prou per a tentar al filòleg i moure'l a noves investigacions prometedores de tota la riquesa de la nostra Llengua en totes les seves varietats.

Es fa sumament difícil una espinzellada del *lleidetà* tenint com tè tota la regió tanta varietat de termes i de vida tan intensa. Per bona sort nostra i de la llengua els *patuesos* catalans no han passat encara del tot a l'història i podem esperar bastir-los el moment que'ls pertoca. Quin goig de veure donaràn les nostres cartes o mapes llingüístics de les comarques de Lleida quan ens aboquin davant generosament, per exemple, *la buliàna*, *la boliàna*, *la buliaina*, *la senyoreta*, *la paloma*, etc. com expressió pròpia de la *papallona*; quins problemes per estudiar pujances i decadències semàntiques quan puguem determinar les àries geogràfiques de *la greala*, *la grial·la*, *el renta-mans* i les corresponents a *la cadira*, *la silla*, *la sella*, relacionats amb *l'escón*, *el caixa-banc*, *la cadira* i *la cadiera*! El *buliàc*, *l'esmurriuàc*, *el murisèc* lleidatans i altres, vindicaràn l'atenció abans de parlar definitivament de la *rata-pinyada*; del *ratpenat* i de la *pinya-ràta*, i del *moixó* haurà de compartir el domini de *l'aucell*, *el pardal* amb el *teulaí*, *la cogullada* amb la *cocualle* i *l'aulòre* i un estudi de coses a basa de fotografies serà necessari quant en mig d'elaboracions penoses, per ço sovint alleugerides, ens trobem per Lleida amb *ferrades* i *galledes*, amb *menjadors* i *solers*, amb *fuets* i *xurriaques* i *batoies*, amb *eres* i

malladors, amb sostres i trespòls i solèrs, amb fonts i riquers, amb vigílies i puzòbres, amb ascles i estelles, amb aglans, anglàs i alzines i amb grans i bagons i grabells i penjòlls de raim i sillons i cànters i tenalles per l'aigua i pédres i cendréres i capfoguers de la llar i pales i farrólles per a pendre foc, etc., etc., i en general amb una infinitat de locucions i modismes que constitueixen l'exhuberancia encara no explotada del nostre cabal llingüístic.

P. BARNILS

Barcelona 29-IX-1913 [387]

Bibliografía filológica (387-388)

Die Mundart von Alacant | *Beitrag zur Kenntnis | des Valencianischen | von | Dr. Pere Barnils Giol | Memoria doctoral —presentada a l'alta Facultat de Filologia i Lletres i de l'Universitat de Halle a. S. (Alemania) | MCMXIII | Palau de la Diputació | Barcelona. —Un volum de 248 x 165 mm. i dos mapes llingüístics (Estampat a Halle a. S. —Hofbuchdruckerei C. A. Kaemerer und Co. —1913).*

Agraïm de tot cor a nostre estimadíssim amic i braç dret de l'*Obra del Diccionari*, Dr. Pere Barnils, l'exemplar amb que ens ha honrats de la seua *Memoria Doctoral*, que ens es arribada amb una dedicatoria lo més afectuosa. Aquesta *Memoria* forma part de la *Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana*, tot just començada. Això es el segon volum publicat; el primer es un aplec de documents en català dels sigles XI, XII i XIII que ha trobats dins l'Arxiu de la Seu d'Urgell l'altre col·laborador i bon amic nostre Mn. Pere Pujol, dels quals donarem

compte més envant, si Deu hi vol i María. La *Memòria* d'En Barnils està en alemany perque a Alemanya hi ha més rigor envers d'això que a Zuric i a París, aont les Universidats ja admeten més o menys *Memòries doctorals* en català. En alemany, doncs, hagué d'escriure En Barnils la seua *Memoria* i en alemany, naturalment, hagué de fer l'examen, que fou llarguíssim i d'allò més enrevisclat, perque vos assegur que aquells catedràtics de les Universidats alemanyes no van de berbes; i encara que solen esser, tractats familiarment, molt amables i accessibles, asseguts a llurs càtedres i constituïts en Tribunal per donar Graus Acadèmics, son formidables i d'uns arrambatges no gaire amatents, de manera que els *Doctorands* han de passar per lloc estret; i, si no son falaguers de comes i no van ulls ben espolsats, quant menys s'ho pensen, queden an el siti i fora de combat. No ho cregueu que hi puguen anar gens a la babal·lana, sino ben citats i posats. En Barnils que ho sabia tot això, no gosava envestir aquesta cosa del *Doctorat*, i l'haguérem d'encoratjar una partida de temps. A la fi se va resoldre devant les instancies que li feia aquell estimadíssim Dr. Suchier, tan amador i benemèrit de la Llengua Catalana, que era estat catedràtic seu a Halle i que sabia bé els graus que feia l'aiguarent d'En Barnils, això es, que's poria presentar ben descansat. En Barnils a-les-hores se posa a estudiar a rompre, casi a punt d'esclatar, fins es dia que se feu l'esclafit, dia 19 de juny d'entany; i fou tan sortat, li anà tan en popa, que va treure de l'Examen la calificació més alta que's dona a les Universidats alemanyes, això es, MAGNA CUM LAUDE. I lo bo va esser que el Dr. Suchier, que l'havia encoratjat a presentar-se, fou dels qui li pitjaren més el tascó, de tots els qui formaven Tribunal. Prou sabia el Dr. Suchier aont feia la llenya i que En Barnils poria resistir bé totes les investides i que això l'havia de fer brillar més i més; de manera que aquell rigor no naixia de cap mala voluntat, sino de l'afecte coral que aquell magnànim i amabilíssim professor li tenia. [388]

La *Memoria Doctoral* d'En Barnils, versa sobre el *dialecte d'Alacant*, això es, de la regió alacantina, que es tan gran i tan important dins el domini llingüístic valencià. Recordareu que an el seu dia vos contàrem

que En Barnils l'estiu de 1911 feu una eixida a la regió alacantina, recurrent-la en tots sentits per porer estudiar totes les clapes i variedats de llenguatge que presenta aquella regió, i així se va fer càrrec dels dialectes que s'hi parlen, de lo que es, vist d'aprop, el parlar alacantí; i l'home se'n pogué amenar bé i se'n pogué assaciar d'ensaborir-lo i d'aglapir-li el demble. Així en pogué fer un estudi preciosíssim, que li serví admirablement per la *Memoria Doctoral*, que davant les Universitats d'Alemanya ha d'esser sempre fruit d'una investigació, d'un escorcoll propi, no tret d'altres llibres, just girant paraules i tramudant frases, sino aclarint, dilucidant un punt de ciència nou donant qualche cosa que no hagen dita altres, qualche nova llum. La *Memoria* d'En Barnils era tot això: presentava tota una modalitat de la llengua catalana, la modalitat alacantina, de que negú fins llavors havia donada cap clàrícia. Per això, quant En Barnils, no fiant-se de la seua obra, l'envià an el Dr. Suchier per que li digués si era presentadora per tirar an el Doctorat, l'eminent filòleg romanista li digué: —*Prou que ho es! Presentau-la tot d'una!*

Per que pogueu col·letgir l'importància de l'obra d'En Barnils, ventaquí la *taula*, els punts que toca: *Llista d'obres consultades per escriure la Memoria. Advertències preliminars. Sistema de transcripció fonètica adoptat. —Estudi dels sons. Secció I. Les Vocals: Cap I. Les vocals tòniques; Cap. II. Les vocals àtones. A. Les vocals de davant la tònica; B. Les vocals de darrera la tònica. Secció II: Les consonants: Cap. I. Les consonants inicials de paraula, Cap. II Consonants interiors (no inicials ni finals): A. Consonants entre vocals; B. consonants davant altra consonant; C. consonants darrera altra consonant; D. consonants enclitxades entre altres consonants; Cap. III. consonants finals. Indicació final. Flexió verbal. —Mostra d'un text alacantí. —Registre de paraules estudiades dins la Memoria.*

Si ho reparau bé, resulten estudiats els sons vocals i consonants de l'alacantí en totes les posicions que poren tenir, i vos assegureu que En Barnils els espinzella i els desllatiga i els endardella a acaba set, a balquena, magistralment. Un passa gust, un gust de reis, un gust

d'àngels, de lletgir-ho. Ara lo que hi ha que, estant just en alemany, son desgraciadament molts pocs els qui ho poren ensaborir. Per lo meteix, s'es mester que En Barnils en faça una versió catalana, i que la faça prest, que no ho posi an el compte vell a fi de que els qui no graponetgen gens l'alemany, no n'hagen de romandre en dijú, no hagen de romandre just amb les ganes, sense porer-se'n aprofitar. Això demanam an el Dr. Barnils i a l'*Institut de la Llengua Catalana*, i esperam que ens faràn aqueix pler. Amèn que sia prest.

Una volta més la nostra enhorabona més coral an el Dr. Barnils per la seua *Memoria* tan fonda i lluminosa i a l'*Institut de la Llengua Catalana* per haver-le-hi publicada. [389]

PALMA DE MALLORCA —*Tipo-litografia de Amengual y Muntaner*—1913

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. l'any. - Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma
Estranger: 2'60 pess. l'any.

[389]*

Visita del president de la República Francesa an En Frederic Mistral (389-90)

Tornant d'Espanya, a mitjàn octubre, Mr. Poincaré, President de la República Francesa, se volgué honrar a sí meteix i honrar el càrrec suprem que exerceix dins França, visitant l'Homer del sigle XIX, l'incomparable Mistral a la joliva i delitosa casa de Maiano aont té son niu l'eminentíssim Mestre. En tal avinentesa En Mistral endreçà un discurs an el President de la República, i aquest

Li contestà amb un altre.

Discurs d'En Mistral

Monsieur le Président,

Je me garderai bien de prendre pour moi seul le grand honneur que vous me faites.

* T. VII. —Novembre-deseembre de 1913. —N. 13.

En venant saluer dans mon humble village le poète provençal qui ne l'a jamais quitté, vous témoignez très haut vos sympathies de patriote pour ce régionalisme dans lequel notre France aura, j'en ai la foi, son rajeunissement.

Ils sont nombreux, de plus en plus, ceux qui, pour conserver la beauté de pays et le bonheur d'y vivre, souhaitent le maintien de ce qui fut le charme de nos vieilles provinces: les coutumes, les traditions, les dialectes et toutes ces variétés qui expriment la vie d'un peuple vraiment libre et qui enracinent la race au terroir des ancêtres.

La province, avec son nom et sa délimitation d'origine immémoriale, la province, avec son histoire inscrite sur les monuments, son climat, ses paysages, où l'habitant s'est appareillé, démontre clairement qu'elle ne veut pas mourir.

Et elle ne mourra pas cette Mère des Paysans et des Soldats de [390] France! J'en atteste les cuirassés de la flotte française sur lesquels refleurissent les noms de la Lorraine, de la Bretagne, de la Provence!

A chaque oiseau
Son nid est beau.

A chasque aucèu
Soun nis es bèu.

dit un proverbe provençal.

Monsieur le Président, soyez remercié pour la signification qui surgit de votre voyage au coeur de nos provinces trop dédaignées depuis quelques siècles et que votre «tour de France» si justement applaudi, soit un réconfort nouveau pour leur reviviscence».

Contesta Mr. Poincaré an En Mistral

Cher et illustre Maître,

A vous qui avez élevé, en l'honneur d'une terre française, des monuments impérissables; à vous qui avez éclairé de votre soleil nos imaginations assombries; à vous qui avez relevé le prestige d'une langue et d'une littérature dont notre histoire nationale a lieu de s'enorgueillir; à vous qui avez dressé dans nos souvenirs les figures immortelles de Vincent et de Mireille, de Calendal et d'Esterelle; à vous qui avez chanté en des stances inoubliables les magnanarelles et les gardians; à vous le noble poète du Rhône et des Illes d'or; à vous qui, en glorifiant la Provence, avez tressé à la France elle-même, une verdoyante couronne d'olivier; à vous que, il y a plus d'un demi-siècle, Lamartine saluait déjà comme un nouvel Homère et dont le premier livre lui apportait, disait-il, dans sa mélancolique retraite, une goutte de rosée, une helaine du matin, un rayon de lumière; à vous qui avez vécu entouré de l'admiration universelle et qui êtes resté fidèle à votre cher mas de Maillane; à vous dont les générations futures se passeront à travers les âges, comme des fleurs qui ne se faneraient pas, les poésies divines; à vous, auguste maître, j'apporte aujourd'hui le témoignage de reconnaissance de la République et de la grande patrie.

Revista de Revistes (390)

Revue de Phonétique, del P. Rousselot. —París —Surt cada tres mesos.

Hem rebut el tercer fascicle d'enguany, que du el següent sumari: «La césure dans l'alexandrin français» de G. Lote; «Phénomènes de contraction en grec moderne» de H. Pernot; «Une indication [391] phonétique mal comprise» de D. C. Hesseling; «Études de prononciations catalanes» d'En Pere Barnils; «Questions de technique et de méthode: analyse harmonique au moyen des analyseurs» de J. Poirot; «Course de Gramophonie» (segueix) de Mde. Marguerite de Saint-Genés. —Comptes rendus. Bibliographie phonétique. Livres reçus. Chronique.»

Revue catalane, de Perpinyà. Surt cada més. Hem rebut el nombre d'octubre que du poca cosa de filologia. Copia sis planes i mitja del nostre dietari del *Dietari* del BOLLETÍ d'agost-setembre, espipelletjant bocins d'assí i d'allà; no hem arribat a comprendre quin criteri ha seguit la *Revue* per fer tals espipellades. —Devant de tot posa el «discurs de gracies del *Mantenedor* Mr. François Trassere, de la Cerdanya francesa, que tirà an els *Jocs Florals* de la Cerdanya, celebrats a Puigcerdà aquest estiu. Mr. Trassere fa un elogi de la llengua catalana; pero, tal volta sensa donar-se'n compte ben bé, diu una cosa terrible, que nosaltres que hem travessada la Cerdanya francesa l'any 1900, 1902 i 1906, aturant-nos a moltes d'aquelles viles tan rioleres que formen aquella regió, hem de confessar que es ben ver lo que confessa Mr. Trassere, per més que hi haja rossellonesos que pretenguen lo contrari. Digué Mr. Trassere dins tal *discurs*: «Pero, per un cerdà de França, si la llengua francesa es l'expressió habitual de son esprit, la llengua catalana, en que retroba les dolçors de la llet materna i del bresol, queda sempre a través del temps de la vida». De manera que els «cerdans de França» tenen més per mà la llengua francesa que no la catalana, els es «més la expressió habitual» de llur «esperit». Això demostra com està la nostra pobre llengua devers Catalunya francesa, quant fins i tot els que se'n diuen amadors, confessen que tenen més per mà el francès que no el català! Ja tenen bella tasca els catalanistes francesos, la bona gent de *Revue Catalane*, a casa llur, amb la gent d'allà, del Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir! La gent una mica instruïda, si un els envest en català, responen ordinariament

amb aquell embafador: *Je ne parle pas catalan!* I un s'hi veu amb feines per fer-los-hi parlar. I la gent sense lletres prenen llum, mal dit, prenen de la gent instruïda el *fum* empestador del despreci de la llengua i l'embabiament davant el francès. Així es que costa molt anar a fer estudis de la nostra llengua a la Catalunya Francesa. Basta dir que aquest estiu el nostre bon amic doctor Antoni Griera se n'hagué d'anar d'una vila rossellonesa tan important com Salses sense poder-hi fer l'estudi del dialecte salcenc perquè no trobà negú que s'hi prestàs, això es, que li volgués dir paraules i formes gramaticals demunt les quals pogués fer ell les observacions oportunes. Li deien que no'n sabien res del català, i no es que ells no'l parlaven, tota vegada que es una vila catalana; però el tenen per una cosa massa baixa. Malanats! Sembla impossible!

Estudis Universitaris Catalans, de Barcelona. Surt aqueixa revista cada tres mesos. El darrer nombre es sortit no fa gaire, i correspon a octubre-desembre d'entany. Vetaquí lo que du referent a filologia: —a) «Les edicions Iulianes de la Biblioteca Universitaria de Barcelona» [392] de N'Elies Rogent i N'Estanislau Duran; —b) «Algunes notícies més per la biografia d'En Bernat Metge» amb documents catalans inèdits del segle XIV, d'En Ferran Soldevila; —c) «Paradis», estudi ben interessant d'En J. Soler i Palet sobre aqueix mot, el seu demble i significança en català; —d) Auzias March et ses prédécesseurs. Essai sur la poésie amoureuse et philosophique en Catalogne aux XIVe et XVe siècles» de N'Amadeu Pagès, doctor en lletres per la Sorbona i professor del Liceu de la Rochelle. N'Amadeu Pagès es un català de França, i els *Estudis* fan la crítica d'aqueixa obra d'En Pagès.

Revue des Langues Romanes, de Montpellier. Surt cada parell de mesos, de devers l'any 1870; ja es an el tom LVI. Els derrers nombres que hem vists son el de janer-març i el d'abril-juny.

El nombre de janer-març, du entre altres coses: a) *G. Bertoni*, Notarelle provenzali; b) *C. Pistollet*, A propos d'Aubanel de Nimes, de Jean Reboul et de Pierquin dit *de Gembleux*» (poetes llengadocians); c) *P. Mendonnet*, Laurent d'Orleans, autor de la *Somme-le-Roi*, obra migeval en francès antic, escrita l'any 1377, de Fr. Llorenç, frare dominic, confessor del rei Felip III de França. —Llavò du un enfilall de notes crítiques sobre un aixam d'obres literaries, històriques i filològiques referent a la llengua francesa, qualche estudi sobre trovadors llenguadocians, i estudis de filologia romànica general, entre altres, un de Mr. Counson *La Pensée Romane*, un altre de Schneegans, *Studium und Unterricht der* (ensenyança de la) *romanischen Philologie*, i un altre de Mr. Grammont *Phonétique historique et Phonétique Expérimentale*.

El nombre d'abril-juny publica, entre altres coses: a) *E. Faral*, Chronologie des romans d'*Eneas* et de *Troie* (antics poemes francesos); b) *J. Acher*, sur la x finale des manuscrits; c) *L. Caillet*, Acte passé à Valence au sujet des revenus perçus sur diverses terres situées dans le mandement de Livorn (any 1318) [es un monument preciós de la llengua d'oc de la primeria del segle XIV]; d) *P. Barbier fils*, Noms de poissons. Es un estudi preciós i ben interessant sobre els noms dels peixos dins les diferents llengues romàniques. Hi ha molta de cosa aprofitable per l'*Obra del Diccionari Català*. Després hi ha notes crítiques sobre obres de diferent pelatge, algunes de demble filològic, com d'A. Kolsen *Das sirventés «Honratz es hom per despendre»*; una crítica de Mr. J. Ronjat sobre una obra de Sextil Puscariu referent als *neo-gramàtics* i *neo-lingüistes*, o sia diferents sistemes d'explicar la formació de les llengües; i *Armanac dera Mountanho* (almanac de la muntanya), aplec delitós de poesia i prosa de Coumenge i Couserans (Gascunya), que serveix per la dialectologia romanista.

Razón y Fe, de Madrid, revista mensual dels Rts. Pares Jesuïtes. Es de ciències esglesiàstiques i apologetiques de la Santa Fe, pero de vegades parla d'altres coses. Dins el nombre d'octubre posa un article del P. Simón, *Fonética experimental y sus aplicaciones*, aón estudia l'articulació o producció dels sons *vocals* i després dels *consonants*. [393] Dels sons *vocals* estudia la *classificació* i lo metex fa dels sons *consonants*. Utilisa l'autor per tal estudi el *paladar artificial* i els diferents aparats *enregistradors* dels laboratoris de Fonètica Experimental.

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana, de Palma de Mallorca. Surt cada mes. Vetaquí les coses que ha publicades enguany, que tenen qualque cosa que veure amb la filologia.

JANER: *Cartes d'un barber sainador*, de l'any 1682, monument apreciable del català de Mallorca del segle XVII.

FEBRER: Capbreu ordenat l'any 1304 dels establiments i donacions fets per D. Nuno Sanç, de la seua porció (que li tocà a Mallorca per la conquesta de l'illa amb el rei En Jaume). El document es en llatí mig-eval, i mostra moltes de paraules ben catalanes desfressades de llatí i que aiximeteix serveixen admirablement per treure'n suc la nostra *Obra del Diccionari*.

MARÇ: Se fa una relació de les passes que va donant l'*Obra de Diccionari* i la filologia catalana, com també l'*Institut d'Estudis Catalans* de Barcelona.

ABRIL: Segueix lo *Capbreu* d'En Nuno Sanç.

MAIG: *Cartes d'un berber sainador*, de l'any 1682: interessants per l'història del català a Mallorca.

JUNY: Segueix lo *Capbreu* d'En Nuno Sanç.

SETEMBRE: *Lo llibre dell Nudriment e de la cura dels ocells dels quals pertanyen a la casa* (còdic de la Biblioteca Nacional de París, que va

escriure un tal G. *Correger de Mayorcha, estudiant cirurgia*, a mitjàn sigle XIII.

Ruscino, de Perpinyà. Surt cada tres mesos. Donàrem compte del nombre primer (janer-març de 1911) demunt el BOLLETÍ, T. VI, p. 270-1. Ha seguit publicant-se, encara que vaja una mica enrera. Vetaquí lo que ha publicat referent a filologia catalana desde abril fins a desembre de 1911 i durant l'any 1912.

ABRIL JUNY: (1911): *Sources narratives locales de l'histoire du Roussillon en langue catalane*: a) Bossins del *Manual de novells ardits, vulgarment apellat Dietari del Antic Concell Barceloní*, T. II, p. 45-120; —b) *Memorials de l'esglesia de St. Juan de Perpinyà*, sigle XV (Arxiu de la Casa de la Vila de Perpinyà); —c) *Llibre Vert menor*, sigle XV (Arxiu de la Casa de la Vila de Perpinyà). —Contribució del *Diccionari de la Llengua Catalana* (esbrinament d'un enfilall de mots d'En Pere Vidal, que és Mestre en l'art).

JULIOL SETEMBRE: *Un grand écrivain catalan du XIIIe siècle: Ramon Llull (1235-1315)*. —*Sources narratives locales de l'histoire du Roussillon en langue catalane*: *Memorials de l'esglesia de St. Juan de Perpinyà* sigle XV: (Arxiu Depart. Pirineus Orientals). —Alart, *Observations sur le nom de quelques rues de Perpignan*.

OCTUBRE-DESEMBRE: *Étude critique sur les chansons catalanes*. — *Charte de Louis XIV portant donation de la Vicomté de Canet en faveur de Joseph [394] Fontanella, régent de Catalogne*. Avril de 1649: el document està en català d'aquell temps. —*Sources narratives locales de l'histoire du Roussillon en langue catalane*: a) *Memorials de l'esglesia de St. Juan de Perpinyà*, sigle XV (l'Arx. Dep. Pir. Or.); b) *Llibre Vert menor*, sigle XV (Arx. Cas. de la Vil. Perpinyà); c) *Memorials de l'esglesia de St. Jaume de Perpinyà*, sigle XV (Biblioteca de la Vila de Perpinyà, Manuscrits, n. 84). —

Contribució al *Diccionari de la Llengua Catalana*: 33 mots catalans espinzellats amb testimonis de monuments antics.

JANER-JUNY: P. Vidal, *Notions de Géographie phisique sur le département des Pyrénées-Orientales*. (L'Obra del Diccionari hi té molts noms de lloc que pellucar). —P. Bergue, *Étude critique sur les Chansons Catalanes: Troisième partie: la Musique*. —*Sources narratives locales de l'histoire du Roussillon en catalan*: a) *Manual d'Arnau Esteve, sigle XV* (Arx. Depart. Pir. Orient. Notaires); —b) *Memorials de l'esglesia de St. Juan de Perpinyà, sigle XV* (ib.); —c) *Manual del notari Onofre Gonzalvo, sigle XV* (Arx. Depart. Pir. Or.); —d) *Memorials de l'esglesia de St. Jaume, sigle XV* (Bibliot. de la Vila de Perpinyà); —f) *Processos de Corts* (ibid.); —g) *Cartes comunes, sigle XV* (ibid.); —h) *Llibre vert menor, s. XV* (Arx. de la cas. de la Vil.).

OCTUBRE-DESEMBRE: P. Bergue, *Les voyelles o et u en catalan*: estudia el cas d'aquests dos sons, que essent àtones, se confonen fònicament, es a dir la o sona com u.

JANER-MARÇ (1913): P. Vidal, *Mélanges de Toponymie catalane* (estudi interessantíssim per l'Obra del Diccionari). —La langue et la versification des poètes roussillonnais. I Talrich. —Découverte du *Llibre vert* d'Elne. Origine du mot *Moneta* (sembla que a Itàlia adoraven una *Juno Moneta*, i que els governants romans guardaven la plata pública dins el temple d'aquesta Deua a Roma, i que hi posaren una seca o acunyació de la plata, i aquelles patenes o rol·lanetes que feien, se digueren *monetae*=monedes).

Catalunya, de Barcelona, setmanal. Vetaquí lo que ha publicat enguany, referent a la llengua catalana:

22 DE FEBRER: M. Montoliu, *La paraula MONJOIA, petit estudi lexicogràfic* (espinzellament ben enginyós d'aqueix mot).

8 DE MARÇ: L. Nicolau d'Olwer, *Notes lexicografiques* (confirmació de l'espinzellament d'En Montoliu sobre el mot *Monjoies*).

15 DE MARÇ: M. Montoliu, *La paraula MONJOIA. Apendix. —Catedra de Llengua Catalana*. Baix d'aqueix títol comença a donar uns resums de les lliçons de Gramàtica Catalana que explica En Fabra a l'Universitat de Barcelona. *Fonética: estudi de les vocals catalanes*.

22 DE MARÇ: *Catedra de Llengua Catalana* (Segueix el resum de les lliçons d'En Fabra: *Les vocals finals*).

8 D'ABRIL: J. Ruyra, *Qüestions de llenguatge: reduplicació dels sons aspres* (veiau lo que en diguèrem dins el BOLLETÍ d'agost-setembre).

12 d'ABRIL: P. Barnils, *Per la lectura dels textos catalans antics* (S'encareix molt l'esment gros que hi ha que posar en l'estudi de tals monuments). [395]

—*Catedra de llengua catalana: Les vocals àtones en llatí i en català dins les regions llingüístiques; fenòmens d'assimilació i dissimilació*.

19 D'ABRIL: Dr. P. Barnils, *El Dr. Gauchat* (Semblança molt ben traçada del meritíssim professor de l'Universitat de Zuric, un dels bons romanistes d'avui en dia i gran amic de la Llengua Catalana).

—J Ruyra, *Qüestions de llenguatge* (Estudi molt encertat sobre la frase *Si fa no fa*, i altres de consemblants). Rondaies Mallorquines: Na Juana i la fada Mariana (Se fa un elogi molt gros de Mn. Alcover, sobre tot com a replegador i contador de rondalles).

26 D'ABRIL: M. Rosselló i Vilà. *La descatalanització de Cerdanya* (L'articulista se plany fort i amb raó de l'influència desastrosa del Govern Espanyol i del Govern Francès contra la llengua catalana dins la Cerdanya espanyola i dins la francesa respectivament). —*Càtedra de Llengua Catalana: Estudi de les consonants: consonants plosives; consonants fricatives; consonants africades. Consonants sordes i sonores*.

8 DE MAIG: J. Alcover, *Gabriel Maura i Muntaner* (estudi magistral sobre la personalitat literaria del gran escriptor mallorquí, a les obres del qual posa En J. Alcover aqueix pròleg). —M. Rosselló i Vilà, *La descatalanització de Cerdanya*.

21 DE JUNY: *Càtedra de Llengua Catalana: consonants nasals i líquides: Palatalització de les consonants.*

28 DE JUNY: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal* (relació de l'eixida filològica que feu l'autor per Catalunya occidental a compte de l'*Institut de la Llengua Catalana*).

5 de JULIOL: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal*.

12 de JULIOL: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal*. —J. Lleonart, *Lletres valencianes* (notes crítiques sobre *Breviari Romantic* del jove poeta En Mustieles).

19 DE JULIOL: *De les Normes Ortogràfiques: La Jovintut Nacionalista i l'Institut d'Estudis Catalans. —Episodi divertit: Una esmena de l'impenitent senyor Carreras Candi. —Fent hi broma.*

26 DE JULIOL: Dr. Rubió i Lluch, *Una carta an En Carreras i Candi sobre les Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. —Vot de qualitat: P. Alrededor de unas Normas* (defensant-les), —*Càtedra de Llengua Catalana: Fenòmens de debilitació* (tramudances que sofreixen els sons consonants segons la posició que ocupen dins els mots).

2 D'AGOST: M. Vidal, *La Tradició i les Normes* (fent veure que no hi ha l'oposició que qualcú ha volgut suposar).

9 D'AGOST: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal*.

30 D'AGOST: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal*. —P. Bertran i Bros, *Popularitats* (Notes de folk-lore català, de que parlarem dins el BOLLETÍ d'agost-setembre).

13 DE SETEMBRE: *Càtedra de Llengua Catalana: Palatalització de la l inicial, de la intervocàlica; nexes llatins que la produeixen.*

20 DE SETEMBRE: Dr. Barnils, *D'Excursió Dialectal*.

27 DE SETEMBRE: *Càtedra de Llengua Catalana: Les fricatives palatals; les s, ss, z, tz.*

4 D'OCTUBRE: *Càtedra de Llengua Catalana, QUA QUE llatins passats al català. S, ss, r, rr. —Consonants en síl·laba inversa. —Diftongs. [396]*

18 D'OCTUBRE: *Càtedra de Llengua Catalana: MORFOLOGIA: Catalanització dels noms llatins. —Els plurals dels noms.*

25 D'OCTUBRE: *Càtedra de Llengua Catalana: Formació dels adjectius catalans: adjectius de dues terminacions; adjectius d'una terminació.*

Jocs Florals del Rosselló (396)

Era una gran idea la que tengueren els nostres germans del Rosselló de celebrar ells també uns Jocs Florals; publicaren el Cartell, constituïren un Jurat, que s'aplegà a Sant Miquel de Cuixà dia 27 de març per examinar les *trenta nou* composicions presentades; i, fet l'examen, com resultà que casi tots els autors premiats eren catalans d'Espanya, i el Consistori considerà que els seria difícil assistir a la festa, «que per altra part havia d'esser humil», «el Consistori acordà no celebrar enguany l'acte de repartiment de premis; les composicions premiades, aixís com la memòria del secretari i altres treballs» se publicaren demunt *Revue Catalane* de 15 de maig i 15 de juny.

iPer amor de Deu aqueis galicismes! (396)

L'altra diaça el nostre bon confrare barceloní *Renaixement* se queixava ben fort del diluvi de gal·licismes que empesten la novíssima literatura catalana. Efectivament, es una vergonya que, per fogir *dels castellanismes*, hàgem de caure de folondres dins els *gal·licismes*. iVeiam si els catalans serem una gent sensa trempança! Casi tan forester i esquerrà es pels catalans el francès com el castellà. iFora esser tributaris ni del castellà ni del francès! ¿No ens esgargamellam aclamant l'Autonomía com a suprema solució del problema català? ¿Per que idoncs

en literatura, en llenguatge ens hem de fer tributaris del francès? iFora esser tributaris de negú! iSiguem autònoms en tot, i particularment en matèria de llenguatge! Alguns amics nostres n'estàn tocats d'aqueixa pesta dels *gal·licismes*. iPer amor de Deu que se'n esmenin! i que ens excusin els disgust d'haver-los de donar l'escarpida que se tendríen ben guanyada, si no s'estigaven! iA bons entenedors poques paraules!

†

Amics morts (396-397)

Mn. Miquel Parera i Fornés

Nat a Manacor l'any 1846, ordenat de prevere l'any 1871, se dedicà a la predicació, recorrent tots els pobles de Mallorca, fins que l'any 1887 el feren Majordom del Seminari i més envant catedràtic de Teologia Moral i Secretari d'Estudis, servint sempre l'Esglesia amb un zel de la gloria de Deu fora mida. Com a predicador popular era [397] de lo més notable que hi haja hagut mai a Mallorca, i manetjava la nostra llengua admirablement; era una delícia el sentir-lo i porer-se rebetjar dins aquell riu de d'eloqüència apostòlica i mallorquina que brollava de la seua boca. De modo que Mn. Parera fou un benemèrit en grau superlatiu de la nostra llengua estimadíssima.

Fins a la mort ès estat suscriptor del BOLLETÍ, i moltes de vegades ens empenyía per que passàssem avant la nostra *Obra del Diccionari*. — Mn. Parera era un dels caràcters més sencers que mai hàgem coneguts, un sacerdot exemplaríssim, un sant.

iQue Deu nostre Senyor haja amparada i acullida la seua ànima, per la qual lluesca la llum perpetua de la Santa Gloria. Amèn!

†

Dr. Josep Falp i Plana

Dia 3 d'octubre passà d'aquest mon a l'altre, com un bon cristià que era, confortat amb els Sagraments, aquest bon amic nostre, experimentat metge, apreciable literat, fervent catalanista, benemèrit autor del poema *Lo Geni Català* i altres produccions literaries. Era devotíssim de la nostra llengua, i brufava les seues poesíes de mots ben escaients de la seua terra nadiua, de la banda de Solsona.

iQue Deu nostre Senyor haja amparada i acullida la seua ànima, per la qual lluesca la llum perpetua de la Santa Gloria. Amèn!

Grans mercés a diferents Confreres (397-398)

Primerament agraïm de tot cor an el famós jesuïta francès P. Josep Boubée l'elogi que demunt la revista *Etudes* de París, nombre de 20 d'abril d'enguany, endreça an els nostres treballs per l'*Obra del Diccionari*. Es un gran honor per nosaltres que ens alabi una revista tan acreditada dins el mon científic com es *Etudes* de París, l'orga dels jesuïtas francesos.

Ara hi ha quatre altres confreres que han parlat del *Dietari de les coses referents a filologia* de la nostra darrera *Eixida* a França i a altres nacions, que sortí demunt el BOLLETÍ d'agost-setembre.

Aqueis quatre confreres son: a) *La Veu del Canigó* de Perpinyà, que dia 9 d'octubre copía amb viu elogi lo que deim dins el dit *Dietari* sobre la nostra aturada a la capital rossellonesa dia 24 d'abril; —b) *La Costa de Llevant*, que dia 12 d'octubre copia, fent-ne grans alabances, lo que deim dins el meteix *Dietari* dia 21 de juny del contrast que ofereixen els filòlegs estrangers interessant-se vivament per l'obra del *Diccionari de la Llengua*

Catalana i els escriptors castellans no interessant-s'hi gens; —c) *La Revista Popular* de Barcelona, que dia 3 del mateix octubre parla del *Dietari*, alabant fora mida la nostra activitat a favor de la gloriosíssima llengua catalana; —d) i *Revue Catalane* de Perpinyà, que dins el nombre d'octubre copia una partida de planes del mateix [398] *Dietari*. Lo que no diu d'ont pren tals troços del *Dietari*, ni aont es sortit aqueix; no anomena en res ni per res el BOLLETÍ d'ont ho ha copiat. No hem de creure que sia intencionada tal omisió. *Revue Catalane* diferents vegades s'es demostrada un poc ofesa de certes apreciacions que hem fetes sobre l'estat de la llengua catalana an el Rosselló i del llengadocià an el mig-dia de França. No tenim fins ara per que retirar res que hàgem dit envers d'aquestes coses. ¿Què més voldríem nosaltres que haver de rectificar i porer dir que la llengua catalana an el Rosselló i la llengadociana an el mig-dia de França anaven quart creixent a l'uf? ¿Què més voldríem nosaltres que porer-ho dir en tota veritat? i No ens guanyem els rossellonesos a estimar llur llengua! ¿Ho senten els amics de *Revue Catalane*?... Pero deixem-ho anar tot això ara.

Agraïm de tot cor an aqueis el cas que han fet del nostre *Dietari*, i d'una manera especial an el venerable Dr. Sardà i Salvany per la finesa d'afecte entranyable que'ns demostra, que no sabem com correspondre-hi.

La primera llengua en que's resà el St. Rosari (398)

El nostre bon amic i col·laborador Mn. Pau Queralt ha publicat demunt *Patria* de Valls dia 18 d'octubre un article sobre aquest punt. Si St. Domingo començà a estendre aquella devoció tan celestial contra els heretges albigesos, escampats per tot el mig-dia de França, com ell allà on predicà més fou a la regió de Tolosa, lo regular es que la primera llengua en que se resà tal devoció fonc la *tolosana*, això es, una branca

de la llengua d'oc, de la qual era també una branca la catalana. El tolosà era una branca, una varietat de llengadocià, diferent de la catalana, totes dues pertanyents a la mateixa soca i molt consemblants, casi lo meteix an aquelles saons, la primeria del sigle XIII.

La fulla Dominical de Sabadell (398)

En sortí una d'*extraordinaria*, dia 19 d'octubre, de setze planes, amb molts de gravats i un vell enfilall d'articles de diferents autors, tot en català i en honor i lloança de la Santa Creu. Alabam de tot cor tan bella idea i agraïm la fina atenció que han tenguda els editors d'enviar-nos-ne un exemplar.

Els inimics de les *Normes Ortogràfiques* van de rotabatuda (398-400)

Dia 31 d'octubre s'aplegà a la Casa de la Ciutat de Barcelona la Junta General reglamentaria del *Còs d'Adjunts dels Jocs Florals*, [399] i entre altres coses elegiren el *Consistori de Mantenedors* pels propers *Jocs* de 1914, això es, Monsenyor Carsalade Bisbe de Perpinyà, En Ramon Picó i Campamar, N'Antoni Sunyol, En Cèsar August Torres, N'Emili Tintorer, En Josep Saderra i En Joan Oller i Rabassa.

Com a *suplents* Mn. Jaume Collell, N'Àngel Guimerà, En Josep Franquesa i Gomis i En Joaquim Riera i Bertran.

Llavò alguns presentaren una proposició demanant que «el Consistori dels Jocs Florals de Barcelona adopti per tots els seus escrits, impresos i publicacions de qualsevulga mena que siguen, les *Normes Ortogràfiques*

de l'*Institut d'Estudis Catalans*. Se discutí llargament tal proposició, i va obtenir 33 vots a favor i just 8 vots en contra i 4 abstencions.

Ens n'alegram, no perque creguem que les *Normes* siguen la derrera paraula de la ciencia llingüística ni que sien cap obra definitiva, sino perque creim que son una bona passa cap a l'obra ortogràfica definitiva del català, en quant hi pot haver *difinitivitat* tractant-se d'ortografia, matèria de sí meteixa *evolucional* dins totes les literatures i per lo meteix subjecte a perpetua tramudança; pero tal tramudança no s'ha de deixar a arbitri de qualsevol torra-pipes, sino a les persones que hi saben posar els dits i que han cremat molt d'oli en l'estudi de la ciencia llingüística.

Ens n'alegram de que la *Junta General del Còs d'Adjunts del Consistori dels Jocs Florals* haja acordada per una majoria tan grossa l'acceptació de les tan sondroiades *Normes Ortogràfiques*, blanc de les ires infantívoles d'alguns esperits repelencs, per altres conceptes respectabilíssims i alguns d'ells amics nostres de cor.

La transcendencia de tals *Normes* està en que hi haja un sistema determinat per escriure el català, més o menys avengut i aixerit, pero que n'hi haja un i que tothom s'hi adondi i el segueisca fins que se'n presenti cap altre de més prenidor, a fi d'esveïr per a sempre aquella vergonyosa anarquía ortogràfica que anava creixent i extenentse per tot arreu, permetent-se qualsevol les grafies més desbaratades i més perverses, que deien molt poc a favor de la cultura gramatical de la gent catalana. Ara qui vulla estar a redòs de tal anarquía, no té més que acullir-se a les *Normes*, que, encara que algunes son una mica envitricollades, tenen una base científica que les fa al menys respectables.

Per això ens alegram de que aqueixa *Junta General del Còs d'Adjunts* haja acceptades aqueixes bones de *Normes*, que han fetes enflocar tantes de ximpleses i barbaridats en els llurs [400] contraris que son al mig a botxinetjar-les, donant una idea tristíssima de llur competencia en questions gramaticals i ortogràfiques. Fa tanta de llàstima lletgir casi totes les impugnacions de les *Normes*, per lo buides i sensa cap ni peus que resulten en general, que hem deixat de fer ne una refutació general,

com dúiem primer idea de fer-ho. Es que la major part d'elles no paguen el tir. A algunes sí que els espolsarem la murta més envant i quant tenguem gens de lleguda, si Deu ho vol.

Lo que de bon de veres ens ha sorprès és que dins el *Còs d'Adjunts* els contraris de les *Normes* hagen tenguts tan pocs vots. Com havien feta córrer tant la veu de que casi tots els elements literaris catalanistes eren contraris de les *Normes*, no ens seria vengut gens de nou que haguessen tenguda majoria an aqueixa *Junta General*. Doncs no hi ha hagut res d'això. Es que el temps ens guarda sempre grans sorpreses i desengans: no li poreu fer els comptes. Se veu que l'*anti-normisme* es un sol que se pon, va de rota batuda.

Un article del Doctor Barnils dalt *Revue de Phonétique* de París (400)

Surt an el darrer quadern d'aqueixa excelent revista del P. Rousselot, i un estudi sobre diferents «pronuncies catalanes», això es, la pronuncia o articulació de la e tancada ([e]), que resulta diferent si du *b* o *f* devant, segons demostren els apartats enregistradors de la fonètica experimental, an el present cas, el *paladar artificial* i les *ampolles exploratrius*, de goma, del comú d'avellanes grosses, que's posen entre la barramenta de baix i la de dalt, per calcular la pressió de la barramenta en l'articulació dels diferents sons, pressió que se registra per una agulleta unida a un tamborineu que vibra amb la corrent d'aire que li arriba de l'ampolla exploratriu per un canonet de goma.

Les experiencies en que's funda el Dr. Barnils les férem ell i nosaltres entany a París an el *Laboratori de Phonétique Experimentale* amb el P. Rousselot, això és, amb les *ampolles exploratrius*; les del *paladar artificial* les férem a Mallorca. L'estudi del Doctor Barnils és interessantíssim i

cepadíssim i va il·lustrat per set figures que serveixen admirablement per fer tangible lo que diu l'article.

La nostra enhorabona més coral an El Dr. Barnils, que desde les columnes mundials de *Revue de Phonétique* de París honra Catalunya i la filologia catalana amb articles tan lluminosos i tan ben fundats. [401]

Els **Anuaris** de l'Institut d'Estudis Catalans (401-412)

(Secció Histórica-Arqueològica)

Donàrem compte an el seu dia dels *Anuaris* de 1907 i 1908; pero ara n'hi ha dos més, això es, el de 1909-1910 i 1911-1912. Se veu que l'*Institut* ha adoptat el sistema de fer els *Anuaris* de dos anys quiscún. Aqueixa publicació honra vertaderament l'*Institut* i se veu que ha cridada molt l'atenció a l'extranger pel camvi de publicacions que per ella han establert amb l'*Institut* les principals corporacions científiques i literaries del mon.

L'*Anuari* de 1909-1910 es de 790 planes en fol, i el de 1911-1912 en té XIX-774, també en fol, com tots els altres, en paper de primera i estampats tots esplèndidament i amb gran munió de gravats immillorables per tot aquí on pertoca haver-n'hi.

Anuari de 1909-1910. Les cinquanta primeres planes van dedicades a diferents *Memories* i *Informacions*, aón se retreuen i s'espinzellen els treballs que l'*Institut Històric-Arqueològic* ha duits a cap durant els dos anys que l'*Anuari* abraça, i allà se veu l'importancia indiscutible de la feina feta.

Vé llavò la *secció històrica*, aón hi ha aqueis estudis: *Francesco Cerone*, A propósito di alcuni documenti sulla seconda spedizione di Alfonso V (d'Aragó) contra l'isla Gerba; —*Eduardo Ibarra y Rodríguez*, Restos del antiguo Archivo de la Diputación del Reino de Aragón,

existents en el de la actual Diputació Provincial de Zaragoza; —*Francesc Carreras y Candi*, L'Inquisició barcelonina, substituïda per l'Inquisició castellana (1446-1487); —*Francisco Codera*, Narbona, Gerona y Barcelona bajo la dominación musulmana; —*Giovanni Livi*, L'archivio di Francesco Datini, mercante toscano de seculo XIV; —*Andrés Jiménez Soler*, Documentos de Túnez, originales o traducidos, del Archivo de la Corona de Aragón.

La *Secció Arqueològica* inclou aqueis altres estudis: *J. Massot y Palmers*, Estació-Taller de Ciurana; —*Ramon Caselles*, Les troballes esculptòriques a les excavacions d'Empuries; —*Miguel Cazorro*, Terra sigillata: Los vasos aretinos y sus imitaciones galo-romanas en Ampurias (Introducción: I. Caracteres y modo de fabricación de esta cerámica. —II. Los vasos aretinos. —III. Imitaciones galo-romanas de la cerámica aretina. —IV. La cerámica aretina y sus imitaciones en Sagunto. —V. Cerámica visigótica con estampillas); —*Joan Rubió y Bellver*, Troballa d'una basílica cristiana a les immediacions del port de Manacor; —*Joseph Gudiol*, La Torre de Saladeures; —*J. Puig y Cadafalch* —*J. Miret y Sans*, El Palau de la Diputació General de Catalunya. [402]

La *Secció Jurídica* la forma just un estudi del *Dr. Guillem María de Brocà*, Juristes i Jurisconsults catalans dels sigles XIV-XVII.

Les *Secció Literaria* du tot això: *A. Rubió y Lluch*, Estudi sobre la elaboració de la Crònica de Pere'l Cerimoniós; —*J. Anglade*, Le troubadour Giraut Riquier de Narbonne et les catalans; —*J. Massó y Torrents*, Les obres de Fra Eiximenis (1340?-1409?) (Prefaci. —Primera part: obres escrites en català. —Segona part: obres escrites en llatí. —Nota biogràfica, —Sumari).

Aqueis tres estudis, deguts a plomes tan ben trempades com les que los firmes, tenen una importància excepcional pel nostre alou lexicogràfic. —«L'estudi sobre la elaboració de la crònica de Pere'l Cerimoniós» es un nou gran servei que presta el meritíssim Dr. Rubió i Lluch a la nostra història literaria, demostrant amb un enfilall de documents i raonaments fundadíssims que la autobiografia del rei En Pere IV i les «Cròniques dels

Reys d'Aragó e Comtes de Barcelona» o sia la «Crònica de St. Juan de la Penya», escrita en tres llengues (llatí, català i aragonés o sia el castellà d'Aragó), les escrigué en part el Rei *Cerimoniós* i en part, més ben dit, la major part[,] alguns *escrivans* de la seua Cancellería, com En Bernat Dezcoll i En Tomàs Canyelles i altres. En Dezcoll fonc el qui aidà an el Rei a escriure la *Crònica* que va a nom del Rei, i En Canyelles i altres que no han pogut aclarir quins eren, aidaren a escriure l'altra *Crònica*, anomenada de Sant Juan de la Penya. I com abdues cròniques son admirables monuments de la Llengua Catalana, els noms d'En Descoll i d'En Canyellas venen a augmentar el brillant estol d'escriptors catalans de l'edat d'or. Lo que no sabem com es que el Dr. Rubió i Lluch posa *Alfons* i no *Anfós* quant anomena els reis catalans que duen tal nom. La forma *Anfós* es la forma popular, la propiament catalana, pel nostre gust, molt superior a la *erudita*. Retreim això precisament perque el Dr. Rubió, a la nostra manera de veure, es dels més puristes entre els prosadors catalans continentals moderns. Lo que ens ha sorprès agradabilíssimament es que usi el bell mot *boldró* en lloc dels baldufencs *grupo* o *grop*, manlevats baldrumerament del castellà, allà ont tenim el delitós *boldró*, ple de vida encara a Mallorca. —També se llig amb molt de delit l'estudi de Mr. Anglade sobre el famós trobador Guiraut Riquier de Narbona, casi català, que té moltes d'estrofes d'alabança ardent pels catalans. Mr. Anglade s'ès acreditat una volta més de conèixer a fondo l'antiga literatura trovadoresca. [403]

Es també d'un interès extraordinari pels qui ens preocupam de la filologia catalana l'estudi d'En Massó i Torrents sobre el famosíssim polígraf català Fr. Eiximenis, l'escriptor més prolífic després del Bt. Ramon Llull que ha tengut la nostra llengua i que pertany de ple a la nostra edat d'or. En Massó an aquest estudi s'ès excedit a sí meteix, com aquell qui diu; ha posat de manifest com poques vegades el seu valor grossíssim com a crític i escorcollador dels nostres tresors de llengua. Ha trobats de Fr. Eiximenis vuitanta còdics manuscrits no menuts sino de molt de comú, i rastre de trenta vuit desapareguts. De les traduccions que's feren de les

Obres de Fr. Eiximenis en llatí, en castellà i en francès dona compte en Massó de vint i cinc desaparegudes. Se contenen de Fr. Eiximenis, anteriors an el segle XVI, cent cinquanta còdics. Inventada l'impremta, tot d'una se posaren a fer edicions d'aquest escriptor franciscà vertaderament extraordinari. En Massó n'ha aglutinat dotze d'aqueixes edicions, anteriors an el segle XVI. Fa notar En Massó que, després d'haver obtingudes Fr. Eiximeniç la primeria del segle XVI sis edicions an el seu país i cinc fora del seu país, se pasaren prop de tres sigles sense fer-se'n cap edició, i que modernament se'n han fetes sis de fragments curts de tals obres. En Massó dóna un sistema de lo més avengut per estudiar les obres de Fr. Eiximenis: posa per orde el nom de cada una d'aqueixes obres, dona un resum de la seua substància, i llavors retreu totes les estampacions que se'n han fetes i tots els manuscrits que se'n coneixen, i de tot això en dona una clàssica lo més ben espinzellada.

Com Fr. Eiximenis (i quina vergonya per nosaltres!) es tan poc conegut específicament, creim que convé posar aquí el nom de totes aqueixes obres de les quals En Massó dona les fites tan netes: a) EL CRESTIÀ: se compon de tretze llibres, però només se coneixen: el *Primer* (de quatre parts i 378 capítols); —el *Segon* (de 240 capítols: no l'han estat mai); —el *Terç* (de dotze *Tractats* i 1060 capítols; aón se retrata la societat catalana d'aquell temps en tots els seus estaments i variats aspectes: forma tres volums en fol); —el *Dotzè* o *Regiments de Prínceps e de comunitats* (de vuit parts, 907 capítols i dos volums: no més han estat el primer volum). —b) REGIMENT DE LA COSA PÚBLICA, de 39 capítols. —c) DOCTRINA COMPENDIOSA DE VIURE JUSTAMENT E DE REGIR QUALSEVOL OFICI PÚBLICH LEALMENT E DILIGENT, de 42 capítols. —d) LLIBRE DELS ÀNGELS (de cinc *tractats* i 201 capítols: es l'obra de Fr. Eiximenis de que hi ha més còdics i més estampacions i més traduccions estampades, això es, en llatí, en francès, en castellà). —e) LLIBRE DE LES DONES [404] (de cinc *tractats* i 396 capítols. —f) SCALA DEI: TRACTAT DE CONTEMPLACIÓ (venen a ésser dos llibres confegits). —g) QUESTIONS SOBRE'LS NOVÍSSIMS (dividit en

cinc *parts*). —h) VIDA DE JESUCRIST (el pròlec té cinc capítols i llavò venen deu *tractats* o *llibres* i el desè se subdivideix en altres set *tractats* i tots aqueis *tractats* sumen 685 capítols: d'aquesta obra només hi ha bossins estampats: hi ha traduccions castellana impresa i francesa sense imprimir). —Llavò deixà Fr. Eiximenis quatre obres escrites en llatí. Acaba l'estudi d'En Massó i Torrens amb una biografia de Fr. Eiximenis, extreta de tots els monuments que En Massó ha poguts haver, referents an el formidable polígraf franciscà. Aquest estudi d'En Massó es sens dupte de lo més notable que coneixem de la seua ploma, que ha donades ja tantes d'obres notables sobre l'història de les nostres Lletres. —Ara aquí lo que pertoca que l'*Institut d'Estudis Catalans* emprenga l'edició completa de totes les «Obres Catalanes» que queden de Fr. Eiximenis. Es un deute sagrat que tenim envers de tan gran escriptor els catalans, un deute que hi ha que pagar, si no volem quedar malament de tot, pero de tot.

Després de totes aquestes *Seccions* ens donà l'*Anuari* una CRÒNICA riquíssima en fets, donant compte de a) l'instal·lació de l'*Arxiu del Reial Patrimoni* en el Palau de la Diputació de Barcelona; b) de l'*Escola Espanyola de Roma*, aon deixaren ben alt el pavelló català els nostres bons amics En Josep Pijoan, En Ramon d'Alòs i En Francesc Martorell; c) una nota necrològica i bibliogràfica de Mn. Joan Segura de Santa Coloma de Queralt, tan benemèrit de l'històriografia catalana; d) relació de *publicacions importants d'interés per la nostra història*; e) *col·laboració estrangera a l'història de Catalunya* (relació de tot lo que s'es publicat a l'extranger referent a la nostra història).

Dins la secció de *Bibliografia* se dona compte de tres obres gregues que duen cosa de l'expedició dels catalans a Orient (sigle XIV) o altres referències a la nostra història.

Dins la *Secció Arqueològica* se fa una relació ben espinzellada de totes les troballes d'antiguedats dins terres catalanes, i s'il·lustra la cosa amb força de gravats, i llavò se posen les adquisicions d'objectes artístics que han assolits durant els anys 1909 i 1910 els *Museus* de Barcelona, de Tortosa, de Solsona, de Vic. Se fa també una relació de les *Exposicions de*

retrats i dibuixos antics de Barcelona (1910) i *Retrospectiva* de València; i llavò notes necrològiques d'arqueòlegs tan il·lustres com el P. Furgús, S. J., Mn. Norbert Font i Sagué i En Ramon Casellas. També se dona compte de diferents obres arqueològiques [405] que tenen que veure amb Catalunya, publicades els anys 1909-1910.

Dins la *crònica* de la *Secció Jurídica* s'examinen obres jurídiques que afecten a Catalunya, publicades de diferents autors, entre altres, una d'En Carreras i Candi *Notes sobre los orígens de la enfiteusis en lo territori de Barcelona*, ben interessant, i llavò diferents estudis sobre Dret català, lletgits a l'Academia de Jurisprudencia i Llegislació de Barcelona.

Dins la *crònica* de la *Secció Literaria* hi ha: una nota necrològica sobre En Mateu Obrador i Bennàssar, al cel sia ell, tan benemèrit de les Lletres Catalanes; després se dona compte: a) del nostre estudi sobre els *Dialectes Catalans* que sortí dalt el BOLLETÍ (T. IV. p. 194-304); b) de la *Dissertació Doctoral* del Dr. Niepage sobre *Sons i Formes de la llengua mallorquina documental (Laut- und Formenlehre der mallorkinischen Urkundensprache)*, examinant tal estudi paragraf per paragraf; c) de l'estudi del nostre amic i col·laborador N'Arqués i Arrufat sobre *Variants de la llengua catalana parlada a les Borges d'Urgell i pobles veïns de la Plana*, que's publicà dalt aquest BOLLETÍ (T. IV); d) d'un article del Dr. Schädel sobre el nom de *Mallorca*; e) i d'altres articles filològics sobre el català, publicats demunt aquest BOLLETÍ i a altres bandes. Firma aquesta *Crònica filològica* el nostre bon amic i col·laborador Dr. Antoni Grierà.

També se dona la relació: a) de les noves adquisicions que diferents *Biblioteques* han fetes de llibres referents a Catalunya; b) d'un enfilall d'obres recents sobre coses catalanes; c) de les edicions darrereres de textos catalans (Ausiàs March, *Decameron* de Boccacio, *Rahonament de Mestre Arnau de Vilanova*, Bernat Metge, *Novel·lari Català* dels segles XIV-XVIII, toms III i IV del *Libre de Contemplació* del Bt. R. Lull, etc. etc.); d) i finalment una indicació dels articles que diferents revistes nacionals i estrangeres han dedicats a coses catalanes.

Per acabar direm que aquest *Anuari* dona una idea prou acostada i exacta de tota la vida científica, literaria i artística de les terres catalanes durant els anys 1909 i 1910; es lo que calia que fos aqueix *Anuari* per poder-se anomenar tal amb tota l'extensió de la paraula. Tot li sia enhorabona a l'*Institut Històric-Arqueològic* que l'ha publicat; amb ell ha merescut bé de la Patria.

Anuari de 1911-1912. S'acaba de publicar, i en volem donar compte immediatament per que no'ns succeeasca com amb l'altre, que, quan sortí, esperàrem a tenir més lleguda per [406] parlar-ne detengudament; i amb tantes de coses com sempre ens venen damunt, ens fogí del cap aquell deute, i fins ara no l'hem arribat a pagar lo qual ens ha causat un greu de l'ànima. Vegem, doncs, què es aquest *Anuari* de 1911-1912.

Obrin l'*Anuari* dues *Memories* endreçades an el President de la Diputació i a l'*Alcalde* de Barcelona, donant-los compte de lo que ha fet l'*Institut* durant l'any 1911 i 1912, que es molt i re-de-molt i bo ferm. Lo que ja no es tan bo, que l'*Institut* encara ens surti usant el mot castellaníssim de *alcalde*. ¿Per que no ha d'usar l'*Institut* el mot propi del català, *Bal·le* o *Batlle*, viu, ben viu encara dins tot el territori català? ¿Per quines cinc centes l'hem d'arreconar aqueix mot tan xelest i gentil? ¡Quina llàstima que dins aquest magnífic i monumental *Anuari* el mot foraster *Alcalde* haja d'ocupar el lloc que indiscutiblement pertocava an el nostre *Bal·le* o *Batlle*?

Per col·letgir l'importancia grossa d'aquest *Anuari*, basta fixar-se en la *taula de Materies* que s'hi tracten: SECCIÓ HISTÒRICA: A. Rubió y Lluch, Els Governes de Matheu de Moncada y Roger de Lluria en la Grecia catalana; —J. Miret y Sans, El procés de les hosties contra'ls jueus d'Osca en 1377; —I. Girona y Llagostera, Itinerari del Rei En Martí (1396-1402); —Miquel S. Oliver, Notes històriques en temps de la Revolució Francesa.

—SECCIÓ ARQUEOLÒGICA: *Lluís M. Vidal*, Abrich Romaní, Estació Agut, Cova del or o dels encantats, Estacions prehistòriques de les èpoques musteriana, magdaleniana y neolítica a Capellades y Santa Creu d'Olorda (província de Barcelona); —*J. Puig y Cadafalch*, Els temples d'Empúries; —*E. Albertini*, Esculptures antiques du Conventus Tarraconensis; —*J. Pijoan*, Les miniatures de l'Octateuch a les Biblies romàniques catalanes; —*C. Aru*, Storia della pittura in Sardegna nel secolo XV. —SECCIÓ LITERARIA. *Z. Garcia Villada*, Formularios de las bibliotecas y archivos de Barcelona (s. X-XV); —*F. Martorell y Trabal*, inventari dels bens de la cambra reyal en temps de Jaume II (1323); —*A. Pagès*, Deux chansons populaires d'Urgell. SECCIÓ JURÍDICA: *F. Martorell y Trabal y F. Valls Taberner*, Pere Becet (1365-1430), Inventari, —documents.

L'estudi del Dr. Rubió i Lluch sobre el govern d'En Matheu de Moncada i d'En Roger de Llúria an els Ducats catalans de Grècia es admirablement fet, constitueix un bon tribut a l'història catalana, pero no ofereix un interès especial per l'*Obra del Diccionari*.

L'estudi d'En J. Miret i Sans, fet amb tota consciència i amb molt de tranc, com hi treballa sempre En Miret, ja ofereix més [407] interès per l'*Obra del Diccionari* que no l'anterior, per amor de la bella partida de documents catalans del segle XIV i primeria del XV, aon la nostra lexicografia té molt que pellucar i espigolar. Basta dir que com a comprovants se transcriuen prop de cinc cents documents de diferents arxius. Considerau si n'hi ha de tasca pels nostres col·laboradors que estiguen feners!

Lo que també ofereix gros interès per l'*Obra* nostra lexicogràfica, és l'estudi d'En Martorell sobre *inventaris* de bens de la Casa Reial d'Aragó. Es un inventari de dotze planes i mitja en fol, copiat tot amb un esment fora mida i amb notes a balquena, ben agudes i escaients. Aquest *inventari* es una mina d'or pur per la nostra lexicografia, es una verdadera delícia, tot una meravella de mots catalans, que ens han d'esser cent cavalls per l'*Obra del Diccionari*. iRe-de-beníssim, amic Martorell! iDeu vos pagui tan bona caritat!

També criden fort l'atenció les dues *cançons d'Urgell* que N'Amadeu Pagès retreu per les particularitats llingüístiques que ofereixen. Lo bo es que el català es de demble ben modern, i està brufat de formes perdudes ja dins casi tota la Catalunya continental. Servescuen de mostra les següents:

I. —CONSERVACIÓ DE LA 1a PERSONA SINGULAR DEL PERFET SIMPLE: «...*cuydí* caure de vergonya». —«Yo en *passí* per son carrer». —«Yo la *viu* a la galana». —«... yo *restí* tan clauficat».

a. —Aquesta forma de pretèrit, general primer a tot el territori de la llengua, devers el segle XVI se començà a perdre, i avui sols subsisteix dins la pagesia d'Eivissa i alguns endrets del reine de València. La trobarem a Nules, el Puig, Sueca, Elx, Santa Pola, Alzira. En trobarem alguns casos a la Segarra i a Sant Martí de Maldà. El *viu* (< *vidí*) el trobarem a Sant Josep, Santa Agnès, Sant Mateu i Sant Joan d'Eivissa.

2. —LA 1a PERSONA SINGULAR DEL PRESENT *dels verbs de la primera conjugació i dels acabats en -ETRE*: «... que yo us *prometto* que vos *am...*». —«... per vos *passo* gran dolor...».

b. —Se veu que tals cançons pertanyen an aquell temps que ja s'usava la desinència -o de tal primera persona singular del present, pero que encara subsistia la forma primitiva, sense tal -o, com s'usa encara a les Balears i a Alguer.

3. —FORMES D'IMPERATIU I DE SUBJUNTIU: «... que n'hi *aye...*». —«... no *prometos* a negú...». —«... si voleu *muyra* per vos...».

c. —A Mallorca es usadíssima la forma *haye* (ájə) en lloc de *haja* (ájə). Ni a Catalunya ni an el reine de València ni a Alguer, ni a les altres illes Balears hem trobada mai aqueixa forma *haye*, [408] que les *cançons d'Urgell* demostren que ja se deia an el segle XVI dins la regió urgellenca.

d. —El subjuntiu en -o, -os, -o, -on (que jo *baixO*, que tu *baixOS*, que ell *baixO*, que ells *baixON*) viu encara dins casi tota la Catalunya occidental. Se veu que ja hi era an el segle XVI.

e. —El subjuntiu *muira* sols l’hem trobat viu a Mallorca; ni a Catalunya continental desde Salses fins a Santa Pola, ni a Alguer, ni a Menorca ni a Eivissa l’hem pogut aglapir. Fins a Mallorca li fa la competència l’altra forma: *mòriga* [mórigə]

4. —PRONOMS: «... quin es lo *mi* mal...». —«... anat-vos-*ne* prest...»

f. —El pronom *mi* se pot considerar ja mort. Surt dins una estrofa de la rondalla *La Princesa Bella* «iO pinteta mia! | io veteta mia! | io cabeiet mi!» (*Aplec de Rondaies Mallorquines* de Mn. Alcover, 1a ed., t. II, p. 211). Vivía entre els antics *arrendadors* mallorquins, que an el *senyor* o *senyora* de la possessió (masía) los deien: —*Mi senyor! Mi senyora!*

g. —La partícula *ne* quant és enclítica (derrera el verb) i va derrera els pronoms *mos* i *nos*, a Mallorca se mantén sensa tramudança; a tota Catalunya continental en tals casos l’hem trobada sempre invertida (*en*) [*aneu-se’n! anem-se’n!*] o contreta amb el pronom anterior (*anémo’n! anéuo’n!*).

5. —ORDE DELS PRONOMS DINS LA FRASE: «... Desperta *la’m* si dormía...». —«Si voleu sebre l’albada, | galana qui la *us* fa fer...».

h. —Això de posar el pronom *acusatiu* davant el pronom *datiu*, que primer era general a tot el territori de la llengua, desde que aquesta de formà, fa sigles que només se conserva a Mallorca. A fora de Mallorca per tot posen primer el pronom *datiu* i llavò l’*acusatiu*. Com veis aqueixes *cançons d’Urgell* mantenen l’antiga i genuïna construcció.

6. —VOCATIU: l’article personal *EN* aplicat an els noms comuns i de sers inanimats: «*EN jove ...*». —«*EN clavell*, si m’ajut Deu, | tan velles (belles) olors aveu!...». —«*EN clavell*, vert y florit, | ma senyora us ha cullit...».

i. —A Mallorca, sobre tot a Palma encara se diu: *iEn jove!* Per cridar un *jove* qualsevol que un no li sap el nom propi. A Mallorca apliquen *En*, *Na* an els animals i també a muntanyes i a bocins de terra.

7. —CERTS MOTS: «... y la nit ne fa son có...». —«... nit i jorn en vos contempla | i sempre us fa lo *nuvol*...». —«... Plagués a nostro Senyor |

que demà fossen les *poalles...*». —«... Del carbó que n'he venut '*questa* setmana». —«... ni a les *nines* escarnir...». [409]

j. —Es preciós el mot *cós* en sentit de *curs*, tràmit, correguda. El *cós* a Mallorca es el punt a on solen fer les *corregudes* dels dies de gran festa. *Pareier de cos* era antigament un que amb el parell de mules o altre bestiar i el carro traguava concert d'una banda o altra continuament; ho expressa aquesta cançó que canten per Manacor: «Vos sou *pareir de cós* | que anau cuantra los porquers, | jo guanyaré més doblers, | deixant es verro només, | amb un any que vos amb dos.» Això fonc la contestació que donà un porquer a un *pareier* que li havia feta aqueixa altra cançó: «Porqueret de sa pellissa, | a's temps que seràs porquer, | no guanyaràs cap dobler | i aniràs descals a missa».

Cós volia dir també «tall de feina» an el camp; ho expressa aquella cançó popular mallorquina: «Cada dia vaig en *cós* | mon bé estimat, a fer feina. | No me mir tants de pics s'eina | com vegades pens en vos».

k. —Es curiós que en la paraula *núvol* dins aqueixes *cançons d'Urgell* l'accent sia passat a la darrera síl·laba.

l. —El mot *poalles* creim que es un aferesi d'esPOALLES < esPOSALLES. Un altre cas de aferesi es el pronom '*questa* < AQUESTA.

ll. —El mot *nina*, equivalent a *noia*, *minyona*, *al·lota*, avui es característic de les Balears i del Conflent (Catalunya francesa). A Catalunya espanyola diuen *nena*, a les *noies* de carn i os i *nina* a les de pedaç o cartó o fust, que serveixen per jugar la gent menuda femenina.

De tot això se dedueix lo que hem dit tantes de vegades que en-lloc se conserva tant com a Mallorca l'antiga llengua catalana.

I ¿què en direm de l'estudi d'En Martorell i d'En Valls sobre En Pere Beçet? Que es una vertadera delícia i un tresor imponderable per la nostra *Obra del Diccionari*, perquè ens presenta l'*Inventari* de la llibreria i del parament de la casa d'En Beçet, Bal·le General de Catalunya, mort l'any 1430. La llibreria, per lo que porien esser les llibrerías an aquell temps, era magnífica pel nombre d'autors i per l'importancia dels *tractats* i constitueix una pàgina interessantíssima per la nostra historia literaria.

Pero allà on hauràn d'espigolar fort els nostres col·laboradors, es dins l'*Inventari* dels bens, de les coses que en Beçet tenia dins la seua casa, que ens mostra lo que era el moblatge i maneig d'una casa noble de la derreria del sigle XIV i primeria del XV. Per col·letgir la meravellosa riquesa lexicogràfica d'aqueix *Inventari*, basta dir que umpl VINT I SET PLANES de l'*Anuari*, en fol i de lletra menuda i atepida; i llavò, per fer el caramull i completar la cosa, vénen CINQUANTA VUIT *documents* [410] en català, casi tot cartes del Rei an En Beçet i d'aquest an el Rei i a altres. I, per acabar de confitar tan divina menja, En Martorell i En Valls hi ha enflocats i trobats uns comentaris i unes notes il·lustratives de lo més escaients i avengudes. iQuina gran cosa que seria per l'història i aclariment de la nostra llengua i de la nostra cultura que's publicassen casi tots els nombrosos inventaris consemblants an el d'En Beçet que jeuen oblidats i massells de pols i d'altres coses pitjors a voltes dins els nostres arxius!

Després de tots aqueis estudis, presenta l'*Anuari* la serie de *Cròniques* de cada una de les seues *Seccions*. La de la *Secció Històrica* inclou: a) un extracte del *Cartoral de la Catedral d'Urgell*, que ha fet per comissió de l'*Institut* el nostre bon amic i col·laborador Mn. Pere Pujol. — b) *Conferències de metodologia històrica* (les donà a Barcelona el jesuïta P. Villada, comissionat de l'Academia de Viena, per estudiar els còdics dels arxius i biblioteques de Catalunya; foren molt fondes tals conferències sobre la manera com cal escriure l'història); —c) *Publicacions interessants per la nostra història* (el vol. I de *Rúbriques de Bruniquer, Ceremonial dels Magnífics Concellers y Regiment de la ciutat de Barcelona*, estampat l'any 1912; es un còdic famós de l'arxiu municipal de Barcelona, tot un monument de la nostra llengua; —vol. XIII i XIV del *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari de l'Antic Concell Barceloní*; —vol. XV i XVI de *Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y de València y Principado de Catalunya*, que comprenen les *Corts* de 1429 i suplements als volums anteriors; hi ha molta cosa en català, una bona mina per la nostra lexicografia; —d) *Libros de Tesorería de la Real Casa*

d'Aragó, dels anys 1302-1304, que's publiquen a compte de S. M. N'Alfons XIII. —I llavó tot un estol d'estudis històrics dins llibres i demunt revistes, i tot se dona ben puntat i comat dins l'*Anuari*. —*Col·laboració estrangera a l'Historia de Catalunya* (Se retreuen diferents estudis d'això publicats dins llibres i dalt revistes de França, Itàlia i Alemanya). —e) *Bibliografia* (notes crítiques sobre algunes obres històriques referents a Catalunya, com son l'*Historia del Comtat de Ribagorsa* i la *Pahería* [Municipi] de Lleida [1149-1707]).

La *Crònica* de la *Secció Arqueològica* retreu: a) Les excavacions d'Empúries (troballa d'armes i bossins de màquines de guerra; —estratificació, ceràmica [terra cuita, test] grega, mosaic amb representacions de peixos). —b) Les excavacions de Castell-Rosselló i de Sabadell, troballes romanes a Reus, descobriments arqueològics a la Segarra i a l'Urgell, troballa de mol·los de [411] ceràmica *sigillata* roja a Solsona, la nova estatua de Tarragona, vas ibèric d'Archena, noves pintures murals catalanes, el retaule català del Sinaí. —c) *Restauracions y destruccions* (Sant Joan de les Abadesses, Sant Salvador de Bianya y Santa Maria de Cervià, la Porta de Santa Catalina, abans de Portopí, a Palma de Mallorca, la Reforma de Barcelona. —d) El X Congrés d'Historia de l'Art a Roma a on prengué part En Josep Pijoan, arquitecte, de l'*Institut*. —e) *VIIe Concurs Martorell* de Barcelona [Hi sortí premiat el nostre bon amic En Ferran de Segarra amb sa *Sigilografia catalana*, això es, un aplec d'antics segells catalans, cosa notabilíssima]. —f) Adquisicions que han fetes els Museus de Barcelona, l'episcopal de Vic, el de Girona, el de Solsona, el de Tortosa i el d'Antiguedats de Montserrat. —g) *BIBLIOGRAFIA*: se donen notes crítiques de l'estudi tècnic de l'arquitecte barceloní En Joan Rubió i Bellver sobre la Seu de Mallorca, del de Mr. De Lasteyrie sobre *L'Architecture religieuse en France a L'Epoque romane*, que tracta de molts de monuments de la Catalunya francesa, que son tan interessants; i se fa la relació de les revistes que han parlat de coses referents a Catalunya durant els dos anys que l'**Anuari** abraça. —Vé llavó la *Crònica* de la *Secció Literaria*, que du notes biogràfiques i

necrològiques; —a) del gran Milà i Fontanals, del Mestre En Felip Pedrell, En Joan Maragall, En Teodor Llorente, Mn. Roc Chabàs, En Marcel·lí Menéndez i Pelayo; —b) BIBLIOGRAFÍA: notes crítiques. —1. L'obra «Escorcolls geogràfics-llingüístics de la frontera oriental del domini llingüístic català-llengadocià», d'En Carles Salow. —2. *Les idees de creuada de Bt. Ramón Lull*. —3. De «l'origen del provençal escrit», del Dr. Enric Morf. —4. «Historia crítica dels Jocs Florals desde llur origen fins a llur transformació en academia» de Mr. F. de Gelis. —5. «Auzies March i sos predecessors» de N'Amadeu Pagès. —6. Del «Cançoner satíric valencià dels segles XV i XVI», ed. Miquel i Planes. —7. La celebèrrima versió valenciana de *l'Imitació de Jesucrist*, que En Miquel Pérez feu la darrería del segle XV. —8. Se retreuen totes les revistes que coneixen que han duit cosa sobre Catalunya. —*Crònica de la Secció Jurídica*. —1. *Moviment corporatiu*. —2. Revistes y altres publicacions. —3. *Necrologías*, d'En Joaquim Costa, d'En Ramoní i Puigdenegoles i altres. Una taula alfabètica clou l'*Anuari* per que facilment se puguin trobar els punts a on se tracta cada cosa, tantes com en tracta aquesta publicació, que es una honra grossa per la Corporació que amb ella demostra verdadera plenitut de vida científica i literaria, per lo qual no porem menys d'enviar a l'*Institut Històric-Arqueològic* [412] la nostra enhorabona més coral i entusiasta. iQue segueasca l'*Institut* donant la nostra literatura, la nostra Patria catalana, de monuments tan gallarts, esplèndits i vitencs com es l'*Anuari* de 1911-1912!

Bibliografía Literaria (412-413)

(a càrrec de Mn. Miquel Costa i Llobera)

Collaret | de perles | per | Josep M.ª Bordas Barbier | Canet de Mar.

Aquest «enfilall de proverbis i adagis filològics populars, posats en ordre i raonats», demostra molt bona intenció i rectitut de judici, al mateix temps que falta de gust i de sentit literari. Incorreccions i estranyeses de llenguatge i d'estil, allunyament sistemàtic de les formes clares i senzilles son coses de llamentar dins una obreta com aquesta, destinada a l'educació dels infants.

Gabriel Maura i Montaner | **Aigo-Forts** | *Nova edició augmentada amb poesies* | Tip. de J. Tous | Palma.

Vet-aquí reunida per mans piadoses la producció un poc triada d'aquell gran escriptor i poeta *en potencia* qui s'anomenà Gabriel Maura. Quadrets de costums típiques locals, dibuixats amb un vigor qui motiva molt bé el títol de la col·lecció; poesies varies, entre les quals se destría qualche ploma d'àguila reial: tot això, aplegat sense classificacions, constitueix un tom de 211 pàgines bellament estampat en paper de fil.

Per unes quantes d'aquestes produccions ja se pot formar concepte de que l'autor era un temperament artístic excepcional. Però pels qui hem conegut i tractat En Gabriel Maura, aquest llibre encara resulta cosa pàlida i buida en comparança de l'opulentíssima riquesa d'imatges o acudits que ell prodigava conversant sense fer-hi esment. No més amb lo que ell deixava, encara altres escriptors en faríen fortuna.

Ramon Picó i Campamar | **La filla del Segador** | Barcelona | Il·lustració Catalana.

Aquest drama en un acte i en prosa es un episodi del terrible *Corpus de Sang* de 1640 a Barcelona. L'intensitat de la ràpida acció, el relleu vigorós dels caràcters, la flexible naturalitat i energia del diàleg demostren les grans condicions dramàtiques de l'autor, qui, absorbit per feines molt diferents, no ha pogut donar forma escènica a tot un món de drames qui bull dins sa fantasía. [413]

La Santa Creu | *P. Josep Albiñana*, S. J. | Editorial Ibèrica | Barcelona.

Bellament presentat i millor escrit aquest opuscle, pertanyent a l'Exemplari Relligiós de l'Editorial Ibèrica, conté substanciosa ensenyança sobre el seu tema altament profitós, exposada en set capítols, cada un dels quals sol terminar amb una oportuna cita del B. Ramon Llull o de Mn. Verdaguer. Ben digne es d'esser recomanat aquest llibre popular, com tots els altres de la serie.

Frederic Pujulà | **Curs pràctic de llengua esperanto.** | L'Avenç | Barcelona | 1913.

Una exposició metòdica, clara i concisa de les regles propies d'aqueix idioma convencional, desde la fonètica fins a la morfologia, exercicis de lectura, fragments literaris, temes per la versió, vocabularis dels mots simples: de tot això, conté aquest opuscle de 115 pàgines en diminut format. Bé prou s'hi demostra lo senzill i lògic de l'organisme gramatical que inventà el Dr. Zamenhof i que troba tants d'aprenents a Catalunya.

Antología de poetas catalans d'avui | L'Avenç | Barcelona | 1913

Aquest tomet (n. 135 de la Biblioteca popular) dins 134 pàgines aplega composicions de vuitanta sis poetes vivents. De cada un no hi pot figurar més que una sola poesia per mostra, i encara molts sols estan representats per un sonet o per una estrofa encara més curta. Això fa que d'aqueixa Antología no se'n pugui formar idea sobre l'importància correlativa dels autors.

Tampoc s'hi deixa veure la distinció d'escoles ni de temps, per quant els poetes hi apareixen per l'ordre rigorosament alfabètic dels llinatges. Al peu de cada poesia figura, això sí, el nom d'una població; però deu ésser el de la població de residència i no de naixement, tota vegada que tots els mallorquins, exceptuant-ne un parell, són adjudicats a Palma, com ho és a Barcelona En Picó, natural de Pollença (Mallorca).

En quant a la tria de les composicions, cal reconèixer que hi ha presidit el bon gust, propi dels Editors.

J. Perez-Jorba | **Poemes** | *L'Avenç* | Barcelona.

Poeta delicat i versificador exquisit se mostra l'autor d'aquest volum, qu'exhala el parfum sensual i ostenta l'elegància d'aquell París a on s'inspira.

La puresa de llenguatge és més d'admirar dins l'obra d'un català qui resideix habitualment a França i no incorre en els gal·licismes de molts qui viuen a Barcelona. Sols n'hi hem trobats dos o tres, com *deshabillar*, *repaire* i *pensiva*, relativament tolerables.

Lo que no sabem tolerar és l'*esperit charnel* d'aquest llibre. [414]

El novell Arquebisbe de Tarragona i la Llengua Catalana (414-415)

La derrería de novembre feu l'entrada a la seua arquidiòcesi tarragonina l'Excm. i Rdm. López Peláez, nadiu de Galícia, canonge que fou de Burgos i després Bisbe de Jaca, Senador en diferents situacions polítiques, orador llevent, periodista brillant, cap clar, voluntat de ferro. Es [sic] seu nomenament d'Arquebisbe de Tarragona caigué molt tort dins Catalunya perque no era cap català; pero la cosa ha mudat de vert en blau desde el moment que el nou Arquebisbe ha començat a actuar com a tal, i s'ès presentat a ocupar la seua Seu Metropolitana, i ha uberta la boca, fent a un periodista que s'hi entregà les següents manifestacions:

«Si vuelvo al Senado seguiré siendo el de siempre. Mi norma es decir las verdades —lo que yo creo las verdades— a quienquiera que sea. Me uniré a los regionalistas siempre que se trate de asuntos relacionados con la autonomía de las regiones. Por lo demás he de ir siempre solo... Antes de venir al mundo el señor Cambó ya era yo re(li)gionalista. Lo he sido toda mi vida. En Galicia y en Aragón. Ahora, en Cataluña. Creo que en la vida autónoma de las regiones reside la fuerza que ha de engrandecer y salvar a España. Cataluña no tiene derecho a poner en duda mi regionalismo. He sido el único prelado español que ha defendido en la Alta Cámara el proyecto de Mancomunidades.

—«Los regionalistas querían, sin duda, un prelado catalán.

—«No tienen un prelado catalán, pero lo tienen regionalista. El patriarca del regionalismo gallego, señor Murguía, y el malogrado Alfredo Brañas, mis grandes amigos, podrían decir algo al señor Cambó de mi regionalismo. Esto no es óbice para que el Sr. Cambó y los que no sean al Sr. Cambó me juzguen como mejor les parezca. Yo respeto muchísimo los juicios de los demás. Pero en este caso quiero recordar que la historia nos dice que la mayoría de Arzobispos de Tarragona han sido hijos de fuera de Cataluña y que incluso los hubo italianos y franceses.

—«Los hechos, Excelencia, disiparán el infundado temor.

—«¡Que duda cabe! Desde luego puede usted decir que el nuevo Arzobispo de Tarragona se dispone a aprender la lengua catalana y que piensa predicar, en las aldeas y pueblos humildes, en catalán; y que acaricia el proyecto de establecer una cátedra de lengua y literatura catalanas en el Seminario y estimular al clero a perfeccionar su idioma, esta hermosa lengua catalana [415] en cuya gloriosa restauración ha tomado el clero parte tan activa. Quiero que mis sacerdotes se identifiquen con el pueblo y colaboren decididamente en sus nobles empresas.»

Donam milions de gracies a Deu nostre Senyor per haver enviat a l'arquidiòcesi tarragonina un Arquebisbe que's demostra tan amic de les aspiracions de Catalunya i de la Llengua Catalana. En tot el territori de la nostra Llengua, havent-hi quinze seminaris (Oriola, València, Tortosa, Lleida, Tarragona, Urgell, Solsona, Barcelona, Vic, Girona, Elna, Mallorca, Menorca, Eivissa i Alguer), fins ara sols an el Seminari de Mallorca hi havia una Càtedra de Llengua Catalana (ifa quinze anys que hi es!). Ara n'hi haurà també an el Seminari Metropolità de Tarragona, i le hi haurà erigida per un Arquebisbe no català de neixença, pero si d'esperit, un Arquebisbe nadiu d'una altra llengua, de l'altre cap de la península ibèrica. Es nadiu d'una altra llengua, però ha declarat solemnement que's prepara per aprendre el català i que la seua idea es de porer predicar en català en sortir a fer la Visita Pastoral per viles i llogarrets i redols de cases. Sí, aqueix Arquebisbe, nadiu d'una altra llengua, ha declarat que esperonarà els clergues de la seua Arquidiòcesi a perfeccionar-se en llur llengua.

Que Deu nostre Senyor conservi molts d'anys la vida i el delit del novell Arquebisbe per poder realisar tan bells pensaments a favor de Catalunya i de la Llengua Catalana, per enaltir l'Esglesia, la Relligió i la Patria. Amèn que sia així.

Un nou confrare (415)

Ha visitada la nostra Redacció la revista setmanal il·lustrada *Ibérica. El Progreso de las Ciencias y de sus Aplicaciones* —que publiquen el Parets Jesuïtes de l'*Observatori de l'Ebre* (Tortosa). Establim de bon gust el canvi, i desitjam an el nou confrare molts d'anys de vida i bona sort en totes les coses *ad maiorem Dei Gloriam*.

Sobre el verb **gosar** en sentit d'**atrevir-se** (415-426)

Dins el *Dietari* de la nostra *Eixida* filològica d'enguany per França i altres nacions (BOLLETÍ d'agost-setembre, p. 344) parlant de la copia que el Prof. Todesco ha enllestida del còdic de la *Questa del Sant Graal*, de la *Biblioteca Ambrosiana* de Milà, entre els molts d'indicis evidents que posàvem de que l'escriu de tal còdic, En G. Reixach, havia d'esser mallorquí, [416] citarem que En Reixach usava el verb *gosar* en sentit d'*atrevir-se*, i afegírem: «*gosar* en sentit d'*atrevir-se* es avui característic de Mallorca; no sabem que en lloc de Catalunya ni de València s'usi en tal sentit». Amb lo dir això anàrem massa depressa. Es un dels inconvenients d'escriure de coses així, anant de viatge. Si haguéssim poguda consultar la *Calaixera del Diccionari*, hauríem vist que el verb *gosar* encara conserva el sentit d'*atrevir-se* dins casi tot el territori de la llengua. I lo pitjor fou que, quant s'estampà el *Dietari*, apressats com anam sempre de feines, ens passà per malla de fer aquella consulta a la *Calaixera*. Surt amb això el BOLLETÍ d'agost-setembre, els lectors lligen allò del sentit del verb *gosar*, i començam a rebre cartes de diferents regions catalanes i valencianes, dient: —Aquí també se conserva el verb *gosar* amb el sentit d'*atrevir-se*.

Vegem primer què en diuen d'aqueix verb els diccionaris de la nostra llengua, llavò les clàssiques que en dona la *Calaixera* de l'*Diccionari* i finalment els amics que ens han escrit testimoniant l'existència actual de tal verb en sentit d'*atrevir-se* dins llurs respectives comarques.

§ I

Els diccionaris

1. El més antic de tots els qui se conserven, és l'anomenat *Liber elegantiarum*, estampat a Venècia l'any 1489, d'En Joan Esteve, Notari de València, que dins el fol A-B posa: «Ab gran *gosar* e sense paor: *audaces* et intrepide». De manera que aquí se dona a l'infinitiu *gosar*, substantivitat, el sentit de *audaces*, això es, *atrevits*, *resolts*, *sense paor*. Per lo mateix és el sentit genuí d'aqueix verb dins la nostra llengua.

2. *Vocabularium cum privilegio. Aelii Antonii Nebrissensis Dictionarium*. —Charoli Amorosi. Barcelona. —1522. —Posa: «*Audeo*: per *agosar*». L'*a* inicial no és més que una *protesi*, un *afig* sobrevingut an el mot, fenomen que sofreixen moltíssims de mots catalans.

3. *Lexicon | Seu Diction|arium Aelii Antonii | Nebrissensis*. —Barcinone, Apud Antonium Oliver. Anno M. D. LXXXV. A la part llatina-catalana posa: «*Audeo, -es, ausus: gosar, atreverse*».

4. *Thesaurus Puerilis*. Authore Onophrio Povio Gerundensi Artium Doctore. —Hi ha diferents edicions: una de València de 1674 (Pere Huch) i una altra de 1615; varies de Barcelona de 1579, 1600, 1684; i una de Perpinyà de 1591. A una banda [417] posa: «*gosa*: ningú hi *gosa* més dir»; però a una altra banda: «*Gosar*: de la conversació».

5. *Gazophylacium Catalano-Latinum*. Autore Joanne Lacavalleria et Dulach, —1696. —Barcelona. —Posa: «*Gosar* o *gosament: agosar, atreviment*».

6. *Dictionarium, | Seu Thesaurus | Catalano-Latinus | Verborum, et Phrasium*. | Authore | Petro Torra. Barcelona. Sensa expressió de l'any que s'estampà. Diu la portada que es la *quinta edició*. Du l'aprovació de

l'Ordinari de Barcelona, donada l'any 1650, i l'aprovació Reial, donada l'any 1653. Posa: «*Gosar*, o atrevir. Audeo, -es». I tot seguit posa: »*Gosar*, o fruir. Fruor, -eris, potior, -iris». —L'edició de Barcelona, de 1670, posa «*Gosar* o atrevir». —La de Vic, de 1757, lo meteix: «*Gosar* o atrevir: audeo».

7. *Diccionario Catalán-Castellano-Latino* por D. Joaquín Esteve, D. José Belvitges y D. Antonio Juglà y Font. —Barcelona. —1803-1805. —Posa: «*Gosar*: atrevir-se».

8. *Diccionari | Mallorquí-Castellà, | y | el Primer que se ha donat a llum, | compost | per Don Pere Antoni Figuera | Franciscano Esclaustrad | Palma. | Imprenta y Llibrería de Esteva Trias, |. Añy 1840.* Posa: «*Gosar*, v. a. Tenir. Posseir. *Gozar*. || Tenir més forsa, ciencia, habilitat, etc. véncer. *Véncer* o sobrepujar. || Atrevirse. *Osar*.

9. *Diccionario Catalán-Castellano | con | una colección de 1670 frases | por el | P. M. Fray Magin Ferrer, | de la Orden de la Merced | Segunda Edición | Barcelona: | Imprenta y Librería de Pablo Riera, | calle Nueva de San Francisco, núm. 17. | 1854.* Posa: «GOSAR. a. *gozar, disfrutar*. — atreviment, *osadia*, *atrevirse, *atreverse, osar*».

10. *Diccionari de la Llengua Catalana*. Autor: D. Pere Labèrnia. —Barcelona. 1865. —N'hi ha moltes d'edicions. Posa: «*Gosar*: atrevirse».

11. *Diccionario Valenciano-Castellano* de D. José Escrig y Martínez. 3a Ed. corregida y aumentada por una sociedad de literatos bajo la dirección de D. Constantino Llombart. València. —1887. —Posa: «*gosar, agosar*: osar, atreverse»,

12. *Diccionario manual | vocabulario completo | mallorquín-castellano | por | unos | amigos. | Palma. | Imprenta de la Viuda Villalonga | cerca del correo | 1859.* —Posa: «GOSAR. a. *Gozar*. || Rendir o sugetar al enemigo. *Vencer*. || Atreverse, emprender alguna cosa con atrevimiento. *Osar*. n.

13. *Nuevo Diccionario | Mallorquín-Castellano-Latín, | por [418] el Doctor en ambos Derechos | Don Juan José Amengual. —Palma, —1858-1878* —Posa: «GOSAR. a. tener y poseer alguna cosa... || Aventajarse o

salir preferido o exceder en alguna línea o comparación con otros... || Exceder una cosa a otra... || Atreverse, emprender alguna cosa con atrevimiento».

14. *Novíssim Diccionari-manual de las llenguas catalana-castellana i castellana-catalana*. Son autor: D. Jaume Angel Saura. Barcelona. 1878. —Posa: «GOSAR: atrevirse. *Osar, atreverse*. || Tenir, posseir: *Tener poseer*.

15. *Diccionario General | Valenciano-Castellano | ... | Ordenado por D. Joaquín Martí y Gadea, Pbro. | València | Imprenta de José Canales, | Cuarte, 25*. Posa: «AGOSAR. n. osar: atreverse. || Resolverse». «GOSAR: n. osar».

16. *Diccionari Popular | de la | Llengua Catalana | ... | per | Joseph Aladern | 3 volums. | Barcelona | Francisco Baixarias, Editor | 10, Passatge Mercader, 10 | 1906*. —Posa: «GOSAR, v. a. atrevirse, determinarse a emprender quelcom difícil o perillós...». «GOSAR v. a. tenir, possehir, fruit...».

17. *Diccionari | de la | Llengua Catalana | ... | Barcelona | Salvat i Comp.^a S. En C. Editors | 220. Carrer de Mallorca. 220*. —3 volums. —No du nom d'autor; es una refundició del Labèrnia. Posa: «GOSAR: m. Tindre, posseir, fruit... || v. n. Atrevirse. *Osar: atreverse*».

18. *Diccionari | català-francès-castellà | ... | per | Antoni | Bulbena e Tossell | ... | Barcelona | Stampa d'en Francesch Badía | carrer d'en Dou, 14 | 1905*. —Posa: «GOSAR, vn. *Oser, Osar* || m. Atreviment, gosadía».

19. *Diccionari portàtil | de les | lléngues catalana y alemanya | ab la pronuncia figurada segons el sistema fonètic | de Toussaint-Langenscheidt | Part Primera | Català-alemany | per | Eberhard Vogel, phil. Dr., | Catedràtic d'Institut y de Politècnica, | Soci corresponent de la Real Acadèmia de Bones Lletres | de Barcelona | Langenscheidt, Berlin-Schöneberg*. —Posa: «GOSAR, wagen (atrevir-se)».

§ 2

La Calaixera

1. «Ordenarets que jueu, tant com perseverarà en sa error no *gos* de cors et daver medicar negú crestià». *Carta* del rei En Frederic de Sicília a son germà el rei En Jaume II d'Aragó, de [419] devers la primeria del sigle XIV, ap. Menéndez Pelayo, *Heterodoxos*, T. I., p. 749.

2. «Que negú no *gos* caçar...». *Ordinacions de Valls*, any 1305, Arxiu Munic. de Valls.

3. «... e aquels carnicers no *goston* (veiau supra pàg. 408) tenir...» (any 1325). Id. ib.

4. «... no *gos* fer clam». Document de l'any 1343 d'un arxiu particular de la comarca de Marganell (província de Barcelona).

5. «... que dins lo dit loch... nos *gos* fer forn de pan...». Doc. de 1355, *Cartulari* de Sant Feliu de Guíxols.

6. «... Ho Satanàs enverinats, ¿com *gosíst* (gosares) anc tu asagar (assatjar)...?». (sigle XIV?) *Poema de la Passió*, Bibliot. prov. de Barcelona, manuscrit.

7. «... negun de nostres consellers de loch en lo qual serem personalment constituïts nos *gos* absentar ne *gos* anar a algun convit de altres coses...». Sigle XIV, còdic manuscrit: *Ordinacions del rey En Pere d'Aragó*, fol 86.

8. «... pero sens manament del Alguatzir absoldre alcun daquells no *gosen*...». Id. ib. fol 51.

9. «... no volent per favor o no *gosants* per temor partir daquelles...». Id. ib. fol 52 girat.

10. «... Ordonaren los Consellers els prohombres de la ciutat que negun reuenedor ne reuenedora ne altre persona no *gos* vendre ninguna fruyta que no sia seca dins les portxes». *Bans* dels anys 1349 fins 1356, fol 12, Arxiu munic. de Barcelona.

11. «... en altre manera que no *gos* usar del dit offici...». Doc. de 1356, *Noticia Histórica de la Vila de Sampeder* [sic] de Mn. Antoni Vila i Sala. —Manresa, 1898.

12. «De no *gosar* vendre carns sino a pes». *Bans* dels anys 1372-78, fol 8 girat, Arxiu munic. de Barcelona.

13. «... no *gosaven* exir del riu de Tortosa», *Manual de Novells Ardits* dels Jurats de Barcelona, T. I, pàg. 32, any 1392.

14. «... ordenaren que... no *gos* jugar...», any 1409, *Libre Univ.* de l'Arxiu munic. d'Igualada.

15. «... yo conech que fort te han menaçat perque has *gosat* dir la veritat». *Manual de la Veguería de Ribes*, P. 7.

16. «...e era iueu e dexeble amagat de iesu crist, car no *gosaua* de mostrar per temor dels iueus», *Manual de la Veguería de Ribes*, P. 1r.

17. «Que no *gosen* donar menys...». *Ordinacions de Valls*, any 1390. [420]

18. «... Stablim e ordonam que los maiorals que are son o per temps seran que no *gosen* prestar lo pali...». *Ordinacions* d'una Confraria de Ponts (Ribera del Segre), de mitjàn segle XIV a mitjàn XV, cap. XXIII.

19. «... inhibí que algú no *gosàs* dir...». *Sompni* d'En Bernat Metge, pàg. 88 (segle XIV).

20. «... degun hom no *gos* anar entre aquells que portaràn brandons...», *Ceremonial de Cervera*, any 1426.

21. «... que no *gos* star ni entrar ni axir...», *Llibre de la Veguería* de la Vall de Ribes, any 1426, fol 5.

22. «... no *gos* en vendre ni tresportar del dit bestiar ni dels fruyts...». Id. ib. fol 16.

23. «... que perçone de qualsevol ley o stement sia no *gos* donar favor ni ajuda...». Id. ib. fol 171.

24. «... no es *gosat* may tornar a la dita casa de Lluch...», *Plet de Lluch*, Doc. de 1485, *Bolletí de l'Arqueològica Luliana*, tom de 1903-1904, pàg. 9.

25. «... no hi son *gosats* tornar...». Id. ib.

26. «... algú hauria tengut *gosar* de enujarlo», *Tirant lo Blanch*, T. I, p. 22, ed. de D. Marian Aguiló.

27. «... neguna persona no *gos* laurar...», *Rúbriques d'Establiments* de Benassal (sigles XV-XVI).

28. «... que ningú fadrí ni casat *gose* de pendre...». Id. ib.

29. «... que *gosen* jurar...», arxiu particular de la comarca de Marganell, document 1517.

30. «... que *gos* gugar (jugar)». Id. ib. doc. de 1523.

31. «... que ha *gosat* acometre...», *Colloquis de Tortosa* d'En Despuig, de mitjàn segle XVI.

32. «... y segons la necessitat que veig en los negocis nols *gose* deixar...», doc. de 1560, Arxiu munic. d'Igualada.

33. «... has tengut *gosar* (atreuiment) de menjarleste», *Faules d'Isop*, versió catalana de 1576, reproduïda l'any 1908, pàg. 9.

34. «... que ni *gosen* cassar cunills...», arxiu munic. de Felanitx (Mallorca), document de 1578.

35. «no *gos* ni li sia permes...», *Constitucions de Catalunya*, T. 1, edició de 1588.

36. «... que de aquí avant bestias... per neguna raho... no *gos* robar...». Id. ib.

37. «... no hauran *gosat* pendre...», *Lletres d'un plet de les Monges del Puig de Pollença*, de mitjàn segle XVI.

38. «... non *gose* scriure...», id. ib.

39. «...jo no *gos* entrar...», Arxiu parroquial de Pont d'Armentera (província de Tarragona). [421]

40. «... per cortesia no *gosen*...». Doc. de 1624, Arxiu munic. de Felanitx.

41. «...fonch may *gosat* de eixir...», *Sermó de la Conquista* que feu a València l'any 1666 Mn. Gaspar Blay Arbuxoch.

42. «... y nos *gosan* acometre...». id. ib.

43. «... qui *gose* cassar...», *Llibre de Corts* de Romanyà (província de Tarragona), Arxiu munic.

44. «... que no *gos* ni presumescha de fer tal cosa...», Document de 1686, Arxiu munic. de Santanyí (Mallorca).

45. «... negun hom no sia *gosat* de recursar aquell...» (jutge), *Constitucions y altres drets de Catalunya*, compilats per capítol de Corts, fetes a Barcelona l'any 1702.

46. «... no *gosaven* confiar...». *Espill de ben viure* de Frai Jaume Montanyés, carmelita, p. 28.

47. «... aquí *gosaré* descobrir...», id. ib. pàg. 356.

48. «... Jo de cor ho vaig dir, | que de boca no *gosava*...», *Romancerillo* d'En Milà i Fontanals, n. 124.

49. «... Ningú tastar res *gosava*...», Tomàs Aguiló, *Obras*, T. III, p. 22.

50. «... mai *gosaré* dirte...». M. Aguiló, *Recorts de Jovenesa*, p. 40.

51. «... com més pot fer més *gosa*...». Andreu Pastells *Lo Fluvioler del Ter*, pàg. 105.

52. «... no *gosavam* a tocarne cap...», Àngel Guimerà *Dramas y Poesías*, p. 112.

53. «... iy ay *gosabas*...». id. ib.

54. «... No *goso*! li vaig dir...» M. Genis i Aguilar *Narracions Casolanes*, pàg. 60.

55. «... Ningú va *gosar* dir que l'ànima fos seua...». id., *La María de Bellamata*, pàg. 28.

56. «... sense *gosar* obrir los llabis avans...», id. *Julita*, pàg. 124.

57. «... Penjat està mon escut, | tócal, si *goses*, —respòn ...», Camp y Fabrés *Poesías*, pàg. 100.

58. «...Diu: ijo he *gosat*! ijo he sufert!...». Mn. J. Collell, *Floralía*, pàg. 103.

59. «... Apenas si *gosava* plorar son dol en un recó de muntanya...». id. ib. pàg. XVIII.

60. «... ¿Qui *gosaría* privarlos d'aquest dret?...», Cases i Amigó *Poesías*, p. X.

61. «... ningú *gosava* demanarli...», Mn. Gaietà Soler *Vida de Jesucrist*, p. 53.

62. «... Com el veyà escrivint, no *gosava* entrar...», frase cullida al vol dins Valls. [422]

63. «... No *gosava* entrar per por de fer nosa...», altra frase cullida al vol dins Valls.

64. «... *Gosar*: guanyar, superar; i així se diu: —Jo't *gos* a córrer...». Llenguatge vivent a Mancor i dins tot Mallorca.

65. «... Lo que es grans no *gosen* es petits e-hu diuen...», adagi corrent dins Santanyí.

66. «... *Gosar* de missions (posarne)...», expressió usada dins tot Mallorca.

67. «... es molt poc *gosat*; no es capaç de matar un poll...», frase cullida al vol dins Borges del Camp (província de Tarragona).

§ 3

¿I els col·laboradors que ens han escrit?

1. Lo M. I. Sr. Mn. Antoni Balcells, canonge Magistral de Tarragona, en carta de 21 de setembre ens diu: «Donchs pera lo que pugui servirli, puch assegurar-li que «*gosar*» en sentit de «atrevir-se» «s'usa en Tarragona y en molta part del Camp de Tarragona. Aixís diuen: *no GOSO menjar gaire per por de que me fassi mal. No GOSO parlar, no fos cas que t'ofengués*».

2. Lo Rt. P. Joan Serrat, desde el col·legi del Jesús de Tortosa, en carta de 27 de setembre ens diu: «... puc dir-li que en altres indrets de Catalunya, com per exemple la Conca del Ter, també aquest verb (*gosar*) té lo meteix sentit (d'*atrevir-se*); aixís diuen: *no GOSO agafar aquest animalot*. No sols a Catalunya es lo que li dic: en les províncies de Huesca i Saragossa sentirà que diuen amb grandíssima freqüència: *no GOSO cogerle (= no me atrevo)*. A la província de Lleida parlen de la mateixa manera».

3. L'altre amic, col·laborador estiragassat, N'Emili Genís i Horta, ens escriu de Pineda en carta de 26 de setembre «fent constar que en tota la Costa de Llevant y l'Empordà» «ès viva» l'expressió de «gosar» i s'hi «usa a tot drap per *atrevir-se*, y se'n han fet *gosadía* y *agosat*, -da (*atreviment* y *atrevit*, -da; castellà *osadía*, *osado*, -da); i consta ab la respectiva equivalencia castellana an el *Vocabulari català-castellà*» de son pare, el meritíssim En Salvador Genís, publicat a Barcelona l'any 1910.

4. En Josep Blat i Salgot de Barcelona es carta de 20 d'octubre ens diu que «*gosar*» en el sentit d'*atrevir-se* «ès forma encara ben del dia a tot Catalunya, encare que tal vegada a Barcelona siga hont se senti menys».

5. Un col·laborador nadiu del Vallès i que caplleva devers [423] la Bisbal, en carta d'octubre entre altres coses, ens diu: «En quant al verb *gosar* en sentit d'*atrevir-se* no dupti que casi s'usa en tot Catalunya. En la meua companyia viuen catalans procedents de les quatre provincies, i tots l'usen molt en llurs pobles i comarques; de modo que l'usen a l'Empordà, a la part d'Olot, a la Plana de Vic, a Berga, a Cervera, a Balaguer, a Montblanc i al Camp de Tarragona. —Al Vallés sovint, sovint, s'ouen semblants expressions: *no ho GOSO fer* (*no w gósu fé*); *no hi he GOSAT anar*, (*noj e guzat aná*); *no ho GOSARÍA fer o dir* (*now guzaría fé o dí*); i encara *GOSES tornar?* (*j ancàra gòzas turnà?*); *tens culpa i GOSAS badar boca?*, (*t[e]ns culpə i gósas bədá b[ó]kə?*). —Aont no he sentit usar aqueix verb *gosar* en sentit d'*atrevir-se* ès a la part de València, ni a la provincia de Castelló. Per allí tal vegada no s'usa; però a Catalunya rai... Això vol dir que dintre de Catalunya hi ha un reguitzell i un sens fi de termes, modismes i aforismes que relativament se troben poc en el llenguatge escrit, perque principalment els usa'l poble rural que no lletgeix, ni escriu gaire, ni entén de gramàtiques, ni de diccionaris, ni de literatures».

6. Finalment, ens ha escrit amb data de 25 de setembre el meritíssim Dr. Faustí Barberà, valencianista flametjant, sobre aquest bo de verb *gosar* en sentit d'*atrevir-se*; i ens diu tot això:

«Jo li assegure, que ab esta acepció s'usa en l'horta de València, de modo y manera que no pot esser tal us característic de Mallorca.

«Tot assò a mon entendre humil y sens cap de pretensió més que servir a la veritat.

«He ohit dotzenes de dotzenes de pregons en que el alguazir-pregoner que de lletra no'n sabia una pelóta, escomensaba dient:

«*De orde del sinyor Alcalde, que negú siga GOSAT de fer assò lo atre u lo de més enllà... baix la monta de tant... menys quant...*

«Li posaré un exemple d'assò en poble conegut: els xics d'eixe poble y'ls d'un altre vehí s'enredavena fer-se arca tots los estius després de haber nadat tots los dies en una sequia propera. Com gastaven bones fones, més u manco, may faltava la sanc o algun bon trinxet; per lo que la Autoritat mijançava, a la fi d'evitar que no prengueren part els pares per los fills... complicació alguna vegada vista.

«Puix ya se savia; en lo dia menys pensat se feia un pregó al modo següent... «De orde del Sinyor Alcalde, es fa saber que negún xic siga GOSAT d'anar a fer arca al banyador, baix la pena d'una pesseta que per los fills la pagaràn los pares». [424]

«També en altres formes de prohibició, fetes ab energí y autoritat, veig usat dit verb en lo llenguatge popular y doméctic. Com per exemple: una mare ve del mercat ab la cistella plena de que menjar y que beure. Com s'acosta l'hora del dinar y'ncara està'l gat en la llar, s'afanya la bona dona per dispondre un perol d'arròs; puix son marit, treballador del camp no's creu dinar quant l'arròs li faltàs en taula a mig-dia. —Mentres ella, plena de corruixes y de sudor, es meneja per portar a cap son propòsit, un fillet de 6 u 7 anys aprofita l'ocassió y li dona un assalt a la cistella, segons tenia per costum en semblants circumstancies. En una de les anades y vengudes de la guisandera se dona conte de la faena del garrafó, per la que *esta vull y esta no vull*, anava traslladant a son

ventrell unes precioses bresquilles que ella guardava per darreríes del dinar. Vore assò la llauradora, tirar-se sobre'l xiquet, pegar-li un batecul y renyir-lo de ferm tot fon (fonc) u, de pas que li deia: «Tragò que't menjaríes la lluna en ple, si a mà la tingueres...».

«Acabà la refrega, deixant la cistella a un costat y dient la bona mare a son menut: «Si *goses* a tocar una altra bresquilla, et penje! gran fartó! Eixes son per lo sinyor pare».

«Exemples com estos podríen citarse-ne molts, en demostració de que es de us el verb GOSAR en lo sentit d'*atrevir-se* en lo nostre Reyne.

«Dec fer constar que'l parlar fí no admet eixa paraula, porque li sembla algo axís com derivat de la paraula *gos*» (ca).

I amb data de dia 11 de desembre el Dr. Barberà ens ha ratificat tot això dient: «Observat lo llenguatge valencià de nostra Horta de València y de la Ciutat, me resulta que el verb *gosar* en l'accepció d'*atrevir-se* se usa generalment y podria citar-li molts exemples. Conste-li a vosté y siga la present com una postdata de la carta última que li vaig enviar».

§ 4

Observacions

De tot aquest enfilall de monuments de la significança que el mot *gosar* té dins les diferents regions de llengua catalana i llavò dins la llengua escrita, cal col·letgir lo següent:

I. Es encara general a casi tot el domini llingüístic català el sentit d'*atrevir-se* del verb *gosar* i dins els monuments escrits ès el sentit predominant. [425]

II. Dins els monuments més antics de la llengua, durant tota la seua edat d'or, fins ben envant del segle XVI quant l'invasió castellana era ja un fet consumat que s'anava extenent com una taca de morques, no hi ha rastre de *gosar* en sentit de *fruir*, de *gaudir*, del *gozar* castellà. Dins el *Thesaurus Puerilis* del Dr. Onofre Pou, de la segona mitat del segle XVI, fa la seua primera eixida aquest sentit extrany de tal mot.

III. ¿Se deu tal sentit a l'influencia castellana, que an aquelles saons ja feia tan de maig dins els sementers de la nostra llengua? o es una revenguda, una reacció del sentit nadiu del *gaudere* llatí, que evidentment entrà dins la formació del nostre *gosar*, no com a rel única, sino probablement combinada amb l'altra rel llatina *audere*, segons expliquen els grans Professors Diez i Schuchardt, com veurem més avall, si Deu vol? No es gaire bo de fer contestar an això; nosaltres no... *gosam*.

IV. Es ben curiós el sentit especial que *gosar* ha pres a Mallorca no sabem desde quant, sentit que constaten, com hem vist, tots els diccionaris mallorquins i sobre tot el llenguatge vivent: es el sentit de *véncer*, de *guanyar a força* an els altres, de *contrapassar* els altres. De manera que a Mallorca té aqueis dos sentits: el d'*atrevir-se* i el de *véncer* i *guanyar an els altres*; s'usa tant un com l'altre. —D'aqueix según sentit no n'hem trobat rastre fora de Mallorca.

§ 5

Que hi diuen els filòlegs? L'explicació del Prof. Diez i del Prof. Schuchardt

Dins *Lou Tresor dóu Felibrige* (Diccionari Provençal-Francès) del gran Mistral no hi hem sabut trobar rastre de *gosar* en sentit d'*atrevir-se*. Tampoc hem sabut aglapir cap explicació ni menció de tal sentit dins *Grammatik der Romanischen Sprachen* ni dins *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* del Prof. W. Meyer-Lübke, ni tampoc dins *Lexique Roman ou Dictionnaire de la Langue des Troubadours* de Mr. Raynouard, ni dins el *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch* del Prof. Emili Levy. A on hem trobada una explicació de tot això es dins *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen* del pare de la filologia romànica Dr. Frederic Diez (Bonn, 1887), que diu (II, b, p. 456) «Mit sp. *gozar* stellt man darum altval. *Gozar*, cat. *gosar*, neupr. *gausà*, [426] mail. *golzà* zusammen, welche die bedeutung sich erkühnen (d. h. frölich, üppig sein) entwickelt haben, also mit *osar* zusammentreffen»,

això es: Amb l'espanyol *gozar* se comparen millor l'antic valak *gozar*, el català *gosar*, el provençal modern *gausà* i el milanès *golzà*, que han desplegada la significança d'*atrevir-se* (alegrar-se, desxondir-se) i per lo meteix se topen amb *osar*». L'altre gran prof. Schuchardt demunt *Zeitschrift für Romanische Philologie*, XI, 493 et ss. ap. Körting *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch*, accepta que **ausare* i **gaudire* se toparen aplegant-se fent una sola paraula, això es, *gosar* en sentit d'*atrevir-se*. Aqueix estelet que duen aqueis mots, vol dir que son mots llatins que no's troben dins els documents, sino que se suposa que hi eren dins el llatí perque dins les llengues neo-llatines se troben mots que, segons totes les lleis fonètiques, havien de resultar d'aquells tals. Ja se sap que moltíssims de mots del llatí popular no surten dins els documents que's conserven de tal llengua. Si's conservava qualche diccionari llatí complet d'aquell temps, ja seria altra cosa. Tal diccionari l'haurien hagut de fer els gramàtics i preceptistes literaris, els quals cabalment eren els grans inemics de tals mots vulgars.

L'explicació del Prof. Diez i del Prof. Schuchardt la trobam molt acceptable, i no'n coneixem d'altra de millor.

†

Amics morts (426-427)

Rdm. i Il·lm. Sr. Dr. Josep Laguarda
Bisbe de Barcelona

Donà l'ànima a Deu dia 3 de desembre, després de breu, pero terrible malaltia, amb tot lo seu coneixement, edificant tothom amb lo seu fervor de sant i absoluta conformança amb la Voluntat de Deu, abans dels cinquanta anys, essent estat Bisbe Auxiliar de Toledo, de Jaén i d'Urgell, deixant per tot la bona olor de Crist i alts exemples de totes les virtuts

apostòliques. Nadiu de València i essent el català valencià la seua llengua materna, essent catalana la seua sang, una volta constituït a Barcelona, aviat se va haver fet càrrec de tota la transcendència de la qüestió catalana; no s'amagà gens de fer professió de catalanitat i d'anomenar per seua la Patria catalana i la Llengua Catalana. Amb tot això i amb lo seu zel apostòlic ardentíssim i amb la seua caritat inagotable se va guanyar les simpaties de tot [427] Barcelona com pocs Bisbes les s'hi havien guanyades, segons se va veure en la seua mort, an el seu enterro, an els seus funerals.

Vàrem conèixer personalment el Bisbe Laguarda a Urgell, l'agost de 1906, que ens va rebre amabilíssimament. De llavò sempre ens va distingir fora mida, interessant-se una cosa de no dir per l'*Obra del Diccioniari*, cap a la qual ens empenyia sempre que ens vèiem.

D. Rafel Ribes

Ens deixà per l'altra vida aqueix bon amic dia 6 de desembre després de molt de temps d'anar malaltís. Era una persona digníssima, un metge ben notable i acreditat dins tot Mallorca, i un bon amic de l'*Obra del Diccioniari*, tant que va esser un dels qui ens aidaren a fer la *Lletra de Convit* amb que iniciàrem aqueixa *Obra* magna: ell ens feu la distribució i classificació de les *seccions de Medicina i Cirugia* pels col·laboradors que haguessen de fer les cèdules d'aqueixos rams, tan interessants i abundosos.

D. Rafel Ribes entregà l'ànima a Deu així com havia viscut sempre, com un bon cristià.

Rendiguem, doncs, el nostre homenatge més respectuós i coral a la bona memòria d'aqueis dos amics benivolguts. ¡Que el Bon Jesús los haja trobats en estament de gracia! i si encara estiguessen entretinguts a les penes del Purgatori ¡que los trega i los admeta a l'etern descans de la santa Gloria! i doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells i el conhort i conformança que tant i tant necessiten per suportar un cop tan terrible com son estades aqueixes dues morts. ¡Al cel los vegem tots plegats. Amèn!

Altres dos novells confreres (427)

Tots dos han visitada la nostra Redacció: un es *La Nostra Terra* de Castelló de la Plana, i l'altre *Explorador Mallorquí* de la Ciutat de Mallorca. Acceptam de bon gust el canvi amb un i altre i los desitjam molts d'anys de vida i bona sort i molts de subscriptors, sobre tot a *La Nostra Terra*, que és tot en català de Castelló, que és del bon català de tot el reine de València.

S'acaba el tom VII del Bolletí. —¿I l'Obra del Diccionari?

(427-429)

Amb aquest nombre s'acaba el tom VII d'aqueixa publicació, i l'acabam ben disposats a començar tot seguit el tom VIII i a fer-ne sortir set més de toms per conseguir que surta a la fi el *Diccionari* [428] *General de la Llengua Catalana*, objecte, fi i corona de totes les nostres curolles, de tots els nostres afanys, de totes les nostres vareres fa tants d'anys.

Aquest BOLLETÍ ha servit admirablement per encendre i mantenir l'entusiasme i l'ardor entre bon nombre de col·laboradors de moltes de regions de l'extens domini llingüístic català, desde Salses (Rosselló) fins a Santa Pola cap a Múrcia, desde Gandesa i per les Balears fins a Alguer. De poc hauria servit escampar per tots aqueis endrets la *Lletra de Convit* per dur la catalana gent a posar fil a l'agulla en l'*Obra del Diccionari*, si aqueix BOLLETÍ no fos sortit un mes i un altre mes, un any i un altre any, esperonant els col·laboradors *opportune et importune*, per activa i per passiva, del llevant i del ponent, de tramuntana i mig-jorn, per que s'encenguessen més i més en l'amor a la nostra Llengua i se convencessen més fonament de la imprescindibilitat que hi ha per tots els catalans de tenir un bon *Diccionari*, un *Diccionari* moralment complet de la nostra Llengua, cent voltes benivolguda. Amb aquest BOLLETÍ poguérem promoure i dur a cap aquell magnífic *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* d'octubre de 1906, que cridà l'atenció de l'Europa sabia. Amb aquest BOLLETÍ poguérem crear un estat d'opinió que feu possible que la meritíssima Diputació de Barcelona pogués enviar tres joves pensionats a estudiar filologia a Alemanya i a París durant prop de quatre anys, aprofitant-se'n tots ells admirablement per poder servir amb la gloria la santa causa de la Llengua estimadíssima, tornant dos d'ells amb el grau de *Doctors en Filología*, i que han d'esser i son el braç dret per la nostra *Obra del Diccionari*. Amb aquest BOLLETÍ hem conseguit omplir casi la nostra *Calaixera* de 33 *calaixos*, a on hi ha cents mils de cèdules a punt d'esser utilisades per la nostra *Obra* tot d'una que hàgem omplits els buits que encara hi ha, prou considerables, dins la replega de tot el cabal que és indispensable per començar l'elaboració definitiva del *Diccionari*.

Amb l'ajuda de Deu i de la Mare de Deu molt ha fet el BOLLETÍ per l'*Obra del Diccionari*, però encara no ha conseguit tot lo que hi havia que conseguir per dur a cap aqueixa *Obra*. La replega del cabal lexicogràfic que tenim, per grossa que sia, que ho és molt, no és tot lo que s'és mester ni d'un bon tros. Hi ha una partida de comarques que no ens han

enviat casi res, i dels monuments escrits ens manca encara moltíssima cosa. Per més excitacions que ha fetes el BOLLETÍ per conseguir que's fés tot això, per causes molt diverses ès romàs sense efecte, no s'ès acabada tal replega. Sense completar-se aqueixa no era possible començar la redacció del *Diccionari*, tal com el prometérem desde un principi. Desde un principi dins la *Lletra de Convit* ja diguérem que no havia d'esser com cap dels diccionaris publicats, que havia d'esser molt més que tots ells, que havia d'incloure la Llengua Catalana tal com apareix dins els monuments de tots els sigles que conta d'existència, tal com brolla de la boca de tots els qui la parlen desde Salses a Santa Pola, desde les muntanyes *Maleïdes* i Calaceit fins a les Balears, fins a Alger. [429]

No havent-se completada la replega del cabal llingüístic de tots aqueis territoris, de tots els monuments escrits durant tants de sigles com el català conta d'existència, seria estat una toixarrudesia començar la redacció de tal *Diccionari*. Per això no la començàrem, per això no ha començat encara a sortir el *Diccionari*.

Ara l'*Institut de la Llengua Catalana* ha presa com a cosa seua l'*Obra del Diccionari*, i hem començat a repartir uns *qüestionaris*, que venen a ésser una especie de cerca-pous, tirats per tots els endrets del domini llingüístic català, a fi de trobar-hi tots els mots que encara manquen a la *Calaixera*; i llavò hem comanat una partida d'arxiuers que ens escorcollin llurs arxius i ens treguen dels vells monuments escrits de tots els sigles els milenars i milenars de mots que encara ens manquen, perquè isabeu quin esplet més nombrós i esglaiador n'hi ha de mots catalans, casi bé desconeguts, dins els documents dels arxius! Deu faça que aqueixa darrera provatura sia eficaç i que'ns don tot el resultat que desitjam i hem mester. Per arribar an aqueix resultat no basta l'entusiasme ni el patriotisme, com s'ès vist ben clar en tots aqueis dotze anys que fa que començàrem la nostra tasca; se necessiten bells raigs de diners que l'*Institut* tindrà amb el temps a balquena. Ara ja en té així mateix, però no d'un bon tros tots els que's necessiten. ¡Ah si nosaltres haguéssim tengudes unes quantes centes mil pessetes per fer anar endavant aquesta

cosa! ija faria anys que la replega de tot aqueix cabal lexicogràfic estaria acabada i re-d'acabada! ija faria anys que hauria començat la redacció del *Diccionari* que tothom desitja, pero que no comprenen la feinada i el llait i gast ferest que du, si s'ha de fer així com pertoca, i es evident que s'hi ha de fer.

Si, ho porem dir ben fort, sensa gens de por que negú ens desmenta: la falta de *cum quibus* pecuniaris ens ha capturats de poder tirar endevant amb l'extensió i llestesa que era de desitjar. Entusiasme per l'*Obra del Diccionari* n'hi ha hagut a forfolons a molts d'endrets del territori de la llengua, pero no dins tots, i llavò no tan reflexiu i comprensiu com calia de tota la transcendencia de l'*Obra* ni de les seues necessitats de suc de cervell i de clopinsos.

De totes maneres, ara som entrats dins una nova era, que esperam que ens ha d'esser favorabilíssima per arribar a dur a bon terme la nostra *Obra*, ideal de tots els bons fills de la Patria, el *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Per això acabam aqueix tom VII del BOLLETÍ plens de coratge i ben esperançats i ben resoltos a començar el tom VIII, i el tom IX i el tom X i tots els qui sien mester per arribar a l'enaltiment suprem de la nostra estimadíssima i gloriosíssima Llengua, dotant-la d'un *Diccionari* i d'una *Gramàtica* tal com ama i demana la seua sobirana categoria de reina y senyora.

Clouem aquest tom VII amb aquest crit que ens surt de lo més íntim de la nostra ànima: **iVisca l'Obra del Diccionari i de la Gramàtica de la Llengua Catalana!** [430]

Les Mancomunitats (430)

Tots els bons catalans, tots els qui ens sentim fills de la Patria, estam d'enhorabona amb motiu del Reial Decret de 18 de desembre autorisant les Mancomunitats de Diputacions i Ajuntaments, amb lo qual ens obrin

camí per poder refer de bon de veres l'unitat de Catalunya fins en l'orde administratiu, que té una importancia i una transcendencia tan capdal. Encara que el BOLLETÍ no s'afica ni se vol aficar en coses que no afectin directa o indirectament a l'analtiment i profit de la nostra Llengua Catalana i a l'*Obra del Diccioniari i de la Gramatica*, que és el nostre alou, ens cal fer constar la fonda fondíssima satisfacció que tal Reial Decret ens ha causada, porque per nosaltres es evident de tota evidencia que la Mancomunitat que van a constituir les Diputacions de Barcelona, Girona Lleida i Tarragona, serà favorabilíssima per la nostra Llengua i per la nostra *Obra*, per atènyer el nostre ideal, per dur a bon port tota la nostra cosa: el *Diccioniari i la Gramàtica* de la Llengua Catalana.

Per lo meteix ique consti el nostre agraïment més viu i la nostra enhorabona més coral a tots els qui se son desteixinats per conseguir que sia un fet la Mancomunitat de les Diputacions Catalanes! iEnhorabona i agraïment a l'Exm. Sr. N'Enric Prat de la Riba, l'iniciador i l'ànima d'aquesta gran gesta! iEnhorabona i agraïment a tots els catalans i no catalans que han fet costat an el meritíssim President de la Diputació de Barcelona, En Cambó damunt tots, N'Abadal, tots els altres de la *Lliga Regionalista* i tots els de l'Esquerra Catalana que també hi han posat el coll! iEnhorabona i agraïment a l'Exm. Sr. D. Antoni Maura per haver admès dins el seu *Projecte d'Administració Local* l'idea reconcentrada de la Mancomunitat de Diputacions i Ajuntaments! iEnhorabona i agraïment a la memòria de l'Exm. Sr. D. Josep Canalejas per haver-se feta seua aqueixa idea salvadora i redentora i esser estat causa de que la votassen el Congrés i el Senat! iEnhorabona i agraïment a l'Exm. Sr. D. Eduard Dato, President del Consell de Ministres i a l'Exm. Sr. D. Josep Sánchez Guerra, Ministre de la Governació, i an els altres Ministres de la Corona per haver posat a la Firma del Rei el *Reial Decret* de dia 18 de desembre, autorisant les Mancomunitats! iEnhorabona i agraïment a S. M. lo rei N'Anfós XIII per haver firmat tan lleialment i de tan bon gust aquest Reial decret, que formarà època dins l'història gloriosa de la mare Catalunya!

[431]

Laboratori de Fonética Experimental (431)

Lo benemèrit *Institut de la Llengua Catalana* ha comanat a París an el P. Rousselot els aparats principals que son mester per instal·lar un *Laboratori de Fonètica Experimental* com el que té an el *Col·legi de França* aquell incomparable fonetista, amic i Mestre nostre i Pare de la Fonètica Experimental. El *Laboratori de l'Institut de la Llengua Catalana* el dirigirà, com es natural, el Dr. Pere Barnils, deixeble predilecte del P. Rousselot.

Els Qüestionaris de l'Atlas Lingüístic de la Llengua Catalana (431)

El Dr. Barnils i el Dr. Griera han enlestits ja aqueis *Qüestionaris*, que ha d'esser la base i el punt de partida per engirgolar aqueixa gran obra de l'*Atlas Llingüístic* de tot el territori de la nostra Llengua, que ha de contribuir tant i tant a l'aclariment i glorificació de la mateixa Llengua, cent voltes gloriosa i benvolguda.

Grans mercés a la *Revista Monserratina* (431)

Dins el nombre de 8 de novembre fa un elogi ben calent i ple d'afecte coral del *Dietari de l'Eixida d'enguany a França i altres nacions per lo que's refereix a la filologia romanista* que publicàrem dalt el BOLLETÍ d'agost-setembre.

iGrans mercès de tanta finesa d'afecte patriòtic!

Vocabulari de les Indústries Textils (431-434)

El meritíssim *Centre Autonomista de Dependents del Comerç y de l'Indústria de Barcelona*, després del concurs lexicogràfic-textil que celebrà l'any 1910 i que donà tan bon resultat per la nostra *Obra*, se veu que no ha deixada la curolla de dur la cosa a l'enfront, la curolla de fer el *vocabulari textil* tot lo més complet possible. Amb data de 26 de juny son Secretari General, l'amic En Rafel Pons, ens feu a sebre que el *Centre* s'era dirigit a les persones i entitats catalanes més directament relacionades amb les indústries textils demanant-los llur cooperació per arribar a constituïr el vocabulari definitiu de tals indústries. Una de les entitats convidades an aqueixa tasca fou l'*Institut de la Llengua* [432] *Catalana*. Se formularen unes bases segons les quals s'ha de fer la feina. A la fi s'és congriat tot un cos de col·laboradors, a on figuren les persones de major reputació reconeguda dins l'indústria textil de Catalunya.

Aqueixa idea del *Centre* l'ha acullida molt bé la gent entesa de per tot arreu. A tots els Col·laboradors els han remès un exemplar del *Vocabulari* provisional que's va publicar de resultes del *Concurs* de 1910 que hem dit, a fi de que cada col·laborador hi umple tots els buits que hi trobarà. Ja n'hi ha molts que han posat fil a l'agulla.

iEndavant bons amics del *Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Indústria* de Barcelona! Endavant honorables Companys.

Vetassí la llista d'aqueix Cos de col·laboradors. iVeiau-ho si son triats de bri en bri!

D. Pere Alier i Amar, delegat de la Cambra de comerç i Navegació, Barcelona.

D. Camil Almuni, delegat de l'Aliança Industrial, Barcelona.

D. Santiago Andreu i Barber, delegat de l'Associació de Patrons Blanquejadors, Estampadors, Tintorers i Aprestadors, Barcelona.

D. Josep Arañó, fabricant, vocal del jurat en el concurs Lexicogràfic de 1910, Barcelona.

D. Joan Arus i Colomer, delegat de la cambra Oficial de Comerç i Industria, Sabadell.

D. Ramon Batlle, professor, vocal del jurat en el concurs Lexicogràfic de 1908, Barcelona.

D. Daniel Blanxart i Pedrals, catedràtic, delegat de l'Escola Industrial, Terrassa.

D. Camil Cots, catedràtic, Barcelona.

D. Josep Domingo, delegat del Col·legi de l'Art Major de la seda, Barcelona.

D. Pompeu Fabra, delegat de la Selecció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

D. Joan Feu, catedràtic, vocal de la Comissió organitzadora del Concurs Lexicogràfic de 1910, Barcelona.

D. Domingo Gimenez i Sentias, delegat del Foment de la Sericicultura Espanyola, Barcelona.

D. Francesc March, fabricant, Manresa.

D. Manel Massó i Llorens, catedràtic, delegat de l'Escola Industrial, Vilanova i Geltrú.

D. Jaume Oller, delegat de l'Unió Industrial, Barcelona.

D. Jeroni Oller, catedràtic, delegat de l'Escola Industrial, Barcelona.
[433]

D. Venanci Palet, delegat del Centre Industrial de Catalunya, Barcelona.

D. Gumersind Peig, delegat del Centre de Dependents del Comerç i de l'Industria, Sabadell.

D. Rafel Pons i Ferreras, professor, primer premi en el Concurs Lexicogràfic de 1908, Secretari de la Comissió Organitzadora i del jurat en el Concurs Lexicogràfic de 1910, delegat del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Industria, Barcelona.

D. Ramon Pons, delegat del Centre Popular Catalanista de Sant Andreu de Palomar.

D. Alfred Ramoneda i Holder, catedràtic, Barcelona.

D. Emili Riera, catedràtic, delegat del Foment del Treball Nacional, Vocal del jurat en el concurs Lexicogràfic de 1908, Barcelona.

D. Raimond Roca, catedràtic, Barcelona.

D. Pau Rodón i Amigó, catedràtic, delegat de l'Escola de teixits, Badalona.

D. Isidre Serra i Borràs, catedràtic, Barcelona.

D. Ramon N. Soler i Vilabella, delegat de la Cambra Industrial, Barcelona.

D. Joan Tarascó, industrial, vocal del jurat en el concurs Lexicogràfic de 1910, Barcelona.

D. Miquel Travaglia i Curtils, professor, Barcelona.

D. Josep Viladevall i Matheu, delegat de l'Associació Professional de Dependents del Comerç i de l'Indústria, Barcelona.

Bases amb les quals el «*Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria*» s'ha dirigit a diferents Entitats, Escoles i persones de Catalunya, pregant-los llur col·laboració per la revisió definitiva del «*Vocabulari Català de les Indústries Textil i ses derivades*» aplegat a conseqüència dels Concursos Lexicogràfics celebrats.

1. Entre totes les persones i delegats d'Entitats que acceptin nostre convit, se formarà un *Còs de Col·laboradors*, la llista complerta dels quals serà enviada a tots ells, una volta sapigut quins el constitueixen.

2. Per a formar part de dit Cos de Col·laboradors i cuidar de sa actuació, el Consell Directiu del Centre A. de D. del C. i de la I. Nomena, com a Delegat seu, a son actual Secretari General, En Rafel Pons i Ferreras, professor textil de les Escoles Mercantils Catalanes, que al ensems es qui ha dut a cap la replega del vocabulari que's posa a rectificació.

3. Una copia de dit vocabulari serà entregada a cada un [434] dels Col·laboradors, per que a sa vista hi presentin totes les esmenes, argumentades o no, que creguen pertinentes, i deuràn consistir en:

- a) mots i definicions que convengui corretgir, millorar o ampliar.
- b) mots i definicions que calgui expurgar.
- c) mots i definicions que hi manquin, i per consegüent deguin afeigir-s'hi.

4. Les esmenes presentades per cada un dels Col·laboradors, seràn posades en coneixement de tots els demás, els quins, a sa volta podràn presentar-hi contra-esmenes.

5. Amb els mots i definicions sobre'ls quals no's presenti cap esmena, i amb les aprovades per les tres-quartes parts de Col·laboradors, se constituirà el Vocabulari definitiu de les Industries textils i ses derivades, el qual amb l'aprovació, llavors unànim, de tot el Còs de Col·laboradors, s'entregarà a Mn. Alcover, amb destí a l'*Obra del Diccionari Català*.

6. En quant a les esmenes que no arribin a obtenir l'aprovació de les tres-quartes parts de Col·laboradors esmentada, també seràn entregades a Mn. Alcover, però junt amb l'argumentació que sobre d'elles s'hagi emès en pro i en contra, tot per llur coneixement i utilitat ulterior.

7. *El Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Industria* se reserva la facultat de disposar del Vocabulari definitiu, en el cas de que vulgui publicar-lo.

Bibliografía literaria (434-436)

Chorals de J. S. Bach | *a quatre veus* | *amb reducció per orgue o armonium* | *Text català* | preu: 2'50 ptes. | De venta a les principals cases de música | i llibrerías religioses | Barcelona.

Aquest fascicle n'inclou quatre dels XXII *Chorals* del gran organista alemany: *Quan l'hora toca al cel*, *In dolci jubilo*, *Si el mon es ple de gebre* i *Angel meu de bell visatge*.

Es estada una gran idea això de publicar els clàssics *Chorals* d'En Bach amb la lletra en català i reduïts per orga i armonium a fi de que puguen aprofitar-se'n fins els organistes més modests, fent ressonar tan celestials i supremes melodíes dins les esglésies catalanes. Per això alabam amb tota a nostra ànima l'idea que ha tenguda l'editor i li alabam especialment que's passàs per l'escudeller de comanar la versió catalana de la lletra dels [435] *Chorals* a un escriptor tan exquisit i bufarell com el nostre benvolgut amic Mn. Clascar, que ha tengut tranc de destirar-se d'una versió poètica, plena d'ecsís i d'encant. Per anar bé, la versió dels altres devuit *Chorals* hauria d'esser de la mateixa mà, tan destra i falaguera.

Grans mercès a l'Editor i l'enhorabona a Mn. Clascar de l'exemplar amb que ens ha obsequiats.

Cuentos Maravillosos | *recogidos en Mallorca* | *por el* | Dr. D. Antonio Ma Alcover, Pbro. | *y adoptados al castellano* | *por* | T. Llorente Falcó | *Ilustraciones de Partegàs y Morellà* | *Grabados de Català* | València | *Establecimiento Tipogràfico Domenech* | 1914. —Un volum de 200 planes de 225 x 147 mm.

L'altra diaça ens sorprengué l'arribada d'aqueix volum de *Rondaies* nostres traduïdes en castellà d'En Llorente i Falcó, fill de l'inoblidable En Teodor Llorente, Patriarca del Reneixement valencià. Ja no ens ne recordàvem que En Llorente i Falcó ens hagués demanat permís per fer tal versió. El tom està magníficament presentat: paper de primera, caràcter de lletra llampant, netíssim, les il·lustracions i gravats cosa bona ferm, vessant ingeni i gracia. El traductor s'ès acreditat una volta més de conèixer a fons el català i el castellà i que hi té la mà trencada i hi sap bé les tresques.

El volum inclou deu *rondaies*, això es, *Es geperut i es gegant, Tres Germanes i un Gegant, Na filet d'or, Es cavallet de set colors, S'infant que feia vuit, La Bonaventura o es Ca-Negre sensa nas, Es Llop i s'Euveia, L'Amor de les Tres Taronges i Sa Muleta de Plata*.

Agraïm de tot cor an en Llorente i Falcó la versió castellana que ha feta d'aqueixes deu *rondaies* i els exemplars que ens ha enviats. ¡Que Deu le hi pac!

Administració Municipal | Secretaris d'Ajuntament | Necessitat de llur actuació | Conferencia | que donà D. Francisco X. Vergés | Batlle de Torelló, el dia 15 de | març de 1911, en la Casa de Ciutat | de Vich | Imprenta de G. Portavella. Gelada, 35 y 37.— Vich. —1913.

En Francesc Xavier Vergés es un Benemèrit de la Patria i de l'*Obra del Diccionari*. Aqueixa conferencia està inspirada en l'amor ardentíssima d'aqueixes dues causes i demostra els coneixements fondos i la competencia consumada que [436] tan bon amic a força d'estudis, i de suc de cervell ha arribat a conseguir. Bé se mereix que la lletgesquin aqueixa conferencia tots aquells a qui afecta el ram d'Ajuntaments, que son tots els ciutadans.

La nostra enhorabona més coral an En Vergés per lo bé que ens ha sabuda formatjar la seua conferencia i grans mercès de l'exemplar que ens n'ha enviat.

Obres rebudes i que esperen torn (436)

Que no s'impacientin els autors que'ns envien llurs obres si no en donam compte tot d'una. No és per cap desatenció, sino per absoluta

falta d'espai. Nosaltres volem parlar sempre amb tota consciència i per això hem mester el nostre temps; i si l'obra es molt important, n'hem mester més per apreciar degudament son valor i no fer massa alt ni massa baix, sino que beneig.

Vetassí, idò, les obres que tenim ara aturades i que esperem torn per parlar-ne:

Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon del Dr. Fritz Krüger.

Gramàtica de la Llengua Catalana d'En Pompeu Fabra.

Estudis etimològics catalans d'En Manuel de Montoliu.

Etymologisches aus dem Catalanischen del Dr. Leo Spitzer.

Die Namengebung bei neuen Kulturpflanzen im Französischen, del Dr. Leo Spitzer.

Fauna Ictiológica de Catalunya de N'Agustí M.ª Gibert.

Ramon Lulls Kreuzzugsideen del Dr. Adam Gottron.

Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del Bisbat de la Seu d'Urgell. Compilació de Mn. Pere Pujol.

Versioni Sarde, Corse e Caprajese della Parabola del Figliuol Prodigio tratte dalle carte Biondelli del Prof. C. Salvioni.

Aucassin et Nicolette. Texte Critique del Prof. H. Suchier.

Die gallo-romanischen Bezeichnungen für den Begriff «Wald» Wortgeschichtliche Studie auf Grund der Karten «Forêt» und «bois» des Atlas Lingüistique de la France, Del Dr. W. Kaufmann.

Le valli de la morente italianità. Il «Ladino» al bivio del Prof. G. del Vecchio.

Intorno ad un antico condaghe sardo del prof. P. E. Guarnerio.

PALMA DE MALLORCA —Tipo-litografia de Amengual y Muntaner—1913